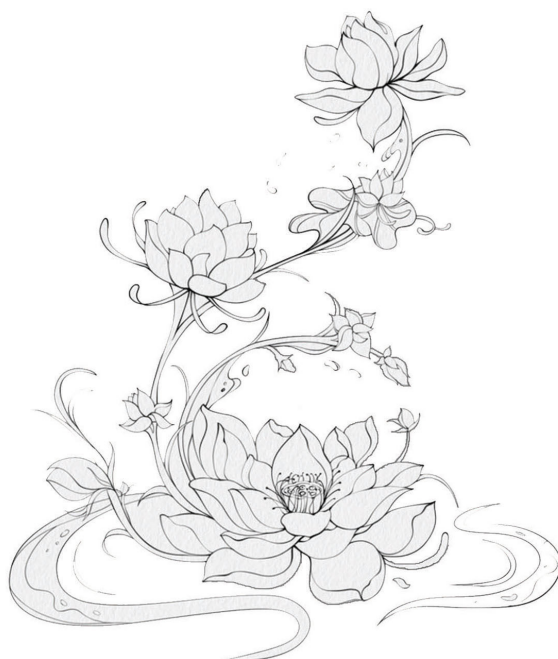

อาชญาตทัปปิน

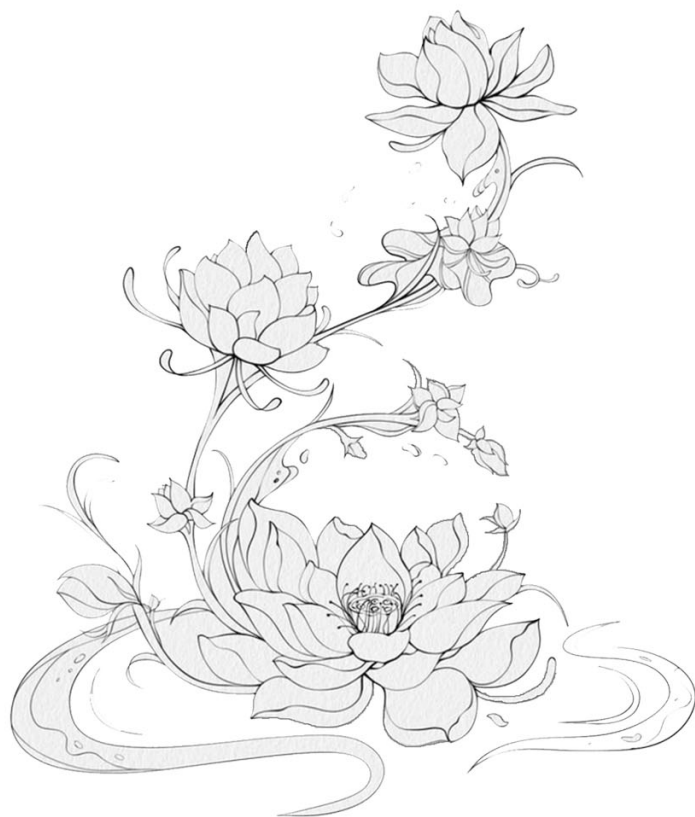
อักษรานุกรมกิริยาอาชญาตในธัมมปทัฏฐกถา

ผลงานลำดับที่ ๓

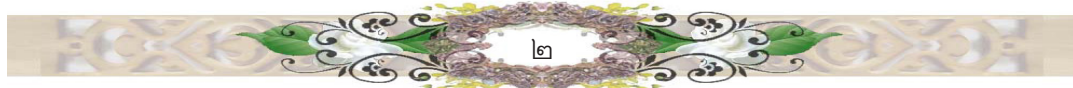
นาวาโท สุรเชษฐ์ ทองมั่น ป.ธ.๙
เรียบเรียง

อาชญาตที่ปณี

อักษรานุกรมกิริยาอาชญาตในธัมมปทัฏฐกถา

อ

อักษร

อาบยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด อ อักษร

อกตถ

ได้กระทำแล้ว

อ อาคม (ได้) + กรุ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด
ตนุ ธาตุ + ตถ อักษรัตตนิวิรัตติ (ตมฺเห) อ + กรุ + โอ + ตถ >
ลบ ร ที่สุดธาตุ (อ + ก + โอ + ตถ), ลบ โอ ปัจจัย]

อกรมหา

ได้กระทำแล้ว

อ อาคม (ได้) + กรุ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด
ตนุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + มฺหา อักษรัตตนิวิรัตติ (มยฺ) [= อ + กรุ + โอ +
มฺหา > ลบ โอ ปัจจัย (อ + กรุ + มฺหา), ลง อ อาคม หลัง กรุ ธาตุ
(เพื่อทำ ร ให้เป็น ร) (อ + กรุ + อ + มฺหา)]

อกริ

ได้กระทำแล้ว

อ อาคม (ได้) + กรุ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด
ตนุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อักษรัตตนิวิรัตติ [= อ + กรุ + โอ + อี >
ลบ โอ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

- อกริตถ** **ได้กระทำแล้ว**
 อ อาคม (ได้) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจำหมวด
 ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + ตถ อชชัตตนิวิวัตติ (ตุมฺเห) [= อ +
 กรฺ + โอ + อี + ตถ > ลบ โอ ปัจจย]
- อกริสฺส** **จักได้กระทำแล้ว**
 อ อาคม (ได้) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจำหมวด
 ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสา กาลาติปัตติวิวัตติ [= อ + กรฺ
 + โอ + อี + สฺสา > ลบ โอ ปัจจย, รัสสะ อา แห่ง สฺสา วิวัตติ
 เป็น อ]
- อกรี** **ได้กระทำแล้ว**
 อ อาคม (ได้) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจำหมวด
 ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชชัตตนิวิวัตติ (อหิ) [= อ + กรฺ + โอ + อี
 > ลบ โอ ปัจจย)]
- อํสฺ** **ได้กระทำแล้ว**
 อ อาคม (ได้) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจำหมวด
 ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชชัตตนิวิวัตติ [= อ + กรฺ + โอ + อํ > แปลง
 กรฺ ชาติ พร้อม โอ ปัจจย เป็น กา (อ + กา + อํ), ลบสระหน้า (อา แห่ง
 กา) (อ + ก + อํ), แปลง อํ วิวัตติ เป็น อํสฺ]
หมายเหตุ แปลง กรฺ ชาติ พร้อม โอ ปัจจย เป็น กา นี้ ทำด้วยสูตรว่า
 กา อีอาทิสฺ [โม.๖/๒๔] คือเป็นมติของไวยากรณ์โมคคัลลานะ, แต่จะแสดงว่า
 แปลง กรฺ ชาติเป็น กา และลบ โอ ปัจจย ก็น่าจะใช้ได้เหมือนกัน เพราะ
 มติไวยากรณ์บาลีมีหลากหลาย ทั้งมติกัจจายนะ โมคคัลลานะ และสัททนีติ
 และสอดคล้องกับองค์ความรู้ที่เรียนกันในบาลีสันามหลวงด้วย
- อกาลิ** **ได้กระทำแล้ว**
 อ อาคม (ได้) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจำหมวด
 ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชชัตตนิวิวัตติ [= อ + กรฺ + โอ + อี >

แปลง กรุ ชาติ เป็น กาส (อ + กาส + โอ + อี), ลบ โอ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อิ]

หมายเหตุ อากาสี นี้ แสดงการทำตัวตามนัยในกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๓ และในกัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๔๙ ก็แสดงไว้ว่า แปลง กรุ ชาติ เป็น กาส ด้วยสูตรว่า กรสุส กาสตุตมชฺชตนิมฺหิ [กัจจ.๔๔๑ : ๕๒๓] หรือ สูตรว่า กรสุส กาสชฺชตนิยฺ [นิตฺติ.สุตต.๙๙๓], หรือจะว่าแปลง กรุ ชาติ เป็น กา, ลง สฺ อาคม ก็ได้ เพราะมติไวยากรณ์บาลีมีหลายอย่าง และแตกต่างกัน ไปดังกล่าว (ดู อภิธาน, ดังนั้น ที่มีรูปเป็น อากาสี, อากาสี เป็นต้น (ที่มีรูป กาส) นั้น จะแสดงเป็นแปลง กรุ ชาติ เป็น กาส หรือ แปลง กรุ ชาติ เป็น กา แล้วลง สฺ อาคม ก็ย่อมใช้ได้ (มีรูปเป็น กาส เหมือนกัน)

อนึ่ง ในกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๓ แสดง อากาสี ว่า ลง โอ ปัจจัย แล้วลบ โอ ปัจจัยทิ้ง (ดูที่แสดงแล้ว) โดยสูตรว่า กฺวจิ ชาติฯ (สูตรใหญ่) และ กล่าวเพิ่มเติมว่า (การทำตัวโดยมากจะไม่มีการลง โอ ปัจจัย, ควรลงตามลำดับ ปกติจึงจะถูกต้อง, ใน “อกตถ” รูปสิทธิฎีกา มีการลบ โอ ปัจจัย, ...) ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนแสดงการลง โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนุ ชาติทั้งหมด แล้วลบทิ้งดังกล่าว เช่น อกตถ, อกริมฺหา, อกริ, อกริตฺถ, ฯลฯ

อากาสี

ได้กระทำแล้ว

อ อาคม (ได้) + กรุ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนุ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัติ (อหิ) [= อ + กรุ + โอ + อี > แปลง กรุ ชาติ เป็น กาส (หรือแปลง กรุ ชาติ เป็น กา, ลง สฺ อาคม), ลบ โอ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อิ]

อกุภมตี

ย่อมเหยียบ

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กฺม ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= อา + กฺม + อ + ตี > ซ้อน กฺ, รัสสะ อา เป็น อ]

หมายเหตุ อา ใน อกุภมตี, อกุภมลี, อกุภมิ เป็นต้น เป็น อา อุปลัค ไม่ใช่ อ อาคม (แล้วซ้อน กฺ) เพราะว่า ในรูปวัตตมานาวิภัติ เช่น อกุภมตี ลง อ อาคม ไม่ได้, ดังนั้น แม้คำอื่น ๆ ก็ให้ขอเทียบเอา (ดูต่อไป)

อกุมนนฺตุ

จงเหยียบ

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺตุ ปัญจมีวิภัตติ [= อา + กมฺ + อ
+ อนฺตุ > ซ้อน ก, รัสสะ อา เป็น อ]

อกุมลิสฺ

ย่อเหยียบ

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ลิสฺ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= อา + กมฺ
+ อ + ลิสฺ > ซ้อน ก, รัสสะ อา เป็น อ]

อกุมิ

เหยียบแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อา + กมฺ +
อ + อี > ซ้อน ก, รัสสะ อา เป็น อ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

อกุมิตถ

เหยียบแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อัชชัตตนิวิภัตติ
(ตุมฺเห) [= อา + กมฺ + อ + อี + ตถ > ซ้อน ก, รัสสะ อา เป็น อ,
ลบ อ ปัจจัย]

อกุมิสฺสติ

จกเหยียบ

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อี อาคม
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อา + กมฺ + อ + อี + สฺสติ > ซ้อน ก, รัสสะ อา เป็น อ (อกฺ +
กมฺ + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจัย]

อกุมเมยฺย

พึงเหยียบ

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เมยฺย สัตตมีวิภัตติ [= อา + กมฺ +
อ + เมยฺย > ซ้อน ก, รัสสะ อา เป็น อ, ลบ อ ปัจจัย]

อกุโกจฉิ

คำแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + กุสุ + อ
+ อี > ช้อน กุ, รัสสะ อา เป็น อ, พฤทธิ^๑ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ
(อกุ + โกสุ + อ + อี), แปลง อี วิรัตติ เป็น จฉิ, ลบ ส ที่สุดธาตุ
(อกุ + โก + อ + จฉิ), ลบ อ ปัจจัย]

หมายเหตุ

๑. อ ที่เห็นใน อกุโกจฉิ เป็นต้นนี้ เป็น อา อุปสัค เช่นกัน (ไม่ใช่ อ อาคม)
เทียบกับรูปวัตตมานาวิรัตติ เป็น อกุโกสติ (อา + กุสุ + อ + ติ),
อกุโกสนติ (อา + กุสุ + อ + อนติ) คือ อา บทหน้า ทั้งสิ้น
[ดู ธาตุป.(เพิ่มเติม) ๒๖]
๒. การแปลง อี วิรัตติ เป็น จฉิ และ ลบ ส ที่สุดธาตุ ทำด้วยสูตรว่า
กุสสุมา ที่ จฉิ [กัจจ.๔๙๘ : ๔๘๐] [ดูการทำตัว อกุโกจฉิ โดยละเอียด
ในกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๖ และกัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๕๑]
๓. การแปลง อี เป็น จฉิ ตามข้อ ๒ เป็นการแสดงตามวิธีของบาลีไวยากรณ์
ชั้นสูง (ดูที่อ้างอิง), แต่ตามความรู้ความเข้าใจทั่วไป จะกล่าวว่า แปลง
สุ เป็น จฉุ ก็น่าจะใช้ได้ เพราะสำเร็จรูปได้เช่นกัน (อกุ + โกจฉุ + อ +
อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี), เทียบ อิจฉติ เป็นต้น
(อิจสุ + อ + ติ, แปลง ส เป็น จฉุ) (ดู อิจฉติ)

อกุโกสติ

ย่อมา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + กุสุ +
อ + ติ > ช้อน กุ, รัสสะ อา เป็น อ, พฤทธิ^๑ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ,
ลบ อ ปัจจัย]

^๑ คำว่า พฤทธิ นี้ ในบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ใช้คำว่า วุทธิ (วุทธิ) หมายถึงการเอา อ เป็น อา, อวิณณะ
(คือ อี อี) เป็น เอ, อวิณณะ (คือ อุ อุ) เป็น โอ (ทุกอย่างเรียก พฤทธิ หมด), แต่ในหนังสือเล่มนี้
ผู้เขียนใช้คำว่า พฤทธิ สำหรับการแปลง อุ, อุ เป็น โอ (เช่น อกุโกจฉิ นี้), ส่วนการเอา อ เป็น อา
ก็เรียกว่า ทีฆะ (ไม่เรียกว่า พฤทธิ), นอกนั้น จะใช้คำว่า “แปลง” ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ แทนคำว่า อาเทศ,
วิการ, ฯลฯ เช่น แปลง อี เป็น เอ

อกุโกสนุนติ

ย่อมนดำ

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนุนติ วัตตมานาวิภัตติ [= อา + กุสุ
+ อ + อนุนติ > ซ้อน กุ, รัสสะ อา เป็น อ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น
โอ, ลบ อ ปัจจัย]

อกุโกลี

ด่าแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= อา + กุสุ +
อ + อี > ซ้อน กุ, รัสสะ อา เป็น อ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ
(อกุ + โกสุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อกุโกลีสุสนุนติ

จักด่า

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สุสนุนติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อา + กุสุ + อ + อี + สุสนุนติ > ซ้อน กุ, รัสสะ อา เป็น อ, พฤทธิ
อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ (อกุ + โกสุ + อ + อี + สุสนุนติ), ลบ อ ปัจจัย]

อกุโกลีสุ

ด่าแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อุ อชัตตนิวิภัตติ [= อา + กุสุ +
อ + อุ > ซ้อน กุ, รัสสะ อา เป็น อ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ
(อกุ + โกสุ + อ + อุ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสุ]

อกุขายติ

(อัน...) ย่อมกล่าว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ขา ธาตุ ในความกล่าว + ย ปัจจัย
(กัมมวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อา + ขา + ย + ตี > ซ้อน กุ,
รัสสะ อา อุปสัค เป็น อ]

หมายเหตุ ในราชวັถด.๗๗-๗๘ แสดงเป็น ๒ ธาตุ คือ ขา และ ขุยา ธาตุ
จัดลงในหมวด ภู ธาตุ, [ขา ธาตุ] มีรูปเป็น ขาติ, สงฺขาติ, อกุขาลี,

ปัจจุขชาติ, สงฺขาโต, สุวากฺขาโต และ [ขฺยา ชาติ] มีรูปเป็น ขฺยาติ, ขฺยายติ, อาขฺยาตํ, สงฺขฺยา, สงฺขฺยาโต (ดูที่อ้างอิง)
ส่วน **อกฺขายติ** ในที่นี้ เป็น ขา ชาติ และเป็นกัมมวาก (ดูที่แสดงข้างต้น)

อกฺขาหิ

จงบอก

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ขา ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ทั่ว) [= อา + ขา
+ อ + หิ > ซ้อน ฏ, รัสสะ อา อุปลัค เป็น อ, ลบ อ ปัจจัย]

อคมฺสฺ

ได้ไปแล้ว

อ อาคม (ได้) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + อํ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= อ + คมฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย,
แปลง อํ วิภตฺติ เป็น อํสฺ]

อคมาลิ

ได้ไปแล้ว

อ อาคม (ได้) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= อ + คมฺ + อ + สฺ + อี
> ทิฆะ อ เป็น อา, รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

อคมิตฺถ

ได้ไปแล้ว, ได้ถึงแล้ว

อ อาคม (ได้) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + อี อาคม + ตฺถ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ (ตุมฺเห) [= อ + คมฺ + อ
+ อี + ตฺถ > ลบ อ ปัจจัย]

อคมิมฺหา

ได้ไปแล้ว, ได้ถึงแล้ว

อ อาคม (ได้) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + อี อาคม + มฺหา อชฺชตฺตนิวิภตฺติ (มยฺ) [= อ + คมฺ + อ
+ อี + มฺหา > ลบ อ ปัจจัย]

อคาหิ

(ยัง...) ได้ให้จับแล้ว

อ อาคม (ได้) + คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ฌย ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= อ + คหฺ + ฌย + อี > ลบ

ณ แห่ง ณย ปัจจย, ทีมะ อ ต้นธาตุเป็น อา (อ + คาหุ + อย + อี),
ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (อ + คาหุ + อย + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

อคฺคเหลิ ได้ถือเอาแล้ว, ได้รับเอาแล้ว

อ อาคม (ได้) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ณหา ปัจจย
ประจําหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺ อาคม + อี
อัชัตตนิวิภัตติ [= อ + คหุ + ณหา + อิ อาคม + สฺ + อี > ซ้อน ค,
ลบ ณหา ปัจจย (อคฺ + คหุ + อิ + สฺ + อี), แปลง อิ อาคม เป็น เอ,
รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

หมายเหตุ ลง ณหา ปัจจย แล้วลบ และลง อิ อาคม แล้วแปลงเป็น เอ นี้
แสดงตามนัยในปทฺรปฺลิตฺติ สูตรที่ ๕๑๘ หน้า ๓๗๗ ซึ่งกล่าวไว้ว่า ยทา
“กฺวจิ ธาตุ” ตีอาทินา อสพฺพธาทฺเก วิกรณปจฺยสฺส โลโป, อิการาคมสฺส เอกาโร
จ. ตทา สาคโม ซึ่งรูปปกติ ก็จะเป็น คณฺหิ (หน้าเดียวกัน) อันเป็นการลบ หุ
ที่สุดธาตุ, ส่วนรูป อคฺคเหลิ ให้ลบ ณหา ปัจจย และแปลง อิ อาคมเป็น เอ
(ดูที่ทำตัวข้างต้น)

อคฺคเหลิ ได้ถือเอาแล้ว, ได้รับเอาแล้ว

อ อาคม (ได้) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ณหา ปัจจย
ประจําหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺ อาคม + อี
อัชัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= อ + คหุ + ณหา + อิ อาคม + สฺ + อี > ซ้อน
ค, ลบ ณหา ปัจจย (อคฺ + คหุ + อิ + สฺ + อี), แปลง อิ อาคม เป็น เอ]

อคฺคเหลฺลุ ได้ถือเอาแล้ว, ได้รับเอาแล้ว, ได้จับแล้ว

อ อาคม (ได้) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ณหา ปัจจย
ประจําหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺ อาคม + อุมฺ อัชัตตนิ
วิภัตติ [= อ + คหุ + ณหา + อิ อาคม + สฺ + อุมฺ > ซ้อน ค, ลบ ณ
หา ปัจจย (อคฺ + คหุ + อิ + สฺ + อุมฺ), แปลง อิ อาคม เป็น เอ]

อคฺขติ ย่อมถึงค่า

อคฺข ธาตุ ในความมีค่า, ถึงค่า + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อคฺข + อ + ตี]

อคฺชนฺติ

ย่อมถึงค่า

อคฺชฺ ชาติ ในความมีค่า, ถึงค่า + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= อคฺชฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]

อคฺชาม

ย่อมถึงค่า

อคฺชฺ ชาติ ในความมีค่า, ถึงค่า + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ม วัตตมานาวีรัตติ (มย) [= อคฺชฺ + อ + ม > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ
ม วัตติ]

อคฺชปาเลติ

(ยัง...) ให้ตีราคาแล้ว

อคฺชฺ ชาติ ในความมีค่า, ถึงค่า + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม
+ อี อชฺชัตตนีวีรัตติ [= อคฺชฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณ แห่ง ณาเป
ปัจจย, รัสสะ อี วัตติ เป็น อี]

อจริ

ได้เที่ยวไปแล้ว

อ อาคม (ได้) + จรุ ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนีวีรัตติ [= อ + จรุ + อ + อี > ลบ
อ ปัจจย, รัสสะ อี วัตติ เป็น อี]

อจาริ

ได้เที่ยวไปแล้ว

อ อาคม (ได้) + จรุ ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนีวีรัตติ [= อ + จรุ + อ + อี > ลบ
อ ปัจจย, รัสสะ อี วัตติ เป็น อี = อจริ, ที่มะ อ ต้นชาติเป็น อา = อ
จาริ]

หมายเหตุ อจาริ นี้ พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๑/๑๓๔ (คาถา) ว่า

อจาริ วตายํ วิตุทฺ วนานิ

กฎฺจฺกรุกฺเขสุ อสารถุ

(แปล) อน.นกระไน นี้ เมื่อเจาะ ซึ่งหมูไม่อันตั้งอยู่ในป่า ท.

(อจาริ) ได้เที่ยวไปแล้ว หนอ ในต้นไม้อันเป็นส่วนแห่งพื้น ท. อันมีแก่นหามีได้
รูปปกติคงเป็น วิจริ, ในที่นี้ทำที่มะเป็น วิจาริ เข้าใจว่าเพื่อรักษาคันท์, แต่ใน
ธมฺมปทกฎกถาคาถาโยชนา (คาถาที่ ๔๔) หน้า ๒๔ เป็น วิจรี ซึ่งรูปปกติ
ก็คงเป็น วิจริ แต่ทำที่มะเพื่อรักษาคันท์เช่นกัน

อจจคา ได้ไปล่องแล้ว

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + อ อาคม (ได้) + คม ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย + อา หิยัตตนิวิรัตติ [= อติ + อ + คม + อ + อา > แปลง อี เป็น ยุ, แปลง ตยุ เป็น จุ, ลบ ม ที่สุดธาตุ, ลบ อ ปัจจัย (อจุ + อ + ค + อา), ลบสระหน้า (อ ที่ ค) (อจุ + อ + ค + อา = อจจคา)]

อจจสรา ได้เล่นไปเกินแล้ว

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + อ อาคม (ได้) + สรุ ชาติ ในความไป, เล่น ไป + อ ปัจจัย + อา หิยัตตนิวิรัตติ [= อติ + อ + สรุ + อ + อา > แปลง อี ที่ (อ)ติ เป็น ยุ, แปลง ตยุ เป็น จุ (อติ > อจุ), ลบ อ ปัจจัย (อจุ + อ + สรุ + อา = อจจสรา)]

อจจาจาทติ ย่อมเกี้ยว, ย่อมกล่าวล่วงเกิน

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + วทุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจำหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= อติ + อา + วทุ + อ + ตี > แปลง อี ที่ (อ)ติ เป็น ยุ (ตยุ), แปลง ตยุ เป็น จุ (อติ > อจุ + อา = อจจา)]

อจจณมกิตติ ย่อมหวนไหว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ณมฏ ชาติ ในความหวนไหว, สั่น, กลัว, สะดุ้ง + อ ปัจจัย ประจำหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= อา + ณมฏ + อ + ตี > ช้อน จ, รัสสะ อา เป็น อ]

หมายเหตุ ณมฏ ชาตินี้ ควรเป็น ณมฏ ชาติ (อรรถเดียวกัน), แปลง ถ เป็น ฉ (ณมฏ > ณมฏ) เพราะท่านกล่าวไว้ว่า **ณมกิตตุนติ** สรรจณ, สรรจทฐภาโว วา. ถการสุส เจตํ ฉการาทะสวเสน วุตตุนติ ทฏจพัพ (มรุตตถกทีปนีฎีกา (ปจโม ภาโค), วิสติคาถาพณณนา หน้า ๑๓) แปลว่า บทว่า **ณมกิตตุนติ** ได้แก่ ความสั่นไหวแห่งสรีระ, หรือความกระด้าง(แข็งที่)อแห่งสรีระ. คำนั้น พึงเห็นว่า ท่านกล่าว ด้วยสามารถการแปลง ถ อักษร เป็น ฉ อักษร (ณมกิตตุนติ > ณมกิตตุนติ)

อจุณฺทิ

ได้ตัดแล้ว

อ อาคม (ได้) + ฉิ ฐาตุ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อ + ฉิ + อ + อี > ช้อน จ, ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ แล้วแปลงเป็น น, ลบ อ ปัจจัย (อจุ + ฉินฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อจุณฺชฺชิ

ได้ตัดแล้ว

อ อาคม (ได้) + ฉิ ฐาตุ ในความตัด + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อ + ฉิ + ย + อี > ช้อน จ, แปลง ฑ ที่สุดฐาตุกับ ย เป็น ชุช (อจุ + ฉิ + อี), แปลง อี แห่ง ฉิ ฐาตุ เป็น เอ, ลบสระหน้า (อ ที่ ช) (อจุ + ฉุช + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อชินิ

ได้ชนะแล้ว

อ อาคม (ได้) + ชิ ฐาตุ ในความชนะ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กี ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อ + ชิ + นา + อี > ลบสระหน้า (อา ที่ นา), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อเชลิ

ได้ชนะแล้ว

อ อาคม (ได้) + ชิ ฐาตุ ในความชนะ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อ + ชิ + อ + ส + อี > แปลง อี แห่ง ชิ ฐาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ชิ ฐาตุ ลงได้ ๒ หมวด คือ หมวด ภู ฐาตุ มีรูปเป็น ชยติ, เซติ และหมวด กี ฐาตุ มีรูปเป็น ชินาติ [ดู ฐาตวตถ.๑๓๙], และ/ดังนั้น อเชลิ นี้ ถ้าวาง นา ปัจจัย จะได้รูปเป็น อชินิ (แปลอย่างเดียวกัน) (ดู อชินิ).

อชฺฌมฺคา

ได้ถึงทับแล้ว, ได้บรรลุแล้ว

อธิ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + อ อาคม (ได้) + คม ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย + อา หิยัตตนิวิภัตติ (โส, อห) [= อธิ + อ + คม + อ + อา > แปลง อธิ เป็น อชฺฌ, ลบ ม ที่สุดฐาตุ, ลบ อ ปัจจัย (อชฺฌ + อ + ค + อา), ลบสระหน้า (อ ที่ ค) (อชฺฌ + อ + ค + อา = อชฺฌมฺคา)]

อชฌาวาสติ ย่อมอยู่ครอบครอง

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + วสุ ธาตุ
ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ทิ วัตตมานา
วิภัตติ [= อธิ + อา + วสุ + อ + ทิ > แปลง อธิ เป็น อชฌ]

อชฌาวาสติ อยู่ครองแล้ว

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + วสุ ธาตุ
ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนี
วิภัตติ [= อธิ + อา + วสุ + อ + อี > แปลง อธิ เป็น อชฌ, ลบ อ
ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

อชฌาวาสติสฺสติ จักอยู่ครอบครอง

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + วสุ ธาตุ
ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม +
สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= อธิ + อา + วสุ + อ + อี + สฺสติ > แปลง
อธิ เป็น อชฌ, ลบ อ ปัจจัย]

อชฌาวเสยฺยํ พึงอยู่ครอบครอง

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + วสุ ธาตุ
ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ
สํตตมีวิภัตติ (อหํ) [= อธิ + อา + วสุ + อ + เอยฺยํ > แปลง อธิ เป็น
อชฌ, ลบ อ ปัจจัย]

อชฌูปะกุเขยฺยํ พึงวางเฉย

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + อิกฺขุ ธาตุ
ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ
สํตตมีวิภัตติ (มยํ) [= อธิ + อุป + อิกฺขุ + อ + เอยฺยํ > แปลง อธิ
เป็น อชฌ, ลบ อ ที่ ป, แปลง อี ที่ อิกฺขุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย
(อชฌ + อุป + เอกุ + เอยฺยํ = อชฌูปะกุเขยฺยํ)]

อชฌเมสนฺติ ย่อมเชื่อเชิญ

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + อีสฺ ธาตุ ในความปรารถนา + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อธิ + อีสฺ

+ อ + อนฺติ > แปลง อธิ เป็น อชฺณ, แปลง อี ที่ อีสฺ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

หมายเหตุ ในที่นี้ แสดงเป็น อีสฺ ชาติ (ไม่ได้แสดงเป็น เอสฺ ชาติ) เพราะรูปกิริยาภิธานต์ ต ปัจจัย เป็น อชฺณฺวิ (รูป อี) (อัน... เชื่อเชิญแล้ว), แต่/และยังไม่พบรูป อชฺณฺจฺนฺติ (อธิ + อิจฺนฺติ) ? พบแต่ อชฺณฺสนฺติ (อธิ + เอสฺนฺติ) ข้างต้น

อชฺโณตฺถติ ย่อมท่วมทับ

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ฤ ชาติ ในความแผ่ไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= อธิ + โอ + ฤ + อ + ติ > แปลง อธิ เป็น อชฺณ, ซ้อน ต]

อชฺโณตฺถริ ท่วมทับแล้ว

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ฤ ชาติ ในความแผ่ไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชตฺตนิวิภตฺติ [= อธิ + โอ + ฤ + อ + อี > แปลง อธิ เป็น อชฺณ, ซ้อน ต]

หมายเหตุ จาก อธิ เป็น อชฺณ เป็นการแสดงตามบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ซึ่งให้แปลง อธิ เป็น อชฺณ เลยทีเดียว (สูตร อชฺโณ อธิ), แม้บาลีสันามหลวงก็เป็นเช่นนั้น, แต่ความจริง แปลง อี ที่ อี เป็น ยุ (อฺยุ), แปลง ฤ เป็น ชฺณ จึงเป็น อชฺณ

อณฺชาเปลิ (ยัง...) ให้หยอดแล้ว

อณฺช ชาติ ในความหยอด + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัชชตฺตนิวิภตฺติ [= อณฺช + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

อณฺชาหิ จงหยอด

อณฺช ชาติ ในความหยอด + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตฺว) [= อณฺช + อ + หิ > ที่สะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภตฺติ]

อณฺณาสี

ได้รู้แล้ว, ได้ทราบแล้ว

อ อาคม (ได้) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาทก) + สฺ อาคม + อี อักษรัตตนิวิภัตติ [= อ + ณา + นา + สฺ + อี > ซ้อน ณ, ลบ นา ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

หมายเหตุ ณา ธาตุ ในความรู้ จัดเข้าในหมวด กิ ธาตุ (วัดตามนาวิภัตติเป็นชานาติ), ในที่นี้ จึงแสดงเป็น นา ปัจจัย และลบเสีย, แต่บางอาจารย์แสดงเป็น อ ปัจจัย (หมวด ภู ธาตุ) ก็มี

อณฺจิสฺ

ได้ยืนอยู่แล้ว

อ อาคม (ได้) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + อฺ อักษรัตตนิวิภัตติ [= อ + จา + อ + อฺ > ซ้อน ญ, ลบสระหน้า (อา ที่ จา), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อณฺจิสฺ

ได้ยืนแล้ว

อ อาคม (ได้) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + อฺ อักษรัตตนิวิภัตติ [= อ + จา + อ + อฺ > ซ้อน ญ, ลบสระหน้า (อา ที่ จา), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อณฺจาสี

ได้ยืนแล้ว

อ อาคม (ได้) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + สฺ อาคม + อี อักษรัตตนิวิภัตติ [= อ + จา + อ + สฺ + อี > ซ้อน ญ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

อณฺจาสี

ได้ยืนอยู่แล้ว

อ อาคม (ได้) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + สฺ อาคม + อี อักษรัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= อ + จา + อ + สฺ + อี > ซ้อน ญ, ลบ อ ปัจจัย]

อติกิลเมยฺย

ฟังลำบากยิ่ง

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กิลมฺ ธาตุ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= อติ + กิลมฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

- อติกุณฺติ** **ย่อมก้าวล่วง, ย่อมก้าวล่วงไป**
 อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรํตติ [= อติ + กมฺ +
 อ + ตี > ซ้อน ฏ]
- อติกุณฺตฺ** **จงก้าวล่วง**
 อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ตฺ ปัญจมีวํรํตติ [= อติ + กมฺ + อ
 + ตฺ > ซ้อน ฏ]
- อติกุณฺนติ** **ย่อมก้าวล่วง**
 อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรํตติ [= อติ + กมฺ
 + อ + อนฺติ > ซ้อน ฏ, ลบ อ ปัจจัย]
- อติกุณฺมิ** **ก้าวล่วงแล้ว**
 อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนีวํรํตติ [= อติ + กมฺ +
 อ + อี > ซ้อน ฏ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วัรํตติ เป็น อี]
- อติกุณฺเมยฺ** **พังก้าวล่วง**
 อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวํรํตติ [= อติ + กมฺ +
 อ + เอยฺย > ซ้อน ฏ, ลบ อ ปัจจัย]
- อติกุณฺเมนฺติ** **(ยัง...) ย่อมให้ก้าวล่วง**
 อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + เณ ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรํตติ [= อติ + กมฺ + เณ + อนฺติ >
 ซ้อน ฏ, ฑีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]
- อติกุณฺเมสิ** **(ยัง...) ให้ก้าวล่วงแล้ว**
 อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ฐาตุ ในความก้าวไป + เณ ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากมฺ + อี อชฺชัตตนีวํรํตติ [= อติ + กมฺ + เณ +

ส + อี > ซ้อน กุ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย,
รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อติกุภาเมสฺสติ (ยัง...) จักให้ก้าวล่วง

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= อติ + กมฺ + เณ + สฺสติ,
ซ้อน กุ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อติกุภาเมหิ (ยัง...) จงให้ก้าวล่วง

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= อติ + กมฺ + เณ + หิ, ซ้อน
กุ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ]]

อติจฺจนฺตฺวํ ขอจงปรารณาล่วง

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + อีสฺ ชาติ ในความปรารณา + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุเม) [= อติ +
อิสฺ + อ + ถ > ลบ อี สระหน้า (อฺ ที่ ติ) (อตฺ + อีสฺ + อ + ถ),
แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺจ (อตฺ + อิจฺจ + อ + ถ)]

อติมนฺตฺวํ ย่อมดูหมิ่น

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + มนฺ ชาติ ในความรู้ + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อติ + มนฺ +
ย + ติ > แปลง นฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ญ]

อติมาเปติ ย่อมฆ่า

(ในคำว่า ปาณมตีมาเปติ (ปาณ + อติมาเปติ) - ย่อมฆ่า ซึ่งสัตว์มีชีวิต)

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + มาปฺ ชาติ ในความฆ่า + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อติ + มาปฺ
+ เณ + ติ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

หมายเหตุ กิริยาศัพท์นี้ มักแปลกันว่า ยังสัตว์มีชีวิต ย่อมให้ตกลงไป
(เหตุกัตตุวาก) ซึ่งแยกไม่ได้ว่า สำเร็จมาจากธาตุอะไร ในความตกไป, แต่ใน
ธาตุวิภตฺ.๒๘๗ แสดงไว้ว่า มาป เป็นไปในความสร้าง, เนรมิต และในความฆ่า
จัดเข้าในหมวด จฺรฺ ชาติ (ในที่นี้ เป็นไปในความฆ่า)

อติวิโรจติ

ย่อมรุ่งเรืองสว่าง

อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน สว่าง) + วิ อุปสัค (วิเศษ แจ่ม ต่าง) + รุจ ชาติ
ในความรุ่งเรือง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิริตติ [= อติ + วิ + รุจ + อ + ติ, พฤทธิ์ อุ แห่ง รุจ ชาติ
เป็น โอ]

อตถ

ย่อมมี, ย่อมเป็น

อสุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ถ วัตตมานาวิริตติ [= อสุ + อ + ถ > ลบ อ ปัจจัย, ลบ ส
ที่สุดธาตุ (อ + ถ), แปลง ถ เป็น ตถ]

อตถรณติ

ย่อมปูลาด

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ถร ชาติ ในความปูลาด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิริตติ [= อา + ถร
+ อ + อนติ > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ต, ลบ อ ปัจจัย]

อตถราหิ

จงปูลาด

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ถร ชาติ ในความปูลาด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปญจมีวิริตติ (ทั่ว) [= อา + ถร
+ อ + หิ > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ต, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ
วิริตติ (อตถรหิ > อตถราหิ)]

อตถริ

ปูลาดแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ถร ชาติ ในความปูลาด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิริตติ [= อา + ถร +
อ + อี > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ต, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิริตติ
เป็น อี]

อตถิ

มีอยู่

อสุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ติ วัตตมานาวิริตติ [= อสุ + อ + ติ > ลบ อ ปัจจัย, ลบ ส
ที่สุดธาตุ (อ + ติ), แปลง ติ เป็น ตถ]

หมายเหตุ

๑. แปลง ตี เป็น ตฤติ ตามนัยบาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และกิตก์ หน้า ๑๙๒ และทำด้วยสูตรว่า ติสฺส ตฤติตฺตํ [กัจจ.๔๔๔ : ๔๔๕] [ดูการตัว **อตฺติ** โดยละเอียดในกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๔-๑๖๕]
๒. อนึ่ง อสุ ธาตุ ในความมี, เป็น นี้ ในแบบเรียนไวยากรณ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ แยกกล่าวไว้ต่างหาก ไม่ได้สงเคราะห์ลงในหมวดไหน แต่ที่พบในธาทวัตถ.๑๗-๑๙ และ ธาตุป.๓๓ จัดลงในหมวด ภู ธาตุ (โดยเฉพาะธาตุป. แสดงตัวอย่างไว้มาก), และเท่าที่สังเกต บางตำรา เวลาแยกศัพท์-ทำตัว ไม่กล่าวถึง หรือไม่ลง อ ปัจจย (กัตตุวจาก) ก็มี แต่ในหนังสือเล่มนี้ ลงไว้ปกติ (แต่ลบทิ้ง) ทั้งนี้ เพื่อให้ครบองค์ประกอบสำคัญทั่วไปของกิริยาอาขยาต คือ **ธาตุ ปัจจย และวิภัติ** ซึ่งสอดคล้องกับนัยในกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๔-๑๖๕ ที่แยก อตฺติ เป็น อส (อสุ) + อ + ตี และในไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๗๕ ที่ลง อ ปัจจย ไว้ด้วยเสมอ เช่น อสุส = อส + **อ** + เอยฺย, ลียา = อส + **อ** + อียา, ลียํ = อส + **อ** + เอยฺยํ เป็นต้น (เชิญดู).

อตฺถ

จงมี

อสุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปญฺจมีวิภัติ [= **อสุ + อ + ตฺ** > ลบ อ ปัจจย, ลบ สฺ ที่สุดธาตุ, แปลง ตฺ เป็น ตฤ]

หมายเหตุ ฝ่ายสันสกฤต เป็น **อสุตฺ** แยกเป็น **อสุ + ตฺ** (ไม่ลง อ ปัจจย และไม่ต้องแปลงใด ๆ), นำมาเทียบเคียงให้ดู เพื่อประดับความรู้ [ส่วน ตฺยตฺถ (ใน มิคราษ นโม ตฺยตฺถ (ธ.อ.๑/๑๓๕) (แปล) ข้าแต่มีคราษ (พระยาเนื้อ) อ.ความนอบน้อม จงมี แก่ท่าน) ตัดสนธิเป็น เต + อตฺถ, แปลง เอ แห่ง เต เป็น ยฺ (เต + อตฺถ > ตฺย + อตฺถ = ตฺยตฺถ) ด้วยสูตรว่า เอโอนํ [โม.๑/๓๑] หรือสูตรว่า เตเมปพพตฺยาทีนเมสุส โย วินา เยกาเรน [นิตติ. สุตต.๔๓, ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๗๔]

อทส

ได้ให้แล้ว

อ อาคม (ได้) + ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อํชัตตนิวิรัตติ [= อ + ทา + อ + อํ > ลบ อา ที่สุดธาตุ, ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อํสุ]

อทาสี

ได้ให้แล้ว

อ อาคม (ได้) + ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อาคม + อี อํชัตตนิวิรัตติ [= อ + ทา + อ + ส + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อทาสี

ได้ให้แล้ว

อ อาคม (ได้) + ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อาคม + อี อํชัตตนิวิรัตติ (อหิ) [= อ + ทา + อ + ส + อี > ลบ อ ปัจจย]

อททกขี

ได้เห็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + ทิส ธาตุ ในความเห็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อํชัตตนิวิรัตติ (อหิ) [= อ + ทิส + อ + อี > ช้อน ท, แปลง ทิส ธาตุ เป็น ทกข (อท + ทกข + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ข), ลบ อ ปัจจย]

อททส

ได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + ทิส ธาตุ ในความเห็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อา อํชัตตนิวิรัตติ [= อ + ทิส + อ + อา > ช้อน ท, แปลง อี แห่ง ทิส ธาตุ เป็น อ (ทิส > ทส) (อท + ทส + อ + อา), ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อา เป็น อ]

หมายเหตุ การแปลง อี ที่ ทิส ธาตุเป็น อ (ทิส > ทส) นี้ ดู ธาตวัตถ. ๑๙๙ และไม่ใช่เป็นการลบ อี ที่พยัญชนะต้นธาตุ (อ ที่ ทิ) เพราะถ้าลบ อี จะมีรูปเป็น ทส เนื่องจาก ท ไม่มีสระอาศัย, แต่ปัญหา-เฉลยบาลีไวยากรณ์ สนามหลวง ป.ธ.๓ (พ.ศ.๒๕๔๐) ข้อ ๔. หน้า ๑๕๒ แยก อททส = อ + ทิส + อ + อา และกล่าวว่า ลบ อี ที่พยัญชนะต้นธาตุ (เชิญดู), ส่วนมติ

โมคคัลลานะ [โมค.๕/๑๒๔] ให้แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ทสฺ เลยทีเดียว
[ดูไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๓๑ และดูการทำตัว **อทุทส** โดยละเอียด
ในโมค.ปญจิกา หน้า ๑๘๑ (อธิบายโมค.๕/๑๒๔)].

อทุทส

ได้เห็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ (อหฺ) [= **อ + ทิสฺ + อ + อํ** > ซ้อน
ท, แปลง อี แห่ง ทิสฺ ชาติ เป็น อ (ทิสฺ > ทสฺ) (อทุ + ทสฺ + อ + อํ),
ลบ อ ปัจจัย]

อทุทสา

ได้เห็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + อา อัชชัตตนิวิภัตติ [= **อ + ทิสฺ + อ + อา** > ซ้อน ท,
แปลง อี แห่ง ทิสฺ ชาติ เป็น อ (มีรูปเป็น ทสฺ) (อทุ + ทสฺ + อ + อา),
ลบ อ ปัจจัย]

อทุทสาม

ย่อมเห็น

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มยฺ) [= **อา +**
ทิสฺ + อ + ม > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ท, แปลง อี แห่ง ทิสฺ ชาติ
เป็น อ (อทุ + ทสฺ + อ + ม), ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

อติคจฺจติ

ย่อมถึงทัບ, ย่อมบรรลु

อติ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + คมฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= **อติ + คมฺ + อ + ติ** > แปลง
คมฺ ชาติ เป็น คจฺจ]

หมายเหตุ บาลีสนามหลวง ให้แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺจ ทีเดียว, แต่บาลี
ไวยากรณ์ชั้นสูง ให้แปลง มฺ ที่สุดชาติเป็น จฺจ ด้วยสูตรว่า คมิสฺสนโต จฺจโน วา
สพฺพาสฺสุ ([กัจจ.๔๗๖ : ๔๘๒, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๔๐], ใช้ได้ทั้งสองนัย
(แต่ควรแสดงแบบสนามหลวง เมื่อเรียนหลักสูตรของสนามหลวง)

- อธิคจณฺติ** **ย่อมบรรลฺ**
 อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + คมฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด
 ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัฒนํนาวิภตฺติ [= อธิ + คมฺ + อ + อนฺติ >
 แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจัย]
- อธิคจฺเญย** **พึงบรรลฺ**
 อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + คมฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เญย สัตตมวิภตฺติ [= อธิ + คมฺ + อ
 + เญย > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจัย]
- อธิคมิสฺสุติ** **จักบรรลฺ**
 อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + คมฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสุติ ภวิสสันตวิภตฺติ
 [= อธิ + คมฺ + อ + อี + สฺสุติ > ลบ อ ปัจจัย]
- อธิฏฺฐหิ** **อธิษฐานแล้ว**
 อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภตฺติ [= อธิ + จา +
 อ + อี > ซ้อน ภู, แปลง จา ชาติ เป็น จหฺ (หรือ ลง หฺ อาคม หลัง
 จา ชาติ และรํสสะ อา แห่ง จา ชาติ เป็น อ ได้รูปเป็น จหฺ เหมือนกัน),
 ลบ อ ปัจจัย, รํสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]
- อธิฏฺฐหิสฺสุ** **อธิษฐานแล้ว**
 อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภตฺติ [= อธิ + จา +
 อ + อํ > ซ้อน ภู, แปลง จา ชาติ เป็น จหฺ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ
 วิภตฺติ เป็น อีสฺ]
- อธิฏฺฐาสิ** **อธิษฐานแล้ว**
 อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภตฺติ

[= อธิ + จา + อ + ส + อี > ซ้อน ฎ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ
เป็น อี]

อธิมุจฺจิ

สิงแล้ว

อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + มฺจุ ธาตุ ในความพัน, หลุด + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อธิ + มฺจุ + ย
+ อี > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (อธิ + มฺจุ
+ อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อธิมุจฺเจยฺย

พึงทรงน้อมไป

อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + มฺจุ ธาตุ ในความพัน, หลุด + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= อนฺ + มฺจุ +
ย + เอยฺย > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

หมายเหตุ อธิ + มฺจุ ธาตุนี้ ในธาตุป.๒๙๕ มีตัวอย่างว่า สทุชย อธิมุจฺจิ
(แปลว่า) น้อมใจไป ด้วยศรัทธา - ส.

อธิยสฺสุ

จงเล่าเรียน

อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + อี ธาตุ ในการศึกษา, เล่าเรียน + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสุ ปัญจมิวิภัตติ (ตุว) [= อธิ + อี +
อ + สฺสุ > แปลง อี ธาตุ เป็น ยุ (อธิ + ยุ + อ + สฺสุ = อธิยสฺสุ),
หรือ แปลง อี ธาตุ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย (อธิ + อย + อ + สฺสุ),
ลบสระหลัง (อ ที่ อย) (อธิ + ย + อ + สฺสุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (อธิ +
ยุ + อ + สฺสุ = อธิยสฺสุ)]

หมายเหตุ อี ธาตุนี้ ธาตุป.๓๘ จัดเข้าในหมวด ฎ ธาตุ เป็นไปในความ
เปล่งวาจา, กล่าว, อ่าน, ท่อง ; ศึกษา, เล่าเรียน, สำเหนียก. มีรูปกิริยาเป็น
อยติ, อธิยติ, อชฺฌายติ, อธิเต (อธิเต)

อธิวาสยฺสุ

(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว

อธิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ ทับ) + วสฺ ธาตุ ในความอยู่ + ฌย ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + อุ อัชชัตตนิวิภัตติ [= อธิ + วสฺ + ฌย + อุ >

ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ญย ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)
(อธิ + วาส + อยู่ + อุ), แปลง อุ วิภัติ เป็น อีสุ]

อธิวาเสติ

(ยัง...) ย่อมให้อยู่ทับ

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + วสุ ธาตุ ในความอยู่ + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุจาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= อธิ + วสุ + เณ + ตี >
ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อธิวาเสถ

(ยัง...) จงให้อยู่ทับ

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + วสุ ธาตุ ในความอยู่ + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุจาก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุมฺเห) [= อธิ + วสุ + เณ + ถ >
ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อธิวาเสลิ

(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + วสุ ธาตุ ในความอยู่ + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= อธิ + วสุ + เณ +
สุ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี
วิภัติ เป็น อี]

อธิวาเสลฺล

(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + วสุ ธาตุ ในความอยู่-อาศัย + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุจาก) + ส อากม + อุ อัชชัตตนิวิภัติ [= อธิ + วสุ + เณ +
สุ + อุ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อธิวาเสหิ

(ยัง...) จงให้อยู่ทับ

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + วสุ ธาตุ ในความอยู่ + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุจาก) + หิ ปัญจมีวิภัติ (ตุว) [= อธิ + วสุ + เณ + หิ >
ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อธิเสสุสติ

จักนอนทับ

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + สี ธาตุ ในความนอน + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุจาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัติ [= อธิ + สี + อ + สฺสติ >
แปลง อี แห่ง สี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

อนาทยิ

ไม่เอื้อเฟื้อแล้ว

น นิบาต (ไม่) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทยุ ธาตุ ในความให้, ไป, ฯลฯ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= น + อา + ทยุ + อ + อี > แปลง น เป็น อนฺ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ อนาทยิ นี้ พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๖/๑๖๓ ว่า โส “อหิ อณฺณตฺถ อิทิสํ รุกฺขํ ลภิสฺสามิตี ตสฺสา วจฺนํ **อนาทยิ** (แปล) อ.ภิกษุ นั้น คิดแล้วว่า อ.เรา จักไม่ได้ ซึ่งต้นไม้ อันเช่นนี้ ในที่อื่น ดังนี้ **ไม่เอื้อเฟื้อแล้ว** ซึ่งคำ ของเทวดานั้น]

และ **ทยุ ธาตุ**นั้น ในธาตุป.๑๘๖ แสดงอรรถไว้มากมาย คือ ให้ (ทาน), ไป (คติ), เบียดเบียน (หิสา), ยึดถือ (อาทาน) และรักษา (รูกฺขา), (ตัวอย่าง) ปุตุเตสฺ มทุทํ ทเยสิ พระมัทรีเอ็นดู หรือกรุณา หรือรักใคร่ ในพระโอรสทั้งหลาย (ทเยสิ ก. เอ็นดูแล้ว), และการแปลง น ที่ปฏิเสธกิริยาอาขยาต (กรณีมีสระอยู่หลัง) เป็น อนฺ นี้ เพิ่งพบในกิริยานี้ เพราะปกติ น ปฏิเสธกิริยาอาขยาต ต้องคง น ไว้/เข้าสนธิ เช่น นาโหสิ (น + อโหสิ) และเวลาแปลหรือสัมพันธ์ ก็ต้องแยกจากกัน (ไม่ใช่เป็นหนึ่งศัพท์)

อนุกฺกนฺตติ

ย่อตามบาท

อนฺ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + กนฺตฺ ธาตุ ในความบาท + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= อนฺ + กนฺตฺ + อ + ตติ]

อนุกโรติ

ย่อกระทำตาม

อนฺ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ธาตุ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= อนฺ + กรฺ + โอ + ตติ]

อนุกจฺจติ

ย่อไปตาม

อนฺ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + คมฺ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= อนฺ + คมฺ + อ + ตติ > แปลง คมฺ ธาตุ เป็น จจฺจ]

อนุคจฺจนฺติ **ย่อมไปตาม**

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= อนุ + คมฺ +
อ + อนฺติ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจัย]

อนุคจฺจํ **ไปตามแล้ว**

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= อนุ + คมฺ + อ
+ อี > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

อนุคจฺจิสฺส **ไปตามแล้ว**

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= อนุ + คมฺ + อ
+ อํ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภตฺติ เป็น
อิสฺส]

อนุชานาติ **ย่อมอนุญาต**

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ณา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กี ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= อนุ + ณา +
นา + ติ > แปลง ณา ชาติ เป็น ชา]

อนุชานาถ **ขอจงอนุญาต**

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ณา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กี ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุเม) [= อนุ + ณา
+ นา + ถ > แปลง ณา ชาติ เป็น ชา]

อนุชานาหิ **จงอนุญาต**

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ณา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กี ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุว) [= อนุ + ณา
+ นา + หิ > แปลง ณา ชาติ เป็น ชา]

อนุชานैयाถ พึงอนุญาติ

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยยาถ สัตตมวิภัตติ (ตุเม)
[= อนุ + ภา + นา + เอยยาถ > แปลง ภา ธาตุ เป็น ชา, ลบ อา
ที่ นา]

อนุชานี อนุญาติแล้ว (ตามศัพท์แปลว่า รู้ตามแล้ว)

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อนุ + ภา
+ นา + อี > แปลง ภา ธาตุ เป็น ชา, ลบ อา ที่ นา, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

อนุชานิสฺส อนุญาติแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อุมฺ อัชชัตตนิวิภัตติ [= อนุ + ภา +
นา + อุมฺ > แปลง ภา ธาตุ เป็น ชา, ลบ อา ที่ นา, แปลง อุมฺ วิภัตติ
เป็น อีสฺ]

อนุตฺตปฺปติ ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ตปฺ ธาตุ ในความเร้าร้อน, แผลเผา
(ธาตุป.๑๖๖) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= อนุ + ตปฺ + ย + ติ > แปลง ปฺ ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น ปุ]

อนุธาวติ ย่อมแล่นไปตาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ธาวฺ ธาตุ ในความวิ่ง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อนุ + ธาวฺ +
อ + ติ]

อนุตฺตนฺติ ย่อมตกไปตาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ตฺ ธาตุ ในความตกไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อนุ + ตฺ
+ อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

อนุพพชัสส บวชตามแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก)
+ วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภตติ [= ป + วชฺ + อ + อํ > แปลง ว
เป็น พ, ช้อน พ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภตติ เป็น อีสฺ]

อนุปริยายติ ย่อมเวียนรอบ

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ปริ อุปสัค (รอบ) + ยา ชาติ
ในความไป, เป็นไป, ถึง, บรรลุ (ชาติป.๓๐๗) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว
ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= อนุ + ปริ + ยา + ย + ติ]

อนุปริยายิ เวียนรอบแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ปริ อุปสัค (รอบ) + ยา ชาติ
ในความไป, เป็นไป, ถึง, บรรลุ (ชาติป.๓๐๗) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว
ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตติ [= อนุ + ปริ + ยา + ย + อี
> ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

อนุผริ แผลไปแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ผรุ ชาติ ในความแผลไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตติ [= อนุ + ผรุ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

อนุพนฺธติ ย่อมติดตาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + พนฺธ ชาติ ในความผูก-พัน + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= อนุ + พนฺธ
+ อ + ติ]

อนุพนฺธาม ย่อมติดตาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + พนฺธ ชาติ ในความผูก, พัน + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภตติ (มย) [= อนุ +
พนฺธ + อ + ม > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภตติ]

อนุพนธิ ติดตามแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + พนฺธฺ ธาตุ ในความผูก, พัน + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อักษรัตตนิวิวัติ [= อนุ + พนฺธฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิวัติ เป็น อี]

อนุพนธิสสาม จักติดตาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + พนฺธฺ ธาตุ ในความผูก-พัน + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สสาม ภาวิสสันติวิวัติ (มย)
[= อนุ + พนฺธฺ + อ + อี + สสาม, ลบ อ ปัจจัย]

อนุพนธิสฺ ติดตามแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + พนฺธฺ ธาตุ ในความผูก, พัน + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อักษรัตตนิวิวัติ [= อนุ + พนฺธฺ +
อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิวัติ เป็น อีสฺ]

อนุพนฺธเยยฺ พึงติดตาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + พนฺธฺ ธาตุ ในความผูก, พัน, มัด + อ
ปัจจัย ประจําหมวด ฦ ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิวัติ (อห)
[= อนุ + พนฺธฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

อนุพฺรหฺเย (ยัง...) พึงให้งอกงาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + พฺรหฺ ธาตุ ในความเจริญ, ประเสริฐ
(ธาวัตถ.๒๘๑) + ฦย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิวัติ
[= อนุ + พฺรหฺ + ฦย + เอยฺย > ลบ ฦ แห่ง ฦย ปัจจัย, ลบสระหน้า
(อ ที่ ย) (พฺรหฺ + อยฺ + เอยฺย), แปลง เอยฺย วิวัติ เป็น เอ]

หมายเหตุ ธาวัตถ.๒๘๑ จัด พฺรหฺ ธาตุ ลงในหมวด ฦ ธาตุ อ. พฺรหฺติ
(กัตตุวาจก), พฺรเหติ, พฺรหฺยติ, พฺรหาเปติ, พฺรหาปยติ (เหตุกัตตุวาจก)

อนุภาถ จงเสวย

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภา ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิวัติ (ตุมฺเห) [= อนุ + ภา

+ อ + ถ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (อภี + ภว + อ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

หมายเหตุ อรรถแห่ง ภู ธาตุ ในความมี, ความเป็น นี้ แสดงตามนัยบาลี สนามหลวง ซึ่งเป็นที่ทราบทั่วไป (ดู บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และกิตก์ หน้า ๑๖๐), แต่ในธาตุวิถ.๒๙๓-๒๙๕ ท่านแสดงอรรถไว้เป็นอันมาก ขอนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

ภู ธาตุ เป็นไปในความเกิด(สดุดา), เป็นไป-ถึง(ปัตติ), เจริญ(วุทธิ) และเสวย (อนุภาว) จัดลงในหมวด ภู ธาตุ อุ. ภวติ, ภวนติ, ภวิสฺสติ, ฯลฯ

- ถ้ามี วิ เป็นบทหน้า เป็นไปในการตัดขาด (ฉิซฺเชเน) อุ. วิภกฺติ วิภาวียติ = ย่อมดับ
- ถ้ามี ปริ เป็นบทหน้า เป็นไปในความเบียดเบียน, ดูหมิ่น (หีสาทิเฬ - ๒ อรรถ) อุ. ปริภวติ
- ถ้ามี ปรา เป็นบทหน้า เป็นไปในความพินาศ (พฺยสเน) อุ. ปราภวติ
- ถ้ามี อภี, อธิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความครอบงำ-ยำยี (มทุทเน) อุ. อภิภวติ, อภิภู, อธิภวติ
- ถ้ามี อนุ เป็นบทหน้า เป็นไปในความสามารถ, เสวย (สดฺดินุภวเน - ๒ อรรถ) อุ. สฺมุ ทุกฺขํ อนุภวติ (ย่อมเสวย ซึ่งสุข ซึ่งทุกข์)
- ถ้ามี ป เป็นบทหน้า เป็นไปในความสามาถ, ไหลไป, เป็นใหญ่ (สดฺติสนฺทนิสฺสเร - ๓ อรรถ) อุ. หิมวตา ปภวนฺติ ปญฺจ มหานทีโย (แม่น้ำใหญ่ ท. ย่อมไหล(หรือย่อมเกิด) จากหิมวันตประเทศ. เทสสุส ปญฺ อยํ ราชา (ราชานี้ เป็นใหญ่ แห่งประเทศ)

ดังนั้น จะกล่าวว่า ภู ธาตุ ในความมี, ความเป็น และเพราะอำนาจอุปสัค จึงเป็นไปในอรรถต่าง ๆ (นอกจากมี, เป็น) ก็ได้

อนุภวนฺติ

ย่อมเสวย

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนุติ วัตตมานาวิภกฺติ [= อนุ + ภู
+ อ + อนุติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว
(อภี + ภว + อ + อนุติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) และ อ ปัจจัย]

อนุภาวิ

เสวยแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อนุ + ภู + อ
+ อี > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (อภิ + ภว
+ อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) และ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

อนุภาวิสสุติ

จักเสวย

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุตติ ภาวิสสันติวิภัตติ
[= อนุ + ภู + อ + อี + สุตติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ,
แปลง โอ เป็น อว (อภิ + ภว + อ + อี + สุตติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)
และ อ ปัจจัย]

อนุภาวิสสนฺติ

จักชม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภัตติ
[= อนุ + ภู + อ + อี + สฺสนฺติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ,
แปลง โอ เป็น อว (อภิ + ภว + อ + อี + สฺสนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่
ว) และ อ ปัจจัย]

อนุภาวิสสุ

เสวยแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= อนุ + ภู + อ
+ อํ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (อภิ + ภว
+ อ + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) และ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น
อัสสุ]

อนุภาโติ

ย่อมฉลอง, ย่อมเสวย, ย่อมอํานวย

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อนุ + ภู +
อ + ติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

อนุโณสฺส

ย่อมเสวย

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ส วิวัฒนานาวิภตฺติ (ตัว) [= อนุ + ภู
+ อ + ส > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

อนุโณสฺส

เสวยแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ส อากม + อ อชัตตนิวิภตฺติ
[= อนุ + ภู + อ + ส + อ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ
(อภิ + โภ + อ + ส + อ), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อ วิภตฺติ เป็น อ]

อนุโมทามิ

ย่อมอนุโมทนา

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + มุฑ ชาติ ในความบันเทิง, ยินดี + อ
ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มิ วิวัฒนานาวิภตฺติ (อห)
[= อนุ + มุฑ + อ + มิ > พฤทธิ อุ แห่ง มุฑ ชาติ เป็น โอ, ทิมะ อ
เป็น อา เพราะ มิ วิภตฺติ]

อนุยฺยชฺชติ

ย่อมตามประกอบ

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ยฺช ชาติ ในความประกอบ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาก) + ต วิวัฒนานาวิภตฺติ [= อนุ + ยฺช +
อ + ต > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ แล้วแปลงนิคคหิตเป็น ญ
เพราะ ช อยู่หลัง]

อนุยฺยชฺชตุ

ของตามประกอบ

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ยฺช ชาติ ในความประกอบ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาก) + ต ปัญจมีวิภตฺติ [= อนุ + ยฺช + อ
+ ต > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ แล้วแปลงนิคคหิตเป็น ญ เพราะ
ช อยู่หลัง]

อนุยฺยชฺชนฺติ

ย่อมตามประกอบ

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ยฺช ชาติ ในความประกอบ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วิวัฒนานาวิภตฺติ [= อนุ + ยฺช

+ อ + อนุติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ แล้วแปลงนิคคหิตเป็น ญ เพราะ ชุ อยู่หลัง, ลบ อ ปัจจัย]

อนุยฺยชิสฺสาม จักตามประกอบ

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ยฺชฺ ธาตุ ในความประกอบ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รุชฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อนุ + ยฺชฺ + อ + อิ + สฺสนฺติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ
แล้วแปลงนิคคหิตเป็น ญ เพราะ ชุ อยู่หลัง, ลบ อ ปัจจัย]

อนุรฺกฺขถ จงตามรักษา

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + รฺกฺข ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตุเม) [= อนุ +
รฺกฺข + อ + ถ]

อนุวตฺตตาม ย่อมประพุดิตตาม

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + วตฺต ธาตุ ในความประพุดิต, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย)
[= อนุ + วตฺต + อ + ม > ทึมะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

อนุวิจฺริ เที้ยวไปตามแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จฺร ธาตุ
ในความเที้ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อัชชัตตนิวิภัตติ (อหํ) [= อนุ + วิ + จฺร + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย]

อนุสาสิ พร้าสอนแล้ว

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สาสุ ธาตุ ในความพร้าสอน, สอน
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ
[= อนุ + สาสุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

อนุสาสิสฺสามิ จักตามสอน

อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สาสุ ธาตุ ในความพร้าสอน, สอน
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ
ภวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= อนุ + สาสุ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

- อนุสาเสยฺย** **พึงพร่ำสอน, พึงตามสอน**
 อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สาสุ ธาตุ ในความพร่ำสอน, สอน
 + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ
 [= อนุ + สาสุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจยฺ]
- อนุสาสีสุ** **พร่ำสอนแล้ว**
 อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สาสุ ธาตุ ในความพร่ำสอน, สอน
 + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ
 [= อนุ + สาสุ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]
- อนุสุสฺสริ** **ย่อมตามระลึก**
 อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สฺร ธาตุ ในความระลึก + อ ปัจจยฺ
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวินิภัตติ [= อนุ + สฺร +
 อ + ติ > ซ้อน สุ]
- อนุสุสฺสรามิ** **ย่อมตามระลึก, ย่อมระลึกตาม**
 อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สฺร ธาตุ ในความระลึก + อ ปัจจยฺ
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวินิภัตติ (อหฺ) [= อนุ +
 สฺร + อ + มิ > ซ้อน สุ, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
- อนุสุสฺริ** **ระลึกตามแล้ว, ตามระลึกถึงแล้ว**
 อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สฺร ธาตุ ในความระลึก + อ ปัจจยฺ
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อนุ + สฺร +
 อ + อี > ซ้อน สุ, ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- อนุสุสาเวสิ** **(ยัง...) ให้ฟังตามแล้ว**
 อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + สุ ธาตุ ในความฟัง + เณ ปัจจยฺ
 (เหตุกัตตุวาก) + สุ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อนุ + สุ + เณ +
 สุ + อี > ซ้อน สุ, พฤทธิ อู ที่ สุ ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว,
 ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ, ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (อนุสุ + สาวิ + เอ + สุ
 + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อนฺตรธาเปยฺยาถ (ยัง...) พึงให้เลื่อมสฺญไป

อนฺตร ศัพท์ (ระหว่าง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ (ธาทวตถ.๒๐๙) + ณาเป
ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + เอยฺยาถ สัตตมวีริยัตติ (ตุมฺเห) [= อนฺตร + ธา +
ณาเป + เอยฺยาถ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (อนฺตร + ธา + อาเป +
เอยฺยาถ), ลบสระหน้า (อา ที่ ธา และ เอ ที่ เป)]

อนฺตรธาเปยฺยาม (ยัง...) พึงให้เลื่อมสฺญ

อนฺตร ศัพท์ (ระหว่าง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + เอยฺยาม สัตตมวีริยัตติ (มยฺ) [= อนฺตร + ธา + ณาเป
+ เอยฺยาม > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (อนฺตร + ธา + อาเป +
เอยฺยาม), ลบสระหน้า (อา ที่ ธา และ เอ ที่ เป)]

อนฺตรธายถ หายไปแล้ว

อนฺตร ศัพท์ (ระหว่าง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ฌย ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนีริยัตติ [= อนฺตร + ธา
+ ฌย + อี > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (อนฺตร + ธา + อย + อี), แปลง
อี เป็น ถ (อนฺตร + ธา + อย + ถ), ลบสระหน้า (อา ที่ ธา)]

หมายเหตุ อี อชฺชัตตนีริยัตติ และแปลงเป็น ถ นี้ เทียบ อภิสฺสธ ใน
พจนานุกรมกิริยาอาขยาตฉบับธรรมเจดีย์ ของ พันตรี ป. หลงสมบุญ
หน้า ๒๒ หรือลง ตถ หียตตนี/ปโรกขาวิริยัตติ แล้วลบ ตฺ เทียบ อยาจถ
(ได้ขอแล้ว) ซึ่งลง ตถ และลบ ตฺ (อ + ยาจุ + อ + ตถ > อ + ยาจุ +
อ + ถ) (ดู อยาจถ ในเล่มเดียวกัน หน้า ๒๗)

อนึ่ง ธา ธาตุ นี้ ธาตวตถ.๒๑๐-๒๑๑ แสดงไว้ว่า ถ้ามี อนฺตร ศัพท์ นำหน้า
เป็นไปในอรรถ อทฺสสน - ไม่เห็น, ไม่ปรากฏ, อันตรธานไป และจัดลง
ในหมวด จรุ ธาตุ อ. อนฺตรธายติ, อนฺตรธาปิธายติ, สาทเวตา อนฺตรหิตา,
อนฺตรธานํ. [ในที่นี้ จึงแสดงเป็น ฌย ปัจจัย หมวด จรุ ธาตุ], ส่วนธาทฺป.
๒๐๙-๒๑๑ แสดงเป็น ธา ธาตุ ในความทรง, ตั้ง, รับ, วาง จัดลงในหมวด
ภู ธาตุ อ. ทธาติ, วิทธาติ และมีอุปสรรคอื่น ๆ เป็นบทหน้า (ไม่มีอุปสรรค
ที่มี อนฺตร เป็นบทหน้า) (เชิญดู)

อนฺตรธายิ หายไปแล้ว

อนฺตร ศัพท์ (ระหว่าง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ฌย ปัจจย
ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= อนฺตร + ธา
+ ฌย + อี > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (อนฺตร + ธา + อย + อี),
ลบสระหน้า (อา ที่ ธา และ อ ที่ ย), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อนฺตรธายิสฺสติ จักหายไป

อนฺตร ศัพท์ (ระหว่าง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ฌย ปัจจย
ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ
[= อนฺตร + ธา + ฌย + อี + สฺสติ > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (อนฺตร
+ ธา + อย + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อา ที่ ธา และ อ ที่ ย)]

อนฺตรธายิสฺสนฺติ จักหายไป

อนฺตร ศัพท์ (ระหว่าง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ฌย ปัจจย
ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิรัตติ
[= อนฺตร + ธา + ฌย + อี + สฺสนฺติ > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (อนฺตร
+ ธา + อย + อี + สฺสนฺติ), ลบสระหน้า (อา ที่ ธา และ อ ที่ ย)]

อนฺตรธายิสฺส หายไปแล้ว

อนฺตร ศัพท์ (ระหว่าง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ฌย ปัจจย
ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อัจฉัตตนิวิรัตติ [= อนฺตร + ธา
+ ฌย + อํ > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (อนฺตร + ธา + อย + อํ),
ลบสระหน้า (อา ที่ ธา และ อ ที่ ย), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

อเนวติ ย่อมไปตาม

อนฺ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + อี ธาตุ ในความไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อนฺ + อี +
อ + ติ > อี + อ = เอ (คือแปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย)
(อนฺ + เอ + ติ), แปลง อฺ เป็น วฺ = อนฺวฺ + เอติ = อเนวติ]

หมายเหตุ

๑. เห็นเขียนเป็น ๒ แบบ คือ อเนวติ และ อนุเวติ [อ่านอย่างเดียวกัน คือ อ่านว่า อัน - อนุ - ตี คือ อนุ เป็นตัวสะกดด้วย เป็นอักษรนำ วุ ด้วย แต่ อนุ ต้องว่าเร็ว ๆ เหมือนการออกเสียง ตู ในคำว่า ตูว], คงคล้าย ตุมุเห เป็นต้น บางฉบับเห็นเขียนเป็น ตุมุเห
๒. การแปลง อุ เป็น วุ ทำด้วยสูตรว่า วโมทุหนุตานัน [กัจจ.๑๘ : ๒๐, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๔๔], ไม่ใช่แปลง อุ เป็น โอ แล้วแปลง โอ เป็น อว, หรือแปลง อุ เป็น อว เพราะจะกลายเป็น อนุเวติ (อ่านว่า อะ - นะ - เว - ตี) ซึ่งเป็นคำที่ผิด
๓. หนึ่ง เกี่ยวกับ อเนวติ นี้ มติสหพนิตี (นิติ.ธาตุ.๙, ๓-๔) ให้แยกเป็น อนุ + อิติ, เฉพาะ อิติ สำเร็จมาจาก อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจย กัตตุวจาก + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อิ + อ + ตี, ลบ อ ปัจจย], มีความหมายเท่ากับ คจฺจติ (ย่อมนไป) โดยประกอบวิภัตติหมวดวัตตมานา เป็น อิติ อนุติ, อิติ อธิ, อิมิ อิม. แม้ศัพท์อื่น ๆ ท่านก็วางเป็น อิติ เช่น อเปติ แยกเป็น อป + อิติ = อปคจฺจติ (ไปปราศ, หลีกไป), เวติ แยกเป็น วิ + อิติ = วิคจฺจติ (ไปปราศ) เป็นต้น, ในกิริยาภิตกัมีรูป เป็น อิต - ไปแล้ว (บุคลิङ्) มีที่ใช่ เช่น ปญฺทาย อิต คโต ปวตฺโตติ ปนฺตฺโตติ (ปญฺทหา + อิต = ผู้ไปแล้วด้วยปัญญา) และท่านยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า ครุทั้งหลายแยก อเนวติ เป็น อนุ + เอตี ซึ่งท่านไม่เห็นด้วย เพราะไม่ต้องหรือสมกับพระบาลี และความหมายว่า มา ก็ไม่เหมาะสมด้วย, ส่วน เอตี (ย่อมนมา) นั้น สำเร็จมาจาก อา บทหน้า + อิติ (= ย่อมนไป - ดูที่แสดงมา) จึงเป็น เอตี = อาคจฺจติ (ย่อมนมา) เพราะ อา (จาก อา แห่ง อา + อิติ) ที่ไม่ปรากฏรูปให้เห็น ก็เนื่องจากอำนาจของสนธิ (คือ อา กับ อิ ผสมกันเป็น เอ) เปรียบเหมือนพระจันทร์ที่หายเข้าไปในกลีบเมฆฉะนั้น

อปกุกมิ

หลีกไปแล้ว

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + กมุ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อป + กมุ + อ + อี > ซ้อน กุ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

อปคจณถ

จงหลักไป

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= อป + คม
+ อ + ถ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ]

อปคจฉิ

ไปปราศแล้ว

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อป + คม +
อ + อี > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

อปคณฉิ

ไปปราศแล้ว

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อป + คม +
อ + อี, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คณฺณ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

อปทิสติ

ย่อมแสดงอ้าง

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + ทิ วัตตมานาวิภัตติ [= อป + ทิสฺ +
อ + ทิ]

อปนียติ

(อัน...) ย่อมนำไปปราศ

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + นี ชาติ ในความนำไป + ย ปัจจัย (กัมมวาจก)
+ ทิ วัตตมานาวิภัตติ [= อป + นี + ย + ทิ]

อปเนนฺติ

ย่อมนำไปปราศ

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อป + นี
+ อ + อนฺติ > แปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

อปเนยฺยาถ พึงนำออก, พึงนำไปปราศ

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมวิวิถติ (ตุมฺเห) [= อป
+ นี + อ + เอยฺยาถ > แปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย (อป + เน +
เอยฺยาถ), ลบสระหน้า (เอ ที่ เน)]

อปเนลิ นำไปปราศแล้ว

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิถติ [= อป
+ นี + อ + สฺ + อี > แปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิถติ
เป็น อี]

อปเนสุํ นำไปปราศแล้ว

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อํ อัชชัตตนิวิถติ
[= อป + นี + อ + สฺ + อํ > แปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย, แปลง
อํ วิถติ เป็น อีสุ]

อปเนสุสาม จักนำไปปราศ

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺสาม ภวิสสันติวิถติ [= อป + นี
+ อ + สฺสาม > แปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย]

อปโปเรติ นำไปปราศตื่นอยู่

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + พฺฐ ชาติ ในความตื่น, รู้, เบิกบาน + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จฺฐ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิถติ [= อป + พฺฐ
+ เณ + ตี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย, พฤทธิ อุ แห่ง พฺฐ ชาติ เป็น โอ]

อปฺรชฺฌติ ย่อมผิด

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + รฐ ชาติ ในความเบียดเบียน, ทำร้าย, ประทุษร้าย
(ชาติปฺ.๓๑๘) + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี

วัตตมานาวีรัตติ [= อป + รฐ + ย + ตี > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ]

อปฺรชฺณี

ผิตแล้ว

อป อฺปสัค (ปราศ หลีก) + รฐ ธาตุ ในความเบียดเบียน, ทำร้าย, ประทุษร้าย (ธาตุป.๓๑๘) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อັชชัตตนิวิรัตติ (อหิ) [= อป + รฐ + ย + อี > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]

อปโลเกสุ

ทูลลาแล้ว

อป อฺปสัค (ปราศ หลีก) + โลก ธาตุ ในความแลดู + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ส อากม + อุ อັชชัตตนิวิรัตติ [= อป + โลก + เณ + ส + อุ > ลบ ฌ แห่ง เณ ปัจจัย]

อปโลเกหิ

จงอําลา

อป อฺปสัค (ปราศ หลีก) + โลก ธาตุ ในความแลดู + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= อป + โลก + เณ + หิ > ลบ ฌ แห่ง เณ ปัจจัย]

อปฺหฺรติ

หลบหลีกอยู่

อป อฺปสัค (ปราศ หลีก) + หรฺ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= อป + หรฺ + อ + ตี]

อปานฺนฺทิ

ได้บรรเทาแล้ว

อป อฺปสัค (ปราศ หลีก) + อ อากม + นฺทฺ ธาตุ ในความบรรเทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อັชชัตตนิวิรัตติ [= อป + อ + นฺทฺ + อ + อี > ลบสระหน้า ที่มะสระหลัง (ลบ อ ที่ ป, ที่มะ อ อากม เป็น อา) (อปฺ + อา + นฺทฺ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อปุจฉิมหา ได้ถามแล้ว

อ อาคม (ได้) + ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + มหา อัชชัตตนิวิภัตติ (มย) [= อ + ปุจฉุ + อ + อิ + มหา > ลบ อ ปัจจัย]

อเปถ จงหลักไป

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= อป + อิ + อ + ถ > อิ + อ = เอ (คือแปลง อิ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย) (อป + เอถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ป)]

อเปหิ จงหลักไป

อป อุปสัค (ปราศ หลีก) + อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= อป + อิ + อ + หิ > อิ + อ = เอ (คือแปลง อิ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย) (อป + เอ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ป) (อป + เอ + หิ)]

อปุเปติ ย่อมไหลไป

อาปุ ธาตุ ในความเอิบอาบ, ซาบซึ่ม, ไหลไป (ธาตุป.๓๗) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อาปุ + เณ + ตี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ปุ (อาปุ > อปุ)]

หมายเหตุ ธาตุป.๓๗ แสดงอุทาหรณ์ว่า อปุเปติ, อปุยติ (หมวด จรุ ธาตุ), ส่วน อปุเปติ นั้น พบตัวอย่างการใช้ในคาถาว่า

ปุรตถิมสุมี ทิสภาเค คงคา นาม มหานที

มหาสมุทฺหํ อปุเปติ, ตโต ตฺวํ ปานียํ หราติ (ธ.อ.๘/๙๔)

(แปล) อ.แม่น้ำใหญ่ ชื่อว่า คงคา ในส่วนแห่งทิศ ... ย่อมไหลไป สู่มหาสมุทร

อปุโปเจสิ ปรับแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + ปุถุ ธาตุ ในความประหาร, ทูบ, ตี (ธาตุวตถ.๒๕๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อาคม

+ อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + ปุณฺ + เณ + สฺ + อี > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ปุ, พุทฺธิ์ อุ แห่ง ปุณฺ ชาติ เป็น โอ, แปลง ฤ เป็น จ (อปฺ + โปจุ + เณ + สฺ + อี), ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อโปโปเจลี ประมวลแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + ปุณฺ ชาติ ในความประหาร, ทบ, ดี (ชาติวัดถ.๒๕๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ (อหฺ) [= อา + ปุณฺ + เณ + สฺ + อี > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ปุ, พุทฺธิ์ อุ แห่ง ปุณฺ ชาติ เป็น โอ, แปลง ฤ เป็น จ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อโปโปเสสุสามิ จักปรบ

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + ปุณฺ ชาติ ในความประหาร, ทบ, ดี (ชาติวัดถ.๒๕๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหฺ) [= อา + ปุณฺ + เณ + สฺสามิ > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ปุ, พุทฺธิ์ อุ แห่ง ปุณฺ ชาติ เป็น โอ, แปลง ฤ เป็น จ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อพุพุหิ ได้ถอนแล้ว

อ อาคม (ได้) + วหฺ ชาติ ในความลอยไป, พัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อ + วหฺ + อ + อี > แปลง ว เป็น พุ, ซ้อน พุ, แปลง อ ที่พยัญชนะต้นชาติเป็น อุ (อพุพุหฺ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อพุกณณาลี ได้รู้เฉพาะแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิง ใหญ่ จําเพาะ ข้างหน้า) + อ อาคม (ได้) + ณฺ ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กี ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อภิ + อ + ณฺ + นา + สฺ + อี > แปลง อภิ เป็น อพุภ, ซ้อน ณ, ลบ นา ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ แปลง อภิ เป็น อพุภ ด้วยสูตรว่า อพุภอ อภิ [กัจจ.๔๔ : ๒๔], หรือแปลง อี เป็น ยุ = อภยุ, แปลง ภยุ เป็น พุภ

อพณฺชิ

ทาแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + อณฺชฺ ชาติ ในความทา, ไ้
+ อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ
[= อภิ + อณฺชฺ + อ + อี > แปลง อภิ เป็น อพฺภ, ลบ อ ปัจจยฺ
(อพฺภ + อณฺชฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อ]

อพฺภาจิกฺขณฺติ ย่อมกล่าวต่อ

อภิ อุปสัค (ยิ่งใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ)
+ จิกฺข ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อภิ + อา + จิกฺข + อ + อนฺติ > แปลง
อภิ เป็น อพฺภ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อพฺรวิ

ได้กล่าวแล้ว

อ อาคม (ได้) + พฺร ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อ + พฺร + อ + อี > พฤทธิ อุ
แห่ง พฺร ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (อ + พฺรว + อ + อี),
ลบสระหน้า (อ ที่ ว และ อ ปัจจยฺ) (อ + พฺรว + อี), รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อ]

หมายเหตุ พฤทธิ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อญฺเณสุ จ [กัจจ.๔๘๕ : ๔๓๔],
แปลง โอ เป็น อว ด้วยสูตรว่า โอ อว สเร [กัจจ.๕๑๓ : ๔๓๕], และ
ไม่พึงเข้าใจว่า เป็นการแปลง อุ เป็น ว เพราะจะมีรูปเป็น อพฺรวิ
(เนื่องจาก รุ ไม่มีสระอาศัย) ซึ่งเป็นคำที่ผิด

อพฺรวิ

ได้กล่าวแล้ว, ได้กราบทูลแล้ว

อ อาคม (ได้) + พฺร ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= อ + พฺร + อ + อี > พฤทธิ
อุ แห่ง พฺร ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (อ + พฺรว + อ + อี),
ลบสระหน้า (อ ที่ ว) และ อ ปัจจยฺ]

อภินิ

ได้กล่าวแล้ว

อ อาคม (ได้) + ภณฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิภตติ [= อ + ภณฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อ]

อภวิสส

จักได้มีแล้ว, จักได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสา กาลาติปิตติวิภตติ [= อ + ภู + อ + อี + สฺสา > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ (โ + อ + อี + สฺสา), แปลง โอ เป็น อว (อ + ภว + อ + อี + สฺสา), ลบสระหน้า (อ ที่ ว และ อ ปัจจยฺ) (อ + ภว + อี + สฺสา), รัสสะ อา แห่ง สฺสา วิภตติ เป็น อ]

อภสฺสถ

ได้พลัดตกแล้ว

อ อาคม (ได้) + ภสฺสฺ ชาติ ในความตก, ล้ม, เคลื่อน; ส่องสว่าง (ชาติป. ๒๖๖) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิภตติ (โส) [= อ + ภสฺสฺ + อ + อี > แปลง อี วิภตติ เป็น ถ (อ + ภสฺสฺ + อ + ถ)]

หมายเหตุ ลง อี อัจฉัตตนิวิภตติ และแปลงเป็น ถ นี้ แสดงตามพจนานุกรม กิริยาอาชยาตฉบับธรรมเจดีย์ ของ พันตรี ป. หลงสมบุญ หน้า ๒๒ หรือลง ตถ หิยัตตนิ/ปโรกขาวิภตติ (อ + ภสฺสฺ + อ + ตถ) แล้วลบ ต (อ + ภสฺสฺ + อ + ถ) เทียบ อยาจถ (ได้ขอแล้ว) ซึ่งลง ตถ และลบ ต (อ + ยาจ + อ + ตถ > อ + ยาจ + อ + ถ) (ดู อยาจถ ในเล่มเดียวกัน หน้า ๒๗)

อภาสี

ได้กล่าวแล้ว

อ อาคม (ได้) + ภาสฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิภตติ [= อ + ภาสฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อ]

อภิศุทธเรณ

พิงชวนชวาย

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + ฤ ฐาตุ ในความลาด, ปุ + อ
ปัจจย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เณ สัตตมีวิภัตติ [= อภิ +
ฤ + อ + เณ > ซ้อน ต, ลบ อ ปัจจย]

อภิศุทธวิ

ชมเชยแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + ฤ ฐาตุ ในความชมเชย + อ
ปัจจย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อภิ +
ฤ + อ + อี > พฤทธิ อ ที่ ฤ ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว,
ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อภิทา

ได้ทำลายแล้ว

อ อาคม (ได้) + ภิ ฐาตุ ในความทำลาย + อ ปัจจย ประจำหมวด
ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อา อัชชัตตนิวิภัตติ [= อ + ภิ + อ + อา >
ลบ อ ปัจจย]

หมายเหตุ ดูเพิ่มเติมในหนังสือตอบปัญหาบาลีพิเศษ ธรรมบทวรรคกถา
ภาค ๑, หน้า ๑๗๙ - ๑๘๙ และ (อภิทา นี้) ในธมมปทฎกถาคาถาโยชนา
(คาถาที่ ๔๔) หน้า ๒๔ ท่านอธิบายไว้ว่า อภินิ ปทาลยิ (ทำลาย)

อธิธาวณ

จงช่วยวิ่งเต้น

อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + ธาว ฐาตุ ในความวิ่ง + อ ปัจจย
ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ธ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= อธิ + ธาว
+ อ + ธ]

อภินนุทนต์

ย้อมเพลิดเพลินยิ่ง

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + นนุ ฐาตุ ในความเพลิดเพลิน
+ อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ
[= อภิ + นนุ + อ + อนติ > ลบ อ ปัจจย]

อภินนุทามิ

ย้อมขอบใจยิ่ง

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + นนุ ฐาตุ ในความเพลิดเพลิน
+ อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห)
[= อภิ + นนุ + อ + มิ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

- อกิณนุทิ** **ยินตียั้งแล้ว**
 อกิ อุปสัค (ยิง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + นนุฑ ชาติ ในความเพลิตเพลิน
 + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อกิ
 + นนุฑ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]
- อกิณนุเทยฺย** **พึงเพลิตเพลินยั้ง**
 อกิ อุปสัค (ยิง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + นนุฑ ชาติ ในความเพลิตเพลิน
 + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= อกิ
 + นนุฑ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
- อกิณิมมิณี** **เนรมิตเฉพาะแล้ว**
 อกิ อุปสัค (ยิง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก)
 + มา ชาติ ในความปริมาณ, นับ, วัด (ชาติป.๒๘๙) + นา ปัจจัย
 ประจำหมวด กี ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อกิ + นิ + มา
 + นา + อี > ช้อน มุ, แปลง อา แห่ง มา ชาติ เป็น อี (อกิ + นิ + มิ + นา + อี), ลบสระหน้า (อา ที่ นา), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]
- อกิปัตถย** **ปรารถน้ายั้งแล้ว**
 อกิ อุปสัค (ยิง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + ปตฺถ ชาติ ในความปรารถนา
 + ณย ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + อ อัชชัตตนิวิรัตติ (อห)
 [= อกิ + ปตฺถ + ณย + อ > ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (อกิ + ปตฺถ
 + อย + อ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
- อกิภาติ** **ย่อมครอบงำ**
 อกิ อุปสัค (ยิง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ
 ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อกิ +
 ภู + อ + ติ > พทธี อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว
 (อกิ + ภว + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]
- อกิภาวิ** **ครอบครองแล้ว**
 อกิ อุปสัค (ยิง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ
 ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อกิ +

ฃ + อ + อี > พฤทธิ ฃ แห่ง ฃ ฃาตุ เป็น โอ, แผลง โอ เป็น อว
(อภี + ฃว + อ + อี), ลบสัรหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

อภีภวิสัตุ

จักครอบงำ

อภี ฃปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำพะาะ ช้างหน้า) + ฃ ฃาตุ ในความี, เป็น + อ
ปัจจัย ประจำหมวด ฃ ฃาตุ (กัตุจวจาก) + อี ฃาคม + สัตุติ ภวิสัันติ
วิภัตุติ [= อภี + ฃ + อ + อี + สัตุติ > พฤทธิ ฃ แห่ง ฃ ฃาตุ เป็น
โอ, แผลง โอ เป็น อว (อภี + ฃว + อ + อี + สัตุติ), ลบสัรหน้า
(อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

อภีภเวยฺย

พึงครอบงำ

อภี ฃปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำพะาะ ช้างหน้า) + ฃ ฃาตุ ในความี, เป็น + อ
ปัจจัย ประจำหมวด ฃ ฃาตุ (กัตุจวจาก) + เวยฺย สัตุติภวิสัันติ [= อภี +
ฃ + อ + เวยฺย > พฤทธิ ฃ แห่ง ฃ ฃาตุ เป็น โอ, แผลง โอ เป็น อว
(อภี + ฃว + อ + เวยฺย), ลบสัรหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

อภีภมตุถิ

ย้อมย่ำยิ

อภี ฃปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำพะาะ ช้างหน้า) + มตุถ ฃาตุ ในควาย่ำยิ + อ
ปัจจัย ประจำหมวด ฃ ฃาตุ (กัตุจวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตุติ [= อภี +
มตุถ + อ + ติ]

อภีภรม

จงยินดียั้ง

อภี ฃปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำพะาะ ช้างหน้า) + รม ฃาตุ ในควายินดี + อ
ปัจจัย ประจำหมวด ฃ ฃาตุ (กัตุจวจาก) + หิ ปญจมีวิภัตุติ (ตุว) [= อภี
+ รม + อ + หิ > ลบ หิ วิภัตุติ]

อภีภรมนุติ

ย้อมยินดียั้ง

อภี ฃปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำพะาะ ช้างหน้า) + รม ฃาตุ ในควายินดี + อ
ปัจจัย ประจำหมวด ฃ ฃาตุ (กัตุจวจาก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตุติ [= อภี
+ รม + อ + อนุติ > ลบ อ ปัจจัย]

- อภิรมลิตี** **ย่อมยินดียิ่ง**
 อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รมฺ ชาติ ในความยินดี + อ
 ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= อภิ
 + รมฺ + อ + ลี]
- อภิรมาหิตี** **จงยินดียิ่ง**
 อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รมฺ ชาติ ในความยินดี + อ
 ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวีรัตติ (ตุว) [= อภิ
 + รมฺ + อ + หิ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ หิ วีรัตติ]
- อภิรมิสฺสามิตี** **จักยินดียิ่ง**
 อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รมฺ ชาติ ในความยินดี + อ
 ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติ
 วีรัตติ (อหิ) [= อภิ + รมฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจย]
- อภिरาธเย** **(ยัง...) พึงให้ยินดียิ่ง**
 อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + ราธฺ ชาติ ในความยินดี (ชาติป.
 ๓๒๔) + ณย ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวีรัตติ [= อภิ + ราธฺ
 + ณย + เอยฺย > ลบ ณฺ แห่ง ณย ปัจจย (อภิ + ราธฺ + อย +
 เอยฺย), แปลง เอยฺย วีรัตติ เป็น เอ (หรือลบ ยฺย เหลือแต่ เอ), ลบสระหน้า
 (อ ที่ ย)]
 หมายเหตุ จาก เอยฺย เป็น เอ นี้ บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ให้แปลง เอยฺย
 วีรัตติ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติฯ [กัจจ.๕๑๗ : ๔๘๘], ส่วน บาลี
 ไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาด และ กิตก์ ข้อ ๔. หน้า ๑๗๖
 ให้ ลบ ยฺย ที่สุดแห่ง เอยฺย สัตตมี คงไว้แต่ เอ บ้างก็ได้ ในหมวดชาติ
 ทั้งปวง, ใช้ได้เหมือนกัน และสำเร็จรูปเช่นกัน (เอยฺย เหลือเพียง เอ
 เหมือนกัน)
- อภिरุหิตี** **จงขึ้นเฉพาะ**
 อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รุหฺ ชาติ ในความขึ้น + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ธ ปญฺจมีวีรัตติ (ตุมุเห) [= อภิ + รุหฺ
 + อ + ธ]

อภिरุหติ	ย้อมขึ้นเฉพาะ อภิ อุปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รุหฺ ธาตุ ในความขึ้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อภิ + รุหฺ + อ + ติ]
อภिरุหนฺติ	ย้อมขึ้นเฉพาะ อภิ อุปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รุหฺ ธาตุ ในความขึ้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อภิ + รุหฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
อภिरุหนฺตุ	จขขึ้นเฉพาะ อภิ อุปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รุหฺ ธาตุ ในความขึ้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปญฺจมีวิภัตติ [= อภิ + รุหฺ + อ + อนฺตุ > ลบ อ ปัจจัย]
อภिरุหิ	ขึ้นเฉพาะแล้ว อภิ อุปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รุหฺ ธาตุ ในความขึ้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อภิ + รุหฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
อภिरุหติ	ย้อมขึ้นเฉพาะ อภิ อุปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รุหฺ ธาตุ ในความขึ้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อภิ + รุหฺ + อ + ติ > ทิฆะ อุ แห่ง รุหฺ ธาตุ เป็น อุ]
อภिरุหิสฺสุ	ขึ้นเฉพาะแล้ว อภิ อุปสัค (ยั้ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + รุหฺ ธาตุ ในความขึ้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อภิ + รุหฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, ทิฆะ อุ แห่ง รุหฺ ธาตุ เป็น อุ, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อภิวิพฒติ

ย่อมเจริญยิ่ง

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + วฑฒ ชาติ ในความเจริญ + อ
ปัจจย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= อภิ +
วฑฒ + อ + ตี]

อภิวาเทนติ

ย่อมกราบไหว้

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + วฑ ชาติ ในความกราบไหว้ +
ณ ปัจจย ประจำหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนนติ วัตตมานาวีภัตติ
[= อภิ + วฑ + ณ + อนนติ > ที่หะ อ ต้นชาติเป็น อา, ลบ ณ แห่ง
ณ ปัจจย, ลบสระหลัง (อ แห่ง อนนติ)]

หมายเหตุ วฑ ชาตินี้ ในชาตวัตถ.๓๔๓ แสดงเป็น วที ชาติ ในความ
กราบไหว้, สรรเสริญ จัดลงในหมวด จรุ ชาติ มีรูปเป็น วาเทติ, อภิวาเทติ,
อภิวาทียติ, แต่ วที ชาติ นั้น ก็ต้องลบ อี มีรูปเป็น วฑ จะแสดงเป็น วฑ ชาติ
เลยก็ได้ แล้วที่หะ อ ต้นชาติเป็น อา (เป็น วาฑ)

ส่วนอีกชาติที่ใกล้เคียงกัน คือ วที ชาติ (ชาตวัตถ.๓๔๓) เป็นไปในความ
กราบไหว้, สรรเสริญ จัดเข้าในหมวด ภู ชาติ มีรูปเป็น วนุทติ, อภิวนุทติ,
แต่ วที นี้ ก็เปลี่ยนรูปเป็น วนุฑ เพราะเป็น อิการันตชาติ ซึ่งต้องลง
นิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ แล้วแปลงนิคคหิตเป็น นุ, และลบสระ อี
ที่สุดชาติ (วที > วนุฑ), ดังนั้น จะแสดงเป็น วนุฑ ชาติ เลยก็ได้เช่นกัน

อภิสปี

แข่งแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + สປ ชาติ ในความแข่ง + อ
ปัจจย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อภิ +
สປ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อภิสปีตถ

แข่งแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + สປ ชาติ ในความแข่ง + อ
ปัจจย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อัชชัตตนิวิภัตติ
(ตุมุเห) [= อภิ + สປ + อ + อี + ตถ > ลบ อ ปัจจย]

อภิสุตฺตสํมมิตฺตํ

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + สฺปฺ ชาติ ในความแข่ง + อ
ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสํมมิตฺตํ ภาวนิตฺตํ
วิภตฺติ (อหํ) [= อภิ + สฺปฺ + อ + อี + สฺสํมมิตฺตํ > ลบ อ ปัจจยฺ]

อภิสุตฺตํ

แข่งแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + สฺปฺ ชาติ ในความแข่ง + อ
ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ (อหํ) [= อภิ
+ สฺปฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ]

อภิสุตฺตํ

อภิเชกแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + สฺจฺ ชาติ ในความรด, ชาติ, โปรย
+ อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุฏฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ
[= อภิ + สฺจฺ + อ + อี > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ แล้วแปลง
นิคฺคหิตเป็น ญฺ (อภิ + สฺญฺ + อ + อี), ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภตฺติ
เป็น อี]

อภิสุตฺตํ

อภิเชกแล้ว

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + สฺจฺ ชาติ ในความรด, ชาติ, โปรย
+ อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุฏฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ
[= อภิ + สฺจฺ + อ + อํ > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ แล้วแปลง
นิคฺคหิตเป็น ญฺ, ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อํ วิภตฺติ เป็น อีสฺ]

อภิสุตฺตํ

ยอมนำไปเฉพาะ

อภิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า) + หฺรฺ ชาติ ในความนำไป + อ
ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= อภิ
+ หฺรฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจยฺ]

อมฺ

ยอมนำไป

อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) +
ม วัตตมานาวิภตฺติ (มยํ) [= อสฺ + อ + ม > ลบ อ ปัจจยฺ, ลบ สฺ
ที่สุดชาติ (อ + ม), แปลง ม เป็น มหฺ]

อมหา	เป็นแล้ว อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มหา อัชชัตตนิวิรัตติ (มย) [= อสฺ + อ + มหา > ลบ อ ปัจจย, ลบ สฺ ที่สุดธาตุ (อ + มหา)]
อมฺหิ	ย่อมเป็น อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อหฺ) [= อสฺ + อ + มิ > ลบ อ ปัจจย, ลบ สฺ ที่สุดธาตุ (อ + มิ), แปลง มิ เป็น มฺหิ]
อรหติ	ย่อมควร อรหฺ ชาติ ในความควร + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อรหฺ + อ + ติ]
อลงฺกโรนฺติ	ย่อมประดับ อลํ ศัพท์ (การประดับ) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= อลํ + กรฺ + โอ + อนฺติ > แปลงนิคหิตเป็น งฺ, ลบ อ แห่ง อนฺติ (อลงฺ + กรฺ + โอ + นฺติ)] หมายเหตุ กิริยานี้ แปลตามศัพท์ว่า ย่อมกระทำซึ่งการประดับ, แปลรวมความว่า ย่อมประดับ
อลงฺกโรหิ	จงประดับ อลํ ศัพท์ (การประดับ) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญฺจมีวิรัตติ (ตฺว) [= อลํ + กรฺ + โอ + หิ > แปลงนิคหิตเป็น งฺ]
อลตฺถํ	ได้ได้แล้ว อ อาคม (ได้) + ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ (อหฺ) [= อ + ลภฺ + อ + อี > ลบ ภฺ ที่สุดธาตุ, ลบ อ ปัจจย (อ + ล + อี), แปลง อี เป็น ตฺถํ]

หมายเหตุ แปลง อี เป็น ตฤ ด้วยสูตรว่า ลภสุม อีอิน ตฤตฤ [กัจจ.๔๙๗ : ๔๗๗, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๕๐], และในกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๕ แสดงไว้ ๒ คำ คือ (โส) อลตฤ, และ (อห) อลตฤ (อลตฤ ลง อี แปลงเป็น ตฤ, ส่วน อลตฤ ลง อี แปลงเป็น ตฤ) โดยกล่าวเพิ่มเติมว่า ถ้าไม่แปลงเป็น ตฤ, ตฤ ด้วยสูตรนี้ ก็จะมีรูปเป็น อลภี, ลภี, อลภี, ลภี, อลภี, ลภี (เชิญดู)

อลลียิสฺ

ติดกันแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + ลี ชาติ ในความละลาย, เข้าถึง (ชาติวัตถ.๓๗๔) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= อา + ลี + ย + อํ > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ล, รัสสะ อี ที่ ลี ชาติ เป็น อี (อล + ลี + ย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อว

ได้กล่าวแล้ว

อ อาคม (ได้) + วจ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อา อชัตตนิวิภัตติ [= อ + วจ + อ + อา > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อา วิภัตติ เป็น อ]

อวํ

ได้กล่าวแล้ว

อ อาคม (ได้) + วจ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ (อห) [= อ + วจ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย]

อวตฺถริ

ทวมทับแล้ว

อว อุปสัค (ลง) + ทร ชาติ ในความทวมทับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= อว + ทร + อ + อี > ซ้อน ต, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อวธิ

ได้ฆ่าแล้ว

อ อาคม (ได้) + หน ชาติ ในความฆ่า + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= อ + หน + อ + อี > แปลง หน ชาติ เป็น วฐ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ แปลง หนฺ ชาติ เป็น วฺ ด้วยสูตรว่า วโ ฺ วา สพุพตฺถ (ปทฺรูปสัทฺธิ ๕๐๓) หรือสูตรว่า สพุพตฺถ วา วโ ฺ [นิติ.สุตต.๑๑๙๖], ถ้าไม่แปลง มีรูปเป็น อหนิ (นิติ.สุตต.หน้า ๓๙๔) และดูเพิ่มเติมในการศึกษาเชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท ภาค ๑ หน้า ๔๗

อวสริ

เสด็จไปแล้ว, เสด็จเที่ยวไปแล้ว

อว อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + สรฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= อว + สรฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ อวสริ (ธ.อ.๑/๕๒) ในหนังสือตอบปัญหาบาลีพิเศษ ธรรมบท อรรถกถา ภาค ๑ หน้า ๔ ตั้บพ ททสริ เป็น ตํ + อวสริ (นิคคหิตสนธิ, แปลงนิคคหิตเป็น พุ - เวลาแปล ต้องแยกกัน) แล้วกล่าวว่า ตํ เป็น พุติยวิรัตติ ลงในอรรถแห่งตติยวิรัตติ (= เตน อวสริ - เสด็จไปแล้ว โดยทางนั้น)

อวหริ

ลักแล้ว

อว อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + หรฺ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= อว + หรฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อเวกฺขติ

ย้อมพิจารณาเห็น

อว อุปสัค (ลง) + อิกฺขฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อว + อิกฺขฺ + อ + ติ > แปลง อี แห่ง อิกฺขฺ ชาติ เป็น เอ, ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

อเวกฺเขยฺย

พึงพิจารณา

อว อุปสัค (ลง) + อิกฺขฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= อว + อิกฺขฺ + อ + เอยฺย > แปลง อี แห่ง อิกฺขฺ ชาติ เป็น เอ, ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

อโวจ

ได้ตรัสแล้ว

อ อาคม (ได้) + วจฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อา อัจฉัตตนิวิรัตติ (อัตตโนบท) [= อ + วจฺ + อ + อา

> แปลง อ ที่ ว เป็น โอ (อ + โวจุ + อ + อา), ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อา วิภัตติ เป็น อ]

หมายเหตุ กัจจายณะเบื้องต้น หน้า ๒๔๑ แยกเป็น อ + วจ (วจุ) + อา โดยไม่ลง อ ปัจจย และกัจจายณะขั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๕ แยกศัพท์-ทำตัว โอโวจี, โอโวจ, โอโวจุ, ฯลฯ ก็ไม่ลง อ ปัจจยเหมือนกัน, ในที่นี้ ลง อ ปัจจย ด้วย เพื่อให้ครบองค์ประกอบของกิริยาอาขยาต ดังที่เวทย์ วรรณัญ [๒๕๔๗ : ๒๒] แยก โอโวจ = อ + วจ (วจุ) + อ + อา, ส่วนการแปลง อ (อ ที่ ว แห่ง วจุ ธาตุ) เป็น โอ ทำด้วยสูตรว่า วจุสสุชตนิมิตฺติ มกาโร โอ [กัจจ.๔๗๗ : ๔๗๙] หรือ สูตรว่า วจุสสุสากาโร อชุตฺตนิยโม [นิตฺติ.สุตต.๙๕๙] คือ ว นั้น = วุ + อ, แปลง อ ตัวนี้แหละเป็น โอ (วุ + โอ = โอ) [ดูอธิบายเพิ่มเติมในกัจจายณะขั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๕], แต่มติโมค.๖/๒๑ ว่า ลง โอ อาคม ด้วยสูตรว่า อีอาโท วจุสสุสม, ถือเป็นนามานติของไวยากรณ์บาลีทั้งหลาย

อโวจตุถ

ได้กล่าวแล้ว

อ อาคม (ได้) + วจุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตถ อชัตตนิวิภัตติ (ตุเม) [= อ + วจุ + อ + ตถ > แปลง อ แห่ง ว เป็น โอ, ลง อุ อาคม หลัง วจุ ธาตุ (อ + โวจุ + อุ + อ + ตถ), ลบ อ ปัจจย]

หมายเหตุ การลง อุ อาคม ทำด้วยสูตรว่า วโจตุ อุ ตถมุหเส [นิตฺติ.สุตต. ๑๐๔๔] [ดูไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๕๒]

อโวจุ

ได้กราบทูลแล้ว

อ อาคม (ได้) + วจุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อุ อชัตตนิวิภัตติ [= อ + วจุ + อ + อุ > แปลง อ ที่ ว เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย]

อสุกขิ

ได้อาจแล้ว

อ อาคม (ได้) + สกฺกฺ ธาตุ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตฺน ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= อ + สกฺกฺ + โอ + อี > ลบ โอ ปัจจย, แปลง กฺ เป็น ขฺ (สกฺกฺ > สกฺขฺ), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อสุกขิสฺส

จักได้อาจแล้ว

อ อาคม (ได้) + สกฺกฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจยฺ ประจําหมวด
ตณฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสา กาลาติปิตฺติวิภตฺติ [= อ + สกฺกฺ
+ โอ + อี + สฺสา > แปลง กฺ เป็น ขฺ (สกฺกฺ > สกฺขฺ), ลบ โอ ปัจจยฺ,
รฺสสะ อา แห่ง สฺสา วิภตฺติ เป็น อ]

อสุกขิสฺส

ได้อาจแล้ว

อ อาคม (ได้) + สกฺกฺ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อํชตฺตณฺวิภตฺติ [= อ + สกฺกฺ +
โอ + อํ > ลบ โอ ปัจจยฺ, แปลง กฺ เป็น ขฺ (สกฺกฺ > สกฺขฺ), แปลง อํ
วิภตฺติ เป็น อีสฺ]

อสิ

ย่อมเป็น

อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺสิ วัตตมานาวิภตฺติ (ตฺว) [= อสฺ + อ + สฺสิ > ลบ อ ปัจจยฺ, ลบ สฺ
ที่สฺตฺชาติ]

อสุมิ

ย่อมมี, ย่อมเป็น

อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ มิ วัตตมานาวิภตฺติ (อหฺ) [= อสฺ + อ + มิ > ลบ อ ปัจจยฺ]

อสุส

พึงมี, พึงเป็น

อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺย สัตตมฺวิภตฺติ [= อสฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อสฺ
ชาติ กับ เอยฺย เป็น อสุส]

หมายเหตุ แปลง อสฺ ชาติ กับ เอยฺย เป็น อสุส นี้ แสดงตามนัยใน
บาลีไวยากรณ์ วจฺวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาด และ กิตฺก หน้า ๑๘๓,
แต่บางตำรา แสดงแปลงรวมทั้ง อสฺ ชาติ, อ ปัจจยฺ และ เอยฺย วิภตฺติ
(๓ ส่วน) เป็น อสุส ก็มี (ใช้ได้เหมือนกัน)

อสฺ

พึงมี, พึงเป็น

อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยามี สัตตมีวิภัตติ (อหิ) [= อสฺ + อ + เอยฺยามี > ลบ อ ปัจจย, แปลง อสฺ ชาติ กับ เอยฺยามี เป็น อสฺ]

หมายเหตุ แปลง อสฺ ชาติ กับ เอยฺยามี เป็น อสฺ นี้ แสดงตามนัยใน บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หน้า ๑๘๓

อสฺสาเสติ

(ยัง...) ให้เบาใจแล้ว, ให้หายใจออกคล่องแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + สสฺ ชาติ ในความหายใจ + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= อา + สสฺ + เณ + สฺ + อี > รัสสะ อา เป็น อ, ช้อน ส, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย (อสฺ + สาสฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อสฺสาเสหิ

(ยัง...) จงให้เบาใจ

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + สสฺ ชาติ ในความหายใจ + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= อา + สสฺ + เณ + หิ > รัสสะ อา เป็น อ, ช้อน ส, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย]

อสฺสุ

พึงมี, พึงเป็น

อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมีวิภัตติ [= อสฺ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจย, แปลง เอยฺยํ เป็น สฺ (อสฺ + สฺ)]

หมายเหตุ แปลง เอยฺยํ เป็น สฺ ด้วยสูตรว่า อตฺถิตฺเตยฺยาทิจฺจนฺนํ สฺ สฺ สฺ สสฺ สํ สามํ [โมค.๖/๕๐, ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๗๕], และ อสฺ ชาติ + (อ) + เอยฺยํ นี้ ยังสำเร็จเป็น อสฺสุ และ สียํ ได้ด้วย (ดู บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หน้า ๑๘๓)

อสฺโสติ

ได้ฟังแล้ว

อ อาคม (ได้) + สฺ ชาติ ในความฟัง + ณฺา ปัจจย ประจําหมวด สฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= อ + สฺ + ณฺา + สฺ +

อี > ซ้อน ส, พฤทธิ อู แห่ง สุธาตุ เป็น โอ, ลบ ณา ปัจจัย, รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อิ]

หมายเหตุ อสุโสสิ นี้ บางตำราแสดงเป็น ลง อ ปัจจัย (อ + ส + อ + อี), แต่ผู้เขียนเห็นว่า สุธาตุ นั้น มี ญ ณา เป็นปัจจัยประจําหมวดธาตุ และการลง ณา ปัจจัย แล้วลบนี้ ก็แสดงตามนัยใน **ปทฺรปฺลิตฺติ สุตฺรที่ ๕๑๒ หน้า ๓๗๒** ซึ่งแสดงไว้ ๒ รูป คือ รูปปกติ เป็น สุนิ (คง ณา ไว้) และรูป ลบ ณา ปัจจัย, พฤทธิ อู แห่ง สุธาตุ เป็น โอ (สังเกตว่า ถ้าลบ ณา ก็จะเป็นพฤทธิ) และซ้อน ส เป็น **อสุโสสิ** ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า ณาปจฺยโลโป วุฑฺธิ สสฺส ทฺวิภาโว (ดูที่อ้างอิง)

อสุโสสิ

ได้ฟังแล้ว

อ อาคม (ได้) + สุธาตุ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ (อหิ) [= อ + ส + ณา + ส + อี > ซ้อน ส, พฤทธิ อู แห่ง สุธาตุ เป็น โอ, ลบ ณา ปัจจัย]

อสุโสสุ

ได้ฟังแล้ว

อ อาคม (ได้) + สุธาตุ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อาคม + อู อัชชัตตนิวิกัตติ [= อ + ส + ณา + ส + อู > ซ้อน ส, พฤทธิ อู แห่ง สุธาตุ เป็น โอ, ลบ ณา ปัจจัย]

อหาสิ

ได้ลักแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด หุธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ [= อ + ห + อ + ส + อี > แผลง รุ ที่สุดธาตุเป็น อา (อ + ห + อา + อ + ส + อี), ลบ อ ที่ ห (ดูหมายเหตุ), ลบ อ ปัจจัย (อ + ห + อา + ส + อี), รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อิ]

หมายเหตุ คือ หุธาตุ นั้น เมื่อแผลง รุ ที่สุดธาตุเป็น อา แล้ว ส่วน ห ยังคงมี อ เป็นที่อาศัยอยู่ จึงแยกเป็น ห + อา แล้วจึงลบ อ ที่ ห ตามวิธี สรรสนธิอีกทีหนึ่ง (ห + อา > หุ + อา = หา)

อหุ

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อ + หุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยิ, ลบ อี วิรัตติ]

หมายเหตุ ลบ อี วิรัตติ ด้วยสูตรว่า อชฺชตนิยํ อีสฺส โลโป [นิติ.สุตต.๑๐๕๒, ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๖๐] อุ. อหุ ราชา (พระราชามีแล้ว), และ อหุมฺห (ธ.อ.๑/๑๓๕) ตัดสนธิเป็น อหุ ว อมฺหํ เส [ดู ดร.อุทิส ศิริวรรณ, ๒๕๕๐ : ๑๙๓ (ข้อ ๕๒)]

อหุมหา

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มหา อัชชัตตนิวิรัตติ (มย) [= อ + หุ + อ + มหา > ลบ อ ปัจจยิ]

อหุตถ

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตถ อัชชัตตนิวิรัตติ (ตุมฺเห) [= อ + หุ + อ + ตถ > แปลง อุ แห่ง หุ ชาติ เป็น อุ]

หมายเหตุ บาลีไวยากรณ์บางเล่ม (โดยเฉพาะบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง) ตั้งเป็น หุ ชาติ (สระ อุ) แล้วว่า แปลง อุ แห่ง หุ ชาติ เป็น อุ, ส่วนในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนตั้งเป็น หุ ชาติ (สระ อุ) ตามที่เรียนกันมาโดยทั่วไป (บาลีสันามหลวง) และจึงว่าแปลง อุ แห่ง หุ ชาติ เป็น อุ.

อหุมห

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มหา อัชชัตตนิวิรัตติ (มย) [= อ + หุ + อ + มหา > แปลง อุ แห่ง หุ ชาติ เป็น อุ, รัสสะ อา แห่ง มหา วิรัตติ เป็น อ (อ + หุ + อ + มห)]

อเหฺลฺ

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อฺ อํชัตตนิวิภัตติ [= อ + หุ + อ + สฺ + อฺ > พฤทธิ อฺ แห่ง หุ ชาติ เป็น โอ (อ + โห + อ + สฺ + อฺ), แปลง โอ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย]

หมายเหตุ “กฺวจิ ชาติ”ติอาทินา โอการสฺเสกาโร - แปลง โอ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติฯ [ปทฺรูปลิตฺธิ หน้า ๓๕๔], แต่ตามมติโมคฺ.๖/๔๑ [สูตร หุโต เรสฺ, ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๖๑] แปลง อฺ วิภัตติ เป็น เอลฺ คือ แยกเป็น อ + หุ + อ + อฺ > ลบ อฺ แห่ง หุ ชาติ, ลบ อ ปัจจย (อ + หุ + เอลฺ > อเหฺลฺ).

อโหฺลฺ

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อํชัตตนิวิภัตติ [= อ + หุ + อ + สฺ + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง หุ ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ดูการทำตัว อโหฺลฺ โดยละเอียดในกัจจายนະชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๔

อโหฺลฺ

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + หุ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อํชัตตนิวิภัตติ (อหฺ) [= อ + หุ + อ + สฺ + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง หุ ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย]

อา

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัญญูกถา หมวด อา อักษร

อาภุชติ

ย่อมหวัง

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กงฺขุ ธาตุ ในความหวัง + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= อา + กงฺขุ +
อ + ตี]

อาภุชลิ

ย่อมหวัง

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กงฺขุ ธาตุ ในความหวัง + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวีภัตติ (ตุว) [= อา +
กงฺขุ + อ + ลี]

อาภุชณิสฺส

คร่ำมาแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กขฺณฺ ธาตุ ในความคร่ำ + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภูธาตุ (กัตตุวาจก) + อัง อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อา + กิรฺ + อ
+ อัง > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อัง วิภัตติ เป็น อีสุ]

อากริ

เกลี่ยลงแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + กริ ชาติ ในความเกลี่ย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + กริ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อากริติ

ย้อมเกลี่ยลง

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + กริ ชาติ ในความเกลี่ย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + กริ +
อ + ติ > ทิฆะ อี เป็น อี]

หมายเหตุ ชาติวตถ.๕๗ แสดงเป็น กริ (กริ) ชาติทั้งสิ้น ดังนั้น ที่เป็น กริ
แสดงว่า ทิฆะ อี เป็น อี

อากริเต

ย้อมเกลี่ยลง

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + กริ ชาติ ในความเกลี่ย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เต วัตตมานาวิรัตติ [= อา + กริ +
อ + เต]

อาโกฎาเปสิ (ยัง...) ให้ตีแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + กุฎ ชาติ ในความตี + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + กุฎ + ณาเป
+ ส + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, พฤทธิ อ แห่ง กุฎ ชาติ เป็น
โอ, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อาโกณฺเฐสิ

เคาะแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + กุณ ชาติ ในความตี + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุฑ ชาติ (กัตตุวาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา
+ กุณ + เณ + ส + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, พฤทธิ อ แห่ง กุณ
ชาติ เป็น โอ, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อาคจฺจน

จงมา

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + คม ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= อา + คม
+ อ + หิ > แปลง คม ชาติ เป็น คจฺจน, ลบ หิ วิรัตติ]

อาคจฺฉติ**ย่อมมา**

อา อุปลັศ (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิริกัตติ [= อา + คมฺ +
 อ + ตี > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ]

อาคจฺฉตุ**จงมา**

อา อุปลັศ (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปญฺจมีริกัตติ [= อา + คมฺ + อ
 + ตฺ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ]

อาคจฺฉถ**ย่อมมา**

อา อุปลັศ (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ วัตตมานาวิริกัตติ (ตุมฺเห) [= อา +
 คมฺ + อ + ตี > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ]

อาคจฺฉณ**จงมา**

อา อุปลັศ (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ ปญฺจมีริกัตติ (ตุมฺเห) [= อา + คมฺ
 + อ + ตี > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ]

อาคจฺฉนฺติ**ย่อมมา**

อา อุปลັศ (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิริกัตติ [= อา + คมฺ
 + อ + อนฺติ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ, ลบ อ ปัจจัย]

อาคจฺฉนฺตุ**จงมา**

อา อุปลັศ (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺตุ ปญฺจมีริกัตติ [= อา + คมฺ +
 อ + อนฺตุ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ, ลบ อ ปัจจัย]

อาคจฺฉสิ**ย่อมมา**

อา อุปลັศ (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิริกัตติ (ตฺว) [= อา + คมฺ
 + อ + สิ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ]

อาคจุฉาม ย่อมมา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวีรัตติ (มย) [= อา +
คมฺ + อ + ม > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ม
วีรัตติ]

อาคจุฉามิ ย่อมมา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อห) [= อา +
คมฺ + อ + มิ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ
วีรัตติ]

อาคจุฉิ มาแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวีรัตติ [= อา + คมฺ +
อ + อี > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วีรัตติ
เป็น อี]

อาคจุฉิสฺสลิ จักมา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับมา) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวีรัตติ (ตุว)
[= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสลิ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ,
ลบ อ ปัจจัย]

อาคจุฉิสฺสามิ จักมา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับมา) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวีรัตติ (อห)
[= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสามิ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ,
ลบ อ ปัจจัย]

อาคจุฉิสฺสุ มาแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัจฉัตตนิวีรัตติ [= อา + คมฺ +

อ + อี > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คณฺณ, ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อาคจฺเญยฺย พิงฺมา

อา อุปลັค (ทัว ยิงฺ กลั๊บความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺย สัตตมวีภัตติ [= อา + คมฺ +
อ + เอยฺย > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจย]

อาคจฺเญยฺยาถ พิงฺมา

อา อุปลັค (ทัว ยิงฺ กลั๊บความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺยาถ สัตตมวีภัตติ (ตุมฺเห) [= อา
+ คมฺ + อ + เอยฺยาถ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจย]

อาคจฺเญยฺยาสิ พิงฺมา

อา อุปลັค (ทัว ยิงฺ กลั๊บความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺยาสิ สัตตมวีภัตติ (ตุว) [= อา +
คมฺ + อ + เอยฺยาสิ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจย]

อาคณฺฉิ มาแล้ว

อา อุปลັค (ทัว ยิงฺ กลั๊บความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตฺตฺวาจก) + อี อัสซัตตนีวิภัตติ [= อา + คมฺ +
อ + อี > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คณฺณ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

อาคมิ มา(ถึง)แล้ว

อา อุปลັค (ทัว ยิงฺ กลั๊บความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตฺตฺวาจก) + อี อัสซัตตนีวิภัตติ [= อา + คมฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อาคมิมุห มาแล้ว

อา อุปลັค (ทัว ยิงฺ กลั๊บความ) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตฺตฺวาจก) + อี อาคม + มฺหา อัสซัตตนีวิภัตติ (มย)
[= อา + คมฺ + อ + อี + มฺหา > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อา แห่ง ม
หา เป็น อ]

อาคมิมหา มาแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + มหา อัชชัตตนิวิภัตติ (มย)
[= อา + คมฺ + อ + อี + มหา > ลบ อ ปัจจัย]

อาคมิสฺสติ จักมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

อาคมิสฺสถ จักมาแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสถ กาลาติปัตติวิภัตติ
(ตุมฺเห) [= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสถ > ลบ อ ปัจจัย]

อาคมิสฺสถ จักมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ
(ตุมฺเห) [= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสถ > ลบ อ ปัจจัย]

อาคมิสฺสนฺติ จักมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

อาคมิสฺสสาม จักมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย)
[= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสสาม > ลบ อ ปัจจัย]

อาคมิสฺสามิ จักมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= อา + คมฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

อาคมิสฺ

มาแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + คมฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

อาคมุตฺ

(ยัง...) จงให้มา

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิรัตติ [= อา + คมฺ + เณ + ตฺ > ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจัย]

หมายเหตุ ชาติป.๓๖-๓๗ แสดงเป็น อาคมฺ (อาคม) ชาติ ในความอดกลั้น
นิดหน่อย, ยับยั้งนิดหน่อย, คอย, คอยท่า, รอ, รอท่า จัดลงในหมวด จรุ ชาติ
(กัตตุวาจก) อ. **อาคมติ** อาคมยติ สมุทาคเมติ สมุทาคมนํ อาคมนํ
อาคมเนโต อาคมยมาโน และกล่าวต่อไปว่า ชาตินี้ คือ อา บุพ. คมฺ (คม)
ชาติ และเป็นสุทฺธกตฺตฺ (กัตตุวาจก) ในหมวดนี้ - ส. (ตัวอย่างประโยค
กัตตุวาจก) เช่น กามาวจรธมฺเม นิสฺสาย รูปารูปธมฺโม สมุทาคเมติ (แปล)
รูปธรรมอรุปรธรรม อาศัยกามาวจรธรรม ท. เป็นไปอยู่ - ส. [สํ + อุ + ท
+ อาคมฺ], แต่กิริยาศัพท์เหล่านี้ (อาคมุตฺ, อาคมเท, อาคมถ, ฯลฯ)
สำนักเรียนบาลีต่าง ๆ นิยมแปล (โดยพยัญชนะ) เป็นเหตุกัตตุวาจก ว่า
(ยัง...) จงให้มา, แต่เวลาแปลโดยอรรถ จะแปลกันเป็นกัตตุวาจก ว่า จงรอ,
จงรอท่า, จงคอย

อาคมถ

(ยัง...) จงให้มา

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= อา + คมฺ + เณ + ถ >
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อาคมเท

(ยัง...) จงให้มา

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + เท ปัญจมีวิรัตติ (ตฺว) [= อา + คมฺ + เณ + เท >
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อาจิขุ

จงบอก

อา อุปลัก (ทัว ยิง กลับความ) + จิขุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= อา + จิขุ
+ อ + หิ > ลบ หิ วิรัตติ]

อาจิขุติ

ย้อมบอก

อา อุปลัก (ทัว ยิง กลับความ) + จิขุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= อา + จิขุ +
อ + ตี]

อาจิขุเต

ย้อมบอก

อา อุปลัก (ทัว ยิง กลับความ) + จิขุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เต วัตตมานาวิรัตติ [= อา + จิขุ
+ อ + เต]

อาจิขุถ

จงบอก

อา อุปลัก (ทัว ยิง กลับความ) + จิขุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= อา +
จิขุ + อ + ถ]

อาจิขุขุติ

ย้อมบอก

อา อุปลัก (ทัว ยิง กลับความ) + จิขุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา +
จิขุ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

อาจิขุขามิ

ย้อมบอก

อา อุปลัก (ทัว ยิง กลับความ) + จิขุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + จิขุ
+ อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]

อาจิขุขาทิ

จงบอก

อา อุปลัก (ทัว ยิง กลับความ) + จิขุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= อา + จิขุ
+ อ + หิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิรัตติ]

อาจิกุชิ บอกแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + จิคุช ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= อา + จิคุช +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อาจิกุชิสุสติ จักบอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + จิคุช ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อา + จิคุช + อ + อี + สุสติ > ลบ อ ปัจจัย]

อาจิกุชิสุสฺส จักบอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + จิคุช ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺส ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ)
[= อา + จิคุช + อ + อี + สฺส > ลบ อ ปัจจัย]

อาจิกุชิสุสฺสลิ จักบอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + จิคุช ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุวฺ)
[= อา + จิคุช + อ + อี + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจัย]

อาจิกุชิสุสสาม จักบอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + จิคุช ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ)
[= อา + จิคุช + อ + อี + สุสาม > ลบ อ ปัจจัย]

อาจิกุชิสุสสามิ จักบอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + จิคุช ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ)
[= อา + จิคุช + อ + อี + สุสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

อาจิกุชี บอกแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + จิคุช ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ (อหฺ) [= อา +
จิคุช + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย]

อาจิคุชีสุ บอกแล้ว

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + จิกุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อู๋ อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + จิกุ +
อ + อู๋ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อู๋ วิรัตติ เป็น อีสุ]

อาจิคุเขยยาถ ฟังบอก

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + จิกุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยยาถ สัตตมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= อา
+ จิกุ + อ + เอยยาถ > ลบ อ ปัจจัย]

อาณาเปถ (ยัง...) จงให้รู้ทั่ว, ของจงสั่งบังคับ

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ณา ชาติ ในความรู้ + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= อา + ณา + ณาเป + ถ
> ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบสรรหน้า (อา ที่ ณา ชาติ) (อา + ณ +
อาเป + ถ), แปลง ณ เป็น ณ]

หมายเหตุ ในธาตุปุ.ฉบับเพิ่มเติม หน้า ๘ แสดงเป็น อาณ (อาณ) ชาติ
ในความ “ส่งไป” ส่ง, บังคับ (เปสเน), และในหน้า ๑๐ แสดงไว้เพิ่มเติมว่า
อาณ ชาตินี้ แท้จริงก็คือ อา + ณา “รู้ยิ่ง, รู้ชัด” นั่นเอง. รูป อาณาเปติ
นั่นคือ การิต หรือ เหตุกัตตุ ของ อาชานาติ ซึ่งเป็นสัทธกัตตุนั้นแล. ...
อาณาเปติ “ให้รู้ชัด” ส่ง, บังคับ, สอดคล้องกับพจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ
ฉบับภูมิพโลภิกขุ หน้า ๕๑๙ ที่แสดงไว้ว่า อาณาเปติ (ออกคำสั่ง, บังคับ)
มาจาก อาณาเปติ (เทียบสันสกฤต อาชูปายติ จาก ชูมา ชาติ (อา + ชูมา
+ อาปย (ณาปย) + ตี)) เป็นกิริยาเหตุกัตตุวจากของ อาชานาติ (กัตตุวจาก)
เช่นกัน (เชิญดู)

แต่กิริยาศัพท์เหล่านี้ บาลีสนามหลวงนิยมแปลโดยพยัญชนะ (เป็นเหตุกัตตุ-
วจาก) ว่า “(ยัง...) ให้รู้ทั่ว” และแปลโดยอรรถว่า สั่งบังคับ

อาณาเปลิ (ยัง...) ให้รู้ทั่วแล้ว, สั่งบังคับแล้ว

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ณา ชาติ ในความรู้ + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + ณา + ณาเป
+ สุ + อี > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบสรรหน้า (อา ที่ ณา ชาติ)]

(อา + ณ + อาเป + ส + อี), แปลง ณ เป็น ญ, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

อาณาเปสฺ (ยัง...) ให้รู้ทั่วแล้ว, สັงบังคับแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ณา ชาติ ในความรู้ + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + ส อาคม + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อา + ณา + ณาเป + ส + อํ > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจย, ลบสระหน้า (อา ที่ ณา ชาติ) (อา + ณ + อาเป + ส + อํ), แปลง ณ เป็น ญ]

อาทยิ เอื้อเพื่อแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทย ชาติ ในความให้, ไป, ฯลฯ (ชาติป.๑๘๖) + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อา + ทย + อ + อี > อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ทย ชาตินี้ ในชาติป.๑๘๖ แสดงอรรถไว้มากมาย คือ ให้ (ทาน), ไป (คติ), เปียนเปียน (หีสมา), ยึดถือ (อาทาน) และรักษา (รกฺขา), (ตัวอย่าง) ปุตุเตสฺ มทฺที ทเยสิ พระมฺทรีเณन्दู หรือกรุณา หรือรักใคร่ ในพระโอรสทั้งหลาย (ทเยสิ ก. เณन्दูแล้ว)

อาทียติ ย่อมถือเอา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทา ชาติ ในความให้ + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิฏฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อา + ทา + ย + ติ > แปลง อา แห่ง ทา ชาติ เป็น อี]

อานยิสฺสลิ จักนำมา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= อา + นี + อ + อี + สฺสลิ > แปลง อี แห่ง นี ชาติ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจย]

อานยิสฺสามิ จักนำมา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= อา +

นี + อ + อิ + สุสามิ > แปลง อี แห่ง นี ชาติ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น
อย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย]

อานยิสฺ

นำมาแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อชัตตนิวิรัตติ [= อา + นี + อ
+ อํ > แปลง อี แห่ง นี ชาติ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, ลบสระหน้า
(อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

อานาเปลิ

(ยัง...) ให้นำมาแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิรัตติ [= อา + นี + ณาเป
+ สฺ + อี > ลบ อี แห่ง นี ชาติ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รสสะ อี
วิรัตติ เป็น อี]

อานาเปสฺสติ

(ยัง...) จักให้นำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= อา + นี + ณาเป + สฺสติ >
ลบ อี แห่ง นี ชาติ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

อานติ

ย่อนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= อา + นี + อ
+ ตี > แปลง อี แห่ง นี ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

อานถ

จงนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ ปญจมีวิรัตติ (ตุมเห) [= อา + นี
+ อ + ถ > แปลง อี แห่ง นี ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

อานมิ

ย่อนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + นี + อ
+ มิ > แปลง อี แห่ง นี ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

อาเนยฺย

พินฺนํมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิวิตติ [= อา + นี + อ
+ เอยฺย > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ (เพราะอำนาจของ อ ปัจจย)
(อา + เน + อ + เอยฺย), ลบ อ ปัจจย และ เอ ที่ เน]

อาเนยฺยํ

พินฺนํมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิวิตติ (อห) [= อา + นี
+ อ + เอยฺยํ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ (อา + เน + อ +
เอยฺยํ), ลบ อ ปัจจย และ เอ ที่ เน]

อาเนยฺยาล

พินฺนํมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยาล สัตตมวิวิตติ (ตุเม) [= อา
+ นี + อ + เอยฺยาล > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ (อา + เน +
อ + เอยฺยาล), ลบ อ ปัจจย และ เอ ที่ เน]

อาเนลล

นํมาแลว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิวิตติ [= อา
+ นี + อ + ส + อี > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย,
รัสสะ อี วิวิตติ เป็น อี]

อาเนลฺลํ

นํมาแลว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อากม + อํ อัชชัตตนิวิวิตติ [= อา
+ นี + อ + ส + อํ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย]

อาเนสฺสติ

จกนํมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิวิตติ [= อา + นี +
อ + สฺสติ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจย]

- อาเนสุสธ จักนำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สุธธ ภาวิสสันติวิภัตติ (ตุเม) [= อา +
 + นี + อ + สุธธ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]
- อาเนสุสาม จักนำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สุธสาม ภาวิสสันติวิภัตติ (มย) [= อา +
 + นี + อ + สุธสาม > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]
- อาเนสุสามิ จักนำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สุธสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อห) [= อา +
 + นี + อ + สุธสามิ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]
- อาเนหิ จักนำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= อา + นี +
 + อ + หิ > แปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]
- อาปชฺชติ ย่อมต้อง, ย่อมถึง**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
 ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อา + ปทฺ +
 + ย + ติ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช]
- อาปชฺชนฺติ ย่อมถึงท้าว**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
 ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อา + ปทฺ +
 + ย + อนฺติ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]
- อาปชฺชิ ถึงทั่วแล้ว**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
 ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อา + ปทฺ +

ย + อี > แปลง ฑ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

อาปขุชิสฺส จักถึงแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปฑฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺส กาละติปัตติวิภัติ
[= อา + ปฑฺ + ย + อี + สฺส > แปลง ฑ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช,
ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ อา แห่ง สฺส วิภัติ เป็น อ]

อาปขุชิสฺสธ จักถึง

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปฑฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสธ ภาวิสสันติวิภัติ
(ตุมฺเห) [= อา + ปฑฺ + ย + อี + สฺสธ > แปลง ฑ ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

อาปขุชิสฺส ถึงแล้ว, ถึงทั่วแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปฑฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัติ [= อา + ปฑฺ +
ย + อํ > แปลง ฑ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช),
แปลง อํ วิภัติ เป็น อีสฺ]

อาปขุชเยย พึงต้อง, พึงถึงทั่ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปฑฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัติ [= อา + ปฑฺ +
ย + เอยฺย > แปลง ฑ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

อาปาธิ ถึงทั่วแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ปฑฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัติ [= อา + ปฑฺ +
ย + อี > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ย ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ
เป็น อี]

อาปุจฉนุติ ย่อมถามโดยเอื้อเพื่อ

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) = อาหาร (เอื้อเพื่อ) + ปุจฉ ชาติ
ในความถาม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนติ
วัตตมานาวิรัตติ [= อา + ปุจฉ + อ + อนติ > ลบ อ ปัจจย]

อาปุจฉาหิ จงอําลา

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ปุจฉ ชาติ ในความถาม + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= อา + ปุจฉ
+ อ + หิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิรัตติ]

อาปุจฉิ ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว, อําลาแล้ว

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) = อาหาร (เอื้อเพื่อ) + ปุจฉ ชาติ
ในความถาม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + ปุจฉ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี
วิรัตติ เป็น อี]

อาปุจฉิมหา อําลาแล้ว

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + ปุจฉ ชาติ ในความถาม + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + มหา อัชชัตตนิวิรัตติ (มย)
[= อา + ปุจฉ + อ + อี + มหา > ลบ อ ปัจจย]

อาปุจฉิสสามิ จักบอกลา

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + ปุจฉ ชาติ ในความถาม + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อห)
[= อา + ปุจฉ + อ + อี + สสามิ > ลบ อ ปัจจย]

อาปุจฉิสฺส ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว, อําลาแล้ว

อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + ปุจฉ ชาติ ในความถาม + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + ปุจฉ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

อาภาติ	ย่อมสว่างทั่ว อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + ภา ธาตุ ในความสว่าง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อา + ภา + อ + ตี > ลบ อ ปัจจัย]
อามนุเตลี	เรียกมาแล้ว อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อา + มนตุ + เณ + ส + อี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
อามนุเตลี	เรียกแล้ว อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= อา + มนตุ + เณ + ส + อี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
อายาจติ	ย่อมขอ อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + ยาจุ ธาตุ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อา + ยาจุ + อ + ตี]
อายาจิ	บวงสรวงแล้ว อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + ยาจุ ธาตุ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อา + ยาจุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
อายาม	จงมา อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ยา ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม ปัญจมีวิภัตติ (มย) [= อา + ยา + อ + ม > ลบ อ ปัจจัย]

อารกนุติ **ย่อมปรารภ**
อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + รกฺ ชาติ ในความเริ่ม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัฒนมานาวีภัตติ [= อา + รกฺ
+ อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

อารภิ **เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว**
อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + รกฺ ชาติ ในความเริ่ม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= อา + รกฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อารภิสฺสติ **จักเริ่ม, จักปรารภ**
อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + รกฺ ชาติ ในความเริ่ม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อา + รกฺ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

อารภิสฺ **เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว**
อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + รกฺ ชาติ ในความเริ่ม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= อา + รกฺ +
อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อาราธเย **พึงยินดียิ่ง**
อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับ ความ) + ราธฺ ชาติ ในความยินดี + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= อา + ราธฺ + เณ + เอยฺย >
ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]
หมายเหตุ ราธฺ ชาตินี้ ในธาตุวัตถ.๓๔๘ มี อา บทหน้า เป็นไปในความยินดี
จัดเข้าในหมวด ทิว ชาติ มีรูป (กัตตุวจาก) เป็น อารชฺมติ (อา + ราธฺ + ย
+ ติ, รัสสะ อา เป็น อ), (เหตุกัตตุวจาก เช่น) อาราธมิ สกํ จิตฺตํ,
อาราธยีสฺ วัต เม ภิกฺขเว ภิกฺขู

อาราธเยย **พึงยินดียิ่ง**
อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับ ความ) + ราธฺ ชาติ ในความยินดี + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= อา + ราธฺ + เณ + เอยฺย >
ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]

อาราธนา (ยัง...) ให้ยินดียิ่งแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับ ความ) + ราช ชาติ ในความยินดี + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจาก) + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + ราช + เณ + สุ + อี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อาราธนาสุสามิ (ยัง...) จักให้ยินดียิ่ง

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับ ความ) + ราช ชาติ ในความยินดี + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหิ) [= อา + ราช + เณ + สุสามิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย]

อาโรจยิมหา บอกแจ้งแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี (มี อา นำหน้า เป็นไปในความกล่าว - หมายเหตุต่อไป) + ฌย ปัจจย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตฺวาจาก) + อี อาคม + มหา อัชชัตตนิวิรัตติ (มย) [= อา + รุจ + ฌย + อี + มหา > พฤทธิ อุ แห่ง รุจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ รุจ ชาติ นี้ ชาติวัดถ.๓๕๒ จัดลงในหมวด ภู ชาติ มีรูปเป็น ไรจติ, ไรจเต, วิไรจติ แต่/และกล่าวต่อไปอีกว่า ถ้ามี อา นำหน้า เป็นไปในอรรถเทศน (กล่าว, แสดง) มีประโยคอุทาหรณ์ว่า อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว ..., ส่วนนี้ติ.ชาติ.๔๖ จัดเข้าในหมวด จุร ชาติ (ลง เณ ฌย ปัจจย) ได้ด้วย ดังนั้น ในที่นี้ ผู้เขียนจึงแสดงเป็นหมวด จุร ชาติ ซึ่ง เณ ฌย ปัจจยนี้ก็ติดไป แม้ในกิริยาภิธานด้วย เช่น อาโรเจตฺวา (บอกแจ้งแล้ว) สำเร็จมาจาก อา + รุจ + เณ (หมวด จุร ชาติ) + ตฺวา (ไม่เป็น อาโรจิตฺวา).

อาโรจยิสฺ บอกแจ้งแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + ฌย ปัจจย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตฺวาจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + รุจ + ฌย + อํ > พฤทธิ อุ แห่ง รุจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

อาโรจาเปถ (ยัง...) จงให้บอกแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ฐาตุ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี
+ ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= อา + รุจ
+ ณาเป + ถ > พฤทธิ อุ แห่ง รุจ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง ณาเป
ปัจจัย (อา + โรจ + อาเป + ถ]

อาโรจาเปลิ (ยัง...) ให้บอกแจ้งแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ฐาตุ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี
+ ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา
+ รุจ + ณาเป + ส + อี > พฤทธิ อุ แห่ง รุจ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณ
แห่ง ณาเป ปัจจัย (อา + โรจ + อาเป + ส + อี), รัสสะ อี วิรัตติ
เป็น อี]

อาโรเจตุ จงบอกแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ฐาตุ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี
+ ฌ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุจาก) + ตฺ ปัญจมีวิรัตติ [= อา
+ รุจ + ฌ + ตฺ > พฤทธิ อุ แห่ง รุจ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง ฌ
ปัจจัย]

อาโรเจถ จงบอกแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ฐาตุ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี
+ ฌ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห)
[= อา + รุจ + ฌ + ถ > พฤทธิ อุ แห่ง รุจ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณ
แห่ง ฌ ปัจจัย]

อาโรเจนติ ย่อมบอกแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ฐาตุ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี
+ ฌ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ
[= อา + รุจ + ฌ + อนฺติ > พฤทธิ อุ แห่ง รุจ ฐาตุ เป็น โอ,
ลบ ณ แห่ง ฌ ปัจจัย, ลบสระหลัง (อ แห่ง อนฺติ)]

อาโรเจยฺย พึงบอกแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจฺ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวีริกัตติ [= อา + รุจฺ + เณ + เอยฺย > พฤทธิ อู แห่ง รุจฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ, ลบ เอ สระหน้า]

อาโรเจยฺยาถ พึงบอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจฺ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมวีริกัตติ (ทุมเห) [= อา + รุจฺ + เณ + เอยฺยาถ > พฤทธิ อู แห่ง รุจฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ, ลบ เอ สระหน้า]

อาโรเจยฺยาสิ พึงบอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจฺ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาสิ สัตตมวีริกัตติ (ตุว) [= อา + รุจฺ + เณ + เอยฺยาสิ > พฤทธิ อู แห่ง รุจฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (อา + โรจฺ + เอ + เอยฺยาสิ), ลบ เอ สระหน้า]

อาโรเจสิ บอกแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจฺ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ [= อา + รุจฺ + เณ + สฺ + อี > พฤทธิ อู แห่ง รุจฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (อา + โรจฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี]

อาโรเจสิ บอกแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจฺ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ (อหฺ) [= อา + รุจฺ + เณ + อี > พฤทธิ อู แห่ง รุจฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

อาโรเจสุ บอกลแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + สุ อาคม + อํ อชชัตตนิวิภัตติ [= อา + รุจ + เณ + อํ > พฤทธิ อู แห่ง รุจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

อาโรเจสุสาม จักกราบทูลแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + สุสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= อา + รุจ + เณ + สุสาม > พฤทธิ อู แห่ง รุจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

อาโรเจสุสาม จักกราบทูลแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + สุสาม ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= อา + รุจ + เณ + สุสาม > พฤทธิ อู แห่ง รุจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

อาโรเจหิ จงบอกลแจ้ง

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง, ยินดี + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปญจมีวิภัตติ (ตุว) [= อา + รุจ + เณ + หิ > พฤทธิ อู แห่ง รุจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

อาโรเปยสุ ยกขึ้นแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุปล ชาติ ในความยก, ปลุก + ณย ปัจจัย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อชชัตตนิวิภัตติ [= อา + รุจ + เณ + อํ > พฤทธิ อู แห่ง รุปล ชาติ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (อา + โรปล + ออย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

อาโรเปยุย

พึงยกขึ้น

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความยก, ปลุก + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยย สัตตมวีริยัตติ [= อา + รุ +
เณ + เอยย > พฤทธิ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย
(อา + โร + เ + เอยย), ลบ เอ สระหน้า]

อาโรเปลิ

จูงขึ้นแล้ว, ยกขึ้นแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความยก, ปลุก + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิยัตติ [= อา
+ รุ + เณ + ส + อี > พฤทธิ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจัย (อา + โร + เ + ส + อี), รัสสะ อี วิยัตติ เป็น อี]

อาโรเปสุสामी จักยกขึ้น

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความยก, ปลุก + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + สุสामी ภวิสสันตนิวิยัตติ (อห) [= อา
+ รุ + เณ + สุสामी > พฤทธิ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจัย]

อาโรเปหิ

จงยกขึ้น

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุจ ชาติ ในความยก, ปลุก + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจนิวิยัตติ (ตว) [= อา + รุ +
เณ + หิ > พฤทธิ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อาโรหติ

ย่อมขึ้น

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + รุห ชาติ ในความขึ้น, งอก + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิยัตติ [= อา + รุ +
อ + ตี > พฤทธิ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ]

อาลปติ

ย่อมตรัสเรียก

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + ลป ชาติ ในความเรียก + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิยัตติ [= อา + ล +
อ + ตี]

อาลปิ

ทรงทักแล้ว, ทักทายแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลปฺ ชาติ ในความเรียก + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= อา + ลปฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อาลปิสฺ

ทักทายแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลปฺ ชาติ ในความเรียก + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อัจฉัตตนิวิรัตติ [= อา + ลปฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

อาลิมเปสฺสลิ

จักฉาบ, จักหา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลิปฺ ชาติ ในความฉาบ, ทา + เอ ปัจจัย
ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺสลิ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุว) [= อา +
ลิปฺ + เณ + สฺสลิ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ แล้วแปลงนิคคหิต
เป็น ม]

อาโลเลติ

ย่อมคน

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลฺล ชาติ ในความคน, ระคน, คลุกเคล้า,
กวน + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ
[= อา + ลฺล + เณ + ติ > พฤทธิ อู แห่ง ลฺล ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจัย]

อาโลเลนฺติ

(ยัง...) ย่อมให้มัวหมอง

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลฺล ชาติ ในความคน + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + ลฺล + เณ + อนฺติ >
พฤทธิ อู แห่ง ลฺล ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (อา + โลลฺ +
เอ + อนฺติ), ลบสระหลัง (อ แห่ง อนฺติ)]

อาวชฺชติ

ย่อมนี้ก

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + วชฺช ชาติ ในความนี้ก, นี้กถึง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + วชฺช +
อ + ติ]

- อวาชุชามิ ย่อมนี้ก**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + วชชุธาตุ ในความนี้ก, นีกถึง + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหํ) [= อา +
 วชชุธาตุ + อ + มิ > ทีมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]
- อวาชุเชลลิ รํ้าพึงแล้ว**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + วชชุธาตุ ในความนี้ก, นีกถึง, รํ้าพึง +
 เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อชชัตตนี
 วิรัตติ [= อา + วชชุธาตุ + เณ + ส + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย,
 รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- อวาชุชาหิ จงนีกถึง**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + วชชุธาตุ ในความนี้ก, นีกถึง + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= อา + วชชุธาตุ
 + อ + หิ > ทีมะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิรัตติ]
- อวตฺติสฺสลิ จักเวียนมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + วตฺตุธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสลิ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุว)
 [= อา + วตฺตุธาตุ + อ + อี + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจัย]
- อวตฺติสฺสสามิ จักเวียนมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง ความ) + วตฺตุธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหํ)
 [= อา + วตฺตุธาตุ + อ + อี + สฺสสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
- อวเส พึงอยู่ครอง**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง ความ) + วสฺสุธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= อา + วสฺสุธาตุ +
 อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิรัตติ เป็น เอ]

อวหาติ ย่อนนำมา

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + วหุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= อา + วหุ +
อ + ตี, ที่มะ อ เป็น อา]

หมายเหตุ อวหาติ นี้ พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๑/๘๙ ว่า

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ

รูปกติ คือ อวหาติ, ในที่นี้ ทำการที่มะเป็น อวหาติ (ห เป็น หา)
เพื่อต้องการรักษานันท์ (ดู ภวถ ประกอบ เพราะที่มะ อ (ว) เป็น อา (วา)
(ภวถ > ภวถ) ในพยางค์ที่ ๑๐ เหมือนกัน)

อาวิภวิสฺสติ จักมีแจ้ง

อาวี นิบาต (แจ้ง) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจำหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสติ ภวิสสันตวิภัตติ [= อาวี + ภู +
อ + อิ + สฺสติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว,
ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อาวี เป็น อาวี]

อาวุณฺธิ ทรงร้อยแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + วุ ธาตุ ในความร้อย + ณา ปัจจัย
ประจำหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อา + วุ + ณา
+ อี > ลบสระหน้า (อา ที่ ณา), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อาสทา^๑ ได้มาถึงแล้ว

อ อาคม (ได้) + อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + สทฺ ธาตุ ในความไป-
ถึง-บรรลุ (ธตฺวตถ.๔๓๑) + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อา อชฺชัตตนิวิภัตติ (อัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกวจนะ)^๒ [= อ + อา
+ สทฺ + อ + อา > ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง (คือลบ อ อาคม และ อ
ปัจจัย, คง อา อุปสัค และ อา วิภัตติ)]

^๑ ธมฺมปทฺฏกถาภาคาโยชนา (คาถาที่ ๔๔) หน้า ๒๔ อธิบายว่า ปาปฺณิ, (หรือ) ปาปฺณิตฺวา.

^๒ ดูเพิ่มเติมในหนังสือตอบปัญหาบาลีพิเศษ ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑, หน้า ๑๗๙ - ๑๗๙.

อาสวติ

ย่อมหลไป

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + สฺ ฐาตุ ในความไหล + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= อา + สฺ + อ
+ ตี > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺ ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบสระหน้า
(อ ที่ ว)]

อาลี

ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

อ อาคม (ได้) + อสุ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจำหมวด
ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชชัตตนิวิภัตติ [= อ + อสุ + อ + อี >
ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (ลบ อ อาคม และทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา),
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อาลี

เป็นแล้ว

อสุ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อชชัตตนิวิภัตติ [= อสุ + อ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อาลีณจติ

ย่อมกรอก

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลิจฺ ฐาตุ ในความรด, ราด, โปรย + อ
ปัจจัย ประจำหมวด รฐฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= อา +
ลิจฺ + อ + ตี > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]

อาลีณจถ

จงหยอด, จงรด

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลิจฺ ฐาตุ ในความรด, ราด, โปรย + ลง
อ ปัจจัย ประจำหมวด รฐฺ ฐาตุ + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= อา + ลิจฺ
+ อ + ถ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]

อาลีณจาม

จะรด

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + ลิจฺ ฐาตุ ในความรด, ราด, โปรย + ลง
อ ปัจจัย ประจำหมวด รฐฺ ฐาตุ + ม วัตตมานาวีภัตติ (มย) [= อา + ลิจฺ
+ อ + ม > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ,
ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

อาสณฺจิ

หยอดแล้ว

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + สิจฺ ชาติ ในความรด, ราด, โปริย + ลง
อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุจฺ ชาติ + อี อัสซัตตนิวิรัตติ (มยฺ) [= อา + สิจฺ
+ อ + อี > ลงนิกคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิกคหิตเป็น ณ,
ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อาห

กล่าวแล้ว, ทูลแล้ว, ตรัสแล้ว (แล้วแต่บริบท)

พฺรฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวากก)
+ อ ปโรกขาวิรัตติ [= พฺรฺ + อ + อ > แปลง พฺรฺ ชาติ เป็น อาห
(อาห + อ + อ), ลบสระหน้า (อ ที่ ห), ลบ อ ปัจจยฺ]

หมายเหตุ แปลง พฺรฺ ชาติ เป็น อาห ด้วยสูตรว่า พฺรฺภูณมาหภูวา ปโรกขายํ
[กัจจ.๔๗๕ : ๔๖๕], พฺรฺภูณํ ปโรกขายมาหภูวา [นีติ.สุตต.๙๕๖] หรือสูตรว่า
ออาทิสฺวาโท พฺรฺสุสฺส [โมค.๖/๑๖].

อนึ่ง เกี่ยวกับ อาห นี้ หลวงเทพดรภูมานุศิษย์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙) ได้วิจารณ์ไว้
ในบว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด หน้า ๓๘ เป็นต้นไป พอสรุปได้ดังนี้
อาห (กล่าวแล้ว) สำเร็จมาจาก อหฺ ชาติ ในความกล่าว (+ อ ปัจจยฺ,
ในที่นี้ ลงแล้วลบทิ้ง - ผู้เขียน) + อ ปโรกขาวิรัตติ = อหฺ + อ, ทำอัฒาส
= ออหฺ + อ, อ + อ ได้รูปเป็น อา = อาหฺ, อาหฺ + อ (ปโรกขาวิรัตติ)
สำเร็จรูปเป็น อาห, ถ้า อาหฺ + อุ (ปโรกขาวิรัตติ พหุวณะ) ก็เป็น อาหุ
และ อาหฺสุ ตามลำดับ (โมค.๖/๑๙ พฤทธิ อุ เป็น อสุ)

อาหฺร

จํานา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + หฺรฺ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวากก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= อา + หฺรฺ
+ อ + หิ > ลบ หิ วิรัตติ]

อาหฺรติ

ยอมนํามา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + หฺรฺ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวากก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + หฺรฺ +
อ + ติ]

- อาหารถ จงนำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= อา + หรุ
 + อ + ถ]
- อาหารนติ ย่อมนำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + หรุ
 + อ + อนติ > ลบ อ ปัจจัย]
- อาหาราเปติ (ยัง...) ย่อมให้นำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อา + หรุ + ณาเป + ติ > ลบ
 ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
- อาหาราเปล (ยัง...) จงให้นำมา, ย่อมให้นำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ หรือ ถ วัตตมานาวิรัตติ (ตุมุเห) [= อา
 + หรุ + ณาเป + ถ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
- อาหาราเปมิ (ยัง...) ย่อมให้นำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อห) [= อา + หรุ + ณาเป + มิ
 > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
- อาหาราเปยฺยาถ (ยัง...) ย่อมให้นำมา**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= อา + หรุ + ณาเป
 + เอยฺยาถ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]
- อาหาราเปลิ (ยัง...) ให้นำมาแล้ว**
 อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= อา + หรุ + ณาเป
 + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อาหาราเปสฺสติ (ยัง...) จักให้นํามา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= อา + หรุ + ณาเป + สฺสติ
> ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

อาหาราเปติ (ยัง...) จงให้นํามา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ทิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= อา + หรุ + ณาเป + ทิ >
ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

อาหารามิ ย่อมนํามา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ [= อา + หรุ +
อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

อาหาราหิ จงนํามา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ทิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= อา + หรุ
+ อ + ทิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ทิ วิภัตติ]

อาหาริ ทรงนํามาแล้ว

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= อา + หรุ + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อาหาริยติ (อัน...) ย่อมนํามา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อี อาคม
+ ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อา + หรุ + อี + ย
+ ติ]

อาหาริสฺสติ จักนํามา

อา อุปลัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= อา + หรุ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

อาหริสฺสนฺติ จักนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภัตติ
[= อา + หรุ + อ + อิ + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจย]

อาหริสฺสาม จักนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสาม ภาวิสสันติวิภัตติ (มย)
[= อา + หรุ + อ + อิ + สฺสาม > ลบ อ ปัจจย]

อาหริสฺสามิ จักนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= อา + หรุ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจย]

อาหริสฺ นํามาแล้ว

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= อา + หรุ + อ
+ อํ > ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อาหเรยฺยาถ พึงนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมวิภัตติ (ตุเม) [= อา
+ หรุ + อ + เอยฺยาถ > ลบ อ ปัจจย]

อาหเรยฺยาสี พึงนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาสี สัตตมวิภัตติ (ตุว) [= อา +
หรุ + อ + เอยฺยาสี > ลบ อ ปัจจย]

อาหเรยฺยํ พึงนำมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ [= อา + หรุ +
อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจย]

อาหเรส

กลืนกินแล้ว

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ (อห)
[= อา + หรุ + อ + ส + อี > แปลง อ ปัจจย เป็น เอ]

หมายเหตุ หรุ ธาตุ มีอรรถเป็นอนเณก จะแสดงเป็น หรุ ธาตุ ในความถือเอา,
ยึดเอา, จับเอา ก็ได้ ตามนัยธาตุป.๔๓๒ ซึ่งให้อุททาหรณ์ว่า อาหริ, อาหาโร
เป็นต้น (จาก อา + หรุ ธาตุ), ในที่นี้ แสดงอรรถที่ทราบกันทั่วไป (นำไป)

อาหฺส

กล่าวแล้ว

พฺรุธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อุ ปโรทกาวิริตติ [= พฺรุธ + อ + อุ > แปลง พฺรุธาตุ เป็น อาห
(อาห + อ + อุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ห), ลบ อ ปัจจย, แปลง อุ เป็น อ
สุ (ดูหมายเหตุ อาหฺ)

อาหิณฺทถ

จกเที่ยวไป

อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + หิณฺฑาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= อา +
หิณฺฑา + อ + ถ]

หมายเหตุ ธาตุป.๔๓๕ แสดงเป็น หิทธิ ธาตุ ในความไป, เที่ยวไป จัดลง
ในหมวด ภู ธาตุ, จึงลงนิคคหิตอาคม เพราะเป็นอิการันตธาตุ (หิทธิ),
แปลงนิคคหิตเป็น ญ (หิณฺฑิ), ลบ อิ สระที่สุดธาตุ จึงเป็น หิณฺฑ, ในที่นี้
จึงแสดงเป็น หิณฺฑา ธาตุ เหมือนอย่างอิการันตธาตุทั้งหลาย เช่น หิสสิ ธาตุ
(= หิสฺ) อุ หิสฺติ (ย่อมเบียดเบียน) เป็นต้น (ดูในเล่มนี้)

อาห

กล่าวแล้ว

พฺรุธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อุ ปโรทกาวิริตติ (พหฺวจนะ) [= พฺรุธ + อ + อุ > แปลง พฺรุธ เป็น อาห
(อาห + อ + อุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ห) และ อ ปัจจย]

หมายเหตุ แปลง พฺรุธ เป็น อาห ด้วยสูตรว่า พฺรุธญมาหญวา ปโรทกายํ
[กัจจ.๔๗๕ : ๔๖๕], พฺรุธญํ ปโรทกายมาหญวา [นิตฺ.สุตต.๙๕๖] หรือสูตรว่า
ออาทิสฺวาโห พฺรุธสฺส [ไมคฺ.๖/๑๖].

อนึ่ง เกี่ยวกับ อาห, อาหุ, อาหฺสู นี้ ขอให้ดูที่หลวงเทพดรุณานุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙) ได้วิจารณ์ในบว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาต หน้า ๓๘ เป็นต้นไป ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ อาห (กล่าวแล้ว) สำเร็จมาจาก **อหฺ ฐาตุ ในความกล่าว** (+ อ ปัจจัย, ในที่นี้ ลงแล้วลบทิ้ง - ผู้เขียน) + อ ปโรกขาวิภัตติ = อหฺ + อ, ทำอัพภาส = ออหฺ + อ, อ + อ ได้รูปเป็น อา = อาหฺ, อาหฺ + อ (ปโรกขาวิภัตติ) สำเร็จรูปเป็น อาห, ถ้า อาหฺ + อุ (ปโรกขาวิภัตติ พหุวจนะ) ก็เป็น อาหฺ และ อาหฺสู ตามลำดับ (โมค.๖/๑๙ แปลง อุ เป็น อฺสู).

อ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในฉัมมปทัฏฐกถา หมวด อ อักษร

อิจฺฉติ

ย่อมปรารธนา

อิสฺ ชาติ ในความปรารธนา + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อิสฺ + อ + ตี > แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น จฉฺ]
หมายเหตุ การแปลง สฺ ที่สุดแห่ง อิสฺ ชาติ เป็น จฉฺ นี้ ทำด้วยสูตร
อิสฺยมนฺนโต จฺโณ วา [กัจจ.๕๒๒ : ๔๗๖, กัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า
๑๗๖].

อิจฺฉถ

ย่อมปรารธนา

อิสฺ ชาติ ในความปรารธนา + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= อิสฺ + อ + ถ > แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น
จฉฺ]

อิจฺฉนฺติ

ย่อมปรารธนา

อิสฺ ชาติ ในความปรารธนา + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= อิสฺ + อ + อนฺติ > แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น
จฉฺ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อิจฺฉลิ	ย่อมปรารภนา อิสุ ธาตุ ในความปรารภนา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ลี วัตตมานาวีภัตติ (ตุว) [= อิสุ + อ + ลี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ จฺ]
อิจฺฉาม	ย่อมปรารภนา อิสุ ธาตุ ในความปรารภนา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวีภัตติ (มย) [= อิสุ + อ + ม > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
อิจฺฉามิ	ย่อมปรารภนา อิสุ ธาตุ ในความปรารภนา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีภัตติ (อห) [= อิสุ + อ + มิ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
อิจฺฉิ	ปรารภนาแล้ว อิสุ ธาตุ ในความปรารภนา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อิสุ + อ + อี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
อิจฺฉิสฺสํ	จักปรารภนา อิสุ ธาตุ ในความปรารภนา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสํ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= อิสุ + อ + อี + สฺสํ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ลบ อ ปัจจัย]
อิจฺฉิสฺสามิ	จักปรารภนา อิสุ ธาตุ ในความปรารภนา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= อิสุ + อ + อี + สฺสามิ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ลบ อ ปัจจัย]
อิจฺฉิสฺสุ	ปรารภนาแล้ว อิสุ ธาตุ ในความปรารภนา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= อิสุ + อ + อํ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

อิจุเ	พึงปรารถนา อิสุ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ [= อิสุ + อ + เอยย > แปลง ส ที่สุดธาตุเป็น จ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยย วิภัตติ เป็น เอ]
อิจุเอย	พึงปรารถนา อิสุ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ [= อิสุ + อ + เอยย > แปลง ส ที่สุดธาตุเป็น จ, ลบ อ ปัจจัย]
อิจุเอยยาสี	พึงปรารถนา อิสุ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยยยาสี สัตตมีวิภัตติ (ตุว) [= อิสุ + อ + เอยยยาสี > แปลง ส ที่สุดธาตุเป็น จ, ลบ อ ปัจจัย]
อิชุนนุติ	จะสำเร็จ อิฐ ชาติ ในความสำเร็จ + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิฐ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนนติ วัตตมานาวิภัตติ [= อิฐ + ย + อนนติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ช, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]
อิชุนนตุ	จะสำเร็จ อิฐ ชาติ ในความสำเร็จ + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิฐ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนนตุ วัตตมานาวิภัตติ [= อิฐ + ย + อนนตุ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ช, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]
อิชณิสสติ	จักสำเร็จ อิฐ ชาติ ในความสำเร็จ + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิฐ ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= อิฐ + ย + อิ + สสติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ช, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]

อ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด อ อักษร

อุกุกณฺจติ

ย่อมกระสันขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + กณฺจ ชาติ ในความกระสัน + อ ปังจย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + สติ วัตตมานาวิกัตติ (ตุว) [= อุ + กณฺจ
+ อ + สติ > ซ้อน ก]

หมายเหตุ กณฺจ ชาตินี้ ในพจนานุกรมธาตุภาษาบาลี หน้า ๙๐ แสดงเป็น
กจิ ชาติ ในความเกียจคร้าน (อชฺฌเน) จัดเข้าในหมวด ภู ชาติ มีรูปเป็น
กณฺจติ และหมวด จรุ ชาติ มีรูปเป็น อุกุกณฺจติ, อุกุกณฺจโต (เปื้อน่าย)
(เชิญดู). กจิ ชาติ นั้น (หรือบางตำราเป็น กจฺ ชาติ) เมื่อนำไปใช้ก็ต้องลง
นิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ (กจิ, กจฺ) แล้วแปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะ
ที่สุตวรระค (ณ) มีรูปเป็น กณฺจ เหมือนกัน, ดังนั้นในที่นี้จึงแสดงเป็น กณฺจ
ชาติ เลยทีเดียว, แม้ทางสันสกฤต ก็แสดงเป็น กณฺจ ชาติ และจัดเข้าในหมวด
จรุ ชาติ (กณฺจ [=อาธฺยาน] ร้อนใจ, กังวลใจ) (ดูใน พจนานุกรมธาตุสัทสฤต
หน้า ๒๒)

อุกฺขิปติ	ย่อมยก, ย่อมยกขึ้น อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ขิปฺ ชาติ ในความขัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ति วัตตมานาวิภัตติ [= อุ + ขิปฺ + อ + ति > ซ้อน ฏ]
อุกฺขิปี	เพิกขึ้นแล้ว, ยกขึ้นแล้ว อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ขิปฺ ชาติ ในความขัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อุ + ขิปฺ + อ + อี > ซ้อน ฏ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
อุกฺขิปีสุ	โปรยขึ้นแล้ว, ชัดขึ้นไปแล้ว อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ขิปฺ ชาติ ในความขัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อุ + ขิปฺ + อ + อํ > ซ้อน ฏ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีสฺ]
อุคฺคจฺจติ	ย่อมขึ้นไป อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ति วัตตมานาวิภัตติ [= อุ + คมฺ + อ + ति > ซ้อน ฏ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺ]
อุคฺคจฺจติ	ขึ้นไปแล้ว อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อุ + คมฺ + อ + อี > ซ้อน ฏ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
อุคฺคจฺจีสฺ	พุ่งขึ้นไปแล้ว อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อุ + คมฺ + อ + อี > ซ้อน ฏ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
อุคฺคณฺณิ	พุ่งออกแล้ว อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อุ + คมฺ + อ + อี > ซ้อน

ค, แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คณฺฐ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อิ]
หมายเหตุ มติศัพท์นิตี [นิติ.สุตต.๑๐๙๑, ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๕๗]
ให้แปลงพยัญชนะที่สุดของ คมฺ ฐาตุ เป็น อณฺฐ เมื่อลงอักษัตตนิวิภัติ
อุ. โส อคณฺธิ, คณฺธิ. เต อคณฺธิสุ, ในที่นี้ แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คณฺฐ
เลยทีเดียว เพื่อรวบรัด เหมือนอย่างแปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจฺฐ ตามแบบเรียน
บาลีสันามหลวง

อุคฺคณฺห

จกรฺเรียนเอา

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คหฺ ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญหา ปัจจัย
ประจําหมวด คหฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก) + หิ ปญฺจมีวิภัติ (ตุว) [= อุ + คหฺ
+ ญหา + หิ > ซ้อน ค, ลบ หฺ ที่สุดฐาตุ (= อุคฺ + ค + ญหา + หิ),
รัสสะ อา เป็น อ, ลบ หิ วิภัติ]

อุคฺคณฺหาติ

ย้อมเล่าเรียน

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คหฺ ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญหา ปัจจัย
ประจําหมวด คหฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= อุ + คหฺ +
ญหา + ติ > ซ้อน ค, ลบ หฺ ที่สุดฐาตุ]

อุคฺคณฺหาเปม (ยัง...) จะให้เรียนเอา

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คหฺ ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญหา ปัจจัย
ประจําหมวด คหฺ ฐาตุ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + ม วัตตมานา
วิภัติ (มย) [= อุ + คหฺ + ญหา + ณาเป + สฺ + อี > ซ้อน ค,
ลบ หฺ ที่สุดฐาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (อุคฺ + ค + ญหา + อาเป
+ ม), ลบสรรหน้า (อา ที่ หา) (อุคฺ + ค + ญหฺ + อาเป + ม)]

หมายเหตุ กิริยานี้ เป็นเหตุกัตตุวาทก แต่ ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ
ฐาตุ ติดมาด้วย

อุคฺคณฺหาเปสิ (ยัง...) ให้เรียนเอาแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คหฺ ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญหา ปัจจัย
ประจําหมวด คหฺ ฐาตุ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + สฺ อาคม + อี
อักษัตตนิวิภัติ [= อุ + คหฺ + ญหา + ณาเป + สฺ + อี > ซ้อน ค,

ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (อุคฺ + ค + ญา + อาเป + สฺ + อี), ลบสระหน้า (อา ที่ หา) (อุคฺ + ค + ญหฺ + อาเป + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อุคฺคณฺหาเปสฺ (ยัง...) ให้เรียนเอาแล้ว

อุ อุปลัก (ขึ้น นอก) + คหฺ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญา ปัจจย ประจำหมวด คหฺ ธาตุ + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อุ อักษรต้นวิภัตติ [= อุ + คหฺ + ญา + ณาเป + สฺ + อุ > ช้อน ค, ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (อุคฺ + ค + ญา + อาเป + สฺ + อุ), ลบสระหน้า (อา ที่ หา) (อุคฺ + ค + ญหฺ + อาเป + สฺ + อุ)]

อุคฺคณฺหิ เรียนเอาแล้ว

อุ อุปลัก (ขึ้น นอก) + คหฺ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญา ปัจจย ประจำหมวด คหฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อักษรต้นวิภัตติ [= อุ + คหฺ + ญา + อี > ช้อน ค, ลบ หุ ที่สุดธาตุ (อุคฺ + ค + ญา + อี), ลบสระหน้า (อา ที่ หา), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อุคฺคณฺหิสฺสาม จักเรียนเอา

อุ อุปลัก (ขึ้น นอก) + คหฺ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญา ปัจจย ประจำหมวด คหฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= อุ + คหฺ + ญา + อี + สฺสาม > ช้อน ค, ลบ หุ ที่สุดธาตุ (อุคฺ + ค + ญา + อี + สฺสาม), ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

อุคฺคณฺหิสฺสามิ จักเรียนเอา

อุ อุปลัก (ขึ้น นอก) + คหฺ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ญา ปัจจย ประจำหมวด คหฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= อุ + คหฺ + ญา + อี + สฺสามิ > ช้อน ค, ลบ หุ ที่สุดธาตุ (อุคฺ + ค + ญา + อี + สฺสามิ), ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

อุคฺคิริสุ

เงือดเงื่อแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + คิริ ชาติ ในความเงือดเงื่อ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อุ อัมชัตตนิวิรัตติ [= อุ + คิริ + อ + อุ > ซ้อน
คุ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

อุคฺโขเสติ

ปาวร้องแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฺสุ ชาติ ในความปาวร้อง + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัมชัตตนิวิรัตติ
[= อุ + ฺสุ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน คุ, พฤทธิ อุ แห่ง ฺสุ ชาติ
เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อุคฺโขเสหิ

จงปาวร้อง

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฺสุ ชาติ ในความปาวร้อง + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= อุ + ฺสุ
+ เณ + หิ > ซ้อน คุ, พฤทธิ อุ แห่ง ฺสุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจัย]

อุจฺจินาติ

ย่อมเก็บ, ย่อมเลือกเก็บ

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + จิ ชาติ ในความก่อ, สัม + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กี ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= อุ + จิ + นา
+ ติ > ซ้อน จ]

อุจฺจินามิ

ย่อมเลือกเก็บ

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + จิ ชาติ ในความก่อ, สัม + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กี ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อหฺ) [= อุ + จิ
+ นา + มิ > ซ้อน จ]

อุจฺจิชฺชิสฺสติ

จักขาดสูญ

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฉิทฺ ชาติ ในความขาด, แตก + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ
[= อุ + ฉิทฺ + ย + อี + สฺสติ > ซ้อน จ, แปลง ฑ ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

อุจฉินท

จงตัด

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฉิทฺ ชาติ ในความตัด + อ ปัจจย ประจําหมวด
รฐ ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปญจมีวิภัตติ (อหิ) [= อุ + ฉิทฺ + อ + หิ >
ซ้อน จ, ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น น, ลบ หิ
วิภัตติ]

อุชฌาปยาม

(ยัง...) จะให้ช่วยเพ่ง

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + เฌ ชาติ ในความเพ่ง-นินทา (ชาติป.๑๕๔,
ชาติวตถ.๑๔๕) + ฌาปย ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย)
[= อุ + เฌ + ฌาปย + ม > ซ้อน ช, ลบ ณ แห่ง ฌาปย ปัจจย
(อุชฺ + เฌ + อาปย + ม), ลบสระหน้า (เอ ที่ เฌ ชาติ), ที่ฆะ อ เป็น
อา เพราะ ม วิภัตติ]

อุชฌายถ

ย่อมนยกโทษ^๑

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + เฌ ชาติ ในความเพ่ง-นินทา (ชาติป.๑๕๔,
ชาติวตถ.๑๔๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ
วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= อุ + เฌ + อ + ถ > ซ้อน ช, แปลง เอ
ที่สุดธาตุเป็น อาย (อุชฺ + ฌาย + อ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

อุชฌายิ

ยกโทษแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + เฌ ชาติ ในความเพ่ง-นินทา (ชาติป.๑๕๔,
ชาติวตถ.๑๔๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อัชัตตนิวิภัตติ [= อุ + เฌ + อ + อี > ซ้อน ช, แปลง เอ ที่ที่สุดธาตุ
เป็น อาย (อุชฺ + ฌาย + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจย,
รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อุชฌายิตถ

ยกโทษแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + เฌ ชาติ ในความเพ่ง-นินทา (ชาติป.๑๕๔,
ชาติวตถ.๑๔๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม

^๑ โบราณจารย์แปลไว้หลายสำนวน คือ ๑. เพ่งโทษแล้ว ๒. ยกโทษแล้ว ๓. ตีเตียนแล้ว และ
๔. โพนทนาแล้ว [ดู ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ๒๕๕๐ : ๑๙๙ (ข้อ ๑๐)].

+ ตฤ อักษรต้นวิภัติ (ตฤ) [= อ + เณ + อ + อี + ตฤ > ซ้อน ช, แผลง เอ ที่สุดธาตุเป็น อาย (อ + ช + เณ + อ + อี + ตฤ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย]

อุชฌายีสุ

ยกโทษแล้ว

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + เณ ธาตุ ในความเพ่ง-นินทา (ธาตุป.๑๕๔, ธาตวตถ.๑๕๕) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาท) + อ อักษรต้นวิภัติ [= อ + เณ + อ + อ + อ > ซ้อน ช, แผลง เอ ที่สุดธาตุเป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย และ อ ปัจจัย), แผลง อ วิภัติ เป็น อีสุ]

หมายเหตุ เอการันตธาตุ (ธาตุที่ลงท้ายด้วย เอ) สามารถแผลง เอ เป็น อาย ได้ เช่น คิเล > คิลายติ (ป่วยไข้) (คิเล + อ + ติ), หเร > หรายติ (ละอาย) (หเร + อ + ติ)

อุฏฐหติ

ย่อมตั้งขึ้น, ย่อมลุกขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาท) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= อ + จา + อ + ติ > ซ้อน ฎ, แผลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (หรือลง หฺ อาคม หลัง จา และ รสสะ อา แห่ง จา ธาตุ เป็น อ)]

หมายเหตุ จากรูป จา เป็น จหฺ นั้น มติโมคคัลลภาวะ [โมค.๕/๑๓๑] ให้แผลง จา ธาตุ ทั้งตัว เป็น จหฺ เลยทีเดียว เมื่อมีอุปสัค เช่น ป เป็นต้น นำหน้า ซึ่งสอดคล้องกับมติวินิรุตติที่ปนี (สูตรที่ ๖๐๗. ปาทิต จาสฺส วา จโห กฺวจิ) อุทาหรณ์เช่น สณฺจหติ, สณฺจหนติ, สณฺจาติ, สณฺจจานฺติ, อุปฺภูจหติ, อุปฺภูจหนติ, อุปฺภูจาติ, อุปฺภูจานฺติ, ส่วนมติสัทพณี [นิติ.สุตต.๑๐๕๕-๑๐๕๖] ให้ลง หฺ อาคม (หลังธาตุ) และรสสะ อา แห่ง จา ธาตุ เป็น อ เมื่อมี ปติ และ ส อุปสัค นำหน้า เช่น ปติภูจหติ, สณฺจหติ, แม้มติจะแตกต่างกัน แต่ก็ทำให้สำเร็จรูปเช่นกัน (ดูเพิ่มเติมในไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๒๙-๕๓๐ และบว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด หน้า ๙๖-๙๗)

อนึ่ง เกี่ยวกับการลง หฺ อาคมนี้ มีข้อสังเกตว่า เนื่องจาก หฺ พยัญชนะอาคม นั้น เป็นมุกะ ไม่มีสระอาศัย (หมายรู้ด้วยเครื่องหมายจุด (.) ใต้พยัญชนะ)

ดังนั้น จึงต้องลงหลังธาตุ (ไม่ใช่ ลงหลังปัจจัย) และเมื่อนำ (หุ) ไปประกอบกับ อ ปัจจัย ข้างหลัง (หุ + อ) ก็จะเป็น ห, แต่ถ้าลงหลังปัจจัย (อ + หุ) ก็จะไม่สระอาศัย จะกลายเป็น หุ เช่น สนฺจหฺติ ซึ่งเป็นปาฐะที่ผิด, อนึ่ง การลง หุ อาคม หลังธาตุนั้น นับว่าสอดคล้องกับหลักการแปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (ตามมติโมคฺ๕/๑๓๑) ซึ่งเมื่อแปลง (เป็น จหฺ) แล้ว หุ ก็ยังคงอยู่หน้าปัจจัย (จากตัวอย่าง : สํ + จา > จหฺ + อ + ติ = สนฺจหฺติ) สมดังที่ พระคันธราสารภิกขุ [๒๕๔๕ : ๙๙] กล่าวไว้ว่า ในรูปว่า สนฺจหฺติ ให้ลง หุ อาคม แล้วนำ หุ ไปประกอบกับ อ ปัจจัย และสระสะ อา ที่ จา เป็น อ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ... (ได้รูปเป็น จห > สนฺจหฺติ)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า จาก จา เป็น จหฺ นั้น สามารถแสดงได้ ๒ นัย คือ แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (จา > จหฺ) หรือ ลง หุ อาคม และสระสะ อา ที่ จา ธาตุ เป็น อ ก็ได้ (จา + หุ > จ + หุ > จหฺ)

อุฏฺฐหฺตุ

จงฺผฺตฺขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ตฺ ปัญฺจมีวิภคฺติ [= อุ + จา + อ + ตฺ > ช้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ]

อุฏฺฐหฺถ

จงฺลฺกฺขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ถฺ ปัญฺจมีวิภคฺติ (ตุมฺเห) [= อุ + จา + อ + ถ > ช้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ]

อุฏฺฐหฺนฺติ

ยํมฺตฺขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + อนฺติ วัตตมานาวิภคฺติ [= อุ + จา + อ + อนฺติ > ช้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ, ลบ อ ปัจจัย]

อุฏฺฐหฺนฺตุ

จงฺผฺตฺขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + อนฺตุ ปัญฺจมีวิภคฺติ [= อุ + จา + อ + อนฺตุ > ช้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ, ลบ อ ปัจจัย]

- อุฏฺหามิ** **ย่อมลุกขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภตติ (อหิ) [= อุ + จา
 + อ + มิ > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ
 มิ วิภตติ]
- อุฏฺหิ** **ตั้งขึ้นแล้ว**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภตติ [= อุ + จา + อ
 + อี > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (อุฏฺ + จหฺ + อ + อี),
 ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
- อุฏฺหิสฺสติ** **จักผุดขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภตติ
 [= อุ + จา + อ + อี + สฺสติ > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ
 (อุฏฺ + จหฺ + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจัย]
- อุฏฺหิสฺสุ** **ตั้งขึ้นแล้ว**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อุ อชัตตนิวิภตติ [= อุ + จา + อ
 + อุ > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (อุฏฺ + จหฺ + อ + อุ),
 ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภตติ เป็น อีสฺ]
- อุฏฺหะยฺยํ** **พึงลุกขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภตติ [= อุ + จา + อ
 + เอยฺยํ > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (อุฏฺ + จหฺ + อ + เอยฺยํ),
 ลบ อ ปัจจัย]

- อุฏฐาติ** **ย่อมตั้งขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุจาก) + ตี วัตตมานาวีวัตติ [= อุ + ฐา + อ
 + ตี > ซ้อน ฎ, ลบ อ ปัจจัย]
- อุฏฐาпенุติ** **(ยัง...) ย่อมให้ฟุ้งขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีวัตติ [= อุ + ฐา + ณาเป + อนฺติ
 > ซ้อน ฎ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (อุฏฐ + ฐา + อาเป + อนฺติ),
 ลบสระหน้า (อา ที่ ฐา), ลบสระหลัง (อ แห่ง อนฺติ)]
- อุฏฐาเปยฺยาล** **(ยัง...) ฟุ้งให้ฟุ้งขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุจาก) + เอยฺยาล สัตตมีวิวัตติ (ตุมุเห) [= อุ + ฐา + ณาเป +
 เอยฺยาล > ซ้อน ฎ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (อุฏฐ + ฐา + อาเป +
 เอยฺยาล), ลบสระหน้า (อา ที่ ฐา และ เอ ที่ เป)]
- อุฏฐาเปสฺสุ** **(ยัง...) ให้ฟุ้งขึ้นแล้ว**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุจาก) + สฺส อากม + อํ อชฺชัตตนิวิวัตติ [= อุ + ฐา + ณาเป
 + สฺส + อํ > ซ้อน ฎ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (อุฏฐ + ฐา + อาเป +
 สฺส + อํ), ลบสระหน้า (อา ที่ ฐา)]
- อุฏฐาเปหิ** **(ยัง...) จงให้ตั้งขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุจาก) + หิ ปญฺจมีวิวัตติ (ตุว) [= อุ + ฐา + ณาเป + หิ
 > ซ้อน ฎ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (อุฏฐ + ฐา + อาเป + หิ),
 ลบสระหน้า (อา ที่ ฐา)]
- อุฏฺฐเหติ** **จงลุกขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุจาก) + หิ ปญฺจมีวิวัตติ (ตุว) [= อุ + ฐา +

อ + หิ > ซ้อน ฏ, แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ, ลบสระหน้า (อา ที่ จา ชาติ)]

หมายเหตุ การแปลง อ ปัจจัย เป็น เอ และลบ อา ที่สุดธาตุนี้ เทียบ เทติ, เทนฺติ, แต่บางตำราว่า แปลง อา ที่ จา ชาติ เป็น เอ (และลบ อ ปัจจัย), ใช้ได้ทุกมติ

อุตฺตริ

ข้ามขึ้นแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ตรฺ ชาติ ในความข้าม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อักษรัดตนิวิรัตติ [= อุ + ตรฺ + อ + อี > ซ้อน ต, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

อุตฺตริสสามิ

จักข้ามขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ตรฺ ชาติ ในความข้าม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สสามิ ภาวิสสันตวิรัตติ (อหฺ) [= อุ + ตรฺ + อ + อี + สสามิ > ซ้อน ต, ลบ อ ปัจจัย]

อุตฺตาราเม

(ยัง...) ย่อมให้ข้ามขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ตรฺ ชาติ ในความข้าม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อหฺ) [= อุ + ตรฺ + เณ + มิ > ซ้อน ต, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุตฺตาสลฺ

(ยัง...) ให้นอนหายแล้ว 2 ?

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ตสฺ ชาติ ในความนอน + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อํ อักษรัดตนิวิรัตติ [= อุ + ตสฺ + เณ + สฺ + อํ > ซ้อน ต, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุทฺปาติ

ได้เกิดขึ้นแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ทฺ อาคม + อ อาคม (ได้) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อักษรัดตนิวิรัตติ [= อุ + ทฺ + อ + ปทฺ + ย + อี > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ย ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ทำตัว (อุทปาติ) ตามนัยในหนังสือ **ตอบปัญหาบาลีพิเศษ** **ธรรมบทวรรคกถา ภาค ๑** หน้า ๑๗๔-๑๗๕ ซึ่งแสดงตามนัยในโมคฺ.ปญฺจิกา หน้า ๑๘๗ (อธิบายโมคฺ.๕/๑๖๑) สอดคล้องกับ**นิรุตติทีปนี** (สูตร ๖๖๔. กุวฺจิ วิกรรมาน) ซึ่งให้ลบลวิกรมปัจจัย (ปัจจัยประจำหมวดธาตุ ในที่นี้ คือ ย ปัจจัย) ได้บ้าง เช่น อุทปาติ (ถ้าไม่ลบจะเป็น อุปฺปชฺชฺติ ซึ่งเป็นรูปปกติ (สูตร ๖๖๓. ทิวาทิหิ ยกุ)), กล่าวโดยสรุปอีกนัยหนึ่ง ตรง ปชฺชฺติ กับ ปาติ นั้น ประกอบขึ้นจาก ปทฺ + ย + อี เหมือนกัน อันแรก (ปชฺชฺติ) แปลง ทฺ กับ ย ปัจจัย เป็น ชฺช (ปทฺ + ย > ปชฺช + อี), ส่วนอันหลัง (ปาติ) ให้ลบ ย ปัจจัย แล้วที่มะ อ ที่ ป เป็น ปา (ปทฺ + ย > ปาทฺ + อี) แต่**ปัญหา-เฉลยบาลีไวยากรณ์**สนามหลวง ป.ธ.๓ (พ.ศ.๒๕๔๘) ข้อ ๔. หน้า ๒๑๑ ว่า ลง อ ปัจจัย, แต่ผู้เขียนเห็นว่า รูปวัตตมานาวิภตฺติ เป็น อุปฺปชฺชฺติ และอชฺชตฺตนิวิภตฺติ เป็น อุปฺปชฺชฺติ ดังนั้น ในที่นี้จึงแสดงเป็น ย ปัจจัย (ทิวฺ ธาตุ) แต่ลบทิ้ง ดังกล่าว

อุทานติ

ย่อแปล

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทฺ อาคม + อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= อุ + ทฺ + อา + นี + อ + ติ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

นัยนี้ ทำตัวตามนัย **อุทานติ** (ดู อุทานติ), สอดคล้องกับทางฝ่ายสันสกฤต ที่แยกเป็น อุทฺ + อา + นี ธาตุ ได้รูปเป็น อุทานยติ (ปรัสไมบท = ปรัสสพท) และ อุทานยเต (อาตมเนบท = อัตตโนบท) [ดู **A Sankrit-English Dictionary** p.185 col.2 ของ M.Monier – Williams]

หรือ - อุทาน ศัพท์ (คำนาม) + เอ ปัจจัย (สำหรับประกอบกับนามธาตุ) * (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= **อุทาน + เอ + ติ** > ลบสระหน้า (อ ที่ น)]

นัยนี้ เป็นไปตามนัยใน**ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต** หน้า ๑๕๕ ที่แสดง **อุทานติ** ว่าเป็นนามธาตุ สำเร็จมาจากคำนามว่า อุทาน (จาก อุ บทหน้า + อนฺ ธาตุ), ซึ่งเข้าใจว่า คงจะให้สำเร็จรูปอย่าง สโมธานติ

(ดูหมายเหตุ) เป็นต้น คือ มาจาก อุทาน ศัพท์ + เอ ปัจจัย + ตี
วัตตมานาวิภัตติ (ดูที่แสดงข้างต้น), สอดคล้องกับพจนานุกรมบาลี-ไทย-
อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ หน้า ๗๒๑ ที่เห็นว่า อุทานติ สำเร็จมาจากคำนาม
อุทาน (อุทานติ [ก.นาม จาก อุทาน, เทียบ พุทธสัน. อุทานยติ] อุทาน
หรือเปล่งออกมา)

* หมายเหตุ บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาต หน้า ๕๔ แสดงปัจจัยนามธาตุไว้
๘ ตัว คือ อาย อย, อีย อีย, อาร อาล, เอ อาเป ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ท่านให้
แปลว่า ประพฤติ, กระทำ-ทำ, ประรณนา-อยากได้, เป็น เป็นต้น อุ.สโมธานติ
(ประมวลลง, ประชุมลง - หน้า ๕๘), ส่วนมตีสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรง
แสดงไว้เพียง ๒ ตัว คือ อาย และ อีย

อุทานติ

เปล่งแล้ว

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทุ อาคม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + นิ
ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) +
สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อุ + ทุ + อา + นิ + อ + สุ + อี
> แปลง อี แห่ง นิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]
นัยนี้ ทำตัวตามนัยในหนังสือตอบปัญหาบาลีพิเศษ ธรรมบทอรรถกถา ภาค
๑ หน้า ๑๒๖

หรือ - อุทาน ศัพท์ (คำนาม) + เอ ปัจจัย (สำหรับประกอบกับนามธาตุ)
(กัตตุวาจก) + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อุทาน + เอ + สุ + อี
> ลบสระหน้า (อ ที่ น), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ] (ดู อุทานติ)

อุทริเย

พึงเปล่ง

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทุ อาคม + อีรุ ธาตุ ในความกล่าว, ออกเสียง
+ ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ
[= อุ + ทุ + อีรุ + ฌย + เอยฺย > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (อุ + ทุ
+ อีรุ + อย + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง เอยฺย วิภัตติ
เป็น เอ]

อุทฺทิสติ	ย่อมแสดงขึ้น อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีรํตติ [= อุ + ทิสฺ + อ + ตี > ซ้อน ทุ]
อุทฺทิสถ	ของจงแสดงขึ้น อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวีรํตติ (ตุมฺเห) [= อุ + ทิสฺ + อ + ถ > ซ้อน ทุ]
อุทฺทิสฺสิ	ทรงสวดแล้ว อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนีวีรํตติ [= อุ + ทิสฺ + อ + อี > ซ้อน ทุ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วัณตติ เป็น อี]
อุทฺทิสฺสสามิ	จักสวด อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันตวีรํตติ [= อุ + ทิสฺ + อ + อี + สฺสติ > ซ้อน ทุ, ลบ อ ปัจจัย]
อุทฺทิสฺเสยฺยํ	พึงแสดงอ้าง อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมีวีรํตติ (อหํ) [= อุ + ทิสฺ + อ + เอยฺยํ > ซ้อน ทุ, ลบ อ ปัจจัย]
อุทฺธรถ	จงยกขึ้น อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ธรฺ ชาติ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวีรํตติ (ตุมฺเห) [= อุ + ธรฺ + อ + ถ > ซ้อน ทุ]
อุทฺธรนฺติ	ย่อมค้ำขึ้น อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ธรฺ ชาติ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีรํตติ [= อุ + ธรฺ + อ + อนฺติ > ซ้อน ทุ, ลบ อ ปัจจัย]

- อุทฺธราหิ** **จงชุดขึ้น, จงจุดขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ธฺ ฐาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจย ประจําหมวด
 ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= อุ + ธฺ + อ + หิ >
 ซ้อน ทุ, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]
- อุทฺธริสสามิ** **จักยกขึ้น**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ธฺ ฐาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจย ประจําหมวด
 ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= อุ +
 ธฺ + อ + อิ + สฺสามิ > ซ้อน ทุ, ลบ อ ปัจจย]
- อุทฺธรมายิ** **พองขึ้นแล้ว**
 อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ฐม ฐาตุ ในความเบียดเสียด + ย ปัจจย
 ประจําหมวด ทิว ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อุ + ฐม +
 ย + อี > ซ้อน ทุ, ที่มะ อ ที่สุดธาตุเป็น อา, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
หมายเหตุ ทำตัวตามปทานุกรมกริยาอาขยาต ธรรมบทภาค ๕ - ๘ ของ
 บุญสืบ อินสาร หน้า ๕๕ (ดู อุทฺธรมายิ) [คงเป็นมติของผู้แต่ง เพราะ ฐม ฐาตุ
 ยังไม่พบในคัมภีร์ธาตุทั้งหลาย], นอกจากนั้น แม้ในที่อื่น ๆ ก็ยังไม่พบ
 การทำตัวศัพท์นี้ อย่างน่าพอใจ ดังในพจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับ
 ภูมิพลโลกิขุ หน้า ๗๓๘ ก็แสดงแต่ความหมายไว้ [ไม่ได้แยกธาตุปัจจยจน
 เป็นที่น่าพอใจ] ดังนี้ **อุทฺธรมายติ** [อุทฺ + ฐมา, ดู ฐมติ ...] พองขึ้น, บวมขึ้น,
 ปูดขึ้น, อัชชัตตนิวิภัตติ เป็น **อุทฺธรมายิ**, ตูนาทิ เป็น **อุทฺธรมายิตฺวา**, ต ปัจจย
 เป็น **อุทฺธรมายต, อุทฺธรมายิต**
 ตามที่อ้างนั้น ที่แยกเป็น อุทฺ + ฐมา ก็คือเทียบสันสกฤต ไว้ คือ อุทฺ
 (ขึ้น นอก) + ฐมา ฐาตุ [= ศพฺพาคุณิสัยโคโยะ] ในความเป่า, ทำเสียง
 ด้วยการเป่า, เป่าไฟ จัดลงในหมวด ภู ฐาตุ (**พจนานุกรมธาตุสันสกฤต** หน้า
 ๗๑) อุ. ฐมติ (ย่อมเป่า) ซึ่งก็อธิบายให้เข้ากับความหมายว่า พอง อืด บวม
 ยังไม่สนิทดี หรือเพราะอำนาจอุปสัค จึงแปลว่า พอง อืด บวม ก็เป็นไปได้
 (ได้แต่สันนิษฐาน), อย่างไรก็ดี ถ้าจะแสดงเทียบสันสกฤตดังกล่าว ก็อาจแยก
 เป็น อุทฺ (อุ + ซ้อน ทุ) + ฐมา ฐาตุ (ยัมธาตุสันสกฤต) + ย ปัจจย
 (ทิว ฐาตุ) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อุทฺ + ฐมา + ย + ติ, ลง อุ อากม

หลัง ฐ (ฐมา > ฐมา) = อุทฺธมายุติ, ส่วน อุทฺธมายุ ก็ลง อี อัชชัตตนิวิภัตติ, ทั้งนี้ก็เป็นแต่เพียงการสันนิษฐาน, ส่วนในปทานุกรมบาลี - ไทย - อังกฤษ - สันสกฤต หน้า ๑๕๘ แสดงไว้ว่า **อุทฺธมายุติ** ยังให้พองขึ้น (ธัม. ๑/๑๑๖) สั. (สันสกฤต) อุทฺธมาปยติ.

อนึ่ง อุทฺธมายุ นั้น พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๕/๙๗ ว่า ปฏิปาณียา ตโย ทิวสา อติกุณฑา, จตุตฺเถ ทิวเส สริริ **อุทฺธมายุ** (แปล) อ.วัน ท. สาม ก้าวล่วงแล้ว โดยลำดับ, ในวัน ที่สี่ อ.สรริระ **พองขึ้นแล้ว**]

อุณฺนทติ

ย่อมบันลือขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + นทฺ ฐาตุ ในความบันลือ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= **อุ + นทฺ + อ + ติ > ซ้อน นุ**]

อุณฺนเมติ

ย่อมฟูขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + นมฺ ฐาตุ ในความน้อมไป + เอ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= **อุ + นมฺ + เอ + ติ > ซ้อน นุ**]

หมายเหตุ ลง เอ ปัจจย ตามปทานุกรมกิริยาอาขยาต **ธรรมบทภาค ๑ - ๔** ของ บุญสืบ อินสาร หน้า ๕๑ (ดู อุณฺนเมติ), แต่จะแสดงเป็น อ ปัจจย แล้วแปลงเป็น เอ ก็ได้ เหมือน อปโพเธติ (ย่อมบรรเทา (ซึ่งความหลับ)ตื่นอยู่) สำเร็จจาก พฐฺ ฐาตุ ในความรู้; แบ่งบาน; ไป, ถึง, บรรลุ; ตื่น จัดลงใน ๒ หมวด คือ หมวด ทิว ฐาตุ (ลง ย ปัจจย) เป็น พุชฺเมติ (ย่อมรู้, ย่อมตื่น, ฯลฯ) และหมวด ภู ฐาตุ (ลง อ ปัจจย) เป็น โพเธติ, ถ้าแปลง อ ปัจจย เป็น เอ ก็เป็น โพเธติ ดังที่ในธาวัตถ.๒๗๖ กล่าวไว้ว่า ที่มีรูปเป็น “โพเธตา, อปโพเธติ” เพราะแปลงเป็น เอ ด้วยสูตรว่า โลปญฺเจตฺตมกาโร (เชิญดู)

อุปกทฺตติ

ย่อมคร่ำเข้าไป

อุป อุปลัค (เข้าไป ไกล มั่น) + กทฺ ฐาตุ ในความคร่ำ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= **อุป + กทฺ + อ + ติ**]

- อุปคจณ** **จงเข้าไปสถิต**
 อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญฺจมีวิภตฺติ (ตุว) [= อุป + คม
 + อ + หิ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณฺ, ลบ หิ วิภตฺติ]
- อุปคจณฺติ** **ย่อมเข้าถึง**
 อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= อุป + คม
 + อ + อนฺติ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณฺ, ลบ อ ปัจจัย]
- อุปคจณฺสิ** **ย่อมเข้าถึง**
 อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + สิ วัตตมานาวิภตฺติ (ตุว) [= อุป +
 คมฺ + อ + สิ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณฺ]
- อุปคจณิ** **เข้าจําแล้ว**
 อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตฺติ [= อุป + คมฺ +
 อ + อี > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณฺ, ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อี วิภตฺติ
 เป็น อี]
- อุปคณฺธิ** **เข้าไปจําแล้ว, เข้าไปหาแล้ว, เข้าสถิตแล้ว(เทวดา)**
 อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตฺติ [= อุป + คมฺ +
 อ + อี > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คณฺ, ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อี วิภตฺติ
 เป็น อี]
- อุปคณฺธิ** **เข้าไปหาแล้ว**
 อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตฺติ (อหิ) [= อุป + คม
 + อ + อี > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คณฺ, ลบ อ ปัจจัย]

อุปคมิสฺสนฺติ จักเข้าถึง

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันตวิภตติ
[= อุป + คมฺ + อ + อิ + สฺสนฺติ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺณ, ลบ
อ ปัจจัย]

อุปจจคา ได้เข้าไปล่วงแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + อ อาคม
(ได้) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อา หิยัตตนิวิภตติ [= อุป + อติ + อ + คมฺ + อ + อา > แปลง
อิ ที่ (อ)ติ เป็น ย, แปลง ตฺย เป็น จฺจ (อติ > อตฺย > อจฺจ), ลบ ม
ที่สฺตฺชาติ, ลบ อ ปัจจัย (อุป + อจฺจ + อ + ค + อา), ลบสระหน้า
(อ ที่ ป และ อ ที่ ค) (อุป + อจฺจ + อ + ค + อา = อุปจจคา)]

อุปจฺจชิ เข้าไปขาดแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ฉิฺ ชาติ ในความขาด, แตก + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภตติ [= อุป + ฉิฺ +
ย + อี > ช้อน จ, แปลง ฑ ที่สฺตฺชาติกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า
(อ ที่ ช), รัสสะ อี วิภตติ เป็น อิ]

หมายเหตุ ตามที่เรียนในบาลีสยามหลวง ฉิฺ ชาติ ถ้างลง ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิฺ ชาติ (มีรูปเป็น ฉิฺช) จัดเป็นอกัมมชาติ (ไม่เรียกหากรรม)
แปลว่า ขาด, แตก เช่น ฉิฺชติ (ย่อมขาด, ย่อมแตก), ถ้างลง อ ปัจจัย
ประจําหมวด รฺุ ชาติ (มีรูปเป็น ฉินฺ) จัดเป็นสกัมมชาติ (เรียกหากรรม)
แปลว่า ตัด เช่น ฉินฺติ (ย่อมตัด)

อุปจฺจนิฺหติ ย่อมเข้าไปตัด

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ฉิฺ ชาติ ในความตัด, ทำลาย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รฺุ ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= อุป + ฉิฺ +
อ + ติ > ช้อน จ, ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคฺคหิต
เป็น น]

อุปฐกเปติ	ยอมเข้าไปตั้งไว้ อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จปฺ ฐาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิริตติ [= อุป + จปฺ + เณ + ติ > ซ้อน ฎ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
อุปฐกเปสิ	เข้าไปตั้งไว้แล้ว อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จปฺ ฐาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชชัตตนิวิรัตติ [= อุป + จปฺ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน ฎ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
อุปฐกเปสํ	เข้าไปตั้งไว้แล้ว อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จปฺ ฐาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อํ อชชัตตนิวิรัตติ [= อุป + จปฺ + เณ + สฺ + อํ > ซ้อน ฎ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
อุปฐกหติ	ยอมบำรุง อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิริตติ [= อุป + จา + อ + ติ > ซ้อน ฎ, แปลง จา ฐาตุ เป็น จหฺ]
อุปฐกหถ	จงบำรุง อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปญจมีวิรัตติ (ตุเม) [= อุป + จา + อ + ถ > ซ้อน ฎ, แปลง จา ฐาตุ เป็น จหฺ]
อุปฐกหนติ	ยอมบำรุง, ย่อมปรากฏ อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิริตติ [= อุป + จา + อ + อนฺติ > ซ้อน ฎ, แปลง จา ฐาตุ เป็น จหฺ, ลบ อ ปัจจัย]

อุปภูจฺหิ

บำรุงแล้ว, ปราบแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภตติ [= อุป + จา + อ
+ อึ > ซ้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (อุปภู + จหฺ + อ + อี),
ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

อุปภูจฺหิมหา

บำรุงแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + มหา อัชชัตตนิวิภตติ (มย)
[= อุป + จา + อ + อี + มหา > ซ้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ
(อุปภู + จหฺ + อ + อี + มหา), ลบ อ ปัจจย]

อุปภูจฺหิสฺสติ

จกบำรุง

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภตติ
[= อุป + จา + อ + อี + สฺสติ > ซ้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ
(อุปภู + จหฺ + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจย]

อุปภูจฺหิสฺสาม

จกบำรุง

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภตติ (มย)
[= อุป + จา + อ + อี + สฺสาม > ซ้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ
(อุปภู + จหฺ + อ + อี + สฺสาม), ลบ อ ปัจจย]

อุปภูจฺหิสฺสามิ

จกบำรุง

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภตติ (อห)
[= อุป + จา + อ + อี + สฺสามิ > ซ้อน ภู, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ
(อุปภู + จหฺ + อ + อี + สฺสามิ), ลบ อ ปัจจย]

อุปภูจฺหิสฺสุ

บำรุงแล้ว, อุปัฏฐากแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อึ อัชชัตตนิวิภตติ [= อุป + จา + อ

+ อู > ซ้อน ฏ, แผลง จา ธาตุ เป็น จห (อุปฏ + จห + อ + อู),
ลบ อ ปัจจย, แผลง อู วิภัติ เป็น อีส]

อุปฏฐาติ

ย่อมปรากฏ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ฏ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= อุป + จา +
อ + ตี > ซ้อน ฏ, ลบ อ ปัจจย]

อุปฏฐาเปติ

(ยัง...) ย่อมให้เข้าไปตั้งไว้

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง + ณาเป ปัจจย
(เหตุกัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= อุป + จา + ณาเป + ตี >
ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (อุปฏ + จา + อาเป + ตี),
ลบสระหน้า (อา ที่ จา ธาตุ)]

อุปฏฐาเปลิ

(ยัง...) ให้เข้าไปตั้งไว้แล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง + ณาเป ปัจจย
(เหตุกัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= อุป + จา + ณาเป
+ หิ > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (อุปฏ + จา + อาเป + ส
+ อี), ลบสระหน้า (อา ที่ จา ธาตุ), รสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

อุปฏฐาเปหิ

(ยัง...) จงให้เข้าไปตั้งไว้

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง + ณาเป ปัจจย
(เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัติ (त्व) [= อุป + จา + ณาเป + หิ >
ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (อุปฏ + จา + อาเป + หิ),
ลบสระหน้า (อา ที่ จา ธาตุ)]

อุปฏฐาถิ

ปรากฏแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย
ประจําหมวด ฏ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= อุป
+ จา + อ + ส + อี > ซ้อน ฏ, ลบ อ ปัจจย, รสสะ อี วิภัติ
เป็น อี]

อุปฐาหิ

จงบำรุง

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= อุป + จา
+ อ + หิ > ซ้อน ฎ, ลบ อ ปัจจัย]

อุปทุทเวติ

ย่อมเบียดเบียน

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + ทุ ธาตุ ในความเบียดเบียน (ธาตวัตถ.๒๐๒)
+ อ ปัจจัย ประจำหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ
[= อุป + ทุ + อ + ติ > ซ้อน ทุ, พฤทธิ อู แห่ง ทุ ธาตุ เป็น โอ,
แปลง โอ เป็น อว (อุปทุ + ทว + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), แปลง
อ ปัจจัย เป็น เอ]

หมายเหตุ อุปทุทเวติ พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๓/๑๖๐ (เรื่อง
สัญญาภูมเปรต) ว่า มยุห์ บุโรหิโต อติมุขโร อุปปมตตเกปิ วุตเต พหุ ภณฺณโต
มํ อุปทุทเวติ (แปล) อ.บุโรหิต ของฉัน เป็นผู้มิปากจัด เป็น ครั้นเมื่อคำ
แม่อันมีประมาณอันน้อย อันฉัน กล่าวแล้ว กล่าวอยู่ ซึ่งคำมาก (อุปทุทเวติ)
ย่อมเบียดเบียน ซึ่งฉัน

อุปฐาเรถ

จงไคร่ครวญ, ย่อมไคร่ครวญ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + ฐร ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย
ประจำหมวด จร ฐาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ หรือ ถ วัตตมานา
วิภัตติ (ตุมเห) [= อุป + ฐร + เณ + ถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุปฐาเรมิ

ย่อมไคร่ครวญ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + ฐร ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย
ประจำหมวด จร ฐาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= อุป +
ฐร + เณ + ถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุปฐาเรลิ

ไคร่ครวญแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + ฐร ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย
ประจำหมวด จร ฐาตุ (กัตตุวาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ

[= อุป + ฐ + เณ + ส + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

อุปธาระสุติ จักใคร่ครวญ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ฐ ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุร ธาตุ (กัตตุวาก) + สุติ ภวิสสันติวิภัติ [= อุป + ฐ
+ เณ + สุติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุปธาระสุสาม จักใคร่ครวญ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ฐ ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุร ธาตุ (กัตตุวาก) + สุสาม ภวิสสันติวิภัติ (มย)
[= อุป + ฐ + เณ + สุสาม > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุปธาระหิ จักใคร่ครวญ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ฐ ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุร ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิภัติ (ตุว) [= อุป + ฐ
+ เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุปนายหนติ ย่อมเข้าไปผูกไว้

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + นหฺ ธาตุ ในความผูก + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + หนติ วัตตมานาวิภัติ [= อุป + นหฺ
+ ย + หนติ > แผลง หฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ยุห (อุป + นายห +
หนติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ห)]

อุปนาเมติ (ยัง...) ให้น้อมเข้าไปแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + นมฺ ธาตุ ในความน้อม + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= อุป + นมฺ + เณ
+ สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี
วิภัติ เป็น อี]

อุปนิสัทนุติ ย่อมนั่งไกล้

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล้ มั่น) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ
ในความจม + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ
วัตตมานาวีภัตติ [= อุป + นิ + สหฺ + อ + อนฺติ > แปลง สหฺ ชาติ
เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจยฺ]

หมายเหตุ สหฺ ชาตินี้ ดูหมายเหตุ นิสัทติ ซึ่งจะกล่าวต่อไป

อุปเนติ ย่อมนำเข้าไประ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล้ มั่น) + นิ ชาติ ในความนำ + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= อุป + นิ +
อ + ติ > แปลง อี แห่ง นิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อุปเนมิ จะนำเข้าไประ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล้ มั่น) + นิ ชาติ ในความนำ + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีภัตติ (อหฺ) [= อุป + นิ
+ อ + มิ > แปลง อี แห่ง นิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อุปเนสิ นำเข้าไประแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล้ มั่น) + นิ ชาติ ในความนำ + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชชัตตนีภัตติ
[= อุป + นิ + อ + สฺ + อี > แปลง อี แห่ง นิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ
ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อุปเนสฺสามิ จักนำเข้าไประ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล้ มั่น) + นิ ชาติ ในความนำ + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺสามิ ภวิสสันติภัตติ [= อุป + นิ
+ อ + สฺสามิ > แปลง อี แห่ง นิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อุปปชฺชติ ย่อมเข้าถึง

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล้ มั่น) + ปหฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจยฺ
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= อุป + ปหฺ
+ ย + ติ > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช]

อุปพชุนติ **ย่อมเข้าถึง**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= อุป + ปทุ
+ ย + อนติ > แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)
(อุป + ปชช + อนติ)]

อุปพชเร **ย่อมเข้าถึง**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= อุป + ปทุ
+ ย + อนติ > แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, แปลง อนติ เป็น เร
(อุป + ปชช + เร)]

อุปปชชิ **เข้าถึงแล้ว**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อุป + ปทุ +
ย + อี > แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)
(อุป + ปชช + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

อุปลิปติ **ย่อมติดมัน**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ลิปฺ ธาตุ ในความติด + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อุป + ลิปฺ +
ย + ตี > แปลง ป ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ปุ]

อุปรุณฺตุ **จงเข้าไปปิด**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + รุณฺ ธาตุ ในความปิด, กั้น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รุณฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= อุป + รุณฺ + อ
+ ตฺ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ญ]

อุปรุณฺธิ **เข้าไปปิดแล้ว**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + รุณฺ ธาตุ ในความปิด, กั้น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รุณฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= อุป + รุณฺ +
อ + อี > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ญ,
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

- อุปรมาม** **ย่อมย่อยยับ**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + รม ชาติ ในความยินดี + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวีรํตติ (มย) [= อุป +
รม + อ + ม > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิรํตติ]
- อุปวสนติ** **ย่อมเข้าไปอยู่จํา**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + วสุ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรํตติ [= อุป + วสุ
+ อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
- อุปสงฺกมติ** **ย่อมเข้าไป**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + ติ
วัตตมานาวีรํตติ [= อุป + สํ + กมฺ + อ + ติ > แปลงนิคคหิตเป็น ง]
- อุปสงฺกมนฺติ** **ย่อมเข้าไปหา**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ
วัตตมานาวีรํตติ [= อุป + สํ + กมฺ + อ + อนฺติ > แปลงนิคคหิตเป็น
ง, ลบ อ ปัจจัย]
- อุปสงฺกมสิ** **ย่อมเข้าไปเฝ้า**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + สิ
วัตตมานาวีรํตติ (ตุว) [= อุป + สํ + กมฺ + อ + สิ > แปลงนิคคหิต
เป็น ง]
- อุปสงฺกมิ** **เข้าไปเฝ้าแล้ว**
อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล่ มั่น) + สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อี
อัชตตนิวิรํตติ [= อุป + สํ + กมฺ + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ง,
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรํตติ เป็น อิ]

อุปสงฺกมิตฺติ จักเข้าไปหา

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม
+ สฺสติ ภาวีสันตวิภัตติ [= อุป + ส + กมฺ + อ + อี + สฺสติ >
แปลงนิคคหิตเป็น งฺ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อุปสงฺกมิมฺหา เข้าไปหาแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม
+ มฺหา อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อุป + ส + กมฺ + อ + อี + มฺหา >
แปลงนิคคหิตเป็น งฺ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อุปสงฺกมึ เข้าไปหาแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อชฺชัตตนิวิภัตติ (อหฺ) [= อุป + ส + กมฺ + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น
งฺ, ลบ อ ปัจจยฺ]

อุปสงฺกมิตฺฐ เข้าไปเฝ้าแล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + กมฺ ชาติ
ในความก้าวไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ
อชฺชัตตนิวิภัตติ [= อุป + ส + กมฺ + อ + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น งฺ,
ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

อุปสมฺมตฺติ ย่อมเข้าไปประจับ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สมฺ ชาติ ในความสงบ, ระจับ + ย ปัจจยฺ
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อุป + สม +
ย + ตี > แปลง มฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น มฺม]

อุปสํวเส พึงเข้าไปคบ

อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + วสุ ชาติ
ในความอยู่ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย

สัตตมวีริกัตติ [= อุป + ส + วสุ + อ + เอยย > ลป อ ปัจจย, แปลง
เอยย วิกัตติ เป็น เอ]

อุปาคมิ

มาใกล้แล้ว

อุป อุปสัค (เข้าไป ใกล้ มั่น) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ
ในความไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชชัตตนิ
วิกัตติ [= อุป + อา + คมฺ + อ + อี > ลปสระหน้า (อ ที่ ป), ลป อ
ปัจจย, รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ บางตำราแปลว่า ได้เข้าไปหาแล้ว, ได้เข้าถึงแล้ว... แสดงว่า ลง อ
อาคม ด้วย

อุปุปชช

ขอจงเสด็จอุบัติ

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ชาติในความถึง, ไป + ย ปัจจย ประจําหมวด
ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิกัตติ (ตุว) [= อุ + ปทฺ + ย + หิ >
ซ้อน ป, แปลง ท กับ ย เป็น ชช, ลป หิ วิกัตติ]

หมายเหตุ อุปุปชช นี้ เดิมที่เข้าใจกันว่า เป็น ตูนาทิปัจจย (กิริยาภิศัพท์)
แต่ใน ธรรมนูญกถาภาณานิพนธ์ หน้า ๑๙ แก้เป็น อุปุปชชาหิ, ในที่นี้
จึงแสดงเป็นกิริยาอาชยัต และแยกศัพท์-ทำตัวดังกล่าว, ซึ่ง ดร.อุทิศ ศิริวรรณ
[๒๕๕๐ : ๙๙ (แปล), ๑๒๙ (ข้อ ๒)] แปลว่า ขอจงเสด็จอุบัติ และว่า
คำแปลนี้ แปลโดยยึดโยชนาเป็นหลัก

อุปุปชชติ

ย่อมเกิดขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจย ประจําหมวด
ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิกัตติ [= อุ + ปทฺ + ย + ติ >
ซ้อน ป, แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชช]

อุปุปชชตุ

จงเกิดขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจย ประจําหมวด
ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิกัตติ [= อุ + ปทฺ + ย + ตฺ > ซ้อน
ป, แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชช]

- อุปุปชุนติ** **ย่อมเกิดขึ้น**
 อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด
 ทิว ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= อุ + ปทฺ + ย +
 อนฺติ > ซ้อน ป, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]
- อุปุปชชิ** **เกิดขึ้นแล้ว**
 อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด
 ทิว ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= อุ + ปทฺ + ย + อี >
 ซ้อน ป, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ
 อี วิภตฺติ เป็น อี]
- อุปุปชิสฺส** **จักเกิดขึ้นแล้ว**
 อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด
 ทิว ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อากม + สฺสสา กาลาปตฺติวิภตฺติ [= อุ + ปทฺ
 + ย + อี + สฺสสา > ซ้อน ป, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช,
 ลบสระหน้า (อ ที่ ช) (อุป + ปชฺช + อี + สฺสสา), รัสสะ อา แห่ง สฺสสา
 วิภตฺติ เป็น อ]
- อุปุปชิสฺสติ** **จักบังเกิด, จักเสด็จอุบัติ**
 อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด
 ทิว ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อากม + สฺสติ ภวิสฺสันติวิภตฺติ [= อุ + ปทฺ
 + ย + อี + สฺสติ > ซ้อน ป, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช,
 ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]
- อุปุปชิสฺสุ** **เกิดขึ้นแล้ว**
 อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด
 ทิว ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= อุ + ปทฺ + ย + อํ >
 ซ้อน ป, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง
 อํ วิภตฺติ เป็น อีสฺ]

อุปบุชเชยย พึงเกิดขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด
ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ [= อุ + ปทุ + ย + เอยย
> ซ้อน ป, แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

อุปปติสสามิ จักเหาะขึ้นไป

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปตุ ธาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= อุ +
ปตุ + อ + อิ + สสามิ > ซ้อน ป, ลบ อ ปัจจัย]

อุปบุพพิชิสสามิ จักลี้ก

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ธาตุ
ในความไป, ถึง, เป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) +
อิ อาคม + สสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= อุ + ป + วชฺ + อ + อิ
+ สสามิ > ซ้อน ป, แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย]

หมายเหตุ ปกติ ปบุพพิชิสสามิ แปลว่า จักบวช, ในที่นี้ มี อุ นำหน้า
(อุ + ปบุพพิชิสสามิ, ซ้อน ป) จึงแปลว่า ลี้ก

อุปบุพพาเชถ (ยัง...) จงให้ลี้ก

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ธาตุ
ในความไป, ถึง, เป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ
(ตุเมเห) [= อุ + ป + วชฺ + เณ + ถ > ซ้อน ป, แปลง ว เป็น พ,
ซ้อน พ, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]

อุปบุพพาเชยฺย(ยัง...) พึงให้ลี้ก

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ธาตุ
ในความไป, ถึง, เป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ
(อหิ) [= อุ + ป + วชฺ + เณ + เอยฺย > ซ้อน ป, แปลง ว เป็น พ,
ซ้อน พ, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]

อุปปาทยิสฺส (ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ฌย ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= อุ + ปทุ + ฌย + อํ > ซ้อน

ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (อุ + ปา + อย + อุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อุ วิภัติ เป็น อีสุ]

อุปุปาเทติ (ยัง...) ย่อมให้เกิดขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= อุ + ปทฺ + เณ + ติ > ช้อน ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุ + ปา + เอ + ติ)]

อุปุปาเทย (ยัง...) พึงให้เกิดขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัติ [= อุ + ปทฺ + เณ + เอยฺย > ช้อน ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุ + ปา + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

อุปุปาเทสิ (ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สฺ อากม + สิ อัชชัตตนิวิภัติ [= อุ + ปทฺ + เณ + สฺ + อี > ช้อน ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุ + ปา + เอ + สฺ + อี), รสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

อุปุปาเทสุ (ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สฺ อากม + สิ อัชชัตตนิวิภัติ [= อุ + ปทฺ + เณ + สฺ + อุ > ช้อน ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุ + ปา + เอ + สฺ + อุ), รสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

อุปุปาเทสุสามิ (ยัง...) จักให้เกิดขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิภัติ [= อุ + ปทฺ + เณ + สุสามิ > ช้อน ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุ + ปา + เอ + สุสามิ)]

อุปฺผณฺฑเหตุติ ย่อมเยาะเย้ย

อุ อุปฺสัค (ขึ้น นอก) + ผณฺฑุ ธาตุ ในความหัวเราะ (ธาตุวตถ.๒๖๒) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาทก) + อนฺติ วัตตมานาวิริกัตติ [= อุ + ผณฺฑุ + เณ + อนฺติ > ซ้อน ป, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุปฺ + ผณฺฑุ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

หมายเหตุ ธาตุวตถ.๒๖๒ แสดงเป็น ผติ ธาตุ ในความหัวเราะ, ในที่นี้ แสดงเป็นนิปผันนรูป จึงเป็น ผณฺฑุ ตามลักษณะของอิการันตธาตุ ที่ต้องลง นิคคหิตอาคม และแปลงเป็นวัคคันตะ (และลบ อิ ที่สุดธาตุ) ซึ่งจะแสดงไว้มากในหนังสือเล่มนี้ เช่น ปิลิธิ > ปิลนฺธ, ฯลฯ (ดูในเล่ม)

อุปฺเตติ ย่อมเข้าถึง

อุป อุปฺสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ติ วัตตมานาวิริกัตติ [= อุป + อิ + อ + ติ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ป)]

อุปฺเปถ ย่อมเข้าถึง

อุป อุปฺสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ถ วัตตมานาวิริกัตติ (ตุเม) [= อุป + อิ + อ + ถ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ป)]

อุปฺปนฺติติ ย่อมเข้าถึง, ย่อมเข้าจำ

อุป อุปฺสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + อนฺติ วัตตมานาวิริกัตติ [= อุป + อิ + อ + อนฺติ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ป)]

อุปฺเปมิ ย่อมเข้าถึง

อุป อุปฺสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + มิ วัตตมานาวิริกัตติ (อหิ) [= อุป

+ อิ + อ + มิ > แปลง อิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ป)]

อุเปสฺสติ

จักเข้าถึง

อุป อุปสัค (เข้าไป ใกล้ มั่น) + อิ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= อุป + อิ
+ อ + สฺสติ > แปลง อิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, ลบสระหน้า
(อ ที่ ป)]

อุเปหิสฺสิ

จักเข้าถึง

อุป อุปสัค (เข้าไป ใกล้ มั่น) + อิ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสสิ ภาวิสสันติวิภัตติ (त्व) [= อุป
+ อิ + อ + อิ + สฺสสิ > แปลง อิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย
(อุป + เอ + สฺสสิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ป), แปลง สฺส แห่ง สฺสสิ เป็น หิ
(อุป + เอ + หิสฺ) - ดูหมายเหตุ เอหิตี]

เอหิตี

จักมา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + อิ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= อา + อิ +
อ + สฺสติ > แปลง อิ ชาติ เป็น เอ, ลบ อา, ลบ อ ปัจจัย (เอ + ส
สติ), แปลง สฺส แห่ง สฺสติ เป็น หิ (เอ + หิตี)]

หมายเหตุ การแปลง สฺส แห่ง สฺสติ เป็น หิ (สฺสติ > หิตี) นี้ เป็นไป
ตามนัยนिरुद्धิตีปนี (๖๑๕. เอตฺสุม) ซึ่งอธิบายไว้ว่า ... อิชาตุมหา प्रसुस
सुसकारसुस हि होति वा. एहिति, ऐसुसति. (แปลง สฺส ที่อยู่หลัง อิ ชาติ
เป็น หิ ได้บ้าง อุ. เอหิตี, ऐसुसति (ऐसुसति คือ คงรูป สฺสติ)), แต่บ้างว่า
แปลง อิ ชาติ เป็น เอห, ลง อิ อาคม, ลบ สฺส ก็มี (อิ > เอห + อิ +
(สฺส) ति), นัยหลังนี้ (แปลง อิ ชาติ เป็น เอห) พบแต่แปลง อุ อันเป็น
ที่สุดธาตุแห่ง หู ชาติ (บาลีสนามหลวง เรียก หู ชาติ) เป็น เอห (และ โอห,
เอ) เช่น เอหิตี, โหหิตี, เหติ หรือ เหหิสฺสติ, โหหิสฺสติ, เหสฺสติ (จักมี,
จักเป็น) (ดูกระจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๖)

เอฮีลี จักถึง

อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจำหवाद ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
 + สุตติ ภวิสสันติวิภัตติ (त्व) [= อิ + อ + อิ + สุตติ > แปลง อิ ธาตุ
 เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง สุต แห่ง สุตติ เป็น หิ - **ดูหมายเหตุ**
เอหิติ]

อุยฺยยาติ ย่อมไปตาม

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ยา ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจำหมวด
 ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ทิ วัตตมานาวีกัตติ [= อุ + ยา + อ + ทิ > ซ้อน
 ย, ลบ อ ปัจจัย]

ອຸບູບູໝູໝູຕິ ຍ່ອມຂວນຂວາຍ

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ยุชฺ ชาติ ในความผูก, ประกอบ (ชาตวิธ.๓๓๗)
 + อ ปัจจัย ประจำหมวด รฐฺ ชาติ (กัตตุจาก) + อนฺติ วัตตมานาวักตติ
 [= อุ + ยุชฺ + อ + อนฺติ > ช้อน ยุ, ลงนิกคหิตที่พยัญชนะต้นธาตุ,
 แปรณนิกคหิตเป็น ณ (อย + ยณช + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

อยู่โยเซตี ส่งไปแล้ว

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ยุชฺ ชาติ ในความผูก, ประกอบ (ชาติวิธธ.๓๓๗)
 + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี
 อัชตตนิวิภัตติ [= อุ + ยุชฺ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน ยุ, พฤทธิ อุ แห่ง
 ยุชฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุยุ + โยชฺ + เอ + สฺ + อี),
 รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

อยู่โยเซฟ ส่งไปแล้ว

อุ อุปลัศ (ขึ้น นอก) + ยุชฺ ชาติ ในความผูก, ประกอบ (ชาติวัดถ.๓๓๗) +
 เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อัมม์ อัมมชัตตนิ
 วิรัตติ [= อุ + ยุชฺ + เณ + สฺ + อัมม์ > ช้อน ย, พกพธิ์ อุ แห่ง ยุชฺ
 ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุย + โยชฺ + เอ + สฺ + อัมม์)

อยู่โยเซห์ จงส่งไป

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + ยุชฺฐ ชาติ ในความผูก, ประกอบ (ชาติวัตถ.๓๓๗) +
 เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุร ชาติ (กัตตวาจก) + ส อากม + หิ ปญจมี

วิภัตติ (ตัว) [= อุ + ยุชฺ + เณ + หิ > ซ้อน ยู, พฤทธิ อุ แห่ง ยุชฺ
ธาตุ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (อุยฺ + โยชฺ + เอ + หิ)]

อุลฺลงฺเขติ

(ยัง...) ย่อมให้กระโดดขึ้น

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ลงฺฆ ธาตุ ในความกระโดด, โลดเต้น + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อุ + ลงฺฆ +
เณ + ติ > ซ้อน ล, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

หมายเหตุ ธาตวัตถ.๓๖๓ ลฆิ ธาตุ ในความกระโดด, เหาะ, เเหิน, ลอยไป
จัดลงในหมวด ภู ธาตุ อุ. ลงฺฆติ, ในที่นี้ แสดงเป็น ลงฺฆ ธาตุ (นิปผันนรูป)

อุลฺโลเกติ

ย่อมแลดู

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + โลก ธาตุ ในความแลดู + เณ ปัจจัย ประจําหมวด
จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= อุ + โลก + เณ + ติ >
ซ้อน ล, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

อุลฺลเภาติ

แลดูแล้ว

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + โลก ธาตุ ในความแลดู + เณ ปัจจัย ประจําหมวด
จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อากม + อี อัมชัตตนิวิภัตติ [= อุ + โลก +
เณ + ส + อี > ซ้อน ล, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

อุสฺสฺสฺหติ

ย่อมอาจ

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + สห ธาตุ ในความอาจ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สติ วัตตมานาวิภัตติ (ตัว) [= อุ + สห + อ + สติ
> ซ้อน ส]

อุสฺสฺสฺหามิ

ย่อมอาจ 2

อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + สห ธาตุ ในความอาจ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหฺ) [= อุ + สห + อ + มิ
> ซ้อน ส, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

อุสุสาปยิสฺสติ (ยัง...) จักให้ยกขึ้น

อุ อุปลัค (ขึ้น นอก) + สติ ชาติ ในความยกขึ้น, ตั้งขึ้น (ชาตวรรต.๔๕๒)
+ ณาปย ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + อิ อาคม + สฺสติ ภาวิสสันตฺวิภตฺติ
[= อุ + สติ + ณาปย + อิ + สฺสติ > ช้อน สุ, ลบ ณ แห่ง ณาปย
ปัจจย (อุสุ + สติ + อาปย + อิ + สฺสติ), ลบ อิ แห่ง สติ ชาติ, สระหน้า
(อ ที่ ย)]

หมายเหตุ ชาตวรรต.๔๕๒ แสดง สติ ชาติ มีอรรธเป็นอนเณก เช่น เสพ, ไป, ฯลฯ แต่ถ้ามี อุ เป็นบทหน้า เป็นไปในความยกขึ้น, ตั้งขึ้น (อุสุสเย) จัดเข้าในหมวด ภู ชาติ มีรูปเป็น อุสุสยติ (ย่อมยกขึ้น), อุสุสาเปตฺวา (ปึกแล้ว, ให้ตั้งขึ้นแล้ว) (หน้า ๔๕๓)

อนึ่ง ควรเห็นว่า สติ ชาติ นี้ เป็นชาติเดียวกับ สติ ชาติ ในความนอน ในแบบเรียนไวยากรณ์บาลีสยามหลวง เพราะในชาตวรรต.๔๕๒-๔๕๔ นี้ แสดงอุทาหรณ์ เช่น เสติ, สยติ, สยฺนฺติ, นิสฺสยติ, นิสฺสาย ฯลฯ อย่างเดียวกัน (สรุป บาลีสนามหลวง เรียกว่า สติ ชาติ, ส่วนคัมภีร์ชาติ หรือบาลีไวยากรณ์ ชั้นสูง เรียก สติ ชาติ, เช่นเดียวกับ หุ ชาติ - หู ชาติ เป็นต้น แม้จะเรียก หรือใช้ต่างกัน แต่ก็แสดงอุทาหรณ์อย่างเดียวกัน เช่น โหติ, โหฺนฺติ ฯลฯ)

เอ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด เอ อักษร

เอติ

ย่อมนไป

อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= อิ + อ + ตี > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

เอติ

ย่อมนมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= อา + อิ + อ
+ ตี > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อา และ อ ปัจจัย], มีความหมาย
เท่ากับ อาคจฺฉติ (ดูหมายเหตุ อเนวติ ประกอบ)

เอตุ

จงมา

อา อุปสัค (ท้าว ยิ่ง กลับความ) + อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= อา + อิ + อ +
ตฺ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อา และ อ ปัจจัย]

เอถ

จงมา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุเม) [= อา + อิ
+ อ + ถ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อา และ อ ปัจจัย]

เอธติ

ย่อมถึง

เอธฺ ธาตุ ในความถึง, ได้, ประสบ (ธาตฺป.๕๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= เอธฺ + อ + ตี]

เอเรลิ

(ยัง...) ให้ห้วนไหแล้ว

อีรุ ธาตุ ในความไห, สั่น, พัด (ธาตฺป.๔๖) + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก)
+ สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= อีรุ + เณ + สฺ + อี > แปลง อี
แห่ง อีรุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

เอสฺสติ

จักถึง

อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) +
สฺสติ ภาวิสสันติวิภัติ [= อิ + อ + สฺสติ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ,
ลบ อ ปัจจัย]

เอสฺสนฺติ

จักถึง

อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) +
สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภัติ [= อิ + อ + สฺสนฺติ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ,
ลบ อ ปัจจัย]

เอหิ

จงมา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิภัติ (ตุว) [= อา + อิ +
อ + หิ > อา + อิ = เอ, ลบ อ ปัจจัย]

หมายเหตุ เอหิ นี้ ในปัญหา-เฉลยบาลีไวยากรณ์สนามหลวง ป.๓ (พ.ศ.
๒๕๒๗) ข้อ ๔ หน้า ๗๘ แยกเป็น อา-อิ-เอ-หิ, ขอฝากไว้ให้พิจารณา

เอหิติ

จักมา

อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สุตติ ภาวีสันตวิภัตติ [= อา + อิ +
อ + สุตติ > แปลง อิ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อา, ลบ อ ปัจจัย (เอ + สุต
ติ), แปลง สุต แห่ง สุตติ เป็น หิ (เอ + หิติ)]

หมายเหตุ การแปลง สุต แห่ง สุตติ เป็น หิ (สุตติ > หิติ) นี้ เป็นไป
ตามนัยนิตฺติที่ปนี (๖๑๕. เอตฺติมา) ซึ่งอธิบายไว้ว่า ... อิธาคฺคฺมหา ปรสฺส
สฺสการสฺส หิ โหติ วา. เอหิติ, เอสฺสติ. (แปลง สุต ที่อยู่หลัง อิ ธาตุ เป็น
หิ ได้บ้าง อ. เอหิติ, เอสฺสติ (เอสฺสติ คือ คกรูป สุตติ))

เอหิสิ

จักถึง

อิ ธาตุ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก)
+ สุตฺติ ภาวีสันตวิภัตติ (ตุว) [= อิ + อ + อิ + สุตฺติ > แปลง อิ ธาตุ
เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง สุต แห่ง สุตฺติ เป็น หิ (เอ + หิสิ)
– ดูหมายเหตุ เอหิติ]

โอ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปัทฏฐกถา หมวด โอ อักษร

โอกิริตุ

จงเกลี้ยลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + กิริ ชาติ ในความเกลี้ย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= โอ + กิริ + อ
+ ตฺ]

โอกิราเปติ

(ยัง...) ให้เกลี้ยลงแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + กิริ ชาติ ในความเกลี้ย + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภัตติ [= โอ + กิริ + ณาเป
+ สฺ + อี, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

โอกิริ

เกลี้ยลงแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + กิริ ชาติ ในความเกลี้ย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= โอ + กิริ + อ
+ อี, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

โอกรีสุ	เกลี่ยลงแล้ว โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + กริ ธาตุ ในความเกลี่ย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อุ อັชชัตตนิวิรัตติ [= โอ + กริ + อ + อุ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิรัตติ เป็น อีสุ]
โอกุมนตุ	จงก้าวลง โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + กม ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนตุ ปญจมีวิรัตติ [= โอ + กม + อ + อนตุ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]
โอกุมมิ	ก้าวลงแล้ว โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + กม ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อັชชัตตนิวิรัตติ [= โอ + กม + อ + อี > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
โอกุมมีสุ	ก้าวลงแล้ว โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + กม ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อุ อັชชัตตนิวิรัตติ [= โอ + กม + อ + อุ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิรัตติ เป็น อีสุ]
โอคจฺจติ	ย้อมลงไป โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + คม ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= โอ + คม + อ + ตี, แปลง คม ธาตุ เป็น คจฺจ]
โอตร	จงข้าม โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ตร ธาตุ ในความข้าม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญจมีวิรัตติ (ตุว) [= โอ + ตร + อ + หิ, ลบ หิ วิรัตติ]
โอตรติ	ย้อมปลงลง, ย้อมข้ามลง โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ตร ธาตุ ในความข้าม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= โอ + ตร + อ + ตี]

โอทรนติ **ย่อมน้ำลง**
โอ อุปลัก (อว หรือ โอ ลง) + ตร ฐาตุ ในความข้าม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ตร
+ อ + อนติ > ลบ อ ปัจจัย]

โอตรามิ **จะน้ำลง**
โอ อุปลัก (อว หรือ โอ ลง) + ตร ฐาตุ ในความข้าม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= โอ + ตร
+ อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

โอตริ **น้ำลงแล้ว, โผลงแล้ว**
โอ อุปลัก (อว หรือ โอ ลง) + ตร ฐาตุ ในความข้าม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + ตร + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

โอตริสสามิ **จกหยั่งลง**
โอ อุปลัก (อว หรือ โอ ลง) + ตร ฐาตุ ในความข้าม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= โอ + ตร + อ + อี + สสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

โอตริสุ **น้ำลงแล้ว**
โอ อุปลัก (อว หรือ โอ ลง) + ตร ฐาตุ ในความข้าม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อํ อชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + ตร + อ
+ อํ > ลบ อ ปัจจัย, แผลง อํ วิภัตติ เป็น อีส]

โอตารยีส **(ยัง...) ให้หยั่งลงแล้ว**
โอ อุปลัก (อว หรือ โอ ลง) + ตร ฐาตุ ในความข้าม + ณย ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + อํ อชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + ตร + ณย + อํ >
ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณ แห้ง ณย ปัจจัย (โอ + ตารุ + อย +
อํ), แผลง อํ วิภัตติ เป็น อีส, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

โอตาเรนติ **(ยัง...) ย่อมให้น้ำลง**
โอ อุปลัก (อว หรือ โอ ลง) + ตร ฐาตุ ในความข้าม + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ตร + เณ + อนติ >

ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจัย (โอ + ตารุ + เอ + อนุติ), ลบ อ แห่ง อนุติ]

โอดาเรลิ (ยัง...) ให้ข้ามลงแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ตรุ ธาตุ ในความข้าม + ฌ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + ตรุ + ฌ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจัย (โอ + ตารุ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

โอดาเรหิ (ยัง...) จงให้ข้ามลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ตรุ ธาตุ ในความข้าม + ฌ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ [= โอ + ตรุ + ฌ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจัย]

โอดุทธริ ย่อมท่วมทับ

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ธุ ธาตุ ในความท่วมทับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ธุ + อ + ติ > ช้อน ตุ]

โอดทิสฺส ปักลงแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุจาก) + อุม อัชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + ธา + อ + อุม > ทำเทวภาวะ ธา > ธาธา, รัสสะ อา เป็น อ (ทธา), ลบ อา (ทฐ), แปลง ฐ เป็น หุ (ทหุ) (โอ + ทหุ + อ + อุม), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุม วิภัตติ เป็น อีสฺส]

โอนมาเปลิ (ยัง...) ให้น้อมลงแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + นมฺ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ฌาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + นมฺ + ฌาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ฌาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

โอปนุนติ

ย่อมนโปรยลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ปุ ธาตุ ในความโปรย, ชำระ, ทำให้หมดจด, ทำให้สะอาด (ธาตุวิธ.๒๔๙) + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ปุ + นา + อนติ > ลบสระหน้า (อา ที่ นา)]

โอปนุนาติ

ย่อมนโปรยลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ปุ ธาตุ ในความโปรย, ชำระ, ทำให้หมดจด, ทำให้สะอาด (ธาตุวิธ.๒๔๙) + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ปุ + นา + ตี]

โอผุนาติ

ย่อมนผิด

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ผุ ธาตุ ในความผิด, โปรย + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ผุ + นา + ตี]

หมายเหตุ ผุ ธาตุ ในความผิด, โปรย นี้ พบในบาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาดและกิตก์ หน้า ๑๖๓ ดังที่แสดงไว้ว่า ผุ เป็นไป ในความ ผิด, ในความ โปรย [ผุ + นา + ตี] สำเร็จรูปเป็น ผุนาติ ย่อมผิด, ย่อมโปรย.

อนึ่ง โอผุนาติ พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๔/๒๔ ว่า สา นจฺจนฺตี วีย ตฺมฺจฺหาญฺจา วิหี โภฏฺฐนฺตี เจว โอผุนาติ จ (แปล) อ. ภรรยาของนายมหา-ทุกคตะนั้น ยินดีแล้วและร่าเริงแล้ว ซ้อมอยู่ ซึ่งข้าวเปลือก ท. ด้วยนั้นเที่ยว ผิดอยู่ ด้วย นจฺจนฺตี วีย รวากะว่าเพื่อนอยู่ ฯ

โอภาเสติ

(ยัง...) ย่อมให้สว่าง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ภาสุ ธาตุ ในความสว่าง, รุ่งเรือง (ธาตุวิธ.๒๘๘) + เณ (เหตุกัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ภาสุ + เณ + ตี > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

โอภินฺทนฺติ

ย่อมนต้อย

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ภิทฺ ธาตุ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ภิทฺ

+ อ + อนฺติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แลงนิคคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย]

โอรามม

จกต

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รม ธาตุ ในความยินดี + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม ปญจมีวิภคติ (มย) [= โอ + รม
+ อ + ม > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภคติ]

โอรมิสฺสติ

จกต

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รม ธาตุ ในความยินดี + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภคติ
[= โอ + รม + อ + อิ + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

โอโรหิสฺส

จกเสด็จลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รหฺ ธาตุ ในความขึ้น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺส ภวิสสันติวิภคติ
(ตุมฺเห) [= โอ + รหฺ + อ + อิ + สฺส > พฤธี อ แห่ง รหฺ ธาตุ
เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

โอลงฺฆะติ

(ยัง...) ย่อมให้กระโดดลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ลงฺฆ ธาตุ ในความกระโดด, โลดเต้น + เณ
ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภคติ [= โอ + ลงฺฆ + เณ + ติ
> ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

โอลมฺพติ

ย่อมห้อยลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ลมฺพ ธาตุ ในความห้อยย้อย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภคติ [= โอ + ลมฺพ +
อ + ติ]

หมายเหตุ ลมฺพ ธาตุนี้ เดิมเป็น อิการันตธาตุ คือ ลพฺ แต่เมื่อนิคคหิต
อาคม แลงนิคคหิตเป็น มฺ และลบ อิ ที่สุดธาตุ สำเร็จรูปเป็น ลมฺพ, ในที่นี้
จึงแสดงเป็น ลมฺพ ธาตุเลยที่เดียว (นิปผันนรูป) (ดู หีสติ ด้วย)

- โอลมุพิ** **ห้อยลงแล้ว**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ลมุพฺ ชาติ ในความห้อยย้อย + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + ลมุพฺ +
 อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]
- โอลมุพีสุ** **ห้อยลงแล้ว**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ลมุพฺ ชาติ ในความห้อย + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อุ อัชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + ลมุพฺ +
 อ + อุ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
- โอลมุเพติ** **ย่อมห้อยลง**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ลมุพฺ ชาติ ในความห้อยย้อย + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ลมุพฺ
 + เณ + ตี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
- โอลมุเพติ** **(ยัง...) ย่อมให้ห้อยลง**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ลมุพฺ ชาติ ในความห้อยย้อย + เณ ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= โอ + ลมุพฺ + เณ + ตี > ลบ
 ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
- โอโลกยีสฺ** **แลดูแล้ว**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + ฌย
 ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อุ อัชชัตตนิวิภัตติ
 [= โอ + โลกฺ + ฌย + สฺ + อุ > ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย, แปลง อุ
 วิภัตติ เป็น อีสฺ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
- โอโลกาเปลิ** **(ยัง...) ให้แลดูแล้ว**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + ฌาเป
 ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= โอ + โลกฺ +
 ฌาเป + สฺ + อี > ลบ ณุ แห่ง ฌาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

- โอโลเกติ ย่อมแลดู**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
 ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= โอ +
 โลกฺ + เณ + ติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
- โอโลเกตุ จงแลดู**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
 ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= โอ +
 โลกฺ + เณ + ตฺ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
- โอโลเกถ จงแลดู**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
 ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= โอ
 + โลกฺ + เณ + ถ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
- โอโลเกนฺติ ย่อมตรวจดู**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
 ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= โอ
 + โลกฺ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]
- โอโลเกนฺตุ จงแลดู**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
 ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺตุ ปัญจมีวิภัตติ [= โอ +
 โลกฺ + เณ + อนฺตุ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺตุ]
- โอโลเกยฺยาถ พึงตรวจดู, พึงแลดู**
 โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
 ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยาถ สัตตมีวิภัตติ (ตุเมเห)
 [= โอ + โลกฺ + เณ + เอยฺยาถ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ
 สระหน้า]

โอโลเกยฺยํ

พิงแลดู

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิวิกตติ [= โอ +
โลกฺ + เณ + เอยฺยํ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ, ลบ เอ สระหน้า
(โอโลเก + เอยฺยํ > โอโลกฺ + เอยฺยํ = โอโลเกยฺยํ)]

โอโลเกสิ

แลดูแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อชัตตนิวิกตติ
[= โอ + โลกฺ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ, รัสสะ อี
วิกตติ เป็น อี]

โอโลเกสิ

ย่อมแลดู

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ วัตตมานาวิกตติ (ตุว)
[= โอ + โลกฺ + เณ + สฺ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โอโลเกสุํ

แลดูแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อากม + อุมํ อชัตตนิวิกตติ
[= โอ + โลกฺ + เณ + สฺ + อุมํ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โอโลเกสฺสติ

จักแลดู

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสติ ภาวิสสันติวิกตติ [= โอ
+ โลกฺ + เณ + สฺสติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โอโลเกสฺสนฺติ

จักแลดู

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + โลกฺ ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิกตติ [= โอ
+ โลกฺ + เณ + สฺสนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โอลอสสุสสิ จักแลดู

โ อ อุปสัค (อว หรือ โ อ ลง) + โลก ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสสิ ภวิสสันตวิภตติ (ตฺว)
[= โ อ + โลก + เณ + สฺสสิ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

โอลอสสุสสิ จักแลดู

โ อ อุปสัค (อว หรือ โ อ ลง) + โลก ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสสิ ภวิสสันตวิภตติ (อห)
[= โ อ + โลก + เณ + สฺสสิ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

โอลอสสิ จงตรวจุ, จงแลดู

โ อ อุปสัค (อว หรือ โ อ ลง) + โลก ชาติ ในความเห็น, ดู, แลดู + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตฺวาจก) + หิ ปญจมีวิภตติ (ตฺว) [= โ อ
+ โลก + เณ + หิ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

โอสสิ ย่อมกล่าวสอน

โ อ อุปสัค (อว หรือ โ อ ลง) + วท ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + ตติ วัตตมานาวิภตติ [= โ อ + วท +
อ + ตติ]

โอสสิ จงกล่าวสอน

โ อ อุปสัค (อว หรือ โ อ ลง) + วท ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + ธ ปญจมีวิภตติ (ตฺมฺเห) [= โ อ + วท
+ อ + ธ]

โอสสิ ย่อมกล่าวสอน

โ อ อุปสัค (อว หรือ โ อ ลง) + วท ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + มิ วัตตมานาวิภตติ (อห) [= โ อ + วท
+ อ + ตติ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตติ]

- โอรทิ** **กล่าวสอนแล้ว**
 โอร อุปสัค (อว หรือ โอร ลง) + วทฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิรัตติ [= โอร + วทฺ +
 อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี เป็น อี]
- โอรทิสฺ** **กล่าวสอนแล้ว**
 โอร อุปสัค (อว หรือ โอร ลง) + วทฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิรัตติ [= โอร + วทฺ +
 อ + อํ > ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]
- โอรเทยฺย** **ฟังกล่าวสอน**
 โอร อุปสัค (อว หรือ โอร ลง) + วทฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตนิวิรัตติ [= โอร + วทฺ +
 อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจย]
- โอรสกาเปลิ** **(ยัง...) ให้เสื่อมลงแล้ว**
 โอร อุปสัค (อว หรือ โอร ลง) + สกฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
 (ชาติปฺ.๓๘๕) + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิ
 วิรัตติ [= โอร + สกฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจย,
 รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
หมายเหตุ โอร + สกฺ ชาตินี้ ในชาติปฺ.๓๘๕ มีตัวอย่าง โอรสฺกณฺ แปลว่า
 ความท้อถอย, ท้อแท้, อ่อนแอ, ถอยหลัง, ตามศัพท์ว่า “เดินลง”
- โอรสนฺติ** **ย่อมประชุมลง**
 โอร อุปสัค (อว หรือ โอร ลง) + สรฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เทียวไป
 (ชาติปฺ.๓๘๗) + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ
 วัตตมานาวิรัตติ [= โอร + สรฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]
หมายเหตุ โอร + สรฺ ชาตินี้ ถ้ามี สํ บทหน้าด้วย ก็เป็น สโมสฺรติ (สํ + โอร
 + สรฺ + อ + ติ) ย่อมประชุมกัน, คำนามเป็น สโมสฺรณฺ (ดูชาติปฺ.๓๘๗)

โอสารลึ สวดแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + สรุ ชาติ ในความเปล่งเสียง, ออกเสียง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= โอ + สรุ + เณ + สุ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

โอหาเรติ ย่อมปลงลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + หรุ ชาติ ในความนำไป + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= โอ + หรุ + เณ + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

โอหาเรหิ (ยัง...) จงให้ลดลง

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + หรุ ชาติ ในความนำไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ [= โอ + หรุ + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

โอหิย, โอหีย ล้างแล้ว

โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + หา ชาติ ในความเสื่อม, ล้น, เลว, ทราม (ธาตุป.๔๓๔) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= โอ + หา + ย + อี > แผลง อา แห่ง หา ชาติ เป็น อี/อี, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ก

อักษร

อาขยาตที่ปณี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ก อักษร

กงฺขติ

ย่อมหวัง

กงฺขุ ธาตุ ในความหวัง, प्रारब्धना + ओ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ति วัตตมานาวิภตฺติ [= กงฺขุ + โ + ติ]

กฏกฏายติ

ย่อมประพตีกฎะกฏะ

กฏกฏ ศัพท์ (กฏะกฏะ) + อาย ปัจจัย (ลงในอรรถประพตฺติ) + ति วัตตมานาวิภตฺติ [= กฏกฏ + อาย + ติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ฏ)]

กทฺตฺติ

คร่าเอาแล้ว

กทฺตฺ ธาตุ ในความคร่า, दिङ् + ओ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= กทฺตฺ + โ + อี > ลบ โ ปัจจัย, รสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

กถยิมฺหา

กล่าวแล้ว

กถุ ธาตุ ในความกล่าว + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อากม + มฺหา อชฺชตฺตนิวิภตฺติ (มยฺ) [= กถุ + ฌย + อี + มฺหา > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ ชาติวตถ.๔๔ จัด กถ (กถ) ชาติ ไว้ใน ๒ หมวด คือ
 หมวด ภู ชาติ เป็นไปในความเบียดเบียน, หุงต้ม (หีสปาปาเก) ให้อุทาหรณ์ว่า
 กถติ, กถิต = สุกแล้ว และหมวด จรู ชาติ เป็นไปในความกล่าว, แสดง,
 ชี้แจง, อธิบาย ให้อุทาหรณ์ว่า ฌมฺ กถติ, ดังนั้น กถ ชาติ ที่เป็นไป
 ในความกล่าวนี้ จึงลง ณ ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จรู ชาติ แต่ไม่พอควรเป็น
 กาถ (ไม่เป็น กาถติ, กาถยิมฺหา, ฯลฯ) เพราะเป็นเกณฑ์พิเศษ เหมือน
 ฌมฺกฺวา (สืบท่อ) เป็นต้น, ในที่นี้ กถยิมฺหา จึงลง ณ ฌย ปัจจัย (หมวด จรู
 ชาติ)

กถยิสฺ **บอกแล้ว, กล่าวแล้ว, กราบพูลแล้ว (แล้วแต่บริบท)**
 กถ ชาติ ในความกล่าว + ณ ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จรู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + อํ วัชชัตตนิวิรัตติ [= กถ + ณ + อํ > ลบ ณ แห่ง ณ ฌย ปัจจัย
 (กถ + อย + อํ), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

กถาเปมิ **(ยัง...) ย่อมให้บอก**
 กถ ชาติ ในความกล่าว + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + มิ วัตตมานา
 วิรัตติ (อห) [= กถ + ณาเป + มิ > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

กถาเปสฺสามิ **(ยัง...) จักให้ตรัสบอก**
 กถ ชาติ ในความกล่าว + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺสามิ ภวิสสันติ
 วิรัตติ (อห) [= กถ + ณาเป + สฺสามิ > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

กถติ **ย่อมกล่าว**
 กถ ชาติ ในความกล่าว + ณ ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จรู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= กถ + ณ + ติ > ลบ ณ แห่ง ณ ฌย ปัจจัย]

กถตุ **จงกล่าว**
 กถ ชาติ ในความกล่าว + ณ ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จรู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + ตฺ ปัญจมีวิรัตติ [= กถ + ณ + ตฺ > ลบ ณ แห่ง ณ ฌย ปัจจัย]

กถถ **ย่อมกล่าว**
 กถ ชาติ ในความกล่าว + ณ ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จรู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + ถ วัตตมานาวิรัตติ (ตฺมฺเห) [= กถ + ณ + ถ > ลบ ณ แห่ง ณ
 ปัจจัย]

กเถถ	จงกล่าว กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= กฏ + เณ + ถ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
กเถนุติ	ย่อมกล่าว กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= กฏ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]
กเถม	ย่อมกล่าว กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิรัตติ (มย) [= กฏ + เณ + ม > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
กเถมิ	ย่อมกล่าว กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อห) [= กฏ + เณ + มิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
กเถมิ	จงกล่าว กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + มิ ปัญจมีวิรัตติ (อห) [= กฏ + เณ + มิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
กเถยุย	พึงกล่าว กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยยุย สัตตมีวิรัตติ [= กฏ + เณ + เอยยุย > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย [= กฏ + เอ + เอยยุย), ลบ เอ สรรหน้า]
กเถยุยาล	พึงบอก กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยยุยาล สัตตมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= กฏ + เณ + เอยยุยาล > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย [= กฏ + เอ + เอยยุยาล), ลบ เอ สรรหน้า]
กเถยุยาม	พึงบอก กฏ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยยุยาม สัตตมีวิรัตติ (มย) [= กฏ + เณ + เอยยุยาม > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย [= กฏ + เอ + เอยยุยาม), ลบ เอ สรรหน้า]

กเญยยาสิ

พึงกล่าว

กฤ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ เญยยาสิ สัตตมีวิรัตติ (ตุว) [= กฤ + เณ + เญยยาสิ > ลบ ณุ แห่ง
เณ ปัจจัย [= กฤ + เณ + เญยยาสิ), ลบ เณ สระหน้า]

กเถสิ

กล่าวแล้ว

กฤ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ส อาคม + อี อชัตตนิวิรัตติ [= กฤ + เณ + ส + อี > ลบ ณุ แห่ง
เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

กเถสิ

ย่อมกล่าว

กฤ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ สิ วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= กฤ + เณ + สิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

กเถสิ

กล่าวแล้ว

กฤ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ส อาคม + อี อชัตตนิวิรัตติ (อห) [= กฤ + เณ + ส + อี > ลบ ณุ
แห่ง เณ ปัจจัย]

กเถลฺลํ

กล่าวแล้ว

กฤ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ส อาคม + อํ อชัตตนิวิรัตติ [= กฤ + เณ + ส + อํ > ลบ ณุ แห่ง
เณ ปัจจัย]

กเถสฺสติ

จักกล่าว

กฤ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ [= กฤ + เณ + สฺสติ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

กเถสฺสถ

จักกล่าว

กฤ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ สฺสถ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุมุเห) [= กฤ + เณ + สฺสถ > ลบ ณุ แห่ง
เณ ปัจจัย]

กเถสุสนฺติ	จักกล่าว กถฺ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสนฺติ ภาวิสสันตวิภัตติ [= กถฺ + เณ + สฺสนฺติ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]
กเถสุสํม	จักกล่าว กถฺ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสํม ภาวิสสันตวิภัตติ (มยฺ) [= กถฺ + เณ + สฺสํม > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]
กเถสุสํมิ	จักกล่าว กถฺ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสํมิ ภาวิสสันตวิภัตติ (อหฺ) [= กถฺ + เณ + สฺสํมิ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]
กเถหิ	จงกล่าว กถฺ ชาติ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ภาญจมีวิภัตติ (ตฺวฺ) [= กถฺ + เณ + หิ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]
กนฺตติ	ย่อมกรอ กนฺตฺ ชาติ ในความกรอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= กนฺตฺ + อ + ตติ]
กนฺทติ	ย่อมคร่ำครวญ กนฺทฺ ชาติ ในความคร่ำครวญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= กนฺทฺ + อ + ตติ]
กนฺทถ	ย่อมคร่ำครวญ กนฺทฺ ชาติ ในความคร่ำครวญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= กนฺทฺ + อ + ถ]
กนฺทลฺล	ย่อมคร่ำครวญ กนฺทฺ ชาติ ในความคร่ำครวญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ลฺล วัตตมานาวิภัตติ (ตฺวฺ) [= กนฺทฺ + อ + ลฺล]

กนฺท	คร่ำครวญแล้ว กนฺท ชาติ ในความคร่ำครวญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภตติ [= กนฺท + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
กนฺทิมหา	คร่ำครวญแล้ว กนฺท ชาติ ในความคร่ำครวญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + มหา อัชชัตตนิวิภตติ (มย) [= กนฺท + อ + อี + มหา > ลบ อ ปัจจัย]
กนฺทิสฺสุ	คร่ำครวญแล้ว กนฺท ชาติ ในความคร่ำครวญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อุ อัชชัตตนิวิภตติ [= กนฺท + อ + อุ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภตติ เป็น อีสฺสุ]
กนฺเทยฺยํ	พึงคร่ำครวญ กนฺท ชาติ ในความคร่ำครวญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภตติ [= กนฺท + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]
กปฺปติ	ย่อมนคร กปฺป ชาติ ในความนคร + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= กปฺป + อ + ตี]
กปฺเปติ	ย่อมนสำเร็จ กปฺป ชาติ ในความสำเร็จ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= กปฺป + เณ + ตี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
กปฺเปตุ	จงพิน กปฺป ชาติ ในความพิน + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + ตฺ วัตตมานาวิภตติ [= กปฺป + เณ + ตฺ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
กปฺเปยฺยํ	พึงสำเร็จ กปฺป ชาติ ในความสำเร็จ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภตติ (อห) [= กปฺป + เณ + เอยฺยํ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]

กบุเปยยาสิ พึงสำเร็จ

กบุ ฐาตุ ในความสำเร็จ + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ เอยยาสิ สัตตมวิรัตติ (ตุว) [= กบุ + เณ + เอยยาสิ > ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]

กบุเปสิ สำเร็จแล้ว

กบุ ฐาตุ ในความสำเร็จ + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= กบุ + เณ + ส + อี > ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

กบุเปสึ สำเร็จแล้ว

กบุ ฐาตุ ในความสำเร็จ + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ส อาคม + อัง อัชชัตตนิวิรัตติ [= กบุ + เณ + ส + อัง > ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจัย]

กมุปติ ย่อมหวั่นไหว

กมุ ฐาตุ ในความหวั่นไหว + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ตี วัตตมานาวิรัตติ [= กมุ + อ + ตี]

กมุปิ หวั่นไหวแล้ว

กมุ ฐาตุ ในความหวั่นไหว + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= กมุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ
เป็น อี]

กยิรา พึงกระทำ

กรุ ฐาตุ ในความกระทำ + ยिर ปัจจัย ประจำหมวด ตนุ ฐาตุ (นอกแบบ,
กัตตุวาจก) + เอยย สัตตมวิรัตติ [= กรุ + ยिर + เอยย > ลบ รุ
ที่สุดธาตุ, แปลง เอยย วิรัตติ เป็น อา (ก + ยिर + อา), ลบสระหน้า
(อ ที่ ร)]

หมายเหตุ ยिर ปัจจัยนี้ เป็นปัจจัยนอกแบบ ไม่มีในแบบเรียนบาลีไวยากรณ์
สนามหลวง ลงด้วยสูตรว่า ตนาทิตโต โอยิรา [กัจจ.๔๕๑ : ๕๒๐], ลบ รุ
ที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า ยิเร จ [นิตติ.สุตต.๑๐๗๙] และแปลง เอยย วิรัตติ
เป็น อา ด้วยสูตรว่า ยิริโต เอยยสุส อาตุต [นิตติ.สุตต.๑๐๘๑]

กยิราถ

พึงกระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ยิร ปัจจยิ ประจําหมวด ตฺนฺ ธาตุ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + เถล สัตตมีวิภัตติ [= กรฺ + ยิร + เถล > ลบ รฺ ที่สุดธาตุ, แปลง เอ เป็น อา (ก + ยิร + อาถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ร)]

กยิรติ

(อัน...) ย่อมกระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + อี อาคม หน้า ย + ย ปัจจยิ (กัมมวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= กรฺ + อี + ย + ตี > ที่ฆะ อี เป็น อี (ได้รูปเป็น กรียติ), แปร(สลับ รย เป็น ยร) เป็น กยิรติ]

กรสุสุ

จงกระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตฺนฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสุ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= กรฺ + โอ + สฺสุ > ลบ โอ ปัจจยิ, ลง อ อาคม (เพื่อทำ รฺ ให้เป็น ร)]

หมายเหตุ กิริยาศัพท์นี้ นำพิจารณา เพราะจะเห็นว่า เมื่อลบ โอ ปัจจยิแล้ว ก็จะเป็น กรสุสุ คือ รฺ ยังเป็น รฺ ซึ่งมีจุตอยู่ เพราะไม่มีสระอาศัย (กรฺ + สฺสุ), ดังนั้น จึงต้องลง อ อาคม เพื่อทำ รฺ ให้เป็น ร (จึงเป็น กรสุสุ), อย่างไรก็ตาม บางอาจารย์ลง อ ปัจจยิ (กรฺ + อ + สฺสุ = กรสุสุ), แต่ผู้เขียนเห็นว่า กรฺ ธาตุ จัดเข้าในหมวด ตฺนฺ ธาตุ ต้องลง โอ ปัจจยิ ประจําหมวดธาตุ (ไม่ใช่ อ ปัจจยิ), อย่างไรก็ตาม จะกล่าวว่า ลง โอ ปัจจยิ แล้วแปลง โอ เป็น อ (กรฺ + โอ + สฺสุ > กรฺ + อ + สฺสุ = กรสุสุ) ก็น่าจะได้ (เป็นนนามติ)

กริ

กระทำแล้ว

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตฺนฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= กรฺ + โอ + อี > ลบ โอ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

กริตถ

กระทำแล้ว

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตฺนฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อัจฉัตตนิวิภัตติ (ตุมุเห) [= กรฺ + โอ + อี + ตถ > ลบ โอ ปัจจยิ]

กริมหา	กระทำแล้ว กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + มฺหา อังชัตตนีวิภัตติ (มยฺ) [= กรฺ + โอ + อี + มฺหา > ลบ โอ ปัจจย]
กริสฺสติ	จักกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= กรฺ + โอ + อี + สฺสติ > ลบ โอ ปัจจย]
กริสฺสถ	จักกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุมฺเห) [= กรฺ + โอ + อี + สฺสถ > ลบ โอ ปัจจย]
กริสฺสนฺติ	จักกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= กรฺ + โอ + อี + สฺสนฺติ > ลบ โอ ปัจจย]
กริสฺสลิ	จักกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุวฺ) [= กรฺ + โอ + อี + สฺสลิ > ลบ โอ ปัจจย]
กริสฺสาม	จักกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= กรฺ + โอ + อี + สฺสาม > ลบ โอ ปัจจย]
กริสฺสามิ	จักกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= กรฺ + โอ + อี + สฺสามิ > ลบ โอ ปัจจย]

กริสุ	กระทำแล้ว กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= กรฺ + โ + อํ > ลบ โ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]
กเร	พึงกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= กรฺ + โ + เอยฺย > ลบ โ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิรัตติ เป็น เอ]
กเรยฺย	พึงกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= กรฺ + โ + เอยฺย > ลบ โ ปัจจัย]
กเรยฺยํ	พึงกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมีวิรัตติ (อหฺ) [= กรฺ + โ + เอยฺย > ลบ โ ปัจจัย]
กเรยฺยาถ	พึงกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยาถ สัตตมีวิรัตติ (ตุเม) [= กรฺ + โ + เอยฺยาถ > ลบ โ ปัจจัย]
กเรยฺยาม	พึงกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยาม สัตตมีวิรัตติ (มยฺ) [= กรฺ + โ + เอยฺยาม > ลบ โ ปัจจัย]
กเรยฺยาสิ	พึงกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยาสิ สัตตมีวิรัตติ (ตุว) [= กรฺ + โ + เอยฺยาสิ > ลบ โ ปัจจัย]
กเรยฺยํ	พึงกระทำ กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมีวิรัตติ [= กรฺ + โ + เอยฺยํ > ลบ โ ปัจจัย]

กโรติ	กระทำอยู่ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= กรฺ + โอ + ติ]
กโรตุ	จงกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= กรฺ + โอ + ตฺ]
กโรถ	ย่อมกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= กรฺ + โอ + ถ]
กโรถ	จงกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= กรฺ + โอ + ถ]
กโรนติ	ย่อมกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= กรฺ + โอ + อนฺติ > ลบ อ แห่ง อนฺติ]
กโรนตุ	จงกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺตุ ปัญจมีวิภัตติ [= กรฺ + โอ + อนฺตุ > ลบ อ แห่ง อนฺตุ]
กโรม	ย่อมกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มยฺ) [= กรฺ + โอ + ม]
กโรมิ	จะกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหฺ) [= กรฺ + โอ + มิ]
กโรสิ	ย่อมกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจำหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตฺวฺ) [= กรฺ + โอ + สิ]

กโรหิ	จงกระทำ กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + โห ปัจจัย ประจําหมวด ตฺนฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญฺมีวิภตฺติ (ตุว) [= กรฺ + โห + หิ]
กสติ	ย่อมไถ กสฺ ธาตุ ในความไถ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตฺตมานาวิภตฺติ [= กสฺ + อ + ติ]
กลี	ไถแล้ว กสฺ ธาตุ ในความไถ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชตฺตนิวิภตฺติ [= กสฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]
กสาม	ย่อมไถ กสฺ ธาตุ ในความไถ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตฺตมานาวิภตฺติ (มย) [= กสฺ + อ + ม > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภตฺติ]
กสามิ	ย่อมไถ กสฺ ธาตุ ในความไถ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตฺตมานาวิภตฺติ (อหิ) [= กสฺ + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตฺติ]
การยิสฺ	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + อฺ อัจชตฺตนิวิภตฺติ [= กรฺ + ฌย + อฺ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (การฺ + อย + อฺ), ลบสรรหน้า (อ ที่ ย), แปลง อฺ วิภตฺติ เป็น อีสฺ (การฺ + อย + อีสฺ)]
การาเปลิ	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ฌาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อัชชตฺตนิวิภตฺติ [= กรฺ + ฌาเป + สฺ + อี > ลบ ฌ แห่ง ฌาเป ปัจจัย, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

การาเปลี่ (ยัง...) ให้กระทำแล้ว

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี
อักษัตตนิวิภัตติ (อหฺ) [= กรฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป
ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]

การาเปสฺสามิ (ยัง...) จักให้กระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺสามิ
ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= กรฺ + ณาเป + สฺสามิ > ลบ ญ แห่ง ณาเป
ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]

การะติ (ยัง...) ย่อมให้กระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ณะ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ
[= กรฺ + ณะ + ติ > ลบ ญ แห่ง ณะ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]

การะตุ (ยัง...) จงให้กระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ณะ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ตฺ ปญฺจมีวิภัตติ
[= กรฺ + ณะ + ตฺ > ลบ ญ แห่ง ณะ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]

การะนติ (ยัง...) ย่อมให้กระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ณะ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานา
วิภัตติ [= กรฺ + ณะ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง ณะ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุ
เป็น อา, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

การะมิ (ยัง...) ย่อมให้กระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ณะ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ
(อหฺ) [= กรฺ + ณะ + มิ > ลบ ญ แห่ง ณะ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น
อา]

การะเยยฺ (ยัง...) พึงให้กระทำ

กรฺ ธาตุ ในความกระทำ + ณะ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + เอยฺยฺ สัตตมีวิภัตติ
[= กรฺ + ณะ + เอยฺยฺ > ลบ ญ แห่ง ณะ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น
อา, ลบ เอ สระหน้า]

- กาเรลี** (ยัง...) ให้กระทำแล้ว
 กรุ ธาตุ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สุ อาคม + อี
 อัชชัตตนิวิรัตติ [= กรุ + เณ + สุ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย,
 ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- กาเรลี** (ยัง...) ให้กระทำแล้ว
 กรุ ธาตุ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สุ อาคม + อี
 อัชชัตตนิวิรัตติ (อหิ) [= กรุ + เณ + สุ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย,
 ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]
- กาเรลฺลุ** (ยัง...) ให้กระทำแล้ว
 กรุ ธาตุ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สุ อาคม + อุ
 อัชชัตตนิวิรัตติ [= กรุ + เณ + สุ + อุ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย,
 ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา]
- กาเรลฺลํ** (ยัง...) จักให้กระทำ
 กรุ ธาตุ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สลฺ ภาวิสสันติวิรัตติ
 (อหิ) [= กรุ + เณ + สลฺ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุ
 เป็น อา]
- กาเรลฺลติ** (ยัง...) จักให้กระทำ
 กรุ ธาตุ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สลฺติ ภาวิสสันติ
 วิรัตติ [= กรุ + เณ + สลฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุ
 เป็น อา]
- กาเรลฺลถ** (ยัง...) จักให้กระทำ
 กรุ ธาตุ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สลฺถ ภาวิสสันติ
 วิรัตติ (ตุมฺเห) [= กรุ + เณ + สลฺถ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ทีฆะ อ
 ต้นธาตุเป็น อา]
- กาเรลฺลสามิ** (ยัง...) จักให้กระทำ
 กรุ ธาตุ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สลฺสามิ ภาวิสสันติ
 วิรัตติ (อหิ) [= กรุ + เณ + สลฺสามิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ทีฆะ อ
 ต้นธาตุเป็น อา]

กาเรหิ (ยัง...) จงให้กระทำ
กรฺ ชาติ ในความกระทำ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= กรฺ + เณ + หิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุ เป็น อา]

กาหสิ จักกระทำ
กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสสิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= กรฺ + โอ + สฺสสิ > แปลง กรฺ ชาติ กับ โอ ปัจจัย เป็น กาห, ลบ สฺส แห่ง สฺสสิ (เหลือแต่ สิ) (กาห + สิ)]
หมายเหตุ การแปลง กรฺ ชาติ กับ โอ ปัจจัย เป็น กาห, ลบ สฺส แห่ง สฺสสิ ทำด้วยสูตรว่า กรฺสฺส สฺสจฺยสฺส กาโห [กัจจ.๔๘๑ : ๕๒๔] หรือสูตรว่า กรฺสฺส กาโห [นิตฺติ.สุตต.๙๖๒], ตามมติกัจจายนะ และลัทธิทีฆะ ดังกล่าว ยกตัวอย่างทั้งรูป กาหติ และ กาหิตติ (จักกระทำ) เป็นต้น, รูป กาหิตติ นั้น เมื่อเอา กรฺ ชาติ เป็น กาห และลบ สฺส แล้ว ก็ลง อิ อาคมด้วย (ดู ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๖๙)

กาหามิ จักกระทำ
กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= กรฺ + โอ + สฺสามิ > แปลง กรฺ ชาติ กับ โอ ปัจจัย เป็น กาห, ลบ สฺส แห่ง สฺสามิ (สฺสามิ > อามิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ห) (กาห + อามิ)]

กิลมติ ย่อมลำบาก
กิลฺม ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= กิลฺม + อ + ติ]

กิลมนฺติ ย่อมลำบาก
กิลฺม ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= กิลฺม + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

กิลมสิ ย่อมลำบาก
กิลฺม ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= กิลฺม + อ + สิ]

กิลมามี	ย่อมลำบาก กิลมฺ ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหฺ) [= กิลมฺ + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]
กิลมิสฺสนฺติ	จกฺลํบาก กิลมฺ ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิรัตติ [= กิลมฺ + อ + อิ + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
กิลมิสฺสถ	จกฺลํบาก กิลมฺ ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุมฺเห) [= กิลมฺ + อ + อิ + สฺสถ > ลบ อ ปัจจัย]
กิลมีสุ	ลํบากแล้ว กิลมฺ ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อุ อัจจัตตนีวิรัตติ [= กิลมฺ + อ + อุ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิรัตติ เป็น อีสุ]
กิลเมติ	(ยัง...) ย่อมให้ลำบาก กิลมฺ ชาติ ในความลำบาก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ตี วัตตมานา วิรัตติ [= กิลมฺ + เณ + ตี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
กิลเมนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้ลำบาก กิลมฺ ชาติ ในความลำบาก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานา วิรัตติ [= กิลมฺ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]
กิลเมยฺย	พึงทรงลำบาก กิลมฺ ชาติ ในความลำบาก + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= กิลมฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

กิลิสฺสติ

ย่อมเศร้าหมอง

กิลิสฺ ชาติ ในความเศร้าหมอง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= กิลิสฺ + ย + ตี > แปลง สฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น สฺส]

หมายเหตุ ถ้าเป็น กิลิสฺสฺสติ, กิลิสฺสฺสนฺติ แปลว่า จักเศร้าหมอง (กิลิสฺ + ย (หมวด ทิว ชาติ) + อี อาคม + สฺสติ/สฺสนฺติ), ตรงนี้ ยังเหมาะสำหรับนักเรียนบาลีชั้นต่าง ๆ ในวิชาแปลไทยเป็นมคธ (วิชากลับ) จะได้ประกอบศัพท์ถูก (ย่อม และ จัก ประกอบกิริยาต่างกัน)

กิลิสฺสนฺติ

ย่อมเศร้าหมอง

กิลิสฺ ชาติ ในความเศร้าหมอง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= กิลิสฺ + ย + อนฺติ > แปลง สฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

กิลิสฺเสยฺย

พึงเศร้าหมอง

กิลิสฺ ชาติ ในความเศร้าหมอง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= กิลิสฺ + ย + เอยฺย > แปลง สฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

กีฬฺติ

ย่อมเล่น

กีฬฺ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= กีฬฺ + อ + ตี]

กีฬฺนฺติ

ย่อมเล่น

กีฬฺ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= กีฬฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

กีฬฺสฺสาม

จักเล่น

กีฬฺ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= กีฬฺ + อ + อี + สฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]

กีฬาเปติ	(ยัง...) ย่อมให้เล่น กีฬฺ ชาติ ในการเล่น + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีรัตติ [= กีฬฺ + ณาเป + ติ > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจย]
กีฬิ	เล่นแล้ว กีฬฺ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนีวิรัตติ [= กีฬฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
กีฬิสฺสลิ	จักเล่น กีฬฺ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุว) [= กีฬฺ + อ + อี + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจย]
กีฬิสฺสุ	เล่นแล้ว กีฬฺ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อุ อัชชัตตนีวิรัตติ [= กีฬฺ + อ + อุ > ลบ อ ปัจจย, แปลง อุ วิรัตติ เป็น อีสฺสุ]
กุขุณ	จงโกรธ กุธฺ ชาติ ในความโกรธ + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= กุธฺ + ย + หิ > แปลง ธฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบ หิ วิรัตติ]
กุขุณติ	ย่อมโกรธ กุธฺ ชาติ ในความโกรธ + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีรัตติ [= กุธฺ + ย + ติ > แปลง ธฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ]
กุขุณฺนติ	ย่อมโกรธ กุธฺ ชาติ ในความโกรธ + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อนุติ วัตตมานาวีรัตติ [= กุธฺ + ย + อนุติ > แปลง ธฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]

กุษณฺสี

ย่อมโกรธ

กฐฺ ฐาตุ ในความโกรธ + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิวฺ ฐาตุ (กัตตฺวาจาก)
+ สี วัตตมานาวีภตฺติ (ตุว) [= กฐฺ + ย + สี > แปลง ฐฺ ที่สุดฐาตุกับ ย
เป็น ชุณ]

กุษณาเปสฺสามิ(ยัง...) จักให้โกรธ

กฐฺ ฐาตุ ในความโกรธ + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิวฺ ฐาตุ + ณาเป ปัจจยฺ
(เหตุกัตตฺวาจาก) + สฺสามิ ภวิสสันตวิภตฺติ (อห) [= กฐฺ + ย + ณาเป +
สฺสามิ > แปลง ฐฺ ที่สุดฐาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจยฺ
(กุษณฺ + อาเป + สฺสามิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]

กุษณาเปหิ (ยัง...) จงให้โกรธ

กฐฺ ฐาตุ ในความโกรธ + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิวฺ ฐาตุ + ณาเป ปัจจยฺ
(เหตุกัตตฺวาจาก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุว) [= กฐฺ + ย + ณาเป + หิ >
แปลง ฐฺ ที่สุดฐาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจยฺ (กุษณฺ +
อาเป + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]

กุษณามิ

ย่อมโกรธ

กฐฺ ฐาตุ ในความโกรธ + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิวฺ ฐาตุ (กัตตฺวาจาก)
+ มิ วัตตมานาวีภตฺติ (อห) [= กฐฺ + ย + มิ > แปลง ฐฺ ที่สุดฐาตุกับ ย
เป็น ชุณ, ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตฺติ]

กุษณิ

โกรธแล้ว, กริ้วแล้ว (แล้วแต่บริบท)

กฐฺ ฐาตุ ในความโกรธ + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิวฺ ฐาตุ (กัตตฺวาจาก)
+ อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= กฐฺ + ย + อี > แปลง ฐฺ ที่สุดฐาตุกับ ย เป็น
ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ), รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

กุษณิตฺถ

โกรธแล้ว

กฐฺ ฐาตุ ในความโกรธ + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิวฺ ฐาตุ (กัตตฺวาจาก)
+ อี อาคม + ตฺถ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ (ตฺมฺเห) [= กฐฺ + ย + อี + ตฺถ >
แปลง ฐฺ ที่สุดฐาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]

กุษณิมหา	โกรธแล้ว กุธ ชาติ ในความโกรธ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + มหา อัชชัตตนิวิรัตติ (มย) [= กุธ + ย + อิ + มหา > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]
กุษณเอย	พึงโกรธ กุธ ชาติ ในความโกรธ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยย สัตตนิวิรัตติ [= กุธ + ย + เอยย > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]
กุษณิสฺสติ	จักโกรธ กุธ ชาติ ในความโกรธ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ [= กุธ + ย + อิ + สฺสติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]
กุปฺปติ	ย่อมกำเริบ กุป ชาติ ในความกำเริบ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= กุป + ย + ติ > แปลง ปุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ปฺป]
กุปฺปนฺติ	ย่อมกำเริบ กุป ชาติ ในความกำเริบ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= กุป + ย + อนฺติ > แปลง ปุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ปฺป, ลบสระหน้า (อ ที่ ป)]
กุปฺปิสฺสุ	กำเริบแล้ว กุป ชาติ ในความกำเริบ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= กุป + ย + อํ > แปลง ปุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ปฺป, ลบสระหน้า (อ ที่ ป), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺสุ]
กุกฺกนฺติ	ย่อมกระทำ กร ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= กร + โอ + อนฺติ > แปลง อ ที่ ก

แห่ง กรุ ธาตุ เป็น อุ, แปลง โอ ปัจจัย เป็น อุ (กรุ + อุ + อนฺติ),
ลบ รุ ที่สุดธาตุ (กุ + อุ + อนฺติ), แปลง อุ เป็น วุ, แปลง วุ เป็น พุ,
ซ้อน พุ (กุ + วุ > พุ > พุพ + อนฺติ)]

หมายเหตุ บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง เมื่อแปลง อุ เป็น วุ แล้ว นิยมให้ซ้อน วุ
เป็น วุว ก่อน จากนั้นจึงแปลง วุว เป็น พุพ, ในที่นี้ แปลง วุ เป็น พุ แล้ว
ซ้อน พุ พึงทราบว่าใช้ได้เหมือนกัน (สำเร็จเป็น พุพ เหมือนกัน)

กรุเต

ย่อมกระทำ

กรุ ธาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตนุ ธาตุ (กัตตุวาก) +
เต วัตตมานาวิริตติ [= กรุ + โอ + เต > แปลง อ ที่ ก แห่ง
กรุ ธาตุ เป็น อุ (กรุ + โอ + เต), แปลง โอ ปัจจัย เป็น อุ (กรุ + อุ
+ เต)]

ข

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ข อักษร

ขนติ

ย่อมขุด

ขนุ ธาตุ ในความขุด + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= ขนุ + อ + ตี]

ขนถ

จงขุด

ขนุ ธาตุ ในความขุด + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ
ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= ขนุ + อ + ถ]

ขนิ

ขุดแล้ว

ขนุ ธาตุ ในความขุด + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อชัตตนิวิภัตติ [= ขนุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

ขนาเปสุสามิ (ยัง...) จักให้ขุด

ขนุ ธาตุ ในความขุด + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + สุสามิ ภวิสสันติ
วิภัตติ (อห) [= ขนุ + ณาเป + สุสามิ > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจย]

ขมตุ	จงดอดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิรัตติ [= ขมฺ + อ + ตฺ]
ขมถ	จงดอดโทษ, ย่อมอดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ หรือ ถ วัตตมานาวิรัตติ (ตุมุเห) [= ขมฺ + อ + ถ]
ขมนติ	ย่อมชอบใจ, ย่อมควร ขมฺ ฐาตุ ในความควร, เหมาะสม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนุติ วัตตมานาวิรัตติ [= ขมฺ + อ + อนุติ > ลบ อ ปัจจัย]
ขมสิ	ย่อมอดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= ขมฺ + อ + สิ]
ขมาเปติ	(ยัง...) ย่อมให้อดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ขมฺ + ณาเป + ติ > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
ขมาเปถ	(ยัง...) จงให้อดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= ขมฺ + ณาเป + ถ > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
ขมาเปมิ	(ยัง...) ย่อมให้อดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อห) [= ขมฺ + ณาเป + มิ > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
ขมาเปยฺย	(ยัง...) พึงให้อดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= ขมฺ + ณาเป + เอยฺย > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า (เอ ที่ เป)]

- ขมาเปลี (ยัง...) ให้อดโทษแล้ว**
 ขมุ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + ส
 อาคม + อี อชฺชัตตนีวิภัตติ [= ขมุ + ณาเป + ส + อี > ลบ ญ แห่ง
 ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- ขมาเปลี (ยัง...) ให้อดโทษแล้ว**
 ขมุ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + ส
 อาคม + อี อชฺชัตตนีวิภัตติ (อหิ) [= ขมุ + ณาเป + ส + อี > ลบ ญ
 แห่ง ณาเป ปัจจัย]
- ขมาเปลุ (ยัง...) ให้อดโทษแล้ว**
 ขมุ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + ส
 อาคม + อุ อชฺชัตตนีวิภัตติ [= ขมุ + ณาเป + ส + อุ > ลบ ญ แห่ง
 ณาเป ปัจจัย]
- ขมาเปสฺสลิ (ยัง...) จักให้อดโทษ**
 ขมุ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสลิ
 ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= ขมุ + ณาเป + สฺสลิ > ลบ ญ แห่ง ณาเป
 ปัจจัย]
- ขมาเปสฺสามิ (ยัง...) จักให้อดโทษ**
 ขมุ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสามิ
 ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= ขมุ + ณาเป + สฺสามิ > ลบ ญ แห่ง ณาเป
 ปัจจัย]
- ขมาเปสฺสาม (ยัง...) จักให้อดโทษ**
 ขมุ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสาม
 ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= ขมุ + ณาเป + สฺสาม > ลบ ญ แห่ง ณาเป
 ปัจจัย]
- ขมาเปหิ (ยัง...) จงให้อดโทษ**
 ขมุ ธาตุ ในความอดโทษ, อดทน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + หิ
 ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ขมุ + ณาเป + หิ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

ขมามี	ย่อมนอดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหํ) [= ขมฺ + อ + มิ > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วัตติ]
ขมาทิ	จงอดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ทิ ปัญจมีวัตติ (ตุวํ) [= ขมฺ + อ + ทิ > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ทิ วัตติ]
ขมิสฺสติ	จักอดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวัตติ [= ขมฺ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
ขมิสฺสามิ	จักอดโทษ ขมฺ ฐาตุ ในความอดโทษ, อดทน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวัตติ (อหํ) [= ขมฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
ขาทติ	ย่อมนเคี้ยวกิน ขาทฺ ฐาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีรัตติ [= ขาทฺ + อ + ติ]
ขาทฺนฺติ	ย่อมนเคี้ยวกิน ขาทฺ ฐาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= ขาทฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ขาทสิ	ย่อมนเคี้ยวกิน ขาทฺ ฐาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวีรัตติ (ตุวํ) [= ขาทฺ + อ + สิ]

ขาทาเปลิ (ยัง...) ให้เคี้ยวกินแล้ว

ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ขาทุ + ณาเป + สุ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ขาทาเปสุสามิ (ยัง...) จักให้เคี้ยวกิน

ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหฺ) [= ขาทุ + ณาเป + สุสามิ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

ขาทาม ย่อมเคี้ยวกิน, จงเคี้ยวกิน

ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิรัตติ หรือ ม ปัญจมีวิรัตติ (มยฺ) [= ขาทุ + อ + ม > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิรัตติ]

ขาทามิ ย่อมเคี้ยวกิน, จงเคี้ยวกิน

ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ หรือ มิ ปัญจมีวิรัตติ (อหฺ) [= ขาทุ + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]

ขาทาหิ จงเคี้ยวกิน

ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุวฺ) [= ขาทุ + อ + หิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิรัตติ]

ขาทิ เคี้ยวกินแล้ว

ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ขาทุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ขาทิตถุณ เคี้ยวกินแล้ว

ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + ตถุณ อัชชัตตนิวิรัตติ (ตฺมุเห) [= ขาทุ + อ + อี + ตถุณ > ลบ อ ปัจจัย]

ขาทิสฺสติ	จักเคี้ยวกิน ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สฺสติ ภาวีสันตวิภตติ [= ขาทุ + อ + อิ + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
ขาทิสฺสนฺติ	จักเคี้ยวกิน ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สฺสนฺติ ภาวีสันตวิภตติ [= ขาทุ + อ + อิ + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ขาทิสฺสาม	จักเคี้ยวกิน ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สฺสาม ภาวีสันตวิภตติ (มยํ) [= ขาทุ + อ + อิ + สฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]
ขาทิสฺสามิ	จักเคี้ยวกิน ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สฺสามิ ภาวีสันตวิภตติ (อหํ) [= ขาทุ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
ขาทิสฺ	เคี้ยวกินแล้ว ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิภตติ [= ขาทุ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภตติ เป็น อีสฺ]
ขาเทยฺย	พึงเคี้ยวกิน ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภตติ [= ขาทุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
ขาเทยฺยํ	พึงเคี้ยวกิน ขาทุ ธาตุ ในความเคี้ยวกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมวิภตติ [= ขาทุ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]

ขายติ

ย่อมปรากฏ

- เข ธาตุ ในความปรากฏ (ธาตุป.๑๐๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวีรัตติ [= **เข + อ + ติ** > แปลง เอ แห่ง เข ธาตุ เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ขายุ + อ + ติ)]
- ขา ธาตุ ในความปรากฏ, ประจักษ์แจ้ง (ธาตุวัตต.๗๗) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวีรัตติ [= **ขา + อ + ติ** > ลง ยุ อาคม หลัง ขา ธาตุ (ขา + ยุ + อ + ติ)]

นัยที่สองนี้ ไม่ใช่ ย ปัจจัย หมวด ทิว ธาตุ [ขา ธาตุ ไม่ได้จัดลงในหมวด ทิว ธาตุ] เพราะธาตุวัตต.๗๗ จัดลงในหมวด ภู ธาตุ และในหน้า ๗๘ ก็ให้อุทาหรณ์ว่า นิสุสิริกํ วีย ขายติ (ย่อมปรากฏ ดุจไร้สิริ), สฺसानํ วีย ขายติ (ย่อมปรากฏ ดุจป่าช้า) ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นนี้ (ลง ยุ อาคม) พระคันธसारากิวงศ์ [๒๕๔๕ : ๖๓] กล่าวว่า ... ย ที่เห็นนั้น เป็น ย อาคมในอาขยาตกัณฑ์ที่ลงท้ายอาการันตธาตุ ในเพราะ อ ปัจจัยเบื้องหลัง เช่น **อาขุยายติ** (อา + ขุยา + อ + ติ), **สญฺคายติ** (สํ + คา + อ + ติ) **ฆายติ** (ฆา + อ + ติ) และ **ปญฺณายติ** (ป + ณา + อ + ติ)

ดังนั้น ในที่นี้ จึงทำตัวและอธิบาย ขายติ (ย่อมปรากฏ) (นัยที่สอง) ดังกล่าว

ขายนฺติ

ย่อมปรากฏ

เข ธาตุ ในความปรากฏ (ธาตุป.๑๐๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= **เข + อ + อนฺติ** > แปลง เอ แห่ง เข ธาตุ เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย], หรือ ขา ธาตุ (ดู ขายติ)

ขายิ

ปรากฏแล้ว

เข ธาตุ ในความปรากฏ (ธาตุป.๑๐๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิรัตติ [= **เข + อ + อี** > แปลง เอ แห่ง เข ธาตุ เป็น อาย (ขาย + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ขายุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี], หรือ ขา ธาตุ (ดู ขายติ)

ชายีสุ

ปรากฏแล้ว

เข ธาตุ ในความปรากฏ (ธาตุป.๑๐๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อักษรัตตนิวิรัตติ [= เข + อ + อํ > แปลง เอ แห่ง เข ธาตุ เป็น อาย (ขาย + อ + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ขาย + อ + อํ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสุ], หรือ ขา ธาตุ (ดู ขายติ)

ชิป

จโยนไป

ชิป ธาตุ ในความซัดไป, โยนไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ชิป + อ + หิ > ลบ หิ วิรัตติ]

ชิปติ

ย้อมซัดไป, ย้อมโยนไป, ย้อมทอด (อย่างทอดลูกเต๋า, ทอดสกา)

ชิป ธาตุ ในความซัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ชิป + อ + ติ]

ชิปตุ

จโยนไป

ชิป ธาตุ ในความซัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตุ ปัญจมีวิรัตติ [= ชิป + อ + ตุ]

ชิปถ

จโยนไป

ชิป ธาตุ ในความซัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมเห) [= ชิป + อ + ถ]

ชิปนติ

ย้อมพาดไว้

ชิป ธาตุ ในความซัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิรัตติ [= ชิป + อ + อนติ > ลบ อ ปัจจัย]

ชิปสิ

ย้อมซัดไป

ชิป ธาตุ ในความซัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= ชิป + อ + สิ]

ชิปาเปลิ

(ยัง...) ให้ซัดไปแล้ว

ชิป ธาตุ ในความซัดไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ส อากม + อ อักษรัตตนิวิรัตติ [= ชิป + ณาเป + ส + อ > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อ วิรัตติ เป็น อี]

ชิปาเปลุ	(ยัง...) ให้โยนไปแล้ว ชิปฺ ฐาตุ ในความขัดไป + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อํ อชชัตตนิวิรัตติ [= ชิปฺ + ณาเป + สฺ + อํ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย]
ชิปาเปหิ	(ยัง...) จงให้ขัดไป ชิปฺ ฐาตุ ในความขัดไป + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ชิปฺ + ณาเป + หิ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย]
ชิปามิ	จะโยนไป ชิปฺ ฐาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อห) [= ชิปฺ + อ + มิ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]
ชิปิ	ขัดไปแล้ว, โยนไปแล้ว ชิปฺ ฐาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชชัตตนิวิรัตติ [= ชิปฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
ชิปิสุสามิ	จักโยนไป ชิปฺ ฐาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สุสามิ ภาวิสสันตวิรัตติ (อห) [= ชิปฺ + อ + อี + สุสามิ > ลบ อ ปัจจย]
ชิปีสุ	ขัดไปแล้ว, โยนไปแล้ว, เหวี่ยงไปแล้ว ชิปฺ ฐาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชชัตตนิวิรัตติ [= ชิปฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจย, แผลง อํ วิรัตติ เป็น อีสุ]
ชิเปยฺย	พึงใส่เข้า ชิปฺ ฐาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= ชิปฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจย]

ชียติ

ย้อมสิ้นไป

ชี ธาตุ ในความสิ้นไป + ย ปัจจยั ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวีรัตติ [= ชี + ย + ติ]

ชียิ

สิ้นไปแล้ว

ชี ธาตุ ในความสิ้นไป + ย ปัจจยั ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี
อชชัตตนิวิรัตติ [= ชี + ย + อี > ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ชี + ยุ + อี),
รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ชียเ

พึงสิ้นไป

ชี ธาตุ ในความสิ้นไป + ย ปัจจยั ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยยุ สัตตนิวิรัตติ [= ชี + ย + เอยยุ > ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ชี + ยุ + เอยยุ), แปลง เอยยุ วิรัตติ เป็น เอ]

เขปยิสฺ

(ยัง...) ให้สิ้นไปแล้ว

ชี ธาตุ ในความสิ้นไป + ณาปย ปัจจยั (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อํ
อชชัตตนิวิรัตติ [= ชี + ณาปย + อํ > แปลง อี แห่ง ชี ธาตุ เป็น เอ,
ลบ ณุ แห่ง ณาปย ปัจจยั (เข + อาปย + อํ), ลบ อา แห่ง อาปย,
ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ เป็น อีสฺ]

เขเปนฺติ

(ยัง...) ย้อมให้สิ้นไป

ชี ธาตุ ในความสิ้นไป + ณาเป ปัจจยั (เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานา
วีรัตติ [= ชี + ณาเป + อนฺติ > แปลง อี แห่ง ชี ธาตุ เป็น เอ,
ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจยั (เข + อาเป + อนฺติ), ลบ อา แห่ง อาปย
(เข + เป + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ (เข + เป + นฺติ)]

เขเปลฺลํ

(ยัง...) ให้สิ้นไปแล้ว

ชี ธาตุ ในความสิ้นไป + ณาเป ปัจจยั (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อํ
อชชัตตนิวิรัตติ [= ชี + ณาเป + สฺ + อํ > แปลง อี แห่ง ชี ธาตุ
เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจยั (เข + อาเป + สฺ + อํ), ลบ อา
แห่ง อาเป]

ค

อักษร

อาบยาตที่ปณี อักษรานุक्रमกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ค อักษร

คจฺฉ

จงไป

คมฺ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ
ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= คมฺ + อ + หิ > แปลง คมฺ ธาตุ เป็น คจฺฉ
(หรือ แปลง มฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺฉ), ลบ หิ วิภัตติ (ถ้าไม่ลบ หิ วิภัตติ
นิยมที่ชะ = คจฺฉาหิ (ดู คจฺฉาหิ) - ใช้ได้ ๒ แบบ เหมาะสําหรับนักเรียน
บาลีในวิชาแปลไทยเป็นมคธ (วิชากลับ) ด้วย]

หมายเหตุ บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ให้แปลง มฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺฉ ด้วยสูตรว่า
คมิสฺสนโต จฺโณ วา สพฺพาสฺส [กัจจ.๔๗๖ : ๔๔๒, กัจจายนเปื้องต้น
หน้า ๒๔๐], ส่วนบาลีไวยากรณ์สนามหลวง ให้แปลง คมฺ ธาตุ เป็น คจฺฉ
(ใช้ได้เหมือนกัน)

คจฺฉติ

ย่อมไป

คมฺ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= คมฺ + อ + ติ > แปลง คมฺ ธาตุ เป็น คจฺฉ]

คจณต	จงไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ต ปัญจมีวิภัตติ [= คมฺ + อ + ต > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณ]
คจณถ	จงไป, ย่อมไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ หรือ ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= คมฺ + อ + ถ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณ]
คจณนติ	ย่อมไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= คมฺ + อ + อนฺติ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณ, ลบ อ ปัจจัย]
คจณนตุ	จงไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปัญจมีวิภัตติ [= คมฺ + อ + อนฺตุ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณ, ลบ อ ปัจจัย]
คจณล	ย่อมไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ล วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= คมฺ + อ + ล > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณ]
คจณาม	จงไป, ย่อมไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ม ปัญจมีวิภัตติ หรือ ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= คมฺ + อ + ม > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณ, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
คจณามิ	จะไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= คมฺ + อ + มิ > แปลง คมฺ ฐาตุ เป็น คจณ, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

คจฺฉาหิ

จกไป

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ
ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= คมฺ + อ + หิ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ,
หิมะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

คจฺฉิสฺสติ

จกไป

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ
อาคม + สฺสติ ภาวิสสันตวิภัตติ [= คมฺ + อ + อิ + สฺสติ > แปลง คมฺ
ชาติ เป็น คจฺฉ, ลบ อ ปัจจัย]

คจฺฉิสฺสามิ

จกไป

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ
อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันตวิภัตติ (อห) [= คมฺ + อ + อิ + สฺสามิ >
แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ, ลบ อ ปัจจัย]

คจฺฉิสฺสุ

ไปแล้ว

คมฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อุ อัมชัตตนิวิภัตติ [= คมฺ + อ + อุ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ,
ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

คจฺฉเ

พึงถึง

คมฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= คมฺ + อ + เอยฺย > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ,
ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]

คจฺฉเอยฺย

พึงไป

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= คมฺ + อ + เอยฺย > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ,
ลบ อ ปัจจัย]

คจฺฉเอยฺยํ

พึงไป

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยํ สัตตมีวิภัตติ (อห) [= คมฺ + อ + เอยฺยํ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น
คจฺฉ, ลบ อ ปัจจัย]

คจฺเจยฺยาม พึงไป

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก)
+ เอยฺยาม สัตตมมวิภัตติ (มยฺ) [= คมฺ + อ + เอยฺยาม > แปลง คมฺ ชาติ
เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจยฺ]

คจฺเจยฺยาสี พึงไป

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก)
+ เอยฺยาสี สัตตมมวิภัตติ (ตุวฺ) [= คมฺ + อ + เอยฺยาสี > แปลง คมฺ ชาติ
เป็น คจฺณ, ลบ อ ปัจจยฺ]

คจฺเจยฺยํ พึงถึง

คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก)
+ เอยฺยํ สัตตมมวิภัตติ [= คมฺ + อ + เอยฺยาสี > แปลง คมฺ ชาติ เป็น
คจฺณ, ลบ อ ปัจจยฺ]

คณาเปถ (ยัง...) จงให้นับ

คณฺ ชาติ ในความนับ + ณาเป ปัจจยฺ (เหตุกัตตฺวาจก) + ถ ปญฺจมมวิภัตติ
(ตุมฺเห) [= คณฺ + ณาเป + ถ > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจยฺ]

คณฺห จงจับ

คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณฺหา ปัจจยฺ ประจําหมวด คหฺ ชาติ
(กัตตฺวาจก) + หิ ปญฺจมมวิภัตติ (ตุวฺ) [= คหฺ + ณฺหา + หิ > ลบ ห
ที่สุดธาตุ, รัสสะ อา เป็น อ, ลบ หิ วิภัตติ]

คณฺหถ จงถือเอา, ย่อมถือเอา

คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณฺหา ปัจจยฺ ประจําหมวด คหฺ ชาติ
(กัตตฺวาจก) + ถ ปญฺจมมวิภัตติ หรือ ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= คหฺ +
ณฺหา + ถ > ลบ ห ที่สุดธาตุ, รัสสะ อา เป็น อ]

คณฺหนฺติ ย่อมถือเอา

คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณฺหา ปัจจยฺ ประจําหมวด คหฺ ชาติ
(กัตตฺวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= คหฺ + ณฺหา + อนฺติ > ลบ ห
ที่สุดธาตุ, ลบ อา ที่ หา]

- คณหนตุ** **จงถือเอา**
 คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนตุ ปัญจมีวิรัตติ [= คหุ + ญหา + อนตุ > ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ อา ที่ หา]
- คณหสิ** **ย่อมเรียนเอา, ย่อมถือเอา**
 คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= คหุ + ญหา + สิ > ลบ หุ ที่สุดธาตุ, รัสสะ อา เป็น อ]
- คณหาติ** **ย่อมยึดเอา, ย่อมถือเอา**
 คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= คหุ + ญหา + ติ > ลบ หุ ที่สุดธาตุ]
- คณหาตุ** **จงรับเอา**
 คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตุ ปัญจมีวิรัตติ [= คหุ + ญหา + ตุ > ลบ หุ ที่สุดธาตุ]
- คณหาเปติ** **(ยัง...) ย่อมให้จับ**
 คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ (ตุมุเห) [= คหุ + ญหา + ณาเป + ติ > ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ค + ญหา + อาเป + ติ), ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]
- คณหาเปถ** **(ยัง...) จงให้ถือเอา**
 คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมุเห) [= คหุ + ญหา + ณาเป + ถ > ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]
- คณหาเปสิ** **(ยัง...) ให้จับแล้ว**
 คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= คหุ + ญหา

+ ณาเป + ส + อี > ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย,
ลบสระหน้า (อา ที่ หา), รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

คณหาเปลี (ยัง...) ให้จับแล้ว

คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ + ณาเป
ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= คหุ + ญหา
+ ณาเป + ส + อี > ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย,
ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คณหาเปสุสามิ(ยัง...) จักให้จับ

คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ + ณาเป
ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิภัติ (อหิ) [= คหุ + ญหา +
ณาเป + สุสามิ > ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย,
ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คณหามิ ย่อมถือเอา

คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ
(กัตตฺวาจาก) + มิ วัตตมานาวิภัติ (อหิ) [= คหุ + ญหา + มิ > ลบ หุ
ที่ สุดธาตุ]

คณหาหิ จงจับ

คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ
(กัตตฺวาจาก) + หิ ปญฺจมีวิภัติ (ตุว) [= คหุ + ญหา + หิ > ลบ หุ
ที่ สุดธาตุ]

คณหิ ถือเอาแล้ว

คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจำหมวด คหุ ธาตุ
(กัตตฺวาจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= คหุ + ญหา + อี > ลบ หุ
ที่ สุดธาตุ, ลบ อา สระหน้า (อา ที่ หา) (ค + ญหุ + อี), รัสสะ อี วิภัติ
เป็น อี]

คณหิตถ	ถือเอาแล้ว คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + ตถ อັชชัตตนีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= คหฺ + ณา + อี + ตถ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]
คณหิสฺสติ	จักทรงรับ คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= คหฺ + ณา + อี + สฺสติ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]
คณหิสฺสถ	จักปรับ คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุมฺเห) [= คหฺ + ณา + อี + สฺสถ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]
คณหิสฺสนฺติ	จักรับเอา คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= คหฺ + ณา + อี + สฺสนฺติ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]
คณหิสฺสลิ	จักรับเอา คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตฺว) [= คหฺ + ณา + อี + สฺสลิ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]
คณหิสฺสาม	จักจับ คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ณา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= คหฺ + ณา + อี + สฺสาม > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา) (ค + ณฺหฺ + อี + สฺสาม)]

คณฺหิสฺสามิ จักจັบ, จักเรียนเอา, จักถือเอา

คหฺ ชาติ ในความถือ, จັบ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภาวีสันตวิภัตติ (อหฺ) [= คหฺ + ญหา + อิ + สฺสามิ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คณฺหิสฺสํ ถือเอาแล้ว, รับแล้ว, จັบแล้ว

คหฺ ชาติ ในความถือ, จັบ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= คหฺ + ญหา + อํ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา) (ค + ญหฺ + อํ), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

คณฺเหยฺยํ พึงถือเอา

คหฺ ชาติ ในความถือ, จັบ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ (อหฺ) [= คหฺ + ญหา + เอยฺยํ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คณฺเหยฺยาถ พึงถือเอา

คหฺ ชาติ ในความถือ, จັบ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยาถ สัตตมวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= คหฺ + ญหา + เอยฺยาถ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คณฺเหยฺยาม พึงรับเอา

คหฺ ชาติ ในความถือ, จັบ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยาม สัตตมวิภัตติ (มยฺ) [= คหฺ + ญหา + เอยฺยาม > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คณฺเหยฺยามิ พึงรับ

คหฺ ชาติ ในความถือ, จັบ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยามิ สัตตมวิภัตติ (อหฺ) [= คหฺ + ญหา + เอยฺยามิ > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คณฺเหยฺยาสี พึงรับ

คหฺ ชาติ ในความถือ, จັบ, รับ + ญหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยาสี สัตตมวิภัตติ (ตฺวฺ) [= คหฺ + ญหา + เอยฺยาสี > ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

คมิตถ

ไปแล้ว

คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + ตถ อักษรัตตนิวิภัตติ (ตมฺเห) [= คมฺ + อ + อี + ตถ > ลบ อ
ปัจจัย]

คมิมหา

ไปแล้ว

คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + มหา อักษรัตตนิวิภัตติ (มยฺ) [= คมฺ + อ + อี + มหา > ลบ อ
ปัจจัย]

คมิสฺสติ

จักไป

คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= คมฺ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ
ปัจจัย]

คมิสฺสถ

จักไป

คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ (ตมฺเห) [= คมฺ + อ + อี + สฺสถ >
ลบ อ ปัจจัย]

คมิสฺสนฺติ

จักไป

คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= คมฺ + อ + อี + สฺสนฺติ > ลบ อ
ปัจจัย]

คมิสฺสลิ

จักไป

คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตฺวฺ) [= คมฺ + อ + อี + สฺสลิ > ลบ อ
ปัจจัย]

คมิสฺสาม

จักไป

คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= คมฺ + อ + อี + สฺสาม >
ลบ อ ปัจจัย]

คมีสุสามิ	จักไป คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= คมฺ + อ + อี + สุสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
คมีสุ	ไปแล้ว คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อุํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= คมฺ + อ + อุํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุํ วิภัตติ เป็น อีสุ]
ครหนฺติ	ย่อมติเตียน ครหฺ ฐาตุ ในความติเตียน, นิินทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ครหฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ครหิสฺสติ	จักติเตียน ครหฺ ฐาตุ ในความติเตียน, นิินทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= ครหฺ + อ + อี + สุสฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
ครหีสุ	ติเตียนแล้ว ครหฺ ฐาตุ ในความติเตียน, นิินทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อุํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ครหฺ + อ + อุํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุํ วิภัตติ เป็น อีสุ]
คเวสฺติ	ย่อมแสวงหา คเวสุ ฐาตุ ในความแสวงหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= คเวสุ + อ + ตี]
คเวสฺสิสุสามิ	จักแสวงหา คเวสุ ฐาตุ ในความแสวงหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= คเวสุ + อ + อี + สุสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

คเหสฺสามิ

จักจับ

- คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= คหฺ + อ + สฺสามิ > แปลง อ ปัจจยฺ เป็น เอ]

นัยนี้ ลง อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (ดูหมายเหตุ ปฏิกุคฺห ที่จะกล่าวต่อไป), แต่บางตำราว่า ลง เอ ปัจจยฺ (ภู/รฐ ชาติ) ก็มี (ใช้ได้เหมือนกัน)

- คหฺ ชาติ ในความถือ, จับ, รับ + ญหา ปัจจยฺ ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= คหฺ + ญหา + อี + สฺสามิ > ลบ ญหา ปัจจยฺ, แปลง อี อาคม เป็น เอ (คหฺ + เอ + สฺสามิ = คเหสฺสามิ)]

นัยนี้ เทียบ อคฺคเหสิ ที่อธิบายว่า ลง ญหา ปัจจยฺ และ อี อาคม, โดยลบ ญหา ปัจจยฺ และแปลง อี อาคม เป็น เอ (ดู อคฺคเหสิ)

คายติ

ย่อมขับ

เค ชาติ ในความขับร้อง + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= เค + อ + ติ > แปลง เอ แห่ง เค ชาติ เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (คายุ + อ + ติ)]

คายสิ

ย่อมขับ

เค ชาติ ในความขับร้อง + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= เค + อ + สิ > แปลง เอ แห่ง เค ชาติ เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

คิลิ

กลืนกินแล้ว

คิลฺ ชาติ ในความกลืนกิน + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัสซัตตนิวิภัตติ [= คิลฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี (คิลฺ + อี)]

พ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุक्रमกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด พ อักษร

ขณฺเฐติ

ย่อมพยายาม

ขณฺ ฐาตุ ในความพยายาม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สติ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ขณฺ + เณ + สติ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

ขณฺสํติ

ย่อมเสียดสีกัน

ขณฺสํ ฐาตุ ในความเสียดสี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= ขณฺสํ + อ + ตติ]

ขณฺญิยติ

(อัน...) ย่อมสืบต่อ

ขณฺญิ ฐาตุ ในความสืบต่อ + อี อาคม + ย ปัจจัย (กัมมวาจก) + ตติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ขณฺญิ + อี + ย + ตติ]

ขมาตาเปยฺย

(ยัง...) พึงให้ฆ่า

ขณฺ ฐาตุ ในความฆ่า + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ
[= ขณฺ + ณาเป + เอยฺย > แปลง ขณฺ ฐาตุ เป็น ขมาตุ, ลบ ณฺ
แห่ง ณาเป ปัจจัย (ขมาตุ + อาเป + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า (เอ ที่ เป)
(ขมาตุ + อาปฺ + เอยฺย)]

หมายเหตุ แปลง หนฺ ชาติ เป็น ชาติ ด้วยสูตรว่า ชาติ หนฺติสฺส [นิตฺติ.สุตต.๑๑๙๕], ปทฺฐปสฺสํ [สูตรที่ ๕๔๔.หนฺสฺส ชาติ] อธิบายไว้ว่า หนฺติเจตฺตสฺส ชาติสฺส ชาติาเทโส โหติ ฌการวติ การิตปฺปัจเจ ปรา ชาติเตติ, ชาติยติ, ชาติาเปติ, ชาติापยติ, “วโร วา สพฺพตฺถา”ติ วธาเทเส วเรติ, วธาเปติ [กรณีมีการิตปัจจย (ณ ฌน ฌาเป ฌापย) อยู่หลัง ให้แปลง หนฺ ชาติ เป็น ชาติ ได้ เช่น ชาติเตติ หรือแปลงเป็น วธฺ ก็ได้ (สูตรที่ ๕๐๓. วโร วา สพฺพตฺถ) เช่น วเรติ]

ชาติเตตุ (ยัง...) จงให้ฆ่า
 หนฺ ชาติ ในความฆ่า + ฌน ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ตฺ ปญฺจมีวิภัตติ
 [= หนฺ + ฌน + ตฺ > แปลง หนฺ ชาติ เป็น ชาติ, ลบ ฌ แห่ง ฌน ปัจจัย]

ชาติเอยฺยํ พึงฆ่า
 หนฺ ชาติ ในความฆ่า + ฌน ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
 + เอยฺยํ สัตตมีวิภัตติ [= หนฺ + ฌน + เอยฺยํ > แปลง หนฺ ชาติ เป็น ชาติ, ลบ ฌ แห่ง ฌน ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]

ชาติลล ฆ่าแล้ว
 หนฺ ชาติ ในความฆ่า + ฌน ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
 + ลฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= หนฺ + ฌน + ลฺ + อี > แปลง หนฺ ชาติ เป็น ชาติ, ลบ ฌ แห่ง ฌน ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ชาติสฺสตี จักฆ่า
 หนฺ ชาติ ในความฆ่า + ฌน ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
 + สฺสตี ภวิสสันตวิภัตติ [= หนฺ + ฌน + สฺสตี > แปลง หนฺ ชาติ เป็น ชาติ, ลบ ฌ แห่ง ฌน ปัจจัย]

ชาติสฺสามิ จักฆ่า
 หนฺ ชาติ ในความฆ่า + ฌน ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
 + สฺสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อหฺ) [= หนฺ + ฌน + สฺสามิ > แปลง หนฺ ชาติ เป็น ชาติ, ลบ ฌ แห่ง ฌน ปัจจัย]

ขุรขุรายติ

ย้อมประพตติขุรขุ

ขุรขุ คัพท (เสียงตังขุรขุ) + आय पजय (ใช้ในอรรพประพตติ + ति
วัตตमानาวีรัตติ [= ขุรขุ + आय + ति > लपस्रह्णा (उं ती रु) (खुखु
+ आय + ति)])

จ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปัทฏฐกา หมวด จ อักษร

จกมตติ

ย่อมจกกรม

กมุ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ตติ วัตตมานาวิภตติ [= กมุ + อ + ตติ > ทำเทวภาวะ ก (เพิ่ม ก
ขึ้นมาอีกตัว) (กกมุ), แปลง ก เป็น จ (จกมุ), ลงนิคคหิตอาคม (จกมุ),
แปลงนิคคหิตเป็น ฌ (จกมุ + อ + ตติ)]

จกมตติ

ย่อมเดินวน

กมุ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อนตติ วัตตมานาวิภตติ [= กมุ + อ + อนตติ > ทำเทวภาวะ ก (เพิ่ม ก
ขึ้นมาอีกตัว) (กกมุ), แปลง ก เป็น จ (จกมุ), ลงนิคคหิตอาคม (จกมุ),
แปลงนิคคหิตเป็น ฌ (จกมุ + อ + อนตติ), ลบ อ ปัจจัย]

จกมามิ

ย่อมจกกรม

กมุ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ มิ วัตตมานาวิภตติ (อห) [= กมุ + อ + มิ > กกมุ > จกมุ > จกมุ
> จกมุ (ดู จกมตติ), ที่ยะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตติ]

จกม

จกมแล้ว

กม ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= กม + อ + อี > กกม > จกม > จัมม >
จกม (ดู จกมติ) (จกม + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ
เป็น อี]

จร

จรประพตติ

จร ชาติ ในความประพตติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= จร + อ + หิ > ลบ หิ วิรัตติ]

จรติ

ย้อมเที่ยวไป, ย้อมประพตติ

จร ชาติ ในความเที่ยวไป, ประพตติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= จร + อ + ตี]

หมายเหตุ จร ชาติ คงแปลได้ทั้งในความหมายเที่ยวไป และประพตติ
(เลือกแปลตามบริบท) เช่น ฌมฺมญฺเร (ฌมฺ + จเร) (พึงประพตติ ซึ่งธรรม),
ฌมฺมจาริ (ผู้ประพตติซึ่งธรรม), จาริกญฺจมาโน (จาริก + จมาโน) (เที่ยวไป
อยู่ สู่ที่จาริก), วิหารจาริก จรฺนตา (เที่ยวไปอยู่ สู่ที่จาริกในวิหาร), ในที่นี้
จึงแสดงอรรถของชาติไปตามคำแปลของกิริยานั้น ๆ (ดูต่อไป)

จรถ

จรถเที่ยวไป

จร ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= จร + อ + ถ]

จรถติ

ย้อมเที่ยวไป

จร ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= จร + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

จรถิ

ย้อมประพตติ

จร ชาติ ในความประพตติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ลี วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= จร + อ + ลี]

จรัม	ย่อมเที่ยวไป จรุ ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= จรุ + อ + ม > ลบ อ ปัจจัย, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
จรามิ	ย่อมเที่ยวไป จรุ ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= จรุ + อ + ม > ลบ อ ปัจจัย, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
จริ	เที่ยวไปแล้ว จรุ ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชตตนิวิภัตติ [= จรุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
จริสฺสติ	จักประพฤติ จรุ ชาติ ในความประพฤติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= จรุ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
จริสฺสลิ	จักเที่ยวไป จรุ ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= จรุ + อ + อี + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจัย]
จริสฺสาม	จักเที่ยวไป จรุ ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= จรุ + อ + อี + สฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]

จรัสสามิ	จักเที่ยวไป จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อหํ) [= จรุ + อ + อิ + สสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
จรัส	ประพตฺติแล้ว จรุ ธาตุ ในความประพตฺติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อุ อัมชัตตนิวิภัตติ [= จรุ + อ + อุ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
จเร	พึงเที่ยวไป จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= จรุ + อ + เอยฺย > แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]
จเรยฺย	พึงเที่ยวไป จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= จรุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
จลีสฺ	ปั่นป่วนแล้ว จลฺ ธาตุ ในความไหว, สั่น, ปั่นป่วน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อุ อัมชัตตนิวิภัตติ [= จลฺ + อ + อุ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
จวติ	ย่อมเคลื่อน จฺ ธาตุ ในความเคลื่อน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= จฺ + อ + ติ > พฤทธิ อฺ แห่ง จฺ ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]
จวนฺติ	ย่อมเคลื่อน จฺ ธาตุ ในความเคลื่อน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= จฺ + อ + อนฺติ > พฤทธิ อฺ แห่ง จฺ ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

จวิ

เคลื่อนแล้ว

จุ ชาติ ในความเคลื่อน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ [= จุ + อ + อี > พุทธิ อุ แห่ง จุ ชาติ เป็น โอ, แปลง
โอ เป็น อว, ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (จว + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย,
รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

จาราเปลิ

(ยัง...) ให้เที่ยวไปแล้ว

จร ชาติ ในความเที่ยวไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุ อากม +
อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= จร + ณาเป + สุ + อี > ลบ ณุ แห่ง ณาเป
ปัจจัย, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา (จารุ + อาเป + สุ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ
เป็น อี]

จาเลลิ

(ยัง...) ให้ไหวแล้ว

จล ชาติ ในความไหว + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุ อากม + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ [= จล + เณ + สุ + อี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย,
ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา (จาลุ + เณ + สุ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

จินตยิ

คิดแล้ว

จินตุ ชาติ ในความคิด + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= จินตุ + ฌย + อี > ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย,
ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (จินตุ + อยุ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

จินตยิตถ

คิดแล้ว

จินตุ ชาติ ในความคิด + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อากม + ตถ อัชชัตตนิวิรัตติ (ตุมฺเห) [= จินตุ + ฌย + อี + ตถ
> ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัยปัจจัย (จินตุ + อย + อี + ตถ), ลบสระหน้า
(อ ที่ ย)]

จินตยิสสามิ

จักคิด

จินตุ ชาติ ในความคิด + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อากม + สสามิ ภาวิสันติวิรัตติ (อหํ) [= จินตุ + ฌย + อี +
สสามิ > ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

จินตยัส

คิดแล้ว

จินตฺ ชาติ ในความคิด + ณย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อํ อชัตตนิวิภตติ [= จินตฺ + ณย + อํ > ลบ ณฺ แห่ง ณย ปัจจัย,
ลบสรรหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภตติ เป็น อีสฺ]

จินตติ

ย่อมคิด

จินตฺ ชาติ ในความคิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ติ วัตตมานาวิภตติ [= จินตฺ + เณ + ติ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

จินตุนติ

ย่อมคิด

จินตฺ ชาติ ในความคิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= จินตฺ + เณ + อนฺติ > ลบ ณฺ แห่ง เณ
ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ (จินตฺ + เณ + นฺติ)]

จินตมิ

ย่อมคิด

จินตฺ ชาติ ในความคิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ มิ วัตตมานาวิภตติ (อหิ) [= จินตฺ + เณ + สิ > ลบ ณฺ แห่ง เณ
ปัจจัย]

จินตสิ

ย่อมคิด

จินตฺ ชาติ ในความคิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สิ วัตตมานาวิภตติ (ตุว) [= จินตฺ + เณ + สิ > ลบ ณฺ แห่ง เณ
ปัจจัย]

จินตสึ

คิดแล้ว

จินตฺ ชาติ ในความคิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภตติ [= จินตฺ + เณ + สฺ + อี > ลบ ณฺ
แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

จินตสฺ

คิดแล้ว

จินตฺ ชาติ ในความคิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺ อาคม + อํ อชัตตนิวิภตติ [= จินตฺ + เณ + สฺ + อํ > ลบ ณฺ
แห่ง เณ ปัจจัย]

จินตเสถสสามิ

จักคิด

จินตฺ ชาติ ในความคิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สสามิ ภวิสสันตวิรัตติ (อหํ) [= จินตฺ + เณ + สสามิ > ลบ ญ แห่ง
เณ ปัจจัย]

จिरายติ

ประพฤติเข้าอยู่

จिर ศัพท์ (ข้า, ชักข้า) + อาย ปัจจัย (ลงในอรรกว่า ประพฤติ) + ติ
วัตตมานาวิรัตติ [= จिर + อาย + ติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ร) (จิริ + อาย
+ ติ)]

เจตยติ

ย่อมนคิด

จิตฺ ชาติ ในความคิด + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ติ วัตตมานาวิรัตติ [= จิตฺ + ฌย + ติ > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย,
แปลง อี ที่ จิตฺ ชาติ เป็น เอ (เจตฺ + อย + ติ)]

ณ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ณ อักษร

ณทฺธิยิสฺ

ทิ้งแล้ว

ณทฺธิ ชาติ ในความทิ้ง + ณย ปัจจย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อุ อักขัตตนิวิรัตติ [= ณทฺธิ + ณย + อุ > ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจย,
ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ณทฺธิ + อยุ + อุ), แปลง อุ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ณทฺธาเปติ

(ยัง...) ให้ทิ้งแล้ว

ณทฺธิ ชาติ ในความทิ้ง + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี
อักษัตตนิวิรัตติ [= ณทฺธิ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณ แห่ง ณาเป
ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ณทฺเทติ

ย่อมทิ้ง

ณทฺธิ ชาติ ในความทิ้ง + เณ ปัจจย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ณทฺธิ + เณ + ตี > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

ฉฯเทนุติ	ย้อมทั้ง ฉฯฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= ฉฯฯ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]
ฉฯเทม	จงทั้ง ฉฯฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวีภัตติ (มย) [= ฉฯฯ + เณ + ม > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
ฉฯเทสิ	ทั้งแล้ว, สำรอกแล้ว ฉฯฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อชชัตตนิวิภัตติ [= ฉฯฯ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ฉฯเทสุ	ทั้งแล้ว ฉฯฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อุม อชชัตตนิวิภัตติ [= ฉฯฯ + เณ + สฺ + อุม > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
ฉฯเทสุสติ	จักทั้ง ฉฯฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ฉฯฯ + เณ + สฺสติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
ฉฯเทสุสาม	จักทั้ง ฉฯฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= ฉฯฯ + เณ + สฺสาม > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ฉทุเทสุสามิ จักทั้ง
ฉทุฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุฑ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ สุธามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ฉทุฯ + เณ + สุธามิ > ลบ ณุ แห่ง
เณ ปัจจัย]

ฉทุเทหิ จงทั้ง
ฉทุฯ ชาติ ในความทั้ง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุฑ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ หิ ปญจมีวิภัตติ (ตุว) [= ฉทุฯ + เณ + หิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

ฉาเทติ ย่อมกลบ
ฉทุ ชาติ ในความตัด + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุฑ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= ฉทุฯ + เณ + ตติ > ทีฆะ อ ต้นชาติเป็น อา,
ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (ฉาฯ + เอ + ตติ)]

ฉินุท จงตัด
ฉิฯ ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจำหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ
ปญจมีวิภัตติ (ตุว) [= ฉิฯ + อ + หิ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ,
แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ หิ วิภัตติ (ฉินุฯ + อ)]

ฉินุทติ ย่อมตัด
ฉิฯ ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจำหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาจก) + ตติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ฉิฯ + อ + ตติ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ,
แปลงนิคหิตเป็น นุ]

ฉินุทาเปสุสามิ (ยัง...) จักให้ตัด
ฉิฯ ชาติ ในความตัด + ฉาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) (อห) [= ฉิฯ
+ ฉาเป + สุธามิ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคหิตเป็น
นุ, ลบ ณุ แห่ง ฉาเป ปัจจัย (ฉินุฯ + อาเป + สุธามิ)]

ฉินุทาหิ จงตัด
ฉิฯ ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจำหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ
ปญจมีวิภัตติ (ตุว) [= ฉิฯ + อ + หิ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ,
แปลงนิคหิตเป็น นุ, ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

ฉินฺทิ

ตัดแล้ว

ฉินฺท ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาก) + อี
อักษัตตนิวิภัตติ [= ฉินฺท+ อ + อี > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ,
แปลงนิคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย (ฉินฺท + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ฉินฺทิสฺสนฺติ

จกตัด

ฉินฺท ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาก) + อี
อาคม + สฺสนฺติ ภาวสันตวิภัตติ [= ฉินฺท+ อ + อี + สฺสนฺติ > ลงนิคหิต
อาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย]

ฉินฺทิสฺสามิ

จกตัด

ฉินฺท ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวาก) + อี
อาคม + สฺสามิ ภาวสันตวิภัตติ (อห) [= ฉินฺท+ อ + อี + สฺสามิ >
ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย]

ฉินฺทึ

ตัดแล้ว

ฉินฺท ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑ ชาติ + อี อักษัตตนิ
วิภัตติ (อห) [= ฉินฺท+ อ + อี > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลง
นิคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย]

ฉินฺทเอยฺยํ

พึงตัด

ฉินฺท ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑ ชาติ + เอยฺยํ
สัตตมวิภัตติ (อห) [= ฉินฺท+ อ + เอยฺยํ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นชาติ, แปลงนิคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย]

ฉุปี

ถูกต้องแล้ว, แตะต้องแล้ว

ฉุปี ชาติ ในความถูกต้อง, แตะต้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ + อี
อักษัตตนิวิภัตติ [= ฉุปี+ อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี (ฉุปี + อี)]

ข

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในฉัมมปทัฏฐกถา หมวด ข อักษร

ชเนลิ

(ยัง...) ให้เกิดแล้ว

ชนฺ ชาติ ในความเกิด + ณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี
อชัตตนิวิรัตติ [= ชนฺ + ณ + สฺ + อี > ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจย,
รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี (ชนฺ + เอ + สฺ + อี)]

ชหนฺติ

ย่อมละ

หา ชาติ ในความละ + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= หา + อ + อนฺติ > ทำเทวภาวะชาติ (หาหา),
รัสสะ อา เป็น อ (หหา), แปลง ห เป็น ข (ขหา), ลบ อา ที่ หา
(ขหฺ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจย (ขหฺ + อนฺติ)]

หมายเหตุ แปลง ห เป็น ข ด้วยสูตรว่า หสฺส โส [กัจจ.๔๖๔ : ๕๐๔,
กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๓๕]

ชหิสฺสามิ

จักละ

หา ชาติ ในความละ + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิรัตติ (อหฺ) [= หา + อ + อี + สฺสามิ > ทำ

เทวภาวะธาตุ (หahaha > หหา > ขหา > ขหฺ (ดู ขหนฺติ) (ขหฺ + อ + อิ + สฺสามิ), ลบ อ ปัจจัย]

ขานนฺติ

ย่อมนรู้

ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด ก็ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ณา + นา + อนฺติ > แปลง ณา ธาตุ เป็น ขา, ลบสระหน้า (อา ที่ นา) (ขา + นฺ + อนฺติ)]

หมายเหตุ แปลง ณา ธาตุ เป็น ขา ด้วยสูตรว่า ณาสุส ขาขํนา [กัจจ.๔๗๐ : ๕๑๔]

ขานาติ

ย่อมนรู้

ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด ก็ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ณา + นา + ติ > แปลง ณา ธาตุ เป็น ขา]

ขานาตุ

จงรู้

ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด ก็ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิภตฺติ [= ณา + นา + ตฺ > แปลง ณา ธาตุ เป็น ขา]

ขานาถ

ย่อมนรู้

ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด ก็ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถฺ ปัญจมีวิภตฺติ (ตุมฺเห) [= ณา + นา + ถฺ > แปลง ณา ธาตุ เป็น ขา]

ขานาเปลิ

(ยัง...) ให้รู้แล้ว

ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนีวิภตฺติ [= ณา + นา + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ณา ธาตุ เป็น ขา (ขา + นา + อาเป + สฺ + อี), ลบสระหน้า (อา ที่ นา), รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

หมายเหตุ นา ปัจจัยนี้เป็นปัจจัยประจําหมวด ก็ ธาตุ ซึ่งติดไปกับ ณา ธาตุ ด้วย (ไม่ใช่กัตตุวจาก), ลักษณะเช่นนี้จะพบอยู่บ้าง

ชานาเปสฺสามิ (ยัง...) จักให้รู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย + ฉาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺสามิ ภาวีสันติวิภัตติ (อหิ) [= ฉา + นา + ฉาเป + สฺสามิ > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา, ลป ญ แห่ง ฉาเป ปัจจัย, ลปสรรหน้า (อา ที่ นา)]

ชานาม ย่อมรู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= ฉา + นา + ม > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา]

ชานามิ ย่อมรู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= ฉา + นา + มิ > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา]

ชานาลิ ย่อมรู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + ลิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ฉา + นา + ลิ > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา]

ชานาหิ จงรู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ฉา + นา + หิ > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา]

ชานิสฺสติ จักรู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวีสันติวิภัตติ [= ฉา + นา + อี + สฺสติ > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา, ลปสรรหน้า (อา ที่ นา)]

ชานิสฺสนฺติ จักรู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภาวีสันติวิภัตติ [= ฉา + นา + อี + สฺสนฺติ > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา, ลปสรรหน้า (อา ที่ นา)]

ชานิสฺสาม จักรู้

ฉา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสาม ภาวีสันติวิภัตติ (มย) [= ฉา + นา + อี + สฺสาม > แปลง ฉา ธาตุ เป็น ชา, ลปสรรหน้า (อา ที่ นา)]

ชานิสฺสามิ

จํกรู

ฅา ฅาตุ ในควาามรู้ + นา ปัจจยั ประจําหฺมวด กิ ฅาตุ (กัตฺตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสฺสันตฺวิภักตฺติ (อหํ) [= ฅา + นา + อี + สฺสามิ > แปรลง ฅา ฅาตุ เป็น ฅา, ลบสฺระหฺนํ (อา ที่ นา)]

ชานเณมฺ

พึงรู้, พึงรู้จัก

ฅา ฅาตุ ในควาามรู้ + นา ปัจจยั ประจําหฺมวด กิ ฅาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺยาม สัตตมึวิภักตฺติ (มยํ) [= ฅา + นา + เอยฺยาม > แปรลง ฅา ฅาตุ เป็น ฅา, แปรลง เอยฺยาม เป็น เอมฺ, ลบสฺระหฺนํ (อา ที่ นา) (ฅา + น + เอมฺ)]

หฺมายเหตุ แปรลง เอยฺยาม เป็น เอมฺ ด้วยสฺตรว่า กฺวจิ เอยฺยามสฺเสมฺ [นึติ.สฺสฺตฺ.๑๐๗๐]

ชานเณยฺ

พึงรู้

ฅา ฅาตุ ในควาามรู้ + นา ปัจจยั ประจําหฺมวด กิ ฅาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺย สัตตมึวิภักตฺติ [= ฅา + นา + เอยฺย > แปรลง ฅา ฅาตุ เป็น ฅา, ลบสฺระหฺนํ (อา ที่ นา)]

ชานเณยฺยํ

พึงรู้

ฅา ฅาตุ ในควาามรู้ + นา ปัจจยั ประจําหฺมวด กิ ฅาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺยํ สัตตมึวิภักตฺติ (อหํ) [= ฅา + นา + เอยฺยํ > แปรลง ฅา ฅาตุ เป็น ฅา, ลบสฺระหฺนํ (อา ที่ นา)]

ชานเณยฺยาสิ

พึงรู้

ฅา ฅาตุ ในควาามรู้ + นา ปัจจยั ประจําหฺมวด กิ ฅาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺยาสิ สัตตมึวิภักตฺติ (ตฺวํ) [= ฅา + นา + เอยฺยาสิ > แปรลง ฅา ฅาตุ เป็น ฅา, ลบสฺระหฺนํ (อา ที่ นา)]

ชานเณยฺยํ

พึงรู้

ฅา ฅาตุ ในควาามรู้ + นา ปัจจยั ประจําหฺมวด กิ ฅาตุ (กัตฺตฺวาจก) + เอยฺยํ สัตตมึวิภักตฺติ [= ฅา + นา + เอยฺยํ > แปรลง ฅา ฅาตุ เป็น ฅา, ลบสฺระหฺนํ (อา ที่ นา)]

ชายติ	ย่อมเกิด ชนฺ ชาติ ในความเกิด + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ชนฺ + ย + ตี > แปลง ชนฺ ชาติ เป็น ชา]
ชายเต	ย่อมเกิด ชนฺ ชาติ ในความเกิด + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + เต วัตตมานาวีรัตติ [= ชนฺ + ย + เต > แปลง ชนฺ ชาติ เป็น ชา]
ชายิสฺสติ	จักเกิด ชนฺ ชาติ ในความเกิด + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันตวิรัตติ [= ชนฺ + ย + อี + สฺสติ > แปลง ชนฺ ชาติ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ชา + ยุ + อี + สฺสติ)]
ชายิสฺสนฺติ	จักเกิด ชนฺ ชาติ ในความเกิด + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันตวิรัตติ [= ชนฺ + ย + อี + สฺสนฺติ > แปลง ชนฺ ชาติ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
ชาเยถ	พึงเกิด ชนฺ ชาติ ในความเกิด + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + เถ สัตตมวีรัตติ [= ชนฺ + ย + เถ > แปลง ชนฺ ชาติ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
ชาเลยฺยาสี	(ยัง...) พึงให้โพลง ชฺล ชาติ ในความโพลง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺยาสี สัตตมวี รัตติ (ตุว) [= ชฺล + เณ + เอยฺยาสี > ที่ฆะ อ ต้นชาติเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (ชาลฺ + เอ + เอยฺยาสี), ลบ เอ สระหน้า (ชาลฺ + เอยฺยาสี)]
ชาเลสิ	(ยัง...) ให้โพลงแล้ว ชฺล ชาติ ในความโพลง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ชฺล + เณ + สฺ + อี > ที่ฆะ อ ต้นชาติเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

ชาเลศสุสามิ (ยัง...) จักให้โพลง

ชลฺ ฐาตุ ในความโพลง + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + สุสามิ ภาวิสสันติ
วิรัตติ (อห) [= ชลฺ + เณ + สุสามิ > ทีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจย]

ชีนาติ ย่อมชนะ

ชี ฐาตุ ในความชนะ + นา ปัจจย ประจําหมวด ก็ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ติ
วัตตมานาวิรัตติ [= ชี + นา + ติ]

ชีนิ ชนะแล้ว

ชี ฐาตุ ในความชนะ + นา ปัจจย ประจําหมวด ก็ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อัชตตนิวิรัตติ [= ชี + นา + อี > ลบสระหน้า (อา ที่ นา), รัสสะ อี
วิรัตติ เป็น อี]

ชีนิสฺสติ จักชนะ

ชี ฐาตุ ในความชนะ + นา ปัจจย ประจําหมวด ก็ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ชี + นา + อี + สฺสติ > ลบสระหน้า
(อา ที่ นา)]

ชีนีสฺ ชนะแล้ว

ชี ฐาตุ ในความชนะ + นา ปัจจย ประจําหมวด ก็ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อุ
อัชตตนิวิรัตติ [= ชี + นา + อุ > ลบสระหน้า (อา ที่ นา), แปลง อุ
วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ชีเน พึงชนะ

ชี ฐาตุ ในความชนะ + นา ปัจจย ประจําหมวด ก็ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= ชี + นา + เอยฺย > ลบสระหน้า (อา ที่ นา),
แปลง เอยฺย วิรัตติ เป็น เอ]

ชีเนยฺย พึงชนะ

ชี ฐาตุ ในความชนะ + นา ปัจจย ประจําหมวด ก็ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= ชี + นา + เอยฺย > ลบสระหน้า (อา ที่ นา)]

ชีรตุ

จงครำครำ, จงทรุโทรม

ชรุ ธาตุ ในความครำครำ, ชรา, ทรุโทรม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตุ ปัญจมีวิภัติ [= ชรุ + อ + ตุ > แปลง ชรุ ธาตุ เป็น ชีรุ]

หมายเหตุ แปลง ชรุ ธาตุ เป็น ชีรุ ด้วยสูตรว่า ชรมรานํ ชีรชียมียยา วา [กัจจ.๕๐๕ : ๔๘๒, กัจจายนะเบี่ยงต้น หน้า ๒๕๓], บ้างว่า แปลงเป็น ชีร (ร ไม่มีจุด) ก็มี, ส่วนในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนแสดงเป็น ชีรุ (รุ มีจุด) เพราะตั้งเป็น ชรุ ธาตุ เมื่อแปลง ชรุ เป็น ชีรุ รุ ก็จะต้องมีจุดอยู่เหมือนเดิม, อนึ่ง จาก ชรุ เป็น ชีรุ นั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงที่ ช เป็น ชี เท่านั้นเอง ดังนั้น เมื่อตั้งเป็น ชรุ ก็ต้องแปลงเป็น ชีรุ (เป็น รุ เหมือนกัน ทั้ง ชรุ และ ชีรุ), อย่างไรก็ตาม ถ้าตั้งเป็น ชร ธาตุ ก็ต้องลบ อ ที่ ร (เป็น ชรุ) อยู่ดี ด้วยสูตรว่า ธาตุสุสนโตฯ (สูตรลบสระที่สุธธาตุ) และเมื่อเป็น ชรุ แล้วเวลาแปลงก็ต้องบอกว่าแปลง ชรุ (ไม่ใช่ ชร) เป็น ชีรุ ดังกล่าวแล้ว, อนึ่ง ที่ว่า บ้างว่า แปลงเป็น ชีร (ร ไม่มีจุด) นั้น (= ชีร + อ + ติ) ก็ต้องลบสระหน้า คือ อ ที่ ร เหมือนเดิม (ชีร > ชีรุ) ก่อนที่จะทำการสนธิ รุ เข้ากับ อ ปัจจัยที่ตามหลังมา (เป็น ชีรติ เช่นกัน), ดังนั้น ใครจะแสดงหรืออธิบายอย่างไร ก็ต้องสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนทุกขั้นตอน

ชีรนตุ

จงครำครำ

ชรุ ธาตุ ในความครำครำ, ชรา, ทรุโทรม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนตุ ปัญจมีวิภัติ [= ชรุ + อ + อนตุ > แปลง ชรุ ธาตุ เป็น ชีรุ, ลบ อ ปัจจัย]

ชีริ

ครำครำแล้ว

ชรุ ธาตุ ในความครำครำ, ชรา, ทรุโทรม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชชัตตนิวิภัติ [= ชรุ + อ + อี > แปลง ชรุ ธาตุ เป็น ชีรุ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

ชีว

จงเป็นอยู่

ชีวุ ธาตุ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัติ (ตุว) [= ชีวุ + อ + หิ > ลบ หิ วิภัติ]

ชีวติ	ย่อมเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ชีว + อ + ตี]
ชีวตุ	จงเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตุ ปัญจมีวิรัตติ [= ชีว + อ + ตุ]
ชีวถ	จงเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุเม) [= ชีว + อ + ถ]
ชีวนติ	ย่อมเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนุติ วัตตมานาวีรัตติ [= ชีว + อ + อนุติ > ลบ อ ปัจจัย]
ชีวนตุ	จงเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนุตุ ปัญจมีวิรัตติ [= ชีว + อ + อนุตุ > ลบ อ ปัจจัย]
ชีวลี	ย่อมเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= ชีว + อ + ลี]
ชีวามิ	ย่อมเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อห) [= ชีว + อ + มิ > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]
ชีวahi	จงเป็นอยู่ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ชีว + อ + หิ > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิรัตติ]

ชีวิสุสติ	จักเป็นอยู่ ชีวะ ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สสุติ ภวิสสันตวิภัตติ [= ชีวะ + อ + อิ + สสุติ > ลบ อ ปัจจัย]
ชีวิสุสส	จักเป็นอยู่ ชีวะ ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สสุส ภวิสสันตวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ชีวะ + อ + อิ + สสุส > ลบ อ ปัจจัย]
ชีวิสุสสิ	จักเป็นอยู่ ชีวะ ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สสุสิ ภวิสสันตวิภัตติ (ตุวํ) [= ชีวะ + อ + อิ + สสุสิ > ลบ อ ปัจจัย]
ชีวิสุสสามิ	จักเป็นอยู่ ชีวะ ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สสุสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อิหํ) [= ชีวะ + อ + อิ + สสุสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
ชีเว	พึงเป็นอยู่ ชีวะ ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ชีวะ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ (ชีวะ + เอ)]
ชีเวยฺยํ	พึงเป็นอยู่ ชีวะ ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ (อิหํ) [= ชีวะ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]

ณ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ณ อักษร

ณาเปถ

จงเฝ้า, (ยัง...) จงให้ใหม่

ณาปฺ ชาติ ในความเฝ้า, ใหม่ (ชาติปฺ.๑๕๓) + ณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ
ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภตติ (ตุเม) [= ณาปฺ + ณ + ถ >
ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจย]

หมายเหตุ ดู ณาเปหิ

ณาเปลิ

เฝ้าแล้ว, (ยัง...) ให้ใหม่แล้ว

ณาปฺ ชาติ ในความเฝ้า, ใหม่ (ชาติปฺ.๑๕๓) + ณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ
ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อชัตตนิวิภตติ [= ณาปฺ + ณ + สฺ
+ อี > ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ณาเปสสาม

จักเฝ้า, (ยัง...) จักให้ใหม่

ณาปฺ ชาติ ในความเฝ้า, ใหม่ (ชาติปฺ.๑๕๓) + ณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ
ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสาม ภวิสสันติวิภตติ (มย) [= ณาปฺ + ณ +
สฺสามิ > ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจย]

ฉาเปสุสามิ จักเผา, (ยัง...) จักให้ไหม้

ฉาบุ ฐาตุ ในความเผา, ไหม้ (ฐาตุป.๑๕๓) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจาก) + สุสามิ ภวิสสันตวิรัตติ (อหิ) [= ฉาบุ + เณ + สุสามิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ฉาเปหิ จงเผา, (ยัง...) จงให้ไหม้

ฉาบุ ฐาตุ ในความเผา, ไหม้ (ฐาตุป.๑๕๓) + เณ ปัจจัย + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ฉาบุ + เณ + หิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

หมายเหตุ ที่มีรูปเป็น ฉาเป-ทั้งหลายทั้งปวงนี้ ขอนำข้อมูลมาประกอบการพิจารณาเพิ่มเติม ดังนี้

๑. ฉาบุ ฐาตุ นี้ ในฐาตุป.๑๕๓ จัดลงในหมวด จุรุ ฐาตุ มีรูป (กัตตุวาจาก) เป็น ฉาเปติ ฉาปยติ (ฉาบุ + เณ/ณย + ติ), ส่วนการิต (เหตุกัตตุวาจาก) มีรูปเป็น ฉาปาเปติ ฉาปาปยติ (ฉาบุ + ฉาเป/ฉापย + ติ), ซึ่งตามนัยนี้ **ฉาเปหิ, ฯลฯ** ก็ต้องแปลเป็นกัตตุวาจาก ว่า **จงเผา ...** จาก ฉาบุ ฐาตุ + เณ (หมวด จุรุ ฐาตุ, กัตตุวาจาก) + หิ, แต่สำนักเรียนบาลีต่าง ๆ นิยมแปล (โดยพยัญชนะ) เป็นเหตุกัตตุวาจาก ว่า **จงให้ไหม้**
๒. หนังสือปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต หน้า ๓๑๘ แยก ฉาเปติ ว่า มาจาก เณ ฐาตุ (เป็นเหตุกัตตุวาจากของ ฉาเปติ) แปลว่า ยังให้ครอบงำ (ให้ไหม้) โดยเทียบกับสันสกฤตว่า กุษาปยติ (จาก ไกษ ฐาตุ), ตามนัยนี้ ก็เป็นเหตุกัตตุวาจาก จาก เณ ฐาตุ + ฉาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจาก) + ติ (ลบ เอ แห่ง เณ ฐาตุ หรือ แปลง เอ แห่ง (เณ ฐาตุ) เป็น อาย, แล้วลบ ย)
๓. นิรุติที่ปนี (เอทนต์ฐาตุรูป) กล่าวไว้ว่า เณ ฐาตุ ในความเผา, ไหม้ เหตุกัตตุวาจาก มีรูปเป็น ฉาเปติ ฯลฯ อ. กุญจ ฉาเปติ, ฉาเปนุติ, ฉาปยติ, ฉาปยณฺติ (คือ เณ + ฉาเป ปัจจัย + ติ, เณ + ฉापย + ติ, เณ + ฉาเป + อนฺติ, เณ + ฉापย + อนฺติ, ลบ เอ ที่ เณ, ลบ ญ (ณ + อาเป/อาปย + ...), หรือ แปลง เอ (แห่ง เณ ฐาตุ) เป็น อาย แล้วลบ ย เป็น ฉา (เณ > ฉาย > ฉา + อาเป/อาปย + ..., ลบ อา สระหน้า)

๔. พระมหาเวทย์ วรณฺญ [๒๕๔๗ : ๓๕] แยก **ฉาเปติ** ไว้เป็น ๒ นัย (๒ วาจก) คือ ฉป (ฉปฺ) + เณ (หฺมวด จฺรฺ ธาตุ) + ติ เป็นกัตตุวจาก แปลว่า ย่อมเฝ้า และ เณ + ฉาเป + ติ เป็นเหตุกัตตุวจาก แปลว่า ยัง...ย่อมให้ใหม่ (ดูกัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๒๐)
๕. พระมหาสำลี วิสุทฺโธ แสดงไว้ในอักขรานุक्रमกิริยาอาขยาต [มปป. : ๙๒] **ฉาเปติ** เป็นได้ ๒ วาจก คือ ฉาป (ฉาปฺ) ธาตุ + เณ (เหตุกัตตุวจาก) + ติ และ ฉาป (ฉาปฺ) ธาตุ + เณ (หฺมวด จฺรฺ ธาตุ, กัตตุวจาก) + ติ จึงพอสรุปได้ว่า **ฉาเปติ, ฉาเปทิ, ฯลฯ** ถ้าแยกเป็น **ฉาปฺ + เณ** (หฺมวด จฺรฺ ธาตุ - นัยธาตุป.๑๕๓) + ... ก็เป็นกัตตุวจาก แปลว่า เฝ้า, แต่ถ้าแยกเป็น **เณ + ฉาเป + ...** (นัยปทานุกรมฯ และกัจจายนะเบื้องต้น) ก็เป็นเหตุกัตตุวจาก แปลว่า (ยัง...)ให้ใหม่, แต่ถ้าแปลโดยอรรถ แปลว่า เฝ้า (กัตตุวจาก), จึงขอฝากให้ผู้รู้ช่วยกันวิจารณ์

ฉายติ

(อันไฟ) ย่อมใหม่

- เณ ธาตุ ในความเฝ้า, ใหม่ + ย ปัจจย (กัมมวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= **เณ + ย + ติ** > แปลง เอ แห่ง เณ ธาตุ เป็น อา]
- เณ ธาตุ ในความเฝ้า, ใหม่ + อ ปัจจย ประจำหฺมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= **เณ + อ + ติ** > แปลง เอ แห่ง เณ ธาตุ เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) - ที่แสดงเป็นกัตตุวจากนี้ ดูเพิ่มเติมในหมายเหตุ

หมายเหตุ เกี่ยวกับ ฉายติ นี้ (รวมถึงคำอื่น ๆ เช่น ฉายิ, ฉายนฺติ, ฉายีสุ, ฯลฯ) ขอนำหลักฐานมาประกอบการพิจารณาเพิ่มเติม ดังนี้

๑. **กัจจายนะชั้นพื้นฐาน** หน้า ๑๗๓ แยก (ฉายติ) เป็น เณ ธาตุ ในความเฝ้า-ใหม่ (เณ-ทาเห) + อ ปัจจย (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ, อาเทศ เอ ที่สุดธาตุเป็น อาย
๒. **นิรุติทีปนี** (เอทนต์ธาตุรูป) กล่าวไว้ว่า เณ ธาตุ ในความเฝ้า-ใหม่ กัตตุวจาก มีรูปเป็น ฉายติ อ. ปทีโป ฉายติ, ปริชฺฉายติ (ปริ นำ) (คือ **เณ + อ + ติ**, แปลง เอ เป็น อาย) (อย่างข้อ ๑) [นอกจากนั้นยังกล่าวเพิ่มเติมว่า กัมมวจาก มีรูปเป็น ฉายียติ (คือ **เณ + อิ** อาคม หน้า ย, ทิมะ) + ย ปัจจย กัมมวจาก + ติ, แปลง เอ เป็น ฉาย)]

๓. พระมหาสำลี วิสุทฺโธ แสดงไว้ในอักขรานุกรมกิริยาอาขยาต [มปป. : ๙๒]
ฌาย (จงเฝ้า), ฌายติ (ย่อมเฝ้า), ฌายีสฺส (เฝ้าแล้ว, เฝ้า) เป็นกัตตุวาก
ทั้งหมด จาก เฌ ชาติ ในความเฝ้า, เฝ้า + อ ปัจจัย ประจำหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ... แปลง เอ แห่ง เฌ ชาติ เป็น อาย

ฌายนฺติ

(อันไฟ) เฝ้าอยู่

เฌ ชาติ ในความเฝ้า, เฝ้า + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ
[= เฌ + ย + อนฺติ > แปลง เอ แห่ง เฌ ชาติ เป็น อา, ลบสระหน้า
(อ ที่ ย)]

ฌายิ

(อันไฟ) เฝ้าแล้ว

เฌ ชาติ ในความเฝ้า, เฝ้า + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + อี อัชตตนิวิภัตติ
[= เฌ + ย + อี > แปลง เอ แห่ง เฌ ชาติ เป็น อา, ลบสระหน้า
(อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ฌายิสฺสติ

(อันไฟ) จักเฝ้า

เฌ ชาติ ในความเฝ้า, เฝ้า + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + อี อาคม + สฺสติ
ภวิสสันติวิภัตติ [= เฌ + ย + อี + สฺสติ > แปลง เอ แห่ง เฌ ชาติ
เป็น อา, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ฌายีสฺสุ

(อันไฟ) เฝ้าแล้ว

เฌ ชาติ ในความเฝ้า, เฝ้า + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + อุม อัชตตนิวิภัตติ
[= เฌ + ย + อี > แปลง เอ แห่ง เฌ ชาติ เป็น อา, ลบสระหน้า
(อ ที่ ย), แปลง อุม วิภัตติ เป็น อีสฺสุ]

จ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุक्रमกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด จ อักษร

จปาเปหิ

(ยัง...) จงให้ตั้งไว้

จปฺ ฐาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้ + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมี
วิภัตติ (ตวฺ) [= จปฺ + ณาเป + หิ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย]

หมายเหตุ จปฺ ฐาตฺนี้ ในธาตุป.๑๗๗ แสดงเป็น ฌป (ฌป) ฐาตุ และว่า ฐาตุ
นี้เป็น สกมฺม (สกรรมธาตุ) ในบัดนี้ใช้ จ โดยมาก ในที่นี้คงไว้ตาม ส.
[คือในธาตุป.๑๗๗ จะเป็น ฌป ฐาตุ (ฌ ฌง) เช่น ฌเปติ]

จเปถ

จงพัก

จปฺ ฐาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้, เก็บไว้, พักไว้ + เณ ปัจจย ประจำหมวด
จฺร ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตมฺเห) [= จปฺ + เณ + ถ >
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

จเปนฺติ

ย่อมตั้งไว้

จปฺ ฐาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจย ประจำหมวด จฺร ฐาตุ
(กัตตุวาจก) + อนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= จปฺ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง
เณ ปัจจย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

- จเปลิ** **ตั้งไว้แล้ว**
 จปฺ ชาติ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ชาติ
 (กัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อี อັชชัตตนิวิรัตติ [= **จปฺ + เณ + สฺ + อี**
 > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- จเปสฺ** **ตั้งไว้แล้ว**
 จปฺ ชาติ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ชาติ
 (กัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อุมฺ อັชชัตตนิวิรัตติ [= **จปฺ + เณ + สฺ + อุมฺ**
 > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]
- จเปสฺสติ** **จักตั้งไว้**
 จปฺ ชาติ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ชาติ
 (กัตตฺวาจก) + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= **จปฺ + เณ + สฺสติ** > ลบ ญ แห่ง
 เณ ปัจจย]
- จเปหิ** **จกเก็บไว้**
 จปฺ ชาติ ในความตั้งไว้, วางไว้, เก็บไว้ + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ชาติ
 (กัตตฺวาจก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตฺว) [= **จปฺ + เณ + หิ** > ลบ ญ แห่ง
 เณ ปัจจย]
- จสฺสติ** **จักดำรงอยู่**
 จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก)
 + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= **จา + อ + สฺสติ** > ลบ อา แห่ง จา ชาติ
 (จ + อ + สฺสติ = จสฺสติ)]
หมายเหตุ ถ้าอธิบายว่า รัสสะ อา แห่ง จา ชาติ เป็น อ (จ + อ +
 สฺสติ) ก็ต้องลบสระหน้า คือ อ ที่ จ อีกทีหนึ่ง (จ > (ลบ อ) จ + อ +
 สฺสติ = จสฺสติ), หรือไม่ก็ต้องอธิบายว่า ลบ อ ปัจจย (จา > (รัสสะ อา)
 จ + อ + สฺสติ > จ + สฺสติ = จสฺสติ) (แล้วแต่จะอธิบาย), ส่วนในที่นี้
 จึงอธิบายว่า ลบ อา ไปเลยทีเดียว (ดูอธิบายเพิ่มเติม ใน **ทสฺสติ** (จักให้)
 ซึ่งจะกล่าวต่อไป)

จสฺสามิ

จักยืนอยู่

จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺสามิ ภาสสันตวิภตติ (อหิ) [= จา + อ + สฺสามิ > ลบ อา แห่ง จา
ชาติ (จ + อ + สฺสามิ = จสฺสามิ)]

ท

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในฉัมมปทัญญูกถา หมวด ท อักษร

ทยุหเร

(อันไฟ) เผออยู่

ทหฺ ฐาตุ ในความเผา + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อนุติ วัตตมานาวีภัตติ
[= ทหฺ + ย + อนุติ > แปลง ท เป็น ท, แปลง หฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น
ยหฺ (ทยุห + อนุติ), แปลง อนุติ เป็น เร (ทยุห + เร)]

หมายเหตุ ทยุหเร พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๔/๑๓๙ (คาถา) ว่า

อุโฆ ปุตฺตา กาลกตา ปนฺเถ มยุหํ ปตี มโต
มาตา ปิตา จ ภاتا จ เอกจิตกมุหิ ทยุหเร

ทสฺสาเปติ

(ยัง...) ย่อมให้กัด

ทสฺ ฐาตุ ในความกัด + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ
[= ทสฺ + ณาเป + ติ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

ทลฺลิตฺติ

กัดแล้ว

ทสฺ ฐาตุ ในความกัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฐ ฐาตุ (กัตตฺวาจก) + อี
อชฺชัตตนีวิภัตติ [= ทสฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

ทหติ

ย่อมนไหม้

ทหฺ ฐาตุ ในความเผา + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ทหฺ + อ + ติ > แปลง ท เป็น ท]

ต

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ต อักษร

ตจฉีส

ถากแล้ว

ตจฺ ฉาตุ ในความถาก + อ ปัจจย ประจําหมวด ฎ ฉาตุ (กัตตุวาจก)
+ อํ อักษรตณีวิภัตติ [= ตจฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ วิภัตติ
เป็น อีส]

ตขุเชสุสติ

จักคุกคาม

ตขุ ฉาตุ ในความคุกคาม + เณ ปัจจย ประจําหมวด จฺร ฉาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺสติ ภาวิสสันตวิภัตติ [= ตขุ + เณ + สฺสติ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจย]

ตปฺปติ

ย่อมเดือดร้อน

ตปฺ ฉาตุ ในความร่ำร้อน, แผลเผา (ชาตฺป.๑๖๖) + ย ปัจจย ประจําหมวด
ทิว ฉาตุ (กัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= ตปฺ + ย + ตติ > แปลง
ปฺ ที่สุดชาตฺกับ ย เป็น ปป]

ตปฺปนฺติ

ย่อมเดือดร้อน

ตปฺ ฉาตุ ในความร่ำร้อน, แผลเผา (ชาตฺป.๑๖๖) + ย ปัจจย ประจําหมวด
ทิว ฉาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ตปฺ + ย + อนฺติ >

แปลง ปุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ปุป (ตปุป + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ป)
(ตปุป + อนฺติ)]

ตายสุ

จงดำนทาน

เต ธาตุ ในความต้านทาน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ สสุ ปัญจมีวิวัตติ (ตุว) [= เต + อ + สสุ > แปลง เอ แห่ง เต ธาตุ
เป็น อาย (ตาย + อ + สสุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ตาย + อ + สสุ)]

ตักิจุฉาเปติ

(ยัง...) ย่อมให้เยียวยา

กิตฺ ธาตุ ในรักษา, เยียวยา (ธาตุป.๗๘) + ฉ ปัจจัย + ฉาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิวัตติ [= กิตฺ + ฉ + ฉาเป + ตี >
ทำเหตุภาวะธาตุ (กิกิตฺ), แปลง ฤ พยัญชนะอัฟภาส เป็น ตฺ (ตักิจุ),
แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น จ (ตักิจุ), ลบ ญ แห่ง ฉาเป ปัจจัย (ตักิจุ + ฉ +
อาเป + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ฉ) (ตักิจุ + ฉ + อาเป + ตี)]

หมายเหตุ ฉ ปัจจัยนี้ เป็นปัจจัยธรรมดา ไม่ใช่ ฉ ปัจจัยที่ลงในอรรถปรารณา
- ดู บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาต (เชิงอรรถ ข้อ ๓.) หน้า ๑๙

ตักิจุฉาเปติ

(ยัง...) จงให้เยียวยา

กิตฺ ธาตุ ในรักษา, เยียวยา (ธาตุป.๗๘) + ฉ ปัจจัย + ฉาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปัจจัยวิวัตติ (ตุว) [= กิตฺ + ฉ + ฉาเป + หิ >
ทำเหตุภาวะธาตุ (กิกิตฺ), แปลง ฤ พยัญชนะอัฟภาส เป็น ตฺ (ตักิจุ),
แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น จ (ตักิจุ), ลบ ญ แห่ง ฉาเป ปัจจัย (ตักิจุ + ฉ +
อาเป + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ฉ)]

ติฏฺเญยาสี

พึงยืนอยู่

จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยาสี สัตตมีวิวัตติ (ตุว) [= จา + อ + เอยฺยาสี > แปลง จา ธาตุ
เป็น ติฏฺจ (ติฏฺจ + อ + เอยฺยาสี), ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (ติฏฺจ + อ +
เอยฺยาสี), ลบ อ ปัจจัย]

^๑ ปกติ จะต้องแปลง (ฤ) เป็น จ ได้รูปเป็น จิกิจุ เช่น จิกิจุฉติ, ส่วนที่แปลงเป็น ตฺ นี้ จัดเป็นเกณฑ์พิเศษ
[ดู บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาต หน้า ๑๙-๒๑].

หมายเหตุ แปลง จา ธาตุ เป็น ตัญญา ด้วยสูตรว่า จา ตัญญา [กัจจ.๔๖๘ : ๔๙๒, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๓๖-๒๓๗], แต่การแปลง จา ธาตุ เป็น ตัญญา ดังกล่าวนั้น เป็นการแสดงแบบรวบรัด ให้ง่ายต่อการจดจำ แต่ถ้าจะให้ถูกต้องหลักวิชาจริง ๆ ย่อมเป็นอภิปาส คือ ทำเหตุภาวะ จา เป็น จาจา (จจา), รัสสะ อา ตัวต้น เป็น อ (จจา), แปลง จ เป็น ฎ (ฎจา), แปลง ฎ เป็น ต (ตจา), แปลง อ ที่ ต เป็น อิ (ติจา), ซ้อน ฎ (ติฎจา), รัสสะ อา ที่ จา เป็น อ, ได้ฐานเป็น ตัญญา [ดู บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาต หน้า ๓๗-๓๘]

ตัญญา

จงหยุด

จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุวิ) [= จา + อ + หิ > แปลง จา ธาตุ เป็น ตัญญา (ตัญญา + อ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ), ลบ หิ วิภัตติ]

ตัญญาติ

ตั้งอยู่

จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= จา + อ + ติ > แปลง จา ธาตุ เป็น ตัญญา (ตัญญา + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

ตัญญาตุ

จงตั้งอยู่

ฐา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตุ ปัญจมีวิภัตติ [= จา + อ + ตุ > แปลง จา ธาตุ เป็น ตัญญา (ตัญญา + อ + ตุ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

ตัญญาถ

จงยืน, จงหยุด

จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= จา + อ + ถ > แปลง จา ธาตุ เป็น ตัญญา (ตัญญา + อ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

ตัญญานติ

ย่อมยืน

จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= จา + อ + อนฺติ > แปลง จา ธาตุ เป็น ตัญญา (ตัญญา + อ + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ), ลบ อ ปัจจัย]

ติฏจนตุ

จงยกไว้

จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนตุ ปัญจมีวิภัตติ [= จา + อ + อนตุ > แปลง จา ชาติ เป็น ติฏจ (ติฏจ + อ + อนตุ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ), ลบ อ ปัจจัย]

ติฏจล

ย้อมยืน

จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ลี วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= จา + อ + ลี > แปลง จา ชาติ เป็น ติฏจ (ติฏจ + อ + ลี), ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

ติฏจามิ

ย้อมยืน

จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= จา + อ + มิ > แปลง จา ชาติ เป็น ติฏจ (ติฏจ + อ + ลี), ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

ติฏจาทิ

จงยืน

จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ทิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= จา + อ + ทิ > แปลง จา ชาติ เป็น ติฏจ (ติฏจ + อ + ทิ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ), ทัมะ อ เป็น อา เพราะ ทิ วิภัตติ]

ติติกขติ

ย้อมอดกลั่น

ติข ชาติ ในความอดกลั่น + ข ปัจจัย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย ลงในอรรธ ธรรมดา ไม่ได้ลงในอรรธปารธนา) (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ติข + ข + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ คือ ติติข, แปลง ข ที่สุดธาตุเป็น ก (ติติก + ข + ตี)]

ติติกขิสฺส

จกอดกลั่น

ติข ชาติ ในความอดกลั่น + ข ปัจจัย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย, กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺส ภาวิสสันตวิภัตติ (อห) [= ติข + ข + อิ + สฺส > ทำ เทวภาวะธาตุ คือ ติติข, แปลง ข ที่สุดธาตุเป็น ก (ติติก + ข + อิ + สฺส), ลบสระหน้า (อ ที่ ข)]

ตุสฺติ	ย่อมยินดี ตุสฺ ชาติ ในความยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + ตี วัตตมานาวีรํตติ [= ตุสฺ + อ + ตี]
ตุสฺสติ	ย่อมยินดี ตุสฺ ชาติ ในความยินดี + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจ) + ตี วัตตมานาวีรํตติ [= ตุสฺ + ย + ตี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส]
ตุสฺสิ	ยินดีแล้ว ตุสฺ ชาติ ในความยินดี + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจ) + อี อัชชัตตนีวํตติ [= ตุสฺ + ย + อี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส), รสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
ตุสฺสิสฺสติ	จักยินดี ตุสฺ ชาติ ในความยินดี + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจ) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันตวิภตติ [= ตุสฺ + ย + อี + สฺสติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]
ตุสฺสึสฺ	ยินดีแล้ว ตุสฺ ชาติ ในความยินดี + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจ) + อุํ อัชชัตตนีวํตติ [= ตุสฺ + ย + อุํ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส), แปลง อุํ วิภตติ เป็น อีสุ]
เตมึสฺ	เปียกแล้ว ติมฺ ชาติ ในความชุ่ม, เปียก, ชื่น (ธาตุป.๑๗๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + อุํ อัชชัตตนีวํตติ [= ทิมฺ + อ + อุํ > แปลง อี แห่ง ทิมฺ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุํ วิภตติ เป็น อีสุ]
โตะเสนฺตุ	(ยัง...) จงให้ยินดี ตุสฺ ชาติ ในความยินดี + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจ) + อนฺตุ ปัญจมีวิภตติ [= ตุสฺ + เณ + อนฺตุ > พฤทธิ อฺ แห่ง ตุสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

โตเสถลี

(ยัง...) ให้ยินดีแล้ว

ตุสฺ ฐาตุ ในความยินดี + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ [= ตุสฺ + เณ + สฺ + อี > พฤทธิ อู แห่ง ตุสฺ ฐาตุ เป็น
โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ถ

อักษร

อาขุยatatที่ปนี อักขรานุกรมกริยาอาขยatatในธัมมปทฎฐกถา หมวด ถ อักขร

ถเกติ

ปิดแล้ว, กั้นแล้ว

ถกฺ ฐาตุ ในความปิด (ฐาตุป.๑๗๗) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จุรุ ฐาตุ
(กัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อักขัตตนีวิภัตติ [= ถกฺ + เณ + สฺ + อี
> ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ท

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุक्रमกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ท อักษร

ทกฺขิสฺสธ

จักเห็น

ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น, ดู, ฟัง (ฐาตุป.๑๙๗) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด
ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสธ ภาวิสสันติวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ทิสฺ
+ อ + อิ + สฺสธ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ทกฺข, ลบ อ ปัจจยฺ]

หมายเหตุ แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ทกฺข (ทกฺข) ด้วยสูตร ทิสฺสฺส ปสฺส
ทิสฺสฺส ทกฺขา วา [๔๗๑. ๔๘๓, กัจจายนะเปื้องต้น หน้า ๒๓๘], และ
ในที่นี้ ขอแสดงเป็น ทกฺข (ขฺ มีจุต) เพื่อความสะดวก และลดขั้นตอนในการ
ทำสนธิ (ถ้าแสดงเป็น ทกฺข ก็จะต้องลบ อ ที่ ข)

ทกฺขิสฺสสิ

จักเห็น

ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น, ดู, ฟัง (ฐาตุป.๑๙๗) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด
ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสสิ ภาวิสสันติวิภัตติ (ตุวํ) [= ทิสฺ +
อ + อิ + สฺสสิ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ทกฺข, ลบ อ ปัจจยฺ]

ทชฺชา

พึงให้

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ทา + อ + เอยฺย > แปลง ทา ธาตุ เป็น ทชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น อา]

หมายเหตุ แปลง ทา ธาตุ เป็น ทชฺช ด้วยสูตรว่า ทาธาตฺสสุทฺทํ ทชฺชํ (ปทฺรฺอุปสํหิ.๕๐๗, หน้า ๓๖๓-๓๖๔), และ ทา ธาตุ นี้ สามารถนำไปแจกได้ ๓ รูป คือ ๑. ททาติ ททฺนติ, ฯลฯ (รูปเทวภาวะ) ๒. เทติ เทนฺติ, ฯลฯ ๓. ทชฺชติ ทชฺชนฺติ, ฯลฯ (รูปแปลงเป็น ทชฺช), และแปลง เอยฺย เป็น อา ด้วยสูตรว่า ทชฺชมฺหา เอยฺยสุเส อา (นีติ.สุตฺต.๑๐๐๗) มีรูปเป็น ทชฺชา, และถ้าแปลง เอยฺย เป็น เอ ด้วยสูตรดังกล่าวด้วย ก็มีรูปเป็น ทชฺเช (ทชฺชา, ทชฺเช แปลว่า พึงให้) (ดู ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๔๗)

ททฺนติ

ย่อมให้

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ทา + อ + อนฺติ > ทำเทวภาวะธาตุ คือ ทาทา, รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + อนฺติ), ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ (ทท + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

ททามิ

จะให้, จะถวาย

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= ทา + อ + มิ > ทำเทวภาวะธาตุ คือ ทาทา, รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + มิ), ลบ อ ปัจจัย]

ททามฺห

ให้แล้ว

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มฺหา อชฺชัตตนีวิภัตติ (มย) [= ทา + อ + มฺหา > ทำเทวภาวะธาตุ คือ ทาทา, รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + มฺหา), ลบ อ ปัจจัย (ททา + มฺหา), รัสสะ อา แห่ง มฺหา วิภัตติ เป็น อ]

ททิตถ

ให้แล้ว

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + ตถ อชฺชัตตนีวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= ทา + อ + อิ + ตถ > ทำเทว

ภาวะธาตุ คือ ทาทา, รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + อิ + ตฺถ), ลบ อา
แห่ง ทา ธาตุ, ลบ อ ปัจจัย (ทท + อิ + ตฺถ)]

ทเทยฺย

พึงให้

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ททา + อ + เอยฺย > ทำเหตุภาวะธาตุ คือ ทาทา,
รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + เอยฺย), ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ, ลบ อ
ปัจจัย (ทท + เอยฺย)]

ทเทยฺยาถ

พึงถวาย

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ เอยฺยาถ สัตตมีวิภัตติ (ตุเม) [= ททา + อ + เอยฺยาถ > ทำเหตุภาวะ
ธาตุ คือ ทาทา, รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + เอยฺยาถ), ลบ อา แห่ง
ทา ธาตุ, ลบ อ ปัจจัย (ทท + เอยฺยาถ)]

ทเทยฺยามี

พึงถวาย

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ เอยฺยามี สัตตมีวิภัตติ (อหิ) [= ททา + อ + เอยฺยามี > ทำเหตุภาวะธาตุ
คือ ทาทา, รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + เอยฺยามี), ลบ อา แห่ง ทา
ธาตุ, ลบ อ ปัจจัย (ทท + เอยฺยามี)]

ทเทยฺยาสี

พึงถวาย

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ เอยฺยาสี สัตตมีวิภัตติ (ตุว) [= ททา + อ + เอยฺยาสี > ทำเหตุภาวะธาตุ
คือ ทาทา, รัสสะ อา เป็น อ (ททา + อ + เอยฺยาสี), ลบ อา แห่ง ทา
ธาตุ, ลบ อ ปัจจัย (ทท + เอยฺยาสี)]

ทมนฺติ

ย้อมฝัก

ทมฺ ธาตุ ในความฝัก, ทรมาน + ณย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ
(กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ทมฺ + ณย + อนฺติ > ลบ ณ
แห่ง ณย ปัจจัย (ทมฺ + อย + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ทมฺ + อย
+ อนฺติ)]

ทมฺมิ

ย่อมาให้

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจยิ ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ
วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= ทา + อ + มิ > แปลง อา แห่ง ทา ธาตุ
เป็น อ, แปลงนิคคหิตเป็น มฺ (ทา > ทิ > ทมฺ + อ + มิ), ลบ อ ปัจจยิ
(ทมฺ + มิ)]

หมายเหตุ แปลง อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า ทาพฺนตฺสฺส มิเมสุ [กัจจ.๔๘๒ :
๕๐๘, กัจจายณะเบื้องต้น หน้า ๒๔๔], และกัจจายณะขั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๙
ก็แสดงว่า อาเทศ อา อันเป็นที่สุดของ ทา ธาตุ เป็น อ, ลบ อ ปัจจยิ
(ทิ + มิ), และอาเทศนิคคหิตเป็น มฺ ด้วยสูตรว่า วคฺคนฺตํ วา วคฺเค
(ทมฺ + มิ = ทมฺมิ)

อนึ่ง พึงเข้าใจว่า อ กับ นิคคหิต เป็นคนละอย่างกัน เพราะ อ = สระ อ
+ นิคคหิต, ส่วนนิคคหิต คือพยัญชนะ ° (จุดกลม ๆ ใช้ตามหลัง อ อิ อุ,
เรียกว่า นิคคหิต ตามสาสนโวหาร และเรียกว่า อนุสาร ตามคัมภีร์ศัพทศาสตร์
นั่นเอง), โดยมีบางสูตรกล่าวถึงการแปลง อ เป็น นิคคหิต บ้าง เช่น อโม
นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ [กัจจ.๘๒ : ๑๔๙], หรือแปลงนิคคหิตเป็น อ ก็มี เช่น อ
พฺยญฺชน นิคฺคหิตํ [กัจจ.๓๐ : ๕๘] (ถ้าเป็นอย่างเดียวกัน ก็ไม่ต้องการแปลง
เป็นกันและกัน)

ดังนั้น ทมฺมิ นั้น จึงเป็นการแปลง อา เป็น อ (ไม่ใช่แปลง อา เป็นนิคคหิต)
ด้วยสูตรดังกล่าวข้างต้น แต่เมื่อจะแปลงเป็น มฺ ก็ต้องแปลงนิคคหิตเป็น มฺ
คือแปลงเฉพาะนิคคหิต ส่วน อ คงไว้ ไม่ใช่แปลง อ เป็น มฺ เพราะถ้าแปลง
อ (ทั้ง อ และนิคคหิต) เป็น มฺ จะมีรูปเป็น ทมฺมิ (ไม่ใช่ ทมฺมิ) เพราะ อ
(ทั้ง อ และนิคคหิต) ถูกเปลี่ยนเป็น มฺ ซึ่งมีผลให้ ท กลายเป็น ทฺ เพราะ
ไม่มีสระอาศย (มีจุดข้างล่าง)

ส่วนมติโมคฺ.๖/๒๒ ให้แปลง ทา ธาตุทั้งตัว เป็น ทิ (แล้วแปลงนิคคหิตเป็น มฺ)
ด้วยสูตรว่า ทาสฺส ทิ วา มิเมสฺวทฺวิเต สอดคล้องกับมติ**นिरुद्धิตินิ** (สูตรที่
๖๐๙. ทาสฺส ทิ วา มิเมสฺวทฺวิเต) ซึ่งอธิบายว่า อทฺวิเต ทาสฺส ทิ โหติ วา
มิเมสุ, นิคคหิตฺสฺส วคฺคนฺตํ - ในกรณีที่ไม่เป็นทเวภาวะ ให้แปลง ทา ธาตุ
เป็น ทิ เมื่อมี มิ หรือ ม วิภัตติอยู่หลัง และแปลงนิคคหิต (ที่ ทิ) เป็น มฺ

อุทาหรณ์เช่น ทมฺมิ, ทมฺม (ถ้าเป็นเทวภาวะ ก็จะไม่แปลง ทา เป็น ท เช่น ททามิ, ททามิ (ไม่เป็น ททมฺมิ, ททมฺม) (อหฺวิเตตติ ก็? ททามิ, ททาม) แม้วิธีจะต่างกัน แต่ก็ให้สำเร็จเป็น ทมฺมิ เช่นกัน (ใช้ได้หมด ต่างแค่วิธีการ อธิบายหรือกระบวนการ)

ทมฺหา

ให้แล้ว

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจยิ ประจำหฺมวต ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มฺหา อหฺชัตตนิวิรัตติ (มยฺ) [= ทา + อ + มฺหา > ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ (ท + อ + มฺหา)]

หมายเหตุ เพิ่มเติมเล็กน้อยว่า ทา ธาตุนี้ ในหนังสือเล่มนี้ ที่อธิบายว่า ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ นั้น ขอยกตัวอย่างในที่นี้ ทมฺหา จาก ทา + อ + มฺหา เมื่อลบ อา = ท + อ + มฺหา = ทมฺหา (สังเกต ท + อ = ท), แต่ถ้าอธิบายว่า ลบ อ ปัจจยิ = ทา + มฺหา ก็ต้องรื้สสะ อา เป็น อ = ทา + มฺหา > ท + มฺหา = ทมฺหา, ดังนั้น จะอธิบายอย่างไรก็ตาม ขอให้สำเร็จรูปให้ถูกต้องก็ยอมใช้ได้, **จึงสรุปได้ว่า** ถ้า(อธิบายว่า) ลบ อ ปัจจยิ ก็ต้องรื้สสะ อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อ, และถ้าไม่ลบ อ ปัจจยิ (คือคง อ ปัจจยิ) ก็ต้องลบ อา แห่ง ทา ธาตุ

ทสฺสติ

จักให้, จักถวาย

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจยิ ประจำหฺมวต ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ทา + อ + สฺสติ > ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ (ท + อ + สฺสติ)]

หมายเหตุ ทสฺสติ นี้ ก็เช่นกัน ถ้าอธิบายว่า ลบ อ ปัจจยิ = ทา + สฺสติ ก็ต้องรื้สสะ อา เป็น อ (ไม่ใช่ลบ อา) > ทา + สฺสติ > ท + สฺสติ = ทสฺสติ, ถ้าลบ อา = ทา + สฺสติ > ท + สฺสติ = ทสฺสติ ซึ่งเป็นคำผิด (ทสฺสติ คำถูก, ทสฺสติ คำผิด)

อนึ่ง บางตำราว่า รื้สสะ อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อ (ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุฯ) [เช่น ทสฺสติ (จักให้) จาก ทา + อ + สฺสติ ในกัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๕๘ ข้อ ๒.] ก็ยอมได้, แต่ถ้าว่าเช่นนั้น (คือรื้สสะ อา จาก ทา > ท + อ + สฺสติ) ก็ต้องลบสระหน้า คือ อ ที่ ท นั้นอยู่ดี เพราะมีสระ อ ซ้อนกันอยู่

๒ ตัว คือ อ ที่ ท และ อ ปัจจัย (ท + อ + สุตติ), ในที่นี้ แสดงเป็นลบบา แห่ง ทา ธาตุไปเลย [แสดงได้หลายนัย]

ทสฺสนฺติ

จักให้, จักถวาย

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสนฺติ ภาวีสันติวิภัตติ [= ทา + อ + สฺสนฺติ > ลบบา แห่ง ทา ธาตุ (ท + อ + สฺสนฺติ = ทสฺสนฺติ)]

ทสฺสยนฺติ

ย่อมแสดง

ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ทิสฺ + ฌย + อนฺติ > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทสฺส, ลบบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (ทสฺส + อย + อนฺติ), ลบบสรรหน้า (อ ที่ ส) และ อ ที่ ย)]

หมายเหตุ ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง นี้ มีการใช้เป็น ๒ รูป คือ เทส เช่น เทเสติ และ ทสฺส เช่น ทสฺเสติ, ตามหลักการใช้ กล่าวไว้ว่า เทเสติ (ที่มีรูปเป็น เทส) เป็นการแสดงนามธรรม เช่น ฌมฺมํ เทเสติ (ย่อมแสดงซึ่งธรรม), และ ทสฺเสติ (ที่เป็น ทสฺส) เป็นการแสดงรูปธรรม เช่น สตฺถารํ โน ทสฺเสถ (อ.ท่าน ท. จงแสดง ซึ่งพระศาสดา แก่เรา ท.), เหมาะสมสำหรับนักเรียนบาลีในวิชาแปลไทยเป็นมคธ(วิชากลับ) ตั้งแต่ประโยค ป.ธ.๔ ขึ้นไป, ลงไว้ประดับความรู้

ทสฺสยีสฺ

แสดงแล้ว

ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อฺ อชัตตนิวิภัตติ [= ทิสฺ + ฌย + อฺ > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทสฺส, ลบบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (ทสฺส + อย + อฺ), ลบบสรรหน้า (อ ที่ ส) และ อ ที่ ย), แปลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ทสฺสสิ

จักให้

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสสิ ภาวีสันติวิภัตติ (ตุว) [= ทา + อ + สฺสสิ > ลบบา แห่ง ทา ธาตุ]

ทสฺสสาม	จักกวางย ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= ทา + อ + สฺสสาม > ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]
ทสฺสสามิ	จักกให้ ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ทา + อ + สฺสสามิ > ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]
ทสฺสเสติ	ย่อมแสดง ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺร ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ทิสฺ + อ + ตี > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทสฺส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสฺส + เณ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]
ทสฺสเสถ	จงแสดง ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺร ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุเม) [= ทิสฺ + อ + ถ > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทสฺส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสฺส + เณ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]
ทสฺสเสยฺยาสี	พึงแสดง ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺร ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาสี สัตตมีวิภัตติ (ตุว) [= ทิสฺ + อ + เอยฺยาสี > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทสฺส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสฺส + เณ + เอยฺยาสี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]
ทสฺสเสถิ	แสดงแล้ว ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺร ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ทิสฺ + เณ + สฺ + อี > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทสฺส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสฺส + เณ + สฺ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ทสุเสลี

ย่อแสดง

ทิสฺ ฐาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= ทิสฺ + เณ + ลี > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น
ทสุส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสุส + เณ + ลี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ทสุเสลฺลํ

แสดงแล้ว

ทิสฺ ฐาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺ อากม + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= ทิสฺ + เณ + สฺ + อํ > แปลง ทิสฺ
ฐาตุ เป็น ทสุส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ทสุเสสฺสามิ

จักแสดง

ทิสฺ ฐาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺสามิ ภาวิสสันติวิรัตติ (มย) [= ทิสฺ + เณ + สฺสามิ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ
เป็น ทสุส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสุส + เณ + สฺสามิ), ลบสระหน้า
(อ ที่ ส)]

ทสุเสสฺสามิ

จักแสดง

ทิสฺ ฐาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺสามิ ภาวิสสันติวิรัตติ (อห) [= ทิสฺ + เณ + สฺสามิ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ
เป็น ทสุส, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสุส + เณ + สฺสามิ), ลบสระหน้า
(อ ที่ ส)]

ทสุเสหิ

จงแสดง

ทิสฺ ฐาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ หิ ภาญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ทิสฺ + เณ + หิ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ทสุส,
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ทสุส + เณ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ทาเปลิ

(ยัง...) ให้ให้แล้ว

ทา ฐาตุ ในความให้ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ [= ทา + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย
(ทา + อาเป + สฺ + อี), ลบ อา แห่ง ทา ฐาตุ (ท + อาเป + สฺ + อี),
รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ทาเปส

(ยัง...) ให้ให้แล้ว

ทา ธาตุ ในความให้ + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ส อาคม + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ (อห) [= ทา + ณาเป + ส + อี > ลบ ณุ แห่ง ณาเป
ปัจจย, ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]

ทาเปสสามิ

(ยัง...) จักให้ให้

ทา ธาตุ ในความให้ + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สสามิ ภวิสสันติ
วิรัตติ (อห) [= ทา + ณาเป + สสามิ > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจย,
ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]

ทิสฺสติ

ย่อมปรากฏ

ทิสฺ ธาตุ ในความปรากฏ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ทิสฺ + อ + ตี > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทิสฺส,
(ทิสฺส + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

หมายเหตุ รูป ทิสฺสติ ตามที่เรียนกันมา แปลและแยกศัพท์ ได้ ๒ แบบ
คือ แปลว่า ปรากฏ แยกเป็น ทิสฺ + ย (ทิว ธาตุ) + ตี, แปลง ส
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, เป็นกัตตุวจาก และแปลว่า (อันเขา) ย่อมเห็น
แยกเป็น ทิสฺ + ย (กัมมวจาก) + ตี, แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส
เหมือนกัน, เป็นกัมมวจาก, ส่วนในทนี ทิสฺสติ แปลว่า ย่อมปรากฏ แสดงเป็น
อ ปัจจย (กัตตุวจาก) ดังกล่าว (ทิสฺ + อ + ตี > แปลง ทิสฺ ธาตุ
เป็น ทิสฺส ด้วยสูตรว่า ทิสฺสส ปสฺส ทิสฺส ททุกา วา [กัจจ.๔๗๑ : ๔๘๓,
กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๓๙ และดู ธาตวัตถ.๑๙๙])

ทียนฺติ

(อัน...) ให้อยู่

ทา ธาตุ ในความให้ + ย ปัจจย (กัมมวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ
[= ทา + ย + อนฺติ > แปลง อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อี, ลบสระหน้า
(อ ที่ ย)]

หมายเหตุ แปลง อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อี ด้วยสูตรว่า ยมฺหิ ทา ธา มา
จา ทา ปา มห มถาทินมฺ [กัจจ.๕๐๒ : ๔๙๓, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า
๒๕๒] คือในทนี ไม่ลง อี อาคมหน้า ย เหมือนอย่างกัมมวจากทั่วไป แต่ให้แปลง
สระที่สุดธาตุเป็น อี เช่น ปา + ย + เต = ปียเต (อันเขา ติ่มอยู่)

- ทุสฺสนฺติ** **ย่อมประทุษร้าย**
 ทุสฺ ชาติ ในความประทุษร้าย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก)
 + อนฺติ วัตตมานาวีกัตติ [= **ทุสฺ + ย + อนฺติ** > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ
 ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]
- ทุสฺสิสฺสามิ** **จักประทุษร้าย**
 ทุสฺ ชาติ ในความประทุษร้าย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก)
 + อิ อากม + สฺสามิ ภวิสสันติวิกัตติ (อหฺ) [= **ทุสฺ + ย + อิ + สฺสามิ**
 > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]
- ทฺูเสติ** **ย่อมประทุษร้าย**
 ทุสฺ ชาติ ในความประทุษร้าย, ทำลาย (ชาติวตถ.๒๐๕) + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จฺรู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีกัตติ [= **ทฺูสฺ + เณ +**
ติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
- ทฺูเสลิ** **ประทุษร้ายแล้ว**
 ทุสฺ ชาติ ในความประทุษร้าย, ทำลาย (ชาติวตถ.๒๐๕) + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จฺรู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ
 [= **ทฺูสฺ + เณ + สฺ + อี** > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิกัตติ
 เป็น อี]
- เทติ** **ย่อมให้**
 ทา ชาติ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ
 วัตตมานาวีกัตติ [= **ทา + อ + ติ**, แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ, ลบ อา
 แห่ง ทา ชาติ (ทา + อ + ติ > ทา + เอ + ติ > ท + เอ + ติ
 = เทติ)]
หมายเหตุ แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ ด้วยสูตรว่า โลปญฺเจตมกาโร
 [กัจจ.๕๑๐ : ๔๘๗] หรือสูตรว่า เอตมกาโร โลปญฺจ [นิตฺติ.สุตต.๑๐๒๓],
 ในปทฺรูปสํหิตี หน้า ๓๖๔ ให้ตัวอย่างว่า ทานํ เทติ, เทนฺติ, เทสิ เทถ
 (เหล่านี้ ล้วนแปลง อ ปัจจัยเป็น เอ ทั้งสิ้น), กัจจายนะชั้นพื้นฐาน
 หน้า ๑๕๙ แยก เทมิ มาจาก ทา + อ + มิ แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ

(และลบ อา) และเวทย์ วรรณัญ [๒๕๔๗ : ๒๓] แยก **เทม** มาจาก ทา +
อ + ม แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ (ลบ อา)

แต่บางตำรา เช่น

- พันตรี ป. หลงสมบุญ [มปป. : ๑๓๗] (อุ.เทติ) ว่า ลง เอ ปัจจัย
(คือ อ เอ ปัจจัย ในหมวด ภู ฐาตุ และรุฐ ฐาตุ) หรืออีกนัยหนึ่ง แปลง
อา แห่ง ทา ฐาตุ เป็น เอ, ซึ่งเข้าใจว่า (ที่แปลง อา เป็น เอ) คงทำ
ด้วยสูตรใหญ่ คือ กุวจิ ฐาตุ
- พระมหาสำลี วิสุทฺโธ [มปป. : ๑๐๕] แปลง อา ที่ ทา ฐาตุ เป็น อิ แล้ว
วิการ อิ เป็น เอ
- หลวงเทพรัตนาศิษย์ [๒๕๓๒ : ๑๐๒] กล่าวว่า ที่เป็น เทมิ (ที่เป็น เท)
นั้น ก็คือลบนิคคหิต (นิคคหิตที่ ท ซึ่งแปลงมาจาก ทา) และลง เอ ปัจจัย
อีกชั้นหนึ่ง

ขอนามาลงไว้ให้พิจารณากัน

เทตุ

จงให้

ทา ฐาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ตุ
ปัญจมีวิภัตติ [= ทา + อ + ตุ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ (ทา + เอ
+ ติ), ลบ อา แห่ง ทา ฐาตุ (ทุ + เอ + ติ)]

เทถ

จงประทาน

ทา ฐาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ถ
ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= ทา + อ + ถ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ,
ลบ อา แห่ง ทา ฐาตุ]

เทนฺติ

ย่อมถวาย

ทา ฐาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ทา + อ + อนฺติ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ,
ลบ อา แห่ง ทา ฐาตุ, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

เทนตุ	จงให้ ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนตุ ปัญจมีวิภัตติ [= ทา + อ + อนตุ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ, ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]
เทม	จะให้ ย่อมให้ ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= ทา + อ + ม > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ, ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]
เทมิ	ย่อมให้ ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + मि วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= ทา + อ + मि > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ, ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]
เทลิ	ย่อมให้ ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + लि วัตตมานาวิภัตติ (ตว) [= ทา + อ + लि > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ, ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]
เทเสติ	ย่อมทรงแสดง ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ति วัตตมานาวิภัตติ [= ทิสฺ + เณ + ति > แปลง อิ แห่ง ทิสฺ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
เทเสตุ	จงแสดง ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= ทิสฺ + เณ + ตฺ > แปลง อิ แห่ง ทิสฺ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
เทเสนติ	ย่อมทรงแสดง ทิสฺ ธาตุ ในความแสดง (ธาตฺป.๒๐๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ทิสฺ + เณ + อนฺติ > แปลง อิ

แห่ง ทิสฺ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เทสฺ + เอ + อนฺติ),
ลบ อ แห่ง อนฺติ]

เทเสยฺ

พึงแสดง

ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยํ สัตตมวิวิฏติ (อหํ) [= ทิสฺ + เณ + เอยฺยํ > แปลง อิ แห่ง ทิสฺ
ชาติ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เทสฺ + เอ + เอยฺยํ), ลบ เอ
สระหน้า]

เทเสลิ

ทรงแสดงแล้ว

ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิวิฏติ [= ทิสฺ + เณ + สฺ + อี > แปลง อิ
แห่ง ทิสฺ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เทสฺ + เอ + สฺ + อี),
รัสสะ อี วิวิฏติ เป็น อิ]

เทเสสฺสติ

จักแสดง

ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺสติ ภวิสสันติวิวิฏติ [= ทิสฺ + เณ + สฺสติ > แปลง อิ แห่ง ทิสฺ ชาติ
เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

เทเสสฺสามิ

จักแสดง

ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺสามิ ภวิสสันติวิวิฏติ (อหํ) [= ทิสฺ + เณ + สฺสามิ > แปลง อิ แห่ง
ทิสฺ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

เทเสหิ

จงแสดง

ทิสฺ ชาติ ในความแสดง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ หิ ปญฺจมีวิวิฏติ (ตุวํ) [= ทิสฺ + เณ + หิ > แปลง อิ แห่ง ทิสฺ ชาติ
เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

เทหิ

จงให้

ทา ชาติ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ
ปญฺจมีวิวิฏติ (ตุวํ) [= ทา + อ + หิ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ
(ทา + เอ + หิ), ลบ อา แห่ง ทา ชาติ (ทฺ + เอ + หิ)]

เทถ

จงให้

ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ญ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ
ปัญจมวิภัตติ (ตุเม) [= ทา + อ + ถ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ,
ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ]

ธ

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ธ อักษร

ธาเรติ

ย่อมทรงไว้

ธรุ ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ ตี วัตตมานาวีภัตติ [= ธรุ + เณ + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (ธารุ + เอ + ตี)]

ธาเรนฺติ

ย่อมทรงไว้

ธรุ ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= ธรุ + เณ + อนฺติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น
อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (ธารุ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ
(ธารุ + เอ + นฺติ)]

ธาเรถิ

ทรงไว้แล้ว

ธรุ ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ สฺ อาคม + อี อัสซัตตนิวิภัตติ [= ธรุ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ
ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ธารหิ	จงทรงไว้ ธรุ ธาตุ ในความทรงไว้ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ธรุ + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
ธาวติ	ย่อมวิ่งไป ธาวุ ธาตุ ในความวิ่ง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ธาวุ + อ + ติ]
ธาวนฺติ	ย่อมแล่นไป ธาวุ ธาตุ ในความวิ่ง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ธาวุ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ธูมายนฺติ	ย่อมประพุดิเพียงดั่งคว้น ธูม ศัพท์ (คว้น) + อาย ปัจจัย (กลุ่ม อาย อีย ปัจจัย ลงในอรรถประพุดิ เพียงดั่ง) (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ธูม + อาย + อนฺติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ม และ อ ที่ ย) (ธูม + อาย + อนฺติ)]
ธูมายิ	ประพุดิเพียงดั่งคว้นแล้ว ธูม ศัพท์ (คว้น) + อาย ปัจจัย (กลุ่ม อาย อีย ปัจจัย ลงในอรรถประพุดิ เพียงดั่ง) (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ธูม + อาย + อี > ลบสระหน้า (อ ที่ ม และ อ ที่ ย) (ธูม + อาย + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
โธวติ	ย่อมชัก, ล้าง โธรุ ธาตุ ในความชัก, ล้าง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= โธรุ + อ + ติ]
โธวถ	จงล้าง โธรุ ธาตุ ในความชัก, ล้าง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุเมเห) [= โธรุ + อ + ถ]

โธวนตุ	จงล้าง โธวฺ ธาตุ ในความซั ก, ล้าง + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนตุ ปญจมีวิภตติ [= โธวฺ + อ + อนตุ > ลบ อ ปัจจยฺ]
โธวาเปลิ	(ยัง...) ให้ล้างแล้ว โธวฺ ธาตุ ในความซั ก, ล้าง + ณาเป ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชตตนิวิภตติ [= โธวฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
โธวิ	ซั กแล้ว, ล้างแล้ว โธวฺ ธาตุ ในความซั ก, ล้าง + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชตตนิวิภตติ [= โธวฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
โธวิสฺสามิ	จกล้าง โธวฺ ธาตุ ในความซั ก, ล้าง + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิภตติ (อห) [= โธวฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจยฺ]

น

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในฉัมมปทัฏฐกถา หมวด น อักษร

นจจติ

ย่อมนพอน

- นตฺ ชาติ ในความเต็น, รำ, พอน (ชาติป.๒๑๗) + ย ปัจจยฺ ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= นตฺ + ย + ตี > แปลง ตฺ ที่สุดธาตุกับ ย ปัจจยฺ เป็น จจ]
- นจฺ ชาติ ในความพอนรำ (ชาติวตถ.๒๑๗) + อ ปัจจยฺ ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= นจฺ + อ + ตี]

หมายเหตุ ตามหลักฐานที่อ้าง แสดงได้ ๒ ชาติ คือ นตฺ ชาติ ลงในหมวด ทิว ชาติ (ย ปัจจยฺ) หรือ นจฺ ชาติ ลงในหมวด ภู ชาติ (อ ปัจจยฺ)

นจฺจติ

ย่อมนพอน

- นตฺ ชาติ ในความเต็น, รำ, พอน (ชาติป.๒๑๗) + ย ปัจจยฺ ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นตฺ + ย + อนฺติ > แปลง ตฺ ที่สุดธาตุกับ ย ปัจจยฺ เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

- นจจุ ธาตุ ในความเด่น, รำ, ฟ้อน (ธาตุวัดถ.๒๑๗) + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= นจจุ +
อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

นจจุสสาม จักฟ้อน

- นตฺ ธาตุ ในความเด่น, รำ, ฟ้อน (ธาตุป.๒๑๗) + ย ปัจจัย ประจําหมวด
ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= นตฺ
+ ย + อี + สฺสาม > แปลง ตฺ ที่สุดธาตุกับ ย ปัจจัย เป็น จจ,
ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]
- นจจุ ธาตุ ในความเด่น, รำ, ฟ้อน (ธาตุวัดถ.๒๑๗) + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ
(มยฺ) [= นจจุ + อ + อี + สฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]

นตฺถิ ย่อมไม่มี

น อุปสัค (ไม่) + อตฺถิ (อสฺ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= อสฺ + อ + ตี > ลบ อ
ปัจจัย, ลบ สฺ ที่สุดธาตุ, แปลง ตี เป็น ตฺถิ) (น + อตฺถิ), ลบสระหน้า
(อ ที่ น) (น + อตฺถิ) = นตฺถิ]

นทฺิ บั่นลือแล้ว

นทฺ ธาตุ ในความบั่นลือ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นทฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย (นทฺ + อี),
ร้สสะ อี วิภัตติ เป็น อี (นทฺ + อี)]

นทฺิสฺสติ จักบั่นลือ

นทฺ ธาตุ ในความบั่นลือ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อี อากม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= นทฺ + อ + อี + สฺสติ >
ลบ อ ปัจจัย]

นทฺิสฺสุ บั่นลือแล้ว

นทฺ ธาตุ ในความบั่นลือ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อุํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= นทฺ + อ + อุํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุํ วิภัตติ
เป็น อีสฺ]

นनुทิสฺส	จักเพลิตเพลิน นนุทฺ ชาติ ในความเพลิตเพลิน, ยินดี + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสํ ภวิสสันตวิภัตติ (อหํ) [= นนุทฺ + อ + อิ + สฺสํ > ลบ อ ปัจจยฺ]
นनुทติ	ย่อมเพลิตเพลิน นนุทฺ ชาติ ในความเพลิตเพลิน, ยินดี + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= นนุทฺ + อ + ตติ]
นनुทนฺตติ	ย่อมเพลิตเพลิน นนุทฺ ชาติ ในความเพลิตเพลิน, ยินดี + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺตติ วัตตมานาวิภัตติ [= นนุทฺ + อ + อนฺตติ > ลบ อ ปัจจยฺ]
นมติ	ย่อมนอบน้อม, ย่อมน้อมไป นมฺ ชาติ ในความนอบน้อม, น้อม + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= นมฺ + อ + ตติ]
นมยฺนฺตติ	(ยัง...) ย่อมให้น้อมไป นมฺ ชาติ ในความน้อมไป + ฌยฺ ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวาก) + อนฺตติ วัตตมานาวิภัตติ [= นมฺ + ฌยฺ + อนฺตติ > ลบ ฌ แห้ง ฌยฺ ปัจจยฺ (นมฺ + อยฺ + อนฺตติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (นมฺ + อยฺ + อนฺตติ) = นมยฺนฺตติ]
นมสฺสติ	ย่อมนอบน้อม นมสฺสฺ ชาติ ในความนอบน้อม, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๒๑๙) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= นมสฺสฺ + อ + ตติ]
นมสฺสฺเสยฺย	พียงนอบน้อม นมสฺสฺ ชาติ ในความนอบน้อม, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๒๑๙) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= นมสฺสฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจยฺ]

นนามิ	ย่อนอบน้อม นมฺ ฐาตุ ในความนอบน้อม, น้อม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= นมฺ + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
นเมยฺย	พียงน้อมไป นมฺ ฐาตุ ในความน้อม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= นมฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจยิ]
นมิ	น้อมไปแล้ว นมฺ ฐาตุ ในความน้อม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= นมฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
นยติ	ย่อนนำไป นี ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ทิ วัตตมานาวิภัตติ [= นี + อ + ทิ > แปลง อี แห่ง นี ฐาตุ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย (นย + อ + ทิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (นย + อ + ทิ)]
นยนฺติ	ย่อนนำไป นี ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นี + อ + อนฺติ > แปลง อี แห่ง นี ฐาตุ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (นย + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจยิ (นย + อนฺติ)]
นยิสฺสามิ	จกนำไป นี ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= นี + อ + อี + สฺสามิ > แปลง อี แห่ง นี ฐาตุ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (นย + อ + อี + สฺสามิ), ลบ อ ปัจจยิ]

นยีส

นำไปแล้ว

นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ
อํชัตตนีวิภัตติ [= นี + อ + อํ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ,
แปลง เอ เป็น อย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (นย + อ + อํ), ลบ อ ปัจจัย,
แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีส]

นเย

พียงนำไป

นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยย สัตตมีวิภัตติ [= นี + อ + เอยย > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ
เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (นย + อ + เอยย),
ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยย วิภัตติ เป็น เอ]

นสฺส

จงฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ
(กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺว) [= นสฺ + ย + หิ > แปลง ส
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส (นสฺส + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]

นสฺสติ

ย่อมฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ
(กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นสฺ + ย + ติ > แปลง ส
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส (นสฺส + ติ)]

นสฺสตุ

จงฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ
(กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= นสฺ + ย + ตฺ > แปลง ส
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส]

นสฺสนฺติ

ย่อมฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ
(กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นสฺ + ย + อนฺติ > แปลง ส
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

นสฺสนตุ

จงฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อนตุ ปัญจมีวิภัตติ [= นสฺ + ย + อนตุ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

นสฺสาม

ย่อมฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มยํ) [= นสฺ + ย + ม > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

นสฺสามิ

ย่อมฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= นสฺ + ย + มิ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

นสฺลธิ

ฉิบหายแล้ว

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นสฺ + ย + อี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นสฺลิสฺสติ

จักฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= นสฺ + ย + อี + สฺสติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

นสฺลิสฺสนฺติ

จักฉิบหาย

นสฺ ธาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= นสฺ + ย + อี + สฺสนฺติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

นหาเปลิ

(ยัง...) ให้อาบแล้ว

นหา ธาตุ ในความอาบ (ธาตุป.๒๒๑) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นหา + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง

ณาเป ปัจจัย, ลบสระหน้า (อา ที่ หา) (นหุ + อาเป + สฺ + อี), รัสสะ
อี วิภัติ เป็น อี]

นหาเปติ (ยัง...) จงให้อาบ

นหา ธาตุ ในความอาบ (ธาตุป.๒๒๑) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + ทิ
ปัญจมีวิภัติ (ตุว) [= นหา + ณาเป + ทิ > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย,
ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

นหายติ ย่อมสรณาน

นหา ธาตุ ในความอาบ (ธาตุป.๒๒๑) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิฐ ธาตุ
(กัตตุจาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= นหา + ย + ติ]

หมายเหตุ นหา ธาตุ ในธาตุวัตถ.๒๒๒ แสดงเป็น นุหา ธาตุ (นุ มีจุด)
แต่ทำ อบุปฺกฺขร ให้เป็น พหฺวกฺขร (คือจาก นุหา เป็น นหา) : นุหา > นหา
+ ย + ติ = นหายติ, ในที่นี้ แสดงเป็น นหา ธาตุ ตามนัยธาตุป.๒๒๑
ซึ่งให้อุทาหรณ์ว่า นหายติ นหายิตฺวา นหานํ นหาโต, แต่จะแสดงเป็น นหา
ธาตุ (แล้วทำเป็น นหา) อย่างธาตุวัตถ.๒๒๒ ก็ได้ สำเร็จรูปเป็น นหายติ
เหมือนกัน

นหายถ จงอาบ, ขອງทรง

นหา ธาตุ ในความอาบ (ธาตุป.๒๒๑) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิฐ ธาตุ
(กัตตุจาก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุเม) [= นหา + ย + ถ]

นหายนฺติ ย่อมอาบ

นหา ธาตุ ในความอาบ (ธาตุป.๒๒๑) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิฐ ธาตุ
(กัตตุจาก) + นฺติ วัตตมานาวิภัติ [= นหา + ย + นฺติ >
ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นหายิสฺสามิ จักอาบ

นหา ธาตุ ในความอาบ (ธาตุป.๒๒๑) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิฐ ธาตุ
(กัตตุจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัติ (อหฺ) [= นหา + ย +
อี + สฺสามิ > ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นาสยิ (ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว

นสฺ ฐาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ [= นสฺ + ฌย + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
แห่ง ฌย ปัจจย (นาสฺ + อย + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (นาสฺ +
อย + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

นาสยิตถ (ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว

นสฺ ฐาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + อี อาคม
+ ตถ อัชชัตตนิวิรัตติ (ตุมุเห) [= นสฺ + ฌย + อี + ตถ > ทีฆะ อ
ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (นาสฺ + อย + อี + ตถ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นาเสติ (ยัง...) ย่อมให้ฉิบหาย

นสฺ ฐาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + ตี
วัตตมานาวิรัตติ [= นสฺ + เณ + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจย]

นาเสถ (ยัง...) จงให้พินาศ

นสฺ ฐาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + ถ ปัญจมี
วิรัตติ (ตุมุเห) [= นสฺ + เณ + ถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจย]

นาเสนติ (ยัง...) ย่อมให้ฉิบหาย

นสฺ ฐาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + อนติ
วัตตมานาวิรัตติ [= นสฺ + เณ + อนติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย, ลบ อ แห่ง อนติ]

นาเสมิ (ยัง...) ย่อมให้ฉิบหาย

นสฺ ฐาตุ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + มิ
วัตตมานาวิรัตติ (อหฺ) [= นสฺ + เณ + มิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

- นาเสย** (ยัง...) พึงให้ฉิบหาย
 นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + เอยฺย
 สัตตมวีริกัตติ [= นสฺ + เณ + เอยฺย > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
 แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]
- นาเสยยาม** (ยัง...) พึงให้ฉิบหาย, พินาศ
 นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + เอยฺยยาม
 สัตตมวีริกัตติ (มยฺ) [= นสฺ + เณ + เอยฺยยาม > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
 ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]
- นาเสลิ** (ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว
 นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + สฺ อาคม
 + อี อัชชัตตนิวิกัตติ [= นสฺ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุ
 เป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี]
- นาเสลิ** ย่อมให้ฉิบหาย
 นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + ลี
 วัตตมานาวีริกัตติ (ตุว) [= นสฺ + เณ + ลี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
 ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
- นาเสสฺสติ** (ยัง...) จักให้ฉิบหาย
 นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + สฺสติ
 ภวิสสันติวิกัตติ [= นสฺ + เณ + สฺสติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
 แห่ง เณ ปัจจัย]
- นาเสสฺสามิ** (ยัง...) จักให้ฉิบหาย
 นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + สฺสามิ
 ภวิสสันติวิกัตติ (อหฺ) [= นสฺ + เณ + สฺสามิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
 ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
- นาเสหิ** (ยัง...) จงให้ฉิบหาย
 นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + หิ ปัญจมี
 วิกัตติ (ตุว) [= นสฺ + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง
 เณ ปัจจัย]

นิกกุทฺตติ **ย่อมคร่าออก**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กุทฺต ชาติ ในความคร่า + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= นิ + กุทฺต +
อ + ตี > ซ้อน ก]

นิกกุทฺตณ **จงคร่าออก**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กุทฺต ชาติ ในความคร่า + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ณ วัตตมานาวีรัตติ (ตุมฺเห) [= นิ +
กุทฺต + อ + ณ > ซ้อน ก]

นิกกุทฺตนาเปลิ (ยัง...) ย่อมให้คร่าออก
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กุทฺต ชาติ ในความคร่า + นาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตฺว) [= นิ + กุทฺต + นาเป +
ลี > ซ้อน ก, ลบ ณ แห่ง นาเป ปัจจัย]

นิกกุทฺตนาเปหิ (ยัง...) จงให้คร่าออก
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กุทฺต ชาติ ในความคร่า + นาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวีรัตติ (ตฺว) [= นิ + กุทฺต + นาเป + หิ
> ซ้อน ก, ลบ ณ แห่ง นาเป ปัจจัย (นิก + กุทฺต + อาเป + หิ)]

นิกกุทฺตนิ **คร่าออกแล้ว**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กุทฺต ชาติ ในความคร่า + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวีรัตติ [= นิ + กุทฺต +
อ + อี > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วีรัตติ เป็น อี]

นิกกุทฺตนิสฺสติ **จักคร่าออก**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กุทฺต ชาติ ในความคร่า + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวีรัตติ
[= นิ + กุทฺต + อ + อี + ภวิสฺสติ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

นิกกุขม **จงออกไป**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กุข ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวีรัตติ (ตฺว) [= นิ + กุข +

อ + หิ > แปลง ก แห่ง กมฺ ธาตุ เป็น ข (กมฺ > ขมฺ), ซ้อน กฺ (นิกฺ + ขมฺ + อ + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]

หมายเหตุ นิ + กมฺ ธาตุ นี้ ในบาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาดและกิตก์ หน้า ๒๑๒ แสดง นิกฺขมฺ (ออกไปแล้ว) ว่ามาจาก นิ + ขมฺ ธาตุ ในความออก (นิ + ขมฺ + ย (ตฺนาทึ)) แต่หมายเหตุไว้ในเชิงอรรถ (หน้าเดียวกัน) ว่า ๑. อีกอย่างหนึ่ง นิกฺขมฺ นิ + กมฺ ธาตุ ในความออก, ก้าวออก (เชยฺยตุ) (คือเป็น กมฺ ธาตุ, แปลง ก เป็น ข : กมฺ > ขมฺ) (เชยฺยตุ), ส่วนในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนแสดงเป็น นิ + กมฺ ธาตุ ทั้งหมด (ดูในเล่ม)

นิกฺขมฺติ

ย้อมออกไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + กมฺ +
อ + หิ > แปลง ก แห่ง กมฺ ธาตุ เป็น ข (กมฺ > ขมฺ), ซ้อน กฺ]

นิกฺขมถ

จงออกไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= นิ + กมฺ
+ อ + หิ > แปลง ก แห่ง กมฺ ธาตุ เป็น ข (กมฺ > ขมฺ), ซ้อน กฺ]

นิกฺขมฺนฺติ

ย้อมออกไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + กมฺ +
อ + อนฺติ > แปลง ก แห่ง กมฺ ธาตุ เป็น ข (กมฺ > ขมฺ), ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

นิกฺขมฺนฺตุ

จงออกไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปญฺจมีวิภัตติ [= นิ + กมฺ + อ
+ อนฺตุ > แปลง ก แห่ง กมฺ ธาตุ เป็น ข (กมฺ > ขมฺ), ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

นิกฺขมฺลฺ

ย้อมออกไป

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กฺมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ญฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + ลฺล วัตตมานาวีรํกตติ (ตุว) [= นิ + กฺม
+ อ + ลฺล > แปลง ก แห่ง กฺมฺ ธาตุ เป็น ข (กฺม > ขม), ซ้อน ก]

นิกฺขมฺสฺส

จงออกไป

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กฺมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ญฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + สฺส ปญฺจมีวํกตติ (ตุว) [= นิ + กฺม
+ อ + สฺส > แปลง ก แห่ง กฺมฺ ธาตุ เป็น ข (กฺม > ขม), ซ้อน ก]

นิกฺขมาม

ย้อมออกไป

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กฺมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ญฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + ม วัตตมานาวีรํกตติ (มย) [= นิ + กฺม
+ อ + ม > แปลง ก แห่ง กฺมฺ ธาตุ เป็น ข (กฺม > ขม), ซ้อน ก,
ทึฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วกตติ]

นิกฺขมาหิ

จงออกไป

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กฺมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ญฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + หิ ปญฺจมีวํกตติ (ตุว) [= นิ + กฺม +
อ + สฺส > แปลง ก แห่ง กฺมฺ ธาตุ เป็น ข (กฺม > ขม), ซ้อน ก,
ทึฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วกตติ]

นิกฺขมิ

ออกไปแล้ว

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กฺมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ญฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + อี อชฺชตฺตนีวํกตติ [= นิ + กฺม + อ
+ อี > แปลง ก แห่ง กฺมฺ ธาตุ เป็น ข (กฺม > ขม), ซ้อน ก,
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วกตติ เป็น อี]

นิกฺขมิหฺวา

ออกไปแล้ว

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กฺมฺ ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ญฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + อี อาคม + มฺหา อชฺชตฺตนีวํกตติ (มย)
[= นิ + กฺม + อ + อี + มฺหา > แปลง ก แห่ง กฺมฺ ธาตุ เป็น ข
(กฺม > ขม), ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

นิกฺขมิสฺสติ จักออกไป, จักเสด็จออก

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสติ ภาวิสสันตวิภตติ
[= นิ + กมฺ + อ + อิ + สฺสติ > แปลง ก แห่ง กมฺ ชาติ เป็น ข
(กมฺ > ขม), ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

นิกฺขมฺมึสุ ออกไปแล้ว

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิภตติ [= นิ + กมฺ + อ
+ อํ > แปลง ก แห่ง กมฺ ชาติ เป็น ข (กมฺ > ขม), ซ้อน ก, ลบ อ
ปัจจัย, แปลง อํ วิภตติ เป็น อีส]

นิกฺขามาเนนฺติ (ยัง...) ย่อมให้ออกไป

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + อนฺติ ภาวิสสันตวิภตติ [= นิ + กมฺ + เณ + อนฺติ >
แปลง ก แห่ง กมฺ ชาติ เป็น ข (กมฺ > ขม), ซ้อน ก, ลบ ณ แห่ง เณ
ปัจจัย (นิกฺ + ขามฺ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

นิกฺขามาเนสิ (ยัง...) ให้ออกไปแล้ว

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภตติ [= นิ + กมฺ + เณ +
สฺ + อี > แปลง ก แห่ง กมฺ ชาติ เป็น ข (กมฺ > ขม), ซ้อน ก, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจัย (นิกฺ + ขามฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

นิกฺขิปาเปสฺสิ (ยัง...) ให้เก็บแล้ว

นิ อุปลัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ขิปฺ ชาติ ในความขัดไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภตติ (อหํ) [= นิ + ขิปฺ +
ณาเป + สฺ + อี > ซ้อน ก, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย (นิกฺ + ขิปฺ +
อาเป + สฺ + อี)]

นิกฺขิปีสุสํมิ จักใส่เข้า

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ขิบุ ชาติ ในความขัดไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สํสํมิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= นิ + ขิบุ + อ + อิ + สํสํมิ > ซ้อน ญ, ลบ อ ปัจจัย]

นิกฺขิปีสุ หมกไว้แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ขิบุ ชาติ ในความขัดไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ขิบุ + อ
+ อํ > ซ้อน ญ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสํ]

นิชนติ ย่อมขยิบ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ขนุ ชาติ ในความขุด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + ขนุ +
อ + ติ]

นิขนิ ผังแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ขนุ ชาติ ในความขุด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ขนุ + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นิคจจติ ย่อมเข้าถึง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + คมฺ ชาติ ในความถึง, ไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + คมฺ +
อ + ติ > แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจจ]

นิคคณฺห จงข่ม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + คหฺ ชาติ ในความถือ-จับ + ญหา ปัจจัย
ประจําหมวด คหฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตฺว) [= นิ + คหฺ
+ ญหา + หิ > ซ้อน ญ, ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, รัสสะ อา ที่ หา เป็น อ
(นิคฺ + ค + ญห + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]

นิคฺคณฺหิสฺสาม จักขม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + คหฺ ชาติ ในความถือ-จับ + ญหา ปัจจย
ประจําหมวด คหฺ ชาติ + อิ อาคม + สฺสาม ภวิสสันตวิภัตติ (มย)
[= นิ + คหฺ + ญหา + อิ + สฺสาม > ซ้อน คุ, ลบ หฺ ที่สุดธาตุ,
ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

นิคฺคณฺหิสฺสามิ จักขม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + คหฺ ชาติ ในความถือ-จับ + ญหา ปัจจย
ประจําหมวด คหฺ ชาติ + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อห)
[= นิ + คหฺ + ญหา + อิ + สฺสามิ > ซ้อน คุ, ลบ หฺ ที่สุดธาตุ,
ลบสระหน้า (อา ที่ หา)]

นิจฺจนฺติ

ย่อมเปล่งออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ญฺ ชาติ ในความเปล่ง + อ ปัจจย
ประจําหมวด ญฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + ญฺ + อ
+ ติ > ซ้อน จุ]

นิจฺจนฺติ

ย่อมเปล่งออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ญฺ ชาติ ในความเปล่ง + อ ปัจจย
ประจําหมวด ญฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + ญฺ +
อ + อนฺติ > ซ้อน จุ, ลบ อ ปัจจย]

นิจฺจนาเรสิ

เปล่งออกแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ญฺ ชาติ ในความเปล่ง + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ
[= นิ + ญฺ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน จุ, ที่ชะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจย (นิจุ + ฌารุ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

นิชฺฌาปยาม (ยัง...) จะให้ช่วยคิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌ ชาติ ในความเพ่ง, คิด (ชาตวิภต.๑๔๕)
+ ฌาปย ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= นิ + ฌ

+ ฌาปย + ม > ซ้อน ชุ, แปลง เอ แห่ง ฌาตุ เป็น อาย, ลบ ฌ แห่ง ฌาปย ปัจจัย (นิช + ฌาย + อาปย + ม), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อา ที่ ฌา (นิช + ฌ + อาปย + ม), ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิกัตติ]

นิฏฐาติ

ย่อสำเร็จ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌา ฌาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฌ ฌาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + ฌา + อ + ตี > ซ้อน ฌ, ลบ อ ปัจจัย (นิฏ + ฌา + ตี)]

นิฏฐาเปสิ

(ยัง...) ให้ตั้งลงแล้ว, ให้จบลงแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌา ฌาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ฌาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ [= นิ + ฌา + ฌาเป + ส + อี > ซ้อน ฌ, ลบ ฌ แห่ง ฌาเป ปัจจัย, ลบ อา แห่ง ฌา ฌาตุ, รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี]

นิฏฐาเปสสามิ (ยัง...) จักให้สำเร็จ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌา ฌาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ฌาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สสามิ ภวิสสันติวิกัตติ (อห) [= นิ + ฌา + ฌาเป + สสามิ > ซ้อน ฌ, ลบ ฌ แห่ง ฌาเป ปัจจัย, ลบ อา แห่ง ฌา ฌาตุ]

นิฏฐาสิ

สำเร็จแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌา ฌาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฌ ฌาตุ (กัตตุวาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ [= นิ + ฌา + อ + ส + อี > ซ้อน ฌ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี]

นิทหนุตติ

ย่อฝัง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌา ฌาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฌ ฌาตุ (กัตตุวาก) + อนนฺติ วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + ฌา + อ + อนนฺติ > ทำเทวภาวะธาตุ คือ ฌาธา, รัสสะ อ เป็น อ (ธธา), แปลง ธ เป็น ท (ทธา), ลบ อา (ทธ), แปลง ธ เป็น หุ (ทหุ) (ทหุ + อ + อนนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

นิททายติ

ย่อมหลับ

- นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ธาตุ ในความง่วง, การนอนหลับ (ชาตวัตถุ.๑๙๑, ๑๙๒) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาท) + ตี วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + ทา + อ + ตี > ซ้อน ฑ, แปลง อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อาย (สูตร อาการนุทานมาโย (อ้างอิงใน ชาตวัตถุ.๑๙๒)) (นิท + ทาย + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
- นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ธาตุ ในความนอนหลับ (ชาตป.๑๙๔) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาท) + ตี วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + ทา + ย + ตี > ซ้อน ฑ]
- หรือ นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + เท ธาตุ ในความหลับ (ชาตวัตถุ.๒๐๕) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาท) + ตี วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + เท + อ + ตี > ซ้อน ฑ, แปลง เอ แห่ง เท ธาตุ เป็น อาย (นิท + ทาย + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ นิททายติ นี้ (รวมถึง นิททายนุติ, นิททายิ, ฯลฯ) บางแห่งแสดงเป็น นิททา ศัพท์ (หลับ, ความหลับ) + อาย ปัจจัย (อาย อีย ปัจจัย ลงในอรรถประพจน์) (กัตตุวาท) + ตี วัตตมานาวิกัตติ [= นิททา + อาย + ตี > ลบสระหน้า (อา ที่ ทา)] แปลว่า ย่อมประพจน์หลับ, ประพจน์ความหลับ (ดู พจนานุกรมกิริยาอาขยาตฉบับธรรมเจดีย์ ของ พันตรี ป. หลงสมบุญ หน้า ๑๔๘, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต หน้า ๔๐๖), รวมแล้ว แสดงได้ ๔ นัย ด้วยกัน (ดูศัพท์ต่อไป)

นิททายนุติ

ย่อมหลับ

- นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ธาตุ ในความง่วง, การนอนหลับ (ชาตวัตถุ.๑๙๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาท) + อนฺติ วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + ทา + อ + อนฺติ > ซ้อน ฑ, แปลง อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อาย (นิททาย + อ + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย]
- นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ธาตุ ในความนอนหลับ (ชาตป.๑๙๔) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาท) + อนฺติ

วัตตมานาวีรัตติ [= นิ + ทา + ย + อนฺติ > ช้อน ทุ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

- นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + เท ธาตุ ในความหลับ (ชาตวัตถ.๒๐๕) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= นิ + เท + อ + อนฺติ > ช้อน ทุ, แปลง เอ แห่ง เท ธาตุ เป็น อาย (นิทุ + ทาย + อ + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย]
- นิทุทา ศัพท์ (ความหลับ) + อาย ปัจจัย + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= นิทุทา + อาย + อนฺติ > ลบ อา ที่ ทา, ลบ อ ที่ ย (นิทุทุ + อาย + อนฺติ)]

นิทุทายลึ ย่อมหลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ธาตุ ในความง่วง, การนอนหลับ (ชาตวัตถ.๑๙๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= นิ + ทา + อ + ลี > ช้อน ทุ, แปลง อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อาย (นิทุทาย + อ + ลี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)] หรือ นิ + ทา + ย + ลี, นิ + เท + อ + ลี, นิทุทา ศัพท์ + อาย + ลี (ดู นิทุทายติ)

นิทุทายี หลับแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ธาตุ ในความง่วง, การนอนหลับ (ชาตวัตถ.๑๙๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนีวีรัตติ [= นิ + ทา + อ + อี > ช้อน ทุ, แปลง อา แห่ง ทา ธาตุ เป็น อาย (นิทุทาย + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วีรัตติ เป็น อี] หรือ นิ + ทา + ย + อี, นิ + เท + อ + อี, นิทุทา ศัพท์ + อาย + อี (ดู นิทุทายติ)

นิทุทายิสุสตี จักหลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ธาตุ ในความง่วง, การนอนหลับ (ชาตวัตถ.๑๙๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุสตี ภวิสสันตวีรัตติ [= นิ + ทา + อ + อี + สุสตี > ช้อน ทุ,

แปลง อา แห่ง ทา ชาติ เป็น อาย (นิทหาย + อ + สุตติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)] หรือ นิ + ทา + ย + อิ + สุตติ, นิ + เท + อ + อิ + สุตติ, นิททา ศัพท์ + อาย + อิ + สุตติ (ดู นิทหายติ)

นิทหายิสฺสนติ จักหลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ชาติ ในความว่าง, การนอนหลับ (ชาตวัตถ.๑๙๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสนติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= นิ + ทา + อ + อิ + สฺสนติ > ซ้อน ทุ, แปลง อา แห่ง ทา ชาติ เป็น อาย (นิทหาย + อ + สฺสนติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)] หรือ นิ + ทา + ย + อิ + สฺสนติ, นิ + เท + อ + อิ + สฺสนติ, นิททา ศัพท์ + อาย + อิ + สฺสนติ (ดู นิทหายติ)

นิทหายิสฺสามิ จักหลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ทา ชาติ ในความว่าง, การนอนหลับ (ชาตวัตถ.๑๙๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= นิ + ทา + อ + อิ + สฺสามิ > ซ้อน ทุ, แปลง อา แห่ง ทา ชาติ เป็น อาย (นิทหาย + อ + สฺสามิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)] หรือ นิ + ทา + ย + อิ + สฺสามิ, นิ + เท + อ + อิ + สฺสามิ, นิททา ศัพท์ + อาย + อิ + สฺสามิ (ดู นิทหายติ)

นิทุธเม พึงกํ่าจัด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌม ชาติ ในความกํ่าจัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิวิภัตติ [= นิ + ฌม + อ + เอยฺย > ซ้อน ทุ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]

นิทุธเมยฺย พึงกํ่าจัด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฌม ชาติ ในความกํ่าจัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิวิภัตติ [= นิ + ฌม + อ + เอยฺย > ซ้อน ทุ, ลบ อ ปัจจัย]

นิทุธมิ ย่อมไช

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ฐา ชาติ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิวิภัตติ (อหิ) [= นิ + ฐา

+ อ + มิ > ซ้อน ทุ, แปลง อา แห่ง ธา ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]
หมายเหตุ ปทานุกรมกิริยาอาขยาต ธรรมบทภาค ๕ - ๘ ของ บุญสืบ
อินสาร หน้า ๑๔๒ แยกเป็น นิ + ธิ ธาตุ ในความทรงไว้ (มี นิ นำหน้า
เป็นไปในความไข) แปลง ธิ ที่ ธิ เป็น เอ

นินุทติ **ย่อมติเตียน**

นินุท ธาตุ ในความติเตียน, นินทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= **นินุท + อ + ตี**]

นินุทนต์ **ย่อมติเตียน**

นินุท ธาตุ ในความติเตียน, นินทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวาก) + อนุติ วัตตมานาวิภตติ [= **นินุท + อ + อนุติ >**

นินุทิต **ติเตียนแล้ว**

นินุท ธาตุ ในความติเตียน, นินทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวาก) + อี อชชัตตนิวิภตติ [= **นินุท + อ + อี >** ลบ อ ปัจจัย,
รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

นิปชช **จนอน**

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปท ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปญจมีวิภตติ (ตุว) [= **นิ + ปท**
+ **ย + ตุ >** แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชช, ลบ หิ วิภตติ]

นิปชชติ **ย่อมจนอน**

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปท ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= **นิ + ปท +**
ย + ตี > แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชช]

นิปชชตุ **จนอน**

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปท ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + ตุ ปญจมีวิภตติ [= **นิ + ปท + ย**
+ **ตุ >** แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชช]

นิปชชนฺติ ย่อมนอน

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + ปทฺ
+ ย + อนฺติ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปชชาเปสฺสิ (ยัง...) ให้นอนแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย^๑
ประจําหมวด ทิว ชาติ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี
อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ปทฺ + ย + ณาเป + สฺ + อี > แปลง ทฺ
ที่สดุธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ช),
รัสสะ อี เป็น อิ]

นิปชชาเปสฺสุ (ยัง...) ให้นอนแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อํ
อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ปทฺ + ย + ณาเป + สฺ + อํ > แปลง ทฺ
ที่สดุธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปชชาเปหิ (ยัง...) จงให้นอน

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ
(ตุว) [= นิ + ปทฺ + ย + ณาเป + หิ > แปลง ทฺ ที่สดุธาตุกับ ย เป็น
ชุช, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปชชามิ ย่อมนอน

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= นิ +
ปทฺ + ย + มิ > แปลง ทฺ ที่สดุธาตุกับ ย เป็น ชุช, ทัษะ อ เป็น อา
เพราะ มิ วิภัตติ]

^๑ เป็นปัจจัยที่ติดมากับตัวธาตุ เช่น ทิพฺพาเปติ (ให้เล่น) จาก ทิว + ย + ณาเป + ติ, สิพฺพาเปติ (ให้เย็บ) จาก สิว + ย + ณาเป + ติ.

นิปชฺช

นอนแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ปทฺ +
ย + อี > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ
อี เป็น อี]

นิปชฺชิสฺสติ

จกนอน

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= นิ + ปทฺ + ย + อี + สฺสติ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช,
ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปชฺชิสฺสลิ

จกนอน

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตฺว)
[= นิ + ปทฺ + ย + อี + สฺสลิ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช,
ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปชฺชิสฺสามิ

จกนอน

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ
(อหิ) [= นิ + ปทฺ + ย + อี + สฺสามิ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น
ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปชฺชิสฺสุ

นอนแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ปทฺ +
ย + อํ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง
อํ วิภัตติ เป็น อีสฺสุ]

นิปตฺนติ ย่อมตกลง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตฺ ชาติ ในความตก + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรํตติ [= นิ + ปตฺ
+ อ + อนฺติ, ลบ อ ปัจจัย]

นิปฺปชฺชิสฺสติ จักสำเร็จ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิรํตติ
[= นิ + ปทฺ + ย + อิ + สฺสติ > ซ้อน ป, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปฺปชฺชเยยฺย พึงสำเร็จ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวีรํตติ [= นิ + ปทฺ +
ย + เอยฺย > ซ้อน ป, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า
(อ ที่ ช)]

นิปฺปีເສລີ กตกลงแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปีฬฺ ชาติ ในความเบียดเบียน + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อชชัตตนีวิรํตติ
[= นิ + ปีฬฺ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน ป, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย,
รํสสะ อี วิรํตติ เป็น อี]

นิปฺพชฺชิสฺสติ จักสำเร็จ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิรํตติ
[= นิ + ปทฺ + ย + อิ + สฺสติ > ซ้อน ป, แปลง ป เป็น ผ, แปลง
ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

นิปฺพาເທຕີ (ยัง...) ย่อมให้สำเร็จ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทฺ ชาติ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรํตติ [= นิ + ปทฺ + เณ + ตี > ซ้อน
ป, แปลง ป เป็น ผ, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิปฺพาเทสิ

(ยัง...) ให้สำเร็จแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= นิ + ปทุ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน ปุ, แปลง ป เป็น ผ, ที่ชนะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

นิปฺพาเทหิ

(ยัง...) จงให้สำเร็จ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ดูว) [= นิ + ปทุ + เณ + หิ > ซ้อน ปุ, แปลง ป เป็น ผ, ที่ชนะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิพฺพตฺตติ

ย่อมบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิรัตติ [= นิ + วตฺตฺ + อ + ตติ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พุ (หรือซ้อน วุ, แปลง วุ เป็น พุพ)]

นิพฺพตฺตตุ

จงบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตฺ ปญฺจมีวิรัตติ [= นิ + วตฺตฺ + อ + ตฺ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พุ]

นิพฺพตฺตุนฺติ

ย่อมบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= นิ + วตฺตฺ + อ + อนฺติ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พุ, ลบ อ ปัจจัย]

นิพฺพตฺตุนฺตุ

จงบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปญฺจมีวิรัตติ [= นิ + วตฺตฺ + อ + อนฺตุ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พุ, ลบ อ ปัจจัย]

นิพพตฺตมฺหา บังเกิดแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + มฺหา อชฺชัตตนีวิภตฺติ (มย) [= นิ +
วตฺตฺ + อ + มฺหา > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ]

นิพพตฺตาเปติ (ยัง...) ย่อมให้บังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= นิ + วตฺตฺ + ณาเป + ติ >
แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

นิพพตฺติ บังเกิดแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนีวิภตฺติ [= นิ + วตฺตฺ +
อ + อี > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตฺติ
เป็น อิ]

นิพพตฺติสฺสติ จักบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภตฺติ
[= นิ + วตฺตฺ + อ + อิ + สฺสามิ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ,
ลบ อ ปัจจัย]

นิพพตฺติสฺสลิ จักบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภตฺติ (ตุว)
[= นิ + วตฺตฺ + อ + อิ + สฺสลิ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ
ปัจจัย]

นิพพตฺติสฺสามิ จักบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภตฺติ (อห)

[= นิ + วตฺ + อ + อิ + สฺสามิ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย]

นิพพตฺตีสุ

บังเกิดแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + วตฺ +
อ + อํ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ
เป็น อีสฺ]

นิพพตฺเตยฺย

พึงบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= นิ + วตฺ +
อ + เอยฺย > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ (นิพพตฺ + อ + เอยฺย, ลบ อ
ปัจจัย]

นิพพตฺเตยฺยํ

พึงบังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ (อหํ) [= นิ + วตฺ +
อ + เอยฺยํ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ (นิพพตฺ + อ + เอยฺยํ,
ลบ อ ปัจจัย]

นิพพตฺเตยฺยํ

(ยัง...) พึงให้บังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ (อหํ) [= นิ + วตฺ + เณ +
เอยฺยํ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ (นิพพตฺ + เณ + เอยฺยํ), ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]

นิพพตฺเตยฺยาม(ยัง...) พึงให้บังเกิด

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + เอยฺยาม สัตตมวิภัตติ (มยํ) [= นิ + วตฺ + เณ +
เอยฺยาม > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ (นิพพตฺ + เณ + เอยฺยาม),
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]

นิพพตฺเตลี (ยัง...) ให้บังเกิดแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= นิ + วตฺตฺ + เณ + สฺ + อี > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

นิพพตฺเตลฺลํ (ยัง...) ให้บังเกิดแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อุมฺ อัจฉัตตนิวิรัตติ [= นิ + วตฺตฺ + เณ + สฺ + อุมฺ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ]

นิพพณฺธิ หน่วงเหนี่ยวแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + พนฺธฺ ชาติ ในความผูก, มัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= นิ + พนฺธฺ + อ + อี > ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

นิพพาปิ (ยัง...) ให้ดับแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ชาติ ในความไป-ถึง-บรรลุ, ผูก, ตัด-เบียดเบียน (ชาตวัตถ.๔๐๕) + ณาปิ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= นิ + วา + ณาปิ + อี > แปลง วุ เป็น พ, ซ้อน พ (หรือซ้อน วุ เป็น วุ, แปลง วุ เป็น พุ), ลบ ณ แห่ง ณาปิ (นิพพา + อาปิ + อี), ลบสรรหน้า (อา ที่ พา และ อ ที่ ย), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี = นิพพาปิ]

นิพพาปิเย (ยัง...) ให้ดับแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ชาติ ในความไป-ถึง-บรรลุ, ผูก, ตัด-เบียดเบียน (ชาตวัตถ.๔๐๕) + ณาปิ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= นิ + วา + ณาปิ + อี > = นิพพาปิ (ดู นิพพาปิ), แปลง อี เป็น เอ = นิพพาปิเย (นิพพาปิ > นิพพาปิเย)

หมายเหตุ เกี่ยวกับ **นิพพาปิเย** นี้ มีมติหลายอย่าง ขอยกหลักฐานมาประกอบ ดังนี้:

๑. พระธรรมบทวิจารณ์ ภาค ๑ หน้า ๔๗ กล่าวไว้ว่า นิพฺพทาเปยฺ เตมเปณินิพฺพทาเปยิ (นิ บพหน้า วา ธาตุ + ณาเป + อี อักษรต้นวิภัตติ ซึ่งใช้แทนมัธยมบุรุษ (ตัว) รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี แล้วแปลงเป็น เอ ด้วยอำนาจฉันทานุกรักษ์ (ตามนัยนี้ นิพฺพทาเปยฺ แปลว่า ให้ดับแล้ว)
๒. ดร.อุทิศ ศิริวรรณ [๒๕๕๐ : ๓๒ (แปล), ๔๑-๔๒ (ข้อ ๙)] แปลว่า ให้ดับแล้ว (ปฐมบุรุษ) โดยยึดตามคำในปรมัตถทีปนี ที่อธิบายเป็น นิพฺพทาเปสิ และแก้เป็น นิพฺพทาเปยิ (ผู้เขียนแยก นิพฺพทาเปยฺ ตามนัยนี้)
๓. ตอบปัญหาบาลีพิเศษ ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ หน้า ๑๔๑-๑๔๒ แปลว่า พึงให้ดับ ลง เอยฺยาสี สัตตมวิภัตติ (มัธยมบุรุษ - ตัว) และแปลง เอยฺยาสี เป็น เอ
๔. พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๑ หน้า ๔๓ แปลว่า ย่อมให้ดับ และลง เชิงอรรถว่าเป็น อุตตมบุรุษ (อหิ) เอ วิภัตติวิวัฒมานา จึงนำมาลงไว้ให้พิจารณากัน

นิพฺพทาเปถ (ยัง...) จงให้ดับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความไป-ถึง-บรรลุ, ผูก, ตัด-เบียดเบียน (ธาทว้ตถ.๔๐๕) + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + ถ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= นิ + วา + ณาเป + ถ > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (หรือซ้อน วุ, แปลง วุ วุ เป็น พุพุ), ลบ ณุ แห่ง ณาปย (นิพฺพทา + อาเป + ถ), ลบสระหน้า (อา ที่ พา)]

นิพฺพทาเปสุสาม(ยัง...) จักให้ดับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความไป-ถึง-บรรลุ, ผูก, ตัด-เบียดเบียน (ธาทว้ตถ.๔๐๕) + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + สุสาม ภวิสสันตวิภัตติ (มยิ) [= นิ + วา + ณาเป + สุสาม > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (หรือซ้อน วุ, แปลง วุ วุ เป็น พุพุ), ลบ ณุ แห่ง ณาปย (นิพฺพทา + อาเป + สุสาม), ลบสระหน้า (อา ที่ พา)]

นิพฺพทาเปสุสามิ(ยัง...) จักให้ดับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความไป-ถึง-บรรลุ, ผูก, ตัด-เบียดเบียน (ธาทว้ตถ.๔๐๕) + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + สุสามิ

ภวิสสันตวิภัตติ (อหิ) [= นิ + วา + ณาเป + สฺสามิ > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (หรือซ้อน วุ, แปลง วุ เป็น พุพุ), ลบ ณุ แห่ง ณาเป (นิพุพา + อาเป + สฺสามิ), ลบสระหน้า (อา ที่ พา)]

นิพพานุตติ ย่อมดับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ชาติ ในความไป-ถึง-บรรลู่, ผูก, ตัด-เปียดเปียน (ชาติวตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิวุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนุตติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + วา + ย + อนุตติ > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (หรือซ้อน วุ, แปลง วุ เป็น พุพุ), = นิพุพา + ย + อนุตติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นิพพายิ ดับแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ชาติ ในความไป-ถึง-บรรลู่, ผูก, ตัด-เปียดเปียน (ชาติวตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิวุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + วา + ย + อี > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (หรือซ้อน วุ, แปลง วุ เป็น พุพุ), = นิพุพา + ย + อนุตติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นิพพิณฺหติ ย่อมเปื้อนหาย

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วิฑู ชาติ ในความยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + วิฑู + อ + นุตติ > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ, ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคคหิตเป็น นุ]

นิมนฺตยิสฺส ทูลนิมนต์แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนฺตุ ชาติ ในความปรึกษา + ณย ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + มนฺตุ + ณย + อํ > ลบ ณุ แห่ง ณย ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺส]

นิมนฺตีสฺส นิมนต์แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนฺตุ ชาติ ในความปรึกษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + มนฺตุ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺส]

นิมนตาเปติ (ยัง...) ย่อมให้นิมนต์

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= นิ + มนตุ + ณาเป + ตี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

นิมนตาเปลฺลํ (ยัง...) ให้ทูลนิมนต์แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ส อากม + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= นิ + มนตุ + ณาเป + ส + อํ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

นิมนเตติ ย่อมนิมนต์

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรู (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= นิ + มนตุ + เณ + ตี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิมนเตถ จนิมนต์

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรู (กัตตุวาก) + ถ วัตตมานาวีรัตติ (ตุเม) [= นิ + มนตุ + เณ + ถ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิมนเตม จนิมนต์

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรู (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวีรัตติ (มย) [= นิ + มนตุ + เณ + ม > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิมนเตมิ จนิมนต์

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรู (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อห) [= นิ + มนตุ + เณ + มิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิมนเตยฺย พึงเชื่อเชิญ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรู (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวีรัตติ [= นิ + มนตุ + เณ

+ เอยฺย > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย (นิ + มนฺตุ + เอ + เอยฺย), ลบ เอ
สระหน้า]

นิมนฺเตลี

นิมนต์แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนฺตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจย
ประจำหมวด จุรุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อັชชัตตนีวิภัตติ (อห)
[= นิ + มนฺตุ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี
วิภัตติ เป็น อ]

นิมนฺเตลี

นิมนต์แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนฺตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจย
ประจำหมวด จุรุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อັชชัตตนีวิภัตติ (อห)
[= นิ + มนฺตุ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

นิมนฺเตสุ

นิมนต์แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนฺตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจย
ประจำหมวด จุรุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อุมฺ อັชชัตตนีวิภัตติ [= นิ +
มนฺตุ + เณ + สฺ + อุมฺ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย, แปลง อุมฺ วิภัตติ
เป็น อีสฺ]

นิมนฺเตหิ

จงนิมนต์

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มนฺตุ ธาตุ ในความปรึกษา + เณ ปัจจย
ประจำหมวด จุรุ (กัตตุวจาก) + หิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= นิ + มนฺตุ +
เณ + หิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

นิมิเนยฺย

พึงแลก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มา ธาตุ ในความนับ, แลก (หรือ เปรียบ
เทียบ, ชั่ง (ธาตุวตถ.๓๑๐)) + นา ปัจจย ประจำหมวด กี (กัตตุวจาก) +
เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= นิ + มา + นา + เอยฺย > แปลง อา ที่ มา ธาตุ
เป็น อี, ลบสระหน้า (อา ที่ นา ปัจจย)]

นิมุขชาเปติ (ยัง...) ย่อมให้จมลง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มุขฺชฺ ชาติ ในความจม, จมลง, ดำลง, ดำน้ำ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + มุขฺชฺ + ณาเป + ติ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

นิมุขชิ คำลงแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มุขฺชฺ ชาติ ในความจม, จมลง, ดำลง, ดำน้ำ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + มุขฺชฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นิมุขชีสุ จมลงแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มุขฺชฺ ชาติ ในความจม, จมลง, ดำลง, ดำน้ำ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + มุขฺชฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

นิมมาทยิสฺสติ จักคลายออก (จักเบาบาง, จักสร้างชา)

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + มทฺ ชาติ ในความเมา + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= นิ + มทฺ + ฌย + อี + สฺสติ > ซ้อน ม, ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (นิมฺ + มาทฺ + อย + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นินฺยยาทยีสฺสุ มอบให้แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ยตฺ ชาติ ในความอุปการะ, อุดหนุน (ธาตุป.๓๐๔) (มี นิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความมอบให้, แลกเปลี่ยน (ธาตุวัตต.๓๒๙)) + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ยตฺ + ฌย + อํ > ซ้อน ย, ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ท, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (นินฺ + ยาทฺ + อย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

นิยุยฺหนฺติ

ย่อมออกไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ยา ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + ยา +
อ + อนฺติ > ซ้อน ย, ลบ อา แห่ง ยา ธาตุ, ลบ อ ปัจจัย]

นิยุยาเทถ

จงมอบให้

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน
(ธาตุป.๓๐๔) (มี นิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความมอบให้, แลกเปลี่ยน
(ธาตุวิธ.๓๒๙)) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรู ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ
ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= นิ + ยตุ + เณ + ถ > ซ้อน ย, ที่ฆะ อ
ต้นธาตุเป็น อา, แผลง ตฺ เป็น ทฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (นิยุ + ยาทุ
+ เอ + ถ)]

นิยุยาเทสิ

มอบให้แล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน
(ธาตุป.๓๐๔) (มี นิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความมอบให้, แลกเปลี่ยน
(ธาตุวิธ.๓๒๙)) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรู ธาตุ (กัตตุวาก) + ส
อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ยตุ + เณ + ส + อี > ซ้อน ย,
ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แผลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ทฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย
(นิยุ + ยาทุ + เอ + ส + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นิยุยาเทสุสาม จักมอบถวาย

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน
(ธาตุป.๓๐๔) (มี นิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความมอบให้, แลกเปลี่ยน
(ธาตุวิธ.๓๒๙)) + เณปัจจัย ประจําหมวด จรู ธาตุ (กัตตุวาก) + สุสาม
ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= นิ + ยตุ + เณ + สุสาม > ซ้อน ย, ที่ฆะ อ
ต้นธาตุเป็น อา, แผลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ทฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย
(นิยุ + ยาทุ + เอ + สุสาม)]

นิรุชฺณนฺติ

ย่อมดับไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + รุธฺ ธาตุ ในความปิด, กั้น + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิวฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ +

รฐ + ย + อนติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุม, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]

นิลียิ

แอบแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ลี ธาตุ ในความละลาย, เข้าถึง (ธาตุวัดถ.๓๗๔) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ลี + ย + อี > ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นิลียิสฺ

แอบแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ลี ธาตุ ในความละลาย, เข้าถึง (ธาตุวัดถ.๓๗๔) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + ลี + ย + อี > ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

นิลฺลาเลติ

ย่อมแลบออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ลลฺ ธาตุ ในความแลบ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + ลล + เณ + ตี > ซ้อน ล, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (นิล + ลาล + เอ + ตี)]

นิวตฺต

จงกลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= นิ + วตฺต + อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]

นิวตฺตถ

จงกลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมุเห) [= นิ + วตฺต + อ + ถ]

นิวตตติ **ย่อกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวิริกตติ [= นิ + วตฺต +
อ + ตติ]

นิวตตนตฺ **จงกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนตฺ ปัญจมีวิกตติ [= นิ + วตฺต +
อ + อนตฺ > ลบ อ ปัจจัย]

นิวตตสฺ **จงกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + สฺส ปัญจมีวิกตติ (ตฺว) [= นิ + วตฺต
+ อ + สฺส]

นิวตฺตาเปติ **(ยัง...) ย่อมให้กลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ฐาตุ ในความเป็นไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวิริกตติ [= นิ + วตฺต + ณาเป + ตติ >
ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

นิวตฺตาเปลิ **(ยัง...) ให้กลับแล้ว**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ฐาตุ ในความเป็นไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิกตติ [= นิ + วตฺต + ณาเป
+ สฺ + อี > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิกตติ เป็น อิ]

นิวตฺตาเปสฺสามิ **(ยัง...) จักให้กลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ฐาตุ ในความเป็นไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันตวิกตติ (อหิ) [= นิ + วตฺต + ณาเป +
สฺสามิ > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

นิวตฺตาม **จะกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺต ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิริกตติ (มย) [= นิ + วตฺต
+ อ + ม > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ ม วิกตติ]

นิเวศตาทิ **จงกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= นิ + วตฺตฺ
+ อ + หิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

นิเวศติ **กลับแล้ว**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + วตฺตฺ + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นิเวศตีสุสสิ **จักกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สุสสิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว)
[= นิ + วตฺตฺ + อ + อี + สุสสิ > ลบ อ ปัจจัย]

นิเวศตีสุสาม **จักกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สุสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย)
[= นิ + วตฺตฺ + อ + อี + สุสาม > ลบ อ ปัจจัย]

นิเวศตีสุสามิ **จักกลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= นิ + วตฺตฺ + อ + อี + สุสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

นิเวศตีสุ **กลับแล้ว**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป (ชาติวตถ.๓๙๑)
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ
[= นิ + วตฺตฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

นิเวศเตติ **(ยัง...) ย่อมให้กลับ**
นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตฺวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + วตฺตฺ + เณ + ตี > ลบ
ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิวัตเตถ (ยัง...) จงให้กลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมเห) [= นิ + วตฺตฺ + เณ + ถ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิวัตเตยฺย พึงกลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= นิ + วตฺตฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

นิวัตเตยฺย (ยัง...) พึงให้กลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= นิ + วตฺตฺ + เณ + เอยฺย > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สรรหน้า]

นิวัตเตยฺยํ พึงกลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมีวิภัตติ (อหํ) [= นิ + วตฺตฺ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]

นิวัตเตยฺยถ พึงกลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยถ สัตตมีวิภัตติ (ตุมเห) [= นิ + วตฺตฺ + อ + เอยฺยถ > ลบ อ ปัจจัย]

นิวัตเตลี (ยัง...) ให้กลับแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= นิ + วตฺตฺ + เณ + สฺ + อี > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นิวัตเตสุสामी (ยัง...) จักให้กลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สุสामी ภวิสสันตวิภัตติ (อหํ) [= นิ + วตฺตฺ + เณ + สุสामी > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิวตเตหิ

(ยัง...) จงให้กลับ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= นิ + วตฺตฺ + เณ + หิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิวารย

จงขัดขวาง, จงห้าม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรฺ ฐาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สรรวม (ธาตุวตฺถ.๓๙๘) + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= นิ + วรฺ + ฌย + หิ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย (นิ + วารฺ + อย + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]

นิवारยิ

ห้ามแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรฺ ฐาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สรรวม (ธาตุวตฺถ.๓๙๘) + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= นิ + วรฺ + ฌย + อี > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย (นิ + วารฺ + อย + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

นิवारยิตถ

ห้ามแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรฺ ฐาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สรรวม (ธาตุวตฺถ.๓๙๘) + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + ตถ อัจฉัตตนิวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= นิ + วรฺ + ฌย + อี + ตถ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย (นิ + วารฺ + อย + อี + ตถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นิवारเย

พึงห้าม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรฺ ฐาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สรรวม (ธาตุวตฺถ.๓๙๘) + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= นิ + วรฺ + ฌย + เอยฺย > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย (นิ + วารฺ + อย + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]

นิวาเรติ

ย่อมห้าม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรุ ธาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สำรวม (ธาตุวิตถ.๓๙๘) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + วรุ + เณ + ติ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย (นิ + วารุ + เอ + ติ)]

นิวาเรนฺติ

ย่อมห้าม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรุ ธาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สำรวม (ธาตุวิตถ.๓๙๘) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + วรุ + เณ + อนฺติ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (นิ + วารุ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

นิวาเรยฺยาถ

พึงห้าม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรุ ธาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สำรวม (ธาตุวิตถ.๓๙๘) + ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมีวิภัตติ (ตุมุเห) [= นิ + วรุ + ฌย + เอยฺยาถ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (นิ + วารุ + เอ + เอยฺยาถ), ลบ เอ สระหน้า]

นิวาเรสิ

ห้ามแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรุ ธาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สำรวม (ธาตุวิตถ.๓๙๘) -ระวัง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัมชัตตนิวิภัตติ [= นิ + วรุ + เณ + สฺ + อี > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี เป็น อี]

นิวาเรสุ

ห้ามแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วรุ ธาตุ ในความปิดกั้น, กีดขวาง, ระวัง, ป้องกัน, สำรวม (ธาตุวิตถ.๓๙๘) -ระวัง + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อุมฺ อัมชัตตนิวิภัตติ [= นิ + วรุ + เณ + สฺ + อุมฺ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

นิวาเสติ

ย่อมนุ่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วสุ ธาตุ ในความนุ่งห่ม (ธาตุป.๓๗๓, ธาตวัตถ.๔๐๑) + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= นิ + วสุ + เณ + ติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

หมายเหตุ ในธาตุวัตถ.๔๐๑ วสุ ธาตุ เป็นไปในความนุ่งห่ม (อจฺฉาท) จัดลงในหมวด ญ ธาตุ และ จรุ ธาตุ, และใน ๔๐๒ ให้ อ. ว่า อจฺฉาทนฺตฺถ-- วัตฺถุณิ วสฺติ วาเสติ, นิवासยติ, อนฺตรวาสกํ นิวาเสตุวา, วัตถํ, วสนํ = ผ้ํา (จาก วสุ ธาตุนี้)

นิวาเสยฺยาถ

พียงนุ่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วสุ ธาตุ ในความนุ่งห่ม (ธาตุป.๓๗๓, ธาตวัตถ.๔๐๑) + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= นิ + วสุ + เณ + เอยฺยาถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย (นิ + วาสฺ + เอ + เอยฺยาถ), ลบ เอ สระหน้า]

นิวาเสสิ

นุ่งแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วสุ ธาตุ ในความนุ่งห่ม (ธาตุป.๓๗๓, ธาตวัตถ.๔๐๑) + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= นิ + วสุ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

นิวาเสสุสํมิ

จักนุ่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วสุ ธาตุ ในความนุ่งห่ม (ธาตุป.๓๗๓, ธาตวัตถ.๔๐๑) + เณ ปัจจย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสํมิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= นิ + วสุ + เณ + สฺสํมิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

นิวีสติ

ย่อมจذจ่อ

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป, แผลไป-กระจาย ไป (ธาตุวัตถ.๔๑๓) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ

วัตตมานาวีรัตติ [= นิ + วิสุ + อ + ติ > ทีฆะ อิ แห่ง วิสุ ชาติ
เป็น อี]

หมายเหตุ นิวิสติ นี้ พบในคาถาว่า

ยสุมี มโน นิวิสติ จิตตมฺหาปิ ปสฺสตี (ธ.อ.๘/๑๗๙)

(แปล) อ.ใจ ย่อมจดจ่อ ในบุคคลใด ด้วย, ...

นิเวสเย

(ยัง...) พึงให้ตั้งลง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วิสุ ชาติ ในความเข้าไป (ธาตุป.๓๘๐)
+ ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุจาก) + เอยฺย สัตตมวีรัตติ [= นิ + วิสุ + ฌย
+ เอยฺย > แปลง อิ แห่ง วิสุ ชาติ เป็น เอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย
(นิ + เวสุ + อย + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง เอยฺย วิรัตติ
เป็น เอ]

หมายเหตุ ธาตุป.๓๘๐ ให้อุทาหรณ์ วิสุ ชาติ ที่มี นิ นำหน้าว่า
นิเวสน์ นิเวสน์, ที่อยู่, เรือน “ที่เข้าอาศัย” [นิ + วิส], อย่างไรก็ตาม ในที่นี้
คงเพราะอำนาจ นิ อุปสัค วิสุ ชาติ จึงเป็นไปในความตั้ง

นิเวเสยฺย

(ยัง...) พึงให้ตั้งลง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วิสุ ชาติ ในความเข้าไป (ธาตุป.๓๘๐)
+ ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุจาก) + เอยฺย สัตตมวีรัตติ [= นิ + วิสุ + ฌย
+ เอยฺย > แปลง อิ แห่ง วิสุ ชาติ เป็น เอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย
(นิ + เวสุ + อย + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

นิเวเสถิ

(ยัง...) ให้ตั้งแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วิสุ ชาติ ในความเข้าไป (ธาตุป.๓๘๐)
+ ฌน ปัจจย (เหตุกัตตุจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= นิ +
วิส + ฌน + สฺ + อี > แปลง อิ แห่ง วิสุ ชาติ เป็น เอ, ลบ ญ แห่ง
ฌน ปัจจย (นิ + เวสุ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

นิสีท

จงนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สทฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= นิ + สทฺ +
อ + หิ > แปลง สทฺ ชาติ เป็น สีท, ลบ หิ วิรัตติ]

นิสิตติ

ย่อมนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สทฺ ธาตุ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิริตติ [= นิ + สทฺ +
อ + ติ > แปลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ]

หมายเหตุ เกี่ยวกับกิริยาที่แปลว่า นั่ง เช่น นิสิตติ, นิสิตตุ เป็นต้นนั้น
ขอนําหลักฐานจากคัมภีร์ธาตุมาแสดงประกอบการศึกษา ดังนี้

๑. ธาตุวัตถ.๔๓๑-๔๓๓ แสดงเป็น สทฺ ธาตุ ในอรรถดังนี้ ๑. ในความลึมรส
อันร่อย, ไป-ถึง-บรรลู่ (สาทคเต - ๒ อรรถ) จัดลงในหมวด จรู ธาตุ
และ ภู ธาตุ ๒. ในความตัด (เฉเท) จัดลงในหมวด จรู ธาตุ และ
๓. ในความว่าเหวใจ, ตกไป-ให้ตกไป, เบียดเบียน, ยินดี (วิสารทปาต-
หีสนปิติสฺ - ๔ อรรถ) จัดลงในหมวด ภู ธาตุ (สรูป ลงได้ ๒ หมวด
คือ หมวดจรู และ ภู ธาตุ)..., ถ้ามี นิ เป็นบทหน้า นิสิตเน นั่ง
(ถ้ามี นิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความนั่ง) อุ. นิสิตติ นิสินโน, นิสินนํ
นิสชฺชา = การนั่ง (ดูธาตุวัตถ.๔๓๒)

ตามนัยธาตุวัตถ. นี้ แสดงว่า สทฺ ธาตุ มีอรรถหลายอย่างดังกล่าวแล้ว
แต่ท่านกล่าวว่า ถ้ามี นิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความนั่ง (นิสิตเน) ดัง
กล่าว, เพราะฉะนั้น เวลาจะแสดงอรรถของธาตุ จะแสดงอรรถ(ความ
หมาย)เดิมก่อนก็ได้ เหมือน อากัจฉติ ก็แสดงว่า อา บทหน้า + คมฺ
ธาตุ ในความไป (จะเห็นว่า ไป เป็นอรรถเดิมของ คมฺ ธาตุ แต่ขณะนี้
มี อา นำหน้า กลายความหมายเป็น มา แล้ว นี่เป็นเพราะอำนาจอุปสัค
นั่นเอง) หรือจะแสดงอรรถใหม่เลยก็ได้ เช่น นิ บทหน้า + สทฺ ธาตุ
ในความนั่ง อย่างที่ธาตุวัตถ. แนะนำไว้ดังกล่าวนั้น และ สทฺ ธาตุนั้น
แปลงเป็น สิทฺ ได้ ด้วยสูตรว่า แปลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ ด้วยสูตรว่า
สทสฺส สิทฺตํ [กัจจ.๖๐๙ : ๔๘๔]

๒. ธาตุป.๔๐๗ แสดงเป็น สิทฺ ธาตุ ในความชานไป, แผ่ไป; “สุดความไป”
หยุด, จบ, จม, สูญ (๒ อรรถ คือ ๑. ชานไป, แผ่ไป และ ๒. หยุด,
จบ, จม, สูญ จัดลงในหมวด ภู ธาตุ อุ. นิสิตติ, นิสิตนํ, นิสินโน,
นิสินโนโก, นิสชฺชา, นิสิติตฺวา เป็นต้น (จาก สทฺ ธาตุนี)

ตามนัยธาตุป. นี้ **นิสิตติ** ออกจาก สิทฺ ธาตุ ในอรรถข้างต้น, ดังนั้น
จะแสดง (นิสิตติ) เป็นต้นว่า นิ บทหน้า + สิทฺ ธาตุ ในความชันไป,
แผ่ไป หรือในความจม ก็ได้ (ดังในหนังสือของผู้เขียนนี้) (ทีฆะ อิ ที่ สิทฺ
เป็น อี จึงเป็น สิทฺ)

จากหลักฐานของคัมภีร์ธาตุสองฉบับดังกล่าว **จะแสดงเป็น สทฺ หรือ สิทฺ ธาตุ
ก็ได้** (ในอรรถเดียวกัน) เพราะแสดงอุทาหรณ์เดียวกัน คือ นิสิตติ (ย่อนั่ง),
ฯลฯ ดังนั้น **บาลีไวยากรณ์วชิรภาค ภาคที่ ๒ อาขยาดและกิตก์** หน้า ๒๐๙
จึงแสดงเป็น สทฺ หรือ สิทฺ ธาตุ ในความจม เช่น สนฺโน จมแล้ว, นิสินฺโน
นั่งแล้ว (ธาตุมี ทฺ เป็นที่สุดอยู่หน้า แผลง ตฺ เป็น นฺน, ลบ ทฺ ที่สุดธาตุ)
เพราะฉะนั้น สรุปว่า นิสิตติ เป็นต้น ถ้าเห็นครูบาอาจารย์แสดงอรรถแห่งธาตุ
แตกต่างกัน อย่าเห็นเป็นแปลกเลย (อย่าเห็นเป็นผิด) เพราะธาตุนั้นมีอรรถเป็น
อันมาก ทั้งเมื่อประกอบกับอุปสัค เป็นต้น ก็แปรเปลี่ยนไปได้อีกมากเช่นกัน

นิสิตฺต

จกนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สทฺ ธาตุ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตฺ วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + สทฺ +
อ + ตฺ > แผลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ]

นิสิตฺถ

จกนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สทฺ ธาตุ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ วัตตมานาวิกัตติ (ตุมุเห) [= นิ +
สทฺ + อ + ถ > แผลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ]

นิสิตฺนติ

ย่อนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สทฺ ธาตุ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิกัตติ [= นิ + สทฺ
+ อ + อนฺติ > แผลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย]

นิสิตฺนตฺ

จกนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สทฺ ธาตุ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตฺ ปัญจมีวิกัตติ [= นิ + สทฺ +
อ + อนฺตฺ > แผลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย]

นิสืทาเปถ (ยัง...) จงให้นั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + ถ วัตตมานาวีรัตติ (ตุมฺเห) [= นิ + สหฺ + ณาเป + ถ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สืท, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจย]

นิสืทาเปสฺ (ยัง...) ให้นั่งแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อํ อัชชัตตนีวีรัตติ [= นิ + สหฺ + ณาเป + สฺ + อํ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สืท, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจย]

นิสืทาเปสฺสนฺติ(ยัง...) จักให้นั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= นิ + สหฺ + ณาเป + สฺสนฺติ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สืท, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจย]

นิสืทามิ ย่อมนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหํ) [= นิ + สหฺ + อ + มิ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สืท, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วีรัตติ]

นิสืทิ นั่งแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อัชชัตตนีวีรัตติ [= นิ + สหฺ + อ + อี > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สืท, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วีรัตติ เป็น อี]

นิสืทิสฺสติ จักนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันตวีรัตติ [= นิ + สหฺ + อ + อี + สฺสติ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สืท, ลบ อ ปัจจย]

นิสิติสฺสนฺติ จักนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภตติ
[= นิ + สหฺ + อ + อิ + สฺสนฺติ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สิทฺ, ลบ อ
ปัจจัย]

นิสิติสฺสามิ จักนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิภตติ (อหฺ)
[= นิ + สหฺ + อ + อิ + สฺสามิ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สิทฺ, ลบ อ
ปัจจัย]

นิสิติสฺ นั่งแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชตตนิวิภตติ [= นิ + สหฺ + อ
+ อํ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภตติ เป็น
อีสฺ]

นิสิตฺเหยย พึ่งนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภตติ [= นิ + สหฺ +
อ + เอยฺย > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย]

นิสิตฺเหยยํ พึ่งนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมวิภตติ (อหฺ) [= นิ + สหฺ
+ อ + เอยฺยํ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย]

นิสิตฺเหยยาลิ พึ่งนั่ง

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สหฺ ชาติ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยาลิ สัตตมวิภตติ (ตุวฺ) [= นิ +
สหฺ + อ + เอยฺยาลิ > แปลง สหฺ ชาติ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย]

นิสุสรนฺติ

ย้อมเล่นออกไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สรุ ชาติ ในความไป, เล่นไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= นิ + สรุ +
อ + อนฺติ > ซ้อน ส, ลบ อ ปัจจัย]

นิเสธ

จงห้าม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สิริ ชาติ ในความห้าม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุว) [= นิ + สิริ +
อ + หิ > แปลง อิ แห่ง สิริ ชาติ เป็น เอ, ลบ หิ วิภตฺติ]

หมายเหตุ ชาติป.๔๐๙ สิริ (ลบ อุ = สิริ) ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
จัดลงในหมวด ภู ชาติ อุ. ว่า นิเสธติ, ปฏิเสธติ ปฏิเสธ, ห้าม (สิริ ชาติ
เป็นไปในความไป มี นิ นำหน้า จึงเป็นไปในความห้าม)

นิเสเธติ

ย้อมห้าม

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สิริ ชาติ ในความห้าม + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + ति วัตตมานาวิภตฺติ [= นิ + สิริ +
เณ + ति > แปลง อิ แห่ง สิริ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

นียสิ

(อัน...) นำไปอยู่

นี ชาติ ในความนำไป + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + สิ วัตตมานาวิภตฺติ (ตุว)
[= นี + ย + สิ]

นึหร

จงนำออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หรุ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุว) [= นิ + หรุ +
อ + หิ > ทิฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี (นิ > นี), ลบ หิ วิภตฺติ]

หมายเหตุ นิ อุปสัค เมื่อนำหน้าพยัญชนะอวรรค (ในที่นี้ คือ ห) มักนิยม
ทิฆะ อิ เป็น อี เช่น นึหร (จงนำออก), นึหรติ (ย้อมนำออก), นอกจากนั้น
ยังมีการซ้อนพยัญชนะ เช่น นิกุมติ (ย้อมออกไป), นิสุสรติ (ย้อมเล่นออกไป)
หรือคงรูป เช่น นิวาเสติ (ย้อมนุ่ง), นิมนฺเตติ (ย้อมนิมนต์, ย้อมเชื้อเชิญ)
(ใช้ตามที่ปรากฏ)

นีหฺรติ

ย่อนำออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หฺร ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= นิ + หฺร + อ
+ ติ > ทิฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี (นิ > นี)]

นีหฺรถ

จงนำออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หฺร ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิภตติ (ตุเมหฺ) [= นิ + หฺร
+ อ + ถ > ทิฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี (นิ > นี)]

นีหฺรนฺติ

ย่อนำออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หฺร ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + นฺติ วัตตมานาวิภตติ [= นิ + หฺร +
อ + นฺติ > ทิฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี (นิ > นี), ลบ อ ปัจจัย]

นีหฺราเปสฺ

(ยัง...) ให้นำออกไปแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หฺร ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อํ อัชชัตตนิวิภตติ [= นิ + หฺร + ณาเป
+ สฺ + อํ > ทิฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี (นิ > นี), ลบ ญ แห่ง
ณาเป ปัจจัย, ลบ อ ปัจจัย]

นีหฺราหิ

จงนำออก

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หฺร ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภตติ (ตุว) [= นิ + หฺร +
อ + หิ > ทิฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี (นิ > นี), ทิฆะ อ เป็น อา
เพราะ หิ วิภตติ]

นีหฺริสฺสามิ

จักนำไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หฺร ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภตติ (อหฺ)
[= นิ + หฺร + อ + อิ + สฺสามิ > ทิฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี
(นิ > นี), ลบ อ ปัจจัย]

นิหรีสุสาม

จกน้าออกไป

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สุสาม ภาวิสสันติวิภัตติ (มย)
[= นิ + หรุ + อ + อิ + สุสาม > ทีฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี
(นิ > นี), ลบ อ ปัจจัย]

นิหรีสุ

น้าออกไปแล้ว

นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อักษรัตตนิวิภัตติ [= นิ + หรุ + อ
+ อํ > ทีฆะ อิ แห่ง นิ อุปสัค เป็น อี (นิ > นี), ลบ อ ปัจจัย, แปลง
อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

นุหติ

ย้อมบรรเทา

นุหฺ ธาตุ ในความบรรเทา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ตี วัตตมานาวิภัตติ [= นุหฺ + อ + ตี]

เนติ

ย้อมนำไป

นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= นี + อ + ตี > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ,
ลบ อ ปัจจัย]

เนถ

จกน้าไป

นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ถ
ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= นี + อ + ถ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ เป็น เอ,
ลบ อ ปัจจัย]

เนนฺติ

ย้อมนำไป

นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= นี + อ + อนฺติ > แปลง อี แห่ง นี ธาตุ
เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

เนติ

นำไปแล้ว

นี่ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
+ ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= นี้ + อ + ส + อี > แปลง อี แห่ง
นี่ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

เนสฺสถ

จกนำไป

นี่ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
+ สฺสถ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุมฺเห) [= นี้ + อ + สฺสถ > แปลง อี แห่ง นี้
ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

เนสฺสาม

จกนำไป

นี่ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
+ สฺสาม ภวิสสันติวิรัตติ (มยฺ) [= นี้ + อ + สฺสาม > แปลง อี แห่ง
นี่ ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

เนสฺสามิ

จกนำไป

นี่ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
+ สฺสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหฺ) [= นี้ + อ + สฺสามิ > แปลง อี แห่ง นี้
ชาติ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

เนหิ

จงนำไป

นี่ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ
ปัญจมีวิรัตติ (ตฺว) [= นี้ + อ + หิ > แปลง อี แห่ง นี้ ชาติ เป็น เอ,
ลบ อ ปัจจัย]

ป

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุक्रमกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ป อักษร

ปกาสติ

ย่อมปรากฏ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กาสฺ ฐาตุ ในความประกาศ (ธตฺป.๗๗) + เณ ปัจจย (ดู **หมายเหตุ**) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ป + กาสฺ + เณ + ตี > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

หมายเหตุ ธตฺป.๗๗ จัด กาสฺ ฐาตุ ลงในหมวด ภู ฐาตุ มีรูปเป็น กาสติ ปกาสติ (ป นำ), ส่วน ปกาเสติ เป็นการิต (เหตุกัตตุวจาก) ดังนั้น กิริยาศัพท์ว่า ปกาเสติ นี้ ถ้าแปลตามไวยากรณ์ ก็ต้องแปลว่า (ยัง...) **ย่อมให้รู้ชัด, ย่อมให้รู้แจ้ง** (ลง เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก))

อนึ่ง การแปล ป + กาสฺ ว่า ประกาศ นั้น คล้ายเป็นการแปลรวบ หรืออาบ ทั้ง ป และ กาสฺ เข้าด้วยกัน (เหมือนทับศัพท์) เลยไม่แน่ชัดว่า กาสฺ ฐาตุ เป็นไปในความอะไรกันแน่ ? ในที่นี้ (ธตฺป.๗๗) ท่านก็แสดงว่า เป็นไปในความประกาศ, แต่ถ้าพิจารณาจาก**หมายเหตุ**ข้างต้น ก็แสดงว่า (ป +) กาสฺ ฐาตุ ในความรู้ (รู้ชัด, รู้แจ้ง)

ปกาสถ **จงประกาศ**
ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กาสุ ธาตุ ในความประกาศ (ธาตุป. ๗๗) + เณ ปัจจัย + ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมุเห) [= ป + กาสุ + เณ + ถ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปกาสเนติ **ย่อมปรากฏ**
ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กาสุ ธาตุ ในความประกาศ (ธาตุป. ๗๗) + เณ ปัจจัย + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + กาสุ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปกาสเอยุ **พึงประกาศ**
ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กาสุ ธาตุ ในความประกาศ (ธาตุป. ๗๗) + เณ ปัจจัย + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ป + กาสุ + เณ + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า]

ปกาสลิตี **ทรงประกาศแล้ว**
ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กาสุ ธาตุ ในความประกาศ (ธาตุป. ๗๗) + เณ ปัจจัย + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ป + กาสุ + เณ + ส + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปกาสสุสามิ **จักประกาศ**
ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กาสุ ธาตุ ในความประกาศ (ธาตุป. ๗๗) + เณ ปัจจัย + ส อากม + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ป + กาสุ + เณ + สุสามิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปกุกมตี **ย่อมหลีกเลี่ยง**
ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กม ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ป + กม + อ + ตี > ซ้อน ญ, ลบ อ ปัจจัย]

ปกุกมนตี **ย่อมหลีกเลี่ยง**
ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กม ธาตุ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + กม + อ + อนฺติ > ซ้อน ญ, ลบ อ ปัจจัย]

ปกกมิสฺสติ จักหลักไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ
[= ป + กมฺ + อ + อิ + สฺสติ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

ปกกมิสฺสสามิ จักหลักไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= ป + กมฺ + อ + อิ + สฺสามิ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

ปกกมิสฺส หลีกไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อฺ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + กมฺ + อ +
อฺ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ปกกเมยฺย พิงหลักไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ป + กมฺ + อ
+ เอยฺย > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

ปกกามิ หลีกไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + กมฺ + อ
+ อี > ซ้อน ก, ทึมะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

ปกโกส จงเรียก

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสฺ ชาติ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว)
[= ป + กุสฺ + อ + หิ, พฤทธิ อฺ แห่ง กุสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ หิ วิภัตติ]

ปกุโกสติ ย่อมร้องเรียก

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวีวัตติ
[= ป + กุสุ + อ + ติ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ]

ปกุโกสถ จงเรียกมา

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวัตติ (ตุมฺเห)
[= ป + กุสุ + อ + ถ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ]

ปกุโกสลิ ย่อมร้องเรียก

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวีวัตติ (ตุว)
[= ป + กุสุ + อ + ลี, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ]

ปกุโกสาเปติ (ยัง...) ย่อมให้ร้องเรียก

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวีวัตติ [= ป + กุสุ +
ณาเป + ติ > ซ้อน ก, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง
ณาเป ปัจจัย]

ปกุโกสาเปลิ (ยัง...) ให้ร้องเรียกแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ส อากม + อี อัชชัตตนีวัตติ
[= ป + กุสุ + ณาเป + ส + อี > ซ้อน ก, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ
เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วัตติ เป็น อี]

ปกุโกสาเปสสติ (ยัง...) จักให้ร้องเรียก

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สสติ ภวิสสันติวัตติ [= ป + กุสุ +
ณาเป + สสติ > ซ้อน ก, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ ณุ แห่ง
ณาเป ปัจจัย]

ปกโกสาคิ

จงเรียกมา

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ทิ ปัญจมีวิภัตติ (തുവ)
[= **ป + กุสุ + อ + ทิ**, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ, ทิมะ อ เป็น
อา เพราะ ทิ วิภัตติ]

ปกโกสิ

เรียกแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ
[= **ป + กุสุ + อ + อี** > ซ้อน ฤ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ,
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปกโกสิสฺสนติ

จกร้องเรียก

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนติ
ภวิสสันตวิภัตติ [= **ป + กุสุ + อ + อี + สฺสนติ** > ซ้อน ฤ, พฤทธิ อุ
แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

ปกโกสิสฺสุ

ร้องเรียกแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กุสุ ธาตุ ในความเรียก, ร้องเรียก
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อุ อัชชัตตนิวิภัตติ
[= **ป + กุสุ + อ + อุ** > ซ้อน ฤ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ,
ลบ อ ปัจจัย, แพลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ปกฺขนฺตฺ

จงเล่นไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ขนฺทฺ ธาตุ ในความเล่น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= **ป + ขนฺทฺ + อ**
+ **ตฺ** > ซ้อน ฤ, ลบ อ ปัจจัย]

ปกฺขนฺติ

เล่นไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ขนฺทฺ ธาตุ ในความเล่น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= **ป + ขนฺทฺ +**
อ + อี > ซ้อน ฤ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปกฺขณทิสฺ **เล่นไปแล้ว**
ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ขนฺทฺ ธาตุ ในการเล่น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อักษรัตตนิวิรัตติ [= ป + ขนฺทฺ +
อ + อํ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปกฺขิปติ **ยอมใส่เข้า**
ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ขิปฺ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + ขิปฺ +
อ + ติ > ซ้อน ก]

ปกฺขิปี **ใส่เข้าแล้ว**
ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ขิปฺ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อักษรัตตนิวิรัตติ [= ป + ขิปฺ + อ
+ อี > ซ้อน ก, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปกฺขิปีสฺสนฺติ **จกใส่เข้า**
ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ขิปฺ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิรัตติ
[= ป + ขิปฺ + อ + อี + สฺสนฺติ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]

ปกฺขิปีสฺ **ใส่เข้าไปแล้ว**
ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ขิปฺ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อักษรัตตนิวิรัตติ [= ป + ขิปฺ + อ
+ อํ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปกฺคณฺหาติ **ยอมยกย่อง**
ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + คหฺ ธาตุ ในความถือ, จับ, ยึด
+ ณฺหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ
[= ป + คหฺ + ณฺหา + ติ > ซ้อน ค, ลบ ห ที่สุดธาตุ]

ปกฺคณฺหิ **ประคองแล้ว**
ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + คหฺ ธาตุ ในความถือ, จับ, ยึด
+ ณฺหา ปัจจัย ประจําหมวด คหฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อักษรัตตนิวิรัตติ

[= ป + คหฺ + ฌหา + อี > ซ้อน ค, ลบ หฺ ที่สุดธาตุ, ลบ อา ที่ หา, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

ปคฺขรติ

ย่อมไหลออก

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฆรฺ ธาตุ ในความไหล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= ป + ฆรฺ +
อ + ตี > ซ้อน ค]

ปคฺขรณฺติ

ย่อมไหลออก

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฆรฺ ธาตุ ในความไหล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัติ [= ป + ฆรฺ +
อ + อนฺติ > ซ้อน ค, ลบ อ ปัจจัย]

ปคฺขริ

ไหลออกแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฆรฺ ธาตุ ในความไหล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัติ [= ป + ฆรฺ + อ
+ อี > ซ้อน ค, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

ปคฺขริสฺส

ไหลออกแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฆรฺ ธาตุ ในความไหล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัติ [= ป + ฆรฺ + อ
+ อํ > ซ้อน ค, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัติ เป็น อีสฺส]

ปจ

จทอ

ปจฺ ธาตุ ในความหุง, ต้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก)
+ หิ ปญฺจมีวิภัติ (ตุว) [= ปจฺ + อ + หิ > ลบ หิ วิภัติ]

หมายเหตุ บาลีไวยากรณ์วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาดและกิตก์ หน้า ๑๖๐
แสดงอรรถของ ปจฺ ธาตุ เป็นไปในความหุง, ในความต้ม, แต่ว่าเวลานำไป
ใช้จริง อาจเพิ่มอรรถของธาตุได้อีก เช่น ปิ้ง, ย่าง, ทอด, เผา, ไหม้, แกง
(ในที่นี้ แสดงแต่หุง, ต้ม พอเป็นแนวทาง นักศึกษาพึงเลือกแปลเอาตาม
ความเหมาะสมเถิด)

- ปจติ** **ย่อมทอด**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปจฺ + อ + ติ]
- ปจถ** **จงหุง, จงตัม**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ปจฺ + อ + ถ]
- ปจนฺติ** **ย่อมหุง**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปจฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจยิ]
- ปจนฺตุ** **จงแกง**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + อนฺตุ ปัญจมีวิภัตติ [= ปจฺ + อ + อนฺตุ > ลบ อ ปัจจยิ]
- ปจาเปลิ** **(ยัง...) ให้ป้างแล้ว**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม, ป้าง + ณาเป ปัจจยิ (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม
 + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ปจฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป
 ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- ปจามิ** **จะทอด**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= ปจฺ + อ + มิ > ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ
 มิ วิภัตติ]
- ปจาหิ** **จงหุง, จงหุงตัม**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺวํ) [= ปจฺ + อ + หิ > ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ
 หิ วิภัตติ]
- ปจิ** **ทอดแล้ว, ไหม้แล้ว**
 ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ตัม + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ปจฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ
 เป็น อี]

ปจิตถ	ปั้งแล้ว, ทอดแล้ว ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ต้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + ตถ อชชัตตนิวิรัตติ (ตุเม) [= ปจฺ + อ + อิ + ตถ > ลบ อ ปัจจัย]
ปจิตฺสาม	จักหุง ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ต้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสาม (ภวิสสันติวิรัตติ (มย) [= ปจฺ + อ + อิ + สฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]
ปจิตฺสามิ	จักหุง, จักทอด ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ต้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อห) [= ปจฺ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
ปจิสฺ	หุงแล้ว ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ต้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชชัตตนิวิรัตติ [= ปจฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]
ปเจยฺย	พึ่งแกง ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ต้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= ปจฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
ปเจยฺยาสี	พึ่งปั้ง, พึ่งเผา, พึ่งทอด ปจฺ ฐาตุ ในความหุง, ต้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาสี สัตตมวิรัตติ (ตุว) [= ปจฺ + อ + เอยฺยาสี > ลบ อ ปัจจัย]
ปเจสฺสติ	จักเลือก ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + จิ ฐาตุ ในความเลือก, ก่อ, สั่งสม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ [= ป + จิ + อ + สฺสติ > แปลง อิ แห่ง จิ ฐาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย]

ปจฺจติ (อันไฟ) ไหม้อยู่
ปจฺ ชาติ ในความไหม้ + ย ปัจจัย (กัมมวาจก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ
[= ปจฺ + ย + ตติ > แปลง จฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ]

ปจฺจติ ย่อมแผ่ติดผล
ปจฺ ชาติ ในความแผ่ติดผล + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปจฺ + ย + ตติ > แปลง จฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ]

ปจฺจติ (อัน...) ย่อมหุง
ปจฺ ชาติ ในความหุง, ต้ม + ย ปัจจัย (กัมมวาจก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ
[= ปจฺ + ย + ตติ > แปลง จฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ]

ปจฺจณฺโณติ ย่อมเสวยเฉพาะ
ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม)
+ ญ ชาติ ในความมี, ความเป็น + อ ปัจจัย ประจำหมวด ญ ชาติ
(กัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปติ + อนุ + ญ + อ + ตติ >
แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, พุทธิ อ แห่ง ญ ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]
หมายเหตุ การแปลง ปติ เป็น ปจฺจ นี้ (ในทุกแห่ง) เป็นการแสดงแบบ
รวบรัด, ถ้าว่าตามทีเรียนกันมา ก็คือ แปลง อิ ที่ ตติ เป็น ยุ (ปตฺย)
และแปลง ตฺย เป็น จฺจ (ปจฺจ) ซึ่งสอดคล้องกับมติโมคคัลลานะ (โมค.๑/๓๐,
๑/๔๘ และ ๑/๔๙) ที่ให้แปลง ๓ ขั้นตอน (ใช้ ๓ สูตร) ตามลำดับ
คือ แปลง อิ ที่ ตติ เป็น ยุ (ปตฺย), แปลง ตฺย เป็น จฺจ (ปจฺจ) และแปลง
จฺจ เป็น จจ (ปจฺจ), ส่วนมตีกัจจายนะ ให้แปลง ตติ เป็น จฺ ด้วยสูตรว่า
สพฺโพ จํ ตติ [กัจจ.๑๙ : ๒๒] (ปติ > ปจ) และซ้อน จ (ปจฺจ), แต่ทั้งหมด
ทั้งปวงก็สำเร็จเป็น ปจฺจ เหมือนกัน, จึงขอนำมาลงไว้เพื่อประดับความรู้

ปจฺจณฺติ (อันไฟ) ย่อมไหม้
ปจฺ ชาติ ในความไหม้ + ย ปัจจัย (กัมมวาจก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตติ
[= ปจฺ + ย + อนุติ > แปลง จฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า
(อ ที่ จ)]

ปจฺจุสฺสโสติ

ได้ฟังตอบแล้ว

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อ อาคม (ได้) + สฺ ชาติ ในความ
ฟัง + ณา ปัจจยิ ประจําหมวด สฺ ชาติ + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ
[= ปติ + อ + สฺ + ณา + สฺ + อี > แปลง ปติ เป็น ปจฺจุ, ช้อน สฺ,
พฤทธิ อฺ แห่ง สฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณา ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
หมายเหตุ เกี่ยวกับ ปติ/ปฏฺิ นี้ ในบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง เช่น กัจจายนะ
แสดงเป็น ปติ (ต) และแปลงเป็น ปฏฺิ ได้บ้าง (ที่ไม่แปลงก็มี) เช่น สุตร
ภวจิ ปฏฺิ ปติสฺส [กัจจ.๔๘ : ๔๓], ส่วนบาลีไวยากรณ์แบบเรียนสนามหลวง
แสดงเป็น ปฏฺิ (ฏ) (และ/แต่ ปติฏฺจติ หนังสือปัญหา-เฉลยบาลีไวยากรณ์
สนามหลวง ป.ร.๓ (พ.ศ.๒๕๓๐) ข้อ ๓. ฆ. หน้า ๙๑ แสดงเป็น ปติ
อุปสัค), ฟังทราบว่าเป็นอุปสัคตัวเดียวกัน, ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้จึงแสดงเป็น
ปติ บ้าง ปฏฺิ บ้าง ตามรูปที่ปรากฏ, อนึ่ง ปจฺจุสฺสโสติ ในที่นี้ ลง ณา ปัจจยิ
ประจําหมวด สฺ ชาติ และลบ (ณา) ทิ้ง (ดู อสฺสโสติ)

ปจฺจากจฺจ

จงกลับมา

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ)
+ คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) +
หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ปติ + อา + คมฺ + อ + หิ > แปลง ปติ เป็น
ปจฺจุ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺจุ, ลบ หิ วิภัตติ]

ปจฺจากจฺจตุ

จงกลับมา

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ)
+ คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) +
ตุ ปญฺจมีวิภัตติ [= ปติ + อา + คมฺ + อ + ตุ > แปลง ปติ เป็น ปจฺจุ,
แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺจุ]

ปจฺจากจฺจนฺติ

ย่อมกลับมา

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ)
+ คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) +
อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปติ + อา + คมฺ + อ + อนฺติ > แปลง ปติ
เป็น ปจฺจุ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺจุ, ลบ อ ปัจจยิ]

ปจฺจาคจฺฉิ กลับมาแล้ว

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิภตติ [= ปติ + อา + คมฺ + อ + อี > แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺฉ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ปจฺจาคณฺฉิ กลับมาแล้ว

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิภตติ [= ปติ + อา + คมฺ + อ + อี > แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คณฺฉ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ปจฺจาคมาลี กลับมาแล้ว

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อัจฉัตตนิวิภตติ [= ปติ + อา + คมฺ + อ + สฺ + อี > แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คณฺฉ, ทิฆะ อ (อ ปัจจัย) เป็น อา, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ปจฺจาคมิ กลับมาแล้ว

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัจฉัตตนิวิภตติ [= ปติ + อา + คมฺ + อ + อี > แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ปจฺจาสีสตี ย่อมหวังเฉพาะ

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปลัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + สีสฺ ชาติ ในความปรารถนา-อยาก (ชาติวตถ.๔๖๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= ปติ + อา + สีสฺ + อ + ตี > แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, ลงนคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ (ปจฺจ + อา + สีสฺ + อ + ตี)]

หมายเหตุ สีสฺ ชาตินี้ ในธาตุป.๓๘ ตั้งเป็น อาสีสิ ชาติ จัดลงในหมวด ภู ชาติ อุ.อาสีสติ, อาสีเสถ ซึ่งแท้จริง ก็คือ อา อุปสัค + สีสฺ ชาติ นั่นเอง (มตีสัททนีติ), และอิการันตธาตุ (ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ อิ, อี) ทั้งหลายนั้น ตามหลัก สามารถลงนิคคหิตอาคมได้ และลบสระที่สุตธาตุ (คือ อิ, อี) ด้วย เช่น หีสฺ > หีสฺ > หีสฺ อุ. หีสติ (ย่อมเบียดเบียน) (ฝ่ายสันสกฤต จึงตั้งเป็น หีสฺ ชาติเลยทีเดียว [ดู พจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน หน้า ๑๓๗]), ดังนั้น โดยนัยเทียบเคียงนี้ สีสฺ ชาติ จึงอาจตั้งเป็น สีสฺ ชาติเลยก็ได้ และเมื่อตั้งเป็น สีสฺ ชาติแล้ว ก็ไม่ต้องอธิบายว่าลงนิคคหิตอาคมอีก

ปจฺจาสีสฺนติ ย่อมหวังเฉพาะ

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + สีสฺ ชาติ ในความปรารถนา-อยาก (ธาตุวัตถ.๔๖๑) + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= ปติ + อา + สีสฺ + อ + อนฺติ > แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ (ปจฺจ + อา + สีสฺ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจย]

ปจฺจาสีสฺสามิ ย่อมหวังเฉพาะ

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + สีสฺ ชาติ ในความปรารถนา-อยาก (ธาตุวัตถ.๔๖๑) + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหฺ) [= ปติ + อา + สีสฺ + อ + มิ > แปลง ปติ เป็น ปจฺจ, ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ (ปจฺจ + อา + สีสฺ + อ + มิ), ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วัตตติ]

ปจฺจิตฺต (อันไฟ) ไหม้แล้ว

ปจฺ ชาติ ในความไหม้ + ย ปัจจย (กัมมวจาก) + อิ อาคม + ตฺถ หียตฺตนิ วัตตติ (คหปติ) [= ปจฺ + ย + อิ + ตฺถ > แปลง จฺ ที่สุตธาตุกับ ย เป็น จฺจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)] หรือลง อา อัชตตนิวัตตติ และแปลง อา เป็น ตฺถ ก็ได้ (ดู อกาสิตฺถ, ปณณายิตฺถ, สฺยิตฺถ)

ปจฺจิสฺ (อันไฟ) ไหม้แล้ว

ปจฺ ชาติ ในความไหม้ + ย ปัจจย (กัมมวจาก) + อิ อาคม + สฺ อาคม + อี อัชตตนิวัตตติ (อหฺ) [= ปจฺ + ย + อี > แปลง จฺ ที่สุตธาตุกับ

ย เป็น จุจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ), แผลง อี เป็น อีสฺ (ปจฺ + อีสฺ)
= ปจฺจีสฺ, ลบ สฺ = ปจฺจิสฺ (ดูหมายเหตุ)]

หมายเหตุ ปจฺจิสฺ นี้ พบตัวอย่างใน ธ.อ.๓/๑๑๔ ... โลมคณนาย ปจฺจิสฺ (ขึ้น อหฺ เป็นประธาน) และการลง อี และแผลง อี เป็น อีสฺ เป็นไปตามนัยสัทพินิติ สุตตมาลา (สูตรที่ ๑๑๐๓) ซึ่งแสดงไว้ว่า คาถายมตีตตฺเถ อิมิสฺ - ในคาถา ในเนื้อความกล่าวถึงอดีตที่ล่วงไปแล้ว เอา อี วิภัตติ เป็น อีสฺ ได้ เช่น นิรยมฺหิ อปจฺจิสฺ (ขุ.ชา. ๒๘/๑๕๖) - เราได้หมกไหม้แล้ว ในนรก (อปจฺจิสฺ มาจาก อปจฺจีสฺ, ลบ สฺ เพื่อรักษาดนฺท์) (ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๔๖)

ปจฺจิสฺ (อันไฟ) ไหม้แล้ว

ปจฺ ฐาตุ ในความไหม้ + ย ปจฺจยฺ (กัมมวาทก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปจฺ + ย + อํ > แผลง จฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ), แผลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ปจฺจฺญจาลิ ปราภฺณเฉพาะแล้ว

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปจฺจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาทก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปติ + อุ + จา + อ + สฺ + อี > แผลง ปติ เป็น ปจฺจ, ซ้อน ภู, ลบ อ ปจฺจยฺ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปจฺจฺญเจนฺติ ย่อมต้อนรับ

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปจฺจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาทก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปติ + อุ + จา + อ + อนฺติ > แผลง ปติ เป็น ปจฺจ, ซ้อน ภู, แผลง อา แห่ง จา ฐาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปจฺจยฺ, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปจฺเจติ ย่อมกลับมา

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + อี ฐาตุ ในความไป + อ ปจฺจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาทก) + ติ

วัตตมานาวีรัตติ [= ปติ + อา + อิ + อ + ตี > แปลง ปติ เป็น ปจุ, แปลง อิ ชาติ เป็น เอ (ปจุ + อา + เอ + อ + ตี), ลบ อา, ลบ อ ปัจจัย]

ปจฺเจยฺย

(อันไฟ) พิงไหม้

ป จฺ ชาติ ในความไหม้ + ย ปัจจัย (กัมมวาท) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ
[= ป จ + ย + เอยฺย > แปลง จ ที่สุดชาติกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

ปจฺฉิขฺชิ

ขาดแล้ว

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฉิ ชาติ ในความขาด, แตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาท) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + ฉิ + ย + อี > ช้อน จ, แปลง ท ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปจฺฉิขฺชิสฺสติ

จักขาด

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฉิ ชาติ ในความขาด, แตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาท) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติ วิรัตติ [= ป + ฉิ + ย + อี > ช้อน จ, แปลง ท ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปชฺห

จกละ

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หา ชาติ ในความละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาท) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ป + หา + อ + หิ > ทำเทวภาวะชาติ คือ หาหา, รัสสะ อา เป็น อ (หหา), แปลง ห เป็น ช (ชหา), ลบ อา (ชห) (ป + ชห + อ + หิ, ลบ หิ วิรัตติ)]

ปชฺหิสฺสถ

จักละ

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หา ชาติ ในความละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาท) + อี อาคม + สฺสถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= ป + หา + อ + อี + สฺสถ > ทำเทวภาวะชาติ คือ หาหา, รัสสะ อา เป็น อ (หหา), แปลง ห เป็น ช (ชหา), ลบ อา (ชห) (ป + ชห + อ + อี + สฺสถ), ลบ อ ปัจจัย]

ปชเหยย	พึงละ ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หา ธาตุ ในความละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ [= ป + หา + อ + เอยย > ทำเทวภาวะธาตุ คือ หาหา, รัสสะ อา เป็น อ (หาหา), แปลง ห เป็น ข (ขหา), ลบ อา (ขหฺ) (ป + ขหฺ + อ + เอยย), ลบ อ ปัจจัย]
ปชานาติ	ย่อมรู้ทั่ว ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กี ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ป + ณา + นา + ตี > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา]
ปชานามิ	ย่อมรู้ทั่ว ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กี ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหฺ) [= ป + ณา + นา + มิ > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา]
ปชานาลิ	ย่อมรู้ทั่ว ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กี ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวิภัตติ (ตุวฺ) [= ป + ณา + นา + ลี > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา]
ปชุชลิ	โพลงทั่วแล้ว ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ชลฺ ธาตุ ในความโพลง, สว่าง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= ป + ชลฺ + อ + อี > ช้อน ลฺ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ปชุชลิสฺ	โพลงทั่วแล้ว ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ชลฺ ธาตุ ในความโพลง, สว่าง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= ป + ชลฺ + อ + อํ > ช้อน ลฺ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ปณฺณเปสึ

บัญญัติแล้ว

ป อุปลัก (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณฺ ปาตุ ในความให้แซมขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ธาตุป.๑๕๕) + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ
(กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภตติ (อหํ) [= ป + ณฺ + เณ
+ สฺ + อี > ซ้อน ณ, ณฺ แห่ง เณ ปัจจยิ (ปณฺ + ณฺ + เอ + สฺ +
อี)]

ปณฺณเปติ

ย่อมปูลาด

ป อุปลัก (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณฺ ปาตุ ในความให้แซมขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ธาตุป.๑๕๕) + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ
(กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= ป + ณฺ + เณ + ติ > ซ้อน ณ,
ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลป ณฺ แห่ง เณ ปัจจยิ (ปณฺ + ณฺ + เอ
+ ติ)]

หมายเหตุ ณฺ ปาตุนี้ ธาตุป.๑๕๕ จัดลงในหมวด จุรุ ธาตุ มีรูปกัตตุวจาก
เป็น ณาเปติ (ณฺ + เณ + ติ), ณาปยติ (ณฺ + ณฺย + ติ),
ถ้ามี ป นำหน้า มีรูปเป็น ปณฺณเปติ หรือ ปณฺณเปติ (คงเป็นรูปปริสสะ),
ปณฺณปยติ (ป + ณฺ + เณ/ณฺย + ติ), ส่วนรูปเหตุกัตตุวจาก (การิต)
เป็น ปณฺณปาเปติ, ปณฺณปาปยติ (ป + ณฺ + ณาเป/ณาปย + ติ
(ย่อมให้ปูลาด) และกล่าวอีกว่า (ปณฺณเปติ) ปณฺณเปติ ปณฺณปยติ (กัตตุวจาก)
นั้น ถ้าเป็น ป + ณา ธาตุ (อรรถเดียวกัน) (+ ณาเป/ณาปย + ติ) ก็เป็น
เหตุกัตตุวจาก (ย่อมให้ปูลาด) (ป + ณา + ณาเป + ติ > ซ้อน ณ,
ลป อา แห่ง ณาเป ปัจจยิ (ปณฺ + ณา + อาเป + ติ), ลป อา สระหน้า
(อา แห่ง ณา ธาตุ))

ปณฺณเปถ

จงปู

ป อุปลัก (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณฺ ปาตุ ในความให้แซมขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ธาตุป.๑๕๕) + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ
(กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภตติ (ตุเม) [= ป + ณฺ + เณ + ถ > ซ้อน
ณ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลป ณฺ แห่ง เณ ปัจจยิ]

ปณฺญาเปติ ปลูกแล้ว, (ยัง...) ให้ปลูกแล้ว

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌปฺ ฐาตุ ในความให้เข้มขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ฐาตุป.๑๕๕) + ฌ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ
(กัตตุจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ป + ฌปฺ + ฌ + สฺ
+ อี > ซ้อน ฌ, ทีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจยิ
(ปณฺ + ฌาปฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี] (ที่เป็น
เหตุกัตตุจาก ให้ดูท้ายหมายเหตุ ปณฺญาเปติ)

ปณฺญาเปสฺสุ ปลูกแล้ว, จัดแจงแล้ว, (ยัง...) ให้ปลูกแล้ว

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌปฺ ฐาตุ ในความให้เข้มขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ฐาตุป.๑๕๕) + ฌ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ
(กัตตุจาก) + อฺ ปัญจมีวิภัตติ [= ป + ฌปฺ + ฌ + ฌ > ซ้อน ฌ,
ทีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจยิ] (ที่เป็นเหตุกัตตุจาก
ให้ดูท้ายหมายเหตุ ปณฺญาเปติ)

ปณฺญาเปสฺสามิ จักปฺ, (ยัง...) จักให้ปลูก

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌปฺ ฐาตุ ในความให้เข้มขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ฐาตุป.๑๕๕) + ฌ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ
(กัตตุจาก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= ป + ฌปฺ + ฌ +
สฺสามิ > ซ้อน ฌ, ทีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจยิ]
(ที่เป็นเหตุกัตตุจาก ให้ดูท้ายหมายเหตุ ปณฺญาเปติ)

ปณฺญาเปสฺสาม จักปฺ, จักให้ปลูก

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌปฺ ฐาตุ ในความให้เข้มขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ฐาตุป.๑๕๕) + ฌ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ
(กัตตุจาก) + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยิ) [= ป + ฌปฺ + ฌ + สฺสาม
> ซ้อน ฌ, ทีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจยิ]

ปณฺญาเปหิ จงปลูก

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌปฺ ฐาตุ ในความให้เข้มขึ้น;
ลัป-อาน-ทำให้คม (ฐาตุป.๑๕๕) + ฌ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ

(กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ป + ฌป + ฌ + หิ > ซ้อน ฌ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลป ฌ แห่ง ฌ ปัจจัย]

ปณณายติ

ย่อมปรากฏ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + ฌา + ย + ติ > ซ้อน ฌ]

หมายเหตุ ปณณายติ แปลตามศัพท์ว่า อันเขา ย่อมรู้ทั่ว (แปลเอาความว่า ย่อมปรากฏ) (ดูหมายเหตุ ปณณายิ ด้วย), แต่พระคันธसारากิวงศ์ [๒๕๔๕ : ๖๓] แยก (ปณณายติ) เป็น ป + ฌา + อ + ติ (กัตตุวจาก) และกล่าวว่า ย ที่เห็นนั้น เป็น ย อาคมในอาขยตักณท์ที่ลงท้ายอาการันตธาตุ ในเพราะ อ ปัจจัยเบื้องหลัง เช่น อาขยายติ (อา + ขยา + อ + ติ) สงคายติ (ส + คา + อ + ติ) ฌายติ (ฌา + อ + ติ) ปณณายติ (ป + ฌา + อ + ติ)

ดังนั้น ถ้าถือเอาตามมติของพระคันธसारากิวงศ์ ดังกล่าว ก็แสดงว่า ปณณายติ นั้น เป็นรูปกัตตุวจาก ไม่ใช่กัมมวจาก เพราะสำเร็จมาจาก ป บทหน้า + ฌา ธาตุ + ย อาคม + อ ปัจจัย (หมวด ฎ ธาตุ, กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ (ป + ฌา + ย + อ + ติ > ซ้อน ฌ = ปณณายติ)

ปณณายถ

ย่อมปรากฏ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + ถ วัตตมานาวิรัตติ (ตุมุเห) [= ป + ฌา + ย + ติ > ซ้อน ฌ]

ปณณายนฺติ

ย่อมปรากฏ, ย่อมเด่นชัด

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + ฌา + ย + อนฺติ > ซ้อน ฌ, ลปสรรหน้า (อ ที่ ย)]

ปณณายิ

ปรากฏแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ฌา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + ฌา + ย + อี > ซ้อน ฌ, ลปสรรหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ ตามรูปศัพท์แล้ว ปณฺณายิ เป็นกัมมวาทก แปลว่า อันเขารู้ทั่วแล้ว แต่แปลเอาความว่า ปรากฏแล้ว ดังที่ ในคัมภีร์ปทฺฐปติธิแปลและอธิบาย เล่ม ๒ หน้า ๓๖๑ แยก ปณฺณายิ เป็น ป บทหน้า + ณา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย กัมมวาทก (ป + ณา + ย + อี), และกล่าวว่า ถ้าแปลตามรูปศัพท์ต้องแปลว่า “**ถูกรู้แล้วโดยประการ**” แต่สามารถแปลว่า “**ปรากฏแล้ว**” ดังนี้ได้ เพราะคำทั้ง ๒ นั้น มีความหมายเหมือนกัน คำว่า “ปรากฏแล้ว” เป็นการแปลโดยอุปมาเทียบเท่านั้น ไม่ใช่กัตตรูป ณา ธาตุนี้ไม่มีในทิวาทิกณะ (คือ ย ที่เห็น เป็น ย ปัจจัย กัมมวาทก ไม่ใช่ ย ปัจจัย หมวด ทิว ธาตุ - ผู้เขียน); ดังนั้น กลุ่มคำเดียวกัน เช่น ปณฺณายิ, ปณฺณายติ, ปณฺณายนติ, ปณฺณายิสฺสติ, ปณฺณายิสฺสธ, ฯลฯ ถ้าแปลโดยอรรถ แปลว่า ปรากฏ (แปลเป็นกัตตฺวาทก) แต่ถ้าแปลตามรูปศัพท์ (ไวยากรณ์) แปลว่า อันเขารู้ (รู้แล้ว, ย่อมรู้, จักรู้) คือแปลเป็นกัมมวาทก ดังที่ใน ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๔๙ แสดงไว้ว่า คำว่า ปณฺณายิสฺสติ เป็นกัมมวาทก แปลว่า อันเขา จักรู้ทั่ว แยกเป็น ป + ณา + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อี อาคม + สฺสติ.

อย่างไรก็ตาม พันตริ ป. หลงสมบุญ [มปป. : ๑๕๙] แปล (ปณฺณายิ) ว่า รู้แล้ว, ปรากฏแล้ว แยกเป็น ป + ณา + นา (กัตตฺวาทก) + อี (ซ้อน ณ, แปลง นา เป็น ย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี)

ปณฺณายิตถ ปรากฏแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อี อาคม + อา หิยัตตนิ/ อัชชัตตนิวิภัตติ (โส) (ได้ ๒ หมวด - ดูหมายเหตุ) [= ป + ณา + ย + อี + อา > ซ้อน ณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ปณฺ + ณา + ย + อี + อา), แปลง อา วิภัติ เป็น ตถ]

หมายเหตุ ปณฺณายิตถ ที่ประธานเป็นปฐมบุรุษนี้ พบตัวอย่างใน ธ.อ.๑/๒๓ ว่า เตนฺสส ปุตุโต มฏฺฐกฺกณฺทลึเตวว ปณฺณายิตถ - เพราะเหตุนั้น อ.บุตรของพราหมณ์นั้น ปรากฏแล้ว ว่า อ.มฏฺฐกฺกณฺทลึ ดังนั้นนี้เทียว และที่ลง อา และแปลงเป็น ตถ นี้ พบหลักฐานในไวยากรณ์บาลีฯ หน้า ๕๔๔ แสดงไว้ว่า โมค. ๖.๓๘ เอยฺยาสฺสเสออานํ โอออตฺตฺโต โวหุ - เอา อ ของ

เอยฺยาด เป็น โอ, เอ ของ สฺเส เป็น อ, อ (หิยัตตนี, อัชชตนี) เป็น อํ, อา (หิยัตตนี, อัชชตนี) เป็น ตฺถ, อี (อัชชตนี) เป็น ตฺโถ, และหลัง ถ (ปัญจมี) ลง โวห อากม บ้าง เช่น โส อภิวฺถ อภวา, ตามตัวอย่างที่อ้าง โส อภิวฺถ อภวา แปลว่า เขา ได้มีแล้ว, รูป อภวา คือ รูปปกติของ อา วิภัตติ, ส่วน รูป อภิวฺถ คือ รูปแปลงของ อา วิภัตติ นั่นเอง, เพราะฉะนั้น บรรดากริยาที่ลงท้ายด้วย อิตฺถ มีประธานเป็นปจฺจบุรุษ หรือนามนามทั่วไป พึงทราบว่า ลง อา วิภัตตินี้ (แล้วแปลงเป็น ตฺถ) เช่น ปณฺณายิตฺถ, สฺสูยิตฺถ, อภาสิตฺถ (เชิงดู)

ปณฺณายิสฺสติ จักปรากฏ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อี อากม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ป + ณา +ย + อี + สฺสติ > ซ้อน ณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปณฺณายิสฺสถ จักปรากฏ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อี อากม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= ป + ณา +ย + อี + สฺสถ > ซ้อน ณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปณฺณายิสฺสสิ จักปรากฏ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อี อากม + สฺสสิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตฺว) [= ป + ณา +ย + อี + สฺสสิ > ซ้อน ณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปณฺณายิสฺสสาม จักปรากฏ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อี อากม + สฺสสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= ป + ณา +ย + อี + สฺสสาม > ซ้อน ณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปณฺณายิสฺสุ ปรากฏแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ณา ธาตุ ในความรู้ + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อี อัชชตตนิวิภัตติ [= ป + ณา + ย + อํ > ซ้อน ณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺสุ]

- ปฏิกุทาลี** **ได้ให้คืนแล้ว**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อ อาคม (ได้) + ทา ธาตุ ใน
 ความให้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี
 อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี + อ + ทา + อ + สฺ + อี > ลบ อ ปัจจัย,
 รสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- ปฏิกุชชีสุ** **หึงงอแล้ว, งอเข้าแล้ว**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กุชฺช ธาตุ ในความหึงงอ + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี +
 กุชฺช + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]
- ปฏิกุณฺณติ** **ย้อมกลับกลาย**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กุณฺณ ธาตุ ในความกลับกลาย + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปฏี +
 กุณฺณ + อ + ติ]
- ปฏิกุกม** **จก้าวกลับ**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กมฺ ธาตุ ในความก้าวกวไป + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปฏี
 + กมฺ + อ + หิ > ซ้อน ก, ลบ หิ วิรัตติ]
- ปฏิกุกมนฺตุ** **จก้าวกลับ**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กมฺ ธาตุ ในความก้าวกวไป + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปญฺจมีวิรัตติ [= ปฏี +
 กมฺ + อ + อนฺตุ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย]
- ปฏิกุกมิ** **ก้าวกลับแล้ว**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กมฺ ธาตุ ในความก้าวกวไป + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี +
 กมฺ + อ + อี > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิกุณีส ก้าวกลับแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ
ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อังชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี +
กมฺ + อ + อํ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีส]

ปฏิกุณีสสามิ จักกระทำคืน

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โ
ปัจจย ประจําหมวด ตนฺ ชาติ + อิ อาคม + สสามิ ภาวสันติวิรัตติ (อห)
[= ปฏี + กรฺ + โ + อิ + สสามิ > ซ้อน ก, ลบ โ ปัจจย]

ปฏิกุโอสติ ย่อมคัดค้าน

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กุสฺ ชาติ ในความด่า + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปฏี + กุสฺ +
อ + ติ > ซ้อน ก, พฤทธิ อฺ แห่ง กุสฺ ชาติ เป็น โอ]

หมายเหตุ กุสฺ ชาตินี้ ถ้ามี อา นำหน้า แปลว่า ด่า เช่น อุกุโอสติ
(ย่อมด่า), หรือจะอธิบายว่า กุสฺ ชาติ ในความด่า, มี ปฏี นำหน้า เป็นไป
ในความคัดค้าน ก็ได้ (อำนาจของอุปสัค ทำให้ความหมายเปลี่ยนไป)

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับอรรถของ กุสฺ ชาตินั้น ที่จัดลงในหมวด ภู ชาติ ในชาต
วตถ.๖๘ ท่านแสดงอรรถไว้หลายอย่าง คือ ๑. ร้องไห้ (โรทน) ๒. ร้องเรียก
(อวฺทาน) ๓. ตัด (เฉทน) ๔. มี, ปราบ (ภู) ๕. ให้ (ทาน) ๖. สั่งสม
(สญฺย) ๗. ให้เต็ม (ปุณฺณ) ๘. ปกปิด (อจฺฉาท) ๙. ด่าว่า (อุกุโอส) [ที่จัด
ลงในหมวด ทิฏฺ ชาติ เป็นไปในความสวมกอด (อาลึงฺค) และที่จัดลงในหมวด
กิ ชาติ เป็นในความประกาศ (ปกาสน)]

จะเห็นการใช้ในธัมมปทัฏฐกถา ที่พอสังเกตได้ดังนี้

- ถ้ามี ปฏี นำหน้า แปลว่า คัดค้าน, ห้าม เช่น ปฏิกุโอสติ (ย่อมคัดค้าน)
- ถ้ามี ป นำหน้า แปลว่า เรียก, ร้องเรียก เช่น ปกุโอสติ (ย่อมเรียก)
- ถ้ามี อา นำหน้า แปลว่า ด่า, ด่าว่า (พบมาก) เช่น อุกุโอสติ
(ย่อมด่า), อุกุโอสิตฺวา (ด่าแล้ว)

ปฏิกุโกลิ

ย่อมคัดค้าน

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ลี วัตตมานาวิริตติ (ตุว) [= ปฏิ +
กุสุ + อ + ลี > ซ้อน กุ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ]

ปฏิกุโกลิ

คัดค้านแล้ว

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + กุสุ ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏิ + กุสุ +
อ + ลี > ซ้อน กุ, พฤทธิ อุ แห่ง กุสุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ
อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิกุชิปติ

ย่อมคัดค้าน

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชิปฺ ธาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิริตติ [= ปฏิ + ชิปฺ +
อ + ตี > ซ้อน กุ]

หมายเหตุ ชิปฺ ธาตุ นี้ก็น่าศึกษา คือ

- ถ้ามี ปฏิ นำหน้า แปลว่า คัดค้าน, ห้าม เช่น ปฏิกุชิปติ (ย่อมคัดค้าน)
- ถ้ามี ป นำหน้า แปลว่า ใส่ เช่น ปกชิปติ (ย่อมใส่เข้า)
- ถ้ามี ปริ นำหน้า แปลว่า ล้อม, ล้อมรอบ, แวดล้อม เช่น ปริกชิปติ
(ย่อมล้อมรอบ, ย่อมแวดล้อม)

ปฏิกุชิปิ

คัดค้านแล้ว, ห้ามแล้ว

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชิปฺ ธาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏิ + ชิปฺ +
อ + อี > ซ้อน กุ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิกุชิปี

ห้ามแล้ว, คัดค้านแล้ว

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชิปฺ ธาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ (อหิ) [= ปฏิ + ชิปฺ
+ อ + อี > ซ้อน กุ, ลบ อ ปัจจัย]

ปฏิกุขิปีสุ ห้ามแล้ว, คัดค้านแล้ว

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขิปุ ธาตุ ในความขัดไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิรัตติ [= ปฏิ + ขิปุ +
อ + อํ > ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสุ]

ปฏิกุคณหนติ ย่อมต้อนรับ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ
+ ฌหา ปัจจัย ประจําหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ
[= ปฏิ + คหุ + ฌหา + อนฺติ > ซ้อน ค, ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ อา ที่
หา (ปฏิกุ + คณหุ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

ปฏิกุคณหิสสามิ จักกำหนดจับ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ
+ ฌหา ปัจจัย ประจําหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ
ภวิสสันติวิรัตติ (อหิ) [= ปฏิ + คหุ + ฌหา + อิ + สฺสามิ > ซ้อน ค,
ลบ หุ ที่สุดธาตุ, ลบ อา ที่ หา (ปฏิกุ + คณหุ + อิ + สฺสามิ)]

ปฏิกุคห จงรับเฉพาะ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญจมีวิรัตติ (ตุว)
[= ปฏิ + คหุ + อ + หิ > ซ้อน ค, ลบ หิ วิรัตติ]

หมายเหตุ ในที่นี้ คหุ ธาตุ ลง อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ
เพราะในธาตุวตถ.๙๔ จัด คห (คหุ) ธาตุ ลงใน ๓ หมวด คือ หมวด คหุ
ธาตุ (ลง ฌหา ปัจจัย) อุ. คณฺหติ (รัสสะ), คณฺหาติ, หมวด ภู ธาตุ
(ลง อ ปัจจัย) อุ. คหติ, ปคฺคหติ และหมวด จรุ ธาตุ (ลง ฌ ฌย ปัจจัย)
อุ. คเหติ, คหยติ (อุ. หลังนี้ เป็นไปใน ทพฺโพธะ “รู้ได้ยาก”)

ดังนั้น ปฏิกุคห นี้ จึงลง อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ ดังกล่าว,

อนึ่ง ถ้าลง ฌหา ปัจจัย (ลบ ฌหา) น่าจะไม่สามารถสำเร็จรูปเป็น ปฏิกุคห
ได้ เพราะ ปฏิ + คหุ + ฌหา + หิ, ซ้อน ค, ลบ ฌหา ปัจจัย (ปฏิกุ +
คหุ + หิ), ลบ หิ วิรัตติ = ปฏิกุคหุ (สังเกตว่า หุ มีจุดใต้พยัญชนะ)

กลายเป็นคำผิด, แต่อาจสำเร็จรูปเป็น ปฏิคุณหาหิ ได้ (ปฏิ + คหุ + ณา + หิ, ซ้อน ค, ลบ ห ที่สุดธาตุ (คง ณา ปัจจัย และ หิ วิภัตติไว้))
 อนึ่ง กรณีลง ณา และ หิ (ลบ หิ) มีอุทาหรณ์ที่สำเร็จได้ เช่น คณห, อุคคณห (ดู คณห, อุคคณห) คือ คหุ + ณา + หิ, ลบ ห ที่สุดธาตุ (ค + ณา + หิ), รัสสะ อา ที่ หา เป็น อ (ค + ณห + หิ), ลบ หิ วิภัตติ (ค + ณห = คณห) (คือสังเกตว่า ถ้าลบ ห ที่สุดธาตุ ก็มักจะคง ณา ปัจจัยไว้ (ไม่ลบตาม))

ปฏิคุณเหสุ รับเอาเฉพาะแล้ว

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อุ อักษรต้นวิภัตติ [= ปฏิ + คหุ + อ + ส + อุ > ซ้อน ค, แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ]

หมายเหตุ คหุ ธาตุ จัดลงในหมวด ภู ธาตุ ได้ (ดู หมายเหตุ ปฏิคุณ) ดังนั้น ในที่นี้ จึงลง อ ปัจจัย และแปลงเป็น เอ (สูตร โลปญเจตุตมกาโร)

ปฏิคุณเหสุสามิ จักรับ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, รับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ปฏิ + คหุ + อ + สุสามิ > ซ้อน ค, แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ]

หมายเหตุ ถ้าเทียบ อคฺคเหสิ, ปฏิคุณเหสิ (เชิญดู) แล้ว ปฏิคุณเหสุ, ปฏิคุณเหสุสามิ ก็ต้องลง ณา ปัจจัย และ อิ อากม, ลบ ณา ปัจจัย และแปลง อิ อากม เป็น เอ คือ ปฏิ + คหุ + ณา + อิ + ส + อุ และ ปฏิ + คหุ + ณา + อิ + สุสามิ ตามลำดับ, ถือเป็นนามานติของ ไวยากรณ์ทั้งหลายก็แล้วกัน

ปฏิจุณาเทติ ย่อมปกปิด

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จหุ ธาตุ ในความปกปิด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปฏิ + จหุ + เณ + ติ > ซ้อน จ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปฏิจจาทนุติ ย่อมปกปิด

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ฉทุ ธาตุ ในความปกปิด + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + อนติ วัตตมานาวีรัตติ
[= ปฏี + ฉทุ + เณ + อนติ > ซ้อน จ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย, ลบ อ แห่ง อนติ]

ปฏิจจาทมม ย่อมปกปิด

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ฉทุ ธาตุ ในความปกปิด + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวีรัตติ (มย)
[= ปฏี + ฉทุ + เณ + ม > ซ้อน จ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจย]

ปฏิจจาทะยุย พึงปกปิด

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ฉทุ ธาตุ ในความปกปิด + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยย สัตตมีวิรัตติ [= ปฏี +
ฉทุ + เณ + เอยย > ซ้อน จ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ
ปัจจย (ปฏิจ + ฉาทุ + เอ + เอยย), ลบ เอ สรรหน้า]

ปฏิจจาทลล ปกปิดแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ฉทุ ธาตุ ในความปกปิด + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ
[= ปฏี + ฉทุ + เณ + ส + อี > ซ้อน จ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิจจาทะสสาม จักปกปิด

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ฉทุ ธาตุ ในความปกปิด + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + สสาม ภาวิสสันตวิรัตติ (มย)
[= ปฏี + ฉทุ + เณ + สสาม > ซ้อน จ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

ปฏิจจาทะหิ จงปกปิด

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ฉทุ ธาตุ ในความปกปิด + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปญจมีวิรัตติ (ตว)

[= ปฏฺิ + ฉทฺ + เณ + หิ > ซ้อน จ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจย]

ปฏฺิจฺฉาเปนติ (ยัง...) ย่อมให้รับเอาเฉพาะ

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= ปฏฺิ + อิสฺ
+ ณาเป + อนฺติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจย
(ปฏฺิ + อิจฺฉ + อาเป + อนฺติ), ลบสระหน้า (อิ ที่ ฎิ) (ปฏฺุ + อิจฺฉ +
อาเป + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปฏฺิจฺฉาเปสฺสิ (ยัง...) ให้รับเฉพาะแล้ว, ให้รับรองแล้ว, ให้สอบแล้ว

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + สฺ อาคม + อี อัจฉตฺตนิวิภตฺติ
[= ปฏฺิ + อิสฺ + ณาเป + สฺ + อี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ลบ ณ
แห่ง ณาเป ปัจจย (ปฏฺิ + อิจฺฉ + อาเป + สฺ + อี), ลบสระหน้า
(อิ ที่ ฎิ) (ปฏฺุ + อิจฺฉ + อาเป + สฺ + อี), รสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

ปฏฺิจฺฉาเปลฺลํ (ยัง...) ให้รับเฉพาะแล้ว

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + สฺ อาคม + อํ อัจฉตฺตนิวิภตฺติ
[= ปฏฺิ + อิสฺ + ณาเป + สฺ + อํ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ, ลบ ณ
แห่ง ณาเป ปัจจย (ปฏฺิ + อิจฺฉ + อาเป + สฺ + อํ), ลบสระหน้า
(อิ ที่ ฎิ) (ปฏฺุ + อิจฺฉ + อาเป + สฺ + อํ)]

ปฏฺิจฺฉาหิ จงรับเอาเฉพาะ

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา + อ
ปัจจย ประจําหมวด ฎฺ ชาติ (กัตตฺวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตฺว)
[= ปฏฺิ + อิสฺ + อ + หิ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺ (ปฏฺิ + อิจฺฉ +
อ + หิ), ลบสระหน้า (อิ ที่ ฎิ) (ปฏฺุ + อิจฺฉ + อ + หิ), ที่มะ อ เป็น
อา เพราะ หิ วิภตฺติ]

ปฏิจจุสฺสติ จักรับเอาเฉพาะ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อีสฺ ชาติ ในความปรารถนา + อ
ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อากม + สฺสติ ภวิสสันติ
วิภัตติ [= ปฏี + อีสฺ + อ + อี + สฺสติ > แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น จฺ
(ปฏี + อิจฺจ + อ + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อี ที่ ฏี) (ปฏฺ + อิจฺจ +
อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจย]

ปฏิจฺเญยาสี พึงรับเฉพาะ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อีสฺ ชาติ ในความปรารถนา + อ
ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เญยาสี สัตตมวิภัตติ (ตฺว)
[= ปฏี + อีสฺ + อ + เญยาสี > แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น จฺ
(ปฏี + อิจฺจ + อ + เญยาสี), ลบสระหน้า (อี ที่ ฏี) (ปฏฺ + อิจฺจ + อ
+ เญยาสี), ลบ อ ปัจจย]

ปฏีโฆท จงโฆทตอบ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จฺ ชาติ ในความโฆท, ท้วง, ทักท้วง
+ อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ธ ปญฺจมีวิภัตติ (ตฺมเห)
[= ปฏี + จฺ + อ + ธ > พฤทธิ อฺ แห่ง จฺ ชาติ เป็น โอ]

ปฏีชคฺคติ ย่อมปฏีบัติ, ย่อมปรนนิบัติ, ย่อมดูแล

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชคฺ ชาติ ในความดูแล + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ปฏี + ชคฺ
+ อ + ตี]

ปฏีชคฺคถ จงปฏีบัติ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชคฺ ชาติ ในความดูแล + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ธ ปญฺจมีวิภัตติ (ตฺมเห) [= ปฏี +
ชคฺ + อ + ธ > ลบ อ ปัจจย]

ปฏีชคฺคนฺติ ย่อมปฏีบัติ, ย่อมประคับประคอง

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชคฺ ชาติ ในความดูแล + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปฏี + ชคฺ
+ อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]

ปฏិขคคาม ย่อมประดับประคอง

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขคฺ ฐาตุ ในความดูแล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิริกัตติ (มย) [= ปฏิ +
ขคฺ + อ + ม > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิกัตติ]

ปฏิขคคาหิ จงดูแล, จงปฏิบัติ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขคฺ ฐาตุ ในความดูแล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิกัตติ (ตุว) [= ปฏิ + ขคฺ
+ อ + หิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิกัตติ]

ปฏิขคฺคิ ดูแลแล้ว, ปฏิบัติแล้ว

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขคฺ ฐาตุ ในความดูแล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิกัตติ [= ปฏิ + ขคฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี]

ปฏิขคฺคิสฺสนฺติ จักปรนนิบัติ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขคฺ ในความดูแล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิกัตติ
[= ปฏิ + ขคฺ + อ + อี + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปฏิขคฺคิสฺสาม จักดูแล, จักปฏิบัติ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขคฺ ในความดูแล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสาม ภาวิสสันติวิกัตติ (มย)
[= ปฏิ + ขคฺ + อ + อี + สฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]

ปฏิขคฺคิสฺสามิ จักดูแล, จักปฏิบัติ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขคฺ ฐาตุ ในความดูแล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิกัตติ (อห)
[= ปฏิ + ขคฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

ปฏิขคฺเคยฺย พึงดูแล, พึงปฏิบัติ

ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ขคฺ ฐาตุ ในความดูแล + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิกัตติ [= ปฏิ + ขคฺ +
อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

- ปฏิกษานาติ** **ย่อมรู้เฉพาะ**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
 ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ปฏี + ณา +
 นา + ตี > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา]
- ปฏิกษานิ** **ปฏินญาแล้ว, รู้ตอบแล้ว**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
 ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= ปฏี + ณา
 + นา + อี > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อา ที่ นา)]
- ปฏิกษานิสฺ** **ปฏินญาแล้ว**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
 ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อุมฺ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปฏี + ณา +
 นา + อุมฺ > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อา ที่ นา), แปลง อุมฺ
 วิภัตติ เป็น อีสฺ]
- ปฏิกษินาหิ** **จงชนะตอบ**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชิ ธาตุ ในความชนะ + นา ปัจจัย
 ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= ปฏี + ชิ +
 นา + หิ]
- ปฏิติฏฺจติ** **ย่อมกลับยืนได้**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
 + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ
 [= ปฏี + จา + อ + ตี > แปลง จา ธาตุ เป็น ติฏฺจ, ลบสระหน้า
 (อ ที่ จ)]
- ปฏิติสฺสติ** **ย่อมปรากฏเฉพาะ**
 ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ทิสฺ ธาตุ ในความปรากฏ + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) (ธาตุวัตต.๑๙๘) + ตี วัตตมานา
 วิภัตติ [= ปฏี + ทิสฺ + อ + ตี > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ทิสฺส (ทิสฺส +
 อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)], หรือ ทิสฺ ธาตุ ในความปรากฏ + ย ปัจจัย

ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี [= ปฐิ + ทิส + ย + ตี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺ]

หมายเหตุ แปลง ทิส ธาตุ เป็น ทิสฺ ด้วยสูตรว่า ทิสฺสฺ ปสฺสฺ ทิสฺสฺ ทกฺขา วา [กัจจ.๔๗๑ : ๔๘๓, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๓๙ และดู ธาตวัตถ.๑๙๙]

ปฐิเทนติ ย่อมให้คืน

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ทา ธาตุ ในความให้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ปฐิ + ทา + อ + อนฺติ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ, ลบ อา แห่ง ทา ธาตุ, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปฐินิวตถ จงกลับเฉพาะ

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตุ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุเม) [= ปฐิ + นิ + วตฺตุ + อ + ถ]

ปฐินิวตติ กลับเฉพาะแล้ว

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วตฺตุ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตฺติ [= ปฐิ + นิ + วตฺตุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

ปฐิปชฺช จงปกครอง, จงดูแล

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุว) [= ปฐิ + ปทฺ + ย + หิ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช, ลบ หิ วิภตฺติ]

ปฐิปชฺชติ ย่อมเดินไป

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภตฺติ [= ปฐิ + ปทฺ + ย + ตี > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช]

ปฏิบัติ **จงดำเนินไป**
ปฏิบัติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย
ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมเห)
[= ปฏิ + ปทุ + ย + ถ > แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช]

ปฏิบัติ **ย่อมดำเนินไป**
ปฏิบัติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย
ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ
[= ปฏิ + ปทุ + ย + อนฺติ > แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช,
ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

ปฏิบัติ **จงปฏิบัติ, จงดูแล**
ปฏิบัติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย
ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว)
[= ปฏิ + ปทุ + ย + หิ, แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ที่ชนะ
เป็น อา เพราะ หิ วิรัตติ]

ปฏิบัติ **ดำเนินไปแล้ว, ปฏิบัติแล้ว**
ปฏิบัติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย
ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏิ +
ปทุ + ย + อี > แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า
(อ ที่ ช), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิบัติ **ดำเนินไปแล้ว**
ปฏิบัติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย
ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อุม อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏิ +
ปทุ + ย + อุม > แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า
(อ ที่ ช), แปลง อุม วิรัตติ เป็น อีส]

ปฏิบัติ **ระงับเฉพาะแล้ว**
ปฏิบัติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก)
+ สมฺภู ธาตุ ในความสงบ, ระงับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ

(กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี + ป + สมฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏีปหิณีสฺ สังกลับแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก)
+ หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจย ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาก)
+ อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี + ป + หิ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจย,
แปลง อํ เป็น อีสฺ]

ปฏีปาเทยยาสิ พึงจัดแจง

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ณา
ปัจจย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยาสิ สัตตมวิรัตติ (ตฺว)
[= ปฏี + ปทฺ + ณา + เอยฺยาสิ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง
ณา ปัจจย (ปฏี + ปาทฺ + เอ + เอยฺยาสิ), ลบ เอ สระหน้า]

ปฏีปาเทสิ (ยัง...) ให้ถึงเฉพาะแล้ว, มอบให้แล้ว, ต้อนรับแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ณา
ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี + ปทฺ +
ณา + สฺ + อี > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ณา ปัจจย, รัสสะ
อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏีปุจฺฉิ ถามเฉพาะแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปุจฺฉฺ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี + ปุจฺฉฺ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏีปุจฺฉิสฺสามิ จักถามตอบ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปุจฺฉฺ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อห)
[= ปฏี + ปุจฺฉฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจย]

ปฏีบุปฺผาเมสิ (ยัง...) ให้น้อมกลับทั่วแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก)
+ นมฺ ธาตุ ในความน้อม + ณา ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี

อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏฺิ + ป + นมฺ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน ป,
ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แผลง น แห่ง นมฺ ธาตุ เป็น ณ (นม > ณม),
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฏฺิ + ณามฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ
เป็น อี]

ปฏิบัติปุตฺตสมณฺติ ย่อมระงับเฉพาะ

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก)
+ สมฺภ ธาตุ ในความระงับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปฏฺิ + ป + สมฺภ + อ + อนฺติ > ซ้อน ป,
ซ้อน สฺ, ลบ อ ปัจจัย]

ปฏิบัติปุตฺตสมณฺต จงสงบระงับ

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก)
+ สมฺภ ธาตุ ในความระงับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก)
+ ตฺ ปญฺจมีวิรัตติ [= ปฏฺิ + ป + สมฺภ + อ + ตฺ > ซ้อน ป,
ซ้อน สฺ]

ปฏิบัติปุตฺตสมณฺิ สงบระงับแล้ว

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก)
+ สมฺภ ธาตุ ในความระงับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก)
+ ตฺ ปญฺจมีวิรัตติ [= ปฏฺิ + ป + สมฺภ + อ + อี > ซ้อน ป, ซ้อน
สฺ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิบัติผฺรติ ย่อมโต้ตอบ

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ผฺร ธาตุ ในความแผ่ไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปฏฺิ + ผฺร +
อ + ติ > ซ้อน ป]

ปฏิมํส จงพิจารณา

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + มานฺ ธาตุ ในความพิจารณา,
ตรวจสอบ (ธาทวฺถ.๓๑๑) + ส ปัจจัย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย ลงในอรรถ
ธรรมดา ไม่ได้ลงอรรถปรารธนา - ดู ติกิจฺจนาเปหิ) (กัตตุวาทก) + หิ

ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปฏฺิ + มานุ + ส + หิ > แปลง มานุ ธาตุ เป็น
มํ, ลบ หิ วิรัตติ]

ปฏฺิมานะลิ **ต้อนรับแล้ว**

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + มานุ ธาตุ ในความต้อนรับ หรือ
บูชา, รัก (ชาตวิตถ.๓๑๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏฺิ + มานุ + เณ + สฺ + อี >
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ชาตวิตถ.๓๑๑ แสดงอรรถ มานุ ธาตุ ไว้ ๓ อย่าง คือ
๑. พิจารณา หรือตรวจสอบ (วิจारे) ลงในหมวด ญ ธาตุ อุ. วิมัสสิ สตุถํ
อีโร, วิมัสสา, วิมัสสาธิปติ ๒. บูชา (ปูชายํ) ลงในหมวด ญ และ จุรุ ธาตุ
อุ. มานติ, มานะติ, ปุชิตो ปุชณียานํ, มานะนยาน มานิตो และ
๓. รัก (เปมเน) ลงในหมวด จุรุ ธาตุ อุ. ปติมานะติ = ย่อมปรารถนา,
ย่อมมุ่งหวัง, มานนา, วิมานํ.

ดังนั้น ปฏฺิมานะลิ นั้น หากเทียบ อุ. ปติมานะติ (ดูที่แสดงมา) อาจมาจาก
มานุ ธาตุ ในความรัก ตามอรรถที่ ๓ และมี ปฏฺิ นำหน้า จึงแปลว่า ต้อนรับ,
แต่จะแปลว่า ปรารถนา หรือมุ่งหวัง อย่าง อุ. ปติมานะติ นั้นก็ได้ เพราะ
ปฏฺิ กับ ปติ ก็เป็นศัพท์เดียวกัน

ปฏฺิยาทาเปลิ (ยัง...) **ให้ตระเตรียมแล้ว**

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน
(ธาตุป.๓๐๔), ทำอุปการะ (ชาตวิตถ.๓๒๙) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก)
+ สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปฏฺิ + ยตุ + ณาเป + สฺ + อี >
ทิมะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ท, ลบ ญ แห่ง ณาเป
ปัจจัย (ปฏฺิ + ยาทุ + อาเป + สฺ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ จะอธิบายว่า ยตุ ธาตุ มี ปฏฺิ นำหน้า เป็นไปในความจัดแจง,
ตระเตรียม ก็ได้ (ในที่นี้ แสดงอรรถ(เดิม)ของธาตุตามที่ปรากฏในพระคัมภีร์
- ดูที่อ้าง)

ปฏฺิยาเทติ **ย่อมตระเตรียม**

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน
(ธาตุป.๓๐๔), ทำอุปการะ (ชาตวิตถ.๓๒๙) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ

ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปฏฺิ + ยตุ + เณ + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ฑ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปฏฺิยาเทถ

จงจัดแจง

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน (ธาตุป.๓๐๔), ทำอุปการะ (ธาตุวัตถ.๓๒๙) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุเม) [= ปฏฺิ + ยตุ + เณ + ถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ฑ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปฏฺิยาเทยฺย

พึงจัดแจง

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน (ธาตุป.๓๐๔), ทำอุปการะ (ธาตุวัตถ.๓๒๙) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= ปฏฺิ + ยตุ + เณ + เอยฺย > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ฑ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฏฺิ + ยาฑ + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

ปฏฺิยาเทสิ

จัดแจงแล้ว, มอบถวายแล้ว

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน (ธาตุป.๓๐๔), ทำอุปการะ (ธาตุวัตถ.๓๒๙) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ [= ปฏฺิ + ยตุ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ฑ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฏฺิ + ยาฑ + เอ + สฺ + อี), รสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏฺิยาเทสุ

ตระเตรียมแล้ว

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ยตุ ธาตุ ในความอุปการะ, อุดหนุน (ธาตุป.๓๐๔), ทำอุปการะ (ธาตุวัตถ.๓๒๙) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อากม + อํ อัจฉัตตนิวิรัตติ [= ปฏฺิ + ยตุ + เณ + สฺ + อํ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น ฑ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฏฺิ + ยาฑ + เอ + สฺ + อํ), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปฏฺิยาเทศฺสามิ จักจัตฺเตจฺจ

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ยตฺ ชาติ ในความอุปการะ, อุทฺหนฺน (ชาติป.๓๐๔), ทำอุปการะ (ชาติวตฺถ.๓๒๙) + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสามิ ภวิสฺสันตวิภตฺติ (อห) [= ปฏฺิ + ยตฺ + เณ + สฺสามิ > ทีฆะ อ ตันชาติเป็น อา, แผลง ตฺ ที่สุดชาติเป็น ฑ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ (ปฏฺิ + ยาฑ + เอ + สฺสามิ)]

ปฏฺิลก

จกกลับได้

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตฺว) [= ปฏฺิ + ลภฺ + อ + หิ > ลบ หิ วิภตฺติ]

ปฏฺิลกตฺติ

ย้อมได้เฉพาะ

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + ติ วัตตฺมานาวิภตฺติ [= ปฏฺิ + ลภฺ + อ + ติ]

ปฏฺิลกนฺตฺติ

ย้อมกลับได้

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อนฺติ วัตตฺมานาวิภตฺติ [= ปฏฺิ + ลภฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจยฺ]

ปฏฺิลภิ

ได้เฉพาะแล้ว

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อັชตฺตนิวิภตฺติ [= ปฏฺิ + ลภฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

ปฏฺิลภิสฺสุ

ได้เฉพาะแล้ว

ปฏฺิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อุมฺ อັชตฺตนิวิภตฺติ [= ปฏฺิ + ลภฺ + อ + อุมฺ > ลบ อ ปัจจยฺ, แผลง อุมฺ วิภตฺติ เป็น อีสฺสุ]

ปฏิลากยามิ (ยัง...) จะให้ได้เฉพาะ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ลภ ชาติ ในความได้ + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อหิ) [= ปฏี + ลภ + ฌย + มิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (ปฏี + ลภ + อย + มิ), ทีฆะ อ (ที่ ย) เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]

ปฏิวเทยฺยํ พึงกล่าวตอบ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วท ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + เอยฺยํ สัตตมวิรัตติ [= ปฏี + วท + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]

ปฏิวสติ ย่อมอยู่อาศัย

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วสุ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปฏี + วสุ + อ + ตี]

ปฏีวิขุมติ ย่อมแห่งตลอด

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วิธ ชาติ ในความแห่ง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปฏี + วิธ + ย + ตี > แปลง ธ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุม]

ปฏีวิขุมิสฺสติ จักแห่งตลอด

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วิธ ชาติ ในความแห่ง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + อิ อากม + สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ [= ปฏี + วิธ + ย + อิ + สฺสติ > แปลง ธ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุม, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]

ปฏิวินะยฺยํ พึงกำจัดเฉพาะ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นิ ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + เอยฺยํ สัตตมวิรัตติ (อหิ) [= ปฏี + วิ + นิ + อ + เอยฺยํ > แปลง อิ แห่ง นิ ชาติ เป็น เอ (ปฏี + วิ + เน + อ + เอยฺยํ), ลบ เอ ที่ เน, ลบ อ ปัจจัย (ปฏี + วิ + น + เอยฺยํ)]

ปฏีวิโนทลิตี บรรเทาเฉพาะแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นุทุ
ธาตุ ในความบรรเทา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจาก)
+ สฺ อากม + อี อัจชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี + วิ + นุทุ + เณ + สฺ + อี
> พฤทธิ อู แห่ง นุทุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี
วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิสัเวทิตี เสวยเฉพาะแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วิทุ
ธาตุ ในความเสวยอารมณ์, รู้สีก, รู้อารมณ์ (ธาตุป.๓๗๘) + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจาก) + อี อัจชัตตนิวิรัตติ [= ปฏี + วิทุ +
เณ + อี > แปลง อี แห่ง วิทุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย,
รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิสัเวทลิตี เสวยเฉพาะแล้ว

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วิทุ
ธาตุ ในความเสวยอารมณ์, รู้สีก, รู้อารมณ์ (ธาตุป.๓๗๘) + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจาก) + สฺ อากม + อี อัจชัตตนิวิรัตติ
[= ปฏี + วิทุ + เณ + สฺ + อี > แปลง อี แห่ง วิทุ ธาตุ เป็น เอ,
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปฏิสามะติตี ย่อมเก็บงำ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + สมุ ธาตุ ในความเก็บ, สะสม
+ เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ
[= ปฏี + สมุ + เณ + ตี > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ
ปัจจัย]

ปฏิสาวะติตี ย่อมเสวยเฉพาะ, ย่อมเสพเฉพาะ

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + เสว ธาตุ ในความเสพ, คบหา
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ
[= ปฏี + เสว + อ + ตี]

ปฐิสฺสณฺนิ

ฟังตอบแล้ว

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + สฺ ธาตุ ในความบรรเทา + ณฺ
ปัจจยฺ ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + อี อักษรต้นวิภัตติ [= ปฐิ
+ สฺ + ณฺ + อี > ซ้อน สฺ, ลบ อา ที่ ณฺ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปฐิสฺสณฺนิสฺส

ฟังตอบแล้ว

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + สฺ ธาตุ ในความบรรเทา + ณฺ
ปัจจยฺ ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + อํ อักษรต้นวิภัตติ [= ปฐิ
+ สฺ + ณฺ + อํ > ซ้อน สฺ, ลบ อา ที่ ณฺ, แปลง อํ วิภัตติ เป็น
อิสฺ]

ปฐิหณฺเมยฺย

ฟังกระทบ

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + หนฺ ธาตุ ในความกระทบ + ย
ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิฏฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ปฐิ
+ หนฺ + ย + เอยฺย > แปลง นฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ญณฺ, ลบสระหน้า
(อ ที่ ญ)]

ปฐิหณฺณิ

กระทบเฉพาะแล้ว

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + หนฺ ธาตุ ในความกระทบ + ย
ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิฏฺ ธาตุ (กัตตุวาทก) + อี อักษรต้นวิภัตติ [= ปฐิ
+ หนฺ + ย + อี > แปลง นฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ญณฺ, ลบสระหน้า
(อ ที่ ญ), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปฐิหนฺติ

ย่อกระทบ

ปฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + หนฺ ธาตุ ในความเบียดเบียน
(ธาตุป.๔๒๕) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ปฐิ + หนฺ + อ + ติ = ปฐิหนฺติ, ลบ อ ที่ น >
ปฐิหนฺติ]

หมายเหตุ ปฐิหนฺติ นี้ ในธาตุป.๔๒๕ แสดงเป็นทั้งเอกวจนะ และพหุวจนะ
(รูปเดียวกัน) (เอก. = ปฐิ + หนฺ + อ + ติ, พหุ. = ปฐิ + หนฺ + อ +
อนฺติ), และเฉพาะ หนฺติ (เอกวจนะ) (จาก หนฺ + อ + ติ) นั้น เมื่อสำเร็จรูป

เป็น หนติ แล้ว ให้ทำการลบอักษร (คือลบ อ ที่ ๓) เหมือนคำว่า รตน
ที่มาจาก รตน (ดูเพิ่มเติมใน การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท
เล่ม ๒ หน้า ๙๕๒)

ส่วนมติโมคคัลลานะ [โมค.๕/๑๖๑, ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๒๖] ให้ลบ
วิกรมปัจจัย (ปัจจัย ประจําหมวด – ในที่นี้ คือ อ ปัจจัย) ด้วยสูตรว่า กุวิ
วิกรมานํ, โดยในโมค.ปญจิกา หน้า ๑๘๗ (อธิบายโมค.๕/๑๖๑) แสดงไว้ว่า
หนติ มาจาก หนุ + อ + ติ, ลบ อ วิกรมปัจจัย = หนุ + ติ,
แปลง หนุ เป็นนิคคหิต ด้วยสูตรว่า มนานํ นิคคหิตํ (โมค.๕/๙๖) = หํ + ติ,
แปลงนิคคหิตเป็น หนุ = หนุ + ติ = หนติ

ปฏิเอติ

ย่อกลับมา

ปฏี อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ)
+ อิ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ปฏี + อา + อิ + อ + ติ > แปลง อิ ธาตุ เป็น
เอ, ลบ อ ปัจจัย]

ปฏฺจเปถ

จงเริ่มตั้ง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + จปฺ ธาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้
+ เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุมฺเห)
[= ป + จปฺ + เณ + ถ > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปฏฺจเปม

ย่อเริ่มตั้งไว้

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + จปฺ ธาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้
+ เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มยํ)
[= ป + จปฺ + เณ + ม > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปฏฺจเปลิ

ตั้งไว้แล้ว, ปรารถนาแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + จปฺ ธาตุ ในความตั้งไว้, วางไว้
+ เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อากม + อี
อัชตตนิวิภัตติ [= ป + จปฺ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง
เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปฏฺจเปสฺ

เริ่มตั้งไว้แล้ว

ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + จฺปฺ ชาติ ในความตั้งไว้, วางไว้ + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อุ อชัตตนิวิรัตติ [= ป + จฺปฺ + เณ + สฺ + อุ > ช้อน ฏฺ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

ปฏฺเจติ

ຍ່ອມປຣາຣຸຣນາ

ປຕຸ ชาติ ในความปรารภ (แปลงเป็น ปฏฺจ) + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปຕຸ > ปฏฺจ + เณ + ติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

ປຣຸຣເນຕິ

ຍ່ອມປຣາຣຸຣນາ

ປຕຸ ชาติ ในความปรารภ (แปลงเป็น ปฏฺจ) + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปຕຸ > ปฏฺจ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ປຣຸຣເມຕິ

ຍ່ອມປຣາຣຸຣນາ

ປຕຸ ชาติ ในความปรารภ (แปลงเป็น ปฏฺจ) + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อห) [= ปຕຸ > ปฏฺจ + เณ + มิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

ປຣຸຣເມຕິ

ຍ່ອມທຣງຂັບໄລ່

ປ อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + นมฺ ชาติ ในความโน้มไป + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + นมฺ + เณ + ติ > แปลง น แห่ง นมฺ ชาติ เป็น ญ, ทิຂະ ອ ດັນຣາຕຸເປັນ ເອາ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ (ປ + ຣຸຣນາມ + ເອ + ຕິ)]

ປເຣຕິ

ຍ່ອມລຽ

ປຣຸ ชาติ ในความลง + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ປຣຸ + เณ + ຕິ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

- ปตติ** **ย่อมนตกไป**
 ปตฺ ฐาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ติ
 วัตตมานาวิริกตติ [= ปตฺ + อ + ติ]
- ปตตุ** **จงตกไป**
 ปตฺ ฐาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ
 ปัญฺจมีวิริกตติ [= ปตฺ + อ + ตฺ]
- ปตฺนติ** **ย่อมนตกไป**
 ปตฺ ฐาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
 + อนฺติ วัตตมานาวิริกตติ [= ปตฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปตามิ** **จะตกไป**
 ปตฺ ฐาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + มิ
 วัตตมานาวิริกตติ (อหิ) [= ปตฺ + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ
 วิริกตติ]
- ปติ** **ตกแล้ว, ล้มไปแล้ว**
 ปตฺ ฐาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี
 อัชชัตตนวิริกตติ [= ปตฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิริกตติ
 เป็น อี]
- ปติฏฺฐหนฺติ** **ย่อมนตั้งอยู่เฉพาะ**
 ปติ อฺปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ฐา ฐาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
 + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิริกตติ
 [= ปติ + ฐา + อ + อนฺติ > ช้อน ภู, แปลง ฐา ฐาตุ เป็น จหฺ
 (ปติฏฺฐ + จหฺ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]
หมายเหตุ จาก ฐา เป็น จหฺ นี้ จะแสดงว่า แปลง ฐา ฐาตุ เป็น จหฺ
 (ฐา > จหฺ) ก็ได้, หรือจะแสดงว่า ลง หฺ อาคม แล้วรัสสะ อา แห่ง ฐา ฐาตุ
 เป็น อ (ฐา + หฺ > จ + หฺ > จหฺ) ก็ได้

ปติฏฺจหิ

ตั้งเฉพาะแล้ว

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ
[= ปติ + จา + อ + อี > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหุ
(ปติฏฺ + จหุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

ปติฏฺจหิสฺส

จกตั้งอยู่เฉพาะแล้ว

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสา กาลาติปัตติวิรัตติ
[= ปติ + จา + อ + อี + สฺสา > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหุ
(ปติฏฺ + จหุ + อ + อี + สฺสา), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อา แห่ง สฺสา
วิรัตติ เป็น อ]

ปติฏฺจหิสฺสติ

จกตั้งอยู่เฉพาะ

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสติ ภวิสสันตวิรัตติ
[= ปติ + จา + อ + อี + สฺสติ > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหุ
(ปติฏฺ + จหุ + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจัย]

ปติฏฺจหิสฺสุ

ตั้งเฉพาะแล้ว

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ
[= ปติ + จา + อ + อํ > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหุ
(ปติฏฺ + จหุ + อ + อํ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปติฏฺจหะย

พืงตั้งอยู่เฉพาะ

ปติ อุปลัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ
[= ปติ + จา + อ + เอยฺย > ซ้อน ฏ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหุ
(ปติฏฺ + จหุ + อ + เอยฺย), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปติฏฺฐาติ

ย่อแต่งตั้งเฉพาะ

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิริตติ [= ปติ + จา + อ + ติ > ซ้อน ฎ (ปติฎฺฐ + จา + อ + ติ), ลบ อ ปัจจัย]

หมายเหตุ สังเกตว่า ที่มีรูปเป็น ปติฎฺฐ- เช่น ปติฎฺฐาสี (๓), ปติฎฺฐาติ (๔๓), ปติฎฺฐหิ (๔๗), ปติฎฺฐหิสฺสุ (๕๗) นี้, ฯลฯ ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนแสดงเป็น ปติ อุปสัค + จา ธาตุ ทั้งสิ้น (ไม่ได้แสดงเป็น ป อุปสัค + จา ธาตุ แล้วว่า แผลง จา เป็น ติฎฺฐ เหมือนตำราบางเล่ม) มีข้อมูลประกอบพิจารณาเพิ่มเติม ดังนี้

- ใน บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด หน้า ๓๙ ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ... ปฎิ + จา, แผลง ฎ เป็น ตฺ (หรือแผลง ปฎิ เป็น ปติ) = ปติ + จา, ซ้อน ฎ = ปติฎฺฐา เช่น ปติฎฺฐาติ
- ปติฎฺฐาติ ในหนังสือปัญหา-เฉลยบาลีไวยากรณ์สนามหลวง ป.ธ.๓ (พ.ศ.๒๕๓๐) ข้อ ๓. ฆ. หน้า ๙๑ แสดงเป็น ปติ อุปสัค
- สฺจ.๕๙๔ แสดงว่า ปติฎฺฐา มาจาก ปติ บทหน้า + จา ธาตุ
- นิตฺ.สุตฺต.๑๐๕๖ (สูตร ปติฎฺฐาโต โห จ) หน้า ๓๖๒-๓ แสดงไว้ ๒ รูป เพื่อเทียบเคียงกัน คือ ปติฎฺฐหติ สำเร็จมาจาก ปติ + จา ธาตุ + ห อากม + อ ปัจจัย + ติ [= ปติ + จา + ห + อ + ติ], ลง ห อากม หลัง จา ธาตุ ซึ่งมี ปติ อุปสัค นำหน้า และรัสสะ อา แห่ง จา ธาตุ เป็น อ (สำเร็จด้วยสูตรดังกล่าว) และ ปติฎฺฐาติ ซึ่งเป็นรูปปกติ สำเร็จมาจาก ปติ + จา ธาตุ + อ ปัจจัย + ติ [= ปติ + จา + อ + ติ], ซ้อน ฎ (ดูที่แสดงแล้ว)

ปติฎฺฐาเปถ (ยัง...) จงให้ตั้งอยู่เฉพาะ

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ถ ัญญมิมิวัตติ (ตฺมฺเห) [= ปติ + จา + ณาเป + หิ > ซ้อน ฎ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบสระหน้า (อา ที่ จา)]

ปติฏฺฐาเปยฺย (ยัง...) พึงให้ตั้งอยู่เฉพาะ

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + เอยฺย สัตตมวีริยัตติ [= **ปติ + จา**
+ ณาเป + หิ > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย, ลบสระหน้า
(อา ที่ จา)]

ปติฏฺฐาเปลล (ยัง...) ให้ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิริยัตติ
[= **ปติ + จา + ณาเป + สฺ + อี** > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย,
ลบสระหน้า (อา ที่ จา), รัสสะ อี วิริยัตติ เป็น อี]

ปติฏฺฐาเปลล (ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิริยัตติ (อห)
[= **ปติ + จา + ณาเป + สฺ + อี** > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย,
ลบสระหน้า (อา ที่ จา)]

ปติฏฺฐาเปสํ (ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อากม + อํ อชฺชัตตนิวิริยัตติ
[= **ปติ + จา + ณาเป + สฺ + อํ** > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย,
ลบสระหน้า (อา ที่ จา)]

ปติฏฺฐาเปหิ (ยัง...) จงให้ตั้งไว้เฉพาะ

ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน
+ ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + หิ ปญฺจมีริยัตติ (ตุว) [= **ปติ + จา**
+ ณาเป + หิ > ซ้อน ฏ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย, ลบสระหน้า
(อา ที่ จา)]

ปติภูจาสติ	ตั้งเฉพาะแล้ว ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนี วิภัตติ [= ปติ + จา + อ + ส + อี > ช้อน ภู, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ปติภูจาสติ	ย่อมตั้งอยู่เฉพาะ ปติ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ส วิตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ปติ + จา + อ + ส > ช้อน ภู, ลบ อ ปัจจัย]
ปติสุสติ	จักตกไป ปตุ ธาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สุตติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปตุ + อ + อี + สุตติ > ลบ อ ปัจจัย]
ปติสุสนติ	จักตกไป ปตุ ธาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สสนติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปตุ + อ + อี + สสนติ > ลบ อ ปัจจัย]
ปติสุ	ตกไปแล้ว ปตุ ธาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนีวิภัตติ [= ปตุ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]
ปเตยฺย	พึงตกลง ปตุ ธาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ปตุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
ปเตยฺยํ	พึงตกลง ปตุ ธาตุ ในความตก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ [= ปตุ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]

ปตฺถยเส

ย่อมปรารภนา

ปตฺถ ชาติ ในความปรารภนา + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ เส วัตตมานาวีรํถติ (ตุวํ) [= ปตฺถ + ฌย + เส > ลบ ญ แห่ง ฌย
ปัจจัย (ปตฺถ + อย + เส)]

ปตฺถยิ

ปรารภนาแล้ว

ปตฺถ ชาติ ในความปรารภนา + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อัสซัตตนิวิรํถติ [= ปตฺถ + ฌย + อี > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย,
รัสสะ อี วิรํถติ เป็น อี]

ปตฺถร

จงปูลาด

ป อุปัสัก (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ธร ชาติ ในความแผ่ไป, ปูลาด
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญฺจมีวิรํถติ (ตุวํ)
[= ป + ธร + อ + หิ > ซ้อน ต, ลบ หิ วิรํถติ]

ปตฺถริ

แผ่ไปแล้ว

ป อุปัสัก (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ธร ชาติ ในความแผ่ไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัสซัตตนิวิรํถติ [= ป + ธร + อ
+ อี > ซ้อน ต, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรํถติ เป็น อี]

ปตฺถเถติ

ย่อมปรารภนา

ปตฺถ ชาติ ในความปรารภนา + ฌน ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ติ วัตตมานาวีรํถติ [= ปตฺถ + ฌน + ติ > ลบ ญ แห่ง ฌน ปัจจัย]

ปตฺถเณติ

ย่อมปรารภนา

ปตฺถ ชาติ ในความปรารภนา + ฌน ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวีรํถติ [= ปตฺถ + ฌน + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง ฌน
ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปตฺถเมมิ

ย่อมปรารภนา

ปตฺถ ชาติ ในความปรารภนา + ฌน ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ มิ วัตตมานาวีรํถติ (อหํ) [= ปตฺถ + ฌน + มิ > ลบ ญ แห่ง ฌน
ปัจจัย]

ปตฺเถสิ	ปรารธนาแล้ว ปตฺถุ ธาตุ ในความปรารธนา + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปตฺถุ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ปตฺเถสิ	ย่อมปรารธนา ปตฺถุ ธาตุ ในความปรารธนา + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺ วิตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ปตฺถุ + ญย + สฺ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยิ (ปตฺถุ + เณ + สฺ)]
ปตฺเถสิ	ปรารธนาแล้ว ปตฺถุ ธาตุ ในความปรารธนา + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ (อห) [= ปตฺถุ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยิ]
ปตฺถสฺสติ	จักปรารธนา ปตฺถุ ธาตุ ในความปรารธนา + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปตฺถุ + เณ + สฺสติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยิ]
ปตฺถเอหิ	จงปรารธนา ปตฺถุ ธาตุ ในความปรารธนา + เณ ปัจจยิ ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ปตฺถุ + เณ + หิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยิ]
ปทฺทสฺสติ	ย่อมประทุษร้าย ป อุปลัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ทฺท ธาตุ ในความประทุษร้าย + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วิตตมานาวิภัตติ [= ป + ทฺท + ย + ติ > แผลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส]
ปนฺท	จงบรรเทา ป อุปลัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + นฺท ธาตุ ในความบรรเทา + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ป + นฺท + อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]

ปตฺนฺติ

ย้อมตกไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ปตุ ธาตุ ในความตกไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ป + ปตุ
+ อ + อนฺติ > ลป อ ปัจจัย]

หมายเหตุ ปตฺนฺติ พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๘/๖ (คาถา) ว่า

โสกา ตมฺหา **ปตฺนฺติ** อุทฺวิทฺวา โปกุขรา

(แปล) อ.ความเศร้าโศก ท. **ย้อมตกไป** จากบุคคล นั้น เพียงดัง
อ.หยาดแห่งน้ำ ตกไปอยู่ จากใบบัว

รูปกตติ คงเป็น **ปตฺนฺติ**, ส่วน ป ใน ปตฺนฺติ นั้น คงเป็น ป (อุปสัค) ที่เพิ่ม
เข้ามาเพื่อให้ครบจำนวนพยางค์ (๘ พยางค์) ตามลักษณะของฉันทภาษาบาลี

ปบุโปติ

ย้อมถึง, ย้อมบรรลุ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อบุปฺ ธาตุ ในความถึง, บรรลุ
(ธตฺวตฺถ.๑๓) + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตนฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ
วัตตมานาวิภตฺติ [= ป + อบุปฺ + โอ + ติ > ลปสรรหน้า (อ ที่ ป)]

หมายเหตุ ในรูปสัททิตีปนี เล่ม ๖ อาขยาดกัณฺฐ์ แสดง (ปบุโปติ) มาจาก
ป + อป ธาตุ แล้วว่าซ้อน ปุ (ป + อบุป), ในที่นี้ ผู้เขียนแสดงเป็น อบุป
ธาตุ เลยทีเดียว เพราะในธตฺวตฺถ.๑๓ แสดงเป็น ๒ รูป คือ อป และ อบุป
ธาตุ ในความถึง, บรรลุ (อรรถเดียวกัน) จัดเข้าในหมวด ตนฺ ธาตุ
(ลง โอ ปัจจัยประจําหมวดธาตุ) อุ. อโปสิ อีสฺตฺมคฺมิตฺติ อบุป (ถึงแล้ว
คือได้ถึงแล้ว ซึ่งความเป็นของนิดหน่อย เหตุนั้น ชื่อว่า อบุป (น้อย, ไม่มาก))
(อปฺ + โอ + สฺ + อี = อโปสิ (ถึงแล้ว)), และ อบุโปติ ตํ ตํ นามํ วิสฺสฺติ
ปบุโปติ ภา อาโป (อปฺ + โอ + ติ = อบุโปติ, ป + อบุปฺ + โอ +
ติ = **ปบุโปติ**) [คือตามนัยธตฺวตฺถ.นี้ ถ้ามีรูปเป็น อป ก็เป็น อปฺ ธาตุ
เช่น อโปสิ, ถ้ามีรูปเป็น อบุป ก็เป็น อบุปฺ ธาตุ เช่น อบุโปติ, ปบุโปติ
(ป นำ), ในที่นี้ ผู้เขียนแสดงเป็น อบุปฺ ธาตุ ตามรูปที่ปรากฏ, แต่จะแสดงเป็น
อปฺ ธาตุ แล้วว่าซ้อน ปุ เป็น อบุปฺ ธาตุ ก็ควร (ได้หลายนัย)]

ปพฺพชฺฌนฺติ ย่อมตื่น

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + พฐ ธาตุ ในความตื่น + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีวิภตติ [= ป + พฐ
+ ย + อนฺติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุม, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปพฺพชฺฌเมยฺย พึงตื่น

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + พฐ ธาตุ ในความตื่น + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภตติ [= ป + พฐ +
ย + เอยฺย > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุม, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปพฺพช จงบวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วช ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภตติ (ตุว)
[= ป + วช + อ + หิ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ หิ วิภตติ]

หมายเหตุ การแสดงเป็น ป + วช ธาตุ ในความไป หรือ ออกไป นี้
(ไม่ได้แสดงในความหมายว่า เว้น, เว้นทั่ว) ได้นัยจากธาตุป.๓๕๖-๓๕๗
ซึ่งแสดงรูปคำ (ที่เกี่ยวกับการบวชหรือนักบวช) ว่า ปพฺพชฺชา ปพฺพชฺชิต โดย
ให้ความหมาย (ตามรูปคำ) ว่า ออกไป หรือ ผู้ออกไป ซึ่งคงหมายถึงออกไป
จากการครองเรือนไปสู่การไม่มีเรือนเป็นต้น ดังประโยคว่า **อคารสมฺมา อนคาริย**
ปพฺพชฺชนฺติ [ธ.อ.๑/๑๑๑], ส่วนธาตุที่เป็นไปในความเว้นก็มี คือ วชฺชฺ ลง เณ
ณฺย ปัจจัย ประจําหมวด จฐ ธาตุ (กัตตุวจาก) มีรูปเป็น วชฺเชติ วชฺชยติ
[ธาตุป.๓๕๗] ซึ่งถ้าประกอบ ป นำหน้า ก็คงเป็น ปวชฺเชติ, ปวชฺชยติ
หรือ ปพฺพชฺเชติ, ปพฺพชฺชยติ แต่ก็ไม่พบว่า (คำดังกล่าว) แปลว่า บวช
แต่อย่างใด (ผู้เขียน), ในที่นี้ จึงแสดงเป็น ป + วช ธาตุ ในความไป
(ออกไป) และการแปล (ป + วช) ว่า บวช ก็เหมือนเป็นการแปลอาบ
(รวมคำ) ปวชฺ (ป กับ วช ธาตุ) อันเป็นเสมือนการทับศัพท์กลาย ๆ นั้นเอง
ซึ่งลักษณะนี้ก็พบอยู่ไม่น้อย เช่น ป + กาสฺ = ประภาศ เช่น ปกาเสติ
ย่อมประภาศ, ป + ทสฺ = ประทุษ(ร้าย) เช่น ปทสฺสติ ย่อมประทุษร้าย,
นิ + วา = นิพพาน เช่น นิพฺพาทิ ย่อมนิพพาน, ปริ+ = ปรินิพพาน เช่น

ปรีนิพฺพายี ปรีนิพฺพานแล้ว, ปรี + ภาสุ = บริภาษ เช่น ปรีภาสติ
ย่อมบริภาษ(คำ), วิ + วฑฺ = วาท เช่น วิวทติ ย่อมวิวาท(ทะเลาะ), ปรี +
ภฺชฺ = บริโภค เช่น ปรีภฺชฺติ ย่อมบริโภค(กิน, ใช้น้อย)

ปพฺพชถ

จงบวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมเห)
[= ป + วชฺ + อ + ถ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ]

ปพฺพชนฺติ

ย่อมบวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตติ
[= ป + วชฺ + อ + อนุติ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย]

ปพฺพชสฺสุ

จงบวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺสุ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว)
[= ป + วชฺ + อ + สฺสุ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ]

ปพฺพชาม

จงบวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย)
[= ป + วชฺ + อ + ม > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทิฆะ อ เป็น อา
เพราะ ม วิภัตติ]

ปพฺพชาหิ

จงบวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว)
[= ป + วชฺ + อ + หิ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทิฆะ อ เป็น อา
เพราะ หิ วิภัตติ]

ปพฺพช

บวชแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนีวิภัตติ
[= ป + วชฺ + อ + อี > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจย,
ร้สสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปพฺพชิสฺส

จักบวชแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสา
กาลาติปิตติวิภัตติ [= ป + วชฺ + อ + อี + สฺสา > แปลง ว เป็น พ,
ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจย, ร้สสะ อา แห่ง สฺสา วิภัตติ เป็น อ]

ปพฺพชิสฺสติ

จักบวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ
ภวิสสันติวิภัตติ [= ป + วชฺ + อ + อี + สฺสติ > แปลง ว เป็น พ,
ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจย]

ปพฺพชิสฺสส

จักบวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสส
ภวิสสันติวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ป + วชฺ + อ + อี + สฺสส > แปลง ว เป็น
พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจย]

ปพฺพชิสฺสนฺติ

จักบวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ
ภวิสสันติวิภัตติ [= ป + วชฺ + อ + อี + สฺสนฺติ > แปลง ว เป็น พ,
ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจย]

ปพฺพชิสฺสสฺส

จักบวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสสฺส

ภวิสสันตวิรัตติ (ตฺว) [= ป + วชฺ + อ + อิ + สฺสตี > แปลง ว เป็น
พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย]

ปพฺพชิสฺสาม จักบวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสาม
ภวิสสันตวิรัตติ (มย) [= ป + วชฺ + อ + อิ + สฺสาม > แปลง ว เป็น
พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย]

ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สฺสามิ
ภวิสสันตวิรัตติ (อห) [= ป + วชฺ + อ + อิ + สฺสามิ > แปลง ว เป็น
พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย]

ปพฺพชิสฺส บวชแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชัตตนิวิรัตติ
[= ป + วชฺ + อ + อํ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย,
แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปพฺพเชยฺย พึงบวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ (อห)
[= ป + วชฺ + อ + เอยฺย > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย]

ปพฺพชยีสฺ (ยัง...) ให้บวชแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ชาติ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + อํ ปญฺจมีวิรัตติ [= ป + วชฺ + ฌย
+ อํ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ฌ
แห่ง ฌย ปัจจัย (ปพฺ + พาชฺ + อย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง
อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปพฺพชาเชตุ (ยัง...) จงให้ขับไล่

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ขับไล่ + เณ
ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ตฺ ปัญฺจมีวักตติ [= ป + วชฺ + เณ + ตฺ >
แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

ปพฺพชาเชถ (ยัง...) จงให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญฺจมีวักตติ (ตุเม) [= ป + วชฺ
+ เณ + ถ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ
ญ แห่ง เณ ปัจจย]

ปพฺพชาเชนฺติ (ยัง...) ย่อมให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวักตติ [= ป + วชฺ + เณ
+ อนฺติ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปพฺพชาเชยฺย (ยัง...) พึงให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวักตติ [= ป + วชฺ + เณ
+ เอยฺย > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจย (ปพฺ + พาชฺ + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

ปพฺพชาเชยฺยํ (ยัง...) พึงให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺยํ สัตตมีวักตติ (อหํ) [= ป + วชฺ +
เณ + เอยฺยํ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ
ญ แห่ง เณ ปัจจย (ปพฺ + พาชฺ + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

ปพฺพชาเชยฺยาถ (ยัง...) พึงให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมีวักตติ (ตุเม) [= ป + วชฺ

+ เณ + เอยฺยาถ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย (ปพ + พาซ + เอ + เอยฺยาถ), ลบ เอ สระหน้า]

ปพฺพาเซยฺย (ยัง...) พึงให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วช ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิวิธติ [= ป + วช + เณ + เอยฺย > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย, ลบ เอ สระหน้า]

ปพฺพาเซสิ (ยัง...) ให้ผนวชแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วช ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ส อาคม + อี อชัตตนิวิธติ [= ป + วช + เณ + ส + อี > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิธติ เป็น อี]

ปพฺพาเซสุ (ยัง...) ให้บวชแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วช ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ส อาคม + อํ อชัตตนิวิธติ [= ป + วช + เณ + ส + อํ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

ปพฺพาเซสุตติ (ยัง...) จักให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วช ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สุตติ ภวิสสันตวิวิธติ [= ป + วช + เณ + สุตติ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

ปพฺพาเซสุตฺตม (ยัง...) จักให้บวช

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วช ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สุตฺตม ภวิสสันตวิวิธติ (มย) [= ป + วช + เณ + สุตฺตม > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

ปพฺพชาเชสฺสามิ(ยัง...) จักให้บวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อหิ) [= ป + วช
+ เณ + สฺสามิ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปพฺพชาเชหิ (ยัง...) จงให้บวช

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วชฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป
+ เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ป + วช + เณ
+ หิ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พ, ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจัย]

ปพฺรุหิ จงบอก

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + พฺรุ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ป + พฺรุ +
อ + หิ > ลบ อ ปัจจัย]

ปภาเสติ (ยัง...) ย่อมให้สว่าง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ภาสุ ฐาตุ ในความสว่าง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + ภาสุ + เณ + ติ > ลบ
ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปภิชฺชนฺติ ย่อมแตกทั่ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ภิทฺ ฐาตุ ในความแตก + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + ภิท
+ ย + อนฺติ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

ปภิชฺชีสุ แตกทั่วแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ภิทฺ ฐาตุ ในความแตก + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + ภิท +
ย + อํ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง
อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

ปมชชติ

ย่อมประมาท

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ป + มทุ +
ย + ลี > แปลง ทู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช]

ปมชชาม

ย่อมประมาท

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวีรัตติ (มย) [= ป +
มทุ + ย + ม > แปลง ทู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ที่มะ อ เป็น อา
เพราะ ม วิรัตติ]

ปมชชลิ

ประมาทอยู่

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= ป +
มทุ + ย + ลี > แปลง ทู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช]

ปมชชช

ประมาทแล้ว, ลืมแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + มทุ +
ย + อี > แปลง ทู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ
อี วิรัตติ เป็น อี]

ปมชชิตถ

ประมาทแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อัชชัตตนิวิรัตติ
(ตุเม) [= ป + มทุ + ย + อี + ตถ > แปลง ทู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น
ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

ปมชชิสฺส

เมาทั่วแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + มทุ +
ย + อํ > แปลง ทู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง
อํ วิรัตติ เป็น อีสฺส]

ปมชุษะย

พิงประมาท

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ [= ป + มทุ +
ย + เอยย > แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปมาโท

ประมาทแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มทุ ธาตุ ในความเมา + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + โอ อัชชัตตนิวิภัตติ (ตุว) [= ป +
มทุ + ย + โอ > ลบ ย ปัจจัย, ที่หะ อ ต้นธาตุเป็น อา (ป + มาทุ +
โอ)]

หมายเหตุ ในที่นี้ ลง ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ แต่ลบทิ้ง และที่หะ อ
ต้นธาตุเป็น อา (มทุ + ย > มาทุ) (เทียบ อุทปาติ)

อนึ่ง ปมาโท พบตัวอย่างประโยคใน ธ.อ.๘/๗๒ (คาถา) ว่า

ฌาย ภิกขุ มา จ ปมาโท มา เต กามคุณ ฌมสุ จิตฺ

(แปล) ดูก่อนภิกษุ อ. เธอ จงเพ่งด้วย อย่าประมาทแล้ว ด้วย อ. จิต
ของเธอ จงอย่าหม่นไป ในกามคุณ

ปมฺจุจติ

ย่อมหลุดพ้น

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺจุ ธาตุ ในความหลุด, พ้น + ย
ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ
[= ป + มฺจุ + ย + ตี > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ]

ปมฺญจติ

ย่อมปล่อย

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺญ ธาตุ ในความปล่อย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด รุธ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ป + มฺญ
+ อ + ตี > ลงนิคคหิตาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]

ปมฺญเจ

พิงเปล่ง

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺญ ธาตุ ในความเปล่ง, ปล่อย
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด รุธ ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ
[= ป + มฺญ + อ + เอยย > ลงนิคคหิตาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลง
นิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยย วิภัตติ เป็น เอ]

ปมฺยุหามิ

ย่อมหลงทั่ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺหุ ธาตุ ในความหลง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= ป +
มฺหุ + ย + มิ > แปลง หุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ยุห, ที่หะ อ (ที่ ห) เป็น
อา เพราะ มิ วิภัตติ]

ปมฺสุลลิต

ลืมหื้มทั่วแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺสุ ธาตุ ในความลืมหื้ม + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= ป + มฺสุ +
ย + อี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส), รัสสะ
อี วิภัตติ เป็น อี]

ปมฺมุสฺสนติ

ย่อมลืมหื้มทั่ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺสุ ธาตุ ในความลืมหื้ม + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + มฺสุ
+ ย + อนฺติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ปโมกฺขณฺติ

ย่อมหลุดพ้น

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + โมกฺข ธาตุ ในความหลุดพ้น + ย
ปัจจัย ประจําหมวด มฺหุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ อชัตตนิวิภัตติ
[= ป + มฺสุ + ย + อนฺติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส,
ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ปโมทติ

ย่อมบันเทิงทั่ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺหุ ธาตุ ในความบันเทิง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + มฺหุ +
อ + ติ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺหุ ธาตุ เป็น โอ]

ปโมทฺหนฺติ

ย่อมบันเทิงทั่ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มฺหุ ธาตุ ในความบันเทิง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + มฺหุ
+ อ + อนฺติ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺหุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

ปยุรูปาสติ ย่อมเข้าไปนั่งใกล้

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + อุป อุปสัค (เข้าไป ใกล้ มั่น) + อาสุ ธาตุ ในความนั่ง(ธาตุป.๓๗); ปรากฏ, แทรกเข้าไป (ธาตุวิตถ.๒๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= ปริ + ยุ + อุป + อาสุ + อ + ตี > ลบสระหน้า (อ ที่ ป) = ปริยุปาสติ, แปร (กลับหน้า-หลัง) ร กับ ย > ปยุรูปาสติ]

หมายเหตุ ในธาตุวิตถ.๒๑ มีแสดงวิเคราะห์ รตนตฺตยํ อุปาสตีติ อุปาสโก (ผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย), จาก อุป + อาสุ ธาตุนี้

ปยุรูปาสนฺติ ย่อมเข้าไปเฝ้า, ย่อมเข้าไปนั่งใกล้

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + อุป อุปสัค (เข้าไป ใกล้ มั่น) + อาสุ ธาตุ ในความนั่ง(ธาตุป.๓๗); ปรากฏ, แทรกเข้าไป (ธาตุวิตถ.๒๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= ปริ + ยุ + อุป + อาสุ + อ + อนฺติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ป), ลบ อ ปัจจัย = ปริยุปาสนฺติ, แปร (กลับหน้า-หลัง) ร กับ ย > ปยุรูปาสนฺติ]

ปยุรูปาเสถ พึงเข้าไปนั่ง

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + อุป อุปสัค (เข้าไป ใกล้ มั่น) + อาสุ ธาตุ ในความนั่ง(ธาตุป.๓๗); ปรากฏ, แทรกเข้าไป (ธาตุวิตถ.๒๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เถ สัตตมีวิภตติ [= ปริ + ยุ + อุป + อาสุ + อ + เถ > ลบสระหน้า (อ ที่ ป), ลบ อ ปัจจัย = ปริยุปาเสถ, แปร (กลับหน้า-หลัง) ร กับ ย > ปยุรูปาเสถ]

ปโยชิสฺส จักประกอบแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ยุชฺฐ ธาตุ ในความประกอบ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสา กาลาติปิตติ วิภตติ [= ป + ยุชฺฐ + อ + อิ + สฺสา > พฤทธิ์ อุ แห่ง ยุชฺฐ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อา แห่ง สฺสา วิภตติ เป็น อ]

ปโยเชลิ ประกอบแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ยุชฺฐ ธาตุ ในความประกอบ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภตติ

[= ป + ยุชฺ + เณ + ส + อี > พฤทธิ อุ แห่ง ยุชฺ ชาติ เป็น โอ,
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปโยเชสุสามิ จักประกอบ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ยุชฺ ชาติ ในความประกอบ + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ)
[= ป + ยุชฺ + เณ + สุสามิ > พฤทธิ อุ แห่ง ยุชฺ ชาติ เป็น โอ,
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

ปโยเชหิ จงประกอบ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ยุชฺ ชาติ ในความประกอบ + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว)
[= ป + ยุชฺ + เณ + หิ > พฤทธิ อุ แห่ง ยุชฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจย]

ปรกุกมสิ ย่อมพยายาม

ปรา อุปสัค (กลับความ) + กมุ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาววิภัตติ (ตุว) [= ปรา +
กมุ + อ + สิ > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ก]

ปรกุกมิ พยายามแล้ว

ปรา อุปสัค (กลับความ) + กมุ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปรา + กมุ +
อ + อี > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

ปรกุกเม พึงบากบัน

ปรา อุปสัค (กลับความ) + กมุ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ปรา + กมุ +
อ + เอยฺย > รัสสะ อา เป็น อ, ซ้อน ก, ลบ อ ปัจจย, แปลง เอยฺย
วิภัตติ เป็น เอ]

ปราชยติ

ย่อมแพ้

ปรา อุปสัค (กลับความ) + ชิ ชาติ ในความชนะ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ปรา + ชิ + อ + ตี >
แปลง อิ แห่ง ชิ ชาติ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย (ปรา + ชย + อ +
ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปราชิสนุนติ

จักพ่ายแพ้

ปรา อุปสัค (กลับความ) + ชิ ชาติ ในความชนะ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สุนุนติ ภาวิสสันตวิรัตติ [= ปรา + ชิ
+ อ + อิ + สุนุนติ > ลบ อ ปัจจัย, ลบ อิ แห่ง ชิ ชาติ (ปรา + ช
+ อิ + สุนุนติ)]

ปรามสติ

ย่อมลुบคำ

ปรา อุปสัค (กลับความ) + มสุ ชาติ ในความแต่ะต้อง, ลูบคำ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ปรา + มสุ +
อ + ตี]

ปริกฺชิปิสสาม จักคล้อง

ปริ อุปสัค (รอบ) + ชิปฺ ชาติ ในความขัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สสาม ภาวิสสันตวิรัตติ (มย) [= ปริ +
ชิปฺ + อ + อิ + สสาม > ซ้อน ฤ, ลบ อ ปัจจัย]

ปริกฺชิปิสฺ

แหวดล้อมแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + ชิปฺ ชาติ ในความขัดไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อฺ อชชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + ชิปฺ + อ + อฺ >
ซ้อน ฤ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ เป็น อีสฺ]

ปริคฺยหนฺติ

ย่อมซ่อน

ปริ อุปสัค (รอบ) + คฺย ชาติ ในความซ่อน + ย ปัจจัย ประจําหมวด
ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ ภาวิสสันตวิรัตติ [= ป + คฺย + ย + อนฺติ
> แปลง หฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ยุห, ลบสระหน้า (อ ที่ ห)]

ปริศณหิสุสาม จักกำหนดจับ

ปริ อุปสัค (รอบ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, ยึด + ญหา ปัจจัย
ประจำหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สุสาม ภาวสันติวิภัตติ
(มย) [= ปริ + คหุ + ญหา + อิ + สุสาม > ซ้อน ค, ลบ ห ที่สุดธาตุ
(ปริค + ค + ญหา + อิ + สุสาม), ลบ อา ที่ หา]

ปริศณหิสุสามิ จักกำหนดจับ, จักถือเอารอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, ยึด + ญหา ปัจจัย
ประจำหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สุสามิ ภาวสันติวิภัตติ
(อห) [= ปริ + คหุ + ญหา + อิ + สุสามิ > ซ้อน ค, ลบ ห
ที่สดุธาตุ (ปริค + ค + ญหา + อิ + สุสามิ), ลบ อา ที่ หา]

ปริศคเหลิ ถือเอารอบแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + คหุ ธาตุ ในความถือ, จับ, ยึด + ณา ปัจจัย
ประจำหมวด คหุ ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สุ อาคม + อี
อัชัตตนิวิภัตติ [= ปริ + คหุ + ญหา + อิ + สุ + อี > ซ้อน ค,
ลบ ญหา ปัจจัย (ปริค + คหุ + อิ + สุ + อี), แปลง อิ (อาคม) เป็น
เอ (ปริค + คหุ + เอ + สุ + อี), รสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ลง ญหา ปัจจัย แล้วลบ และลง อิ อาคม แล้วแปลงเป็น เอ นี้
แสดงตามนัยในปทรูปสิทธิสูตรที่ ๕๑๘ หน้า ๓๗๗ ซึ่งกล่าวไว้ว่า ยทา
“กวจิ ธาตุ”ติอาทินา อสพพธาตูกะ วิกฤษปะจยสุส โลโป, อิการาคมสุส
เอกาโร จ. ตทา สาคโม ซึ่งรูปปกติ ก็จะเป็น คณฺหิ (หน้าเดียวกัน) อันเป็น
การลบ ห ที่สุดธาตุ (คหุ + ญหา + อี), ส่วนรูป อคฺคเหลิ ให้ลบ ญหา ปัจจัย
และแปลง อิ อาคมเป็น เอ (ดู อคฺคเหลิ)

ปริจรติ ย่อมบำเรอ

ปริ อุปสัค (รอบ) + จรุ ธาตุ ในความประพฤติ; เทียว; ไป, เป็นไป; กิน,
บริโภค (ธาตุป.๑๓๓) + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + จรุ + อ + ติ]

หมายเหตุ จรุ ธาตุ มี ปริ นำหน้า ใช้ในความหมายว่า บำเรอ, บำรุงบำเรอ,
ปรนนิบัติ, รับประทาน เช่น ปาทปาริจาริกา หนึงรับใช้ใกล้ชิด

ปริจรตุ	จงบำเรอ ปริ อุปลัก (รอบ) + จรุ ธาตุ ในความประพฤติ; เที้ยว; ไป, เป็นไป; กิน, บริโภค (ธาตุป.๑๓๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ต ปัญจมีวิภัตติ [= ปริ + จรุ + อ + ต]
ปริจรามิ	ย่อมบำเรอ ปริ อุปลัก (รอบ) + จรุ ธาตุ ในความประพฤติ; เที้ยว; ไป, เป็นไป; กิน, บริโภค (ธาตุป.๑๓๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= ปริ + จรุ + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
ปริจราหิ	จงบำเรอ ปริ อุปลัก (รอบ) + จรุ ธาตุ ในความประพฤติ; เที้ยว; ไป, เป็นไป; กิน, บริโภค (ธาตุป.๑๓๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺว) [= ปริ + จรุ + อ + หิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]
ปริจเร	พึงบำเรอ ปริ อุปลัก (รอบ) + จรุ ธาตุ ในความประพฤติ; เที้ยว; ไป, เป็นไป; กิน, บริโภค (ธาตุป.๑๓๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ปริ + จรุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]
ปริจเรยฺย	พึงบำเรอ ปริ อุปลัก (รอบ) + จรุ ธาตุ ในความประพฤติ; เที้ยว; ไป, เป็นไป; กิน, บริโภค (ธาตุป.๑๓๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ปริ + จรุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
ปริจาเรม	ย่อมบำเรอ ปริ อุปลัก (รอบ) + จรุ ธาตุ ในความประพฤติ; เที้ยว; ไป, เป็นไป; กิน, บริโภค (ธาตุป.๑๓๓) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) +

ม วัตตมานาวีรัตติ (มย) [= ปริ + จรุ + เณ + ม > ทีฆะ อ ต้นธาตุ
เป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริจุจชิ

สละรอบแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + จชฺ ธาตุ ในความสละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อักษรต้นวิรัตติ [= ปริ + จชฺ + อ + อี >
ซ้อน จ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปริจุจชิสุสาม จักสละรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + จชฺ ธาตุ ในความสละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สุสาม ภวิสสันติวิรัตติ (มย) [= ปริ +
จชฺ + อ + อี + สุสาม > ซ้อน จ, ลบ อ ปัจจัย]

ปริจุจชีสุ

สละรอบแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + จชฺ ธาตุ ในความสละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อุ อักษรต้นวิรัตติ [= ปริ + จชฺ + อ + อุ >
ซ้อน จ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ เป็น อีสุ]

ปริจุฉินฺหติ

ย่อมกำหนดตัด

ปริ อุปสัค (รอบ) + ฉิทฺ ธาตุ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ
ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ปริ + ฉิทฺ + อ + ตี >
ซ้อน จ, ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]

ปริจุฉินฺหถ

ย่อมกำหนดตัด

ปริ อุปสัค (รอบ) + ฉิทฺ ธาตุ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ
ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ วัตตมานาวีรัตติ (ตุเม) [= ปริ + ฉิทฺ + อ + ถ
> ซ้อน จ, ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]

ปริณมตี

ย่อมแปรไป, ย่อมน้อมไป

ปริ อุปสัค (รอบ) + นมฺ ธาตุ ในความน้อมไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ปริ + นมฺ + อ + ตี >
แปลง น เป็น ณ]

ปริตสุสติ

ย่อมสะดุ้ง

ปริ อุปลัก (รอบ) + ตสุ ธาตุ ในความสะดุ้ง, กลัว (ธาตุวัดถ.๑๖๐) + ย
ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= ปริ +
ตสุ + ย + ตี > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส]

ปริตุดายถ

จงช่วยต้านทาน, จงต้านทานรอบ

ปริ อุปลัก (รอบ) + เต ธาตุ ในความต้านทาน, รักษา, ป้องกัน (ธาตุวัดถ.
๑๗๑) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีภัตติ
(ตุมุเห) [= ปริ + เต + อ + ถ > ซ้อน ตฺ, แปลง เอ เป็น อาย,
ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปริทหิ

นุ่งห่มแล้ว

ปริ อุปลัก (รอบ) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปริ + ธา + อ + อี >
แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปริทหิสฺสติ

จักนุ่งห่ม

ปริ อุปลัก (รอบ) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปริ + ธา
+ อ + อี + สฺสติ > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ, ลบ อ ปัจจัย
= ปริทหิสฺสติ, ถ้าแปลง อี เป็น เอ = ปริทหีสฺสติ (ดู ปริทหีสฺสติ)]

ปริทหีสฺสติ

จักนุ่งห่ม

ปริ อุปลัก (รอบ) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปริ + ธา
+ อ + อี + สฺสติ > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ, ลบ อ ปัจจัย
= ปริทหิสฺสติ, แปลง อี อาคม เป็น เอ = ปริทหีสฺสติ]

หมายเหตุ ในหนังสือ การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑ หน้า
๙๒ ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า ปริทหีสฺสติ มีพบในฉบับไทยบางฉบับและฉบับ
ลังกา คำนี้สำเร็จรูปมาจาก ปริ บทหน้า + ธา ธาตุ + สฺสติ วิภัตติ แปลง

ธ เป็น ห ด้วยกัจจายนสูตรว่า กุวจิ ธาตุ ... แล้วรัสสะ อา เป็น อ เมื่อแปลง อี อาคมเป็น เอ ก็มีรูปว่า **ปริทหะสฺสติ** เหมือนอุทาหรณ์ว่า คเหตุวา ที่มาจาก คห ธาตุ + (อี อาคม) + ตฺวา ปัจจัย โดยแปลง อี เป็น เอ, ฉบับฉฏฐสังคายนามีรูปว่า **ปริทหิสฺสติ** ตามนัยนี้ไม่แปลง อี เป็น เอ รูปนี้ ก็สมควรเช่นกัน (คือใช้ได้ทั้งสองรูป - ผู้เขียน)

และในธาวัตถ.๒๐๙ (คาถาที่ ๒๐๐) กล่าวว่า ธา ธาตุ ในความทรงไว้ ถ้ามี ปริ เป็นบทหน้า เป็นไปในความนุ่งห่ม (นิวาเส) และหน้า ๒๑๑ ให้ตัวอย่างว่า ปริทหติ (ย้อมนุ่งห่ม), **ปริทหิสฺสติ** ปริธสฺสติ (จักนุ่งห่ม), ที่เป็น **ปริทหะสฺสติ** คือแปลง อี (อาคม) เป็น เอ ด้วยสูตรว่า อีสฺเสตฺตํ - เอา อี อาคมหลังธาตุ เป็น เอ ได้ตามสมควร [นิติ.สุตต.๑๐๗๖, ไวยากรณ์บาลี [ส.ป.] หน้า ๕๔๓]

ปริเทวิ คร่ำครวญแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + เทว ธาตุ ในความคร่ำครวญ, ร้องไห้ (ธาวัตถ.๒๐๖) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปริ + เทว + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปริเทวิตุล คร่ำครวญแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + เทว ธาตุ ในความคร่ำครวญ, ร้องไห้ (ธาวัตถ.๒๐๖) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + ตฺล อัชชัตตนิวิภัตติ (ตุลฺเห) [= ปริ + เทว + อ + อี + ตฺล > ลบ อ ปัจจัย]

ปริเทวิสฺส คร่ำครวญแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + เทว ธาตุ ในความคร่ำครวญ, ร้องไห้ (ธาวัตถ.๒๐๖) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปริ + เทว + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีสฺ]

ปริเทเวสิ ย่อมคร่ำครวญ

ปริ อุปสัค (รอบ) + ทิว ธาตุ ในความร้อง, ร้องคำราม (ธาวัตถ.๑๙๖, ๑๙๗); ครวญ, กระหึ่ม (ธาดุป.๑๙๗) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุวํ) [= ปริ + ทิว + เณ + สิ > แปลง อี แห่ง ทิว ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริเทเวลิ คร่ำครวญแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + ทิว ชาติ ในความร้อง, ร้องคำราม (ชาตวัตถ.๑๙๖, ๑๙๗); ครวญ, กระหึ่ม (ชาตฺ.๑๙๗) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภตติ [= ปริ + ทิว + เณ + สฺ + อี > แปลง อี แห่ง ทิว ชาติ เป็น เอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ปรินิพฺพนฺติ ย่อมปรินิพพาน

ปริ อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ชาติ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผู้ก, ตัด-เปียดเปียน (ชาตวัตถ.๔๐๕) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวาจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= ปริ + นิ + วา + อ + อนฺติ > แปลง ว (แห่ง วา ชาติ) เป็น พ, ช้อน พ (ปริ + นิพ + พา + อ + อนฺติ), ลบ อา, ลบ อ ปัจจัย (ปริ + นิพ + พ + อนฺติ)]

หมายเหตุ วา ชาติ ตามที่อ้างนี้ (ชาตวัตถ.๔๐๕) มีอรรถ ๓ อย่าง คือ ๑. ไป, ถึง, บรรลู่ ๒. ผู้ก และ ๓. ตัด, เปียดเปียน, และอาจารย์บางท่าน เห็นว่า วา ชาติ ในคำว่า ปรินิพฺพนฺติ เป็นต้น เป็นไปในอรรถแรก คือ ไป ก็มี และกล่าวว่า มี ปริ นำหน้า แปลว่า ดับ (แล้วแต่มติ)

ปรินิพฺพายนฺติ ย่อมปรินิพพาน

ปริ อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ชาติ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผู้ก, ตัด-เปียดเปียน (ชาตวัตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= ปริ + นิ + วา + ย + อนฺติ > แปลง ว เป็น พ, ช้อน พ (ปริ + นิพพา + ย + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปรินิพฺพายิ ปรินิพพานแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ชาติ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผู้ก, ตัด-เปียดเปียน (ชาตวัตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตติ [= ปริ + นิ + วา + ย + อี > แปลง ว เป็น พ, ช้อน พ (ปริ + นิพพา + ย + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ปรีนิพพานิสสตี จักปรีนิพพาน

ปรี อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผูก, ตัด-เปียดเปียน (ธาวัตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจำหวนทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สสตี ภวิสสันตวิภัตติ [= ปรี + นิ + วา + ย + อิ + สสตี > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (ปรี + นิพพา + ย + อิ + สสตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปรีนิพพานิสสธ จักปรีนิพพาน

ปรี อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผูก, ตัด-เปียดเปียน (ธาวัตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจำหวนทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สสธ ภวิสสันตวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ปรี + นิ + วา + ย + อิ + สสธ > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (ปรี + นิพพา + ย + อิ + สสธ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปรีนิพพานิสสสิ จักปรีนิพพาน

ปรี อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผูก, ตัด-เปียดเปียน (ธาวัตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจำหวนทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สสสิ ภวิสสันตวิภัตติ (ตุว) [= ปรี + นิ + วา + ย + อิ + สสสิ > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (ปรี + นิพพา + ย + อิ + สสสิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปรีนิพพานิสสามิ จักปรีนิพพาน

ปรี อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผูก, ตัด-เปียดเปียน (ธาวัตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจำหวนทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อห) [= ปรี + นิ + วา + ย + อิ + สสามิ > แปลง วุ เป็น พุ, ซ้อน พุ (ปรี + นิพพา + ย + อิ + สสามิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปรีนิพพานียสฺส ปรีนิพพานแล้ว

ปรี อุปสัค (รอบ) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + วา ธาตุ ในความ ไป-ถึง-บรรลู่, ผูก, ตัด-เปียดเปียน (ธาวัตถ.๔๐๕) + ย ปัจจัย ประจำหวน

ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อุ อัมชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + นิ + วา + ย +
อุ > แปลง ว เป็น พ, ช้อน พ (ปริ + นิพพา + ย + อุ), ลบสระหน้า
(อ ที่ ย), แปลง อุ เป็น อีส]

ปริปุรติ

ย่อมเต็มรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + ปุรุ ธาตุ ในความเต็ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปริ + ปุรุ + อ + ตี]

ปริปุริ

เต็มรอบแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + ปุรุ ธาตุ ในความเต็ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัมชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + ปุรุ + อ + อี >
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปริปุเรติ

ย่อมเต็มรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + ปุรุ ธาตุ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด
จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี อัมชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + ปุรุ + เณ + ตี >
ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริปุเรติ

(ยัง...) ย่อมให้เต็มรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + ปุรุ ธาตุ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก)
+ ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปริ + ปุรุ + เณ + ตี > ลบ ณุ แห่ง เณ
ปัจจัย]

ปริปุเรนตุ

จงเต็มรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + ปุรุ ธาตุ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด
จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนตุ ปญจมีวิรัตติ [= ปริ + ปุรุ + เณ + อนตุ
> ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริพลวติ

ย่อมเร่ร่อนไป

ปริ อุปสัค (รอบ) + ปฺลฺ ธาตุ ในความล่อยไป, ปลิวไป (ธาตุป.๒๕๐) + อ
ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี อัมชัตตนิวิรัตติ [= ปริ +
ปฺลฺ + อ + ตี > พฤทธิ์ อุ แห่ง ปฺลฺ ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว
(ปริ + ปฺลว + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

ปริพนฺทติ	ย้อมดินรนไปรอบ ปริ อุปสัค (รอบ) + ผนฺทฺ ชาติ ในความดินรน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตติ วัตตมานาวีรัตติ [= ปริ + ผนฺทฺ + อ + ตติ]
ปริพฺพชติ	ย้อมเว้นรอบ ปริ อุปสัค (รอบ) + วชฺ ชาติ ในความเว้น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตติ วัตตมานาวีรัตติ [= ปริ + วชฺ + อ + ตติ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พุ]
ปริพฺพชนฺติ	ย้อมเว้นรอบ ปริ อุปสัค (รอบ) + วชฺ ชาติ ในความเว้น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= ปริ + วชฺ + อ + อนฺติ > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พุ, ลบ อ ปัจจย]
ปริพฺพเช	พึงเว้นรอบ ปริ อุปสัค (รอบ) + วชฺ ชาติ ในความเว้น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวีรัตติ [= ปริ + วชฺ + อ + เอยฺย > แปลง ว เป็น พ, ซ้อน พุ, ลบ อ ปัจจย, แปลง เอยฺย วิรัตติ เป็น เอ]
ปริภวามิ	ย้อมดูหมิ่น ปริ อุปสัค (รอบ) + ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหฺ) [= ปริ + ภู + อ + มิ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ปริ + ภว + อ + มิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]
ปริภวิ	ดูหมิ่นแล้ว ปริ อุปสัค (รอบ) + ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนีวีรัตติ [= ปริ + ภู + อ + อี > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ปริ + ภว + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปริภาสติ ย่อมบริภาษ (ต่ำ)

ปริ อุปสัค (รอบ) + ภาสุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + ภาสุ + อ + ตี]

ปริภาสนติ ย่อมบริภาษ

ปริ อุปสัค (รอบ) + ภาสุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + ภาสุ + อ +
อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปริภินทิสสามิ จักทำลายรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + ภิทฺ ธาตุ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= ปริ +
ภิทฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลง
นิคหิตเป็น นฺ, ลบ อ ปัจจัย]

ปริภินทิสฺ ยุยงแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + ภิทฺ ธาตุ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชตตนิวิภัตติ [= ปริ + ภิทฺ + อ + อํ >
ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น นฺ, ลบ อ ปัจจัย,
แปลง อํ เป็น อีสฺ]

ปริภุณฺจ จงใช้สอย

ปริ อุปสัค (รอบ) + ภุชฺ ธาตุ ในความกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ภัณฺจมีวิภัตติ (ตฺว) [= ปริ + ภุชฺ + อ + หิ
> ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ญ, ลบ หิ วิภัตติ]

ปริภุณฺชติ ย่อมบริโภค

ปริ อุปสัค (รอบ) + ภุชฺ ธาตุ ในความกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + ภุชฺ + อ + ตี >
ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ญ]

ปริญฺช **จงบริโศก, จงใช้สอย**
ปริ อุปสัค (รอบ) + ฤษฺ ฐาตุ ในความกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฐฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวีกัตติ (ตุมฺเห) [= **ปริ + ฤษฺ + อ + ถ**
> ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ฌ]

ปริญฺชนติ **ย่อมบริโศก**
ปริ อุปสัค (รอบ) + ฤษฺ ฐาตุ ในความกิน + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฐฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีกัตติ [= **ปริ + ฤษฺ + อ +**
อนฺติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ฌ, ลบ อ
ปัจจัย]

ปริญฺชิ **ฉนแล้ว, บริโศกแล้ว, เสวยแล้ว**
ปริ อุปสัค (รอบ) + ฤษฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฐฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนีวีกัตติ [= **ปริ + ฤษฺ + อ + อี** >
ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ฌ, ลบ อ ปัจจัย,
รัสสะ อี วีกัตติ เป็น อี]

ปริญฺชิสฺสติ **จักใช้สอย**
ปริ อุปสัค (รอบ) + ฤษฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฐฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวีสสันติวีกัตติ [= **ปริ + ฤษฺ**
+ อ + อี + สฺสติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น
ฌ, ลบ อ ปัจจัย]

ปริญฺชีสุ **บริโศกแล้ว**
ปริ อุปสัค (รอบ) + ฤษฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฐฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนีวีกัตติ [= **ปริ + ฤษฺ + อ + อํ** >
ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ฌ, ลบ อ ปัจจัย,
แปรลง อํ เป็น อีสฺ]

ปริญฺเชยฺย **พึงบริโศก**
ปริ อุปสัค (รอบ) + ฤษฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฐฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวีกัตติ (อหิ) [= **ปริ + ฤษฺ + อ +**

เอยฺยํ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจัย]

ปริมขุชลิ ย่อมเกลี้ยงเกลา

ปริ อุปสัค (รอบ) + มขุช ธาตุ ในความหมดจด, สะอาด, เกลี้ยงเกลา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวิภัตติ (ตุว)
[= ปริ + มขุช + อ + ลี]

ปริมขุชชี นวดแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + มขุช ธาตุ ในความนวด, ขยำ + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปริ + มขุช + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปริมฺจุจติ ย่อมหลุดพ้น

ปริ อุปสัค (รอบ) + มฺจุ ธาตุ ในความหลุด, พ้น + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + มฺจุ + ย + ตี > แปลง จู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ]

ปริมฺจุจนฺติ ย่อมพ้นรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + มฺจุ ธาตุ ในความหลุด, พ้น + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + มฺจุ + ย + อนุติ > แปลง จู ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปริโมเจสฺสามิ จักปลดเปลื้อง

ปริ อุปสัค (รอบ) + มฺจุ ธาตุ ในความปล่อย + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ปริ + มฺจุ + เณ + สฺสามิ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺจุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริยาปุณฺนติ ย่อมเล่าเรียน

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + อปุ ธาตุ ในความถึง + อุณา ปัจจัย ประจำหมวด สฺ ธาตุ (นอกแบบ) (กัตตุวาจก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + ยุ + อา + อปุ + อุณา

+ อนฺติ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (ลบ อา อุปสัค, ทีฆะ อ แห่ง อุป),
ลบ อา แห่ง ณา]

ปริยาปุณิสสาม จักเล่าเรียน

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ)
+ อุป ชาติ ในความถึง + อุณา ปัจจัย ประจำหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ)
(กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิรัตติ (มย) [= ปริ + ยุ
+ อา + อุป + อุณา + อิ + สฺสามิ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง
(ลบ อา อุปสัค, ทีฆะ อ แห่ง อุป), ลบ อา แห่ง ณา]

ปริยญฺจิสฺ

ซุ่มอยู่รอบแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ชาติ ในความ
ตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจำหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + อุ
อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + ยุ + อุ + จา + อ + อุ > ซ้อน ญ, ลบ อา
แห่ง จา ชาติ (ปริ + ยุ + อุญ + จ + อ + อุ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ
วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปริเยสติ

ย่อมแสวงหา

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + เอส ชาติ ในความแสวงหา (ชาตวัตถ.๓๕)
+ อ ปัจจัย ประจำหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ
[= ปริ + ยุ + เอส + อ + ตี]

หมายเหตุ อีสฺ ชาติ ก็เป็นไปในความปรารถนา อุ. เอสติ (ชาตวัตถ.๒๔),
ส่วน เอส ชาติ ตามที่อ้าง (ชาตวัตถ.๓๕-๖) ให้รู้ปนามเป็น ปริเยสนา,
ปริยญฺจิสฺ ไปด้วย ในที่นี้จึงแสดงเป็น เอส ชาติ เนื่องจากรูปกิริยาและรูปนาม
มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (ปริเยสติ - ปริเยสนา)

ปริเยสถ

จงแสวงหา

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + เอส ชาติ ในความแสวงหา (ชาตวัตถ.๓๕)
+ อ ปัจจัย ประจำหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห)
[= ปริ + ยุ + เอส + อ + ถ]

ปริเยสนุนติ

ย่อมแสวงหา

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + เอสุ ธาตุ ในความแสวงหา (ธาตุวิตถ.๓๕)
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนุนติ วัตตมานาวิภัตติ
[= ปริ + ยุ + เอสุ + อ + อนุนติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปริเยสาม

ย่อมแสวงหา

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + เอสุ ธาตุ ในความแสวงหา (ธาตุวิตถ.๓๕)
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย)
[= ปริ + ยุ + เอสุ + อ + ม > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

ปริเยสาหิ

จงแสวงหา

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + เอสุ ธาตุ ในความแสวงหา (ธาตุวิตถ.๓๕)
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว)
[= ปริ + ยุ + เอสุ + อ + หิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

ปริเยลิสฺสามิ

จักแสวงหา

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + เอสุ ธาตุ ในความแสวงหา (ธาตุวิตถ.๓๕)
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสามิ
ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= ปริ + ยุ + เอสุ + อ + อิ + สฺสามิ >
ลบ อ ปัจจัย]

ปริโยนทฺรติ

ย่อมห่อหุ้ม

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + นทฺร
ธาตุ ในความห่อหุ้ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + ยุ + โอ + นทฺร + อ + ติ]

ปริโยทเปยฺย

(ยัง...) พึงให้ผ่องแผ้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + ยุ อาคม + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + ทา
ในความผ่องแผ้ว + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ
[= ปริ + ยุ + โอ + ทา + ณาเป + เอยฺย > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป
ปัจจัย (ปริ + ยุ + โอ + ทา + อาเป + เอยฺย), รสสะ อา แห่ง ทา]

ธาตุ, ลบ อา แห่ง อาเป (ปริ + ย + โอ + ท + เป + เอยฺย), ลบ เอ
สระหน้า (เอ ที่ เป)]

ปรีวชฺชยสฺส จงเว้นรอบ

ปรี อุปสัค (รอบ) + วชฺช ธาตุ ในความเว้น + ฌย ปัจจยฺย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺส ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ปรี + วชฺช + ฌย +
สฺส > ลบ ญฺ แห่ง ฌย ปัจจยฺย (ปรี + วชฺช + อย + สฺส)]

ปรีวชฺชยามิ ย่อมเว้นรอบ

ปรี อุปสัค (รอบ) + วชฺช ธาตุ ในความเว้น + ฌย ปัจจยฺย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหฺ) [= ปรี + วชฺช + ฌย
+ มิ > ลบ ญฺ แห่ง ฌย ปัจจยฺย (ปรี + วชฺช + อย + มิ), ที่มะ อ เป็น
อา เพราะ มิ วิภัตติ]

ปรีวชฺชเย พึงเว้นรอบ

ปรี อุปสัค (รอบ) + วชฺช ธาตุ ในความเว้น + ฌย ปัจจยฺย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ปรี + วชฺช + ฌย
+ เอยฺย > ลบ ญฺ แห่ง ฌย ปัจจยฺย (ปรี + วชฺช + อย + เอยฺย),
ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]

ปรีวชฺชเชติ ย่อมเว้นรอบ

ปรี อุปสัค (รอบ) + วชฺช ธาตุ ในความเว้น + ฌเ ปัจจยฺย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปรี + วชฺช + ฌเ + ติ >
ลบ ญฺ แห่ง ฌเ ปัจจยฺย (ปรี + วชฺช + เอ + ติ)]

ปรีวชฺชเยยฺย พึงเว้นรอบ

ปรี อุปสัค (รอบ) + วชฺช ธาตุ ในความเว้น + ฌเ ปัจจยฺย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= ปรี + วชฺช + ฌเ +
เอยฺย > ลบ ญฺ แห่ง ฌเ ปัจจยฺย (ปรี + วชฺช + เอ + เอยฺย), ลบ เอ
สระหน้า]

ปริวตฺตติ

ย่อมเป็นไปรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิริกตติ [= ปริ + วตฺตฺ + อ + ติ]
ปริวตฺตติ เป็นไปรอบแล้ว, กลิ้งแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชชัตตนิวิริกตติ [= ปริ + วตฺตฺ + อ +
อํ > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อํ วิริกตติ เป็น อํ]

ปริวตฺเตติ

(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก)
+ สฺ อากม + อํ อชชัตตนิวิริกตติ [= ปริ + วตฺตฺ + เณ + สฺ + อํ >
ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริวารยฺสฺ

แวดล้อมแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + วรฺ ชาติ ในความแวดล้อม + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด
จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชชัตตนิวิริกตติ [= ปริ + วรฺ + ฌย + อํ >
ทึฆะ อ ต้นชาติเป็น อา, ลบ ญฺ แห่ง ฌย ปัจจัย (ปริ + วรฺ + อย +
อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิริกตติ เป็น อํ]

ปริวารเณ

จกแวดล้อม

ปริ อุปสัค (รอบ) + วรฺ ชาติ ในความแวดล้อม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด
จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + ฌ ปญฺจมีวิริกตติ (ตุมฺเห) [= ปริ + วรฺ + เณ +
ฌ > ทึฆะ อ ต้นชาติเป็น อา, ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริวารสฺ

แวดล้อมแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + วรฺ ชาติ ในความแวดล้อม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด
จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อํ อชชัตตนิวิริกตติ [= ปริ + วรฺ +
เณ + สฺ + อํ > ทึฆะ อ ต้นชาติเป็น อา, ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปริวารสฺ

แวดล้อมแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + วรฺ ชาติ ในความแวดล้อม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด
จฺรฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อํ อชชัตตนิวิริกตติ [= ปริ + วรฺ +

ณ + ส + อ > ทิมะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจัย, แปลง
อ วิภัติ เป็น อีส]

ปรีวิส

จงเลี้ยงดู

ปรี อุปสัค (รอบ) + วิส ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ทิ ปัญจมีวิภัติ (ตัว) [= ปรี + วิส + อ + ทิ >
ลบ ทิ วิภัติ]

หมายเหตุ วิส ธาตุ นี้ นําศึกษา คือ

- ถ้ามี ป เป็นบทหน้า (ป + วิส) เป็นไปในความเข้าไป เช่น ปวิสติ
(ยอมเข้าไป), ปาวิส (ได้เข้าไปแล้ว) รวมไปถึงกริยาภิธานด้วย เช่น ปวิสโนโต
(เข้าไปอยู่), ปวิสตุวา (เข้าไปแล้ว), ปวิญโจ (เข้าไปแล้ว)
- ถ้ามี ปรี เป็นบทหน้า (ปรี + วิส) เป็นไปในความอํางคาส หรือเลี้ยงดู
เช่น ปรีวิสติ (ยอมอํางคาส) รวมไปถึงกริยาภิธาน เช่น ปรีวิสตุวา (อํางคาส
แล้ว) เป็นต้น ซึ่งเรื่องนี้ ยังเหมาะสำหรับวิชาแปลไทยเป็นมคธ (วิชากลับ)
ของชั้นประโยค ป.ธ.๔ ด้วย นักเรียนจะได้ประกอบศัพท์ได้ถูกต้อง
(ใช้ ป นำหน้า หรือ ปรี นำหน้า ในความหมายใด)

ปรีวิสติ

ยอมอํางคาส

ปรี อุปสัค (รอบ) + วิส ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู
ธาตุ (กัตตุวจาก) + ทิ วัตตมานาวิภัติ [= ปรี + วิส + อ + ทิ]

ปรีวิสตุ

จงอํางคาส

ปรี อุปสัค (รอบ) + วิส ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู
ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัติ [= ปรี + วิส + อ + ตฺ]

ปรีวิสถ

จงอํางคาส

ปรี อุปสัค (รอบ) + วิส ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู
ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุเม) [= ปรี + วิส + อ + ถ]

ปรีวิสหนตุ

จงอํางคาส

ปรี อุปสัค (รอบ) + วิส ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู
ธาตุ (กัตตุวจาก) + หนตุ ปัญจมีวิภัติ [= ปรี + วิส + อ + หนตุ >
ลบ อ ปัจจัย]

- ปริวิลิ** **อังกาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + วิสุ ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู
 ธาตุ (กัตตุจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + วิสุ + อ + อี > ลบ
 อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- ปริวิลิสฺสติ** **จักอังกาส**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + วิสุ ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู
 ธาตุ (กัตตุจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ปริ + วิสุ + อ
 + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจย]
- ปริวิลีสฺสุ** **อังกาสแล้ว**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + วิสุ ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู
 ธาตุ (กัตตุจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + วิสุ + อ + อํ > ลบ
 อ ปัจจย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]
- ปริวิเสยฺยาลิ** **ฟิงอังกาส**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + วิสุ ธาตุ ในความเลี้ยงดู + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู
 ธาตุ (กัตตุจาก) + เอยฺยาลิ สัตตมวิรัตติ (ตุว) [= ปริ + วิสุ + อ +
 เอยฺยาลิ > ลบ อ ปัจจย]
- ปริวิมฺส** **จงพิจารณา**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + มานุ ธาตุ ในความพิจารณา + ส ปัจจย (กลุ่ม ข ฉ
 ส ปัจจย) (กัตตุจาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปริ + มานุ + ส +
 หิ > ทำเทวภาวะ(ต้น)ธาตุ คือ มามานุ, แปลง ม เป็น ว (วามาน),
 แปลง อา เป็น อี (วิมาน), แปลง มานุ เป็น มํ (วิม + ส + หิ), ลบ หิ
 วิรัตติ]
- ปริสกุฏิ** **ตะเกียกตะกายแล้ว**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + สกุฏ ธาตุ ในความตะเกียกตะกาย, ดินรน + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปริ + สกุฏ +
 อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

- ปริสบุปนฺติ** **ย่อมกระเสือกกระสน**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + สบุปฺ ชาติ ในความกระเสือกกระสน, เสือกกลาน + อ
 ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ
 [= ปริ + สบุปฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]
- ปริสุสฺสติ** **ย่อมซัด**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + สฺสุ ชาติ ในความแห้ง, ซัด + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด
 ทิฏฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= ปริ + สฺสุ + ย + ติ >
 แปลง สฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น สฺส]
- ปริโสธยิ** **(ยัง...) ให้หมดจตรอบแล้ว**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + สฺธ ชาติ ในความหมดจด + ฌย ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก)
 + อี อชฺชัตตนีวิภัตติ [= ปริ + สฺธ + ฌย + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺธ
 ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจยฺ (ปริ + โสธฺ + อย + อี),
 ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- ปริสุสาเวลิ** **กรองแล้ว**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + สฺ ชาติ ในความกรอง + ฌ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺ
 ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนีวิภัตติ [= ปริ + สฺ + ฌ + สฺ + อี >
 พฤทธิ อฺ แห่ง สฺ ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว, ลบ ญ แห่ง ฌ
 ปัจจยฺ (ปริ + สาว + เอ + สฺ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), รัสสะ อี
 วิภัตติ เป็น อี]
- ปริหรนฺติ** **ย่อมหมุนเวียนไป**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + หฺร ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู
 ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= ปริ + หฺร + อ + อนฺติ >
 ลบ อ ปัจจย]
- ปริหฺริสสามิ** **จักบริหาร, จักปกครอง**
 ปริ อุปสัค (รอบ) + หฺร ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู
 ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= ปริ + หฺร
 + อ + อี + สฺสามิ > สระ อ ปัจจย]

ปริหาเปยยาสิ (ยัง...) พึงให้ลด

ปริ อุปสัค (รอบ) + หา ธาตุ ในความละ, เสื่อม + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + เอยยาสิ สัตตมีวิภัตติ (ตุว) [= ปริ + หา + ณาเป + เอยยาสิ > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจย (ปริ + หา + อาเป + เอยยาสิ), ลบ อา ที่ หา ธาตุ, ลบ เอ ที่ เป (ปริ + หุ + อาป + เอยยาสิ)]

ปริหายติ ย่อมเสื่อมรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + หา ธาตุ ในความเสื่อม + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปริ + หา + ย + ติ]

ปริหายิ เสื่อมรอบแล้ว

ปริ อุปสัค (รอบ) + หา ธาตุ ในความเสื่อม + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปริ + หา + ย + อี > ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

ปริหายิสฺสติ จักเสื่อมรอบ

ปริ อุปสัค (รอบ) + หา ธาตุ ในความเสื่อม + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปริ + หา + ย + อี + สฺสติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปโรทิ ร้องให้ทั่วแล้ว, กันแสงแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + รุหฺ ธาตุ ในความร้องให้ + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ป + รุหฺ + อ + อี > พฤทธิ อุ แห่ง รุหฺ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

ปโรทิสฺสุ ร้องให้ทั่วแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + รุหฺ ธาตุ ในความร้องให้ + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อฺ อึ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ป + รุหฺ + อ + อฺ > พฤทธิ อุ แห่ง รุหฺ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย, แปลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ปลาเปติ

(ยัง...) ย่อมให้หนีไป

ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ตี วัตตมานา วิกัตติ [= ปลายุ + ณาเป + ตี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ปลายุ + อาเป + ตี), ลบ ญ ที่สุดธาตุ (ปลา + อาเป + ตี), ลบสระหน้า (อา ที่ ลา) (ปลุ + อาเป + ตี = ปลาเปติ)]

หมายเหตุ ปลายุ ธาตุนี้ ดูเพิ่มเติมในหมายเหตุ ปลาติ ที่จะกล่าวต่อไป

ปลาเปถ

(ยัง...) ย่อมให้หนีไป, จงให้หนีไป

ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ถ วัตตมานา วิกัตติ หรือ ถ ปัญจมีวิกัตติ (ตุมเห) [= ปลายุ + ณาเป + ถ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ปลายุ + อาเป + ถ), ลบ ญ ที่สุดธาตุ (ปลา + อาเป + ถ), ลบสระหน้า (อา ที่ ลา) (ปลุ + อาเป + ถ)]

ปลาเปลี

(ยัง...) ให้หนีไปแล้ว

ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิกัตติ [= ปลายุ + ณาเป + สุ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ปลายุ + อาเป + สุ + อี), ลบ ญ ที่สุดธาตุ (ปลา + อาเป + สุ + อี), ลบสระหน้า (อา ที่ ลา) (ปลุ + อาเป + สุ + อี), รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี)]

ปลาเปสฺ

(ยัง...) ให้หนีไปแล้ว

ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สุ อาคม + อุ อัชชัตตนิวิกัตติ [= ปลายุ + ณาเป + สุ + อุ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ปลายุ + อาเป + สุ + อุ), ลบ ญ ที่สุดธาตุ (ปลา + อาเป + สุ + อุ), ลบสระหน้า (อา ที่ ลา) (ปลุ + อาเป + สุ + อุ)]

ปลาเปสุสาม

(ยัง...) จักให้หนีไป

ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สุสาม ภวิสสันติวิกัตติ (มย) [= ปลายุ + ณาเป + สุสาม > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ปลายุ + อาเป + สุสาม), ลบ ญ ที่สุดธาตุ (ปลา + อาเป + สุสาม), ลบสระหน้า (อา ที่ ลา) (ปลุ + อาเป + สุสาม = ปลาเปสุสาม)]

ปลาเปสฺสามิ (ยัง...) จักให้หนีไป

ปลาญฺ ชาติ ในความหนีไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺสามิ
ภวิสสันตวิวัตติ (อหิ) [= ปลาญฺ + ณาเป + สฺสามิ > ลบ ณ แห่ง ณาเป
ปัจจัย (ปลาญฺ + อาเป + สฺสามิ), ลบ ย ที่สุดธาตุ (ปลา + อาเป +
สฺสามิ), ลบสระหน้า (อา ที่ ลา) (ปลฺ + อาเป + สฺสามิ = ปลาเปสฺสามิ)]

ปลายติ ย่อมหนีไป

ปลาญฺ ชาติ ในความหนีไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
+ ติ วัตตมานาวิวัตติ [= ปลาญฺ + อ + ติ]

หมายเหตุ

- ชาติวັถถ.๒๓๙ จัด ปลาญฺ (ปลาญฺ) ชาติ ลงในหมวด ภู ชาติ และว่า
ในคัมภีร์โลเกยะ เป็น ปรา (บทหน้า) + อย ชาติ ในความนำไป, สอดคล้อง
กับโมคฺ.ปญฺจิกา หน้า ๒๑ (อธิบายโมคฺ.๑/๕๒) ที่แสดงไว้ว่า ปลายติ
(ย่อมหนีไป) สำเร็จมาจาก ปรา บทหน้า + อย ชาติ ในความไป + อ
ปัจจัย + ติ วิวัตติ [= ปรา + อย + อ + ติ], แปลง รุ เป็น ล
ด้วยสูตรว่า ตถนรานํ ภูณฺณลา (ปลา + อย + อ + ติ), ลบสระหลัง
(อ หน้า ย) ด้วยสูตรว่า ปโร กวจิ (โมคฺ.๑/๒๗) (ปลา + ย + อ + ติ
= ปลายติ)

- นิรุติทีปนี.๖๒๗ * [อ้างอิงใน ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ๒๕๕๐ : ๑๔๕
(ข้อ ๒๐)] แสดงเป็น ปเล ชาติ + อ + ติ [= ปเล + อ + ติ],
แปลง เอ ที่สุดธาตุเป็น อาย (ปลาญ + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)
(ปลาญ + อ + ติ = ปลายติ)

(*ข้อความใน นิรุติทีปนี สูตรที่ ๖๒๗ เป็นดังนี้ ๖๒๗. ฌณาปํ เตสุฯ
..., อนนฺตสฺสรเอทฺนตฺมปิ กิณฺจิ อิต วุจฺจติฯ..., ปเล-คตฺยํ, ปลายติ,
ปลายนฺติฯ (ปเล ชาติ ในความไป (ชาติมี เอ เป็นที่สุด ให้แปลง เอ เป็น
อาย), (อุทาหรณ์) ปลายติ, ปลายนฺติ (ย่อมหนีไป))

แต่บางตำราแสดงต่างออกไป เช่น อักขานุกรมกริยาอาขยาต [มปป. :
๑๕๕-๑๕๙] แสดง ปลายนฺติ ปลายสิ ปลายสฺสุ ฯลฯ ว่ามาจาก ป +
ลา ชาติ (หนีไป) ทั้งสิ้น

- พจนานุกรมกิริยาอาชยาตลบัธธรรมเจติย [มปป. : ๑๗๘] แสดงไว้ว่า
ปลายติ ย่อมหลีกไป, หนีไป. ป+อยุ คติย (ไป). อ ปัจ. ลุ อาคม.
ทีฆะ ลง พุ อาคม เป็น ปหายติ (มีสองรูป คือ ปลายติ, ปหายติ
จาก ป + ลุ/พุ + อยุ + อ + ติ)

สรุปแล้ว แสดง (ธาตุ) ได้หลายนัย คือ ๑. ปลายุ ๒. ปรา + อยุ ๓. ปเล
๔. ป + ลา และ ๕. ป + อยุ (ลุ/พุ อาคม) (+ อ + ติ = ปลายติ)
ถือเป็นนามติของไวยากรณ์ทั้งหลายเช่นกัน (ใช้ได้ทั้งหมด เลือกเอามติที่
นักศึกษาชอบใจเถิด), นำมาลงไว้เพื่อประกอบการศึกษา

ปลายนุติ	ย่อมหนีไป ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปลายุ + อ + อนติ > ลบ อ ปัจจัย]
ปลายลิต	ย่อมหนีไป ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลิต วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= ปลายุ + อ + ลิต]
ปลายสุ	จงหนีไป ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + สสุ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปลายุ + อ + สสุ]
ปลายิ	หนีไปแล้ว ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชตตนิวิรัตติ [= ปลายุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
ปลายิสสนุติ	จักหนีไป ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สสนุติ ภวิสสันติวิรัตติ [= ปลายุ + อ + อี + สสนุติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปลายิสฺสามิ จักหนีไป

ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อิ อากม + สฺสามิ ภวิสสันตวิรัตติ (อหิ) [= ปลายุ + อ + อิ +
สฺสามิ > ลบ อ ปัจจยฺ]

ปลายิสฺสู หนีไปแล้ว

ปลายุ ธาตุ ในความหนีไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อุ อัสซัตตนิวิรัตติ [= ปลายุ + อ + อุ > ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อุ
วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปลิขติ ย่อมเม้ม

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ลิขุ ธาตุ ในความเขียน + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + ลิขุ +
อ + ติ]

ปเลติ ย่อมบินไป

ปลุ ธาตุ ในความบินไป + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปลุ + เณ + ติ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

ปโลภิสฺสาม จักประเล้าประโลม

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ลุภุ ธาตุ ในความประเล้าประโลม
+ อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สฺสาม
ภวิสสันตวิรัตติ (มยฺ) [= ป + ลุภุ + อ + อิ + สฺสาม > พฤทธิ อุ แห่ง
ลุภุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจยฺ]

ปวฏฺเณสิ (ยัง...) ใ้ก่ลั้งไปแล้ว

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วฏฺเณ ธาตุ ในความก่ลั้งไป + เณ
ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัสซัตตนิวิรัตติ [= ป + วฏฺเณ +
เณ + สฺ + อี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปวฑฺฒติ ย่อมเจริญทัว

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วฑฺฒ ธาตุ ในความเจริญ + อ ปัจจยฺ
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + วฑฺฒ +
อ + ติ]

- ปวพฺพณฺติ** **ย่อมเจริญทั่ว**
 ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วพฺพ ชาติ ในความเจริญ + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= ป + วพฺพ
 + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปวตฺตติ** **ย่อเป็นไปทั่ว**
 ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺต ชาติ ในความเป็นไป + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + ติ วัตตมานาวีภตฺติ [= ป +
 วตฺต + อ + ติ]
- ปวตฺตณฺติ** **ย่อเป็นไปทั่ว**
 ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺต ชาติ ในความเป็นไป + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= ป +
 วตฺต + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปวตฺตยิสฺสุ** **(ยัง...) ให้เป็นไปทั่วแล้ว**
 ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺต ชาติ ในความเป็นไป + ณย
 ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจ) + อํ อชฺชัตตนิวิภตฺติ [= ป + วตฺต + ณย + อํ
 > ลบ ณ แห่ ณย ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภตฺติ เป็น
 อีสฺ]
- ปวตฺติตฺตถ** **เป็นไปทั่วแล้ว**
 ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺต ชาติ ในความเป็นไป + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + อิ อาคม + ตถ หียตตนิวิภตฺติ
 (โส) [= ป + วตฺต + อ + อิ + ตถ > ลบ อ ปัจจัย], หรือ ลง อา
 อชฺชัตตนิวิภตฺติ แล้วแปลง อา เป็น ตถ (ดู อภาสิตถ, ปณฺณายิตถ, สฺยิตถ)
- ปวตฺติสฺสติ** **จักเป็นไปทั่ว**
 ป อุปลัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺต ชาติ ในความเป็นไป + อ
 ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + อิ อาคม + สฺสติ วัตตมานา
 วิภตฺติ [= ป + วตฺต + อ + อิ + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปวตฺตีสฺ	เป็นไปทั่วแล้ว ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + วตฺตฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย]
ปวตฺเตติ	(ยัง...) ย่อมให้เป็นไปทั่ว ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + วตฺตฺ + เณ + ติ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]
ปวตฺเตถ	(ยัง...) จงให้เป็นไปทั่ว ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= ป + วตฺตฺ + เณ + ถ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]
ปวตฺเตสิ	(ยัง...) ให้เป็นไปแล้ว ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + วตฺตฺ + เณ + สฺ + อี > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ปวายติ	ย่อมฟุ้งไป ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วา ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฏฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + วา + ย + ติ]
ปวาเรสิ	ปวารณาแล้ว ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วรฺ ธาตุ ในความปวารณา-อยากได้ (ธาตุป.๓๖๗) + เณ ปัจจัย (ดูหมายเหตุ) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + วรฺ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ธาตุป.๓๖๗ จัด วร (วรฺ) ธาตุนี้ ลงในหมวด จรุ ธาตุ (ณ ฌย ปัจจยประจําหมวด) และวางรูป (กัตตุวางก) เป็น วเรติ วรยติ ส่วนที่เป็น ปวาเรติ ทานไซเป็น อิจฺฉาเปติ - ให้ปรารภนา คือแสดงว่า ปวาเรติ (และ ปวาเรสิ นี้) เป็นเหตุกัตตุวางก, ส่วนใน ธาตวัตถ.๓๔๘-๓๔๙ แสดง วร (วรฺ) ธาตุ เป็นไปในความขอ, ปรารภนา, เข้าหา-รับใช้ ลงในหมวด จรุ ธาตุ มีรูป (กัตตุวางก) เป็น (วเรติ) วรยติ และกล่าวต่อไปว่า ถาลงการิต ปัจจย (เหตุกัตตุวางก) จะมีรูปเป็น - (อุทาหรณ์) สัม ภนฺเต **ปวาเรมิ**, ปวารณา, ดังนั้น ปวาเรสิ นี้ ถ้าแปลตามศัพท์ ต้องแปลว่า (ยัง...) ให้ปรารภนา แล้ว (เหตุกัตตุวางก), แปลโดยอรรถ (หรือเสมือนทับศัพท์) ว่า ปวารณาแล้ว (แปลเป็น กัตตุวางก)

ปวิชฌิ

กลิ้งแล้ว

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิธฺ ธาตุ ในความกลิ้ง + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวางก) + อี อัจชัตตนิวิภัตติ [= **ป + วิธฺ + ย + อี** > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณฺ, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปวิส

จงเข้าไป

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสฺ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวางก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= **ป + วิสฺ + อ + หิ** > ลบ หิ วิภัตติ]

ปวิสติ

ย้อมเข้าไป

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสฺ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวางก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= **ป + วิสฺ + อ + ตี**]

ปวิสตุ

จงเข้าไป จงเข้ามา

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสฺ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวางก) + ตฺ ปญฺจมีวิภัตติ [= **ป + วิสฺ + อ + ตฺ**]

- ปวิสธ** **จงเข้าไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ป + วิสุ
 + อ + ถ]
- ปวิสนฺติ** **ย่อมเข้าไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + วิสุ +
 อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปวิสามิ** **ย่อมเข้าไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= ป + วิสุ
 + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
- ปวิสิสฺสติ** **จักเข้าไป, จักเข้ามา**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
 [= ป + วิสุ + อ + อิ + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปวิสิสฺสธ** **จักเข้าไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สฺสธ ภวิสสันติวิภัตติ
 (ตุมฺเห) [= ป + วิสุ + อ + อิ + สฺสธ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปวิสิสฺสนฺติ** **จักเข้าไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ
 [= ป + วิสุ + อ + อิ + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปวิสิสฺสามิ** **จักเข้าไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหํ)
 [= ป + วิสุ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

ปวิสสุสาม จักเข้าไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สสุสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย)
[= ป + วิสุ + อ + อิ + สสุสาม > ลบ อ ปัจจัย]

ปวิสสุ เข้าไปแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= ป + วิสุ + อ +
อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีส]

ปวิเสยย พึงเข้าไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยย สัตตมิวิภัตติ [= ป + วิสุ + อ +
เอยย > ลบ อ ปัจจัย]

ปวิเสยยํ พึงเข้าไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยยํ สัตตมิวิภัตติ (อห) [= ป + วิสุ +
อ + เอยยํ > ลบ อ ปัจจัย]

ปวิเสยยาถ พึงเข้าไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยยาถ สัตตมิวิภัตติ (ตุเม) [= ป + วิสุ
+ อ + เอยยาถ > ลบ อ ปัจจัย]

ปวจุจติ (อัน...) ย่อมเรียก, ย่อมกล่าว, ย่อมกล่าวก่อน (ว่า...)

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วจุ ธาตุ ในความกล่าว + ย ปัจจัย
(กัมมวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ป + วจุ + ย + ตี > แปลง อ
ที่ ว เป็น อุ (ป + วจุ + ย + ตี), แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ]

ปเวกขามิ จักเข้าไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ธาตุ ในความเข้าไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สสุสาม ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ป +

วิสุ + อ + สฺสามิ > แปลง อิ แห่ง วิสุ ธาตุ เป็น เอ, แปลง สฺสามิ เป็น ขามิ (ป + เวสุ + อ + ขามิ), ลบ อ ปัจจัย (ป + เวสุ + ขามิ), แปลง สฺ เป็น กุ เพราะ ขุ อยู่หลัง (กวรรค)]

ปเวทยนฺติ

(ยัง...) ย่อมให้รู้, ย่อมประกาศ, ย่อมปราศรัย, ย่อมกล่าว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิทฺ ธาตุ ในความรู้ (ธาตุป.๓๗๖) + ณฺย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + วิทฺ + ณฺย + อนุติ > แปลง อิ แห่ง วิทฺ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง ณฺย ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ แปลเอาความว่า ย่อมประกาศ (กัตตุวาก)

ปเวเทสิ

(ยัง...) ให้รู้ทั่วแล้ว, ประกาศแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิทฺ ธาตุ ในความรู้ (ธาตุป.๓๗๖) + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + วิทฺ + เณ + สฺ + อี > แปลง อิ แห่ง วิทฺ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปเวธิ

สิ้นแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิธฺ ธาตุ ในความห้วนไหว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + วิธฺ + อ + อี > แปลง อิ แห่ง วิธฺ ธาตุ เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปเวเรนฺติ

ย่อมสิ้น

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิธฺ ธาตุ ในความห้วนไหว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + วิธฺ + เณ + อนุติ > แปลง อิ แห่ง วิธฺ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (ป + เวธฺ + เอ + อนุติ), ลบ อ แห่ง อนุติ]

ปเวสยิสฺสุ

(ยัง...) ให้เข้าไปแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสฺ ธาตุ ในความเข้าไป + ณฺย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + วิสฺ + ณฺย + อํ > แปลง

อิ แห่ง วิสุ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (ป + เวสุ + อย + อฺ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อฺ วิภัติ เป็น อีสฺ]

ปเวเสนติ (ยัง...) ย่อมให้เข้าไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ชาติ ในความเข้าไป + ณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + วิสุ + ณ + อนฺติ > แปลง อิ แห่ง วิสุ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจัย (ป + เวสุ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปเวเสสิ (ยัง...) ให้เข้าไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ชาติ ในความเข้าไป + ณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + วิสุ + ณ + สฺ + อี > แปลง อิ แห่ง วิสุ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปเวเสสุสามิ (ยัง...) จักให้เข้าไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + วิสุ ชาติ ในความเข้าไป + ณ ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= ป + วิสุ + ณ + สุสามิ > แปลง อิ แห่ง วิสุ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจัย]

ปสวติ ย่อมประสบ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + สฺ + อ + ติ > พกฺทฺธี อฺ แห่ง สฺ ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ป + สว + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

ปสวีสสามิ จักประสบ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สฺ ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + อี อากม + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= ป + สฺ + อ + อี + สุสามิ > พกฺทฺธี อฺ แห่ง สฺ ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ป + สว + อ + อี + สุสามิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ปสหติ

ย่อมรังควาน

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สหฺ ชาติ ในความอดกลั้น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ป + สหฺ +
อ + ตี > ทีฆะ อิ ที ตี เป็น อี เพื่อรักษาดันท์ (ปสหติ > ปสหฺตี)]

หมายเหตุ ปสหติ (ปสหฺตี) พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๑/๖๗ (คาถา) ว่า
ตํ เว นปฺปสหฺตี มาโร วาโต เสลฺว ปพฺพตํ
รูปปกติ คงเป็น ปสหติ ในที่นี้ ทีฆะ อิ เป็น อี เพื่อรักษาดันท์

ปสเหยย

พึงครอบงำ, พึงย่ำยี

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สหฺ ชาติ ในความอดกลั้น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวีรัตติ [= ป + สหฺ +
อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสติ

ย่อมสรรเสริญ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สฺสฺ ชาติ ในความสรรเสริญ, ชม,
ยกย่อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ
[= ป + สฺสฺ + อ + ตี]

ปสฺสนติ

ย่อมสรรเสริญ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สฺสฺ ชาติ ในความสรรเสริญ, ชม,
ยกย่อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานา
วีรัตติ [= ป + สฺสฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสสิ

ย่อมสรรเสริญ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สฺสฺ ชาติ ในความสรรเสริญ, ชม,
ยกย่อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สิ วัตตมานาวีรัตติ
(ตุว) [= ป + สฺสฺ + อ + สิ]

ปสาเทสิ

(ยัง...) ให้พ่องใสแล้ว, ให้เลื่อมใสแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สหฺ ชาติ ในความลึ้มรสอันร่อย,
ไป-ถึง-บรรลู่ (มี ป นำหน้า เป็นไปในอรรถ นิมฺมล ไม่มีมลทิน-หมดจด
(คือบริสุทธิ์ ผ่องใส เลื่อมใส)) [ดู ชาติวตถ.๔๓๑-๔๓๓] + เณ ปัจจัย

(เหตุกัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + สห + เณ + ส + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

หมายเหตุ ดูเพิ่มเติมใน นิสิตติ

ปสาเทหิ (ยัง...) จงให้เลื่อมใส

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สห ธาตุ ในความลึ้มรสอันอร่อย, ไป-ถึง-บรรลุ (มี ป นำหน้า เป็นไปในอรรถ นิมมล ไม่มีมลทิน-หมดจด (คือบริสุทธิ์ ผ่องใส เลื่อมใส)) [ดู ธาตวัตถ.๔๓๑-๔๓๓] + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ดู) [= ป + สห + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปสาเรสุสามิ จักประดับ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สาธ ธาตุ ในความประดับ + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สุสามิ ภวิสสันตวิรัตติ (อห) [= ป + สาธ + เณ + สุสามิ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปสาเรติ ซึ่งอยู่

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สรุ ธาตุ ในความขัดไป-ละ-ทิ้ง, ขยาย-พิสดาร (ธาตวัตถ.๔๔๒-๔๔๓) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ป + สรุ + เณ + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปสาเรลลึ เหยียดออกแล้ว, คลี่แล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สรุ ธาตุ ในความขัดไป-ละ-ทิ้ง, ขยาย-พิสดาร (ธาตวัตถ.๔๔๒-๔๔๓) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + สรุ + เณ + ส + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

ปสาเรสุสามิ จักเหยียดออก

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สรุ ธาตุ ในความขัดไป-ละ-ทิ้ง, ขยาย-พิสดาร (ธาตวัตถ.๔๔๒-๔๔๓) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก)

+ สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ป + สร + เณ + สุสามิ > ทีฆะ อ
ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปสัทติ

ย่อมพ้องใส, ย่อมเลื่อมใส

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สทฺ ธาตุ ในความลึมรสอันอร่อย,
ไป-ถึง-บรรลฺ (มี ป นำหน้า เป็นไปในอรรถ นิมฺล ไม่มีมลทิน-หมดจด
(คือบริสุทธิ์ ผ่องใส เลื่อมใส)) [ดู ธาตวัตถ.๔๓๑-๔๓๓)] + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + สทฺ +
อ + ติ > แปลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ]

หมายเหตุ เกี่ยวกับ ปสัทติ เป็นต้นนี้ ใน ธาตวัตถ.๔๓๑-๔๓๓ แสดงเป็น
สทฺ ธาตุ ในความลึมรสอันอร่อย, ไป-ถึง-บรรลฺ เป็นต้น, และหน้า ๔๓๓
ให้ อ. ว่า **ปปุพฺพตฺถ** (มี ป นำหน้า) **ปสัทติ, ปสนฺนา...**, **ปสาโท** (จาก สท
ธาตุนี้) และ สทฺ ธาตุนั้น แปลงเป็น สิทฺ ได้ ด้วยสูตรว่า แปลง สทฺ ธาตุ
เป็น สิทฺ ด้วยสูตรว่า สทฺสฺส สิทฺตฺ [กัจจ.๖๐๙ : ๔๘๔] (ดูหมายเหตุ
นิสัทติ) และในธาดุ.๔๐๗ แสดงเป็น สิทฺ ธาตุ ในความชานไป, แผ่ไป;
“สุดความไป” หยุด, จบ, จม, สูญ, และให้ อ. ว่า **ปสัทติ** เลื่อมใส, ผ่องใส,
ชอบใจ, เบิกบานใจ [ป + สิทฺ = แผ่ทั่วไป] รูปอื่นอีก คือ คือ ปสาโท
ปสนฺโน ปสาทโก ปสาทิต - ส.

ดังนั้น จากหลักฐานข้างต้น ปสัทติ เป็นต้น จึงสามารถแสดงได้ ๒ ธาตุ
คือ สทฺ ธาตุ หรือ สิทฺ ธาตุ ก็ได้ (อรรถเดียวกัน) (ดูเพิ่มเติมในหมายเหตุ
นิสัทติ)

ปสัทนติ

ย่อมเลื่อมใส

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สทฺ ธาตุ ในความลึมรสอันอร่อย,
ไป-ถึง-บรรลฺ (มี ป นำหน้า เป็นไปในอรรถ นิมฺล ไม่มีมลทิน-หมดจด
(คือบริสุทธิ์ ผ่องใส เลื่อมใส)) [ดู ธาตวัตถ.๔๓๑-๔๓๓)] + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + สทฺ
+ อ + อนฺติ > แปลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสฺ

เลื่อมใสแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สทฺ ธาตุ ในความลึ้มรสอันอร่อย, ไป-ถึง-บรรลฺ (มี ป นำหน้า เป็นไปในอรรถ นิยมล ไม่มีมลทิน-หมดจด (คือบริสุทธิ์ ผ่องใส เลื่อมใส) [ดู ธาตวัตถ.๔๓๑-๔๓๓]) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อักษรัตตนิวิภัตติ [= ป + สทฺ + อ + อี > แปลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปสฺสฺ

เลื่อมใสแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สทฺ ธาตุ ในความลึ้มรสอันอร่อย, ไป-ถึง-บรรลฺ (มี ป นำหน้า เป็นไปในอรรถ นิยมล ไม่มีมลทิน-หมดจด (คือบริสุทธิ์ ผ่องใส เลื่อมใส) [ดู ธาตวัตถ.๔๓๑-๔๓๓]) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อักษรัตตนิวิภัตติ [= ป + สทฺ + อ + อํ > แปลง สทฺ ธาตุ เป็น สิทฺ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีสฺ]

ปสฺส

จงดู, จงเห็น

ทิสฺ ธาตุ ในความดู + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ทิ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺว) [= ทิสฺ + อ + ทิ > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + ทิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ ทิ วิภัตติ]

ปสฺสตี

ย่อมเห็น

ทิสฺ ธาตุ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ทิสฺ + อ + ตี > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ปสฺสตุ

จงดู, จงเห็น

ทิสฺ ธาตุ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= ทิสฺ + อ + ตฺ > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + ตฺ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ปสฺสถ

จงดู

ทิสฺ ธาตุ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= ทิสฺ + อ + ถ > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ปสฺสถ

ย่อมหั้น

ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ถ วัตตมานาวิริตติ (ตุมฺเห) [= ทิสฺ + อ + ถ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

ปสฺสนติ

ย่อมหั้น

ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิริตติ [= ทิสฺ + อ + อนฺติ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสนตุ

จงฺดู, จงฺเห็น

ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺตุ ปญฺจมีวิริตติ [= ทิสฺ + อ + อนฺตุ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อนฺตุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสลิ, ปสฺสเสลิ ย่อมเห็น

ทิสฺ ฐาตุ ในความดู + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวิริตติ (ตุวฺ) [= ทิสฺ + อ + ลี > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + ลี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส) (ปสฺส + อ + ลี) = ปสฺสลิ (ย่อมหั้น), ถ้าแปลง อ ที่ ส เป็น เอ = ปสฺสเสลิ]

หมายเหตุ ปสฺสเสลิ พบตัวอย่างประโยค ใน ธ.อ.๑/๑๓๔ (คาถา) ว่า

อปิ วีรก **ปสฺสเสลิ** สกฺณํ มณฺชฺญาณํ

ยฺรคฺวีสงฺกาสํ ปตี มยฺหํ สวิฏฺฐํ

รูปปกติ คงเป็น ปสฺสลิ (เทียบ ปสฺสติ), ในที่นี้ ทำเป็น ปสฺสเสลิ เพื่อรักษาดันท์ เนื่องจากใน**บาท**คี่ของฉันทปรัยาวัตร (ฉันท ๘ พยางค์) นั้น นิยมกำหนดให้พยางค์ที่ ๗ เป็น ครุ (ในที่นี้ คือ เส) และตรงกับที่กำหนดไว้ให้เป็น ยคณะ (ลหุ-ครุ-ครุ) ในพยางค์ที่ ๕-๖-๗ คือ ก ปสฺ เส

โดยใน**ธมฺมปทฺฏกถาคาถาโยชนา** หน้า ๒๓ ไขทั้ง ปสฺสลิ และ ปสฺสเสลิ ว่า โอเลเกลิ (ย่อมแลดู, ย่อมมองดู)

ปสุสาม	ย่อมหั้น ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มยํ) [= ทิสฺ + อ + ม > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสุส (ปสุส + อ + ม), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
ปสุสามิ	ย่อมหั้น ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= ทิสฺ + อ + มิ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสุส (ปสุส + อ + มิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
ปสุสาหิ	จงเฝ้า ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตฺวํ) [= ทิสฺ + อ + หิ > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสุส (ปสุส + อ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]
ปสุลลิ	เห็นแล้ว ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อํชชัตตนิวิภัตติ [= ทิสฺ + อ + อี > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสุส (ปสุส + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ปสุลลิมุหา	เห็นแล้ว ทิสฺ ฐาตุ ในความเห็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + มุหา อํชชัตตนิวิภัตติ [= ทิสฺ + อ + อี + มุหา > แปลง ทิสฺ ฐาตุ เป็น ปสุส (ปสุส + อ + อี + มุหา), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจยิ]

ปสุตีสุสติ

จักเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสติ ภาวิสสันตวิภัตติ [= ทิสฺ + อ + อี + สฺสติ > แปลง ทิสฺ
ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ
ปัจจัย]

ปสุตีสุสถ

จักเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสถ ภาวิสสันตวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ทิสฺ + อ + อี + สฺสถ > แปลง
ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อี + สฺสถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส),
ลบ อ ปัจจัย]

ปสุตีสฺสนฺติ

จักเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันตวิภัตติ [= ทิสฺ + อ + อี + สฺสนฺติ > แปลง
ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อี + สฺสนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส),
ลบ อ ปัจจัย]

ปสุตีสฺสลิ

จักเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สฺสลิ ภาวิสสันตวิภัตติ (ตุว) [= ทิสฺ + อ + อี + สฺสลิ > แปลง
ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อี + สฺสลิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส),
ลบ อ ปัจจัย]

ปสุตีสฺสาม

จักเห็น, จักเฝ้า, จักดู, จักเยี่ยม (แล้วแต่ความ/บริบท)

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
+ อาคม + สฺสาม ภาวิสสันตวิภัตติ (มย) [= ทิสฺ + อ + อี + สฺสาม >
แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อี + สฺสาม), ลบสระหน้า
(อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปสุตีสฺสามิ

จักเห็น, จักเฝ้า, จักดู, จักเยี่ยม

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี
+ อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันตวิภัตติ (อห) [= ทิสฺ + อ + อี + สฺสามิ >

แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อิ + สฺสามิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสทิสฺ

เห็นแล้ว

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อักษรัตตนิวิรัตติ [= ทิสฺ + อ + อํ > แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปสฺสเส

พึงเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตนิวิรัตติ [= ทิสฺ + อ + เอยฺย > แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิรัตติ เป็น เอ]

ปสฺสเสยฺย

พึงเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตนิวิรัตติ [= ทิสฺ + อ + เอยฺย > แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสเสยฺยํ

พึงเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺยํ สัตตนิวิรัตติ (อหํ) [= ทิสฺ + อ + เอยฺยํ > แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + เอยฺยํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปสฺสเสยฺยถ

พึงเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺยถ สัตตนิวิรัตติ (ตุเม) [= ทิสฺ + อ + เอยฺยถ > แปลง ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + เอยฺยถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปสุเสยยาม พึงเห็น

ทิสฺ ชาติ ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ เอยยยาม สัตตมีวิภัตติ (มยฺ) [= ทิสฺ + อ + เอยยยาม > แปลง ทิสฺ ชาติ
เป็น ปสฺส (ปสฺส + อ + เอยยยาม), ลบสระหน้า (อ ที่ ส), ลบ อ ปัจจัย]

ปหฺร จงประหาร, จงดีด

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หฺร ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุวฺ) [= ป + หฺร +
อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]

ปหฺรติ ย่อมกระทบ

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หฺร ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ป + หฺร + อ
+ ตี]

ปหฺรณ จงเคาะ

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หฺร ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ณ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุมุเห) [= ป + หฺร +
อ + ณ]

ปหฺรณฺติ ย่อมประหาร

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หฺร ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนุติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + หฺร +
อ + อนุติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปหฺรณฺตุ จงพัด

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หฺร ชาติ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนุตุ ปญฺจมีวิภัตติ [= ป + หฺร + อ
+ อนุตุ > ลบ อ ปัจจัย]

ปหฺราเปลิ (ยัง...) ให้เคาะแล้ว

ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หฺร ชาติ ในความนำไป + ณาเป
ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ป + หฺร +
ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปหราม

ย่อมประหาร

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= ป + หรุ
+ อ + ม > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

ปหริ

ติดแล้ว, ฆ่าแล้ว, ประหารแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ป + หรุ + อ +
อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปหริสฺสติ

จักประหาร, จักกระทบ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= ป + หรุ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปหริสฺสามิ

จักตี, จักติด, จักประหาร

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ)
[= ป + หรุ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

ปหริ

ประหารแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= ป + หรุ +
อ + อี > ลบ อ ปัจจัย]

ปหริสฺ

ติดแล้ว, ประหารแล้ว, ปล้นแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อฺ อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ป + หรุ + อ +
อฺ > ลบ อ ปัจจัย, แผลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ปหเรยฺย

พึงตี, พึงประหาร

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ป + หรุ + อ
+ เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

ปหเรยยาสิ พึงติด

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยยาสิ สัตตมีวิภัตติ (ตุว) [= ป + หรุ
+ อ + เอยยาสิ > ลบ อ ปัจจัย]

ปหสฺสถ จักละ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หา ธาตุ ในความละ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสถ ภาวิสสันติวิภัตติ (ตุมุเห) [= ป +
หา + อ + สฺสถ > ลบ อา แห่ง หา ธาตุ (ป + ห + อ + สฺสถ),
หรือ ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อา แห่ง หา ธาตุ เป็น อ (ป + ห + สฺสถ)]

ปหฺลิส สะบัดแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หฺลิส ธาตุ ในความสะบัด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อักษรัตตนิวิภัตติ [= ป + หฺลิส + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปหิณฺตุ จงส่งไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๔๓๕)
+ ณา ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ
[= ป + หิ + ณา + ตฺ > รัสสะ อา ที่ ณา เป็น อ]

ปหิณฺนตุ จงส่งไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= ป + หิ + ณา
+ อนฺตุ > ลบ อา ที่ ณา]

ปหิณฺถ จงส่งไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมุเห) [= ป + หิ
+ ณา + ถ > รัสสะ อา ที่ ณา เป็น อ]

- ปหินามิ** **จะส่งไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
 ประจําหมวด สุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิวัตติ (อหํ) [= ป + หิ
 + ณา + มิ]
- ปหิณิ** **ส่งไปแล้ว**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
 ประจําหมวด สุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิวัตติ [= ป + หิ + ณา
 + อี > ลบ อา ที่ ณา, รัสสะ อี วิวัตติ เป็น อี]
- ปหิณิตถ** **ส่งไปแล้ว**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
 ประจําหมวด สุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อชัตตนิวิวัตติ
 (ตุมเห) [= ป + หิ + ณา + อี + ตถ > ลบ อา ที่ ณา]
- ปหิณิสฺสติ** **จักส่งไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
 ประจําหมวด สุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิวัตติ
 [= ป + หิ + ณา + อี + สฺสติ > ลบ อา ที่ ณา]
- ปหิณิสฺสามิ** **จักส่งไป**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
 ประจําหมวด สุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิวัตติ (อหํ)
 [= ป + หิ + ณา + อี + สฺสามิ > ลบ อา ที่ ณา]
- ปหิณิ** **ส่งไปแล้ว**
 ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
 ประจําหมวด สุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิวัตติ (อหํ) [= ป + หิ
 + ณา + อี > ลบ อา ที่ ณา]

ปหิณีสฺ

ส่งไปแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + อํ อักษรัดตนิวิรัตติ [= ป + หิ + ณา
+ อํ > ลบสระหน้า (อา ที่ ณา), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปหิณเอยยาถ

ฟังส่งไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยยาถ สัตตมวิรัตติ (ตุเม) [= ป +
หิ + ณา + เอยยาถ > ลบ อา ที่ ณา]

ปหิณเอยยํ

ฟังส่งไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิ ธาตุ ในความส่งไป + ณา ปัจจัย
ประจําหมวด สฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยยํ สัตตมวิรัตติ [= ป + หิ + ณา
+ เอยยํ > ลบ อา ที่ ณา]

ปหิยติ

(อัน...) ย่อมละได้

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หา ธาตุ ในความละ + ย ปัจจัย
(กัมมวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + หา + ย + ติ > แปลง อา
แห่ง หา ธาตุ เป็น อี]

ปหิยิ

เสื่อมสิ้นแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หา ธาตุ ในความเสื่อม + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิวุ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อักษรัดตนิวิรัตติ [= ป + หา +
ย + อี > แปลง อา แห่ง หา ธาตุ เป็น อี, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ
อี วิรัตติ เป็น อี]

ปโหติ

ย่อมเพียงพอ

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หุ ธาตุ ในความมี, เป็น (หุ ธาตุ
มี ป นำหน้า เป็นไปในความเพียงพอ) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + หุ + อ + ติ > พฤทธิ์ อุ
แห่ง หุ ธาตุ เป็น โโอ, ลบ อ ปัจจัย]

ปโหตุ

จงเพียงพอ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิภตติ [= ป + หุ + อ +
ตฺ > พฤทธิ อุ แห่ง หุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

ปโหสิ

เพียงพอแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภตติ
[= ป + หุ + อ + สฺ + อี > พฤทธิ อุ แห่ง หุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ
ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

ปโหสุสติ

จักเพียงพอ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภตติ [= ป + หุ +
อ + สฺสติ > พฤทธิ อุ แห่ง หุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

ปาจาเปติ

(ยัง...) ให้ทอดอยู่

ป จุ ธาตุ ในความหุง, ต้ม, ทอด + ณาเป ปัจจัย (เหตูกัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิภตติ [= ป จุ + ณาเป + ติ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ
ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

ปาเชติ

ย่อมขับไป

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อชฺ ธาตุ ในความไปชัดไป-ขว้างไป,
ไป-ถึง-บรรลู่ (ธาตวตถ.๕) + เอ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ติ วัตตมานาวิภตติ [= ป + อชฺ + เอ + ติ > ลบสระหน้า
ทิฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป, ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา) (ป + อาชฺ + เอ
+ ติ = ปาเชติ)]

หมายเหตุ ป + อชฺ ธาตุ นี้ แสดงตามนัยธาตวตถ.๕ ซึ่งให้อุทาหรณ์ว่า
ปาเชติ (เชิญดู)

ปาเชนติ

ย่อมขับไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อชฺ ชาติ ในความไปชัดไป-ขว้างไป, ไป-ถึง-บรรลุ (ชาติวตถ.๕) + เอ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= ป + อชฺ + เอ + อนฺติ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา) (ปุ + อาชฺ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปาเชลิ

ขับไปแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อชฺ ชาติ ในความไปชัดไป-ขว้างไป, ไป-ถึง-บรรลุ (ชาติวตถ.๕) + เอ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อัมชัตตนิวิภัตติ [= ป + อชฺ + เอ + สฺ + อี > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา) (ปุ + อาชฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปาเชลฺ

ขับไปแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อชฺ ชาติ ในความไปชัดไป-ขว้างไป, ไป-ถึง-บรรลุ (ชาติวตถ.๕) + เอ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อุมฺ อัมชัตตนิวิภัตติ [= ป + อชฺ + เอ + สฺ + อุมฺ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา) (ปุ + อาชฺ + เอ + สฺ + อุมฺ), แปลง อุมฺ เป็น อีสฺ]

ปาเชถ

จงขับไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อชฺ ชาติ ในความไปชัดไป-ขว้างไป, ไป-ถึง-บรรลุ (ชาติวตถ.๕) + เอ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= ป + อชฺ + เอ + ถ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา) (ปุ + อาชฺ + เอ + ถ = ปาเชถ]

ปาเชหิ

จงขับไป

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อชฺ ชาติ ในความไปชัดไป-ขว้างไป, ไป-ถึง-บรรลุ (ชาติวตถ.๕) + เอ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)

+ หิ ปัญจมีวิวัตติ (ตุว) [= ป + อชฺ + เอ + ถ > ลบสระหน้า
ที่ชนะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป, ที่ชนะ อ ต้นธาตุเป็น อา) (ป + อาชฺ + เอ
+ หิ = ปาเซหิ]

ปาตยิสฺสามิ (ยัง...) จักให้ตกไป

ปตุ ธาตุ ในความตกไป + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + อี อาคม
+ สฺสามิ ภาวิสสันติวิวัตติ (อห) [= ปตุ + ฌย + อี + สฺสามิ > ที่ชนะ อ
ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (ปาตุ + อย + อี + สฺสามิ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปาตุภาวิ มีปรากฏแล้ว

ปาตุ นิบาต (ปรากฏ) + ภู ธาตุ ในความมี, ความเป็น + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิวัตติ [= ปาตุ + ภู +
อ + ส + อี > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว,
ลบสระหน้า (อ ที่ ว), รัสสะ อี วิวัตติ เป็น อี]

ปาตุภวิสฺสติ จักมีปรากฏ

ปาตุ นิบาต (ปรากฏ) + ภู ธาตุ ในความมี, ความเป็น + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิวัตติ
[= ปาตุ + ภู + อ + อี + สฺสติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ,
แปลง โอ เป็น อว, ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

ปาตุรโหติ ได้มีปรากฏแล้ว

ปาตุ นิบาต (ปรากฏ) + รุ อาคม + อ อาคม (ได้) + หุ ธาตุ ในความมี,
ความเป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี
อัชชัตตนิวิวัตติ [= ปาตุ + รุ + อ + หุ + อ + ส + อี > พฤทธิ อุ
แห่ง หุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิวัตติ เป็น อี]

ปาเตติ (ยัง...) ย่อมให้ตกไป

ปตุ ธาตุ ในความตก + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิวัตติ
[= ปตุ + เณ + ตี > ที่ชนะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

ปาเตนุติ (ยัง...) ย่อมให้ตกไป

ปตุ ธาตุ ในความตก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ
[= ปตุ + เณ + อนฺติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย
(ปาตุ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปาเตยฺยาล (ยัง...) พึงให้ล้มลง

ปตุ ธาตุ ในความตก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + เอยฺยาล สัตตมวิภัตติ
(ตุมุเห) [= ปตุ + เณ + เอยฺยาล > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจัย (ปาตุ + เอ + เอยฺยาล), ลบ เอ สระหน้า]

ปาเตลี (ยัง...) ให้ตกแล้ว

ปตุ ธาตุ ในความตก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อากม + อี
อัชชัตตนีวิภัตติ [= ปตุ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ
ณ แห่ง เณ ปัจจัย (ปาตุ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปาเตลฺลํ (ยัง...) ให้ล้มลงแล้ว

ปตุ ธาตุ ในความตก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อากม + สฺ อากม
+ อํ อัชชัตตนีวิภัตติ [= ปตุ + เณ + สฺ + อํ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น
อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (ปาตุ + เอ + สฺ + อํ)]

ปาเตสฺสามิ (ยัง...) จักให้ตกไป

ปตุ ธาตุ ในความตก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ
(อหิ) [= ปตุ + เณ + สฺสามิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจัย]

ปาเตหิ (ยัง...) จงให้ตก

ปตุ ธาตุ ในความตก + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว)
[= ปตุ + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปาทาสิ ได้มอบถวายแล้ว

ป อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + อ อากม (ได้) + ทา ธาตุ ในความให้
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตฺวาจก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนี

วิภัตติ [= ป + อ + ทา + อ + ส + อี > ลบ อ ที่ ป, ที่ฆะ อ (อาคม) เป็น อา (ปุ + อา + ทา + อ + ส + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปาปยิมหา (ยัง...) ให้ถึงแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + อุป ชาติ ในความไป, ถึง, บรรลุ + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + อี อาคม + มหา อัชชัตตนิวิภัตติ (มย) [= ป + อุป + ฌย + อี + มหา > ลบสระหน้า ที่ฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่ฆะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา), ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (ปุ + อาปุ + อย + อี + มหา), ลบ สระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปาปุณนติ ย่อมถึง, ย่อมบรรลุ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา ปัจจัย ประจำหมวด ส ชาติ (นอกแบบ) (กัตตุจาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= ป + อุป + อุณา + อนติ > ลบสระหน้า ที่ฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่ฆะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา) (ปุ + อาปุ + อุณา + อนติ), ลบสระหน้า (อา ที่ ณา)]

หมายเหตุ ในที่นี้ แสดงเป็น อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ, ได้, ประสบ จัดลงในหมวด ส ชาติ (มี ป นำทั้งสิ้น) อุ. ปาปุณนติ ปาปุณนติ ตามนัยธาตุ ปุ.๒๗, ส่วนในธาตุวตถ.๑๓ แสดงเป็น ๒ รูป คือ อุป และ อุปป ชาติ ในความถึง, บรรลุ จัดเข้าในหมวด ตนุ ชาติ (ลง โอ ปัจจัยประจำหมวดธาตุ) ให้ตัวอย่างกริยารว่า โอปสิ (อุป + โอ + ส + อี), โอปปิติ (อุป + โอ + ติ), ปูปิติ (ป + อุป + โอ + ติ) และยังกล่าวอีกว่า เฉพาะ อุป ชาติ ยังจัดลงในหมวด ส ชาติ (สุวาทิกณิก) ได้อีกด้วย เช่น ปาปุณนติ, ปาปุณนติ (ในที่นี้ จึงแสดงเป็น อุป ชาติ ไม่ใช่ อาปุ ชาติ) ดังกล่าว), แต่บางตำรา แสดงเป็น อาปุ ชาติ ก็มี, แต่ อาปุ ชาตินั้น ในธาตุวตถ.๒๐ เป็นไป ในความเอิบอาบ-ซึมซับ-แผ่กระจายไป จัดลงในหมวด ฎ.สุ.จุ. (๓ หมวด) อุ. อาปติ (อาปุ + อ + ติ), อาปุณนติ (อาปุ + อุณา + ติ), อาปยติ (อาปุ + ฌย + ติ), พุยาปติ (วิ + อาปุ + อ + ติ), ส่วนธาตุปุ.๓๗

จัด (อาปฺ ฐาตุ) ลงในหมวด สฺ ฐาตุ อุ. อาปฺณาติ อาโป และหมวด จรุ ฐาตุ
อุ.อาเปติ อาปยติ (ไม่มีรูป ปาปฺณาติ)

ส่วน อุณา ปัจจย นั้น ลงด้วยสูตรว่า สุวาทีโต ญ ณา อุณา จ [กัจจ.๔๔๘ : ๕๑๒, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๒๖-๒๒๗] คือตามสูตรนี้ หมวด สฺ ฐาตุ มีปัจจยประจำหมวด ๓ ตัว คือ ญ ณา และ อุณา, เฉพาะ อุณา ไม่มี ในแบบเรียนบาลีไวยากรณ์สนามหลวงจึงเรียกว่าเป็นปัจจยนอกแบบ

ปาปฺณาติ ย่อมถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุปฺ ฐาตุ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สฺ ฐาตุ (นอกแบบ) (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ
[= ป + อุปฺ + อุณา + ตี > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป
อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุปฺ ฐาตุ เป็น อา) (ปฺ + อาปฺ + อุณา + ตี)]

หมายเหตุ ดูการทำตัว ปาปฺณาติ โดยละเอียดในกัจจายนะขั้นพื้นฐาน
หน้า ๑๔๓ และกัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๒๗ และ ปาปฺณาติ เป็นต้นนี้
สำเร็จจาก ป + อุปฺ ฐาตุ ทั้งสิ้น (ไม่ใช่ อาปฺ ฐาตุ) ดังที่ในปทฺรูปสิทธิ
[สูตรที่ ๕๑๒.สุวาทีโต ญณาอุณา จ] แสดงไว้ว่า อุป ปาปฺณเน, ปปฺพโพ
สรโลเป “ทีฆ” ฺนติ ทีโฆ, อุณาปจฺจโย, สมฺปตฺติ ปาปฺณาติ, ปาปฺณนฺติฯ
ปาปฺณาสี, ปาปฺณาถา ปาปฺณามิ, ปาปฺณามฯ

ปาปฺณาตุ จถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุปฺ ฐาตุ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สฺ ฐาตุ (นอกแบบ) (กัตตุวจาก) + ตฺ ปญฺจมีวิภัตติ
[= ป + อุปฺ + อุณา + ตฺ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป
อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุปฺ ฐาตุ เป็น อา) (ปฺ + อาปฺ + อุณา + ตฺ)]

ปาปฺณาสี ย่อมถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุปฺ ฐาตุ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สฺ ฐาตุ (นอกแบบ) (กัตตุวจาก) + ลี วัตตมานาวิภัตติ
(ตุว) [= ป + อุปฺ + อุณา + ลี > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (ลบ อ ที่
ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุปฺ ฐาตุ เป็น อา) (ปฺ + อาปฺ + อุณา + ลี)]

ปาปุณิ

ถึงแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สุธาตุ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ
[= ป + อุป + อุณา + อี > ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง (ลบ อ ที่ ป
อุปสัค และที่หะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา) (ป + อาป + อุณา + อี),
ลบสระหน้า (อา ที่ ณา), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปาปุณิตถ

ถึงแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สุธาตุ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ
อัชชัตตนิวิรัตติ (ตุมุเห) [= ป + อุป + อุณา + อี + ตถ > ลบสระหน้า
ที่หะสระหลัง (ลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่หะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา)
(ป + อาป + อุณา + อี + ตถ), ลบสระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาปุณิมหา

ถึงแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สุธาตุ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อี อาคม + มหา
อัชชัตตนิวิรัตติ (มย) [= ป + อุป + อุณา + อี + มหา > ลบสระหน้า
ที่หะสระหลัง (ลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่หะ อ แห่ง อุป ชาติ) (ป + อาป +
อุณา + อี + มหา), ลบสระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาปุณิสสุ

จักบรรลุแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สุธาตุ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อี อาคม + สุธา
กาลาติปัตติวิรัตติ [= ป + อุป + อุณา + อี + สุธา > ลบสระหน้า
ที่หะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่หะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา)
(ป + อาป + อุณา + อี + สุธา), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา), รัสสะ
อา แห่ง สุธา วิรัตติ เป็น อ]

ปาปุณิสสุติ

จักบรรลุ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจำหมวด สุธาตุ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อี อาคม + สุธา

ภวิสสันตวิภัตติ [= ป + อุป + อุณา + อิ + สุตติ > ลบสระหน้า
ที่ชนะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่ชนะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา)
(ปุ + อาปุ + อุณา + อิ + สุตติ), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาปฺณิสฺสนฺติ จักบรรลฺ

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลฺ + อุณา
ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสนฺติ
ภวิสสันตวิภัตติ [= ป + อุป + อุณา + อิ + สฺสนฺติ > ลบสระหน้า
ที่ชนะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่ชนะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา)
(ปุ + อาปุ + อุณา + อิ + สฺสนฺติ), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาปฺณิสฺสฺสฺติ จักถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลฺ + อุณา
ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสฺสฺติ
ภวิสสันตวิภัตติ (ตุว) [= ป + อุป + อุณา + อิ + สฺสฺสฺติ > ลบสระหน้า
ที่ชนะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่ชนะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา)
(ปุ + อาปุ + อุณา + อิ + สฺสฺสฺติ), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาปฺณิสฺสฺสาม จักถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลฺ + อุณา
ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสาม
ภวิสสันตวิภัตติ (มย) [= ป + อุป + อุณา + อิ + สฺสาม > ลบสระหน้า
ที่ชนะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่ชนะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา)
(ปุ + อาปุ + อุณา + อิ + สฺสาม), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาปฺณิสฺสฺสามิ จักถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลฺ + อุณา
ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ, กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสามิ
ภวิสสันตวิภัตติ (อห) [= ป + อุป + อุณา + อิ + สฺสามิ > ลบสระหน้า
ที่ชนะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และที่ชนะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา)
(ปุ + อาปุ + อุณา + อิ + สฺสามิ), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาปุณิสฺ

บรรลุลแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจําหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ, กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิรัตติ
[= ป + อุป + อุณา + อํ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป
อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา) (ปุ + อาปุ + อุณา + อํ),
ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺ]

ปาปุณเณ

พึงถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจําหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ, กัตตุวาก) + เอยย สัตตมวิรัตติ
[= ป + อุป + อุณา + เอยย > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่
ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา) (ปุ + อาปุ + อุณา +
เอยย), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา), แปลง เอยย วิรัตติ เป็น เอ]

ปาปุณเอยยํ

พึงถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง, บรรลุ + อุณา
ปัจจย ประจําหมวด สฺ ชาติ (นอกแบบ, กัตตุวาก) + เอยยํ สัตตมวิรัตติ
(อหิ) [= ป + อุป + อุณา + เอยย > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง
(คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา) (ปุ + อาปุ
+ อุณา + เอยย), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ณา)]

ปาเปติ

(ยัง...) ย่อมให้ถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง + เณ ปัจจย
(เหตุกัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + อุป + เณ + ติ >
ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุป
ชาติ เป็น อา) (ปุ + อาปุ + เณ + ติ)]

ปาเปนติ

(ยัง...) ย่อมให้ถึง

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อุป ชาติ ในความถึง + เณ ปัจจย
(เหตุกัตตุวาก) + อนนติ วัตตมานาวิรัตติ [= ป + อุป + เณ + อนนติ >
ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุป

ธาตุ เป็น อา), ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฺ + อาปฺ + เอ + อนฺติ),
ลบ อ แห่ง อนฺติ]

ปาเปยฺย

(ยัง...) พึงให้ถึง

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อปฺ ธาตุ ในความถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิวิธติ [= ป + อปฺ + เณ + เอยฺย >
ลบสรรหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อปฺ
ธาตุ เป็น อา), ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฺ + อาปฺ + เอ + เอยฺย),
ลบ เอ สระหน้า]

ปาเปลิ

(ยัง...) ให้ถึงแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อปฺ ธาตุ ในความถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชชัตตนิวิธติ [= ป + อปฺ + เณ +
ส + อี > ลบสรรหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ
แห่ง อปฺ ธาตุ เป็น อา), ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฺ + อาปฺ + เอ + สฺ
+ อี), รัสสะ อี วิธติ เป็น อี]

ปาเปลฺลํ

(ยัง...) ให้ถึงแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อปฺ ธาตุ ในความถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อํ อชชัตตนิวิธติ [= ป + อปฺ + เณ +
ส + อํ > ลบสรรหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ
แห่ง อปฺ ธาตุ เป็น อา), ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฺ + อาปฺ + เอ + สฺ
+ อํ)]

ปาเปสฺสติ

จักให้ถึง

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อปฺ ธาตุ ในความถึง, บรรลฺ + เณ
ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺสติ ภวิสสันติวิธติ [= ป + อปฺ + เณ +
สฺสติ > ลบสรรหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง
อปฺ ธาตุ เป็น อา), ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปฺ + อาปฺ + เอ + สฺสติ)]

ปาเปสฺสลิ

(ยัง...) จักให้ถึง

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อปฺ ธาตุ ในความถึง, บรรลฺ + เณ
ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺสลิ ภวิสสันติวิธติ (ตุว) [= ป + อปฺ + เณ

+ สฺสลิ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง อุป ชาติ เป็น อา), ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย (ปุ + อาปุ + เอ + สฺสลิ)]

ปายาลิ ได้ดำเนินไปแล้ว, ได้ออกไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม + ยา ชาติ ในความไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + อ + ยา + อ + ส + อี > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป และทีฆะ อ อาคม), ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปายีสฺ ได้ดำเนินไปแล้ว, ได้ออกไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม + ยา ชาติ ในความไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อฺ อัชชัตตนิวิรัตติ [= ป + อ + ยา + อ + อฺ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป และทีฆะ อ อาคม), ลบ อา แห่ง ยา ชาติ (ปุ + อา + ยุ + อ + อฺ), ลบ อ ปัจจย, แปลง อฺ เป็น อีสฺ]

ปาเยติ (ยัง...) ย่อมให้เต็ม

ปา ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปา + เณ + ตี > แปลง อา แห่ง ปา ชาติ เป็น อาย, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย (ปาย + เอ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ บางมติว่า ลง ยุ อาคม หลัง ปา ชาติ ก็มี (ปา + ยุ + เอ (จาก เณ) + ตี = ปาเยติ)

ปาเยหิ (ยัง...) จงให้เต็ม

ปา ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปา + เณ + หิ > แปลง อา แห่ง ปา ชาติ เป็น อาย, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย (ปาย + เอ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปารูปติ ย่อมห้าม

- ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + รุ อาคม + อุป ชาติ ในความถึง, เข้าถึง + อ ปัจจย ประจําหมวด

ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ป + อา + รุ + อุ +
อ + ตี > ลบสระหน้า (อ ที่ ป)]

นัยนี้ ทำตัวตามนัยในหนังสือพจนานุกรมกิริยาอาขยาตฉบับธรรมเจดีย์
ของ พันตรี ป.ลงสมบุญ หน้า ๑๘๕

- ปารุ ชาติ ในความห่ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก)
+ ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ปารุ + อ + ตี]

นัยนี้ ทำตัวตามนัยในหนังสือพจนานุกรมกิริยาอาขยาต ธรรมบทภาค
๑ - ๔ ของ บุญสืบ อินสาร หน้า ๒๐๔

ปารุปิสฺสามิ จักห่ม

- ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ)
+ รุ อาคม + อุป ชาติ ในความถึง, เข้าถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= ป + อา + รุ + อุ + อ + อี + สฺสามิ > ลบสระหน้า (อ ที่
ป), ลบ อ ปัจจัย]

นัยนี้ ทำตัวตามนัยในหนังสือพจนานุกรมกิริยาอาขยาตฉบับธรรมเจดีย์
หน้า ๑๘๕ (เทียบ ปารุปติ)

- ปารุ ชาติ ในความห่ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก)
+ อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปารุ + อ + อี + สฺสามิ
> ลบ อ ปัจจัย]

นัยนี้ ทำตัวตามนัยในหนังสือพจนานุกรมกิริยาอาขยาต ธรรมบทภาค
๑ - ๔ หน้า ๒๐๔ (ปารุปิสฺสามิ)

ปาเรม จะวิต

ปาเร ชาติ ในความยังการงานให้สำเร็จ (ชาติวตถ.๒๔๒), “ถึงพร้อมแห่ง
การงาน” เสร็จ, สำเร็จ (ชาติป.๒๓๘ - คู่อธิบายตามทีอ้างนี้ด้วย) + เณ
ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตฺวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย)
[= ปาเร + เณ + ม > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (ปาเร + เณ + ม)]

ปาวทิ

ได้กล่าวย้าแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม (ได้) + วฑู ธาตุ ในความ ยืน + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัจชัตตนิวิภัตติ [= ป + อ + วฑู + อ + อี > ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป, ที่หะ อ อาคม เป็น อา), ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี เป็น อี]

ปาวสุลิ

ได้ตกทั่วแล้ว, (ยังฝน) ได้ให้ตกทั่วแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม (ได้) + วสุสุ ธาตุ ในความ โปรย, รด, ราบ + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัจชัตตนิวิภัตติ [= ป + อ + วสุสุ + อ + อี > ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป และที่หะ อ อาคม) (ปุ + อา + วสุสุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ วสุสุ นี้ แท้จริง เป็นสกัมมธาตุ (เรียกหากรรม) เพราะเป็นไปในความโปรย, รด, ราบ (เสกเน) คือมีความหมายว่า โปรยแล้ว ซึ่งฝน, หรือรดแล้ว ซึ่งโลก ด้วยน้ำฝน, ฯลฯ, ส่วนที่แสดงว่า เป็นไปในความตก (ปตเน) นั้น เป็นสำนวนแปลในภาษาไทย ซึ่งสำนวนภาษาแต่ละภาษาย่อมแตกต่างกัน ที่สำคัญ คือ เมื่อแปล (ภาษาบาลี) ไปเป็นภาษาอะไรก็แล้ว สามารถเข้าใจความหมายได้ก็เป็อันใช้ได้เหมือนกัน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน วสุลิ)

ปาวิลิ

ได้เข้าไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม (ได้) + วิสุ ธาตุ ในความ เข้าไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัจชัตตนิวิภัตติ [= ป + อ + วิสุ + อ + อี > ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป และที่หะ อ อาคม), ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ปาวิลี

ได้เข้าไปแล้ว

ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม (ได้) + วิสุ ธาตุ ในความ เข้าไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัจชัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= ป + อ + วิสุ + อ + อี > ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป และที่หะ อ อาคม), ลบ อ ปัจจยิ]

ปาวีสึ

ได้เข้าไปแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม (ได้) + วิสุ ชาติ ในความ
เข้าไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิรัตติ
[= ป + อ + วิสุ + อ + อํ > ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง (คือลบ อ ที่
ป และที่หะ อ อาคม), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีส]

ปาหาลิ

ได้ประหารแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม (ได้) + หรุ ชาติ ในความ
นำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี
อชัตตนิวิรัตติ [= ป + อ + หรุ + อ + สฺ + อี > ลบสระหน้า
ที่หะสระหลัง (ลบ อ ที่ ป, ที่หะ อ อาคม เป็น อา), แปลง รุ ที่สุดชาติ
เป็น อา (ปา + ห + อา + อ + สฺ + อี), ลบ อ ที่ ห (ปา + ห + อา
+ อ + สฺ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

ปาเหลิ

ได้ส่งไปแล้ว

ป อุปสัค (ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อ อาคม (ได้) + หิ ชาติ ในความ
ส่งไป + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี
อชัตตนิวิรัตติ [= ป + อ + หิ + ณา + สฺ + อี > ลบสระหน้า
ที่หะสระหลัง (ลบ อ ที่ ป, ที่หะ อ อาคม เป็น อา), แปลง อี ที่ หิ ชาติ
เป็น เอ (ป + อา + เหา + ณา + สฺ + อี), ลบ ณา ปัจจัย, รัสสะ อี
วิรัตติ เป็น อี]

ปีทหติ

ย่อมปิด

ปี อุปสัค (ปี หรือ อปี ไกล บน) + ธา ชาติ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปี + ธา + อ
+ ติ > แปลง ธา ชาติ เป็น ทหฺ (ปี + ทหฺ + อ + ติ)]

หมายเหตุ จาก ธา เป็น ทหฺ นี้ แท้จริง เป็นอภาส คือทำเทวภาวะ
ธา (ธธา), รัสสะ อา เป็น อ (ธธา), แปลง ธ เป็น ท (ทธา), แปลง ธา
เป็น ท ด้วยสูตรว่า ธาสฺส โห [โมค.๕/๑๐๓] (ทห), ลบ อ ที่ ห (เมื่อสนธิ)
จึงเป็น ทหฺ อุ. ทหติ (ธา + อ + ติ) [ดูคำวิจารณ์โดยละเอียดในบว.พิเศษ
เล่ม ๓ อาขยาต หน้า ๒๙-๓๑]

ปัทท

จงปิด

ปิ อุปสัค (ปิ หรือ อปิ ไกล่ บน) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุมเห) [= ปิ + ธา
+ อ + ติ > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ (ปิ + ทหฺ + อ + ถ)]

ปัทท

ย้อมปิด

ปิ อุปสัค (ปิ หรือ อปิ ไกล่ บน) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัติ [= ปิ + ธา +
อ + อนฺติ > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ (ปิ + ทหฺ + อ + อนฺติ >
ลบ อ ปัจจัย)]

ปัททาเปลิ

(ยัง...) ให้ปิดแล้ว

ปิ อุปสัค (ปิ หรือ อปิ ไกล่ บน) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อชัตตนิวิภัติ [= ปิ + ธา + ณาเป
+ สฺ + อี > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ, ลบ ณฺ แห่ง ณา ปัจจัย
(ปิ + ทหฺ + อาเป + สฺ + อี), รสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

ปัทท

ปิดแล้ว

ปิ อุปสัค (ปิ หรือ อปิ ไกล่ บน) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิภัติ [= ปิ + ธา + อ
+ อี > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ (ปิ + ทหฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย),
รสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

ปัทท

ปิดแล้ว

ปิ อุปสัค (ปิ หรือ อปิ ไกล่ บน) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิภัติ (อหฺ) [= ปิ + ธา
+ อ + อี > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหฺ (ปิ + ทหฺ + อ + อี > ลบ อ
ปัจจัย)]

ปิยายติ

ย้อมประพฤติรัก

ปิย ศัพท์ (เป็นที่รัก) + อาย ปัจจัย (กลุ่ม อาย อีย ปัจจัย ลงในความ
ประพฤติ) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= ปิย + อาย + ติ > ลบสระหน้า
(อ ที่ ย) (ปิยฺ + อาย + ติ)]

ปิลนุธิ์

ระดับแล้ว

ปิลนุธิ์ ธาตุ ในความประดับ + ฌย ปัจจย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อํ อํชัตตนิวิรัตติ [= ปิลนุธิ์ + ฌย + อํ > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจย
(ปิลนุธิ์ + อย + อํ), ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ เป็น อีสุ]

หมายเหตุ ปิลนุธิ์ ธาตุนี้ ในธาวัตถ.๒๔๗ แสดงเป็น ปิลิ ธาตุ ฟังทราบว่า
เป็นธาตุตัวเดียวกัน เพราะว่า ปิลิ นั้น เป็นอิการันธธาตุ ต้องลงนิคคหิตอาคม
เป็น ปิลิ แล้วแปลงนิคคหิตเป็น นุ เป็น ปิลนุธิ์ และลบ อี สระที่สุดธาตุ
(ลบปกติ - สูตร ธาตุสนุโตฯ) ได้รูปเป็น ปิลนุธิ์, ดังนั้น ในที่นี้ จึงแสดงเป็น
ปิลนุธิ์ ธาตุเลยทีเดียว (นิปผันนรูป) [ขอให้ดู ปจฺจาสีสติ, หีสติ เป็นต้น
ประกอบ]

ปิลนุธิ

ระดับแล้ว

ปิลนุธิ์ ธาตุ ในความประดับ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อํชัตตนิวิรัตติ [= ปิลนุธิ์ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี
วิรัตติ เป็น อ]

ปิลนุธิ์สุสามิ

จักประดับ

ปิลนุธิ์ ธาตุ ในความประดับ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สุสามิ ภวิสสันตวิรัตติ [= ปิลนุธิ์ + อ + อี + สุสามิ >
ลบ อ ปัจจย]

ปิลนุเธยยาม

ฟังประดับ

ปิลนุธิ์ ธาตุ ในความประดับ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ เอยยาม สัตตมวิรัตติ (มย) [= ปิลนุธิ์ + อ + เอยยาม > ลบ อ ปัจจย]

ปิว

จกตี้ม

ปา ธาตุ ในความตี้ม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ
ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปา + อ + หิ > แปลง ปา ธาตุ เป็น ปิว
(ปิว + อ + หิ > ลบสรรหน้า (อ ที่ ว) (ปิว + อ + หิ), ลบ หิ วิรัตติ
(ปิว + อ = ปิว)]

ปิวติ

ย้อมดื่ม

ปา ชาติ ในความดื่ม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิกัตติ [= ปา + อ + ติ > แปลง ปา ชาติ เป็น ปิว (ปิว + อ
+ ติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ปิวิ + อ + ติ)]

ปิวถ

จกดื่ม

ปา ชาติ ในความดื่ม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ
ปัญจมีวิกัตติ (ตุมเห) [= ปา + อ + ถ > แปลง ปา ชาติ เป็น ปิว
(ปิว + อ + ถ > ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ปิวิ + อ + ถ)]

ปิวนติ

ย้อมดื่ม

ปา ชาติ ในความดื่ม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อนติ วัตตมานาวิกัตติ [= ปา + อ + อนติ > แปลง ปา ชาติ
เป็น ปิว (ปิว + อ + อนติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ปิวิ + อ + อนติ),
ลบ อ ปัจจย]

ปิวามิ

ย้อมดื่ม

ปา ชาติ ในความดื่ม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ
วัตตมานาวิกัตติ (อห) [= ปา + อ + มิ > แปลง ปา ชาติ เป็น ปิว
(ปิว + อ + มิ > ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ปิวิ + อ + มิ), ที่ชะ อ
เป็น อา เพราะ มิ วิกัตติ]

ปิวิ

ดื่มแล้ว

ปา ชาติ ในความดื่ม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อชัตตนิวิกัตติ [= ปา + อ + อี > แปลง ปา ชาติ เป็น ปิว (ปิว + อ
+ อี > ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ปิวิ + อ + อี), ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี
วิกัตติ เป็น อี]

ปิวิสสาม

จกดื่ม

ปา ชาติ ในความดื่ม + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อาคม + สสาม ภาวิสันติวิกัตติ (มย) [= ปา + อ + อี + สสาม > แปลง
ปา ชาติ เป็น ปิว (ปิว + อ + อี + สสาม > ลบสระหน้า (อ ที่ ว)
(ปิวิ + อ + อี + สสาม), ลบ อ ปัจจย]

ปีวีสุ

เต็มแล้ว

ปา ธาตุ ในความเต็ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อุ
อํชัตตนีวิรัตติ [= ปา + อ + อุ > แปลง ปา ธาตุ เป็น ปิว (ปิว + อ
+ อุ > ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ปิว + อ + อุ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ
เป็น อีสุ]

ปีเวยุ

พืงเต็ม

ปา ธาตุ ในความเต็ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยยุ สัตตมีวิรัตติ [= ปา + อ + เอยยุ > แปลง ปา ธาตุ เป็น ปิว
(ปิว + อ + เอยยุ > ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ปิว + อ + เอยยุ), ลบ อ
ปัจจัย]

ปีหยนติ

ย้อมกระหยม

ปีหุ ธาตุ ในความกระหยม + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อนติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปีหุ + ฌย + อนติ > ลบ ฌ แห่ง ฌย
ปัจจัย (ปีหุ + อย + อนติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ปีเหติ

ย้อมกระหยม

ปีหุ ธาตุ ในความกระหยม + ฌ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปีหุ + ฌ + ตี > ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจัย]

ปีพาเปสุ

(ยัง...) ให้ปีบแล้ว

ปีหุ ธาตุ ในความเบียดเบียน + ฌาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สุ อากม
+ อุ อํชัตตนีวิรัตติ [= ปีหุ + ฌาเป + สุ + อุ > ลบ ฌ แห่ง ฌาเป
ปัจจัย]

ปีเพติ

ย้อมปีบคั้น, ย้อมเบียดเบียน

ปีหุ ธาตุ ในความเบียดเบียน + ฌ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปีหุ + ฌ + ตี > ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจัย]

ปีลีสุสติ

จักบด

ปีสุ ธาตุ ในความบด + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี
อากม + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ปีสุ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

ปุจฉ	จงถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปุจฉ + อ + หิ > ลบ หิ วิรัตติ]
ปุจฉติ	ย่อมทูลถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ปุจฉ + อ + ตี]
ปุจฉตุ	จงถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตุ ปัญจมีวิรัตติ [= ปุจฉ + อ + ตุ]
ปุจฉถ	จงถาม ย่อมถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุเม) [= ปุจฉ + อ + ถ]
ปุจฉนฺติ	ย่อมถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปุจฉ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ปุจฉสิ	ย่อมถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= ปุจฉ + อ + สิ]
ปุจฉสฺส	จงถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺส ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= ปุจฉ + อ + สฺส]
ปุจฉาม	ย่อมถาม ปุจฉ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิรัตติ (มย) [= ปุจฉ + อ + ม > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ม วิรัตติ]

- ปุจฉามี** **ย่อมถาม**
 ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + มิ วัตตมานาวิภตติ (อหิ) [= **ปุจฉุ + อ + มิ** > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ
 ม วิภตติ]
- ปุจฉาหิ** **จงถาม**
 ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + หิ ปัญจมีวิภตติ (ตุว) [= **ปุจฉุ + อ + หิ** > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ
 หิ วิภตติ]
- ปุจฉิ** **ถามแล้ว**
 ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + อี อัชชัตตนิวิภตติ [= **ปุจฉุ + อ + อี** > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ
 เป็น อี]
- ปุจฉิสฺสติ)** **จักถาม**
 ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภตติ [= **ปุจฉุ + อ + อี + สฺสติ** >
 ลบ อ ปัจจัย]
- ปุจฉิสฺสณฺติ** **จักถาม**
 ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + อี อาคม + สฺสณฺติ ภวิสสันติวิภตติ [= **ปุจฉุ + อ + อี + สฺสณฺติ** >
 ลบ อ ปัจจัย]
- ปุจฉิสฺสามิ** **จักถาม**
 ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภตติ (อหิ) [= **ปุจฉุ + อ + อี +**
สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
- ปุจฉิ** **ถามแล้ว**
 ปุจฉุ ธาตุ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + อี อัชชัตตนิวิภตติ (อหิ) [= **ปุจฉุ + อ + อี** > ลบ อ ปัจจัย]

ปฺจุฉิสฺ	ถามแล้ว ปฺจุฉฺ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปฺจุฉฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
ปฺจุเญยฺ	ฟังถาม ปฺจุฉฺ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เญยฺ สัตตมวิภัตติ (อหํ) [= ปฺจุฉฺ + อ + เญยฺ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ปฺจุเญยฺยาถ	ฟังถาม ปฺจุฉฺ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เญยฺยาถ สัตตมวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ปฺจุฉฺ + อ + เญยฺยาถ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ปฺจุเญยฺยาสิ	ฟังถาม ปฺจุฉฺ ฐาตุ ในความถาม + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เญยฺยาสิ สัตตมวิภัตติ (ตฺวํ) [= ปฺจุฉฺ + อ + เญยฺยาสิ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ปฺญฉิ	เช็ดแล้ว ปฺญฉฺ ฐาตุ ในความเช็ด, ขําระ, ทำให้สะอาด, ขัด, ถู (ฐาตฺวัตถ.๒๔๙) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปฺญฉฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ปฺพูชเย	ฟังบูชา ปฺพู ฐาตุ ในความบูชา + ฌยฺ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เญยฺ สัตตมวิภัตติ [= ปฺพู + ฌยฺ + เญยฺ > ลบ ฌ แห่ง ฌยฺ ปัจจยฺ (ปฺพู + อยฺ + เญยฺ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ปฺพู + อยฺ + เญยฺ), แปลง เญยฺ วิภัตติ เป็น เอ]
ปฺพูเชถ	จงบูชา ปฺพู ฐาตุ ในความบูชา + ฌนฺ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ฌ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ปฺพู + ฌนฺ + ฌ > ลบ ฌ แห่ง ฌนฺ ปัจจยฺ]

ปูเชนุติ

ย่อมบูชา

ปูชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= ปูชฺ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย,
ลบ อ แห่ง อนฺติ (ปูชฺ + เอ + นฺติ)]

ปูเชม

ย่อมบูชา

ปูชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ม วัตตมานาวีภัตติ (มยฺ) [= ปูชฺ + เณ + ม > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปูเชมิ

ย่อมบูชา

ปูชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ มิ วัตตมานาวีภัตติ (อหฺ) [= ปูชฺ + เณ + มิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปูเชลี

บูชาแล้ว

ปูชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺ อาคม + อี อัสซัตตนีวิภัตติ (อหฺ) [= ปูชฺ + เณ + สฺ + อี >
ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปูเชลฺลํ

บูชาแล้ว

ปูชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺ อาคม + อํ อัสซัตตนีวิภัตติ [= ปูชฺ + เณ + สฺ + อํ > ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจัย]

ปูเชสฺสติ

จักบูชา

ปูชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปูชฺ + เณ + สฺสติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปูเชสฺสาม

จักบูชา

ปูชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= ปูชฺ + เณ + สฺสาม > ลบ ญ แห่ง
เณ ปัจจัย]

ปุเชสสามิ	จักบุชา ปุชฺ ฐาตุ ในความบูชา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= ปุชฺ + เณ + สสามิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
ปุรติ	ย่อมเต็ม ปุรุ ฐาตุ ในความเต็ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปุรุ + อ + ติ]
ปุรนติ	ย่อมเต็ม ปุรุ ฐาตุ ในความเต็ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปุรุ + อ + อนฺติ > ลบ อ แห่ง อนฺติ]
ปุรยิสฺ	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว ปุรุ ฐาตุ ในความเต็ม + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ปุรุ + ฌย + ส + อํ > ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย (ปุรุ + อย + อํ), ลบสรรหน้า (อ ที่ ย) (ปุรุ + อย + อํ), แปลง อํ เป็น อีสฺ]
ปุราเปติ	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว ปุรุ ฐาตุ ในความเต็ม + ฌาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ปุรุ + ฌาเป + ส + อี > ลบ ณุ แห่ง ฌาเป ปัจจัย (ปุรุ + อาเป + ส + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ปุริสฺ	เต็มแล้ว ปุรุ ฐาตุ ในความเต็ม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ปุรุ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีสฺ]
ปุเรติ	(ยัง...) ย่อมให้เต็ม ปุรุ ฐาตุ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปุรุ + เณ + ติ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (ปุรุ + เณ + ติ)]
ปุเรติ	ย่อมเต็ม ปุรุ ฐาตุ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปุรุ + เณ + ติ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

ปูเรณฺติ	(ยัง...) ย่อมให้เต็ม ปูรฺ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= ปูรฺ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปูรฺ + เณ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]
ปูเรณฺตุ	จงเต็ม ปูรฺ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จูรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺตุ ปัญฺจมีภตฺติ [= ปูรฺ + เณ + อนฺตุ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]
ปูเรมิ	(ยัง...) จะให้เต็ม ปูรฺ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวีภตฺติ (อหํ) [= ปูรฺ + เณ + มิ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปูรฺ + เณ + มิ)]
ปูเรยฺย	(ยัง...) พึงให้เต็ม ปูรฺ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีภตฺติ [= ปูรฺ + เณ + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปูรฺ + เณ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]
ปูเรยฺยาสี	(ยัง...) พึงให้เต็ม ปูรฺ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺยาสี สัตตมีภตฺติ (ตุวํ) [= ปูรฺ + เณ + เอยฺยาสี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปูรฺ + เณ + เอยฺยาสี), ลบ เอ สระหน้า]
ปูเรยฺยํ	(ยัง...) พึงให้เต็ม ปูรฺ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺยํ สัตตมีภตฺติ [= ปูรฺ + เณ + เอยฺยํ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปูรฺ + เณ + เอยฺยํ), ลบ เอ สระหน้า]
ปูเรสิ	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว ปูรฺ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชตตนีภตฺติ [= ปูรฺ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (ปูรฺ + เณ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

- ปุเรลี) (ยัง...) ให้เต็มแล้ว**
 ปุรุ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจาก) + สฺ อากม + อี
 อัชชัตตนิวิรัตติ (อหิ) [= ปุรุ + เณ + สฺ + อี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย
 (ปุรุ + เณ + สฺ + อี)]
- ปุเรสุสลิ (ยัง...) จักให้เต็ม**
 ปุรุ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจาก) + สฺสลิ ภวิสสันติวิรัตติ
 (ตฺว) [= ปุรุ + เณ + สฺสลิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (ปุรุ + เณ
 + สฺสลิ)]
- ปุเรสุสามิ (ยัง...) จักให้เต็ม**
 ปุรุ ชาติ ในความเต็ม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจาก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิรัตติ
 (อหิ) [= ปุรุ + เณ + สฺสามิ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (ปุรุ + เณ +
 สฺสามิ)]
- เปกฺขติ ย่อมเพ่งดู**
 ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อิกฺข ชาติ ในความเห็น, เพ่ง, พินิจ
 + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ
 [= ป + อิกฺข + อ + ติ > ลบ อ ที่ ป, แปลง อิ แห่ง อิกฺข ชาติ
 เป็น เอ]
- เปสยีสฺ ส่งไปแล้ว**
 ปิสฺ ชาติ ในความส่งไป (ชาติป.๒๔๑) + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ชาติ
 (กัตตฺวาจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= ปิสฺ + ฌย + อํ > แปลง อิ
 แห่ง ปิสฺ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง ฌย ปัจจัย (เปสฺ + อย + อํ),
 ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (เปสฺ + อย + อํ), แปลง อํ เป็น อีสฺ]
- เปเสติ ย่อมส่งไป**
 ปิสฺ ชาติ ในความส่งไป (ชาติป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ชาติ
 (กัตตฺวาจาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปิสฺ + เณ + ติ > แปลง อิ
 แห่ง ปิสฺ ชาติ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสฺ + เณ + ติ)]

เปเสตุ

จงส่งไป

ปิสุ ธาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุจาก) + ตฺ ปัญจมีวิรัตติ [= ปิสุ + เณ + ตฺ > แปลง อิ แห่ง ปิสุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสุ + เอ + ตฺ)]

เปเสถ

จงส่งไป

ปิสุ ธาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุเม) [= ปิสุ + เณ + ถ > แปลง อิ แห่ง ปิสุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสุ + เอ + ถ)]

เปเสนติ

ย่อมส่งไป

ปิสุ ธาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุจาก) + อนุติ วัตตมานาวิรัตติ [= ปิสุ + เณ + อนุติ > แปลง อิ แห่ง ปิสุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสุ + เอ + อนุติ), ลบสระหลัง (อ แห่ง อนุติ)]

เปเสนตุ

จงส่งไป

ปิสุ ธาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุจาก) + อนุตุ ปัญจมีวิรัตติ [= ปิสุ + เณ + อนุตุ > แปลง อิ แห่ง ปิสุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสุ + เอ + อนุตุ), ลบสระหลัง (อ แห่ง อนุตุ)]

เปเสมิ

จะส่งไป

ปิสุ ธาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุจาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อหฺ) [= ปิสุ + เณ + มิ > แปลง อิ แห่ง ปิสุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสุ + เอ + มิ)]

เปเสยฺย

พึงส่งไป, พึงส่งมา

ปิสุ ธาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุจาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ [= ปิสุ + เณ + เอยฺย > แปลง อิ แห่ง ปิสุ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสุ + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

เปสैयाถ พึงส่งไป

ปิสฺ ฐาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก) + เอยฺยาถ สัตตมวีริยัตติ (ตุมฺเห) [= ปิสฺ + เณ + เอยฺยาถ > แปลง อิ แห่ง ปิสฺ ฐาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสฺ + เอ + เอยฺยาถ), ลบ เอ สระหน้า]

เปเสลลิสฺ ส่งไปแล้ว

ปิสฺ ฐาตุ ในความส่งไป + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก, (ธาตุป.๒๔๑) + สฺ อากมฺ + อี อัมมัตตนิวิริยัตติ [= ปิสฺ + เณ + สฺ + อี > แปลง อิ แห่ง ปิสฺ ฐาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิริยัตติ เป็น อิ]

เปเสลลิสฺ ส่งไปแล้ว

ปิสฺ ฐาตุ ในความส่งไป + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก, (ธาตุป.๒๔๑) + สฺ อากมฺ + อุมฺ อัมมัตตนิวิริยัตติ [= ปิสฺ + เณ + สฺ + อุมฺ > แปลง อิ แห่ง ปิสฺ ฐาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสฺ + เอ + สฺ + อุมฺ)]

เปเสสฺสามิสฺ จักส่งไป

ปิสฺ ฐาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก, + สฺสามิสฺ ภวิสสันตนิวิริยัตติ (อหฺ) [= ปิสฺ + เณ + สฺสามิสฺ > แปลง อิ แห่ง ปิสฺ ฐาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสฺ + เอ + สฺสามิสฺ)]

เปเสทิสฺ จงส่งไป

ปิสฺ ฐาตุ ในความส่งไป (ธาตุป.๒๔๑) + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก, + ทิสฺ ปัญจมวีริยัตติ (ตฺว) [= ปิสฺ + เณ + ทิสฺ > แปลง อิ แห่ง ปิสฺ ฐาตุ เป็น เอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (เปสฺ + เอ + ทิสฺ)]

โปถยีสฺ โบายแล้ว

ปฺถ ฐาตุ ในความประหาร, ทฺบ, ตี (ธาตุวตถ.๒๕๑) + ณฺย ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวาทก) + อุมฺ อัมมัตตนิวิริยัตติ [= ปฺถ + ณฺย +

อุ > พฤทธิ อุ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (โปฤ + อย + อุ),
ลบสรรหน้า (อ ที่ ย) (โปฤ + อย + อุ), แปลง อุ เป็น อีสุ]

โปเอยย

พิงโบย

ปุฤ ชาติ ในความประหาร, ทุบ, ตี (ชาติวตถ.๒๕๑) + ฌย ปัจจย
ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ [= ปุฤ + ฌ
+ เอยย > พฤทธิ อุ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (โปฤ + เ
+ เอยย), ลบ เอ สรรหน้า]

โปเถลิ

โบยแล้ว

ปุฤ ชาติ ในความโบย-ตี + ฌย ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ส อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปุฤ + ฌ + ส + อี > พฤทธิ อุ
แห่ง ปุฤ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (โปฤ + เ + ส + อี),
ร้สสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

โปเถลิ

ย่อมโบย

ปุฤ ชาติ ในความโบย-ตี + ฌย ปัจจย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ลี วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ปุฤ + ฌ + ลี > พฤทธิ อุ แห่ง ปุฤ
ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (โปฤ + เ + ลี)]

โปเถสสามิ

จักโปย, จักฟาด

ปุฤ ชาติ ในความประหาร-ทุบ-ตี (ชาติวตถ.๒๕๑) + ฌย ปัจจย ประจําหมวด
จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + สสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ปุฤ + ฌ +
สสามิ > พฤทธิ อุ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย]

โปสยีสุ

เลี้ยงดูแล้ว

ปุสุ ชาติ ในความเลี้ยง, เลี้ยงดู, ประนเปรอ (ชาติป.๒๔๘) + ฌย ปัจจย
ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + อุ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ปุสุ + ฌ
+ อุ > พฤทธิ อุ แห่ง ปุสุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย
(โปสุ + อย + อุ), ลบสรรหน้า (อ ที่ ย) (โปสุ + อย + อุ), แปลง อุ
เป็น อีสุ]

โปสิตฺสนฺติ

จักเลียง

ปฺสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, ปฺรนเปรอ (ชาติปฺ.๒๔๗) + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ
[= ปฺสฺ + อ + อี + สฺสติ > พทฺธิ อฺ แห่ง ปฺสฺ ชาติ เป็น โอ
(โปสฺ + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจย]

หมายเหตุ ปฺสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, ปฺรนเปรอ จัดเข้าในหมวด จฺร
ชาติ (ลง เณ ฌย) เช่น โปเสติ (ชาติปฺ.๒๔๘) และจัดเข้าในหมวด ภู ชาติ
(ลง อ) เช่น โปสติ (ชาติปฺ.๒๔๗) (สรุป จัดลงใน ๒ หมวด)

โปสิตฺ

เลียงแล้ว

ปฺสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, ปฺรนเปรอ (ชาติปฺ.๒๔๗) + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจาก) + อฺ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ปฺสฺ + อ + อฺ
> พทฺธิ อฺ แห่ง ปฺสฺ ชาติ เป็น โอ (โปสฺ + อ + อฺ), ลบ อ ปัจจย, แปลง
อฺ เป็น อฺสฺ]

โปเสติ

ย่อมเลียง

ปฺสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, ปฺรนเปรอ (ชาติปฺ.๒๔๘) + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จฺร ชาติ (กัตตฺวาจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ปฺสฺ + เณ +
ตี > พทฺธิ อฺ แห่ง ปฺสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย (โปสฺ +
เณ + ตี)]

โปเสนฺติ

ย่อมเลียงดู

ปฺสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, ปฺรนเปรอ (ชาติปฺ.๒๔๘) + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จฺร ชาติ (กัตตฺวาจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ปฺสฺ + เณ
+ อนฺติ > พทฺธิ อฺ แห่ง ปฺสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย
(โปสฺ + เณ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

โปเสลิ

เลียงดูแล้ว

ปฺสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, ปฺรนเปรอ (ชาติปฺ.๒๔๘) + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จฺร ชาติ (กัตตฺวาจาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ

[= ปุสฺ + เณ + สฺ + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง ปุสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจย (โปสฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

โปเสลี

เลียงดูแล้ว

ปุสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, พรนเปรอ (ชาติป.๒๔๘) + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อัชตตนิวิภัตติ
[= ปุสฺ + เณ + สฺ + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง ปุสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ
แห่ง เณ ปัจจย (โปสฺ + เอ + สฺ + อี)]

โปเสสฺสติ

จักเลียงดู

ปุสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, พรนเปรอ (ชาติป.๒๔๘) + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ปุสฺ + เณ
+ สฺสติ > พฤทธิ อฺ แห่ง ปุสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจย
(โปสฺ + เอ + สฺสติ)]

โปเสสฺสามิ

จักเลียงดู

ปุสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, พรนเปรอ (ชาติป.๒๔๘) + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ)
[= ปุสฺ + เณ + สฺสามิ > พฤทธิ อฺ แห่ง ปุสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ
แห่ง เณ ปัจจย (โปสฺ + เอ + สฺสามิ)]

โปเสหิ

จงเลียงดู

ปุสฺ ชาติ ในความเลียง, เลียงดู, พรนเปรอ (ชาติป.๒๔๘) + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุวฺ) [= ปุสฺ + เณ
+ หิ > พฤทธิ อฺ แห่ง ปุสฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจย
(โปสฺ + เอ + หิ)]

ผ

อักษร

อาบยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ผ อักษร

ผรติ

ย่อมแผ่ไป

ผรุ ธาตุ ในความแผ่ไป + อ ปัจจยั ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= ผรุ + อ + ตี]

ผริ

แผ่ไปแล้ว

ผรุ ธาตุ ในความแผ่ไป + อ ปัจจยั ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อัชชัตตนิวิภัตติ [= ผรุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยั, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

ผริสุสติ

จักแผ่ไป

ผรุ ธาตุ ในความแผ่ไป + อ ปัจจยั ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี
อาคม + สุตติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ผรุ + อ + อี + สุตติ > ลบ อ ปัจจยั]

ผลตุ

จงแตก

ผลุ ธาตุ ในความแตก + อ ปัจจยั ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตุ
ปัญจมีวิภัตติ [= ผลุ + อ + ตุ]

ผลิ	แตกแล้ว ผลฺ ชาติ ในความแตก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อักษัตตนิวิรัตติ [= ผลฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
ผลิสฺสติ	จักแตก ผลฺ ชาติ ในความแตก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ผลฺ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ผลเอยฺย	พังแตก ผลฺ ชาติ ในความแตก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= ผลฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจยฺ]
ผลฺลติ	ย่อมเกิด ผลฺล ชาติ ในความเกิด + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ผลฺล + อ + ตี] หมายเหตุ ผลฺลติ นี้ พบตัวอย่างประโยคใน ธ.อ.๖/๒๓ ว่า ตสฺมา ยถา กณฺฐโก ผลานิ คณฺหฺโต อตฺตชจเอยฺย ผลฺลติ อตฺตโน ฆาตตฺถเมว ผลฺลติ; เอวํ โสปิ อตฺตโน ฆาตาย ผลฺลติ (แปล) เพราะเหตุนั้น อ.ไม่มีหนาม เมื่อถือเอา ซึ่งขุย ท. (ผลฺลติ) ชื่อว่าย่อมเกิด เพื่ออันฆ่าซึ่งตน คือว่า ชื่อว่า ย่อมเกิด เพื่ออันฆ่าซึ่งตนนั้นเทียว; อ.บุคคลเมื่อนั้น (ผลฺลติ) ย่อมเกิด เพื่ออันฆ่า ซึ่งตน ฉะนั้น]
ผลาเลติ	ย่อมผ่า ผลฺ ชาติ ในความผ่า + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ผลฺ + เณ + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจยฺ (ผลฺ + เณ + ตี)]
ผลาเลสฺสามิ	จักผ่า ผลฺ ชาติ ในความผ่า + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + สฺสามิ ภาวิสสันติวิรัตติ (อหฺ) [= ผลฺ + เณ + สฺสามิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจยฺ (ผลฺ + เณ + สฺสามิ)]

ผาเลหิ	จงผ่า ผลฺ ฐาตุ ในความผ่า + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตุวํ) [= ผลฺ + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (ผาลฺ + เอ + หิ)]
ผุสนฺติ	ย่อมถูกต้อง ผุสฺ ฐาตุ ในความถูกต้อง, แตะต้อง, สัมผัส + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ผุสฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ผุสามิ	ย่อมถูกต้อง ผุสฺ ฐาตุ ในความถูกต้อง, แตะต้อง, สัมผัส + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= ผุสฺ + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
ผุสิ	ถูกต้องแล้ว ผุสฺ ฐาตุ ในความถูกต้อง, แตะต้อง, สัมผัส + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ผุสฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ผุเสยฺยํ	พึงถูกต้อง ผุสฺ ฐาตุ ในความถูกต้อง, แตะต้อง, สัมผัส + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมีวิภัตติ (อหํ) [= ผุสฺ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]
ผุเสยฺยํ	พึงถูกต้อง ผุสฺ ฐาตุ ในความถูกต้อง, แตะต้อง, สัมผัส + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมีวิภัตติ [= ผุสฺ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]

พ

อักษร

อาขุยาศที่ปนี อักขรานุกรมกริยาอาขยาศในฉัมมปทัญญูกถา หมวด พ อักษร

พชณีส

(อัน...) ติดตามแล้ว

พนฺธฺ ธาตุ ในความติดตาม, ตามไป + ย ปัจจย (กัมมวาก) + อฺ อชฺชัตตนิ
วิภัตติ [= พนฺธฺ + อ + อฺ > ลบ นฺ แห่ง พนฺธฺ ธาตุ (พนฺธฺ > พธฺ), แปลง
ธฺ กับ ย ปัจจย เป็น ชณฺ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ), แปลง อฺ เป็น อีส]

พนฺธติ

ย้อมผูก

พนฺธฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= พนฺธฺ + อ + ติ]

พนฺธนฺติ

ย้อมผูก

พนฺธฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= พนฺธฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ
ปัจจย]

พจนานุกรม (ยัง...) พึงให้จงจำ

พจนฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย
สัตตมวิวิธติ [= พจนฺ + ณาเป + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย
(พจนฺ + อาเป + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า (เอ ที่ เป)]

พจนานุกรม (ยัง...) ให้จงจำแล้ว

พจนฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก)
+ สฺ อาคม + อี อชชัตตนิวิธติ [= พจนฺ + ณาเป + สฺ + อี >
ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (พจนฺ + อาเป + สฺ + อี), รสสะ อี วิธติ
เป็น อี]

พจนานุกรม จงผูก

พจนฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิธติ (ตุว) [= พจนฺ + อ + หิ > ที่มะ อ เป็น
อา เพราะ หิ วิธติ]

พจนานุกรม ผูกแล้ว

พจนฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวจาก) + อี อชชัตตนิวิธติ [= พจนฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจย,
รสสะ อี วิธติ เป็น อี]

พจนานุกรม จักผูก

พจนฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสาม ภาวิสสันติวิธติ (มย) [= พจนฺ + อ +
อี + สฺสาม > ลบ อ ปัจจย]

พจนานุกรม จักผูก

พจนฺ ธาตุ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิธติ (อห) [= พจนฺ + อ +
อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจย]

พณฺธิ	ผูกแล้ว พณฺฐ ชาติ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัสซัตตนิวิภัตติ (อหิ) [= พณฺฐ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย]
พณฺธิสฺส	ผูกแล้ว พณฺฐ ชาติ ในความผูก, มัด, พัน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อุ อัสซัตตนิวิภัตติ [= พณฺฐ + อ + อุ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺส]
พหุลีกโรติ	ย่อมกระทำให้มาก พหุล ศัพท์ (ลง อี = พหุลี) + กร ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= พหุลี + กร + โอ + ตี]
พารติ	ย่อมเบียดเบียน พาร ชาติ ในความเบียดเบียน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= พาร + อ + ตี]
พารยีสฺส	เบียดเบียนแล้ว พาร ชาติ ในความเบียดเบียน + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวาก) + อุ อัสซัตตนิวิภัตติ [= พาร + ฌ + อุ > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (พาร + อย + อุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺส]
พาเนนฺติ	ย่อมเบียดเบียน พาร ชาติ ในความเบียดเบียน + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุร ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= พาร + ฌ + อนฺติ > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (พาร + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]
พุชฺฌนฺติ	ย่อมรู้ พุธ ชาติ ในความตรัสรู้ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= พุธ + ย + อนฺติ > แปลง ธ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ) (พุชฺฌ + อนฺติ)]

พยุฌมสุสุ	ขอจตรัสรู้ พยุ ชาติ ในความตรัสรู้ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + สสุ ปัญจมีวิรัตติ (ตฺว) [= พยุ + ย + สสุ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ]
พยุฌมสุสติ	จักรู้สึก พยุ ชาติ ในความตรัสรู้ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สสติ ภวิสสันตวิรัตติ [= พยุ + ย + อี + สสติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]
พยุญตีกาหติ	จักรกระทำซึ่งตณหาให้เป็นกิเลสชาติมีที่สุดไปปราศแล้ว พยุญต ศัพท์ (ลง อี = พยุญตี) + กร ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตน ชาติ (กัตตุวาก) + สสติ ภวิสสันตวิรัตติ [= พยุญตี + กร + โอ + สสติ > แปลง กร ชาติ กับ โอ ปัจจัย เป็น กาห, ลบ สส แห่ง สสติ (เหลือเพียง ตี)] หมายเหตุ แปลง กร ชาติ กับ โอ ปัจจัย เป็น กาห นี้ ดู กาหติ
พยุากโรติ	ย่อมพยุากรณ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + กร ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจัย ประจําหมวด ตน ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= วิ + อา + กร + โอ + ตี > แปลง อี เป็น ยุ (+ อา > วุยา), แปลง วุ เป็น พุ (+ อา > พุยา)]
พยุากาสี	พยุากรณแล้ว วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + อากาสี (ดู อากาสี (๓)) [= วิ + อา + อากาสี > แปลง อี ที่ วิ เป็น ยุ, แปลง วุ เป็น พุ (วิ > วุ > พยุ + อา = พยุา + อากาสี), ลบ อา สระหน้า (อา ที่ ยา) (พยุ + อากาสี), ที่มะ อ แห่ง อากาสี เป็น อา (พยุ + อากาสี)] หมายเหตุ การแยกศัพท์และทำตัวนี้ เป็นไปตามนัยนิติ.สุตต.๕๑ (หน้า ๒๗) ซึ่งตัดบทไว้ชัดเจนว่า พยุากาสี = วิ + อา + อากาสี และทำตัวตามลำดับ

ดังนี้ : ๑. (เนื่องจากมีสระซ้อนกันอยู่ ๓ ตัว คือ อี อา อ จึง) **ลบสระ อา** ก่อน ด้วยสูตรว่า **ปโร วา อสรูปา** [นิติ.สุตต.๓๑] (วิ + อากาสี) ๒. **แปลง อี เป็น ยุ** ด้วยสูตรว่า **ยมิวณฺโณ นวา** [นิติ.สุตต.๕๑] (วยุ + อากาสี) ๓. **ที่ชนะ อ ที่ อากาสี** (คือสระ อ หน้าพยัญชนะ กุ) เป็น **อา** ด้วยสูตรว่า **สรา พยณฺชน ทิฆิ** [นิติ.สุตต.๖๔] (วยุ + อากาสี) ๔. **แปลง วุ เป็น พุ** ด้วยสูตรว่า **โพ วสุส** [นิติ.สุตต.๙๐] (พยุ + อากาสี) และ ๕. **นำ ยุ (อันไม่มีสระ) ไปประกอบกับ อา** ด้วยสูตรว่า **เนตพพมสุสริ ปรกฺขรินเย** [นิติ.สุตต.๒๙], สำเร็จรูปเป็น **พฺยากาสี**, และ (พฺยากาสี นั้น) ถ้าไม่แปลง อี เป็น ยุ ก็ให้ลง ยุ อาคม มีรูปเป็น **วียากาสี** (วิ + ยุ + อา + อากาสี). **อนึ่ง** กิริยาศัพท์นี้ ต้องลง อา อุปสัค ด้วย จึงจะสำเร็จรูปเป็น **พฺยา-** ได้ (ดูการทำตัวที่แสดงแล้ว), ถ้า วิ + อากาสี (ไม่มี อา) จะเป็น **พฺยากาสี** (เป็น **พฺยากาสี** ไม่ได้) เพราะ วิ + อ > แปลง อี เป็น ยุ (วยุ), แปลง วุ เป็น พุ (พยุ), + อ สำเร็จเป็น พฺย (ย มีสระ) (ไม่เป็น พฺยา- เพราะไม่มีวิธีทำให้สำเร็จเช่นนั้นได้), หรือถ้าจะให้เห็นชัด ก็ให้เทียบวิภัตติหมวดอื่นดู เช่น วิตตมานาวิภัตติ อุ. **พฺยากรฺติ** แยกเป็น **วิ + อา + กรฺติ** (แปลง อี เป็น ยุ, แปลง วุ เป็น พุ), แต่ถ้าไม่ลง อา ก็สำเร็จเป็น **พฺยากรฺติ** ไม่ได้ (หรือแม้แต่จะสำเร็จเป็น **พฺยกรฺติ** ก็เป็นไม่ได้เหมือนกัน) เนื่องจากไม่มีสระอยู่หลังที่จะเป็นนิमितหรือเงื่อนไขให้แปลง อี แห่ง วิ เป็น ยุ (แปลง อี เป็น ยุ ได้ ก็ต่อเมื่อมีสระอยู่ข้างหลัง).

พฺรุมิ

ย่อมเรียก

พฺรุ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + มิ วิตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= **พฺรุ + อ + มิ**]

พฺรุหย

(ยัง...) จงให้เจริญ

พฺรุห ชาติ ในความเจริญ + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= **พฺรุห + อ + หิ** > **ลบ ฌ** แห่ง ฌย ปัจจัย (พฺรุห + อย + หิ), **ลบ หิ วิภัตติ**]

พรุหิ

จงกล่าว

พรุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ หิ ปัญจมวิภัตติ (ตุว) [= พรุ + อ + หิ > ลบ อ ปัจจัย]

ภ

อักษร

อาขุยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ภ อักษร

ภกฺขามิ

ย่อมนิน

ภกฺขุ ธาตุ ในความนิน + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ
วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= ภกฺขุ + อ + มิ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ
วิภัตติ]

ภกฺขติ

ย่อมนคบ

ภกฺขุ ธาตุ ในความคบ + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ภกฺขุ + อ + ติ]

ภกฺขนฺติ

ย่อมนคบ

ภกฺขุ ธาตุ ในความคบ + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ภกฺขุ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจยฺย]

ภกฺขสฺสุ

จงคบ

ภกฺขุ ธาตุ ในความคบ + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺสุ ปญฺจมีวิภัตติ (ตฺวํ) [= ภกฺขุ + อ + สฺสุ]

ภเช	พึงคบ ภชฺ ฐาตุ ในความคบ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวีวิภัตติ [= ภชฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]
ภเชถ	พึงคบ ภชฺ ฐาตุ ในความคบ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เถ สัตตมวีวิภัตติ [= ภชฺ + อ + เถ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ภณชติ	ย่อมหักราน ภณชฺ ฐาตุ ในความหัก (ฐาตุป.๒๖๔) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ภณชฺ + อ + ตี]
ภณชตุ	จกระราน ภณชฺ ฐาตุ ในความหัก (ฐาตุป.๒๖๔) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= ภณชฺ + อ + ตฺ]
ภณชิ	ระรานแล้ว ภณชฺ ฐาตุ ในความหัก (ฐาตุป.๒๖๔) + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= ภณชฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ภณติ	ย่อมสวด, ย่อมกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ภณฺ + อ + ตี]
ภณนฺติ	ย่อมกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ภณฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ภณามิ	ย่อมกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหฺ) [= ภณฺ + อ + มิ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

ภณตุ	จงกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= ภณฺ + อ + ตฺ]
ภณสิ	ย่อมกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ภณฺ + อ + สิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]
ภณาหิ	จงกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= ภณฺ + อ + หิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]
ภณิ	กล่าวแล้ว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อັชตตนีวิภัตติ [= ภณฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
ภณิสฺสามิ	จักกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อห) [= ภณฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
ภณีสฺสุ	สวดแล้ว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อັชตตนีวิภัตติ [= ภณฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺสุ]
ภณเณ	ย่อมกล่าว ภณฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เณ วัตตมานาวิภัตติ (ตุเม) [= ภณฺ + อ + เณ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ]

ภนฺติ	ส่องอยู่ ภา ชาติ ในความส่อง, ส่องสว่าง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ภา + อ + อนฺติ > ลบ อา แห่ง ภา ชาติ (ภ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]
ภมฺตฺ	จหมนไป ภมฺ ชาติ ในความหมน, วนเวียน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตฺ ปัญฺจมีวิภตฺติ [= ภมฺ + อ + ตฺ]
ภมนฺติ	ย่อมวิ่งเวียน ภมฺ ชาติ ในความหมน, วนเวียน, วิ่งเวียน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ภมฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ภมฺสฺส	จหมนไป ภมฺ ชาติ ในความหมน, วนเวียน, วิ่งเวียน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสฺ ปัญฺจมีวิภตฺติ (ตฺว) [= ภมฺ + อ + สฺส]
ภมีสฺ	วิ่งเวียนแล้ว ภมฺ ชาติ ในความหมน, วนเวียน, วิ่งเวียน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= ภมฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภตฺติ เป็น อีส]
ภว	จเป็น ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปัญฺจมีวิภตฺติ (ตฺว) [= ภู + อ + หิ > พฤทธิ์ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ (โภ + อ + หิ), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ภว + อ + หิ), ลบ หิ วิภตฺติ]
ภวติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ภู + อ + ติ > พฤทธิ์ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ (โภ + อ + ติ), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

ภวถ

จงมี, จงเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตมฺเห) [= ภู + อ + ถ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ
เป็น โอ (โภ + อ + ถ), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + ถ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

ภวนติ

ย่อมมี, ย่อมเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อนุติ วัตตมานาวิภัตติ [= ภู + อ + อนุติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ
เป็น โอ (โภ + อ + อนุติ), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + อนุติ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภวถ

จงมี, จงเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตมฺเห) [= ภู + อ + ถ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ
เป็น โอ (โภ + อ + ถ), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + ถ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ว) = ภวถ, ที่หะ อ ที่ ว เป็น อา = ภวถ]

หมายเหตุ ภวถ นี้ พบตัวอย่างประโยคใน ธ.อ.๕/๗๗ (คาถา) ว่า

อสุโส ยถา ภทฺโร กสณนิวิภูโ จ อาตปิโน สํเวคิโน ภวถ

(แปล) อ.ท่าน ท. จงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน

จงเป็นผู้มีความสังเวช (ภวถ) จงเป็น รวากะ อ.ม้า ตัวเจริญ ตัวอรรณายสารถี
หวดแล้วด้วยสั (กระทำอยู่ ซึ่งความเพียร)]

ภวถ นั้น รูปปกติ คงเป็น ภวถ (ซึ่งจะไม่ที่หะ เพราะไม่ใช่ หิ มิ ม วิภัตติ)
แต่ในที่นี้ ทำที่หะเป็น ภวถ เพราะต้องการรักษาคันท์ คือทำเป็น ครุ ใน
พยางค์ที่ ๑๐ (พยางค์ลอย ตัวที่ ๑) (วา ใน ภวถ เป็น ครุ) (ส่วนพยางค์
ที่ ๑๑ (พยางค์ลอย ตัวที่ ๒) เป็น ปาทันตครุ - ครุท้ายบาท คือแม่พยางค์
เดิมจะเป็นลหุ แต่ก็ถือเป็น ครุ (ถ ใน ภวถ แม้จะเป็น ลหุ แต่ก็ถือเป็น ครุ
ท้ายบาทดังกล่าว))

(เพิ่มเติม) บาท[พระคาถา]ว่า อาตานิโน สเวคิโน ภวถ มี ๑๑ พยางค์ (นับเรียงตามลำดับได้ครบ ๑๑ พยางค์) คือ อา พยางค์ที่ ๑, ตา พยางค์ที่ ๒, นิ พยางค์ที่ ๓, ..., ถ พยางค์ที่ ๑๑ [ใน ๑๑ พยางค์นั้น จะมีพยางค์ลอย (คือไม่ครบคณะฉันท ๓ พยางค์) อยู่ ๒ ตัว คือ วา พยางค์ที่ ๑๐ ถือเป็นพยางค์ลอย ตัวที่ ๑ และ ถ พยางค์ที่ ๑๑ ถือเป็นพยางค์ลอย ตัวที่ ๒ หรือตัวสุดท้ายของแต่ละบาท], รายละเอียดศึกษาได้ในวิชาแต่งฉันทชั้นประโยค ป.๖.๘

ภวิสฺสติ

จักมี, จักเป็น

ภ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ภ + อ + อิ + สฺสติ > พุทธิ อู แห่ง ภ ฐาตุ เป็น โอ, แผลง โอ เป็น อว (ภว + อ + อิ + สฺสติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภวิสฺสถ

จักมี, จักเป็น

ภ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุเม) [= ภ + อ + อิ + สฺสถ > พุทธิ อู แห่ง ภ ฐาตุ เป็น โอ, แผลง โอ เป็น อว (ภว + อ + อิ + สฺสถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภวิสฺสนฺติ

จักมี, จักเป็น

ภ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ภ + อ + อิ + สฺสนฺติ > พุทธิ อู แห่ง ภ ฐาตุ เป็น โอ, แผลง โอ เป็น อว (ภว + อ + อิ + สฺสนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภวิสฺสสิ

จักมี, จักเป็น

ภ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสสิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= ภ + อ + อิ + สฺสสิ > พุทธิ อู แห่ง ภ ฐาตุ เป็น โอ, แผลง โอ เป็น อว (ภว + อ + อิ + สฺสสิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภวิสฺสาม

จักมี, จักเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= ภู + อ + อิ + สฺสาม > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + อิ + สฺสาม), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภวิสฺสามิ

จักมี, จักเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ภู + อ + อิ + สฺสามิ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + อิ + สฺสามิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภเว

พึงมี, พึงเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ภู + อ + เอยฺย > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ (โภ + อ + เอยฺย), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย (ภว + เอยฺย), แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]

ภเวยฺย

พึงมี, พึงเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ภู + อ + เอยฺย > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ (โภ + อ + เอยฺย), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

ภเวยฺยํ

พึงมี, พึงเป็น

ภู ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ (อห) [= ภู + อ + เอยฺยํ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ (โภ + อ + เอยฺย), แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจัย]

- ภเวยฺยถ** **พฺงมี, พฺงเป็น**
 ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
 + เอยฺยถ สัตตมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= ภู + อ + เอยฺยถ > พฤทธิ อุ แห่ง
 ภู ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + เอยฺยถ), ลบสระหน้า
 (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจยฺย]
- ภเวยฺยฆ** **พฺงมี, พฺงเป็น**
 ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
 + เอยฺยฆ สัตตมีวิภัตติ (มยฺ) [= ภู + อ + เอยฺยฆ > พฤทธิ อุ แห่ง
 ภู ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + เอยฺยฆ), ลบสระหน้า
 (อ ที่ ว), ลบ อ ปัจจยฺย]
- ภเวยฺยญฺ** **พฺงมี, พฺงเป็น**
 ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
 + เอยฺยญฺ สัตตมีวิภัตติ [= ภู + อ + เอยฺยญฺ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ฐาตุ เป็น
 โอ, แปลง โอ เป็น อว (ภว + อ + เอยฺยญฺ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว),
 ลบ อ ปัจจยฺย]
- ภสฺส** **ร่อนลงแล้ว**
 ภสฺส ฐาตุ ในความร่อนลง, พลัดตก + อ ปัจจยฺย ประจําหมวด ภู ฐาตุ
 (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ภสฺส + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺย,
 รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- ภาเชถ** **จงแบ่ง**
 ภชฺ ฐาตุ ในความแบ่ง, แจก, จําแนก + เณ ปัจจยฺย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ
 (กัตตุวจาก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= ภชฺ + เณ + ถ > ทีฆะ อ
 ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺย]
- ภาเชสฺสาม** **จักแบ่ง**
 ภชฺ ฐาตุ ในความแบ่ง, แจก, จําแนก + เณ ปัจจยฺย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ
 (กัตตุวจาก) + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มยฺ) [= ภชฺ + เณ + สฺสาม >
 ทีฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺย]

ภายติ

ย่อมลัว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวีภัตติ [= ภี + อ + ติ > แปลง อี เป็น เอ (เภา + อ + ติ),
แปลง เอ เป็น อาย (ภาย + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ภาย + อ
+ ติ)]

หมายเหตุ แปลง อี เป็น เอ (เพราะอำนาจของ อ ปัจจย) ด้วยสูตรว่า
อญฺเญสุ จ [กัจจ.๔๘๕ : ๔๓๔] และแปลง เอ ต่อ เป็น อาย (ไม่ใช่แปลง
เอ เป็น อย แล้วทีฆะ อ เป็น อา) ด้วยการแบ่งสูตร คือ เต อาวายา
ในสูตรว่า เต อาวายา การิตะ [กัจจ.๕๑๕ : ๕๔๑], ส่วนกรณีของ นยติ
(นี + อ + ติ), สยติ (สี + อ + ติ) เป็นต้น คือการแปลง อี เป็น เอ
ด้วย สูตร อญฺเญสุ จ เหมือนกัน แล้วแปลง เอ เป็น อย ด้วยสูตรว่า เอ อย
[กัจจ.๕๑๔ : ๔๙๑], นี่คือการแตกต่างกัน จึงขอฝากไว้ให้พิจารณา และเพื่อ
ระดับความรู้

ภายถ

จงกลัว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ
ปญฺจมีวีกัตติ (ตุมุเห) [= ภี + อ + ลี > แปลง อี เป็น เอ, แปลง เอ
เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ภายนฺติ

ย่อมลัว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= ภี + อ + อนฺติ > แปลง อี เป็น เอ, แปลง
เอ เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (ภาย + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจย]

ภายลี

ย่อมลัว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ลี
วัตตมานาวีภัตติ (ตุว) [= ภี + อ + ลี > แปลง อี เป็น เอ, แปลง เอ
เป็น อาย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

ภายาม

ย่อมลัว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม
วัตตมานาวีภัตติ (มย) [= ภี + อ + ม > แปลง อี เป็น เอ, แปลง เอ

เป็น อาย (กาย + อ + มิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิกัตติ]

กายามิ

ย่อมกลัว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิกัตติ (อหิ) [= ภี + อ + มิ > แปลง อี เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อาย (กาย + อ + มิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (กาย + อ + มิ), ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิกัตติ]

กายิ

กลัวแล้ว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชตัตตนิวิกัตติ [= ภี + อ + อี > แปลง อี แห่ง ภี ธาตุ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อาย (กาย + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (กาย + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิกัตติ เป็น อี]

กายิสฺสติ

จกกลัว

ภี ธาตุ ในความกลัว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันตนิวิกัตติ [= ภี + อ + อี + สฺสติ > แปลง อี แห่ง ภี ธาตุ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อาย (กาย + อ + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (กาย + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจัย]

กาวยติ

(ยัง...) ให้เจริญอยู่

ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิกัตติ [= ภู + ฌย + ติ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว, ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (ภาว + อย + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ภาว + อย + ติ)]

หมายเหตุ แปลง โอ เป็น อาว ด้วยสูตรว่า เต อาวายา การิเต [กัจจ.๕๑๕ : ๕๔๑]

กาวยิสฺสุ

(ยัง...) ให้เจริญแล้ว

ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + อึ อัชตัตตนิวิกัตติ [= ภู + ฌย + อึ > พฤทธิ อุ แห่ง ภู ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น

อว, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (ภาว + อย + อฺ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว และ อ ที่ ย) (ภาว + อย + อฺ), แปลง อฺ วิภัติ เป็น อีสฺ]

ภาวเย

(ยัง...) พึงให้เจริญ

ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัติ [= ภู + ฌย + เอยฺย > พฤทธิ อฺ แห่ง ภู ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจย (ภาว + อย + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ว และ อ ที่ ย) (ภาว + อย + เอยฺย), แปลง เอยฺย วิภัติ เป็น เอ]

ภาเวติ

(ยัง...) ย่อมให้เจริญ

ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= ภู + ฌ + ตี > พฤทธิ อฺ แห่ง ภู ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจย (ภาว + เอ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ภาว + เอ + ตี)]

ภาเวถ

(ยัง...) จงให้เจริญ

ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุมุเห) [= ภู + ฌ + ถ > พฤทธิ อฺ แห่ง ภู ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจย (ภาว + เอ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ภาว + เอ + ถ)]

ภาเวถ

(ยัง...) พึงให้เจริญ

ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + เอถ สัตตมวิภัติ [= ภู + ฌ + เอถ > พฤทธิ อฺ แห่ง ภู ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจย (ภาว + เอ + เอถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ภาว + เอ + เอถ), ลบ เอ สระหน้า]

ภาเวยฺย

(ยัง...) พึงให้เจริญ

ภู ฐาตุ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + เอถ สัตตมวิภัติ [= ภู + ฌ + เอถ > พฤทธิ อฺ แห่ง ภู ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจย (ภาว + เอ + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ภาว + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

ภาเวหิ	(ยัง...) จงให้เจริญ ภู ชาติ ในความมี, เป็น + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + หิ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ภู + ฌ + หิ > พฤทธิ ฐ แห่ง ภู ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจัย (ภาว + เอ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (ภาว + เอ + หิ)]
ภาส	จงกล่าว ภาส ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ภาส + อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]
ภาสติ	กล่าวอยู่ ภาส ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ภาส + อ + ติ]
ภาสนฺติ	ย่อมกล่าว ภาส ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ภาส + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ภาสเร	ย่อมเรียก ภาส ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ภาส + อ + อนฺติ > แปลง อนฺติ เป็น เร]
ภาสสิ	ย่อมกล่าว ภาส ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ภาส + อ + สิ]
ภาสสุ	จงกล่าว ภาส ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + สสุ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ภาส + อ + สสุ]
ภาสิตถ	กล่าวแล้ว ภาส ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + ตถ หิยัตตนิวิภัตติ [= ภาส + อ + อี + ตถ > ลบ อ

ปัจจัย], หรือลง อา อัชชัตตนิวิรัตติ และแปลง อา เป็น ตถ (ดู ภาสิตถ, ปณณายิตถ, สุธิตถ)

ภาสิสฺสติ จักกล่าว

ภาสฺ ชาติ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสติ ภาสสันติวิรัตติ [= ภาสฺ + อ + อิ + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

ภาสิสฺสามิ จักกล่าว

ภาสฺ ชาติ ในความถาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภาสสันติวิรัตติ (อหํ) [= ภาสฺ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

ภาสิสฺสํ จักกล่าว

ภาสฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสํ ภาสสันติวิรัตติ (อหํ) [= ภาสฺ + อ + อิ + สฺสํ > ลบ อ ปัจจัย]

ภาเส พึงกล่าว

ภาสฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= ภาสฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิรัตติ เป็น เอ]

ภาเสยฺย พึงกล่าว

ภาสฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= ภาสฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

ภิกฺขติ ย่อมขอ

ภิกฺข ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ภิกฺข + อ + ติ]

ภิกฺขตฺต จงแตก

ภิกฺ ชาติ ในความแตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฏฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + ตฺ ปัญจมีวิรัตติ [= ภิกฺ + ย + ตฺ > แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช]

ภิชฺชนฺตุ	จงแตก ภิทฺ ชาติ ในความแตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺตุ ปัญจมีวิภตฺติ [= ภิทฺ + ย + อนฺตุ > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]
ภิชฺชิ	หักแล้ว, แตกแล้ว, แยกแล้ว ภิทฺ ชาติ ในความหัก, แตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= ภิทฺ + ย + อี > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]
ภิชฺชิสฺสฺสฺติ	จักแตก ภิทฺ ชาติ ในความหัก, แตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสฺสฺติ ภวิสฺสันตฺวิภตฺติ [= ภิทฺ + ย + อี + สฺสฺสฺติ > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]
ภิชฺชิสฺสุ	แตกแล้ว ภิทฺ ชาติ ในความหัก, แตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อุ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= ภิทฺ + ย + อุ > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง อุ วิภตฺติ เป็น อีสฺสุ]
ภิชฺชเยย	พึงหัก ภิทฺ ชาติ ในความหัก, แตก + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมีวิภตฺติ [= ภิทฺ + ย + เอยฺย > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]
ภินฺทติ	ย่อมต่อ, ย่อมทำลาย ภิทฺ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตฺติ [= ภิทฺ + อ + ตี > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคฺคหิตเป็น ญ]
ภินฺทฺนฺติ	ย่อมทำลาย ภิทฺ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= ภิทฺ + อ + อนฺติ > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคฺคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย]

ภินุทิ

ทำลายแล้ว

ภินุ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= ภินุ + อ + อี > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ภินุทิสฺสติ

จักทำลาย

ภินุ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= ภินุ + อ + อี + สฺสติ >
ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ อ ปัจจัย]

ภินุทิสฺสาม

จักทำลาย

ภินุ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= ภินุ + อ + อี + สฺสาม
> ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ อ ปัจจัย]

ภินุทิสฺสามิ

จักทำลาย

ภินุ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ภินุ + อ + อี + สฺสามิ
> ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ อ ปัจจัย]

ภินุทิสฺสุ

ทำลายแล้ว

ภินุ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อุ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ภินุ + อ + อุ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

ภินุเทยฺย

พึงทำลาย

ภินุ ชาติ ในความทำลาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= ภินุ + อ + เอยฺย > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ อ ปัจจัย]

ภุณฺช

จงบริโภค

ภุช ชาติ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= ภุช + อ + หิ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ณ (ภุณฺช + อ + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]

ภณชติ	ย่อมกิน ภุ ชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ ฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= ภุ + อ + ตี > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ ต้นฐาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]
ภณชถ	จงเสวย ภุ ชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ ฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ภุ + อ + ถ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ ต้นฐาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]
ภณชนฺติ	ย่อมฉัน ภุ ชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ ฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ภุ + อ + อนฺติ > ลงนิคคหิตอาคม ที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย]
ภณชลิ	ย่อมเสวย ภุ ชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ ฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ลี วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= ภุ + อ + ลี > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ ต้นฐาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]
ภณชสฺสุ	จงบริโภค ภุ ชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ ฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสุ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= ภุ + อ + สฺสุ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ ต้นฐาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]
ภณชาเปติ	(ยัง...) ย่อมให้กิน ภุ ชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ตี วัตตมานา วิภัตติ [= ภุ + อ + สฺสุ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปลง นิคคหิตเป็น ญ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
ภณชาม	จะบริโภค ภุ ชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ ฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= ภุ + อ + ม > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ ต้นฐาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

ภุชฺชามิ **จะบริโภค**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= **ภุชฺ + อ + มิ** > ลงนิคคหิตอาคม
ที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ญ, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

ภุชฺชาหิ **จงบริโภค**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= **ภุชฺ + อ + หิ** > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ญ, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

ภุชฺชิ **บริโภคแล้ว**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= **ภุชฺ + อ + อี** > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ภุชฺชิสฺสติ **จักใช้สอย, จักฉัน, จักบริโภค**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= **ภุชฺ + อ + อี + สฺสติ** >
ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย]

ภุชฺชิสฺสนฺติ **จักฉัน**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= **ภุชฺ + อ + อี + สฺสฺนฺติ** >
ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย]

ภุชฺชิสฺสาม **จักบริโภค**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= **ภุชฺ + อ + อี + สฺสาม**
> ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย]

ภุชฺชิสฺสามิ **จักกิน**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโภค + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= **ภุชฺ + อ + อี + สฺสามิ**
> ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปรลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย]

ภุชฺชิสฺส **บริโศกแล้ว**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ อํ อชฺชัตตนิวิรัตติ [= ภุชฺ + อ + อํ > ลงนิกคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นฐาตุ, แปลงนิกคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสุ]

ภุชฺเชถ **พึงบริโศก**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอถ สัตตมวิรัตติ [= ภุชฺ + อ + เอถ > ลงนิกคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นฐาตุ, แปลงนิกคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจยฺ]

ภุชฺเชยฺย **พึงบริโศก**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= ภุชฺ + อ + เอยฺย > ลงนิกคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นฐาตุ, แปลงนิกคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจยฺ]

ภุชฺเชยฺยํ **พึงบริโศก**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยํ สัตตมวิรัตติ (อหํ) [= ภุชฺ + อ + เอยฺยํ > ลงนิกคหิตอาคม
ที่พยัญชนะต้นฐาตุ, แปลงนิกคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจยฺ]

ภุชฺเชยฺยํ **พึงบริโศก**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโศก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุฐ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยํ สัตตมวิรัตติ [= ภุชฺ + อ + เอยฺยํ > ลงนิกคหิตอาคมที่พยัญชนะ
ต้นฐาตุ, แปลงนิกคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจยฺ]

โภเชถ **(ยัง...) จงให้เสวย**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโศก + เณ ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปญฺจมีวิรัตติ
(ตุมฺเห) [= ภุชฺ + เณ + ถ > พฤทธิ อู แห่ง ภุชฺ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณ
แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โภเชนฺติ **(ยัง...) ย่อมให้บริโศก**
ภุชฺ ฐาตุ ในความบริโศก + เณ ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานา
วิรัตติ [= ภุชฺ + เณ + อนฺติ > พฤทธิ อู แห่ง ภุชฺ ฐาตุ เป็น โอ,
ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โมเชล (ยัง...) ให้บริโภคนแล้ว
ภุช ฐาตุ ในความบริโภคน + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + ส อากม + อี
อชชัตตนิวิภตติ [= ภุช + เณ + ส + อี > พฤทธิ อู แห่ง ภุช ฐาตุ เป็น
โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

โมเชล (ยัง...) ให้บริโภคนแล้ว
ภุช ฐาตุ ในความบริโภคน + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + ส อากม + อู
อชชัตตนิวิภตติ [= ภุช + เณ + ส + อู > พฤทธิ อู แห่ง ภุช ฐาตุ เป็น
โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

โมเชลล (ยัง...) จักให้บริโภคน, จักให้ฉน
ภุช ฐาตุ ในความบริโภคน + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + สลล ภวิสสันติ
วิภตติ (ตุว) [= ภุช + เณ + สลล > พฤทธิ อู เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจย]

โมเชลลล (ยัง...) จักให้บริโภคน, จักให้เสวย
ภุช ฐาตุ ในความบริโภคน + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + สลลล ภวิสสันติ
วิภตติ (มย) [= ภุช + เณ + สลลล > พฤทธิ อู เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจย]

โมเชลลลล (ยัง...) จักให้บริโภคน, จักให้ฉน
ภุช ฐาตุ ในความบริโภคน + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + สลลลล ภวิสสันติ
วิภตติ (อห) [= ภุช + เณ + สลลลล > พฤทธิ อู เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง
เณ ปัจจย]

โมเชล (ยัง...) จงให้บริโภคน, จงให้เสวย
ภุช ฐาตุ ในความบริโภคน + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวจาก) + หิ ปญจมีวิภตติ
(ตุว) [= ภุช + เณ + หิ > พฤทธิ อู เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย]

ม

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุक्रमกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ม อักษร

มกุชียีสุ

เปื่อนแล้ว

มกุช ฐาตุ ในความทา, ลูบไล่, ลบหลู่ + อิ อาคม + ฌย ปัจจัย
ประจำหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อุม อัสซัตตนิวิภัตติ [= มกุช + อิ +
ฌย + อุม > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (มกุช + อิ + อย + อี),
ลบสระหลัง (อ ที่ อย) (มกุช + อิ + ย + อุม), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (มกุช
+ อิ + ย + อุม), แปลง อุม วิภัตติ เป็น อีส]

มจฺจรายติ

ย่อมประพตติตระหนี่

มจฺจร ศัพท์ (ตระหนี่) + อาย ปัจจัย (กลุ่ม อาย อีย ปัจจัย ลงในอรรถ
ประพตติ) (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= มจฺจร + อาย + ติ >
ลบสระหน้า (อ ที่ ร) (มจฺจร + อาย + ติ)]

มชฺชติ

ย่อมเมา

มชฺ ฐาตุ ในความเมา, ประมาท + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิว ฐาตุ
(กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= มชฺ + ย + ติ > แปลง ฌ
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชช]

มณฑติ**ย่อมนำคัญ**

มนุ ชาติ ในความรู้-เข้าใจ-สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + ตี วัตตมานาวิกัตติ [= มนุ + ย + ตี > แปลง นุ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ญ]

มณฑถ**ย่อมนำคัญ**

มนุ ชาติ ในความรู้-เข้าใจ-สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + ถ วัตตมานาวิกัตติ (ตุเม) [= มนุ + ย + ถ > แปลง นุ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ญ]

มณฑนตุ**จงสำคัญ**

มนุ ชาติ ในความรู้-เข้าใจ-สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + อนุตุ ปัญจมีวิกัตติ [= มนุ + ย + ตุ > แปลง นุ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ญ]

มณฑลี**ย่อมนำคัญ**

มนุ ชาติ ในความรู้-เข้าใจ-สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + ลี วัตตมานาวิกัตติ (ตุว) [= มนุ + ย + ลี > แปลง นุ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ญ]

มณฑาม**ย่อมนำคัญ**

มนุ ชาติ ในความรู้, เข้าใจ, สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + ม วัตตมานาวิกัตติ (มย) [= มนุ + ย + ม > แปลง นุ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ญ, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มี วิกัตติ]

มณฑามิ**ย่อมนำคัญ**

มนุ ชาติ ในความรู้, เข้าใจ, สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + มิ วัตตมานาวิกัตติ (อห) [= มนุ + ย + มิ > แปลง นุ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ญ, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มี วิกัตติ]

มณฑิตถ**สำคัญแล้ว**

มนุ ชาติ ในความรู้, เข้าใจ, สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุจาก) + อี อาคม + ตถ อัชชัตตนิวิกัตติ (ตุเม) [= มนุ + ย + อี + ตถ > แปลง นุ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ญ, ลบสระหน้า (อ ที่ ญ)]

มณณิมหา	สำคัญแล้ว มนุ ชาติ ในความรู้, เข้าใจ, สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อี อากม + มหา อัชชัตตนีวิรัตติ (มย) [= มนุ + ย + อี + มหา > แปลง นุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ญณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ญ)]
มณณิสฺสลิ	จักสำคัญ มนุ ชาติ ในความรู้, เข้าใจ, สำคัญ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อี อากม + สฺสลิ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุว) [= มนุ + ย + อี + สฺสลิ > แปลง นุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ญณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ญ)]
มทฺทนฺตุ	จงเหยียบ จงย่ำยี มทฺท ชาติ ในความเหยียบ, ย่ำยี, ขยี้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปัญจมีวิรัตติ [= มทฺท + อ + อนฺตุ > ลบ อ ปัจจัย]
มทฺทาเปถ	(ยัง...) จงให้เหยียบ มทฺท ชาติ ในความเหยียบ, ย่ำยี, ขยี้ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุเม) [= มทฺท + ณาเป + ถ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
มทฺทามิ	จะขยี้ มทฺท ชาติ ในความเหยียบ, ย่ำยี, ขยี้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อห) [= มทฺท + อ + มิ > ที่ชะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิรัตติ]
มทฺทิตฺถ	เหยียบแล้ว มทฺท ชาติ ในความเหยียบ, ย่ำยี, ขยี้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อากม + ตฺถ อัชชัตตนีวิรัตติ (ตุเม) [= มทฺท + อ + อี + ตฺถ > ลบ อ ปัจจัย]
มทฺทิสฺสนฺติ	จักเหยียบ มทฺท ชาติ ในความเหยียบ, ย่ำยี, ขยี้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิรัตติ [= มทฺท + อ + อี + สฺสคามิ > ลบ อ ปัจจัย]

มทฺเทยฺยํ	พึงเหยียบ มทฺ ฐาตุ ในความเหยียบ, ย่ำยี, ขยี้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ [= มทฺ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจยฺ]
มนสิกโรติ	ย่อมกระทำไว้ในใจ มนสิ ศัพท์ (ในใจ) + กร ฐาตุ ในความกระทำ + โอ ปัจจยฺ ประจําหมวด ตนฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= มนสิ + กร + โอ + ติ]
มนตฺยิ	กระซิบแล้ว มนตฺ ฐาตุ ในความปรึกษา + ฌย ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺร ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= มนตฺ + ฌ + อี > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจยฺ (มนตฺ + อย + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
มนตฺยิสฺส	ปรึกษากันแล้ว มนตฺ ฐาตุ ในความปรึกษา + ฌย ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺร ฐาตุ (กัตตุวาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= มนตฺ + ฌ + อํ > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจยฺ (มนตฺ + อย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
มนฺเตยฺย	พึงปรึกษา มนตฺ ฐาตุ ในความปรึกษา + ฌ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺร ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= มนตฺ + ฌ + เอยฺย > ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจยฺ (มนตฺ + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]
มนฺเตสิ	ปรึกษาแล้ว มนตฺ ฐาตุ ในความปรึกษา + ฌ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺร ฐาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= มนตฺ + ฌ + สฺ + อี > ลบ ฌ แห่ง ฌ ปัจจยฺ (มนตฺ + เอ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
มรตฺ	จงตาย มร ฐาตุ ในความตาย + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + ตฺ ปัญจมิวิภัตติ [= มร + อ + ตฺ]

มรฺนฺติ	ย่อมตาย มรฺ ฌาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฌาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= มรฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
มริสฺสฺติ	จักตาย มรฺ ฌาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฌาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= มรฺ + อ + อี + สฺสฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
มริสฺสฺสฺติ	จักตาย มรฺ ฌาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฌาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสฺสฺติ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= มรฺ + อ + อี + สฺสฺสฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
มริสฺสฺสาม	จักตาย มรฺ ฌาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฌาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= มรฺ + อ + อี + สฺสฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]
มริสฺสฺสามิ	จักตาย มรฺ ฌาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฌาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= มรฺ + อ + อี + สฺสฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
มริสฺ	ตายแล้ว มรฺ ฌาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฌาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= มรฺ + อ + อํ > แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
มาเปลิ	เนรมิตแล้ว มาปฺ ฌาตุ ในความเนรมิต, สร้าง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรฺ ฌาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + สฺ อากม + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= มาปฺ + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (มาปฺ + เณ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

มาราเปสฺสติ (ยัง...) จักให้ตาย

มรุ ชาติ ในความตาย + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสติ ภาวิสสันติ
วิภัตติ [= มรุ + ณา + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ณาเป
(มารุ + อาเป + ตี)]

มาราเปสฺสาม (ยัง...) จักให้ตาย

มรุ ชาติ ในความตาย + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสาม ภาวิสสันติ
วิภัตติ (มยฺ) [= มรุ + ณาเป + สฺสาม > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ญ แห่ง ณาเป (มารุ + อาเป + สฺสาม)]

มาราเปสฺสามิ (ยัง...) จักให้ตาย

มรุ ชาติ ในความตาย + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสามิ ภาวิสสันติ
วิภัตติ (อหฺ) [= มรุ + ณาเป + สฺสามิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ญ แห่ง ณาเป (มารุ + อาเป + สฺสามิ)]

มาเรติ (ยัง...) ย่อมให้ตาย

มรุ ชาติ ในความตาย + ณา ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ
[= มรุ + ณา + ตี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ณา ปัจจัย]

มาเรถ (ยัง...) จงให้ตาย

มรุ ชาติ ในความตาย + ณา ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ
(ตุมุเห) [= มรุ + ณา + ถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ณา
ปัจจัย]

มาเรนฺติ (ยัง...) ย่อมให้ตาย

มรุ ชาติ ในความตาย + ณา ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ
[= มรุ + ณา + อนฺติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ณา ปัจจัย
(มารุ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

มาเรมิ (ยัง...) ย่อมให้ตาย

มรุ ชาติ ในความตาย + ณา ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ
(อหฺ) [= มรุ + ณา + มิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ณา
ปัจจัย]

- มาเรยฺย** (ยัง...) พึงให้ตาย
มรุ ชาติ ในความตาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + เอยฺย สัตตมวิวิฏติ (อหํ) [= มรุ + เณ + เอยฺย > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]
- มาเรลิ** (ยัง...) ให้ตายแล้ว
มรุ ชาติ ในความตาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิวิฏติ [= มรุ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย, รัสสะ อี วิวิฏติ เป็น อี]
- มาเรลฺลํ** (ยัง...) ให้ตายแล้ว
มรุ ชาติ ในความตาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อํ อชัตตนิวิวิฏติ [= มรุ + เณ + สฺ + อํ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]
- มาเรสฺสติ** (ยัง...) จักให้ตาย
มรุ ชาติ ในความตาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสติ ภวิสสันติวิวิฏติ [= มรุ + เณ + สฺสติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]
- มาเรสฺสนฺติ** (ยัง...) จักให้ตาย
มรุ ชาติ ในความตาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิวิฏติ [= มรุ + เณ + สฺสนฺติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]
- มาเรสฺสาม** (ยัง...) จักให้ตาย
มรุ ชาติ ในความตาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสาม ภวิสสันติวิวิฏติ (มยํ) [= มรุ + เณ + สฺสาม > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]
- มาเรสฺสามิ** (ยัง...) จักให้ตาย
มรุ ชาติ ในความตาย + เณ ปัจจย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิวิฏติ (อหํ) [= มรุ + เณ + สฺสามิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย]

มาเรหิ

(ยัง...) จงให้ตาย

มรุ ธาตุ ในความตาย + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว)
[= มรุ + เณ + หิ > ทิฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

มินาติ

ย่อมนับ

มา ธาตุ ในความนับ + นา ปัจจัย ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิรัตติ [= มา + นา + ติ > แปลง อา แห่ง มา ธาตุ เป็น อิ]

มินาถ

จงบับ

มา ธาตุ ในความนับ + นา ปัจจัย ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ
วัตตมานาวิรัตติ (ตุมุเห) [= มา + นา + ถ > แปลง อา แห่ง มา ธาตุ
เป็น อิ]

มิลายตุ

จงเหี้ยว

มิเล ธาตุ ในความเหี้ยว + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ตุ วัตตมานาวิรัตติ [= มิเล + อ + ตุ > แปลง เอ แห่ง มิเล ธาตุ
เป็น อาย (มิลาย + อ + ตุ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (มิลาย + อ + ตุ)]

มิลายิ

เหี้ยวแล้ว

มิเล ธาตุ ในความเหี้ยว + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= มิเล + อ + อี > แปลง เอ แห่ง มิเล ธาตุ
เป็น อาย (มิลาย + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (มิลาย + อ + อี),
ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อิ]

มียติ

ย่อมตาย

มรุ ธาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิรัตติ [= มรุ + อ + ติ > แปลง มรุ ธาตุ เป็น มีย]

มียนุติ

ย่อมตาย

มรุ ธาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ อนุติ วัตตมานาวิรัตติ [= มรุ + อ + อนุติ > แปลง มรุ ธาตุ เป็น
มีย (มีย + อ + อนุติ), ลบ อ ปัจจัย]

มียนตุ	จงตาย มรุ ธาตุ ในความตาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนตุ ปัญจมีวิภัติ [= มรุ + อ + อนตุ > แปลง มรุ ธาตุ เป็น มียุ (มียุ + อ + อนตุ), ลบ อ ปัจจัย]
มฺยจามิ	ย่อมเปลื้อง มฺย ธาตุ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัติ [= มฺย + ย + มิ > ลงนิคหิตอาคม ที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ณ, ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัติ]
มฺยจติ	ย่อมแผลต์ผล มฺย ธาตุ ในความแผลต์ผล + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= มฺย + ย + > แปลง ย ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ]
มฺยจติ	ย่อมพัน มฺย ธาตุ ในความพัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= มฺย + ย + > แปลง ย ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ]
มฺยจนฺติ	ย่อมพัน มฺย ธาตุ ในความพัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัติ [= มฺย + ย + อนฺติ > แปลง ย ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]
มฺยจสฺ	ย่อมพัน มฺย ธาตุ ในความพัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ วัตตมานาวิภัติ (ตฺว) [= มฺย + ย + สฺ > แปลง ย ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ]
มฺยจจิ	พันแล้ว มฺย ธาตุ ในความพัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัติ [= มฺย + ย + อี > แปลง ย ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ,

ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ
เป็น อี]

มฺจุจิสฺสติ

จักพฺน

มฺจุ ชาติ ในความพฺน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อาคม + สฺสติ ภาวิสสันตวิภัตติ [= มฺจุ + ย + อี + สฺสติ > แปลง จ
ที่สุดชาติกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจุ + อ + อี + สฺสติ),
ลบ อ ปัจจัย]

มฺจุจิสฺสถ

จักพฺน

มฺจุ ชาติ ในความพฺน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อาคม + สฺสถ ภาวิสสันตวิภัตติ (ตุมเห) [= มฺจุ + ย + อี + สฺสถ > แปลง
จ ที่สุดชาติกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจุ + อ + อี +
สฺสถ), ลบ อ ปัจจัย]

มฺจุจิสฺสนฺติ

จักพฺน

มฺจุ ชาติ ในความพฺน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันตวิภัตติ [= มฺจุ + ย + อี + สฺสนฺติ > แปลง จ
ที่สุดชาติกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจุ + อ + อี +
สฺสนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

มฺจุจิสฺสสิ

จักพฺน

มฺจุ ชาติ ในความพฺน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อาคม + สฺสสิ ภาวิสสันตวิภัตติ (ตฺว) [= มฺจุ + ย + อี + สฺสสิ > แปลง
จ ที่สุดชาติกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจุ + อ + อี +
สฺสสิ), ลบ อ ปัจจัย]

มฺจุจิสฺสาม

จักพฺน

มฺจุ ชาติ ในความพฺน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อาคม + สฺสาม ภาวิสสันตวิภัตติ (มย) [= มฺจุ + ย + อี + สฺสาม > แปลง
จ ที่สุดชาติกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจุ + อ + อี +
สฺสาม), ลบ อ ปัจจัย]

มฺจุจิสฺสามิ

จักพัน

มฺจุ ชาติ ในความผัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันตวิภัตติ (อหิ) [= มฺจุ + ย + อี + สฺสามิ >
แปลง จ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจ + อ + อี
+ สฺสามิ), ลบ อ ปัจจัย]

มฺจุจิสฺ

ไหลออกแล้ว

มฺจุ ชาติ ในความผัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ
อชัตตนิวิภัตติ [= มฺจุ + ย + อํ > แปลง จ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ,
ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจ + อ + อํ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ
เป็น อีสฺ]

มฺจุเจยฺย

พึงพัน

มฺจุ ชาติ ในความผัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= มฺจุ + ย + เอยฺย > แปลง จ ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจ + อ + เอยฺย), ลบ อ ปัจจัย]

มฺจุเจยฺยํ

พึงพัน

มฺจุ ชาติ ในความผัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยํ สัตตมวิภัตติ (อหิ) [= มฺจุ + ย + เอยฺยํ > แปลง จ ที่สุดธาตุ
กับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (มฺจุจ + อ + เอยฺยํ), ลบ อ ปัจจัย]

มฺญจ

จงปล่อย, จงเปลื้อง

มฺจุ ชาติ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ
(กัตตุวจาก) + หิ ภาณุมวิภัตติ (ตุว) [= มฺจุ + อ + หิ > ลงนิคหิต
อาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ญ, ลบ หิ วิภัตติ]

มฺญจติ

ยอมปล่อย, ยอมเปลื้อง, ยอมสยาย

มฺจุ ชาติ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ชาติ
(กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= มฺจุ + อ + ติ > ลงนิคหิตอาคม
ที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ญ]

มฺญจสิ

ย่อมลละ

มฺจุ ธาตุ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภตฺติ (ตุว) [= มฺจุ + อ + สิ > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคฺคหิตเป็น ญ]

มฺญจิ

เปล่งแล้ว, ปล่อยแล้ว

มฺจุ ธาตุ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= มฺจุ + อ + อี > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคฺคหิตเป็น ญ (มฺญจุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

มฺญจิสฺสามิ

จกปล่อย

มฺจุ ธาตุ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภาวีสสันตฺวิภตฺติ (อห) [= มฺจุ + อ + อี + สฺสามิ > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคฺคหิตเป็น ญ (มฺญจุ + อ + อี + สฺสามิ), ลบ อ ปัจจัย]

มฺญจิสฺสุ

เปล่งแล้ว, ปล่อยแล้ว

มฺจุ ธาตุ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อฺ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= มฺจุ + อ + อฺ > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคฺคหิตเป็น ญ (มฺญจุ + อ + อฺ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ วิภตฺติ เป็น อีสฺ]

มฺญเจถ

พึงปล่อย

มฺจุ ธาตุ ในความปล่อย, เปลื้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด รฺฐ ธาตุ (กัตตุวาจก) + เถ สัตตมฺวิภตฺติ [= มฺจุ + อ + เถ > ลงนิคฺคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคฺคหิตเป็น ญ (มฺญจุ + อ + เถ), ลบ อ ปัจจัย]

มฺนาคิ

ย่อมรู้

มฺ ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด กี ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= มฺ + นา + ติ]

มยุหฺนฺติ	ย่อมมีดมัว มฺหฺ ชาติ ในความหลง + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิวฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= มฺหฺ + ย + อนฺติ > แปลง หฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ยุหฺ, ลบสระหน้า (อ ที่ ห) (มฺยุหฺ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจยฺ]
โมกฺขนฺติ	ย่อมหลุดพ้น, ย่อมพ้น โมกฺข ชาติ ในความหลุดพ้น + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= โมกฺข + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจยฺ]
โมจยฺสฺ	แก้แล้ว, ปลดแล้ว มฺจ ชาติ ในความแก้, ปลดเปลื้อง + ณฺย ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อฺ อັชชตฺตนิวิภตฺติ [= มฺจ + ณฺย + อฺ > พทฺธิ อฺ แห่ง มฺจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง ณฺย ปัจจยฺ (โมจฺ + อย + อฺ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อฺ วิภตฺติ เป็น อีสุ]
โมเจจ	จงแก้ มฺจ ชาติ ในความแก้, ปลดเปลื้อง + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + ธ ญฺจมีวิภตฺติ [= มฺจ + เณ + ธ > พทฺธิ อฺ แห่ง มฺจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ]
โมเจสิ	แก้แล้ว, (ยัง...) ให้แก้แล้ว มฺจ ชาติ ในความแก้, ปลดเปลื้อง + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ (กัตตุวจาก)/ เณ ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อັชชตฺตนิวิภตฺติ [= มฺจ + เณ + สฺ + อี > พทฺธิ อฺ แห่ง มฺจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ, รสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]
โมเจสฺ	(ยัง...) ให้ปล่อยแล้ว มฺจ ชาติ ในความแก้, ปลดเปลื้อง + เณ ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อฺ อັชชตฺตนิวิภตฺติ [= มฺจ + เณ + สฺ + อฺ > พทฺธิ อฺ แห่ง มฺจ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ, แปลง อฺ วิภตฺติ เป็น อีสุ]

โมเจสุสามิ จักเปลื้อง

มฺจุ ชาติ ในความแก้, ปลดเปลื้อง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรุ ชาติ (กัตตุวาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหํ) [= มฺจุ + เณ + สุสามิ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺจุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

โมเจหิ จงแก้

มฺจุ ชาติ ในความแก้, ปลดเปลื้อง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จฺรุ ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุวํ) [= มฺจุ + เณ + หิ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺจุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

โมทติ ย่อมบันเทิง

มฺหฺ ชาติ ในความบันเทิง, ยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตติ วัตตมานาวิรัตติ [= มฺหฺ + อ + ตติ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺหฺ ชาติ เป็น โอ, ถ้า ป + โมทติ = ปโมทติ, อติ + โมทติ = อติโมทติ]

โมทนฺติ ย่อมบันเทิง

มฺหฺ ชาติ ในความบันเทิง, ยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= มฺหฺ + อ + อนฺติ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺหฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

โมhesสามิ (ยัง...) จักให้หลง

มฺหฺ ชาติ ในความหลง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหํ) [= มฺหฺ + เณ + สุสามิ > พฤทธิ อุ แห่ง มฺหฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

ย

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุक्रमกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ย อักษร

ยชนฺติ

ย่อมบูชา

ยชฺ ชาติ ในความบูชา + อ ปัจจยฺ ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิกัตติ [= ยชฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]

ยชามิ

ย่อมบูชา

ยชฺ ชาติ ในความบูชา + อ ปัจจยฺ ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิกัตติ (อหฺ) [= ยชฺ + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิกัตติ]

ยเชถ

พึงบูชา

ยชฺ ชาติ ในความบูชา + อ ปัจจยฺ ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอถ สัตตมวิวิกัตติ [= ยชฺ + อ + เอถ > ลบ อ ปัจจย]

ยณฺติ

ย่อมไป ย่อมถึง

ยา ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจยฺ ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิกัตติ [= ยา + อ + อนฺติ > ลบ อา แห่ง ยา ชาติ (ยฺ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจย (ยฺ + อนฺติ)]

ยมาม	ย่อมน้อยยับ ยมฺ ชาติ ในความน้อยยับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวีรํตติ (มย) [= ยมฺ + อ + ม > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วัตตติ]
ยาจติ	ย่อมนขอ ยาจฺ ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรํตติ [= ยาจฺ + อ + ตี]
ยาจถ	จงขอ ยาจฺ ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวีรํตติ (ตุมฺเห) [= ยาจฺ + อ + ถ]
ยาจนฺติ	ย่อมนขอ ยาจฺ ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรํตติ [= ยาจฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
ยาจาหิ	จงขอ ยาจฺ ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวีรํตติ [= ยาจฺ + อ + หิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วัตตติ]
ยาจิ	ทูลขอแล้ว ยาจฺ ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตถนีวีรํตติ [= ยาจฺ + อ + อี > รัสสะ อี วัตตติ เป็น อี]
ยาจิสฺสติ	จักขอ ยาจฺ ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวีรํตติ [= ยาจฺ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
ยาจิสฺสามิ	จักขอ ยาจฺ ชาติ ในความขอ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวีรํตติ (อหํ) [= ยาจฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]

ยาจีสุ	อ่อนนอนแล้ว, ขอแล้ว ยา จู ชาติ ในความอ่อนนอน, วิงวอน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิรัตติ [= ยา จู + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสุ]
ยาเจยฺยํ	พึงขอ ยา จู ชาติ ในความอ่อนนอน, วิงวอน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เยยฺยํ สัตตมวิรัตติ (อหํ) [= ยา จู + อ + เยยฺยํ > ลบ อ ปัจจัย]
ยาเจยฺยยาถ	พึงขอ ยา จู ชาติ ในความอ่อนนอน, วิงวอน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เยยฺยยาถ สัตตมวิรัตติ (ตุมฺเห) [= ยา จู + อ + เยยฺยยาถ > ลบ อ ปัจจัย]
ยาติ	ย่อมไป ยา ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ยา + อ + ติ]
ยาถ	จงไป ยา ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= ยา + อ + ถ]
ยาปยีสฺสุ	(ยัง...) ให้เป็นไปแล้ว ยา ชาติ ในความไป, ถึง + ณาปย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิรัตติ [= ยา + ณาปย + อํ > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ยา + อาปย + อํ), ลบ อา แห่ง ยา ชาติ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสุ]
ยาเปติ	(ยัง...) ย่อมให้เป็นไป ยา ชาติ ในความไป, ถึง + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= ยา + ณาเป + ติ > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ยา + อาเป + ติ), ลบ อา แห่ง ยา ชาติ]

ยาสิ	จะไป ยา ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= ยา + อ + สิ]
ยาหิ	จงไป ยา ชาติ ในความไป, ถึง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปญจมีวีรัตติ (ตุว) [= ยา + อ + หิ]
ยุชฺชติ	ย่อมควร ยุชฺ ชาติ ในความควร, เหมาะ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวีรัตติ [= ยุชฺ + ย + ตติ > แปลง ชฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชุช]
ยุชฺชนฺติ	ย่อมควร ยุชฺ ชาติ ในความควร, เหมาะ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= ยุชฺ + ย + อนฺติ > แปลง ชฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]
ยุชฺณณ	จรงบ ยุชฺ ชาติ ในความรบ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจก) + ณ วัตตมานาวีรัตติ (ตุมฺเห) [= ยุชฺ + ย + ณ > แปลง ชฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชุณ]
ยุณฺชติ	ย่อมพากเพียร ยุชฺ ชาติ ในความพากเพียร + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุชฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + ตติ วัตตมานาวีรัตติ [= ยุชฺ + อ + ตติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะ ต้นชาติ, แปลงนิคคหิตเป็น ณ]
ยุณฺชนฺติ	ย่อมเทียม ยุชฺ ชาติ ในความเทียม, ประกอบ + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุชฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= ยุชฺ + อ + อนฺติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจัย]

โยชยีส

เทียมแล้ว

ยฺษฺ ฐาตุ ในความเทียม, ประกอบ + ณย ปัจจยฺ ปรจํหฺมวต จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= ยฺษฺ + ณย + อํ > พฤทธิ อฺ แห่ง ยฺษฺ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง ณย ปัจจยฺ (โยษฺ + อย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

โยเชติ

ย่อมประกอบ

ยฺษฺ ฐาตุ ในความเทียม, ประกอบ + เณ ปัจจยฺ ปรจํหฺมวต จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ยฺษฺ + เณ + ติ > พฤทธิ อฺ แห่ง ยฺษฺ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (โยษฺ + เอ + ติ)]

โยเรถ

พึงรบ

ยฺรฺ ฐาตุ ในความรบ + เณ ปัจจยฺ ปรจํหฺมวต จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาก) + เอถ สัตตมวิภัตติ [= ยฺรฺ + เณ + ถ > พฤทธิ อฺ แห่ง ยฺรฺ ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (โยรฺ + เอ + เอถ), ลบ เอ สระหน้า]

ร

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในฉัมมปทัฏฐกถา หมวด ร อักษร

รกข

จงรักษา

รกขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ หิ ปญจมีวิรัตติ (ตุว) [= รกขุ + อ + หิ > ลบ หิ วิรัตติ]

รกขติ

ย่อมรักษา

รกขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ ตติ วัตตมานาวิรัตติ [= รกขุ + อ + ตติ]

รกขถ

จงรักษา

รกขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ ถ ปญจมีวิรัตติ (ตุเมเห) [= รกขุ + อ + ถ]

รกขนฺติ

ย่อมรักษา

รกขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= รกขุ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

รกุขลิ	ย่อมรักษา รกุขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= รกุขุ + อ + ลี]
รกุขาเปถ	(ยัง...) จงให้รักษา รกุขุ ธาตุ ในความรักษา + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวีรัตติ (ตุมุเห) [= รกุขุ + ณาเป + ถ > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (รกุขุ + อาเป + ถ)]
รกุขาเปลิ	(ยัง...) ให้รักษาแล้ว รกุขุ ธาตุ ในความรักษา + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวีรัตติ [= รกุขุ + ณาเป + สุ + อี > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (รกุขุ + อาเป + สุ + อี), รัสสะ อี วีรัตติ เป็น อี]
รกุขามิ	ย่อมรักษา รกุขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหฺ) [= รกุขุ + อ + มิ > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วีรัตติ]
รกุขาหิ	จงรักษา รกุขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวีรัตติ (ตุว) [= รกุขุ + อ + หิ > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ หิ วีรัตติ]
รกุขิสฺสติ	จักรรักษา รกุขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวีรัตติ [= รกุขุ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
รกุขิสฺสถ	จักรรักษา รกุขุ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวีรัตติ (ตุมุเห) [= รกุขุ + อ + อี + ถ > ลบ อ ปัจจัย]

รกขิสฺสลิ	จักรรักษา รกขุ ชาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= รกขุ + อ + อิ + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจัย]
รกขิสฺสสาม	จักรรักษา รกขุ ชาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= รกขุ + อ + อิ + สฺสสาม > ลบ อ ปัจจัย]
รกขิสฺสสามิ	จักรรักษา รกขุ ชาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= รกขุ + อ + อิ + สฺสสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
รกขิสฺ	รักษาแล้ว รกขุ ชาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= รกขุ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
รกฺเข	พึงรักษา รกขุ ชาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= รกขุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]
รกฺเขถ	พึงรักษา รกขุ ชาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก) + เอถ สัตตมวิภัตติ [= รกขุ + อ + เอถ > ลบ อ ปัจจัย]
รกฺเขยฺย	พึงรักษา รกขุ ชาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= รกขุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

รกุเขยยาสิ	พึงรักษา รกุฯ ธาตุ ในความรักษา + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยยาสิ สัตตมีวิรัตติ (ตุว) [= รกุฯ + อ + เอยยาสิ > ลบ อ ปัจจัย]
รขติ	ย่อมกำหนด รขฯ ธาตุ ในความกำหนด + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตติ วัตตมานาวิรัตติ [= รขฯ + อ + ตติ] หมายเหตุ ธาตุป.๓๑๕ แสดงเป็น รณข (รณข) ธาตุ ในความยอม; กำหนด, ยินดี จัดลงในหมวด ภู ธาตุ และให้ อ. ว่า รขติ, รณขติ เป็นต้น แสดงว่า ที่ป็น รขติ คงลบ ณ (รณข > รข), ในที่นี้ แสดงเป็น รขฯ ธาตุเลยทีเดียว
รขนตุ	จงกำหนด รขฯ ธาตุ ในความกำหนด + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนตุ ปัญจมีวิรัตติ [= รขฯ + อ + อนตุ > ลบ อ ปัจจัย]
รณขิยนติ	ย่อมยินดี รณขฯ ธาตุ ในความกำหนด + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิรัตติ [= รณขฯ + ย + อนติ > ลง อิ อาคม หลังธาตุ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
รณฺธยํ	ระรานแล้ว (แปลตาม คณฐีพระธัมมปทัฏฐกถา ยกศัพท์แปล ภาค ๗ หน้า ๓๖ - มา รณฺธยํ = อย่าระรานแล้ว) หมายเหตุ รณฺธยํ นี้ พบตัวอย่างประโยคใน ธ.อ.๗/๒๐-๒๑ (คาถา) ว่า มา ตํ โลโภ อธมฺโม จ จิรํ ทุกฺขาย รณฺธยํ (แก้อรธ) แก้วว่า มา ฆ่าตนฺตุ มา มทุหนฺตุ (จงอย่าฆ่า คือว่า จงอย่าอย่ายี้) รณฺธฯ ธาตุ ในความระราน + ณย ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= รณฺธฯ + ณย + อํ > ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (รณฺธฯ + อย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

อีกนัยหนึ่ง จงระราน (มติของบุญสืบ อินสาร). รธ ธาตุ ในความระราน, เบียดเบียน + อ ปัจจัย ประจําหมวด รธ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนตุ ปัญจมี วิภัตติ [= รธ + อ + อนตุ > ลงนิคคหิตที่พยัญชนะต้นธาตุ แล้วแปลง นิคคหิตเป็น นุ เพราะ ธ อยู่หลัง, แปลง อนตุ เป็น युง] (ดู ปทานุกรมกิริยา อาขยาต ธรรมบทภาค ๕ - ๘ ของ บุญสืบ อินสาร หน้า ๒๔๘)

หมายเหตุ รนุญํ นี้ พบตัวอย่างประโยคใน ธ.อ.๗/๒๐-๒๑ (คาถา) ว่า

มา ตํ โลโก อธมโม จ จิรํ ทุกขาย รนุญํ

(แก้อรธ) แก้วมา ฆาเตนตุ มา มทุทนต์ (จงอย่าฆ่า คือว่า จงอย่าย่ำยี)

รมติ

ย่อมยินดี

รม ธาตุ ในความยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฐ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= รม + อ + ติ]

รมนฺติ

ย่อมยินดี

รม ธาตุ ในความยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฐ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= รม + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

รมยนฺติ

(ยัง...) ย่อมให้ยินดี

รม ธาตุ ในความยินดี + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานา วิภัตติ [= รม + ฌย + อนฺติ > ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (รม + อย + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

รเมสฺสนฺติ

จักยินดี

รม ธาตุ ในความยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฐ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= รม + อ + สฺสนฺติ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ]

รวติ

ย่อมร้อง

ร ธาตุ ในความร้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฐ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ร + อ + ติ > พกฺทธี อ แห่ง ร ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (รว + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

รวิ

ร้องแล้ว

รุ ธาตุ ในความร้อง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี
อัชัตตนิวิรัตติ [= รุ + อ + อี > พฤทธิ์ อุ แห่ง รุ ธาตุ เป็น โอ,
แปลง โอ เป็น อว (รว + อ + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ว), รัสสะ อี วิรัตติ
เป็น อี]

ริณฺจนฺติ

ย่อมละทิ้ง

ริจุ ธาตุ ในความละ, ทิ้ง, ถ่าย, ระบาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฐ ธาตุ
(กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ริจุ + อ + อนฺติ > ลงนิคคหิต
อาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ (ริณฺจ + อ + อนฺติ), ลบ อ
ปัจจัย]

รุจฺจติ

(อัน...) ย่อมชอบใจ

รุจุ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ + ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + ติ วัตตมานา
วิรัตติ [= รุจุ + ย + ติ > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ]

รุจฺจเต

ย่อมชอบใจ

รุจุ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิวิ ธาตุ
(กัตตุวจาก) + เต วัตตมานาวิรัตติ [= รุจุ + ย + เต > แปลง จุ
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ]

รุจฺจิจิ

(อัน...) ชอบใจแล้ว

รุจุ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ + ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + อี อัชัตตนิวิรัตติ
[= รุจุ + ย + อี > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ, ลบสระหน้า
(อ ที่ จ) (รุจฺจ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

รุจฺจิตฺถ

ชอบใจแล้ว

[ตัวอย่างประโยค : มา โว อาวุโส เอวํ รุจฺจิตฺถ (ธ.อ.๑/๑๒) (แปล
ดูหมายเหตุ)]

- รุจุ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิวิ ธาตุ
(กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตฺถ อัชัตตนิวิรัตติ (โว แทน ตุมฺเห)
[= รุจุ + ย + อี + ตฺถ > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ,
ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

- รุจุ ชาติ ในความยินดี, ชอบใจ + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถุ หยัตตนิวิรัตติ (โส/คมน - ดูหมายเหตุต่อไป) [= รุจุ + ย + อี + ตถุ > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)], หรือ ลง อา อัชชัตตนิวิรัตติ และแปลง อา เป็น ตถุ (ดู ภาสิตถุ, อภาสิตถุ, ปณณายิตถุ, สุธิตถุ)

หมายเหตุ ประโยคนี้ (มา โว อวุโส เอว รุจจิตถุ) ดร.อุทิส ศิริวรรณ [๒๕๕๐ : ๑๒] แปลว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (อ.การไป) อย่างนั้น อย่าชอบใจแล้ว แก่ท่าน ท. (คมน เป็นประธาน) และลงในเชิงอรรถว่า หรือ แปลอีกสำนวนหนึ่งว่า อ.ท่าน ท. อย่าชอบใจแล้ว อย่างนั้น (โว เป็นประธาน) ซึ่งแปลเป็นกัตตุวจากทั้ง ๒ ประโยค

ส่วน ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๔๙๗ ยกตัวอย่างประโยคว่า อัชชัตตนิวิรัตติ : มา โว รุจจิตถุ คมน. (ขุ.ชา. ๒๘/๓๔๒) (แปลว่า) ท่าน ท. อย่าชอบใจ ซึ่งการไปเลย (โว เป็นประธาน เช่นกัน)

รุชติ

เสียดแทงอยู่

รุช ชาติ ในความเสียดแทง + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตติ วัตตมานาวิรัตติ [= รุช + อ + ตติ]

รุชชติ

ย่อมเสียดแทง

รุช ชาติ ในความเสียดแทง (ชาติวตถ.๓๕๓) + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ตติ วัตตมานาวิรัตติ [= รุช + ย + ตติ > แปลง ชุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช]

รุชชุนติ

ย่อมเสียดแทง

รุช ชาติ ในความเสียดแทง + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิรัตติ [= รุช + ย + อนติ > แปลง ชุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

รุชชีสุ

เสียดแทงแล้ว

รุช ชาติ ในความเสียดแทง + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก, ชาติวตถ.๓๕๓) + อู อัชชัตตนิวิรัตติ [= รุช + ย + อู > แปลง ชุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง อู วิรัตติ เป็น อีสุ]

รหฺติ

ย่อมงอก

รหฺ ฐาตุ ในความงอก + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิริกฺตติ [= รหฺ + อ + ติ]

โรเจถ

ย่อมชอบใจ, ย่อมพอใจ

รหฺ ฐาตุ ในความชอบใจ + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ ถ วัตตมานาวิริกฺตติ (ตุเมฺ) [= รหฺ + เณ + ถ > พฤทธิ อู แห่ง รหฺ
ฐาตุ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โรเจมิ

ย่อมชอบใจ, ย่อมพอใจ

รหฺ ฐาตุ ในความชอบใจ + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ มิ วัตตมานาวิริกฺตติ (อหฺ) [= รหฺ + เณ + มิ > พฤทธิ อู แห่ง รหฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โรเจสิ

ย่อมชอบใจ

รหฺ ฐาตุ ในความชอบใจ + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ สิ วัตตมานาวิริกฺตติ (ตุวฺ) [= รหฺ + เณ + สิ > พฤทธิ อู แห่ง รหฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โรเจสฺสติ

จักชอบใจ

รหฺ ฐาตุ ในความชอบใจ + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ สฺสติ ภวิสฺสันติวิริกฺตติ [= รหฺ + เณ + สฺสติ > พฤทธิ อู แห่ง รหฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โรทติ

ย่อมร้องไห้

รหฺ ฐาตุ ในความร้องไห้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ ติ วัตตมานาวิริกฺตติ [= รหฺ + อ + ติ > พฤทธิ อู แห่ง รหฺ ฐาตุ
เป็น โอ]

โรทถ

ย่อมร้องไห้

รหฺ ฐาตุ ในความร้องไห้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ ถ วัตตมานาวิริกฺตติ (ตุเมฺ) [= รหฺ + อ + ถ > พฤทธิ อู แห่ง รหฺ
ฐาตุ เป็น โอ]

โรทนต์ **ย่อมร้องไห้**
รฺทฺ ชาติ ในความร้องไห้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= รฺทฺ + อ + อนฺติ > พทฺธิ อฺ แห่ง รฺทฺ ชาติ
เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย]

โรทล **ย่อมร้องไห้**
รฺทฺ ชาติ ในความร้องไห้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ลี วัตตมานาวิภตฺติ (ตุว) [= รฺทฺ + อ + ลี > พทฺธิ อฺ แห่ง รฺทฺ ชาติ
เป็น โอ]

โรทาเปถ **(ยัง...) จงให้ร้องไห้**
รฺทฺ ชาติ ในความร้องไห้ + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปญฺจมีวิภตฺติ
(ตุเมเห) [= รฺทฺ + อ + ถ > พทฺธิ อฺ แห่ง รฺทฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ
แห่ง ณาเป ปัจจย (โรทฺ + อาเป + ถ)]

โรทาม **ย่อมร้องไห้**
รฺทฺ ชาติ ในความร้องไห้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ม วัตตมานาวิภตฺติ (มย) [= รฺทฺ + อ + ม > พทฺธิ อฺ แห่ง รฺทฺ ชาติ
เป็น โอ, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภตฺติ]

โรทามิ **ย่อมร้องไห้**
รฺทฺ ชาติ ในความร้องไห้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ มิ วัตตมานาวิภตฺติ (อห) [= รฺทฺ + อ + มิ > พทฺธิ อฺ แห่ง รฺทฺ ชาติ
เป็น โอ, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตฺติ]

โรท **ร้องไห้แล้ว**
รฺทฺ ชาติ ในความร้องไห้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อี อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= รฺทฺ + อ + อี > พทฺธิ อฺ แห่ง รฺทฺ ชาติ
เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภตฺติ เป็น อี]

โรทิสฺสติ **จกกร้องไห้**
รฺทฺ ชาติ ในความร้องไห้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อี อาคม + สฺสติ ภวิสฺสันติวิภตฺติ [= รฺทฺ + อ + อี + สฺสติ > พทฺธิ
อฺ แห่ง รฺทฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจย]

โรทิสฺ

ร้องให้แล้ว

รฺทฺ ฐาตุ ในความร้องไห้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อํ อักษรต้นวิภัติ [= รฺทฺ + อ + อํ > พฤทธิ อฺ แห่ง รฺทฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อํ วิภัติ เป็น อีสฺ]

โรปาเปนฺติ

(ยัง...) ย่อมให้ปลูก

รฺปฺ ฐาตุ ในความปลูก + ณาเป ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานา
วิภัติ [= รฺปฺ + ณาเป + อนฺติ > พฤทธิ อฺ แห่ง รฺปฺ ฐาตุ เป็น โอ,
ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจยฺ (โรปฺ + อาเป + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

โรปาเปลิ

(ยัง...) ให้ปลูกแล้ว

รฺปฺ ฐาตุ ในความปลูก + ณาเป ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี
อักษรต้นวิภัติ [= รฺปฺ + ณาเป + สฺ + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง รฺปฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจยฺ (โรปฺ + อาเป + สฺ + อี), รัสสะ อี
วิภัติ เป็น อี]

โรเปติ

ย่อมปลูก

รฺปฺ ฐาตุ ในความปลูก + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ติ วัตตมานาวิภัติ [= รฺปฺ + เณ + ติ > พฤทธิ อฺ แห่ง รฺปฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

โรเปนฺติ

ย่อมปลูก

รฺปฺ ฐาตุ ในความปลูก + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ติ วัตตมานาวิภัติ [= รฺปฺ + เณ + อนฺติ > พฤทธิ อฺ แห่ง รฺปฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (โรปฺ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

โรเปหิ

จงปลูก

รฺปฺ ฐาตุ ในความปลูก + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ หิ ปัญจมีวิภัติ (ตุว) [= รฺปฺ + เณ + หิ > พฤทธิ อฺ แห่ง รฺปฺ ฐาตุ
เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (โรปฺ + เอ + หิ)]

ล

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในฉัมมปทัฏฐกถา หมวด ล อักษร

ลคฺคตุ

จงคล้อง

ลคฺคฺ ฐาตุ ในความคล้อง + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= ลคฺคฺ + อ + ตฺ]

ลคฺคนฺติ

ย่อมน้อง

ลคฺคฺ ฐาตุ ในความคล้อง + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ลคฺคฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

ลคฺคาเปยฺย

(ยัง...) พึงให้ช้อง

ลคฺคฺ ฐาตุ ในความคล้อง + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมี
วิภัตติ [= ลคฺคฺ + ณาเป + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ลคฺคฺ
+ อาเป + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า (เอ ที่ เป)]

ลคฺคิ

ติดแล้ว

ลคฺคฺ ฐาตุ ในความคล้อง + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ อี อัชตตนิวิภัตติ [= ลคฺคฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

ลจฺฉลิ

จักได้

ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= ลภฺ + อ + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจยิ
(ลภฺ + สฺสลิ), แปลง สฺส แห่ง สฺสลิ วิภัตติ เป็น ฉ (ลภฺ + ฉลิ), แปลง ภู
ที่สุดชาติเป็น จ (ลจฺ + ฉลิ)]

หมายเหตุ วิธีการทำตัวนี้ ทำด้วยสูตร วสลมโต ภวิสสนตีสฺสสฺส โฉ
จตุตมโนโต ฉ [นิติ.สุตต.๙๖๙, ดู ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๕๕],
หรือจะว่าแปลง ลภฺ ชาติ เป็น ลจฺฉ และ ลบ สฺส แห่ง สฺสลิ (เหลือเพียง
ลิ) ก็ได้ (ตามที่เรียนกันมาในบาลีสันนามหลวง)

ลจฺฉามิ

จักได้

ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ลภฺ + อ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจยิ
(ลภฺ + สฺสลิ), แปลง สฺส แห่ง สฺสามิ วิภัตติ เป็น ฉ (ลภฺ + ฉามิ),
แปลง ภู ที่สุดชาติเป็น จ (ลจฺ + ฉามิ), หรือ แปลง ลภฺ ชาติ เป็น ลจฺฉ,
ลบ สฺส แห่ง สฺสามิ, ลบ อ ปัจจยิ]

ลชฺชติ

ย่อมละอาย

ลชฺช ชาติ ในความละอาย + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ลชฺช + อ + ติ > ลบ อ ปัจจยิ]

ลชฺชนฺติ

ย่อมละอาย

ลชฺช ชาติ ในความละอาย + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ลชฺช + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจยิ]

ลชฺชเร

ย่อมละอาย

ลชฺช ชาติ ในความละอาย + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ลชฺช + อ + อนฺติ > แปลง อนฺติ เป็น เร]

ลชฺชาเปมิ

(ยัง...) ย่อมให้ละอาย

ลชฺช ชาติ ในความละอาย + ฉาเป ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก)
+ มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= ลชฺช + ฉาเป + มิ > ลบ ฉ แห่ง ฉาเป
ปัจจยิ]

- ลขุชาเปลิ** (ยัง...) ย่อมให้ละอาย
 ลขุ ชาตุ ในความละอาย + ณาเป ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก)
 + ลี วัตตมานาวีรัตติ (ตุวิ) [= ลขุ + ณาเป + ลี > ลบ ญ แห่ง ณาเป
 ปัจจัย]
- ลขุชาเปลิ** (ยัง...) ให้ละอายแล้ว
 ลขุ ชาตุ ในความละอาย + ณาเป ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก)
 + สุ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ลขุ + ณาเป + สุ + อี >
 ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- ลขุขามี** ย่อมละอาย
 ลขุ ชาตุ ในความละอาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก)
 + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อห) [= ลขุ + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ
 มิ วิรัตติ]
- ลขุขิสฺสติ** จักละอาย
 ลขุ ชาตุ ในความละอาย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ (กัตตุวาจก)
 + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ [= ลขุ + อ + อี + สฺสติ >
 ลบ อ ปัจจัย]
- ลปนฺติ** ย่อมบ่นเพ้อ
 ลปฺ ชาตุ ในความบ่นเพ้อ, เจรจา, กล่าว + ฌย ปัจจัย ประจําหมวด จุร
 ชาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= ลปฺ + ฌย + อนฺติ >
 ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (ลปฺ + อย + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)
 (ลปฺ + อย + อนฺติ)]
 หมายเหตุ ที่ เป็น ลปนฺติ ลง อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาตุ [= ลปฺ +
 อ + อนฺติ]
- ลพฺภติ** (อัน...) ย่อมได้
 ลภฺ ชาตุ ในความได้ + ย ปัจจัย (กัมมวาจก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ
 [= ลภฺ + ย + ตี > แปลง ภ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น พภ]

ลพฺภา

(อัน...) พึงได้

ลภฺ ชาติ ในความได้ + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ
[= ลภฺ + ย + เอยฺย > แปลง ภฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น พภฺ, แปลง
เอยฺย วิภัตติ เป็น อา (ลพฺภ + อา), ลบสระหน้า (อ ที่ ภ)]

หมายเหตุ ลพฺภา นี้ เป็นข้อมูลจากปทานุกรมกิริยาอาชาตฯ ภาค ๑ - ๔
หน้า ๒๔๔ ของ บุญสืบ อินสาร และภาค ๕ - ๘ หน้า ๒๕๓ ซึ่งผู้แต่ง
(บุญสืบ อินสาร) คงนำมาจากตัวประโยคว่า รมฺโณ อาณา อกาตุํ น **ลพฺภา**,
อินฺโต นาม เยน เกนจิ อุปาเยน มฺจุจฺติ สกฺกา (ธ.อ.๒/๗๐) (และ/หรือ
จากที่อื่น ๆ), แต่มีติบาลีสนามหลวง ถือว่า ลพฺภา, สกฺกา จัดเป็นกิริยาพิเศษ
(คงรูป และไม่เปลี่ยนลิงค์ไปตามประธานในประโยค) ดังที่ใน**บาลีไวยากรณ์**
พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๑๘ แสดงไว้ว่า **สกฺกา** พึงอาจ [√ สกฺ “อาจ”
+ ย = สกฺย, ย แปลงเป็น ก ตามตัวหน้า จึงเป็น สกฺก = สกฺกา], **ลพฺภา**
พึงได้ [√ ลภฺ “ได้” + ย = ลภฺย, ภฺย แปลงเป็น พภฺ = ลพฺภ = ลพฺภา],
นำมาประกอบการศึกษา

ลภฺติ

ย่อมได้

ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาทก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= ลภฺ + อ + ติ]

ลภฺเต

ย่อมได้

ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาทก) + เต
วัตตมานาวิภัตติ [= ลภฺ + อ + เต]

ลภฺถ

ย่อมได้

ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาทก) + ถ
วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= ลภฺ + อ + ถ]

ลภฺนฺติ

ย่อมได้

ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาทก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= ลภฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

ลภสิ

ย่อมาได้

ลภ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สิ
วัตตมานาวิริตติ (ตุว) [= ลภ + อ + สิ]

लगाम, लगामह योमदै

ลภ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ม
วัตตมานาวิริตติ (มย) [= ลภ + อ + ม > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ม
วิรัตติ]

หมายเหตุ คำว่า लगामहเส ในคานานัน* ดร.อุทิศ ศิริวรรณ [๒๕๕๐ :
๑๗๒ (แปล), ๑๙๓ (ข้อ ๕๒)] กล่าวว่า ส่วนใหญ่ตีพิมพ์เป็น लगाम से
(เช่นในธรรมนูญกฤษฎีกาโยชนา (คานาที่ ๔๖) หน้า ๒๕ เป็น लगाम से)
และแปล (लगाम) ว่า จะได้, ในที่นี้ จึงแสดงเป็น लगाम และแยกเป็น ल
+ อ + म (วัตตมานาวิริตติ) ดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม *ในคานานัน ฉบับของมหาวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่
๓๘/๒๕๖๐ เป็น ... अपि गिण्णि लगामह से (ธ.อ.๑/๑๓๕) (แปล) อ.เรา ท.
ย่อมาได้สิ ซึ่งอะไร ๆ บ้าง หรือ ?, ดังนั้น (เมื่อเป็น लगामह) บุญสืบ
อินสาร จึงแสดง (लगामह) ไว้ในปทานุกรมกิริยาอาขยาต ธรรมบทภาค
๑ - ๔ หน้า ๒๔๔ ว่า लगामह उ., पण. (มย อ. เรา ท.) ย่อมาได้
ลภ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจัย ในกัตตุวจาก + महे วัตตมานาวิริตติ
महे อยู่หลัง ที่มะ อ ที่สุดแห่งธาตุเป็น อา สำเร็จรูปเป็น लगामहे แต่ศัพท์
นี้อยู่ในคานาปฐยาวัตร अपि गिण्णि लगामह से [ธ. ๑: เทวทศตวตฺถุ หน้า
๑๓๔] อักษรตัวที่ ๗ ของบาทคู่ ต้องเป็น लหุ ดังนั้น จึงแปลง ऐ ที่
हे เป็น ओ สำเร็จรูปเป็น लगामह (เชยฺย)

อธิบายเพิ่มเติม [อธิบายประเด็นของบุญสืบ อินสาร] अपि गिण्णि लगामह से
เป็นคานาปฐยาวัตร มีจำนวน ๘ พยางค์ นับตามลำดับพยางค์ดังนี้ : อ-ปิ-กิณ-
จि-ล-गाम-ह-से (อ เป็นพยางค์ที่ ๑,..., ह เป็นพยางค์ที่ ๗ และ से
เป็นพยางค์ที่ ๘ (สุดท้าย), ในที่นี้ พยางค์ที่ ๒-๓-๔ คือ पि-किण्-जि เป็น ช
ขณะ (ลหุ-ครุ-ลหุ) และพยางค์ที่ ๕-๖-๗ คือ ल-गाम-ह ก็เป็น ชขณะ

(ลหุ-ครุ-ห) จะเห็นว่า พยางค์ที่ ๗ คือ ห เป็น ลหุ ตรงตามลักษณะที่กำหนดไว้, ถ้าเป็น เห (ลghามเห) กลายเป็น ครุ ผิดคณะฉันทัทพ์ที่, ดังนั้น บุญสืบ อินสาร จึงแปลง เอ ที่ เห เป็น อ ดังกล่าว

ลghามิ

ย้อมได้

ลgh ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจghาหมวด ภู ฐาตุ (กัฏฐวagh) + มิ วัตตghานาวิภัตติ (อห) [= ลgh + อ + มิ > ที่ฆะ อ เป็น อgh เพราะ มิ วิภัตติ]

ลghิ)

ได้แล้ว

ลgh ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจghาหมวด ภู ฐาตุ (กัฏฐวagh) + อี อัชชัตตghิวิภัตติ [= ลgh + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

ลghิมghา

ได้แล้ว

ลgh ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจghาหมวด ภู ฐาตุ (กัฏฐวagh) + อี อghคฆ + มghา อัชชัตตghิวิภัตติ (มย) [= ลgh + อ + อี + มghา > ลบ อ ปัจจัย]

ลghิสฐ

จักได้แล้ว

ลgh ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจghาหมวด ภู ฐาตุ (กัฏฐวagh) + อี อghคฆ + สฐา กghลาติปตติวิภัตติ [= ลgh + อ + อี + สฐา > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อgh แห่ง สฐา วิภัตติ เป็น อ]

ลghิสฐติ

จักได้

ลgh ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจghาหมวด ภู ฐาตุ (กัฏฐวagh) + อี อghคฆ + สฐติ ฆวิสสันติวิภัตติ [= ลgh + อ + อี + สฐติ > ลบ อ ปัจจัย]

ลghิสฐถ

จักได้

ลgh ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจัย ประจghาหมวด ภู ฐาตุ (กัฏฐวagh) + อี อghคฆ + สฐถ ฆวิสสันติวิภัตติ (ตุมgh) [= ลgh + อ + อี + สฐถ > ลบ อ ปัจจัย]

ลภิสฺสนฺติ	จักได้ ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= ลภฺ + อ + อี + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ลภิสฺสฺสฺติ	จักได้ ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสฺสฺติ ภาวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= ลภฺ + อ + อี + สฺสฺสฺติ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ลภิสฺสํ	จักได้ ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสํ ภาวิสสันติวิภัตติ (มย) [= ลภฺ + อ + อี + สฺสํ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ลภิสฺสํมิ	จักได้ ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสํมิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อห) [= ลภฺ + อ + อี + สฺสํมิ > ลบ อ ปัจจยฺ]
ลภิ	ได้แล้ว ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ (อห) [= ลภฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ]
ลภิสฺ	ได้แล้ว ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= ลภฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจยฺ, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
ลภณ	พึงได้ ลภฺ ชาติ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอณ สัตตมิวิภัตติ [= ลภฺ + อ + เอณ > ลบ อ ปัจจยฺ]

ลเภยย **พึงได้**
ลภฺ ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยย สัตตมวิวิตติ [= ลภฺ + อ + เอยย > ลบ อ ปัจจยฺ]

ลเภยยํ **พึงได้**
ลภฺ ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยยํ สัตตมวิวิตติ (อหฺ) [= ลภฺ + อ + เอยยํ > ลบ อ ปัจจยฺ]

ลเภยยาม **พึงได้**
ลภฺ ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยยาม สัตตมวิวิตติ (มยฺ) [= ลภฺ + อ + เอยยาม > ลบ อ ปัจจยฺ]

ลเภยยาสิ **พึงได้**
ลภฺ ฐาตุ ในความได้ + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยยาสิ สัตตมวิวิตติ (ตฺว) [= ลภฺ + อ + เอยยาสิ > ลบ อ ปัจจยฺ]

ลายาเปสฺสามิ (ยง...) จักให้เกี่ยว
ลฺ ฐาตุ ในความเกี่ยว + ณาเป ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + สฺสามิ ภวิสสันติ
วิวิตติ (อหฺ) [= ลฺ + ณาเป + สฺสามิ > ลบ ญฺ แห่ง ณาเป ปัจจยฺ, พฤทธิ
อฺ แห่ง ลฺ ฐาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาย (ลาย + อาเป + สฺสามิ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ ทำตัวตามนัยในพจนานุกรมกิริยาอาขยาตฉบับธรรมเจดีย์ หน้า
๒๒๙

ลิขิ **เขียนแล้ว**
ลิขฺ ฐาตุ ในความเขียน + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี
อัชตตนิวิวิตติ [= ลิขฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิวิตติ
เป็น อี]

ลิปฺปติ **ย่อมติด**
ลิปฺ ฐาตุ ในความติด + ย ปัจจยฺ ประจําหมวด ทิฏฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิวิตติ [= ลิปฺ + ย + ติ > แปลง ปฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ปฺป]

ลิมปาเปติ (ยัง...) ให้ฉาบแล้ว

ลিপฺ ชาติ ในความฉาบ, ทา + ณา ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อักษรต้นวิภัติ [= ลิปฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ม, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

ลุมฺจิ ถอนแล้ว

ลฺ ชาติ ในความถอน + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อักษรต้นวิภัติ [= ลฺ + อ + อี > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

ลุมฺจิสฺ ถอนแล้ว

ลฺ ชาติ ในความถอน + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อฺ อักษรต้นวิภัติ [= ลฺ + อ + อฺ > ลงนิคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคหิตเป็น ณ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ วิภัติ เป็น อีสฺ]

ว

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ว อักษร

วฤขติ

จกกล่าว

วฤ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจำหมวด ฤ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= วฤ + อ + สฺสติ > แปลง สฺส แห่ง สฺสติ
เป็น ข, ลบ อ ปัจจัย (วฤ + ขติ), แปลง จ ที่สุดชาติเป็น ก (วฤ + ขติ)
หมายเหตุ ทำตัว ตามนัยกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๗-๑๕๘, หรือจะว่า
แปลง วฤ ชาติ เป็น วฤข, ลบ สฺส แห่ง สฺสติ (วฤข + อ + ติ) ก็ใช้ได้
เหมือนกัน (นัยบาลีสันามหลวง) - ดู วฤขนติ ต่อไป]

วฤขนติ

จกกล่าว

วฤ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจำหมวด ฤ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สฺสนติ ภวิสสันติวิภัตติ [= วฤ + อ + สฺสนติ > แปลง สฺส แห่ง
สฺสนติ เป็น ข, ลบ อ ปัจจัย (วฤ + ขนติ), แปลง จ ที่สุดชาติเป็น ก
(วฤ + ขนติ)

วกุขามิ	จักกล่าว วจุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสามิ ภาวีสสันตวิภตฺติ (อหํ) [= วจุ + อ + สฺสามิ > แปลง สฺสามิ เป็น ขามิ, แปลง จุ ที่สุดธาตุเป็น กุ, ลบ อ ปัจจัย] หมายเหตุ การแปลง สฺสามิ เป็น ขามิ และ สฺสาม เป็น ขาม ทำด้วยสูตร ว่า วจนฺโต สฺสามิสฺสามานํ ขามิขามา [นิติ.สฺส.๙๖๓], แปลง จุ ที่สุดธาตุ เป็น กุ ด้วยสูตรว่า วจนฺโต โก ขามิขามสฺสุ [นิติ.สฺส.๙๖๕, ไวยากรณ์บาลี หน้า ๕๕๓]
วขุนฺติ	ย่อมเว้น วขุ ธาตุ ในความเว้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนุติ วัตตมานาวิภตฺติ (อหํ) [= วขุ + อ + มิ > ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตฺติ]
วขามิ	ย่อมถึง วขุ ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป (ธาตุป.๓๕๖) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภตฺติ (อหํ) [= วขุ + อ + มิ > ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตฺติ]
วขาทิ	จงถึง วขุ ธาตุ ในความไป, ถึง, เป็นไป (ธาตุป.๓๕๖) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุวํ) [= วขุ + อ + หิ > ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภตฺติ]
วขุขาทิ	จงเว้น วขุขุ ธาตุ ในความเว้น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภตฺติ (ตุวํ) [= วขุ + อ + หิ > ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภตฺติ]
วณฺเฌมิ	ย่อมลง วณฺจุ ธาตุ ในความลง + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภตฺติ (อหํ) [= วณฺจุ + เณ + มิ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

วณเจติ	ย่อมलग วณจุ ชาติ ในความलग + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= วณจุ + เณ + สิ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]
วณเจติ	लगलैव วณจุ ชาติ ในความलग + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สุ อาคม + อี อชัตตนีวีรัตติ [= วณจุ + เณ + สุ + อี > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วีรัตติ เป็น อี]
วณเจสุสามิ	जकलग วณจุ ชาติ ในความलग + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สุสามิ ภาวิสสันติวีรัตติ (อห) [= วณจุ + เณ + สุสามิ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]
วณฏติ	यैमकर วณฏ ชาติ ในความकर (ชาติบุ.(เพิ่มเติม) ๗๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= วณฏ + อ + ตี]
วณฏิสฺสติ	जककर วณฏ ชาติ ในความकर (ชาติบุ.(เพิ่มเติม) ๗๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวีรัตติ [= วณฏ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
วณฏิสฺสนติ	जककर วณฏ ชาติ ในความकर (ชาติบุ.(เพิ่มเติม) ๗๔) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนติ ภาวิสสันติวีรัตติ [= วณฏ + อ + อี + สฺสนติ > ลบ อ ปัจจัย]
วณฏฺเฏติ	ग्रोयु วณฏ ชาติ ในความग्र + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= วณฏ + เณ + ตี > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

วฏฺเฏสึ	กรอแล้ว วฏฺฏ ฐาตุ ในความกรอ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= วฏฺฏ + เณ + สฺ + อี > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
วฏฺฒติ	ย่อมเจริญ วฏฺฏ ฐาตุ ในความเจริญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วฏฺฏ + อ + ตี]
วฏฺฒตุ	จงเจริญ วฏฺฏ ฐาตุ ในความเจริญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ วัตตมานาวิภัตติ [= วฏฺฏ + อ + ตฺ]
วฏฺฒนติ	ย่อมเจริญ วฏฺฏ ฐาตุ ในความเจริญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วฏฺฏ + อ + อนฺติ > สระ อ ปัจจัย]
วฏฺฒย	(ยัง...) จงให้เจริญ วฏฺฏ ฐาตุ ในความเจริญ + ณย ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + หิ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตฺว) [= วฏฺฏ + ณย + หิ > ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (วฏฺฏ + อย + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]
วฏฺฒยิตถ	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว วฏฺฏ ฐาตุ ในความเจริญ + ณย ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + อี อากม + ตถ อัจฉัตตนิวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= วฏฺฏ + ณย + อี + ตถ > ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (วฏฺฏ + อย + อี + ตถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
วฏฺฒยีสุ	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว วฏฺฏ ฐาตุ ในความเจริญ + ณย ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + อฺ อัจฉัตตนิวิภัตติ [= วฏฺฏ + ณย + อฺ > ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (วฏฺฏ + อย + อฺ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]

วฑฺฒิ	เจริญแล้ว วฑฺฒุ ชาติ ในความเจริญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วฑฺฒุ + อ + อี > สรร อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
วฑฺฒิสฺสติ	จักเจริญ วฑฺฒุ ชาติ ในความเจริญ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= วฑฺฒุ + อ + อี + สฺสติ > สรร อ ปัจจัย]
วฑฺฒณฺติ	ย่อมเจริญ วฑฺฒุ ชาติ ในความเจริญ + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วฑฺฒุ + เณ + อนฺติ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]
วฑฺฒะยฺย	(ยัง...) พึงให้เจริญ วฑฺฒุ ชาติ ในความเจริญ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= วฑฺฒุ + เณ + เอยฺย > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (วฑฺฒุ + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สรรหน้า]
วฑฺฒลฺล	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว วฑฺฒุ ชาติ ในความเจริญ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วฑฺฒุ + เณ + สฺ + อี > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (วฑฺฒุ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
วฑฺฒลฺลํ	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว วฑฺฒุ ชาติ ในความเจริญ + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ + อุํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= วฑฺฒุ + เณ + สฺ + อุํ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (วฑฺฒุ + เอ + สฺ + อุํ)]
วณฺณณฺติ	ย่อมพรรณนา วณฺณ ชาติ ในความพรรณนา + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วณฺณ + เณ + อนฺติ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

วตฺตติ	ย่อมาเป็นไป วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตฺติ [= วตฺตฺ + อ + ตี]
วตฺตุนฺติ	ย่อมาเป็นไป วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= วตฺตฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
วตฺตลฺลิตฺติ	ย่อมาเป็นไป วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ลลิตฺติ วัตตมานาวิภตฺติ (ตฺว) [= วตฺตฺ + อ + ลลิตฺติ]
วตฺตตาม	ย่อมาเป็นไป วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภตฺติ (มยฺ) [= วตฺตฺ + อ + ม > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภตฺติ]
วตฺตตามิ	ย่อมาเป็นไป วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภตฺติ (อหฺ) [= วตฺตฺ + อ + มิ > ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตฺติ]
วตฺตติสฺสฺสนฺติ ^๑	จกเป็นไป วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสฺสนฺติ ภวิสฺสํตวิภตฺติ [= วตฺตฺ + อ + อี + สฺสฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
วตฺตติสฺสํ	จกประพฤติ วตฺตฺ ชาติ ในความเป็นไป, ประพฤติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสํ ภวิสฺสํตวิภตฺติ (มยฺ) [= วตฺตฺ + อ + อี + สฺสํ > ลบ อ ปัจจัย]

^๑ เพิ่มเข้ามาในประโยค กิมฺจํ ปน ฅาตกา (คือเป็น กิมฺจํ ปน ฅาตกา วตฺตติสฺสฺสนฺติ) (ธ.อ.๑/๖).

วตฺตีสฺ	ประพฤติแล้ว วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป, ประพฤติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= วตฺตฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
วตฺเตยฺย	พึงประพฤติ วตฺตฺ ฐาตุ ในความเป็นไป, ประพฤติ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= วตฺตฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
วท	จงกล่าว วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= วทฺ + อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]
วทติ	ย่อมกล่าว วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วทฺ + อ + ติ]
วทถ	ย่อมกล่าว, จงกล่าว วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ถ วัตตมานาวิภัตติ หรือ ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= วทฺ + อ + ถ]
วทนฺติ	ย่อมกล่าว วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วทฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
วทสิ	ย่อมกล่าว วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= วทฺ + อ + สิ]
วทาเปสิ	(ยัง...) ย่อมให้เรียก วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= วทฺ + ณาเป + สิ > ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

วทามิ	ย้อมกล่าว วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิริกตติ (อหฺ) [= วทฺ + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิกตติ]
วทิ	กล่าวแล้ว วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชชัตตนิวิกตติ [= วทฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิกตติ เป็น อี]
วทิตถ	กล่าวแล้ว วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อชชัตตนิวิกตติ (ตุเมเห) [= วทฺ + อ + อี + ตถ > ลบ อ ปัจจยฺ]
วทิมหา	กล่าวแล้ว วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + มหฺ อชชัตตนิวิกตติ (มยฺ) [= วทฺ + อ + อี + มหฺ > ลบ อ ปัจจยฺ]
วทิสฺ	กล่าวแล้ว วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชชัตตนิวิกตติ [= วทฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจยฺ, แผลง อํ เป็น อีสฺ]
วเทติ	ย้อมกล่าว วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิริกตติ [= วทฺ + อ + ติ > แผลง อ ปัจจยฺ เป็น เอ] หมายเหตุ การลง อ ปัจจยฺ แล้วแปลงเป็น เอ นี้ พบหลักฐานใน ปทรูปलिथि [สูตรที่ ๔๘๗ (โลปนฺเจตฺตมกาโร)] หน้า ๓๕๐ ให้แปลง อ เป็น เอ ด้วยสูตรดังกล่าว โดยมีข้อความขยาย (วุตฺติ) ว่า ภูวาทีโต ปโร อปฺจโย เอตฺตมาปฺชเต, โลปนฺจ วา (สูตรนี้ อ ปัจจยฺ ในหมวด ภู ธาตุ ให้แปลง อ ปัจจยฺ เป็น เอ ก็ได้ หรือ จะลบ อ ก็ได้ (ได้สองแบบ,

รวมถึงคง อ ปัจจยัไว้ ไม่ต้องทำอะไร) และในหน้า ๓๕๑ แสดงตัวอย่าง **วเทติ** ว่าแปลง อ ปัจจยัเป็น เอ (อปัจจยัสส เอกาโร, สรโลปาติ) (ถ้าไม่แปลง คือคง อ ปัจจยัไว้ ก็เป็น วเทติ), และในสูตรที่ ๔๘๘ (กฺวจิ ธาตุ ฯ) หน้า ๓๕๑ แสดงตัวอย่าง **วเทนฺติ** (พหุวจนะ) ว่า เมื่อแปลง อ ปัจจยัเป็น เอ แล้ว ก็ให้ลบ อ แห่ง อนฺติ (เอการโต ปรสฺส อนฺติการสฺส โลโป) คือ วทฺ + อ + อนฺติ > แปลง อ ปัจจยั เป็น เอ (วทฺ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ (วทฺ + เอ + นฺติ = วเทนฺติ)

อย่างไรก็ดี วเทติ อาจารย์บาลีสนามหลวงบางท่าน แสดงเป็น เอ ปัจจยั (วทฺ + เอ + ติ) (อ เอ ปัจจยั ในหมวด ภู ธาตุ และ รุธฺ ธาตุ) ก็มี ใช้ได้เหมือนกัน

วเทถ ย่อมกล่าว

วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยั ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= วทฺ + อ + ถ > แปลง อ ปัจจยั เป็น เอ]

วเทถ จงบอก, จงกล่าว

วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยั ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= วทฺ + อ + ถ > แปลง อ ปัจจยั เป็น เอ]

วเทมิ ย่อมกล่าว

วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยั ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= วทฺ + อ + มิ > แปลง อ ปัจจยั เป็น เอ]

วเทยฺยาถ ฟังกล่าว

วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยั ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมฺเห) [= วทฺ + อ + เอยฺยาถ > ลบ อ ปัจจยั]

วเทยฺยาม ฟังกล่าว

วทฺ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจยั ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาม วัตตมานาวิภัตติ (มยิ) [= วทฺ + อ + เอยฺยาม > ลบ อ ปัจจยั]

- วเทยยาสิ** **พึงกล่าว**
 วทุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + เอยยาสิ วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= วทุ + อ + เอยยาสิ > ลบ อ ปัจจัย]
- วเทสิ** **ย้อมกล่าว**
 วทุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + สิ วัตตมานาวีรัตติ (ตุว) [= วทุ + อ + สิ > แปลง อ ปัจจัย
 เป็น เอ]
- วเทสิ** **กล่าวแล้ว**
 วทุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + สฺ อากม + อี อชัตตนีวีรัตติ [= วทุ + อ + สฺ + อี > แปลง อ
 ปัจจัย เป็น เอ]
- วเทหิ** **จงกล่าว, จงบอก**
 วทุ ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
 + หิ ปญจมีวีรัตติ (ตุว) [= วทุ + อ + หิ > แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ]
- วธิ** **ฆ่าแล้ว**
 หนฺ ธาตุ ในความฆ่า + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี
 อชัตตนีวีรัตติ [= หนฺ + อ + อี > แปลง หนฺ ธาตุ เป็น วฐฺ, ลบ อ
 ปัจจัย, รัสสะ อี วีรัตติ เป็น อิ]
หมายเหตุ แปลง หนฺ ธาตุ เป็น วฐฺ ด้วยสูตรว่า วโธ วา สพุพฺพุ
 (ปทรูปสัทฺธิ ๕๐๓) หรือสูตรว่า สพุพฺพุ วา วโธ [นิติ.สุตฺต.๑๑๙๖], ถ้าไม่
 แปลง มีรูปเป็น อหนิ (นิติ.สุตฺต.หน้า ๓๙๔) และดูเพิ่มเติมในการศึกษา
เชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท ภาค ๑ หน้า ๔๗
- วธิสฺสามิ** **จักฆ่า, จักปลงพระชนม์**
 หนฺ ธาตุ ในความฆ่า + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี
 อากม + สฺสามิ ภาวิสสันติวีรัตติ (อหิ) [= หนฺ + อ + อี + สฺสามิ >
 แปลง หนฺ ธาตุ เป็น วฐฺ, ลบ อ ปัจจัย]

วณฺทติ	ย่อมจบ (เช่นกิริยาของช้าง), ย่อมไหว วณฺทฺ ชาติ ในความไหว, กราบไหว (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= วณฺท + อ + ตี]
วณฺทตุ	จงไหว วณฺทฺ ชาติ ในความไหว, กราบไหว (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวีรัตติ [= วณฺท + อ + ตฺ]
วณฺทถ	จงไหว จงถวายบังคม วณฺทฺ ชาติ ในความอภิวาหน, กราบไหว (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวีรัตติ (ตุมฺเห) [= วณฺท + อ + ถ]
วณฺทนฺติ	ย่อมไหว วณฺทฺ ชาติ ในความอภิวาหน, กราบไหว (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= วณฺท + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]
วณฺทสิ	ย่อมไหว วณฺทฺ ชาติ ในความอภิวาหน, กราบไหว (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย ประจําหมวด ญ ชาติ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวีรัตติ (ตฺวิ) [= วณฺท + อ + สิ]
วณฺทาเปติ	(ยัง...) ให้ถวายบังคมแล้ว วณฺทฺ ชาติ ในความอภิวาหน, กราบไหว (ชาติปฺ.๓๖๕) + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชชัตตนีวีรัตติ [= วณฺท + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย, รัสสะ อี วีรัตติ เป็น อี]
วณฺทาเปสุํ	(ยัง...) ให้ถวายบังคมแล้ว วณฺทฺ ชาติ ในความอภิวาหน, กราบไหว (ชาติปฺ.๓๖๕) + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อํ อชชัตตนีวีรัตติ [= วณฺท + ณาเป + สฺ + อํ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย]

- วนุทาม** **ย่อมถวายบังคม, ย่อมไหว้**
 วนุทฺ ชาติ ในความอภิวาทน์, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= วนุทฺ +
 อ + ม > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
- วนุทามิ** **ย่อมถวายบังคม, ย่อมไหว้**
 วนุทฺ ชาติ ในความอภิวาทน์, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= วนุทฺ +
 อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
- วนุทาทิ** **จงไหว้**
 วนุทฺ ชาติ ในความอภิวาทน์, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= วนุทฺ +
 อ + หิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]
- วนุทิ** **ไหว้แล้ว**
 วนุทฺ ชาติ ในความอภิวาทน์, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= วนุทฺ + อ +
 อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- วนุทิสฺสติ** **จักไหว้**
 วนุทฺ ชาติ ในความอภิวาทน์, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
 [= วนุทฺ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจย]
- วนุทิสฺสลิ** **จักไหว้**
 วนุทฺ ชาติ ในความอภิวาทน์, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว)
 [= วนุทฺ + อ + อี + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจย]
- วนุทิสฺสาม** **จักไหว้**
 วนุทฺ ชาติ ในความอภิวาทน์, กราบไหว้ (ชาติปฺ.๓๖๕) + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย)
 [= วนุทฺ + อ + อี + สฺสาม > ลบ อ ปัจจย]

วนทิสฺสามิ จักไหว

วนทฺ ชาติ ในความอภิวัตน์, กราบไหว (ชาติป.๓๖๕) + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [$\text{วนท} + \text{อ} + \text{อิ} + \text{สฺสามิ} > \text{ลบ อ ปัจจัย}$]

วนทิสฺ ไหวแล้ว

วนทฺ ชาติ ในความอภิวัตน์, กราบไหว (ชาติป.๓๖๕) + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [$\text{วนท} + \text{อ} + \text{อํ} > \text{ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสฺ}$]

วปาเปสฺ (ยัง...) ให้หว่านแล้ว

วปฺ ชาติ ในความหว่าน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อํ
อชฺชัตตนิวิภัตติ [$\text{วป} + \text{ณาเป} + \text{สฺ} + \text{อํ} > \text{ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย}$]

วปามิ ย่อมหว่าน

วปฺ ชาติ ในความหว่าน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [$\text{วป} + \text{อ} + \text{มิ} > \text{ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ}$]

วณฺชิสฺสามิ จักใช้สอย

วณฺชฺ ชาติ ในความใช้สอย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [$\text{วณฺช} + \text{อ} + \text{อิ} + \text{สฺสามิ} > \text{ลบ อ ปัจจัย}$]

วณฺชเยยฺยาสี พึงใช้สอย

วณฺชฺ ชาติ ในความใช้สอย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยาสี สัตตมวิภัตติ (ตฺว) [$\text{วณฺช} + \text{อ} + \text{เอยฺยาสี} > \text{ลบ อ ปัจจัย}$]

วฏฺฐเปติ ย่อมกำหนด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อว อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + จปฺ ชาติ
ในความตั้ง, วาง + ฌ ปัจจัย ประจําหมวด จฺฐ ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [$\text{วิ} + \text{อว} + \text{จป} + \text{ฌ} + \text{อ} + \text{ติ} > \text{ลบ อิ แห่ง วิ}$
($\text{วิ} > \text{ว} + \text{อว} = \text{วว}$), ซ้อน ฎฺ, ลบ ณฺ แห่ง ฌ ปัจจัย]

วส	จงอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺว) [= วสุ + อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]
วสติ	ย่อมอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วสุ + อ + ติ]
วสถ	จงอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= วสุ + อ + ถ]
วสนฺติ	ย่อมอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วสุ + อ + อนฺติ, ลบ อ ปัจจัย]
วสนฺติ	ย่อมอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วสุ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
วสนฺตุ	จงอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปัญจมีวิภัตติ [= วสุ + อ + อนฺตุ > ลบ อ ปัจจัย]
วสลิ	ย่อมอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ลี วัตตมานาวิภัตติ (ตฺว) [= วสุ + อ + ลี]
วสาเปลิ	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว วสุ ธาตุ ในความอยู่ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วสุ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

วสามิ	ย่อมอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฃ ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภตติ (อหํ) [= วสุ + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตติ]
วสาหิ	จงอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฃ ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภตติ (ตุवं) [= วสุ + อ + หิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภตติ]
วลี	อยู่แล้ว, ประทับอยู่แล้ว วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฃ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชตตนิวิภตติ [= วสุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
วลิตถ	อยู่แล้ว วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฃ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อัชตตนิวิภตติ (ตุมฺเห) [= วสุ + อ + อี + ตถ > ลบ อ ปัจจัย]
วลิมฺหา	อยู่แล้ว วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฃ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + มฺหา อัชตตนิวิภตติ (มยํ) [= วสุ + อ + อี + มฺหา > ลบ อ ปัจจัย]
วลิสฺสติ	จักอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฃ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภตติ [= วสุ + อ + อี + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]
วลิสฺสถ	จักอยู่ วสุ ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฃ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภตติ (ตุมฺเห) [= วสุ + อ + อี + สฺสถ > ลบ อ ปัจจัย]

วสฺสฺสนฺติ	จักอยู่ วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อากม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภตฺติ [= วสฺ + อ + อิ + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
วสฺสฺสฺสฺ	จักอยู่ วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อากม + สฺสฺสฺ ภาวิสสันติวิภตฺติ (ตฺว) [= วสฺ + อ + อิ + สฺสฺสฺ > ลบ อ ปัจจัย]
วสฺสฺสาม	จักอยู่ วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อากม + สฺสาม ภาวิสสันติวิภตฺติ (มยฺ) [= วสฺ + อ + อิ + สฺสาม > ลบ อ ปัจจัย]
วสฺสฺสามิ	จักอยู่ วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อากม + สฺสามิ ภาวิสสันติวิภตฺติ (อหฺ) [= วสฺ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
วสฺสฺ	อยู่แล้ว วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อฺ อชฺชตฺตนิวิภตฺติ [= วสฺ + อ + อฺ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ วิภตฺติ เป็น อีสฺ]
วสฺเยยฺ	พึงอยู่ วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภตฺติ (อหฺ) [= วสฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
วสฺเยยาม	พึงอยู่ วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺยาม สัตตมวิภตฺติ (มยฺ) [= วสฺ + อ + เอยฺยาม > ลบ อ ปัจจัย]

วเสยฺยฺ	พึงอยู่ วสฺ ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺยฺ สัตตมีวิภัตติ [= วสฺ + อ + เอยฺยฺ > ลบ อ ปัจจัย]
วสฺสติ	ย่อมตก วสฺ ชาติ ในความรด, ราด, โปรย (ชาติปฺ.๓๗๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วสฺ + อ + ติ] หมายเหตุ คูอธิบายเพิ่มเติมใน วสฺสิ
วสฺสตุ	จงตก วสฺ ชาติ ในความรด, ราด, โปรย (ชาติปฺ.๓๗๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตฺ วัตตมานาวิภัตติ [= วสฺ + อ + ตฺ]
วสฺสาปยฺสฺ	(ยัง...) ให้ตกแล้ว วสฺ ชาติ ในความรด, ราด, โปรย (ชาติปฺ.๓๗๓) + ณาปย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + อฺ อชัตตนิวิภัตติ [= วสฺ + ณาปย + อฺ > ลบ ณุ แห่ง ณาปย ปัจจัย, ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (วสฺ + อาปย + อฺ), แปลง อฺ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
วสฺสาเปลิ	(ยัง...) ให้ตกแล้ว วสฺ ชาติ ในความรด, ราด, โปรย (ชาติปฺ.๓๗๓) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภัตติ [= วสฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
วสฺสาเปสฺ	(ยัง...) ให้ตกแล้ว วสฺ ชาติ ในความรด, ราด, โปรย (ชาติปฺ.๓๗๓) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อฺ อชัตตนิวิภัตติ [= วสฺ + ณาเป + สฺ + อฺ > ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย]
วสฺสิ	ตกแล้ว, ยังฝน ให้ตกแล้ว วสฺ ชาติ ในความรด, ราด, โปรย (ชาติปฺ.๓๗๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= วสฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ วสุสุ ธาตุ ในธาตุป.๓๗๓ จัดเข้าในหมวด ภู ธาตุ เป็นไปในความรด, ราด, โปรย (เสจเน) และยังไม่พบ (วสุสุ ธาตุ) ที่เป็นไปในความตก (ปตเน) เลย แต่ที่แปลกันว่า ตก, หรือฝนตก นั้น เป็นการแปลตามสำนวนภาษาไทย ดังนั้น เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นเกี่ยวกับสำนวน “ฝนตก” นี้ เห็นควรนำข้อมูลบางประการ มาให้พิจารณากัน ดังนี้

จริง ๆ แล้ว คำว่า “ฝนตก” เป็นสำนวนไทยแท้ ๆ คือพูดหรือเขียนกันว่า ฝนตก ๆ, ไม่เคยได้ยินใครพูดหรือเขียนเป็นอย่างอื่น เช่น ฝนโปรย ๆ เป็นต้นเลย คือไม่นิยม, ส่วนในภาษาบาลีนั้น ขอยกตัวอย่างเกี่ยวกับสำนวนฝนตกมาประกอบก่อน ดังนี้

๑. เทโว วสุสิ แปลกันว่า “ฝนตกแล้ว”
๒. ตสฺมี ขณ มหาเมโฆ อฏฺฐหิตฺวา ฆนกรกฺวสุสํ วสุสิ แปลกันว่า “ในขณะที่นั้น เมฆใหญ่ ตั้งขึ้นแล้ว ยังฝนลูกเห็บ ให้ตกแล้ว”
๓. อถ โข เมโฆ อฏฺฐหิตฺวา ปาวสุสิ แปลกันว่า “ครั้งนั้นแล เมฆตั้งขึ้นแล้ว (ยังฝน) ได้ให้ตกแล้ว”

การแปลว่า ฝนตก ดังกล่าว เป็นการแปลตามสำนวนไทย (เพื่อให้เข้าใจภาษาไทย) แต่สำหรับสำนวนบาลีเขาเป็นอย่างนั้น (ดูประโยคบาลีเป็นหลัก ไม่ใช่ดูคำแปล) คือเขาไม่ได้ว่า “ฝนตก” แต่เขาว่า “เมฆโปรยฝน” ดังนั้น จากตัวอย่างข้างต้น หากแปลตามสำนวนบาลีแท้ ๆ ก็จะเป็น ดังนี้

๑. เทโว วสุสิ แปลว่า “เมฆ โปรยแล้ว (ซึ่งฝน)”
๒. ตสฺมี ขณ มหาเมโฆ อฏฺฐหิตฺวา ฆนกรกฺวสุสํ วสุสิ แปลว่า “ในขณะที่นั้น เมฆใหญ่ ตั้งขึ้นแล้ว โปรยแล้ว ซึ่งฝนลูกเห็บ”
๓. อถ โข เมโฆ อฏฺฐหิตฺวา ปาวสุสิ ต้องแปลว่า “ครั้งนั้นแล เมฆตั้งขึ้นแล้ว ได้โปรยแล้ว (ซึ่งฝน)”

มีหลักพิจารณาประกอบ ดังนี้

๑. คำว่า เทโว (เช่นในประโยคว่า เทโว วสุสิ) ไม่ได้แปลว่า ฝน, เทพ หรือ เทวดา แต่แปลว่า เมฆ (ดูอภิธานปิฎก ปีกา คาทาที่ ๔๗ – ดูหมายเหตุท้ายเรื่องนี้), จากตัวอย่างข้อ ๒ และ ข้อ ๓ ท่านใช้คำว่า เมโฆ ตรง ๆ (สำนวนบาลี จะเป็นว่า เมฆโปรยฝนดังกล่าวแล้ว – คือ ฝนไม่ได้ตกเอง แต่เมฆโปรยฝนลงมา)

๒. วสุสิ สำเร็จมาจาก วสุสุ ธาตุ ในความโปรย, รต, ราด (เสจน) ซึ่งเป็น สกัมมธาทู (ธาทูที่เรียกหากรรม) ถ้าแปลว่า ตกแล้ว กลายเป็นอัมมธาทู (ธาทูที่ไม่เรียกหากรรม) ทันทิ ซึ่งผิวดรรณเดิมแห่งธาทู, ทั้งการแปลว่า ตก ย่อมทำให้ความเป็นสกัมมธาทูของ วสุสุ ไม่ปรากฏเลย คือ/เพราะ จะเป็น ว่า ตก ซึ่ง ... (เช่น ตกซึ่งฝน) ไม่ได้, ถ้า ตก ก็ต้องเป็น ตก จาก ... (เช่น ตกจากเก้าอี้ ตกจากต้นไม้), แต่เมื่อแปลว่า โปรย, รต, ราด ความเป็นสกัมมธาทูของ วสุสุ ปรากฏทันทิ คือ โปรย ซึ่ง ... (เช่น โปรยซึ่งฝน ลูกเห็บ) คือ อรรถแห่ง วสุสุ ที่แท้จริง ในที่นี้ คือ เสจน (โปรย), ไม่ใช่ ปตน (ตก))

๓. วสุสิ แปลว่า โปรยแล้ว (ซึ่ง ...) เป็นกัตตุจาก เท่านั้น หา(แปล)เป็น เหตุกัตตุจาก ว่า “ยัง...ให้ตกแล้ว” ดังที่แปลตามตัวอย่างในข้อ ๒ และ ๓ ไม่, เพราะ วสุสิ นี้ สำเร็จมาจาก วสุสุ ธาตุ ในความโปรย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุจาก) + อี อัชชัตตนิวิภตติ, ลบ อ ปัจจัย แล้วรัสสะ อี วิภตติ เป็น อี (วสุสุ + อ + อี - ดูที่แสดงมาแล้ว) เมื่อเป็นเช่นนั้น แล้วทำไม สำนวนไทยต้องแปลว่า “ฝนตก” นอกจากนั้น บางประโยค ยังแปลห้เป็นเหตุกัตตุจากอีก (เช่น เมฆใหญ่ ยังฝนลูกเห็บ ให้ตกแล้ว) ทั้ง ๆ ที่ วสุสิ ในประโยคแรก (กิริยาเดียวกัน) ก็แปลเป็นกัตตุจาก อยู่หยกๆ มาห้กลับเป็นเหตุกัตตุจาก ไปเสียได้

เกี่ยวกับเรื่องนี้ หลวงพ่อธัมมานันทะ อัครมหาบัณฑิต อดีตเจ้าอาวาส วัดท่ามะโอ จ.ลำปาง ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “อัครมหาบัณฑิตานุสรณ์” (หน้า ๑๒๔) ว่า “การแปลภาษาบาลีมาสู่ภาษาของเรา บางทีก็ไม่สามารถแปล ให้ตรงกับไวยากรณ์ได้ทีเดียว เพราะสำนวนภาษาต่างกัน แต่เมื่อแปลแล้ว สามารถรู้ความหมายได้ สภาพเข้ากันได้ก็ใช้ได้ ไม่ถือเป็นผิด”

ดังนั้น ที่แปลตามตัวอย่างที่ยกมาทั้ง ๓ ข้อ ข้างต้นว่า

๑. เทโว วสุสิ แปลกันว่า “ฝนตกแล้ว”

๒. ตสุมี ขณ มหาเมโฆ อฏฺฐหิตฺวา ฆนกรวสุสํ วสุสิ แปลกันว่า “ในขณะที่ นั้น เมฆใหญ่ ตั้งขึ้นแล้ว ยังฝนลูกเห็บ ให้ตกแล้ว”

๓. อถ โข เมโฆ อฏฺฐหิตฺวา ปาวสุสิ แปลกันว่า “ครั้งนั้นแล เมฆตั้งขึ้นแล้ว (ยังฝน) ได้ให้ตกแล้ว”

นั้น เป็นการแปลตามสำนวนไทย ซึ่งแม้จะแปลไม่ถูกต้องตามหลักภาษาหรือสำนวนบาลี แต่ใช้ได้ ไม่ผิด เพราะสื่อความหมายกันได้ ดังที่หลวงพ่อัมมานันท์กล่าวไว้นั่นเอง

จึงสรุปว่า เทโว วสุลี ตามสำนวนบาลีแท้ ๆ ไม่ได้แปลว่า “ฝนตกแล้ว” แต่แปลว่า “เมฆโปรยแล้ว (ซึ่งฝน)” ดังที่ได้อธิบายแล้ว (ขอให้ดูความพิสดารของเรื่องนี้เพิ่มเติมได้ในหนังสืออัครมหาบัณฑิตานุกรณ หน้า ๑๒๑-๑๒๕)

หมายเหตุ (เพิ่มเติม)

๑. ศัพท์ที่แปลว่า “เมฆ” ในพระคัมภีร์อภิธานปิปปิกา คาถาที่ ๔๗ และ ๔๘ แสดงไว้รวม ๑๑ ศัพท์ ด้วยกัน คือ ๑. เมฆ ๒. วลาหก ๓. เทว ๔. ปุชฺชุน ๕. อมฺพุร ๖. ขน ๗. ธาธาธ ๘. ชีมุต ๙. วาวิวาท ๑๐. อมฺพุท และ ๑๑. อพฺภ ซึ่งที่ใช้ศัพท์ว่า เมฆ มีตัวอย่างเช่น ตสฺมี ขณ มหาเมโฆ อญฺจุหิตฺวา ขนกรกาสฺส วสุลี (แปลกันว่า “ในขณะที่ นั้นเมฆใหญ่ ตั้งขึ้นแล้ว ยังฝนลูกเห็บ ให้ตกแล้ว”), อถ โข เมโฆ อญฺจุหิตฺวา ปาวสฺสลิ (แปลกันว่า “ครั้งนั้นแล เมฆตั้งขึ้นแล้ว (ยังฝน) ได้ให้ตกแล้ว”)
๒. ส่วนศัพท์ที่แปลว่า “ฝน” มี ๓ ศัพท์ คือ ๑. วสุส ๒. วสุสน ๓. วุฏฺฐิ (คาถาที่ ๔๘)

แต่ที่ใช้ศัพท์ว่า “เมฆ” ตรง ๆ ก็มี เช่น - ตสฺมี ขณ มหาเมโฆ อญฺจุหิตฺวา ขนกรกาสฺส วสุลี

วสุลิสฺสติ

จักตก

วสุ ธาตุ ในความรด, รัต, โปรย (ธาตุป.๓๗๓) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสติ ภาวีสันตวิภตติ [= วสุส + อ + อิ + สฺสติ > ลบ อ ปัจจัย]

วหติ

ยอมนำไป

วห ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= วห + อ + ติ]

วหเต

ยอมนำไป

วห ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + เต วัตตมานาวิภตติ [= วห + อ + เต]

วหฺลิ	ย่อนำไป วหฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ลี วัตตมานาวีภัตติ (ตุว) [= วหฺ + อ + ลี]
วหาม	จะนำไป วหฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวีภัตติ (มย) [= วหฺ + อ + ม > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
วหิสฺสามิ	จักนำไป วหฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= วหฺ + อ + อิ + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
วาเจถ	จงบอก วจุ ฐาตุ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุมุเห) [= วจุ + เณ + ถ > ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
วาเจถ	(ยัง...) จงให้บอก วจุ ฐาตุ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุมุเห) [= วจุ + เณ + ถ > ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
วาเจมิ	ย่อมบอก วจุ ฐาตุ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวีภัตติ (อหฺ) [= วจุ + เณ + มิ > ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
วาเจลล	บอกแล้ว วจุ ฐาตุ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จุรุ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนีวิภัตติ [= วจุ + เณ + สฺ + อี > ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

วาเจสฺสติ	จักบอก วจุ ธาตุ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สฺสติ ภวิสสันตวิภัตติ [= วจุ + เณ + สฺสติ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]
วาเจหิ	จงบอก วจุ ธาตุ ในความกล่าว + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= วจุ + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]
วาติ	ย้อมฟุ้งไป วา ธาตุ ในความไป, ฟุ้งไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วา + อ + ติ > ลบ อ ปัจจัย]
วายติ	ย้อมฟุ้งไป วา ธาตุ ในความไป, ฟุ้งไป + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วา + ย + ติ]
วายม	จงพยายาม วายมุ ธาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= วายมุ + อ + หิ]
วายมติ	ย้อมพยายาม วายมุ ธาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วายมุ + อ + ติ]
วายมถ	ย้อมพยายาม วายมุ ธาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ วัตตมานาวิภัตติ (ตุมุเห) [= วายมุ + อ + ถ]
วายมสิ	ย้อมพยายาม วายมุ ธาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= วายมุ + อ + สิ]

วายนาม	ย่อมพยายาม วายนฺ ฐาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มยํ) [= วายนฺ + อ + ม > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
วายนามิ	ย่อมพยายาม วายนฺ ฐาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= วายนฺ + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
วายมิ	พยายามแล้ว วายนฺ ฐาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= วายนฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
วายมิสฺสามิ	จักพยายาม วายนฺ ฐาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= วายนฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
วายนีสุ	พยายามแล้ว วายนฺ ฐาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อัจฉัตตนิวิภัตติ [= วายนฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]
วายนลฺลิติ	ย่อมพยายาม วายนฺ ฐาตุ ในความพยายาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ลิติ วัตตมานาวิภัตติ (ตุวํ) [= วายนฺ + อ + ลิติ]
วายาเปลฺลิติ	(ยัง...) ให้ทอแล้ว เว ฐาตุ ในความทอ, กรอด้วย (ธาตุวตถ.๔๑๗, ปทฺรฺปสฺสิทฺธิ หน้า ๔๑๒) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= เว + ณาเป + สฺ + อี > แปลง เอ เป็น อาย, ลบ ณุ แห่ง

ฉาเป ปัจจัย (วาย + อาเป + ส + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (วาย + อาเป + ส + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วารยิตถ

ห้ามแล้ว

วรฺ ฐาตุ ในความห้าม + ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุจาก) + อี อาคม + ตถ อชัตตนิวิภัตติ (ตุเม) [= วรฺ + ฌย + อี + ตถ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วาร์ + อย + อี + ตถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

วาราเปสุสาม (ยัง...) จักให้ทรงห้าม

วรฺ ฐาตุ ในความห้าม + ฉาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สุสาม ภวิสสันติ วิภัตติ (มย) [= วรฺ + ฉาเป + สุสาม > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฉาเป ปัจจัย (วาร์ + อาเป + สุสาม)]

วาเรติ

ยอมห้าม, ยอมขอ

วรฺ ฐาตุ ในความห้าม, ขอ + ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วรฺ + ฌย + ตี > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วาร์ + เอ + ตี)]

วาเรถ

จงห้าม

วรฺ ฐาตุ ในความห้าม + ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุจาก) + ถ ปญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= วรฺ + ฌย + ถ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วาร์ + เอ + ถ)]

วาเรนฺติ

ยอมรุกราน

วรฺ ฐาตุ ในความห้าม + ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วรฺ + ฌย + อนฺติ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วาร์ + เอ + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

วาเรมิ

จะห้าม

วรฺ ฐาตุ ในความห้าม + ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จฺรฺ ฐาตุ (กัตตุจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= วรฺ + ฌย + มิ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วาร์ + เอ + มิ)]

วาเรยฺยาถ พึงห้าม

วรุ ธาตุ ในความห้าม + เณ ปัจจยฺย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺยาถ สัตตมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= วรุ + เณ + เอยฺยาถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺย (วาร์ + เอ + เอยฺยาถ), ลบ เอ สระหน้า]

วาเรถิ ห้ามแล้ว

วรุ ธาตุ ในความห้าม + เณ ปัจจยฺย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วรุ + เณ + สฺ + อี > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺย (วาร์ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วาเรสุสามิ จักห้าม

วรุ ธาตุ ในความห้าม + เณ ปัจจยฺย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ) [= วรุ + เณ + สฺสามิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺย (วาร์ + เอ + สฺสามิ)]

วาเรหิ จงห้าม

วรุ ธาตุ ในความห้าม + เณ ปัจจยฺย ประจําหมวด จุรุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุวํ) [= วรุ + เณ + หิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺย (วาร์ + เอ + หิ)]

วาเสยฺยสุ (ยัง...) ให้อยู่แล้ว

วสุ ธาตุ ในความอยู่ + ฌย ปัจจยฺย (เหตุกัตตุวาจก) + อุํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= วสุ + ฌย + อุํ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจยฺย (วาสุ + อย + อุํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (วาสุ + อย + อุํ), แปลง อุํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

วาเสถ (ยัง...) จงให้อยู่

วสุ ธาตุ ในความอยู่ + เณ ปัจจยฺย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อากม + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห) [= วสุ + เณ + ถ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺย (วาสุ + เอ + ถ)]

- วาเสสุ** (ยัง...) ให้อยู่แล้ว
 วสุ ชาติ ในความอยู่ + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + ส อาคม + อัม
 อัชชัตตนิวิรัตติ [= วสุ + เณ + ส + อัม > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
 ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย (วาสุ + เอ + ส + อัม)]
- วิกตเถย** พึงไ้อวด
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กตฺถ ชาติ ในความอวด (ชาติวตถ.๔๔)
 + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ
 [= วิ + กตฺถ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจย]
- วิกฺกิริ** เกลี่ยแล้ว
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิริ ชาติ ในความเกลี่ย + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= วิ + กิริ + อ
 + อี > ซ้อน ฤ, ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- วิกฺกิริสฺสนฺติ** จักเกลี่ย
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิริ ชาติ ในความเกลี่ย + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิรัตติ
 [= วิ + กิริ + อ + อี + สฺสนฺติ > ซ้อน ฤ, ลบ อ ปัจจย]
- วิกฺกีนฺนฺติ** ย่อมขาย
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิ ชาติ ในความซื้อ (มี วิ นำหน้า กิ ชาติ
 จึงเป็นไปในความขาย) + นา ปัจจย ประจําหมวด กิ ชาติ (กัตตุวาก) +
 อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= วิ + กิ + นา + อนฺติ > ซ้อน ฤ, แปลง
 นา เป็น ณา (แปลง นฺ เป็น ณฺ) (วิกฺกีนฺนา + อนฺติ), ลบสระหน้า
 (อา ที่ ณา)]
- วิกฺกีนฺนาติ** ย่อมขาย
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิ ชาติ ในความซื้อ + นา ปัจจย
 ประจําหมวด กิ ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= วิ + กิ + นา
 + ติ > ซ้อน ฤ, แปลง นา เป็น ณา (แปลง นฺ เป็น ณฺ)]

วิกุกีณาติ **ย่อมขาย**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิ ธาตุ ในความซื้อ + นา ปัจจัย
ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + กิ + นา
+ ติ > ซ้อน กุ, แปลง นา เป็น ณา]

วิกุกีณาถ **จงขาย**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิ ธาตุ ในความซื้อ + นา ปัจจัย
ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= วิ + กิ
+ นา + ถ > ซ้อน กุ, แปลง นา เป็น ณา]

วิกุกีณิ **ขายแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิ ธาตุ ในความซื้อ + นา ปัจจัย
ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + กิ + นา
+ อี > ซ้อน กุ, แปลง นา เป็น ณา, ลบสระหน้า (อา ที่ ณา), รัสสะ อี
เป็น อิ]

วิกุกีณิสฺสามิ **จักขาย**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิ ธาตุ ในความซื้อ + นา ปัจจัย
ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อิ อากม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= วิ + กิ + นา + อิ + สฺสามิ > ซ้อน กุ, แปลง นา เป็น ณา,
ลบสระหน้า (อา ที่ ณา)]

วิกุกีณิ **ขายแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิ ธาตุ ในความซื้อ + นา ปัจจัย
ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ (อห) [= วิ + กิ
+ นา + อี > ซ้อน กุ, แปลง นา เป็น ณา, ลบสระหน้า (อา ที่ ณา)]

วิกุขมฺภิสฺสุ **ระจับแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขมฺภ ธาตุ ในความระจับ, ข่มไว้, ปิดกัน,
ขัดขวาง (ธาตุวตถ.๗๖) + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อฺ
อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ขมฺภ + อ + อฺ > ซ้อน กุ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง
อฺ เป็น อีสฺ]

วิชาเลสิ

บัวนแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขลฺ ฐาตุ ในความชำระ (ฐาตวิตถ.๗๗) + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จรุ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัสซัตตนีวิภัตติ
[= วิ + ขลฺ + เณ + สฺ + อี > ซ้อน ก, ที่มะ อ ต้นฐาตุเป็น อา,
ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย (วิกฺ + ขาลฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

จิร

จกเทียวไป

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ฐาตุ ในความเทียวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= วิ + จรุ +
อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]

จิรติ

ย้อมเทียวไป

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ฐาตุ ในความเทียวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + จรุ + อ
+ ตี]

จิรณ

จกเทียวไป, ย้อมเทียวไป

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ฐาตุ ในความเทียวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ณ ปัญจมีวิภัตติ หรือ ณ วัตตมานาวิภัตติ
(ตุมฺเห) [= วิ + จรุ + อ + ณ]

จิรนฺติ

ย้อมเทียวไป

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ฐาตุ ในความเทียวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + จรุ +
อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]

จิรสิ

ย้อมเทียวไป

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ฐาตุ ในความเทียวไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + สฺ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= วิ + จรุ
+ อ + สฺ]

วิจารณ์ **ย่อมเที่ยวไป**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่างส) + จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= วิ + จรุ
+ อ + ม > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]

วิจารณ์ **ย่อมเที่ยวไป**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่างส) + จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= วิ + จรุ
+ อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

วิจารณ์ **เที่ยวไปแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + จรุ + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วิจารณ์หา **เที่ยวไปแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + มหา อัชชัตตนิวิภัตติ (มย)
[= วิ + จรุ + อ + อี + มหา > ลบ อ ปัจจัย]

วิจารณ์สุติ **จักเที่ยวไป**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สุตติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= วิ + จรุ + อ + อี + สุตติ > ลบ อ ปัจจัย]

วิจารณ์สุสาม **จักเที่ยวไป**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สุธาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย)
[= วิ + จรุ + อ + อี + สุธาม > ลบ อ ปัจจัย]

วิจารณ์สุสาม **จักเที่ยวไป**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ธาตุ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สุธามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห)
[= วิ + จรุ + อ + อี + สุธามิ > ลบ อ ปัจจัย]

วจิรสฺสลิ **จักเทียวไป**
วิ อุปลัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ชาติ ในความเทียวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุ่ว)
[= วิ + จรุ + อ + อิ + สฺสลิ > ลบ อ ปัจจัย]

วจิริ **เทียวไปแล้ว**
วิ อุปลัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ชาติ ในความเทียวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิรัตติ (อหฺ) [= วิ + จรุ
+ อ + อี > ลบ อ ปัจจัย]

วจิริสฺ **เทียวไปแล้ว**
วิ อุปลัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ชาติ ในความเทียวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อฺ อัจฉัตตนิวิรัตติ [= วิ + จรุ + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ เป็น อีสฺ]

วจิเรยฺยาลิ **พึงเทียวไป**
วิ อุปลัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ชาติ ในความเทียวไป + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺยาลิ สัตตมวิรัตติ (ตุ่ว) [= วิ +
จรุ + อ + เอยฺยาลิ > ลบ อ ปัจจัย]

วจิรายิสฺ **(ยัง...) ให้เทียวไปแล้ว**
วิ อุปลัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ชาติ ในความเทียวไป + ฌย ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + อฺ อัจฉัตตนิวิรัตติ [= วิ + จรุ + ฌย + อฺ >
ทิมะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วิ + จารุ + อย + อฺ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อฺ เป็น อีสฺ]

วจิาเรถ **(ยัง...) จงให้เทียวไป**
วิ อุปลัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ชาติ ในความเทียวไป + ฌ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญจมิวิรัตติ (ตุ่มเห) [= วิ + จรุ + ฌ + ถ >
ทิมะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจัย (วิ + จารุ + เอ + ถ)]

วจิาเรสฺ **(ยัง...) ให้เทียวไปแล้ว**
วิ อุปลัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ชาติ ในความเทียวไป + ฌ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ส อาคม + อฺ อัจฉัตตนิวิรัตติ [= วิ + จรุ + ฌ +

สุ + อุ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (วิ + จารุ + เอ + สุ + อุ)]

วิจาเรสุสามิ จักจัดแจง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จรุ ธาตุ ในความจัดแจง + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + สุสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหฺ)
[= วิ + จรุ + เณ + สุสามิ > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจัย (วิ + จารุ + เอ + สุสามิ)]

วิจินถ จงค้นหา, จงตรวจดู

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จิ ธาตุ ในความค้นหา + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมห) [= วิ + จิ
+ นา + ถ > รัสสะ อา ที่ นา เป็น อ]

วิจินาถ จงค้น

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จิ ธาตุ ในความค้นหา + นา ปัจจัย
ประจําหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมห) [= วิ + จิ
+ นา + ถ]

วิจินเตติ ย่อมคิด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + จินตุ ธาตุ ในความคิด + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + จินตุ +
เณ + ตี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิขมภติ ย่อมสะบัดสะบั้ง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขมภ ธาตุ ในความสะบัดสะบั้ง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ขมภ +
อ + ตี]

หมายเหตุ ขมภ ธาตุ ในชาตวัตถ.๑๓๖ แสดงเป็น ขภ, ขภิ ธาตุ ในความ
เสพเมถุน, สว่างาม, การทำลาย (และอรรถ คตฺตวินาม = เขี่ยตกาย,
บิตกาย; หาว, หาวนอน (ธาตุป.๑๔๗)), คงแปลเอาความว่า สะบัดสะบั้ง.
ก็ ขภ หรือ ขภิ ธาตุ นั้น ในนิปผันนรูป ก็เป็น ขมภ อุ. ขมภติ, วิขมภติ,

วิขมฺภิตฺ, ฯลฯ เพราะลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุแล้วแปลงเป็น มฺ (ลบสระที่สุตธาตุ), ในที่นี้ จึงแสดงเป็น ขมฺภฺ ธาตุเลขที่เดียว และลงในหมวด ภู ธาตุ ตามหลักฐานอ้างอิงนั้น (ไม่ใช่หมวด รฐฺ ธาตุ) (ทางฝ่ายสันสกฤต เป็น ชุภมฺภฺ ธาตุ “คาตฺรวินาเม” ในความหาว, หาวนอน, อ้าปาก; เปิดเผย, แผ่ไป, กระจายไป; ปรากฏขึ้น จัดลงในหมวด ภู ธาตุ อย่างบาลี (ดู พจนานุกรมธาตุสันสกฤต หน้า ๕๓)

วิขหติ

ย้อมละ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หา ธาตุ ในความละ + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + หา + อ
 + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (หาหา), รัสสะ อา เป็น อ (หาหา), แปลง ห เป็น
 ช (ชหา), ลบ อา ที่ หา (วิ + ชหฺ + อ + ตี)]

วิขานนฺติ

ย้อมรู้แจ้ง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
 ประจําหมวด กี ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ณา +
 นา + อนฺติ > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อา แห่ง นา)]

วิชานาติ

ย้อมรู้แจ้ง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
 ประจําหมวด กี ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ณา +
 นา + ตี > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา]

วิชาเนยฺย

พึงรู้แจ้ง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ณา ธาตุ ในความรู้ + นา ปัจจัย
 ประจําหมวด กี ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ณา +
 นา + เอยฺย > แปลง ณา ธาตุ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อา ที่ นา)]

วิชายตุ

จงประสูติ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขนฺ ธาตุ ในความเกิด + ย ปัจจัย
 ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= วิ + ขนฺ + ย
 + ตฺ > แปลง ขนฺ ธาตุ เป็น ชา (หรือแปลง นฺ ที่สุตธาตุเป็น อา)]

หมายเหตุ กรณีแปลง นุ ที่สุดธาตุเป็น อา ทำด้วยสูตรว่า ขนฺสฺสนฺตุวา [นิติ.สุตต.๑๐๖๔], เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ต้องลบ อ ที่ ข ด้วย เพราะ ขนฺ มาจาก ข + นุ, แปลง นุ เป็น อา (ข + อา), ลบ อ ที่ ข (ขุ + อา = ชา), ในที่นี้ แปลงรวบรัด คือ แปลง ขนฺ ธาตุ เป็น ชา ตามแนวทางบาลี สนามหลวง

วิชานุนติ

ย่อมงคลอด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขนฺ ธาตุ ในความเกิด (มี วิ นำหน้า แปลว่า คลอด) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิวุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานา วิภัตติ [= วิ + ขนฺ + ย + อนฺติ > แปลง ขนฺ ธาตุ เป็น อา, ลบ อ สระหน้า (อ ที่ ย)]

วิชายามิ

ย่อมงคลอด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขนฺ ธาตุ ในความเกิด (มี วิ นำหน้า แปลว่า คลอด) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิวุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานา วิภัตติ (อหิ) [= วิ + ขนฺ + ย + มิ > แปลง ขนฺ ธาตุ เป็น อา, ที่ฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

วิชายิ

คลอดแล้ว, ตกแล้ว (เช่นไก่ตกไข่)

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขนฺ ธาตุ ในความเกิด (มี วิ นำหน้า แปลว่า คลอด) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิวุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ขนฺ + ย + อี > แปลง ขนฺ ธาตุ เป็น ชา, ลบ อ สระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี เป็น อี]

วิชายิสฺสติ

จักคลอด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขนฺ ธาตุ ในความเกิด (มี วิ นำหน้า แปลว่า คลอด) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิวุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสติ อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ขนฺ + ย + สฺสติ > แปลง ขนฺ ธาตุ เป็น อา, ลบ อ สระหน้า (อ ที่ ย)]

วิชายิสฺสามิ

จักคลอด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขนฺ ธาตุ ในความเกิด (มี วิ นำหน้า แปลว่า คลอด) + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิวุ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสามิ อัชชัตตนิ

วิภัตติ (อห) [= วิ + ขนฺ + ย + สฺสามิ > แปลง ขนฺ ชาติ เป็น อา, ลบ อ สระหน้า (อ ที่ ย)]

วิชายีสุ

คลอດแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ขนฺ ชาติ ในความเกิด (มี วิ นำหน้า แปลว่า คลอດ) + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ขนฺ + ย + อํ > แปลง ขนฺ ชาติ เป็น ขา, ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิภัตติ เป็น อีสุ]

วิชฺชติ

ย้อมมี

วิทฺ ชาติ ในความมี, เป็น (มีอยู่, เป็นอยู่ - ชาติป.๓๗๘) + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิทฺ + ย + ติ > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช]

วิชฺชเต

ย้อมมี

วิทฺ ชาติ ในความมี, เป็น (มีอยู่, เป็นอยู่ - ชาติป.๓๗๘) + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + เต วัตตมานาวิภัตติ [= วิทฺ + ย + เต > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช]

วิชฺชนฺติ

ย้อมมี

วิทฺ ชาติ ในความมี, เป็น (มีอยู่, เป็นอยู่ - ชาติป.๓๗๘) + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิทฺ + ย + อนฺติ > แปลง ทฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชฺช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

วิชฺฌติ

ย้อมเสียดแทง

วิชฺ ชาติ ในความเสียดแทง + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิชฺ + ย + ติ > แปลง ฐ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ฌ]

วิชฺฌนฺติ

ย้อมเสียดแทง

วิชฺ ชาติ ในความเสียดแทง + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิชฺ + ย + อนฺติ > แปลง ฐ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ฌ, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)]

วิษุณายัส

ดับแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + เณ ชาติ ในความสว่าง, รุ่งเรือง (ชาติวตถ. ๑๔๕) (มี วิ นำหน้า เณ ชาติ จึงเป็นไปในความดับ) + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อัมม์ อัมมัตตนิวิรัตติ [= อุม + เณ + อ + อัมม์ > ซ้อน ชุ, แปลง เอ เป็น อาย (วิษุณาย + อ + อัมม์), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (วิษุณาย + อ + อัมม์), ลบ อ ปัจจย, แปลง อัมม์ วิรัตติ เป็น อีส]

วิษุณิ

แทงแล้ว

วิธ ชาติ ในความแทง + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อัมม์ อัมมัตตนิวิรัตติ [= วิธ + ย + อัมม์ > แปลง ธ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ), รัสสะ อัมม์ วิรัตติ เป็น อัม]

วิษุณิสฺสนติ

จักทิมแทง

วิธ ชาติ ในความแทง + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อัมม์ อัมมัตตนิวิรัตติ [= วิธ + ย + อัมม์ + สฺสนติ > แปลง ธ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]

วิษุณิสฺส

แทงแล้ว

วิธ ชาติ ในความแทง + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อัมม์ อัมมัตตนิวิรัตติ [= วิธ + ย + อัมม์ > แปลง ธ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ), แปลง อัมม์ วิรัตติ เป็น อีส]

วิษุณเอยย

พียงแทง

วิธ ชาติ ในความแทง + ย ปัจจย ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยย สัตตมัมวิรัตติ [= วิธ + ย + เอยย > แปลง ธ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ชุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]

วิษุณิสฺสติ

จักรู้แจ้ง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ณ ชาติ ในความรู้ + ณ ปัจจย ประจำหมวด ส ชาติ (กัตตุวจาก) + อัมม์ อัมมัตตนิวิรัตติ [= วิ + ณ + ณ + อัมม์ + สฺสนติ > ลบ ณ ปัจจย, แปลง ณ ชาติ เป็น ชา (วิ + ชา + อัมม์ + สฺสนติ), ลบ อ ที่ ชา, แปลง อัมม์ เป็น เอ]

วิตกุเณสฺสลิ จักตริก

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ตกฺก ชาติ ในความตริก + เณ ปัจจัย
ประจำหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว)
[= วิ + ตกฺก + เณ + สฺสลิ > ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิตถาเรลิ (ยัง...) ให้พิสตาแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ถรุ ชาติ ในความแผ่ไป, ขยาย + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ถรุ + เณ +
สฺ + อี > ช้อน ต, ทิมะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย
(วิตุ + ถารุ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วิทุรฺสติ ย่อมกำจัด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ธฺส ชาติ ในความกำจัด + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ธฺส + อ
+ ติ]

วินมฺติ ย่อมก้มลง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นมฺ ชาติ ในความน้อม + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + นมฺ +
อ + ติ]

วินสฺส จงฉิบหาย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย
ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= วิ + นสฺ
+ ย + หิ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบ หิ วิภัตติ]

วินสฺสติ ย่อมฉิบหาย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย
ประจำหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + นสฺ +
ย + ติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส]

วินสฺสนฺติ

ย่อมฉิบหาย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + นสฺ
+ ย + อนฺติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

วินสฺสิสฺสติ

จักฉิบหาย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ
[= วิ + นสฺ + ย + อิ + สฺสติ > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส,
ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

วินสฺเสยฺย

พึงฉิบหาย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= วิ + นสฺ +
ย + เอยฺย > แปลง สฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สฺส, ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

วินาสยิตฺถ

(ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ฌย
ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + อิ อากม + ตฺถ อัชชัตตนิวิภัตติ (ตุมฺเห) [= วิ +
นสฺ + ฌย + อิ + ตฺถ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย
ปัจจัย (วิ + นาสุ + อย + อิ + ตฺถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

วินาเสสฺสติ

(ยัง...) จักให้ฉิบหาย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นสฺ ชาติ ในความพินาศ, ฉิบหาย + ฌ
ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= วิ + นสฺ + ฌ + สฺ
สติ > ที่ฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจัย (วิ + นาสุ + เอ
+ สฺสติ)]

วินิจฺฉยิ

วินิจฉัยแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + จิ ชาติ
ในความก่อ, สะสม, สั้งสม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + นิ + จิ + อ + อี > แปลง จุ แห่ง จิ

ธาตุ เป็น ฌ (วิ + นิ + ฌ + อ + อี), ซ้อน จ, แผลง อี แห่ง ฌ ธาตุ เป็น เอ, แผลง เอ เป็น อย (วินิจ + ฌ + อ + อี), ลบสระหน้า (อ + ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อ]

หมายเหตุ การแยกเป็น วิ + นิ + จิ ธาตุ แล้วแผลง จ แห่ง จิ ธาตุ เป็น ฌ (จิ > ฌ) นี้ เป็นไปตามนัย**ปทรูปสัท** หน้า ๔๐๕-๔๐๖ ความว่า จิ จเย. วินิพุโพ “โท ธสฺส จา”ติ สุตเต จคฺคเณน จการสฺส ฌกาโร (แผลง จ เป็น ฌ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสฺส จ). (อุทาหรณ์) วินิจฺเจยฺ, วินิจฺจิตฺพุ, และตามนัย**นिरुद्धิตีปนี** (สูตรที่ ๖๑๖. นิโต จิสฺส โฉ) ซึ่งอธิบายว่า นิโต ปรสฺส จิสฺส จ-การสฺส โฉ โหติ (แผลง จ แห่ง จิ ธาตุ ซึ่งตามหลัง นิ อุปสัค เป็น ฌ), (อุทาหรณ์) นิจฺฉยติ, วินิจฺฉยติ, วินิจฺฉยนฺติ, วินิจฺฉเติ, วินิจฺฉเณติ [ที่เป็น เฉ คือ แผลง อี เป็น เอ, ส่วนที่เป็น ฌ คือแผลง เอ เป็น อย ต่ออีกทีหนึ่ง เหมือน เสติ สยติ (ย่อมนอน), เนติ นยติ (ย่อมนำไป)]

วินิจฉินถ

จกตฺตสิน

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + จิ ธาตุ ในความก่อ, สะสม, สักสม + นา ปัจจัย ประจำหมวด กิ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุเม) [= วิ + นิ + จิ + นา + ถ > แผลง จ แห่ง จิ ธาตุ เป็น ฌ (วิ + นิ + ฌ + นา + ถ), ซ้อน จ, รัสสะ อา แห่ง นา เป็น อ]

วินิมฺหเส

นำไปแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นิ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มฺหเส หิยตฺตนีวิภัติ (มย) [= วิ + นิ + อ + มฺหเส > รัสสะ อี แห่ง นิ ธาตุ เป็น อี, ลบ อ ปัจจัย]

หมายเหตุ จริง ๆ แล้ว ที่ต้องรัสสะ อี แห่ง นิ เป็น อี เพราะว่ามีสังโยค คือ นิมฺหเส, จะเห็นว่า คงเป็น นิมฺ ไม่ได้ จึงต้องรัสสะ เป็น นิมฺ

วิโนทเย

พึงบรรเทา

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นฺทฺ ธาตุ ในความบรรเทา + ฌย ปัจจัย ประจำหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิภัติ [= วิ + นฺทฺ +

ณย + เอยฺย > พฤทธิ อุ แห่ง นฺทฺ ธาตุ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง ณย ปัจจัย (วิ + โนทฺ + อย + เอยฺย), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง เอยฺย วิภัติ เป็น เอ]

วินทติ

ย่อมประสพ

วิทฺ ธาตุ ในความได้-ประสพ (ธตฺป.๓๗๗) + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= วิทฺ + อ + ติ > ลงนิคหิตอาคม ต้นธตฺ, แปลงนิคหิตเป็น นุ]

วิทนฺติ

ย่อมประสพ

วิทฺ ธาตุ ในความได้-ประสพ (ธตฺป.๓๗๗) + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + อนุติ วัตตมานาวิภัติ [= วิทฺ + อ + อนุติ > ลงนิคหิตอาคมต้นธตฺ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ลบ อ ปัจจัย]

วิทนํมิ

ย่อมพบ

วิทฺ ธาตุ ในความได้-ประสพ (ธตฺป.๓๗๗) + อ ปัจจัย ประจําหมวด รุฑฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภัติ (อหฺ) [= วิทฺ + อ + มิ > ลงนิคหิตอาคมต้นธตฺ, แปลงนิคหิตเป็น นุ, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัติ]

วิเนลฺ

ทรงแนะนำแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + นี ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภัติ [= วิ + นี + อ + สฺ + อี > แปลง อี เป็น เอ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

วิปจฺจติ

ย่อมแผ่ตีผล

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ปจฺ ธาตุ ในความแผ่ตีผล + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิวฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= วิ + ปทฺ + ย + ติ > แปลง จฺ ที่สุดธตฺกับ ย เป็น ชุช]

วิปจุจิสฺสติ **จักเพลิตฺตผล**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ปจุ ธาตุ ในความเพลิตฺตผล + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิภตติ
[= วิ + ปท + ย + อี + สฺสติ > แปลง จุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช,
ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

วิปชฺชติ **ย่อมวิบัติ**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ปท ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= วิ + ปท +
ย + ตี > แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช]

วิปชฺชิสฺส **วิบัติแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ปท ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อชฺชัตตนิวิภตติ [= วิ + ปท +
ย + อํ > แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง
อํ วิภตติ เป็น อีสฺ]

วิปสฺสติ **จะเห็นแจ้ง**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ทิสฺ ธาตุ ในความเห็น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= วิ + ทิสฺ +
อ + ตี > แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ปสฺ]

วิปุปกิริ **หว่านแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กิริ
ธาตุ ในความเรียราย-หว่าน-โปรย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตติ [= วิ + ป + กิริ + อ + อี > ซ้อน
ป, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]

วิปุปกิริสฺ **หว่านแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสัค (ทัว ข้างหน้า ก่อน ออก) + กิริ
ธาตุ ในความเรียราย-หว่าน-โปรย + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ

(กัตตุวจาก) + อํ อักษรต้นวิภัติ [= วิ + ป + กิร + อ + อํ > ซ้อน
ป, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีส]

วิบุปซหายย พิงละวิเศษ

วิ อุปสรรค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสรรค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หา
ธาตุ ในความละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + เอยย
สัทตมีวิภัติ [= วิ + ป + หา + อ + เอยย > ซ้อน ป, ทำเทวภาวะ
ธาตุ คือ หาหา, รัสสะ อา เป็น อ (หหา), แปลง ห เป็น ช (ชหา),
ลบ อา ที่ หา (ชห) (วิบุปซห + อ + เอยย), ลบ อ ปัจจัย]

วิบุปฏิปซชิ ปฏิบัติผิตแล้ว

วิ อุปสรรค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ปฏิ อุปสรรค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ปห
ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี
อักษรต้นวิภัติ [= วิ + ปฏิ + ปห + ย + อี > ซ้อน ป, แปลง ห
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช (วิบุปฏิ + ปชช + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ช),
รัสสะ อี วิภัติ เป็น อี]

วิบุปมญเจถ จงปลดเปลื้อง

วิ อุปสรรค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสรรค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + มจ
ธาตุ ในความปล่อย + เอ ปัจจัย ประจําหมวด รฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ
ปัญจมีวิภัติ (ตุเม) [= วิ + ป + มจ + เอ + ถ > ซ้อน ป,
ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ]

วิบุปลปติ ย่อมเพื่อ, ย่อมบ่นเพื่อ

วิ อุปสรรค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสรรค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ลป
ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี
วัตตมานาวิภัติ [= วิ + ป + ลป + อ + ตี > ซ้อน ป]

วิบุปลปสิ ย่อมบ่นเพื่อ

วิ อุปสรรค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสรรค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ลป
ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + สติ
วัตตมานาวิภัติ (ตุว) [= วิ + ป + ลป + อ + สติ > ซ้อน ป]

วิบุลปามิ **ย่อมบ่นเพ้อ**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + ลป ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= วิ + ป + ลป + อ + มิ > ซ้อน ป, ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

วิบุลสีทนต์ **ย่อมผ่องใส**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + สท ฐาตุ ในความชม (ฐาตุเดียวกันกับ นิสีทติ ที่แปลว่า ย่อมนํง) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ป + สท + อ + อนติ > ซ้อน ป, แผลง สท ฐาตุ เป็น สีท, ลบ อ ปัจจัย]

วิบุณฺธิ **ดินรนแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ผนท ฐาตุ ในความดินรน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ผนท + อ + อี > ซ้อน ป, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วิพฺภมิ **หมนกลับแล้ว, สึกแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ภม ฐาตุ ในความหมนไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ภม + อ + อี > ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วิพฺภมิสฺสามิ **จักสีก**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ภม ฐาตุ ในความหมนไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= วิ + ภม + อ + อี + สฺสามิ > ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วิพฺภมึสุ **สีกแล้ว**
วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ภม ฐาตุ ในความหมนไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ [= วิ + ภม + อ + อํ > ซ้อน พ, ลบ อ ปัจจัย, แผลง อํ เป็น อีสฺ]

วิภขติ	ย่อมแบ่ง วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ภชฺ ฐาตุ ในความแบ่ง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวีวิภตติ [= วิ + ภชฺ + อ + ติ]
วิภชีสุ	แบ่งแล้ว วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ภชฺ ฐาตุ ในความแบ่ง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิภตติ [= วิ + ภชฺ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีสุ]
วิมฺจุจิสฺสติ	จักพัน วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + มฺจุ ฐาตุ ในความพัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฏฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิภตติ [= วิ + มฺจุ + ย + อี + สฺสติ > แปลง จฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]
วิมฺจุจิสฺสุ	พันแล้ว, พันวิเศษแล้ว วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + มฺจุ ฐาตุ ในความพัน + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฏฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิภตติ [= วิ + มฺจุ + ย + อี + อํ > แปลง จฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จจ, ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]
วिरชฺชติ	หน่ายแล้ว วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รชฺ ฐาตุ ในความกำหนด, ยินดี + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฏฺ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนิวิภตติ [= วิ + รชฺ + ย + อี > แปลง ชฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชช, ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
วิรมสฺสุ	จงดเว้น วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รมฺ ฐาตุ ในความยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสุ ปญฺจมีวิภตติ (ตุว) [= วิ + รมฺ + อ + สฺสุ]

วิรมามิ

ย้อมงดเว้น

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รมฺ ชาติ ในความยินดี + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ชาติ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= วิ + รม
+ อ + มิ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]

วิรมิ

งดเว้นแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รมฺ ชาติ ในความยินดี + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= วิ + รม + อ
+ อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

วิรวนติ

ย้อมร้อง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุ ชาติ ในความร้อง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + รุ +
อ + อนฺติ > พฤทธิ์ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว,
ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (วิ + รว + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

วิรวลิตี

ย้อมร้อง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุ ชาติ ในความร้อง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ชาติ (กัตตุวจาก) + ลิตี วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= วิ + รุ
+ อ + ลิตี > พฤทธิ์ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว,
ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (วิ + รว + อ + ลิตี)]

วิรวี

ร้องแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุ ชาติ ในความร้อง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ [= วิ + รุ + อ
+ อี > พฤทธิ์ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบสระหน้า
(อ ที่ ว) (วิ + รว + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุ วิภัตติ เป็น อีสุ]

วิรวิสฺสามิ

จักร้อง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุ ชาติ ในความร้อง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฦ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภาวิสสันติภัตติ (อหํ)
[= วิ + รุ + อ + อี + สฺสามิ > พฤทธิ์ อุ แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ,

แปลง โอ เป็น อว, ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (วิ + รว + อ + อิ + สฺสามิ),
ลบ อ ปัจจัย]

วิรวีสุ

ร้องแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุ ธาตุ ในความร้อง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อํ อักษรต้นวิภัติ [= วิ + รุ + อ
+ อํ > พฤทธิ อู แห่ง รุ ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบสระหน้า
(อ ที่ ว และ อ ปัจจัย), แปลง อํ วิภัติ เป็น อีสฺ]

วิรุขุมติ

ย่อมยินร้าย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุฐ ธาตุ ในความปิด, กั้น + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= วิ + รุฐ +
ย + ติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ขุม]

วิรุขุณฺนติ

ย่อมเคียดแค้น

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุฐ ธาตุ ในความปิด, กั้น + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัติ [= วิ + รุฐ
+ ย + อนฺติ > แปลง ฐ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ขุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)
(วิ + รุขุณฺ + อนฺติ)]

วิโรจติ

ย่อมรุ่งเรือง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุจ ธาตุ ในความรุ่งเรือง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= วิ + รุจ + อ
+ ติ > พฤทธิ อู แห่ง รุจ ธาตุ เป็น โอ]

วิโรจสิ

ย่อมงามวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + รุจ ธาตุ ในความรุ่งเรือง + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิภัติ (ตุว) [= วิ + รุจ
+ อ + สิ > พฤทธิ อู แห่ง รุจ ธาตุ เป็น โอ]

วิลชฺชติ

ย่อมชมดชม้อย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ลชฺช ธาตุ ในความละอาย, อาย + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัติ [= วิ + ลชฺช +
อ + ติ]

- วิลสติ** **ย่อมกรีดกราย**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ลสุ ชาติ ในความกรีดกราย, เอื้องกราย + อ
 ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ +
 ลสุ + อ + ตี]
- วิลิขติ** **ย่อมขีด**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ลิข ชาติ ในความเขียน + อ ปัจจย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ลิข + อ
 + ตี]
- วิลิปิสฺสนติ** **จักฉาบ**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ลิป ชาติ ในความฉาบ, ทา + ย ปัจจย
 ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อากม + สฺสนติ ภวิสสันติวิภัตติ
 [= วิ + ลิป + ย + อิ + สฺสนติ > แปลง ปุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ปุป,
 ลบสระหน้า (อ ที่ ป) (วิ + ลิปปุ + อิ + สฺสนติ)]
- วิลียนติ** **ย่อมละลาย**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ลี ชาติ ในความละลาย + ย ปัจจย
 ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ลี +
 ย + อนฺติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
- วิลุมฺปนฺติ** **ย่อมย้อมย้อม**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ลุป ชาติ ในความปล้น, ย้อม + อ ปัจจย
 ประจําหมวด รฐ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + ลุป
 + อ + อนฺติ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ (ลุป), แปลงนิคคหิตเป็น
 ม (ลุมป) (วิ + ลุมป + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจย]
- วิลุมฺปิสฺ** **ย้อมย้อมแล้ว**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ลุป ชาติ ในความปล้น, ย้อม + อ ปัจจย
 ประจําหมวด รฐ ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนีวิภัตติ [= วิ + ลุป +
 อ + อํ > ลงนิคคหิตอาคมที่พยัญชนะต้นธาตุ (ลุป), แปลงนิคคหิตเป็น ม
 (ลุมป) (วิ + ลุมป + อ + อํ), ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ เป็น อีส]

วิวทล	จงทะเลาะกัน วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเมเห) [= วิ + วทฺ + อ + ถ]
วิวทนต์	ย่อมทะเลาะ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วทฺ ฐาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + วทฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
วิวร	จงเปิด วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วรฺ ฐาตุ ในความปิด, กั้น (มี วิ นำหน้า เป็นไปในความเปิด) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= วิ + วรฺ + อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]
วิวรติ	ย่อมเปิด วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วรฺ ฐาตุ ในความปิด, กั้น (มี วิ นำหน้า เป็นไปในความเปิด) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + วรฺ + อ + ติ]
วิวราเปลิ	(ยัง...) ให้เปิดแล้ว วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วรฺ ฐาตุ ในความปิด, กั้น (มี วิ นำหน้า เป็นไปในความเปิด) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนีวิภัตติ [= วิ + วรฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (วิ + วรฺ + อาเป + สฺ + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
วิวร	เปิดแล้ว วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วรฺ ฐาตุ ในความปิด, กั้น (มี วิ นำหน้า เป็นไปในความเปิด) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนีวิภัตติ [= วิ + วรฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วีสฺ

เปิดแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วรุ ชาติ ในความปิด, กั้น (มี วิ นำหน้า
เป็นไปในความเปิด) + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ
อัชัตตนิวิภตติ [= วิ + วรุ + อ + อํ > ลบ อ ปัจจย, แปลง อํ
เป็น อีสฺ]

วีสฺ

แบ่งแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + วรุ ชาติ ในความปรารถนา-อยากได้ + เณ
ปัจจย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก, ชาติป.๓๖๗) + สฺ อาคม + อํ
อัชัตตนิวิภตติ [= วิ + วรุ + เณ + สฺ + อํ > ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย]

วีสฺ

ยอมอาจ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สหฺ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= วิ + สหฺ + อ
+ ติ]

วีสฺ

ยอมอาจ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สหฺ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= วิ + สหฺ +
อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]

วีสฺ

ยอมอาจ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สหฺ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภตติ (อหฺ) [= วิ + สหฺ
+ อ + มิ > ทิมะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภตติ]

วีสฺ

อาจแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สหฺ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อีสฺ อัชัตตนิวิภตติ [= วิ + สหฺ + อ
+ อีสฺ > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อีสฺ วิภตติ เป็น อีส]

วิสุทธิสติ

จักอาจ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สหุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อากม + สุตติ ภวิสสันตวิภัตติ
[= วิ + สหุ + อ + อิ + สุตติ > ลบ อ ปัจจัย]

วิสุทธิสุ

อาจแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สหุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อํ อชัตตนิวิภัตติ [= วิ + สหุ + อ
+ อํ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีสุ]

วิสีหนติ

ย่อมจมลง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สหุ ชาติ ในความจม + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + สหุ +
อ + อนติ > แปลง สหุ ชาติ เป็น สีหุ, ลบ อ ปัจจัย]

วิสุขุมติ

ย่อมหมดจด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สุธ ชาติ ในความหมดจด + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + สุธ + ย + ตี >
แปลง ธ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ขุม]

วิสุขุณฺณติ

ย่อมหมดจด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สุธ ชาติ ในความหมดจด + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + สุธ + ย +
อนติ > แปลง ธ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ขุณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ)
(วิ + สุขุณฺ + อนติ)]

วิโสธยิ

(ยัง...) ให้หมดจดวิเศษแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สุธ ชาติ ในความหมดจด + ฌย ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= วิ + สุธ + ฌย + อี > พฤทธิ
อุ แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ, ลบ ฌ แห่ง ฌย ปัจจัย (วิ + โสธ + อย +
อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วิโสธเย

(ยัง...) พึงให้หมดจดวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สุธ ชาติ ในความหมดจด + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + เอยย สัตตมีวิภัตติ [= วิ + สุธ + ฌย + เอยย > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วิ + โสธ + อย + เอยย), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

วิโสเธติ

(ยัง...) ย่อมให้หมดจด

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สุธ ชาติ ในความหมดจด + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + สุธ + ฌย + ติ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วิ + โสธ + เอ + ติ)]

วิโสเสหิ

(ยัง...) จงให้เหือดแห้ง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สุส ชาติ ในความแห้ง + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺว) [= วิ + สุส + ฌย + หิ > พฤทธิ อู แห่ง สุส ชาติ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (วิ + โสส + เอ + หิ)]

วิสสุชชาเปลิ (ยัง...) ให้ปล่อยแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สสุช ชาติ ในความสละ, ปล่อย (ชาตวัตถ. ๔๒๕) + ฌาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + สสุช + ฌาเป + ส + อี > ซ้อน ส, ลบ ญ แห่ง ฌาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ สสุช นี้ ชาตวัตถ.๔๒๕-๔๒๖ จัดลงในหมวด ภู ชาติ และหากมี วิ นำหน้า เป็นไปใน จาก (สละ-แบ่งปัน) โดยให้อุทาหรณ์ว่า วิสสุชชติ, แต่ชาตฺนี้ ลงในหมวด จุร ชาติ ได้ด้วย แต่เป็นไปในอรรถ สงขต (ปรุงแต่ง) อุทาหรณ์ ... สงฺขโรติ สฺขเซตฺติ สงฺขโร ... (ดูตามให้อ้าง)

วิสสุชชี

สละแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สสุช ชาติ ในความสละ, ปล่อย + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= วิ + สสุช + อ + อี > ซ้อน ส, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

- วิสุสขุชิ** **ปล่อยแล้ว**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขุชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อักษรัตตนิวิรัตติ [= วิ + สขุชฺ +
 อ + อี > ซ้อน ส, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
- วิสุสขุเซนติ** **ยอมแก้**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขุชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= วิ + สขุชฺ
 + เณ + อนฺติ > ซ้อน ส, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]
- วิสุสขุเซถ** **จงปล่อย**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขุชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาก) + ถ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= วิ + สขุชฺ
 + เณ + ถ > ซ้อน ส, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
- วิสุสขุเซนติ** **ยอมแก้**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขุชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ ปญฺจมีวิรัตติ [= วิ + สขุชฺ +
 เณ + อนฺติ > ซ้อน ส, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]
- วิสุสขุเซยฺย** **พึงแก้**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขุชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิรัตติ (อหํ) [= วิ +
 สขุชฺ + เณ + เอยฺย > ซ้อน ส, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ เอ
 สระหน้า]
- วิสุสขุเซสิ** **แก้แล้ว, ปล่อยแล้ว, คลายแล้ว**
 วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขุชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จุรุ ชาติ (กัตตุวาก) + ส อากม + อี อักษรัตตนิวิรัตติ
 [= วิ + สขุชฺ + เณ + ส + อี > ซ้อน ส, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย,
 รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

วิสุตฺตฺเชตฺตํ ปล่อยแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขฺชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺ อากม + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ
[= วิ + สขฺชฺ + เณ + สฺ + อํ > ซ้อน สฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิสุตฺตฺเชตฺตฺสนฺติ จักปล่อย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขฺชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= วิ + สขฺชฺ
+ เณ + สฺสนฺติ > ซ้อน สฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิสุตฺตฺเชตฺตฺสฺติ จักแก้

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขฺชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสฺติ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= วิ +
สขฺชฺ + เณ + สฺสฺติ > ซ้อน สฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิสุตฺตฺเชตฺตฺสํ จักสละ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขฺชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสํ ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= วิ +
สขฺชฺ + เณ + สฺสํ > ซ้อน สฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิสุตฺตฺเชตฺตฺสํมิจฺจ จักแก้, จักปล่อย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขฺชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สฺสํมิจฺจ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= วิ +
สขฺชฺ + เณ + สฺสํมิจฺจ > ซ้อน สฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิสุตฺตฺเชตฺตฺสํมิจฺจ จงสละ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สขฺชฺ ชาติ ในความสละ, ปล่อย + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตฺวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= วิ + สขฺชฺ
+ เณ + หิ > ซ้อน สฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย]

วิสุตฺตฺสํมิจฺจ จงพัก

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สมฺ ชาติ ในความสงบ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตฺวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= วิ + สมฺ +
อ + หิ > ซ้อน สฺ, ทิมะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

วิสุตมิสุตตาม จักพัก

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สมุ ธาตุ ในความสงบ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สุตตาม ภาวิสันตวิภัตติ (มย)
[= วิ + สมุ + อ + อิ + สุตตาม > ซ้อน สุ, ลบ อ ปัจจัย]

วิสุตมิสุตตามิ จักพัก

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สมุ ธาตุ ในความสงบ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อิ อากม + สุตตามิ ภาวิสันตวิภัตติ (อห)
[= วิ + สมุ + อ + อิ + สุตตามิ > ซ้อน สุ, ลบ อ ปัจจัย]

วิสุตเส พึงคั่นเคย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สสุ ธาตุ ในความหายใจ, ฯลฯ (มี วิ นำหน้า
เป็นไปในความคั่นเคย - ธาตวัตถ.๔๔๖) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ
(กัตตุวจาก) + เอยยุ สัตตมีวิภัตติ [= วิ + สสุ + อ + เอยยุ > ซ้อน สุ,
ลบ อ ปัจจัย]

วิสุตสาลิ คั่นเคยแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + สสุ ธาตุ ในความหายใจ, ฯลฯ (มี วิ เป็น
บทหน้า เป็นไปในความคั่นเคย - ธาตวัตถ.๔๔๖) + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชัตตนิวิภัตติ [= วิ + สสุ + อ + อี > ซ้อน
สุ, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี = วิสุตสาลิ, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น
อา = วิสุตสาลิ]

หมายเหตุ รูปปกติ คงเป็น วิสุตสาลิ (คั่นเคยแล้ว) เพราะวัตตมานาวิภัตติ
มีรูปเป็น วิสุตสาลิ (ย้อมคั่นเคย) (วิ + สสุ + อ + ติ), หรือถ้าลง สิ
วัตตมานาวิภัตติ ก็ต้องมีรูปเป็น วิสุตสาลิ (ย้อมคั่นเคย) (วิ + สสุ + อ + สิ)
[ดูเพิ่มเติมใน ธาตวัตถ.๔๔๖], ส่วนที่ทำทีฆะ คงทำด้วยสูตรใหญ่ คือ กุวิ
ธาตุฯ แต่คงไม่ใช่เพื่อรักษาฉันท คือไม่มีเหตุผลที่จะต้องทำเช่นนั้น เพราะว่า
วิสุตสาลิ พบใน ธ.อ.๑/๑๓๓ ก็เป็นร้อยแก้วธรรมดา ไม่ได้อยู่ในรูปคาถา
แต่อย่างใด [มา อวฺโส สาริปุตฺตโมคคฺคฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล วิสุตสาลิ - ดูก่อนผู้มีอายุ
อ.ท่าน อย่าคั่นเคยแล้ว ด้วยพระสาริปุตฺตรและพระโมคคฺคฺลฺลฺลฺลฺลฺล ท.]

อนึ่ง รูปนามเป็น วิสุสาโส แปลว่า อ.ความคุ้นเคย ก็ออกจาก วิ + สสุ ธาตุ
นี้ (ณ ปัจจย นามกิตก์)

วิทณฺณติ

ย่อมเดือดร้อน

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หนฺ ธาตุ ในความเปียดเบียน (มี วิ นำหน้า
เป็นไปในความเดือดร้อน) + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) +
ติ วัตตมานาวิภตติ [= วิ + หนฺ + ย + ติ > แปลง ญ ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น ญณ]

วิทณฺณนฺติ

ย่อมเดือดร้อน

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หนฺ ธาตุ ในความเปียดเบียน (มี วิ นำหน้า
เป็นไปในความเดือดร้อน) + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) +
อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= วิ + หนฺ + ย + ติ > แปลง ญ ที่สุดธาตุกับ
ย เป็น ญณ, ลบสระหน้า (อ ที่ ฌ) (วิ + หนฺณ + อนฺติ)]

วิหฺร

จงอยู่

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หฺร ธาตุ ในความนำไป, นำออก (มี วิ
นำหน้า แปลว่า อยู่-อาศัย, ธาตฺวิตถ.๔๘๙-๔๙๐) + อ ปัจจย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + หิ ปญฺจมีวิภตติ (ตุว) [= วิ + หฺร + อ + ตฺ >
ลบ หิ วิภตติ]

วิหฺรติ

ย่อมประทับอยู่, ย่อมอยู่

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หฺร ธาตุ ในความนำไป, นำออก (มี วิ
นำหน้า แปลว่า อยู่-อาศัย, ธาตฺวิตถ.๔๘๙-๔๙๐) + อ ปัจจย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภตติ [= วิ + หฺร + อ + ติ]

หมายเหตุ มติธาทวิตถ.ข้างต้น แสดงเป็น วิ + หฺร ธาตุ ในความนำไป,
นำออก, แต่มติธาทป.๔๒๙ แสดงเป็น หฺร (หฺร) ธาตุ ในความเป็นไป,
เป็นอยู่, อยู่, อาศัยอยู่ จัดลงในหมวด ภู ธาตุ อุ. วิหฺรติ, วิหาโร เป็นต้น

วิหฺรตุ

จงอยู่

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หฺร ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปญฺจมีวิภตติ [= วิ + หฺร +
อ + ตฺ]

วิหรนฺติ	ย่อมอยู่ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + หรุ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]
วิหรลฺลิ	ย่อมอยู่ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ลฺลิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= วิ + หรุ + อ + ลฺลิ]
วิหราม	ย่อมอยู่ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= วิ + หรุ + อ + ม > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ ม วิภัตติ]
วิหรามิ	ย่อมอยู่ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= วิ + หรุ + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
วิหริสฺสลฺลิ	จักอยู่ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อฺลิ อากม + สฺสลฺลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= วิ + หรุ + อ + อฺลิ + สฺสลฺลิ > ลบ อ ปัจจย]
วิหริสฺสุ	อยู่แล้ว วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อฺอฺ อชฺชตตนิวิภัตติ [= วิ + หรุ + อ + อฺอฺ > ลบ อ ปัจจย, แปลง อฺอฺ วิภัตติ เป็น อีสุ]
วิหเรยฺย	พึงอยู่ วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมวิวิภัตติ [= วิ + หรุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจย]

วิหเรยฺย

พึงอยู่

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ (อหฺ) [= วิ + หรุ
+ อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]

วิหาลิ

อยู่แล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หรุ ธาตุ ในความนำไป, นำออก + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ
[= วิ + หรุ + อ + สฺ + อี > ลบ ร ที่สุดธาตุ (วิ + ห + อ + สฺ
+ อี), ลบสระหน้า ที่หฺสระหลัง (คือลบ อ ที่ ห, ที่หฺ อ ปัจจัย),
รฺสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

วิหีสติ

ย่อมเบียดเบียน

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + หีสฺ ธาตุ ในความเบียดเบียน + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + หีสฺ +
อ + ติ]

วิເເຈຕີ

ย่อมเบียดเบียน

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + เหฺ ธาตุ ในความเบียดเบียน, บีบคั้น + เณ
ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ +
เหฺ + เณ + ติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

หมายเหตุ ธาตวัดถ.๕๐๑ จัดลงในหมวด ฎ ธาตุ อุ. เหติ, วิเหติ,..., และ
กล่าวอีกว่า ในธาตุมฺยฺชฺสาเท่านั้นที่กล่าวว่า ธาตุนี้เป็นจฺราทิกณิกะได้ด้วย
(ในที่นี้ ผู้เขียนจึงลง เณ ปัจจัย หมวด จฺรฺ ธาตุ)

วิເເຈເນຕີ

ย่อมเบียดเบียน

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + เหฺ ธาตุ ในความเบียดเบียน, บีบคั้น + เณ
ปัจจัย ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ
[= วิ + เหฺ + เณ + อนฺติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง
อนฺติ]

วิหะเจยฺย

พึงเปียดเบียน

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + เหฺจฺ ชาติ ในความเปียดเบียน, ปิปปัน + เณ
ปัจจยฺ ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺยํ สัตตมีวิภัตติ [= วิ +
เหฺจฺ + เณ + เอยฺยํ > ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (วิ + เหฺจฺ + เอย +
เอยฺยํ), ลบ เอยฺยํ สรรหน้า]

วิชติ

(ยัง...) ย่อมพัต

วิชฺ ชาติ ในความพัต + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิภัตติ [= วิชฺ + อ + ติ]

วิชาหิ

จงพัต

วิชฺ ชาติ ในความพัต + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + หิ
ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= วิชฺ + อ + หิ > ที่หะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

วิชิ

พัตแล้ว

วิชฺ ชาติ ในความพัต + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อํชัตตนิวิภัตติ [= วิชฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยฺ, รัสสะ อี วิภัตติ
เป็น อี]

วิตินาเมติ

(ยัง...) ให้น้อมล่องไปวิเศษอยู่

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ชาติ
ในความน้อม + เณ ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ +
อติ + นมฺ + เณ + ติ > ลบสสรหลัง ที่หะสสรหน้า (คือลบ อ แห่ง อติ
และที่หะ อ แห่ง วิ เป็น อี) (=วिति), ที่หะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญฺ แห่ง
เณ ปัจจยฺ (วिति + นามฺ + เอย + ติ)]

วิตินาเมนติ

(ยัง...) ย่อมให้น้อมล่องไปวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ชาติ
ในความน้อม + เณ ปัจจยฺ (เหตุกัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ
[= วิ + อติ + นมฺ + เณ + อนฺติ > ลบสสรหลัง ที่หะสสรหน้า (คือลบ
อ แห่ง อติ และที่หะ อ แห่ง วิ เป็น อี) (=วिति), ที่หะ อ ต้นธาตุเป็น อา,
ลบ ญฺ แห่ง เณ ปัจจยฺ (วिति + นามฺ + เอย + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ]

วีนามะมิ (ยัง...) ย่อมให้น้อมล่องไปวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ชาติ
ในความน้อม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อห)
[= วิ + อติ + นมฺ + เณ + มิ > ลบสระหลัง ทีฆะสระหน้า (คือลบ อ
แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วิติ), ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ
ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (วिति + นามฺ + เอ + มิ)]

วีนามะลี (ยัง...) ให้น้อมล่องไปวิเศษแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ชาติ
ในความน้อม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ
[= วิ + อติ + นมฺ + เณ + สฺ + อี > ลบสระหลัง ทีฆะสระหน้า
(คือลบ อ แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วิติ), ทีฆะ อ ต้นธาตุ
เป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (วिति + นามฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ
อี วิภัตติ เป็น อี]

วีนามะลี (ยัง...) ให้น้อมล่องไปวิเศษแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ชาติ
ในความน้อม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อี อัจฉัตตนิวิภัตติ
(อห) [= วิ + อติ + นมฺ + เณ + สฺ + อี > ลบสระหลัง ทีฆะสระหน้า
(คือลบ อ แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วิติ), ทีฆะ อ ต้นธาตุ
เป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (วिति + นามฺ + เอ + สฺ + อี)]

วีนามะลฺ (ยัง...) ให้น้อมล่องไปวิเศษแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ชาติ
ในความน้อม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺ อาคม + อฺ อัจฉัตตนิวิภัตติ
[= วิ + อติ + นมฺ + เณ + สฺ + อฺ > ลบสระหลัง ทีฆะสระหน้า
(คือลบ อ แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วิติ), ทีฆะ อ
ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (วिति + นามฺ + เอ + สฺ + อฺ)]

วีนามะสฺส (ยัง...) จักให้น้อมล่องไปวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ชาติ
ในความน้อม + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตฺวาจก) + สฺส ภาวิสสันตวิภัตติ (ตุมฺเห)

[= วิ + อติ + นมฺ + เณ + สุตถ > ลบสระหลัง ทีฆะสระหน้า
(คือลบ อ แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วีติ), ทีฆะ อ ต้นธาตุ
เป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย (วีติ + นามฺ + เอ + สุตถ)]

วีตินาเมสุสาม (ยัง...) จักให้น้อมล่วงไปวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ธาตุ
ในความน้อม + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + สุธาม ภวิสสันตวิภัตติ (มย)
[= วิ + อติ + นมฺ + เณ + สุธาม > ลบสระหลัง ทีฆะสระหน้า
(คือลบ อ แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วีติ), ทีฆะ อ ต้นธาตุ
เป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย (วีติ + นามฺ + เอ + สุธาม)]

วีตินาเมสุสามิ (ยัง...) จักให้น้อมล่วงไปวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + นมฺ ธาตุ
ในความน้อม + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + สุสามิ ภวิสสันตวิภัตติ (อห)
[= วิ + อติ + นมฺ + เณ + สุสามิ > ลบสระหลัง ทีฆะสระหน้า
(คือลบ อ แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วีติ), ทีฆะ อ ต้นธาตุ
เป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจย (วีติ + นามฺ + เอ + สุสามิ)]

วีตวตฺตสุ จงเป็นไปล่วงวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + วตฺต ธาตุ
ในความเป็นไป + อ ปัจจย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สสุ
ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= วิ + อติ + วตฺต + อ + สสุ > ลบสระหลัง
ทีฆะสระหน้า (คือลบ อ แห่ง อติ และทีฆะ อิ แห่ง วิ เป็น อี) (=วีติ)
(วีติ + วตฺต + อ + สสุ)]

วิมฺสถ จงทดลอง

มานุ ธาตุ ในความไตร่ตรอง, ทดลอง, พิจารณา, ไต่สวน + ส ปัจจย
(กลุ่ม ข ฌ ส ปัจจย) (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตุเม) [= มานุ +
ส + ถ > ทำเหตุภาวะธาตุ คือ มามานุ, แปลง อา เป็น อี (มีมานุ), แปลง
ม เป็น ว (วิมานุ), แปลง มานุ เป็น มํ (วิม) (วิม + ส + ถ)]

วิมส์สุสามิ จักทดลอง

มานุ ชาติ ในความไตร่ตรอง, ทดลอง, พิจารณา, ไต่สวน + ส ปัจจัย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย) (กัตตุวาก) + อิ อาคม + สุสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อิห) [= มานุ + ส + อิ + สุสามิ > ทำเทวภาวะชาติ คือ มามานุ, แปลง อา เป็น อี (มีมานุ), แปลง ม เป็น ว (วิมานุ), แปลง มานุ เป็น ม (วิม) (วิม + ส + อิ + สุสามิ), ลบสระหน้า (ที่ ส)]

วจุจติ (อัน...) ย่อมเรียก

วจุ ชาติ ในความกล่าว + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= วจุ + ย + ตี > แปลง อ ที่ ว เป็น อุ (วจุ + ย + ตี), แปลง จ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ]

วจุจเต (เพิ่ม)^๑ (อันข้าพเจ้า) จะกล่าว

วจุ ชาติ ในความกล่าว + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + เต วัตตมานาวิภัตติ [= วจุ + ย + เต > แปลง อ ที่ ว เป็น อุ (วจุ + ย + เต), แปลง จ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ]

หมายเหตุ แปลง อ ที่ ว เป็น อุ ด้วยสูตรว่า วจสวหาทินมกาโร วสุส เย [กัจจ.๔๘๗ : ๔๘๘], และถ้าแปลง ว เป็น อุ จะมีรูปเป็น อุจจเต [ดูการทำตัว อุจจเต และ วจุจเต โดยละเอียดในกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๖๒]

วจุจนติ (อัน...) ย่อมเรียก

วจุ ชาติ ในความกล่าว + ย ปัจจัย (กัมมวาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= วจุ + ย + อนติ > แปลง อ ที่ ว เป็น อุ (วจุ + ย + ตี), แปลง จ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ (วจุจ + อนติ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]

^๑ วจุจเต เป็นกริยาที่เพิ่มเข้ามา เป็นกริยาคุณพากย์ (กัมมวาก) เมื่อขึ้นเรื่องแต่ละเรื่อง เช่น เทวสหายก-ภิกขุวัตถุ (เพิ่ม มยา วจุจเต) แปลว่า อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้เป็นสหายกันสองรูป (อันข้าพเจ้า จะกล่าว), ในที่นี้ จึงนำมาแยกศัพท์-ทำตัวด้วย.

วจุจเร

(อัน...) ย่อมเรียก

ว จ ฐาตุ ในความกล่าว + ย ปัจจัย (กัมมวาทก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ
[= ว จ + ย + อนฺติ > แปลง อ ที่ ว เป็น อุ (ว จ + ย + ติ), แปลง
จ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น จุจ (ว จ จ + อนฺติ), แปลง อนฺติ เป็น เร]

วจุจหนติ

ย่อมลุกขึ้น

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ
ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาทก) +
อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= วิ + อุ + ฐา + อ + อนฺติ > ลบ อิ ที่ วิ
อุปสัค, ซ้อน ภู, แปลง ฐา ฐาตุ เป็น จหุ (ว จ หุ + อ + อนฺติ), ลบ อ
ปัจจัย]

วจุจหิ

ลุกขึ้นแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ
ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาทก) + อี
อัชชัตตนีวิภัตติ [= วิ + อุ + ฐา + อ + อี > ลบ อิ ที่ วิ อุปสัค,
ซ้อน ภู, แปลง ฐา ฐาตุ เป็น จหุ (ว จ หุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ
อี วิภัตติ เป็น อิ]

วจุจหิสฺสนฺติ

จักลุกขึ้น

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ
ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาทก) + อิ
อาคม + สฺสนฺติ ภวิสฺสนฺติวิภัตติ [= วิ + อุ + ฐา + อ + อิ + สฺสนฺติ
> ลบ อิ ที่ วิ อุปสัค, ซ้อน ภู, แปลง ฐา ฐาตุ เป็น จหุ (ว จ หุ + อ +
อิ + สฺสนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

วจุจาเปลิ

(ยัง...) ให้ตกแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ฐาตุ
ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาทก) + สฺ อาคม + อี
อัชชัตตนีวิภัตติ [= วิ + อุ + ฐา + ณาเป + สฺ + อี > ลบ อิ ที่ วิ
อุปสัค, ซ้อน ภู, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (ว จ ญา + อาเป + สฺ + อี),
ลบ อา ที่ ฐา ฐาตุ, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

วุฒาเปสฺ

(ยัง...) ให้ลูกขึ้นแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ชาติ
ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาก) + ส อาคม + อ
อัชชัตตนิวิรัตติ [= วิ + อุ + จา + ณาเป + ส + อ > ลบ อิ ที่ วิ
อุปสัค, ช้อน ฎ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (วุฒา + อาเป + ส + อ),
ลบ อา ที่ จา ชาติ]

วุยหติ

(อัน...) ย่อมพัดพาไป

วหุ ชาติ ในความนำไป + ย ปัจจย (กัมมวาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ
[= วหุ + ย + ตี > แปลง อ ที่ ว แห่ง วหุ ชาติ เป็น อุ (วหุ > วุหุ),
แปลง ห ที่สุดชาติกับ ย เป็น ยุห]

วุยหตุ

(อัน...) จงพัดไป

วหุ ชาติ ในความนำไป + ย ปัจจย (กัมมวาก) + ตุ ปัญจมีวิรัตติ
[= วหุ + ย + ตุ > แปลง อ ที่ ว แห่ง วหุ ชาติ เป็น อุ (วหุ > วุหุ),
แปลง ห ที่สุดชาติกับ ย เป็น ยุห]

วุปสมิ

เข้าไปสงบวิเศษแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สม
ชาติ ในความสงบ-ระงับ + อ ปัจจย ประจำหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก)
+ อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= วิ + อุป + สม + อ + อี > ลบสระหน้า
ที่หะสระหลัง (ลบ อิ ที่ วิ, ที่หะ อุ ที่ อุป) (= วูป) (วูป + สม + อ +
อี), ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

วุปสมิสฺสติ

จักเข้าไปสงบวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สม ชาติ
ในความสงบ-ระงับ + อ ปัจจย ประจำหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อ
อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิรัตติ [= วิ + อุป + สม + อ + อี + สฺสติ
> ลบสระหน้า ที่หะสระหลัง (ลบ อิ ที่ วิ, ที่หะ อุ ที่ อุป) (วูป + สม +
อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจย]

รูปสมิสฺสนฺติ จักเข้าไปสงบวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สมฺ ชาติ
ในความสงบ-ระงับ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุจาก) + อี
อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= วิ + อุป + สมฺ + อ + อี +
สฺสนฺติ > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (ลบ อี ที่ วิ, ทีฆะ อุ ที่ อุป) (รูป +
สมฺ + อ + อี + สฺสนฺติ), ลบ อ ปัจจย]

รูปสเมติ (ยัง...) ย่อมให้เข้าไปสงบวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สมฺ ชาติ
ในความสงบ-ระงับ + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุจาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ
[= วิ + อุป + สมฺ + เณ + ตี > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (ลบ อี ที่
วิ, ทีฆะ อุ ที่ อุป), ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย (รูป + สมฺ + เณ + ตี)]

รูปสเมยฺย (ยัง...) พึงให้เข้าไปสงบวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สมฺ ชาติ
ในความสงบ-ระงับ + เณ ปัจจย (เหตุกัตตุจาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ
[= วิ + อุป + สมฺ + เณ + เอยฺย > ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง
(ลบ อี ที่ วิ, ทีฆะ อุ ที่ อุป), ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจย (รูป + สมฺ + เณ
+ เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

รูปสมุมติ ย่อมเข้าไปสงบวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สมฺ ชาติ
ในความสงบ-ระงับ + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิฏฺ ชาติ (กัตตุจาก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + อุป + สมฺ + ย + ตี > ลบสระหน้า
ทีฆะสระหลัง (ลบ อี ที่ วิ, ทีฆะ อุ ที่ อุป), แปลง ม ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น มุม (รูป + สมฺ + ตี)]

รูปสมมนฺติ ย่อมเข้าไปสงบวิเศษ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + อุป อุปสัค (เข้าไป ไกล มั่น) + สมฺ ชาติ
ในความสงบ-ระงับ + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิฏฺ ชาติ (กัตตุจาก) + อนฺติ
วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + อุป + สมฺ + ย + อนฺติ > ลบสระหน้า

ทีฆะสระหลัง (ลบ อี ที่ วิ, ทีฆะ อุ ที่ อุป) (=รูป), แปลง ม ที่สุดธาตุกับ ย เป็น มุม, ลบสระหน้า (อ ที่ ม)]

เวทยนฺติ

ย่อมเสวย

วิฑู ธาตุ ในความได้, เสวยอารมณ์, รู้สึก, รู้อารมณ์ (ชาตฺบุ.๓๗๘) + ฌย ปัจจยิ ประจําหมวด จรู ธาตุ (กัตตุวาทก) + อนฺติ วัตตมานาวินฺตติ [= วิฑู + ฌย + อนฺติ > แปลง อี แห่ง วิฑู ธาตุ เป็น เอ, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจยิ (เวฑู + อย + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

เวทฺธิ

รู้แล้ว

วิฑู ธาตุ ในความรู้ + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + อี อัชชัตตนิวินฺตติ [= วิฑู + อ + อี > แปลง อี แห่ง วิฑู ธาตุ เป็น เอ (เวฑู + อ + อี), ลบ อ ปัจจยิ, รสสะ อี วินฺตติ เป็น อี]

เวธติ

ย่อมห้วนไหว, ย่อมสั่น

วิธู ธาตุ ในความห้วนไหว (ชาตฺวัตถ.๔๑๑-๔๑๒) + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ติ วัตตมานาวินฺตติ [= วิธู + อ + ติ > แปลง อี แห่ง วิธู ธาตุ เป็น เอ]

เวจาเปติ

(ยัง...) ย่อมให้พ้น

เวจฺ ธาตุ ในความพ้น + ณาเป ปัจจยิ (เหตุกัตตุวาทก) + ติ วัตตมานาวินฺตติ [= เวจฺ + ณาเป + ติ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจยิ (เวจฺ + อาเป + ติ)]

โวโรปาเปลิ

(ยัง...) ให้ปลงลงแล้ว

วิ อุปสัค (พิเศษ แจ้ง ต่าง) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รุปฺ ธาตุ ในความเพาะ, ปลุก; หว่าน; ปักไว้, ตั้งไว้ (ชาตฺบุ.(เพิ่มเติม) ๖๙) + ณาเป ปัจจยิ (เหตุกัตตุวาทก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวินฺตติ [= วิ + โอ + รุปฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ อี ที่ วิ (วิ > โอ = โว), พกฺทธี อุ แห่ง รุปฺ ธาตุ เป็น โอ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจยิ (โว + โรปฺ + อาเป + สฺ + อี), รสสะ อี วินฺตติ เป็น อี]

โวโรเปนติ

ย่อมลกลง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รุป ชาติ
ในความพะาะ, ปลุก; หว่าน; ปักไว้, ตั้งไว้ (ธาตุป. (เพิ่มเติม) ๖๙) + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= วิ + โอ
+ รุป + เณ + อนติ > ลบ อิ ที่ วิ (วิ > โอ = โว), พฤทธิ อุ แห่ง
รูป ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (โว + โรป + เณ + อนติ),
ลบ อ แห่ง อนติ]

หมายเหตุ รูป ชาติ ที่มี วิ นำนี้ ใช้ในอรรถว่า ฆ่า อย่างเดียว
(ปลง คือ ฆ่า, ตัดชีวิต) และมี ชีวิตา ประกอบ ยังไม่พบอรรถอื่น [ธาตุป.
(เพิ่มเติม) ๗๑].

โวโรเปลิ

ปลงลงแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รุป ชาติ
ในความพะาะ, ปลุก; หว่าน; ปักไว้, ตั้งไว้ (ธาตุป. (เพิ่มเติม) ๖๙) + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ
[= วิ + โอ + รุป + เณ + ส + อี > ลบ อิ ที่ วิ (วิ > โอ = โว),
พฤทธิ อุ แห่ง รูป ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (โว + โรป +
เณ + ส + อี), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

โวโรเปลี

ปลงลงแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รุป ชาติ
ในความพะาะ, ปลุก; หว่าน; ปักไว้, ตั้งไว้ (ธาตุป. (เพิ่มเติม) ๖๙) + เณ ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวจาก) + ส อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ (อห)
[= วิ + โอ + รุป + เณ + ส + อี > ลบ อิ ที่ วิ (วิ > โอ = โว),
พฤทธิ อุ แห่ง รูป ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (โว + โรป +
เณ + ส + อี)]

โวโรเปสฺ

ปลงลงแล้ว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รุป ชาติ
ในความพะาะ, ปลุก; หว่าน; ปักไว้, ตั้งไว้ (ธาตุป. (เพิ่มเติม) ๖๙) + เณ ปัจจัย

ประจําหมวด จุฑ ชาติ (กัตตฺวาจก) + ส อากม + อํ อํชัตตนิวิภัตติ
 [= วิ + โอ + รุ + เณ + ส + อํ > ลบ อี ที่ วิ (วิ > โอ = โว),
 พฤทธิ อู แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย (โว + โร +
 เณ + ส + อํ)]

โวโรเปสฺสามิ จักปลงลง

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + รุ ชาติ
 ในความเพาะ, ปลุก; หว่าน; ปักไว้, ตั้งไว้ (ชาติฺ.เพิ่มเติม) ๖๙) + เณ ปัจจย
 ประจําหมวด จุฑ ชาติ (กัตตฺวาจก) + สสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห)
 [= วิ + โอ + รุ + เณ + สสามิ > ลบ อี ที่ วิ (วิ > โอ = โว),
 พฤทธิ อู แห่ง รุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจย (โว + โร +
 เอ + สสามิ)]

โวหเรยฺย พึงกล่าว

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + โอ อุปสัค (อว หรือ โอ ลง) + หรุ ชาติ
 ในความนำไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ฐ ชาติ (กัตตฺวาจก) + เอยฺย
 สัตตมวิภัตติ [= วิ + โอ + หรุ + อ + เอยฺย > ลบ อี ที่ วิ (วิ > ว
 + โอ = โว) (โว + หรุ + อ + เอยฺย), ลบ อ ปัจจย]

ส

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ส อักษร

สกุณิสุสาม จักอาจ

สกุ ชาติ ในความอาจ + อุณา ปัจจัย ประจำหมวด สุ ชาติ (นอกแบบ)
(กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สุสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= สกุ + อุณา
+ อิ + สุสามิ > ลบ อา ที่ ณา]

สกุณเณยฺย พึงอาจ

สกุ ชาติ ในความอาจ + อุณา ปัจจัย ประจำหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ เณยฺย สัตตมีวิภัตติ [= สกุ + อุณา + เณยฺย > ลบ อา ที่ ณา]

สกุณเณยฺยํ พึงอาจ

สกุ ชาติ ในความอาจ + อุณา ปัจจัย ประจำหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ เณยฺยํ สัตตมีวิภัตติ (อห) [= สกุ + อุณา + เณยฺยํ > ลบ อา ที่ ณา]

สกุณเณยฺยาสี พึงอาจ

สกุ ชาติ ในความอาจ + อุณา ปัจจัย ประจำหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก)
+ เณยฺยาสี สัตตมีวิภัตติ (ตุว) [= สกุ + อุณา + เณยฺยาสี > ลบ อา ที่ ณา]

สกุณเณยฺยํ **พึงอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + อุณา ปัจจํย ประจําหมวด สฺ ชาติ (กัตตุวาก) + เณยฺยํ สัตตมีวิภตฺติ [= สกุณฺ + อุณา + เณยฺยํ > ลบ อา ที่ ณา]

สกุโกติ **ย่อมอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= สกุณฺ + โอ + ติ]

สกุโกถ **ย่อมอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + ถ วัตตมานาวิภตฺติ (ตุเมเห) [= สกุณฺ + โอ + ถ]

สกุโกนฺติ **ย่อมอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตฺติ [= สกุณฺ + โอ + อนฺติ > ลบ อ แห่ง อนฺติ]

สกุโกนฺตุ **จงอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภตฺติ [= สกุณฺ + โอ + ติ]

สกุโกม **ย่อมอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + ม วัตตมานาวิภตฺติ (มยํ) [= สกุณฺ + โอ + ม]

สกุโกมิ **ย่อมอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิภตฺติ (อหํ) [= สกุณฺ + โอ + มิ]

สกุโกสิ **ย่อมอาจ**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สิ วัตตมานาวิภตฺติ (ตุวํ) [= สกุณฺ + โอ + สิ]

สกุชิ **อาจแล้ว**
สกุณฺ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจํย ประจําหมวด ตณฺ ชาติ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิภตฺติ [= สกุณฺ + โอ + อี > ลบ โอ ปัจจํย, แปลง ฌ เป็น ฌ (สกุณฺ > สกุณฺ), รัสส อี วิภตฺติ เป็น อี]

- สกุขิสฺสติ จักอาจ**
สกุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตนุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= สกุ + โอ + อี + สฺสติ > ลบ โอ ปัจจยิ, แปลง กุ เป็น ขุ]
- สกุขิสฺสถ จักอาจ**
สกุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตนุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุเมเห) [= สกุ + โอ + อี + สฺสถ > ลบ โอ ปัจจยิ, แปลง กุ เป็น ขุ]
- สกุขิสฺสนฺติ จักอาจ**
สกุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตนุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ [= สกุ + โอ + อี + สฺสนฺติ > ลบ โอ ปัจจยิ, แปลง กุ เป็น ขุ]
- สกุขิสฺสลิ จักอาจ**
สกุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตนุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= สกุ + โอ + อี + สฺสลิ > ลบ โอ ปัจจยิ, แปลง กุ เป็น ขุ]
- สกุขิสฺสาม จักอาจ**
สกุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตนุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= สกุ + โอ + อี + สฺสาม > ลบ โอ ปัจจยิ, แปลง กุ เป็น ขุ]
- สกุขิสฺสามิ จักอาจ**
สกุ ชาติ ในความอาจ, สามารถ + โอ ปัจจยิ ประจําหมวด ตนุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= สกุ + โอ + อี + สฺสามิ > ลบ โอ ปัจจยิ, แปลง กุ เป็น ขุ]
- สกุขิลิสฺสติ ย่อมเศร้าหมอง**
สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + กิลิสฺ ชาติ ในความเศร้าหมอง + ย ปัจจยิ ประจําหมวด ทิฏ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ

[= ส + กิลิส + ย + อ + สุตติ > แปลง ส ที่สุดธาตุกับ ย เป็น สส (ส + กิลิส + อ + สุตติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ส)]

สงฺขุภิก

แตกตื่นแล้ว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ขุ ฐาตุ ในความแตกตื่น + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฐ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อักษรุตวิภัตติ [= ส + ขุ + อ
+ อี > แปลงนิคหิตเป็น ง, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อ]

สงฺกณฺหณ

จงสฺงเคราะห์

ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + คห ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ณา
ปัจจัย ประจําหมวด คห ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ฌ ปัญจมีวิภัตติ (ตุมฺเห)
[= ส + คห + ณา + ฌ > แปลงนิคหิตเป็น ง, ลบ ห ที่สุดธาตุ
(สง + ค + ณา + ฌ), รัสสะ อา ที่ หา เป็น อ]

สงฺกณฺหาหม

จะสฺงเคราะห์

ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + คห ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ณา
ปัจจัย ประจําหมวด คห ฐาตุ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มยํ)
[= ส + คห + ณา + ม > แปลงนิคหิตเป็น ง, ลบ ห ที่สุดธาตุ
(สง + ค + ณา + ม)]

สงฺกณฺหิสฺสามิ จักสฺงเคราะห์

ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + คห ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ณา
ปัจจัย ประจําหมวด คห ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สสามิ ภาวิสสันติ
วิภัตติ (อหํ) [= ส + คห + ณา + อี + สสามิ > แปลงนิคหิต
เป็น ง, ลบ ห ที่สุดธาตุ (สง + ค + ณา + อี + สสามิ), ลบ อา ที่
หา]

สงฺกณฺหิสฺสุ

สฺงเคราะห์แล้ว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + คห ฐาตุ ในความถือ, จับ, รับ, ยึด + ณา
ปัจจัย ประจําหมวด คห ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อักษรุตวิภัตติ [= ส +
คห + ณา + อํ > แปลงนิคหิตเป็น ง, ลบ ห ที่สุดธาตุ (สง + ค +
ณา + อํ), ลบ อา ที่ หา, แปลง อํ เป็น อีสฺ]

สจฺฉิกริสุ **กระทำให้แจ้งแล้ว**
สจฺฉิ นิบาต (แจ้ง) + กรฺ ชาติ ในความกระทำ + โอ ปัจจย ประจําหมวด
กรฺ ชาติ (กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิรัตติ [= สจฺฉิ + กรฺ + โอ + อํ >
ลบ โอ ปัจจย, แปลง อํ เป็น อีสฺ]

สขุขติ **ย่อมข้อง**
สขุ ชาติ ในความข้อง + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) +
ติ วัตตมานาวิรัตติ [= สขุ + อ + ติ]

สขุขยีสฺ **ตระเตรียมแล้ว**
สขุ ชาติ ในความตระเตรียม, จัดแจง + ฌย ปัจจย ประจําหมวด จฺร ชาติ
(กัตตุวาจก) + อํ อชฺชัตตนิวิรัตติ [= สขุ + ฌย + อํ > ลบ ฌ แห่ง
ฌย ปัจจย (สขุ + อย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ เป็น อีสฺ]

สขุชาเปถ **(ยัง...) จงให้ตระเตรียม**
สขุ ชาติ ในความตระเตรียม, จัดแจง + ฌาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก)
+ ถ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุเม) [= สขุ + ฌาเป + ถ > ลบ ฌ แห่ง ฌาเป
ปัจจย]

สขุเขถ **จงจัดแจง**
สขุ ชาติ ในความตระเตรียม, จัดแจง + ฌเ ปัจจย ประจําหมวด จฺร ชาติ
(กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุเม) [= สขุ + ฌเ + ถ > ลบ ฌ
แห่ง ฌเ ปัจจย (สขุ + เ + หิ)]

สขุเขสิ **ตระเตรียมแล้ว**
สขุ ชาติ ในความตระเตรียม, จัดแจง + ฌเ ปัจจย ประจําหมวด จฺร ชาติ
(กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิวิรัตติ [= สขุ + ฌเ + สฺ + อี
> ลบ ฌ แห่ง ฌเ ปัจจย (สขุ + เ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ
เป็น อี]

สขุเขหิ **จงตระเตรียม**
สขุ ชาติ ในความตระเตรียม, จัดแจง + ฌเ ปัจจย ประจําหมวด จฺร ชาติ
(กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุว) [= สขุ + ฌเ + หิ > ลบ ฌ แห่ง
ฌเ ปัจจย (สขุ + เ + หิ)]

สขุฌายติ

ย่อมสาธยาย

- สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + เฌ ชาติ ในความเพ่ง, คิด (ชาติวัตถ.๑๔๕) (มี สํ นำหน้า เป็นไปในความอ่าน, ศึกษา, เล่าเรียน, สาธยาย, ท่องบ่น) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= สํ + เฌ + อ + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ชุ, แปลง เ อ แห่ง เฌ ชาติ เป็น อาย (สขุฌาย + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ การแปลงนิคคหิตเป็น ชุ นี้ เป็นไปตามนัยใน**นิรุตติทีปนี** (ว่าด้วยเอहनฺตธาตุรูป) ที่แสดงเป็น สํ บทหน้า + เฌ ชาติ ในความอ่าน-ศึกษา-เล่าเรียน, **แปลงนิคคหิตเป็น ชุ** ด้วยมหาสูตร (สูตรใหญ่) ได้รูปเป็นสขุฌายติ, สขุฌายนฺติ, มนฺตํ สขุฌายติ [เฌ-อขุฌายเน สํพุโพ, มหาวุตฺตินา **นิคคหิตสฺส** ชาเทโส, สขุฌายติ, สขุฌายนฺติ, มนฺตํ สขุฌายติ], แต่จะอธิบายว่า ลบนิคคหิต (ที่ สํ) แล้วซ้อน ชุ ก็ได้ (สํ > ส, ซ้อน ชุ (สขุ) + เฌ + อ + ตี = สขุฌายติ)

- สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อธิ อุปสัค (ยิ่ง ใหญ่ ทับ) + อิ ชาติ ในความไป (มี อธิ นำหน้า เป็นไปในความศึกษา, เล่าเรียน) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวีภัตติ [= สํ + อธิ + อิ + อ + ตี > ลบนิคคหิต (ที่ สํ), แปลง อธิ เป็น อชฺฌ, ลบ อ ที่ ส (สชฺฌ), แปลง อิ ชาติ เป็น เ อ, แปลง เ อ เป็น อาย^๑ (สขุฌ + อาย + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

หมายเหตุ อิ ชาตฺฐํ ในชาตฺฐป.๓๘ แสดงเป็น อิ ชาติ ในความเปล่งวาจา, กล่าว, อ่าน, ท่อง ; ศึกษา, เล่าเรียน, สำเนียง จัดเข้าในหมวด ภู ชาติ มีรูปกิริยาเป็น **อยติ, อธิยติ, อชฺฌายติ** (จาก อธิ + อยติ), **อติเต (อธิเต)** และมีรูปนามเป็น อชฺฌณํ, อชฺฌายโก, แต่เฉพาะ อชฺฌายติ นั้น ใน นิตฺติ.ชาตฺฐ. ๑๖ เป็น **อชฺฌยติ** (จาก อธิ + อยติ เช่นกัน) สำเร็จรูปโดยแปลง อธิ เป็น อชฺฌ, แปลง อิ ชาติ เป็น เ อ (ด้วยสูตรว่า อญฺเญสุ จ), แปลง เ อ เป็น อย

^๑ ปกติ ต้องแปลง เ อ เป็น อย เช่น อยติ (อธิ + อยติ = อชฺฌยติ), ในที่นี้คงทำด้วยการแบ่งสูตรใน เต อาวายา การิเต เทียบ ภายติ (ย่อมกลัว) จาก ภา + อ + ตี > แปลง อี เป็น เ อ, แปลง เ อ เป็น อาย, ขอฝากผู้รู้ไว้พิจารณา.

(ด้วยสูตรว่า เอ อย), ดังนั้น คำว่า อชฺฌายติ ในธาตุป.๓๘ นั้น เข้าใจว่า คงคัดจากนิตฺติ.ธาตุ.๑๖ ไปผิด ? เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้ ส + อธิ + อิ + อ + ตี สำเร็จรูปเป็น สชฺฌายติ ไม่ได้ คงเป็น สชฺฌยติ, กล่าวอีกนัยหนึ่ง สชฺฌายติ จะแยกศัพท์ว่า ส + อธิ + อิ + อ + ตี ไม่ได้ เพราะ อิ ธาตุ แปลงเป็น เอ แล้วแปลง เอ เป็น อย (คงเป็น สชฺฌายติ)

อนึ่ง ในพทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต หน้า ๗๖๒ ตั้งคำว่า สชฺฌายติ ไว้ แปลว่า สารยาย ; ท่อง, บ่น ; ท่อง, สารยาย โดยแยกศัพท์ ว่า มาจากนามธาตุ คือ สชฺฌาย ซึ่งสำเร็จมาจาก ส + อธิ + อิ ธาตุ หรือ ส + ฌ ธาตุ และเทียบคำสันสกฤตไว้ว่า สุวธยายติ

สชฺฌายถ จงสารยาย

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ฌ ธาตุ ในความเพ่ง, คิด (ธาตุวัดถ.๑๔๕) (มี ส นำหน้า เป็นไปในความอ่าน, ศึกษา, เล่าเรียน, สารยาย, ท่องบ่น) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภคิตติ (ตมฺเห) [= ส + ฌ + อ + ถ > แปลงนิคคหิตเป็น ชุ (ส > สชฺ) (หรือลบนิคคหิต, ซ้อน ชุ (ส > ส > สชฺ)), แปลง เอ แห่ง ฌ ธาตุ เป็น อาย (สชฺฌาย + อ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]

สชฺฌายนฺติ ย่อมสารยาย

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ฌ ธาตุ ในความเพ่ง, คิด (ธาตุวัดถ.๑๔๕) (มี ส นำหน้า เป็นไปในความอ่าน, ศึกษา, เล่าเรียน, สารยาย, ท่องบ่น) + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภคิตติ [= ส + ฌ + อ + อนฺติ > แปลงนิคคหิตเป็น ชุ (ส > สชฺ) (หรือลบนิคคหิต, ซ้อน ชุ (ส > ส > สชฺ)), แปลง เอ แห่ง ฌ ธาตุ เป็น อาย (สชฺฌาย + อ + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ ปัจจัย]

๑ ส นี้ ในพทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต หน้า ๗๔๔ วางไว้ ๒ คำ คือ ส แปลว่า ของตัว, ของตน (สันสกฤต = सू) และ ส แปลว่า กับ (สันสกฤต = स) ซึ่งคล้าย ส ในคำว่า สาโลหิต (ส + โลหิต) (ดู ธาตุป.เพิ่มเติม ๑๐๒), แต่จะว่าเป็น ส อุปสัค (แล้วลบนิคคหิต) ก็ได้ เพราะเป็นคำที่เข้าใจกันทั่วไป (มากกว่า ส).

สขุฌายาหิ

จงสาธยาย

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + เณ ชาติ ในความเพ่ง, คิต (ชาติวັถถ.๑๔๕)
(มี สํ นำหน้า เป็นไปในความอ่าน, ศึกษา, เล่าเรียน, สาธยาย, ท่องบ่น)
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว)
[= สํ + เณ + อ + หิ > แปลงนิคคหิตเป็น ขุ (สํ > สขุ) (หรือ
ลบนิคคหิต, ซ้อน ขุ (สํ > ส > สขุ)), แปลง เอ แห่ง เณ ชาติ เป็น อาย
(สขุฌาย + อ + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ
วิภัตติ]

สขุฌายิตถ

สาธยายแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + เณ ชาติ ในความเพ่ง, คิต (ชาติวັถถ.๑๔๕)
(มี สํ นำหน้า เป็นไปในความอ่าน, ศึกษา, เล่าเรียน, สาธยาย, ท่องบ่น)
+ อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + ตถ หิยัตตนิ
วิภัตติ (ตุเม) [= สํ + เณ + อ + อิ + ตถ > แปลงนิคคหิตเป็น ขุ
(สํ > สขุ) (หรือลบนิคคหิต, ซ้อน ขุ (สํ > ส > สขุ)), แปลง เอ แห่ง เณ
ชาติ เป็น อาย (สขุฌาย + อ + อิ + ตถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), ลบ อ
ปัจจัย]

สญญเมสุสนฺติ

จักกล่าวรวม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ยม ชาติ ในความสำรวม, ข่มอินทรีย์ + เณ
ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาจก) + สุสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= สํ + ยม + เณ + สุสนฺติ > แปลงนิคคหิต (ที่ สํ) กับ ย แห่ง ยม
ชาติ เป็น ญญ (สญญม + เณ + สุสนฺติ), ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

สญญาเปสํ

(ยัง...) ให้รู้พร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ณา ชาติ ในความรู้ + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ส อากม + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= สํ + ณา + ณาเป
+ ส + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (สญญา +
อาเป + ส + อํ), ลบ อา ที่ ณา ชาติ]

สมณินทิสุสามิ จักทิมแห่ง

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ฉิฑุ ชาติ ในความตัด + อ ปัจจัย ประจําหมวด
รฐ ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สสามิ ภาวิสันตวิรัตติ (อห)
[= สํ + ฉิฑุ + อ + อี + สสามิ > แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลงนิคคหิต
อาคมที่พยัญชนะต้นชาติ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจัย]

สมณชนสุ (ยัง...) ให้เกิดพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ชนุ ชาติ ในความเกิด + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + ส อาคม + อํ อชชัตตนิวิรัตติ [= สํ + ชนุ + เณ +
ส + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (สมณ + เ
+ ส + อํ)]

สมณชานาติ ย่อมรู้พร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ณา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด
กั ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + ณา + นา + ตี) >
แปลงนิคคหิตเป็น ญ, แปลง ณา ชาติ เป็น ชา]

สมณชานิ รู้พร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ณา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด
กั ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชชัตตนิวิรัตติ [= สํ + ณา + นา + อี) >
แปลงนิคคหิตเป็น ญ, แปลง ณา ชาติ เป็น ชา (สม + ชา + นา + อี),
ลบสระหน้า (อา ที่ นา), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สมณชานิสู้ รู้พร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ณา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัย ประจําหมวด
กั ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ อชชัตตนิวิรัตติ [= สํ + ณา + นา + อํ) >
แปลงนิคคหิตเป็น ญ, แปลง ณา ชาติ เป็น ชา, ลบสระหน้า (อา ที่ นา),
แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสู]

สมณชายติ ย่อมเกิดพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ชนุ ชาติ ในความเกิด + ยา ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + ชนุ +
ย + ตี) > แปลงนิคคหิตเป็น ญ, แปลง ชนุ ชาติ เป็น ชา]

- สณฺหสิสุ** **ดำรงอยู่แล้ว**
 สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อุํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= สํ + จา + อ
 + อุํ > แปลงนิคหิตเป็น ณฺ, แปลง จา ธาตุ เป็น จหฺ (สณฺ + จหฺ + อ
 + อุํ), ลบ อ ปัจจัย, แปลง อุํ วิภัตติ เป็น อีสฺ]
- สณฺหเปหิ** **จงตั้งไว้ด้วยดี**
 สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + จปฺ ธาตุ ในความตั้ง, วาง + เณ ปัจจัย
 ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญฺจมีวิภัตติ (ตุวํ) [= สํ + จา
 + อ + อุํ > แปลงนิคหิตเป็น ณฺ, ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจัย (สณฺ + จปฺ
 + เณ + หิ)]
- สณฺหจติ** **ย่อมตั้งอยู่ด้วยดี ย่อมชังอยู่ด้วยดี**
 สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + จา + อ
 + ติ > แปลงนิคหิตเป็น ณฺ, ลบ อ ปัจจัย]
- สณฺหาเปสิ** **(ยัง...) ให้ตั้งอยู่พร้อมแล้ว**
 สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย
 (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= สํ + จา + ณาเป
 + สฺ + อี > แปลงนิคหิตเป็น ณฺ, ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย (สณฺ + จา
 + อาเป + สฺ + อี), ลบ อา ที่ จา ธาตุ, รสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- สณฺหาสิ** **ตั้งอยู่พร้อมแล้ว**
 สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + จา ธาตุ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิภัตติ
 [= สํ + จา + อ + สฺ + อี > แปลงนิคหิตเป็น ณฺ, ลบ อ ปัจจัย,
 รสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
- สทฺทหติ** **ย่อมเชื้อ**
 สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + ธา + อ

+ ตี > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหุ (สท + ทหุ + อ + ตี)]

หมายเหตุ จาก ธา เป็น ทหุ นี้ แท้จริง เป็นอักษาส คือทำเทวภาวะ ธา (ธธา), รัสสะ อา เป็น อ (ธธา), แปลง ธ เป็น ท (ทธา), แปลง ธา เป็น ห ด้วยสูตรว่า ธาสฺส โห [โมค.๕/๑๐๓] (ทห), ลบ อ ที่ ห (เมื่อสนธิ) จึงเป็น ทหุ อ. ทหติ (ธา + อ + ตี) [ดูคำวิจารณ์โดยละเอียดในบว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด หน้า ๒๙-๓๑].

สททหนติ

ย่อมนะ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= สํ + ธา + อ + ตี > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหุ (สท + ทหุ + อ + อนุติ), ลบ อ ปัจจัย]

สททหติ

ย่อมนะ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + สติ วัตตมานาวิภตติ (ตุว) [= สํ + ธา + อ + สติ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหุ (สท + ทหุ + อ + สติ)]

สททหาเปติ

(ยัง...) ให้เชื่อแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชัตตนิวิภตติ [= สํ + ธา + ณาเป + ส + อี > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหุ, ลบ ญ
แห่ง ณาเป ปัจจัย (สท + ทหุ + อาเป + ส + อี), รัสสะ อี วิภตติ
เป็น อี]

สททหามิ

ย่อมนะ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + มิ วัตตมานาวิภตติ (อห) [= สํ + ธา

+ อ + มิ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทห (สห + ทห + อ + มิ), ที่มะ อ เป็น อา เพราะ มิ วิภัติ]

สหฺทหิ

เชื้อแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อัชชัตตนิวิภัตติ [= สํ + ธา + อ
+ อี > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทห (สห + ทห + อ
+ อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

สหฺทหิตถ

ทรงเชื้อแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + ตถ อัชชัตตนิวิภัตติ
(ตุมฺเห) [= สํ + ธา + อ + อี + ตถ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง
ธา ธาตุ เป็น ทห (สห + ทห + อ + อี + ตถ), ลบ อ ปัจจัย]

สหฺทหิสถ

จักทรงเชื้อ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสถ ภวิสสันติวิภัตติ
(ตุมฺเห) [= สํ + ธา + อ + อี + สฺสถ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง
ธา ธาตุ เป็น ทห (สห + ทห + อ + อี + สฺสถ), ลบ อ ปัจจัย]

สหฺทหิสติ

จักเชื้อ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= สํ + ธา + อ + อี + สฺสติ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ
เป็น ทห (สห + ทห + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจัย]

สหฺทหิสนฺติ

จักเชื้อ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภัตติ
[= สํ + ธา + อ + อี + สฺสนฺติ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ
เป็น ทห (สห + ทห + อ + อี + สฺสนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

สททหิสุสามิ จักเชื้อ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สุสามิ ภาวิสันตวิรัตติ (อหํ)
[= สํ + ธา + อ + อี + สุสามิ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ
เป็น ทหุ (สท + ทหุ + อ + อี + สุสามิ), ลบ อ ปัจจย]

สททหี เชื้อแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิรัตติ (อหํ) [= สํ + ธา
+ อ + อี > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหุ (สท + ทหุ
+ อ + อี), ลบ อ ปัจจย]

สททเหยุํ พิงเชื้อ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธา ธาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยุํ สัตตนิวิรัตติ [= สํ + ธา + อ
+ เอยุํ > ลบนิคคหิต, ซ้อน ฑ, แปลง ธา ธาตุ เป็น ทหุ (สท + ทหุ +
อ + เอยุํ), ลบ อ ปัจจย]

สทตขุเขลิ คูกคามพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ตขุ ธาตุ ในความคูกคาม + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + ส อาคม + อี อชัตตนิวิรัตติ
[= สํ + ตขุ + เณ + ส + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจย (สน + ตขุ + เณ + ส + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

สทตสติ ย่อมสะดุ้ง

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ตส ธาตุ ในความสะดุ้ง + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + ตส +
อ + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ญ]

สทตสนติ ย่อมสะดุ้ง

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ตส ธาตุ ในความสะดุ้ง + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อนติ วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + ตส +
อ + อนติ > แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ อ ปัจจย]

สนฺติ	มีอยู่ อสฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= อสฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ต้นฺชาติ (ส + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]
สนฺติภูจฺติ	ย้อมตั้งอยู่ด้วยดี สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวีภตฺติ [= สํ + จา + อ + ติ > แปลง จา ชาติ เป็น ติภูจ, แปลงนิคคหิตเป็น นฺ (สนฺ + ติภูจ + อ + ติ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ)]
สนฺติภูจฺนฺติ	ย้อมตั้งอยู่ด้วยดี สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= สํ + จา + อ + อนฺติ > แปลง จา ชาติ เป็น ติภูจ, แปลงนิคคหิตเป็น นฺ (สนฺ + ติภูจ + อ + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (สนฺ + ติภูจ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]
สนฺตฺสนฺติ	ย้อมยินดีด้วยดี สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ตฺสฺ ชาติ ในความยินดี + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภตฺติ [= สํ + ตฺสฺ + อ + อนฺติ > แปลงนิคคหิตเป็น นฺ, ลบ อ ปัจจัย]
สนฺธาวี	เล่นไปแล้ว สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธาวุ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชฺชตฺตนีวีกตฺติ [= สํ + ธาวุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิกตติ เป็น อี]
สนฺธาวีสฺสํ	ท่องเที่ยวไปแล้ว, เล่นไปพร้อมแล้ว (อหํ) สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ธาวุ ชาติ ในการเล่น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชฺชตฺตนีวีกตฺติ (อหํ) [= สํ + ธาวุ + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น นฺ, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อี เป็น อีสฺสํ (สนฺ + ธาวุ + อีสฺสํ)]

หมายเหตุ การลง อี และแปลง อี เป็น อีสฺส เป็นไปตามนัยสัททนีติ
 สุตตมาลา (สูตรที่ ๑๑๐๓) ซึ่งแสดงไว้ว่า คาถายมตีตตฺเถ อิมิสฺส – ในคาถา
 ในเนื้อความกล่าวถึงอดีตที่ล่วงไปแล้ว เอา อี วิภัตติ เป็น อีสฺส ได้ เช่น
 สนฺธาวิสฺส อนิพฺพิสฺ (ขุ.ธ. ๒๕/๓๕, ธ.อ.๕/๑๑๕) – เมื่อไม่พบ ได้เที่ยวไป
 (ไวยากรณ์บาลี [ส.บ.] หน้า ๕๔๖)

ส่วน หนังสือพจนานุกรมกิริยาอาขยาตฉบับธรรมเจดีย์ หน้า ๒๖๙ แสดงเป็น
 สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ธาตุ ฐาตุ ในความเล่น + อ ปัจจัย
 ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ (อห) [= สํ + ธาตุ
 + อ + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น นฺ, ลง สฺ อาคม, ซ้อน สฺ (สนฺ + ธาตุ +
 อ + สฺ + อํ), ลง อี อาคม (หลังธาตุและปัจจัย) (สนฺ + ธาตุ + อ + อี
 + สฺ + อํ), ลบ อ ปัจจัย]

สนฺนยฺห

จงผูก

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นหฺ ฐาตุ ในความผูก + ย ปัจจัย ประจําหมวด
 ทิว ฐาตุ (กัตตุวาก) + ถ ปัญจมีวิภัตติ (ตมฺเห) [= สํ + นหฺ + ย + ถ
 > แปลง หฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ยฺห]

สนฺนิปตฺนฺติ

ย่อมประชุมกัน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตฺ ฐาตุ
 ในความตกไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนฺติ
 วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + นิ + ปตฺ + อ + อนฺติ > แปลงนิคคหิตเป็น นฺ,
 ลบ อ ปัจจัย]

สนฺนิปตฺนฺตุ

จงประชุมกัน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตฺ ฐาตุ
 ในความตกไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อนฺตุ ปัญจมี
 วิภัตติ [= สํ + นิ + ปตฺ + อ + อนฺตุ > แปลงนิคคหิตเป็น นฺ, ลบ อ
 ปัจจัย]

สนฺนิปติ

ประชุมกันแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตฺ ฐาตุ
 ในความตกไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาก) + อี

อักษัตตนิวิรัตติ [= ส + นิ + ปตุ + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

สนุนิบัติสุสติ จักประชุมกัน

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตุ ธาตุ
ในความตกไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม
+ สุสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ส + นิ + ปตุ + อ + อี + สุสติ > แปลง
นิคคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย]

สนุนิบัติสุสนติ จักประชุมกัน

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตุ ธาตุ
ในความตกไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม
+ สุสนติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ส + นิ + ปตุ + อ + อี + สุสนติ >
แปลงนิคคหิตเป็น น, ลบ อ ปัจจัย]

สนุนิบัติสุ ประชุมกันแล้ว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตุ ธาตุ
ในความตกไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ
อักษัตตนิวิรัตติ [= ส + นิ + ปตุ + อ + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น น,
ลบ อ ปัจจัย, แปลง อํ เป็น อีส]

สนุนิปาเตลิ (ยัง...) ให้ประชุมกันแล้ว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตุ ธาตุ
ในความตกไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุ อาคม + อี อักษัตตนิ
วิรัตติ [= ส + นิ + ปตุ + เณ + สุ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น น,
ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

สนุนิปาเตสํ (ยัง...) ให้ประชุมกันแล้ว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตุ ธาตุ
ในความตกไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุ อาคม + อํ อักษัตตนิ
วิรัตติ [= ส + นิ + ปตุ + เณ + สุ + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น น,
ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]

สนธิปาเตศสาม (ยัง...) จักให้ประชุมกัน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + ปตุ ธาตุ
ในความตกไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สุตสาม ภวิสสันตวิภัตติ (มย)
[= สํ + นิ + ปตุ + เณ + สุตสาม > แปลงนิคคหิตเป็น นุ, ลบ ญ
แห่ง เณ ปัจจัย]

สนธิสทติ ย่อมสงบ, สนธิสัทติ ?

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + นิ อุปสัค (เข้า ลง, ไม่มี ออก) + สทฺ ธาตุ
ในความจม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานา
วิภัตติ [= สํ + นิ + สทฺ + อ + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น นุ, แปลง สทฺ
ธาตุ เป็น สัท]

สมตวิขุณติ ย่อมรํารวด, ย่อมเสียดแทง

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อติ อุปสัค (ยิ่ง เกิน ล่วง) + วิธฺ ธาตุ ในความ
แทง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฏฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ
[= สํ + อติ + วิธฺ + ย + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น มุ, แปลง ฐ
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ขุณ]

สมนุปสุตฺตมิต ย่อมพิจารณาเห็น

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อนฺ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ทิสฺ ธาตุ
ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + มิ
วัตตมานาวิภัตติ (อหํ) [= สํ + อนฺ + ทิสฺ + อ + มิ > แปลงนิคคหิต
เป็น มุ, แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ปสุต (สมุ + อนฺ + ปสุต + อ + มิ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ส) (สมุ + อนฺ + ปสุต + อ + มิ), ทิฆะ อ เป็น อา
เพราะ มิ วิภัตติ]

สมนุปสุตฺตมิต จงตามเห็นด้วยดี

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อนฺ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + ทิสฺ ธาตุ
ในความเห็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ทิ
วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= สํ + อนฺ + ทิสฺ + อ + ทิ > แปลงนิคคหิต
เป็น มุ, แปลง ทิสฺ ธาตุ เป็น ปสุต (สมุ + อนฺ + ปสุต + อ + ทิ),

ลบสระหน้า (อ ที่ ส) (สม + อนุ + ปสฺส + อ + หิ), ที่มะ อ เป็น อา เพราะ หิ วิภัตติ]

สมนุเวสติ

ย่อมแสวงหา

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อนุ อุปสัค (น้อย ภายหลัง ตาม) + เอสฺ ชาติ ในความแสวงหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + อนุ + เอส + อ + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง อุ (ที่ อนุ) เป็น ว (สํ + อนุ = สมनुว) (สมनुว + เอส + อ + ตี)]

สมาคฺจฺเอยฺย

พึงสมาคม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= สํ + อา + คม + อ + เอยฺย > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คจฺจ (สมา + คจฺจ + อ + เอยฺย), ลบ อ ปัจจัย]

สมาคณฺฉิ

สมาคมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + คมฺ ชาติ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชฺชัตตนิ วิภัตติ [= สํ + อา + คม + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง คมฺ ชาติ เป็น คณฺฉ (สมา + คณฺฉ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

สมาทเปติ

(ยัง...) ย่อมให้ถวาย, ย่อมชักชวน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อา บทหน้า (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทา ชาติ ในความให้ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + อา + ทา + ณาเป + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย (สม + อา + ทา + อาเป + ตี), ลบ อา ที่ ทา ชาติ (สมา + ท + อาเป + ตี) = สมาทาเปติ, รัสสะ อา เป็น อ^๑ = สมาทเปติ]

หมายเหตุ กิริยาศัพท์นี้ ที่แปลว่า **ย่อมชักชวน** นั้น เป็นการแปลโดยอรรถ (คือแปลเอาความ) แต่ถ้าแปลตามไวยากรณ์ (รูปศัพท์) ต้องแปลเป็น

^๑ รัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรใหญ่ คือ กฺวจิ ชาติฯ.

เหตุกัตตุจาก ว่า ย่อมให้ถวาย ดังที่ใน นิติ.ธาตุ. หน้า ๑๐๐ แสดงไว้ว่า
 สทุโธ ทานํ ททาติ เทติ, สีสํ อาททาติ อาเทติ (กัตตุจาก) และ สทุโธ
 อสทุธํ ทานํ ทาเปติ, สีสํ อาททาติ, สมาทเปติ (เหตุกัตตุจาก)
 แปลว่า ชนผู้มีศรัทธา ย่อมถวายทาน เอง ย่อมรับศีล เอง และชนผู้มีศรัทธา
 ย่อมยังชนผู้ไม่มีศรัทธาให้ถวายทาน ให้รับคือสมาทานศีล และหน้า ๓๐๒
 แสดง (กิริยาที่เป็นเหตุกัตตุจาก) ไว้ว่า การิเต อาททาติ, สมาทเปติ,
 อาททาติ สมาททาติ, เย ญมเมวาททาติ สนฺโต [ดูคำวิจารณ์เพิ่มเติม
 ใน ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ๒๕๕๐ : ๙๖ (ข้อ ๑) ประกอบ]

สมาทเปติ ชักชวนแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา บทหน้า (ทัว ยิง กลับความ) + ทา ธาตุ
 ในความให้ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิ
 วิภัตติ [= สํ + อา + ทา + ณาเป + สฺ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม,
 ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (สมฺ + อา + ทา + อาเป + สฺ + อี),
 ลบ อา ที่ ทา ธาตุ (สมา + ทฺ + อาเป + สฺ + อี), รสสะ อี วิภัตติ
 เป็น อี = สมาทาเปติ, รสสะ อา เป็น อ = สมาทเปติ]

สมาทเปสุสามิ จักชักชวน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา บทหน้า (ทัว ยิง กลับความ) + ทา ธาตุ
 ในความให้ + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุจาก) + สุสามิ ภาวิสสันติวิภัตติ (อหํ)
 [= สํ + อา + ทา + ณาเป + สุสามิ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ ญ
 แห่ง ณาเป ปัจจัย (สมฺ + อา + ทา + อาเป + สุสามิ), ลบ อา ที่ ทา
 ธาตุ (สมา + ทฺ + อาเป + สุสามิ) = สมาทาเปสุสามิ, รสสะ อา เป็น อ
 = สมาทเปสุสามิ]

สมาทยถ จงสมาทาน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา อุปสัค (ทัว ยิง กลับความ) + ทา ธาตุ
 ในความให้ + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุจาก) + ถ ปัญจมี
 วิภัตติ (ตุเม) [= สํ + อา + ทา + ย + ถ > แปลงนิคคหิตเป็น ม,
 รสสะ อา ที่ ทา ธาตุ เป็น อ]

สมาทยีสุ

สมาทานแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทา ชาติ
ในความให้ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ ปญจมี
วิภัตติ [= สํ + อา + ทา + ย + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, รัสสะ อา
ที่ ทา ชาติ เป็น อ (สมา + ท + ย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย),
แปลง อํ เป็น อีสุ]

สมาทียถ

จสมาทาน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทา ชาติ
ในความให้ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ถ ปญจมี
วิภัตติ (ตุเม) [= สํ + อา + ทา + ย + ถ > แปลงนิคคหิตเป็น ม,
แปลง อา ที่ ทา ชาติ เป็น อิ]

หมายเหตุ แปลง อา ที่สุดธาตุเป็น อิ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติฯ [กัจจ.๕๑๗
: ๔๘๘, กัจจายนะเบื้องต้น หน้า ๒๕๙ (ข้อ ๑๔)].

สมาทียสสุ

จสมาทาน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ทา ชาติ
ในความให้ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + สสุ
ปญจมีวิภัตติ (ตุว) [= สํ + อา + ทา + ย + สสุ > แปลงนิคคหิตเป็น
ม, แปลง อา ที่ ทา ชาติ เป็น อิ]

สมาปชฺชิ

เข้าแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ปท ชาติ
ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อี
อชัตตนีวิภัตติ [= สํ + อา + ปท + ย + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม,
แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช (สมาปชฺช + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ช),
รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

สมาปชฺชีสุ

เข้าแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + ปท ชาติ
ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + อํ

อัชชัตตนิวิรัตติ [= ส + อา + ปท + ย + อ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง ท ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช (สมาปชุช + อ), ลบสระหน้า (อ ที่ ช), แปลง อ วิรัตติ เป็น อีส]

สมาหรถ จงรวบรวม

ส (พร้อม กับ ตี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + หรฺ ธาตุ ในความ นำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิรัตติ (ตุเม) [= ส + อา + หรฺ + อ + ถ > แปลงนิคคหิตเป็น ม]

สมาหราเปลิ (ยัง...) ให้รวบรวมแล้ว

ส (พร้อม กับ ตี) + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + หรฺ ธาตุ ในความ นำไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= ส + อา + หรฺ + ณาเป + สฺ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ ณ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อ]

สมิขุณตุ จงสำเร็จ

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อิธฺ ธาตุ ในความสำเร็จ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิวฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิรัตติ [= ส + อิธฺ + ย + ตฺ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง ธฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ]

สมิขุณิสฺสติ จักสำเร็จ

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อิธฺ ธาตุ ในความสำเร็จ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิวฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อากม + สฺสติ ภาวิสสันติวิรัตติ [= ส + อิธฺ + ย + อี + สฺสติ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง ธฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุณ (สมิขุณ + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ณ)]

สมิณฺชนฺติ ย่อมหวนไหว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อิณฺชฺ ธาตุ ในความหวนไหว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= ส + อิณฺชฺ + อ + อนฺติ > แปลงนิคคหิตเป็น ม (สมิณฺชฺ + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย]

สมิทธิ

ย่อมหวนไหว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อีรุ ธาตุ ในความหวนไหว + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ดี วัตตมานาวิภตติ [= สํ + อีรุ + อ
+ ดี > แปลงนิคคหิตเป็น มุ]

สมุฏฺหติ

ย่อมตั้งขึ้นพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ธาตุ ในความตั้ง,
ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ดี วัตตมานา
วิภตติ [= สํ + อุ + ฐา + อ + ดี > แปลงนิคคหิตเป็น มุ, ช้อน ฎ,
แปลง ฐา ธาตุ เป็น จหุ (สมุ + อุฎฺ + จหุ + อ + ดี)]

สมุฏฺหิ

ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ธาตุ ในความตั้ง,
ดำรง, ยืน + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิ
วิภตติ [= สํ + อุ + ฐา + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น มุ, ช้อน ฎ,
แปลง ฐา ธาตุ เป็น จหุ (สมุ + อุฎฺ + จหุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย,
รัสสะ อี วิภตติ เป็น อิ]

สมุฏฺจาเปติ

(ยัง...) ย่อมให้ตั้งขึ้นพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ธาตุ ในความตั้ง,
ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + ดี วัตตมานาวิภตติ [= สํ +
อุ + ฐา + ณาเป + ดี > แปลงนิคคหิตเป็น มุ, ช้อน ฎ, ลบ ณุ แห่ง
ณาเป ปัจจัย (สมุ + อุฎฺ + ฐา + อาเป + ดี), ลบสระหน้า (อา ที่ ฐา)]

สมุฏฺจาเปสิ

(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ฐา ธาตุ ในความตั้ง,
ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิ
วิภตติ [= สํ + อุ + ฐา + ณาเป + สฺ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น มุ,
ช้อน ฎ, ลบ ณุ แห่ง ณาเป ปัจจัย (สมุ + อุฎฺ + ฐา + อาเป + สฺ +
อี), ลบสระหน้า (อา ที่ ฐา), รัสสะ อี วิภตติ เป็น อิ]

สมุฏฐาเปสฺ (ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + จา ชาติ ในความตั้ง, ดำรง, ยืน + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อากม + อํ อัชชัตตนิ วิภัตติ [= สํ + อุ + จา + ณาเป + สฺ + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น มุ, ซ้อน ฎ, ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจย (สมุ + อุฎ + จา + อาเป + สฺ + อํ), ลบสระหน้า (อา ที่ จา)]

สมุทาจรติ ย่อมพึงขึ้น, ย่อมร้องเรียก

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทฺ อากม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + จรุ ชาติ ในความประพฤติ, เทียวไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + อุ + ทฺ + อา + จรุ + อ + ติ > แปลงนิคคหิตเป็น มุ]

สมุทาจรนฺติ ย่อมร้องเรียก

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทฺ อากม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + จรุ ชาติ ในความประพฤติ, เทียวไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + อุ + ทฺ + อา + จรุ + อ + อนฺติ > แปลงนิคคหิตเป็น มุ, ลบ อ ปัจจย]

สมุทาจรสิ ย่อมร้องเรียก

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทฺ อากม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับความ) + จรุ ชาติ ในความประพฤติ, เทียวไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + สิ วัตตมานาวิภัตติ (ตุว) [= สํ + อุ + ทฺ + อา + จรุ + อ + สิ > แปลงนิคคหิตเป็น มุ]

สมุทาจริสฺสติ จักร้องเรียก

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทฺ อากม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + จรุ ชาติ ในความเทียว, ประพฤติ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อากม + สฺสติ ภาวิสสันติ วิภัตติ [= สํ + อุ + ทฺ + อา + จรุ + อ + อิ + สฺสติ > แปลงนิคคหิตเป็น มุ, ลบ อ ปัจจย]

สมุทาจริ

ฟุ้งขึ้นแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + อุ อุปสัค (ขึ้น นอก) + ทุ อาคม + อา อุปสัค (ทั่ว ยิ่ง กลับ ความ) + จรุ ธาตุ ในความเพียว, ประพฤติ + อ ปัจจัย ประจำหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อักษรัตตนิวิรัตติ [= สํ + อุ + ทุ + อา + จรุ + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม (สมุทาจรุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สโมธานะติ

(ยัง...) ให้ประชุมลงพร้อมแล้ว

สโมธาน ศัพท์ (การประชุมลง) + เอ ปัจจัย (สำหรับประกอบกับนามธาตุ) (กัตตุวจาก) + ส อาคม + อี อักษรัตตนิวิรัตติ [= สโมธาน + เอ + ส + อี > ลบสระหน้า (อ ที่ น), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

หมายเหตุ ทำตัวตามนัย (เทียบ สโมธานะติ) ใน บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด หน้า ๕๔ ที่แสดงปัจจัยนามธาตุไว้ ๘ ตัว คือ อาย อย, อีย อีย, อาร อาล, เอ อาเป ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ท่านให้แปลว่า ประพฤติ, กระทำ-ทำ, ปรารธนา-อยากได้, เป็น เป็นต้น อุ. สโมธานะติ (ประมวลลง, ประชุมลง) (หน้า ๕๘), ส่วนมติสมเด็จพะมหาสมณเจ้าฯ ทรงแสดงไว้เพียง ๒ ตัว คือ อาย และ อีย และเทียบ อุทานะติ ใน ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต หน้า ๑๕๕ ที่แสดง (อุทานะติ) ว่าเป็นนามธาตุ สำเร็จมาจากค่านามว่า อุทาน + เอ ปัจจัย + ตี วัตตมานาวิรัตติ (อุทาน + เอ + ตี)

สมุปชชติ

ย่อมถึงพร้อม, ย่อมสำเร็จ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปทุ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย ประจำหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + ปทุ + ย + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง ทุ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช]

หมายเหตุ การแปลง ทุ กับ ย เป็น ชุช นี้ เป็นการแสดงตามบาลี สนามหลวง, ส่วนทางบาลีใหญ่ แสดงเป็น แปลง ทุ กับ ย เป็น ช ก่อน จากนั้นจึงซ้อน ชุ = ชุช (ปท คติมุหิ. “ตถา กตฺตริ จา”ติ สฐาตฺวนฺตฺสฺส ยการสฺสเ ชกาโร ทุติตฺตญฺจ (ปทรูปสิทฺธิ หน้า ๓๖๙), จะแสดงแบบไหน ก็สำเร็จรูปเหมือนกัน ย่อมใช้ได้ทั้งหมด

สมปชชตุ

จงถึงพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= สํ + ปทฺ + ย
+ ตฺ > แปลงนิคหิตเป็น ม, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช]

สมปชชช

ถึงพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อชชัตตนิวิภัตติ [= สํ + ปทฺ +
ย + อี > แปลงนิคหิตเป็น ม, แปลง ทฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช
(สมปชช + อี), ลบสระหน้า (อ ที่ ช), รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ]

สมปชชชสฺสติ

จักถึงพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ย ปัจจัย
ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติวิภัตติ
[= สํ + ปทฺ + ย + อี + สฺสติ > แปลงนิคหิตเป็น ม, แปลง ทฺ
ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชุช (สมปชช + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ช)]

สมปฏฺฐิจฺฉติ

ย่อมรับพร้อมเฉพาะ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปฏฺฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อีสฺ
ธาตุ ในความปรารภณา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + ปฏฺฐิ + อีสฺ + อ + ตี > แปลงนิคหิตเป็น ม,
แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺฉ (สม + ปฏฺฐิ + อิจฺฉ + อ + ตี), ลบสระหน้า
(อิ ที่ ฏฺฐิ) (สม + ปฏฺ + อิจฺฉ + อ + ตี)]

สมปฏฺฐิจฺฉามิ

ย่อมรับพร้อมเฉพาะ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปฏฺฐิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อีสฺ
ธาตุ ในความปรารภณา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + มิ
วัตตมานาวิภัตติ (อห) [= สํ + ปฏฺฐิ + อีสฺ + อ + มิ > แปลงนิคหิต
เป็น ม, แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น จฺฉ (สม + ปฏฺฐิ + อิจฺฉ + อ + มิ),
ลบสระหน้า (อิ ที่ ฏฺฐิ) (สม + ปฏฺ + อิจฺฉ + อ + มิ), ทิฆะ อ เป็น อา
เพราะ มิ วิภัตติ]

สมปฏิจฺฉิ

รับพร้อมเฉพาะแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิรัตติ [= สํ + ปฏิ + อิสฺ + อ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น จฺ (สมฺ + ปฏิ + อิจฺ + อ + อี), ลบสระหน้า (อิ ที่ ฎิ) (สมฺ + ปฏฺ + อิจฺ + อ + อี), ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สมปฏิจฺฉิสฺสามิ จักรับพร้อมเฉพาะ

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหํ) [= สํ + ปฏิ + อิสฺ + อ + อี + สฺสามิ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น จฺ (สมฺ + ปฏิ + อิจฺ + อ + สฺสามิ), ลบสระหน้า (อิ ที่ ฎิ) (สมฺ + ปฏฺ + อิจฺ + อ + อี + สฺสามิ), ลบ อ ปัจจยิ]

สมปฏิจฺฉิสฺสุ

รับพร้อมเฉพาะแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปฏิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อชัตตนิวิรัตติ [= สํ + ปฏิ + อิสฺ + อ + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง สฺ ที่สุดชาติเป็น จฺ (สมฺ + ปฏิ + อิจฺ + อ + อํ), ลบสระหน้า (อิ ที่ ฎิ) (สมฺ + ปฏฺ + อิจฺ + อ + อํ), ลบ อ ปัจจยิ, แปลง อํ เป็น อีสฺ]

สมปวิรุตฺติ

ย่อมเป็นไปรอบพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปริ (รอบ) + วตฺ ชาติ ในความเป็นไป + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + ปริ + วตฺ + อ + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ม]

สมปทฺสเสถิ

(ยัง...) ให้ร่าเริงพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + หิสฺ ชาติ ในความร่าเริง + เณ ปัจจยิ (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี

อัชชัตตนีวิรัตติ [= ส + ป + หฺส + เณ + ส + อี > แปลงนิคคหิตเป็น
ม, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สมุปาเทติ ย่อมให้ถึงพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= ส + ปทฺ + เณ + ตี >
แปลงนิคคหิตเป็น ม, ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

สมุปาเทถ (ยัง...) จงให้ถึงแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุเม) [= ส + ปทฺ + เณ + ถ >
แปลงนิคคหิตเป็น ม, ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

สมุปาเทมิ (ยัง...) ย่อมให้ถึงพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิรัตติ (อหํ) [= ส + ปทฺ + เณ + มิ >
แปลงนิคคหิตเป็น ม, ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย]

สมุปาเทสิ (ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนีวิรัตติ [= ส + ปทฺ + เณ +
ส + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ
ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สมุปาเทสสามิ (ยัง...) จักให้ถึงพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + สสามิ ภวิสสันติวิรัตติ (อหํ) [= ส + ปทฺ + เณ +
สสามิ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ทิฆะ อ ต้นฐาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง เณ
ปัจจัย]

สมุปาเทสี (ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ปทฺ ฐาตุ ในความไป, ถึง + เณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาจก) + ส อาคม + อี อัชชัตตนีวิรัตติ (อหํ) [= ส + ปทฺ +

ณ + ส + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ
แห่ง ณ ปัจจัย]

สมฺปาเทติ (ยัง...) จงให้ถึงพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปทฺ ธาตุ ในความไป, ถึง + ณ ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + ทิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= สํ + ปทฺ + ณ + ทิ >
แปลงนิคคหิตเป็น ม, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจัย]

สมฺปาปฺณิ ถึงพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อป
ธาตุ ในความถึง + อุณา ปัจจัย ประจําหมวด สฺ ธาตุ (นอกแบบ, กัตตุวาก)
+ อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= สํ + ป + อป + อุณา + อี > แปลงนิคคหิต
เป็น ม, ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง (คือลบ อ ที่ ป อุปสัค และทีฆะ อ แห่ง
อป ธาตุ) (สมปฺ + อาปฺ + อุณา + อี), ลบสระหน้า (อา ที่ ณา), รสสะ
อี วิภัตติ เป็น อี]

สมฺปาเปสิ (ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ป อุปสัค (ทั่ว ข้างหน้า ก่อน ออก) + อป
ธาตุ ในความถึง + ณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อชฺชัตตนิ
วิภัตติ [= สํ + ป + อป + ณ + สฺ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม,
ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา เพราะอำนาจ ณ ปัจจัย, ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจัย,
ลบสระหน้า (อ ที่ ป อุปสัค) (สมปฺ + อาปฺ + เอ + สฺ + อี), รสสะ อี
วิภัตติ เป็น อี]

สมฺปิณฺเฑติ ย่อมประมวสมา

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ปิณฺฑฺ ธาตุ ในความประมวส + ณ ปัจจัย
ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= สํ + ปิณฺฑฺ +
ณ + ติ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ ณ แห่ง ณ ปัจจัย]

สมฺภาเวสุํ ยกย่องแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + ณ ปัจจัย
ประจําหมวด จฺรฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อํ อชฺชัตตนิวิภัตติ

[= ส + ฎ + เณ + ส + อ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, พฤทธิ อ แห่ง ฎ
ธาตุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว, ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย (สม + ภาว +
เอ + ส + อ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)]

สมมุขชติ

ย่อมกวาด

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มชฺช ธาตุ ในความกวาด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= ส + มชฺช + อ
+ ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ม]

สมมุขชนฺติ

ย่อมกวาด

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มชฺช ธาตุ ในความกวาด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= ส + มชฺช +
อ + อนฺติ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ อ ปัจจัย]

สมมุชชลิ

ย่อมกวาด

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มชฺช ธาตุ ในความกวาด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ลี วัตตมานาวิภตติ (ตุว) [= ส + มชฺช
+ อ + ลี > แปลงนิคคหิตเป็น ม]

สมมุชชี)

กวาดแล้ว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มชฺช ธาตุ ในความกวาด + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชตตนิวิภตติ [= ส + มชฺช + อ
+ อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อิ]

สมมุชชีสุ

กวาดแล้ว

ส อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มชฺช ธาตุ ในความกวาด-ชำระ + อ ปัจจัย
ประจําหมวด ฎ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อู อชฺชตตนิวิภตติ [= ส + มชฺช +
อ + อู > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ อ ปัจจัย, แปลง อู วิภตติ เป็น อีสู]

สมมุติ

ยอมสงบ

สม ธาตุ ในความสงบ-ระงับ + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ธาตุ (กัตตุวจาก)
+ ตี วัตตมานาวิภตติ [= สม + ย + ตี > แปลง ม ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น มฺม]

สมมนุตยีสฺว ปรีกษาพร้อมกันแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มนฺตุ ธาตุ ในความปรีกษา + ณย ปัจจย
ประจําหมวด จุฑ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อํ อัชชัตตนิวิรัตติ [= สํ + มนฺตุ +
ณย + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ ณฺ แห่ง ณย ปัจจย (สมฺ + มนฺตุ
+ อย + อํ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย), แปลง อํ วิรัตติ เป็น อีสฺว]

สมมนฺติ ย่อมระงับ

สมฺ ธาตุ ในความสงบ-ระงับ + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิฏ ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= สมฺ + ย + อนฺติ > แปลง ม ที่สุดธาตุกับ
ย เป็น มฺม, ลบสระหน้า (อ ที่ ม)]

สมมุสฺติ ย่อมพิจารณาเห็น ย่อมพิจารณา

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มสฺ ธาตุ ในความพิจารณา + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + มสฺ +
อ + ตี > แปลงนิคคหิตเป็น ม]

สมมานิสฺสิ ต้อนรับแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มานฺ ธาตุ ในความนับถือ, เคารพ, ยกย่อง +
ณเ ปัจจย ประจําหมวด จุฑ ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิ
วิรัตติ [= สํ + มานฺ + ณเ + สฺ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ม, ลบ ณฺ
แห่ง ณเ ปัจจย (สมฺ + มานฺ + เอ + สฺ + อี), รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สมมาปฺปฺชคฺค จงปฏิบัติโดยชอบ

สมฺมา นิบาต (โดยชอบ) + ปฺปฺชิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชคฺค
ธาตุ ในความปฏิบัติ, ดูแล, ประคับประคอง + อ ปัจจย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ถ ปญฺจมีวิรัตติ (ตุเม) [= สมฺมา + ปฺปฺชิ + ชคฺค
+ อ + ถ]

สมมาปฺปฺชคฺคิสฺสธ จักปฏิบัติโดยชอบ

สมฺมา นิบาต (โดยชอบ) + ปฺปฺชิ อุปสัค (เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ) + ชคฺค
ธาตุ ในความปฏิบัติ, ดูแล, ประคับประคอง + อ ปัจจย ประจําหมวด
ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสธ ภวิสสันติวิรัตติ (ตุเม)
[= สมฺมา + ปฺปฺชิ + ชคฺค + อ + อี + สฺสธ > ลบ อ ปัจจย]

สมมุยฺหามิ **ย่อมหลงพร้อม**
สํ อุปสัค (พร้อม กับ ตี) + มฺหฺ ชาติ ในความหลง + ย ปัจจย
ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวาจ) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหํ) [= สํ +
มฺหฺ + ย + มิ > แปลงนิคคหิตเป็น ม, แปลง หฺ ที่สุดชาติกับ ย เป็น ยุห,
ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วัรัตติ]

สยติ **ย่อมนอน**
สี ชาติ ในความนอน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + ตี
วัตตมานาวีรัตติ [= สี + อ + ตี > แปลง อี แห่ง สี ชาติ เป็น เอ,
แปลง เอ เป็น อย (สย + อ + ตี), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (สย + อ + ตี)]

สยถ **จนนอน**
สี ชาติ ในความนอน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + ถ
วัตตมานาวีรัตติ (ตุมฺเห) [= สี + อ + ถ > แปลง อี แห่ง สี ชาติ เป็น เอ,
แปลง เอ เป็น อย (สย + อ + ถ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (สย + อ + ถ)]

สยิสฺสติ **จักนอน**
สี ชาติ ในความนอน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + อี
อาคม + สฺสติ ภวิสสันติวัรัตติ [= สี + อ + สฺสติ > แปลง อี แห่ง สี ชาติ
เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย (สย + อ + อี + สฺสติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย)
(สย + อ + อี + สฺสติ), ลบ อ ปัจจย]

สรวติ **ย่อมระลึก**
สฺร ชาติ ในความระลึก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + ตี
วัตตมานาวีรัตติ [= สฺร + อ + ตี]

สรวามิ **ย่อมระลึกได้**
สฺร ชาติ ในความระลึก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + มิ
วัตตมานาวีรัตติ (อหํ) [= สฺร + อ + มิ > ทีฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วัรัตติ]

สริ **ระลึกถึงแล้ว**
สฺร ชาติ ในความระลึก + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + อี
อัชชัตตนิวัรัตติ [= สฺร + อ + อี > ลบ อ ปัจจย, รัสสะ อี วัรัตติ เป็น อ]

สริมหา	ระลึกแล้ว สรุ ชาติ ในความระลึก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ฎ ชาติ (กัตตุวาก) + อิ อาคม + มหา อัชชัตตนิวิรัตติ (มย) [= สรุ + อ + อิ + มหา > ลบ อ ปัจจัย]
สลลฺกฺเขติ	ย่อมกำหนด สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ลกฺข ชาติ ในความกำหนด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิรัตติ [= สํ + ลกฺข + เณ + ติ > แปลงนิคคหิตเป็น ล, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
สลลฺกฺเขถ	ย่อมกำหนด สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ลกฺข ชาติ ในความกำหนด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + ถ วัตตมานาวิรัตติ (ตุเม) [= สํ + ลกฺข + เณ + ถ > แปลงนิคคหิตเป็น ล, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย]
สลลฺกฺเขยฺย	พึงกำหนด สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ลกฺข ชาติ ในความกำหนด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิรัตติ [= สํ + ลกฺข + เณ + เอยฺย > แปลงนิคคหิตเป็น ล, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (สลฺ + ลกฺข + เอ + เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]
สลลฺกฺเขสิ	กำหนดแล้ว สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ลกฺข ชาติ ในความกำหนด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= สํ + ลกฺข + เณ + สฺ + อี > แปลงนิคคหิตเป็น ล, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (สลฺ + ลกฺข + เอ + สฺ + อี), รสสะ อี วิรัตติ เป็น อิ]
สลลฺกฺเขสิ	ย่อมกำหนด สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ลกฺข ชาติ ในความกำหนด + เณ ปัจจัย ประจําหมวด จรุ ชาติ (กัตตุวาก) + สิ วัตตมานาวิรัตติ (ตุว) [= สํ + ลกฺข + เณ + สิ > แปลงนิคคหิตเป็น ล, ลบ ณุ แห่ง เณ ปัจจัย (สลฺ + ลกฺข + เอ + สิ)]

สลลกุเขสุ

กำหนดแล้ว

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ลกฺขฺ ชาติ ในความกำหนด + เณ ปัจจย
ประจําหมวด จุรฺ ชาติ (กัตตุวาก) + สฺ อาคม + อํ อชัตตนีวิภัตติ
[= สํ + ลกฺขฺ + เณ + สฺ + อํ > แปลงนิคคหิตเป็น ลฺ, ลบ ญฺ แห่ง
เณ ปัจจย (สลฺ + ลกฺขฺ + เณ + สฺ + อํ)]

สลลปิสุสามิ

จักเจรจา

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ลปฺ ชาติ ในความกล่าว + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหํ)
[= สํ + ลปฺ + อ + อี + สฺสามิ > แปลงนิคคหิตเป็น ลฺ, ลบ อ ปัจจย]

สวณฺติ

ย่อมไหลไป

สุ ชาติ ในความไหล + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= สุ + อ + อนฺติ > พฤทธิ อฺ แห่ง สุ ชาติ
เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว (สว + อ + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)
(สว + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจย]

สหติ

ย่อมย่ำยี

สหฺ ชาติ ในความย่ำยี, ข่มเหง, ครอบงำ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิภัตติ [= สหฺ + อ + ตี]

สหเต

ย่อมครอบงำ, ย่อมย่ำยี

สหฺ ชาติ ในความย่ำยี, ข่มเหง, ครอบงำ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวาก) + เต วัตตมานาวิภัตติ [= สหฺ + อ + เต]

สหิสฺสามิ

จักทนทาน

สหฺ ชาติ ในความอาจ, ทนทาน + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
+ อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อหํ) [= สหฺ + อ + อี + สฺสามิ
> ลบ อ ปัจจย]

สํยม

จงสงวน, จงสำรวจ, จงระวัง

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ยมฺ ชาติ ในความสำรวจ, ระวัง + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= สํ + ยมฺ +
อ + หิ > ลบ หิ วิภัตติ]

หมายเหตุ ธาตวัตถ.๓๓๒ ยมฺ ธาตุ ในความงดเว้น (วิรติย) ถ้ามี สํ เป็นบท
หน้า อินฺทฺริยนฺคฺเห เป็นไปในการข่มอินฺทฺริยมีจักขุเป็น = สํรวม (หรือระวัง,
ระมัดระวัง)

สํยเมติ

ย้อมสงวน

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + ยมฺ ธาตุ ในความสงารวม, ระวัง + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ดี วัตตมานาวีภัตติ [= สํ + ยมฺ +
เอ + ดี > แปลง อ ปัจจย เป็น เอ]

สํวตฺตติ

ย้อมเป็นไปพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ดี วัตตมานาวีภัตติ [= สํ + วตฺตฺ +
อ + ดี]

สํวตฺตตุ

จงเป็นไปพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปญฺจมีวีกัตติ [= สํ + วตฺตฺ + อ
+ ตฺ]

สํวตฺตฺนติ

ย้อมเป็นไปพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + อ ปัจจย
ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวีภัตติ [= สํ + วตฺตฺ
+ อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจย]

สํวตฺเตยฺยาถ

(ยัง...) พึงให้เป็นไปพร้อม

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + วตฺตฺ ธาตุ ในความเป็นไป + เณ ปัจจย
(เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺยาถ สัตตมีวีกัตติ (ตุเม) [= สํ + วตฺตฺ + เณ +
เอยฺยาถ > ลบ ณฺ แห่ง เณ ปัจจย, ลบ เอ สระหน้า]

สํวิชฺชติ

มีพร้อมอยู่

สํ อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + วิฑฺ ธาตุ ในความมี, เป็น (ธาตวัตถ.๔๑๐)
+ ย ปัจจย ประจําหมวด ทิฑฺ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ดี วัตตมานาวีภัตติ
[= สํ + วิฑฺ + ย + ดี > แปลง ฑฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ชฺช]

ส่วทท

จจจจจจ

ส อปสค (พรอม กบ ต) + ว อปสค (วเสษ จ้ง ต่ง) + ธา ธาตุ
ในความทรงไว้ + อ ปจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปญจมี
วักตติ (ตุมเห) [= ส + ว + ธา + อ + ถ > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทห
(ส + ว + ทห + อ + ถ)]

ส่วทห

จจจจจจ

ส อปสค (พรอม กบ ต) + ว อปสค (วเสษ จ้ง ต่ง) + ธา ธาตุ
ในความทรงไว้ + อ ปจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อ
อชชตตนีวักตติ [= ส + ว + ธา + อ + อ > แปลง ธา ธาตุ เป็น ทห
(ส + ว + ทห + อ + อ), ลบ อ ปจจย, รัสสะ อ วักตติ เป็น อ]

หมายเหตุ ดูหมายเหตุ สหุทห

ส่วทหสสุสาม

จกตระเตรยม

ส อปสค (พรอม กบ ต) + ว อปสค (วเสษ จ้ง ต่ง) + ธา ธาตุ
ในความทรงไว้ + อ ปจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อ อาคม
+ สสุสาม ภาวสสันตวักตติ (อห) [= ส + ว + ธา + อ + อ + สสุสาม
> แปลง ธา ธาตุ เป็น ทห (ส + ว + ทห + อ + อ + สสุสาม), ลบ อ
ปจจย]

ส่วทห

แบ่งแล้ว

ส อปสค (พรอม กบ ต) + ว อปสค (วเสษ จ้ง ต่ง) + ภา ธาตุ
ในความแบ่ง + อ ปจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อ อชชตตนี
วักตติ [= ส + ว + ภา + อ + อ > ลบ อ ปจจย, รัสสะ อ วักตติ
เป็น อ]

ส่วเชสสุสาม

(ย้ง...) จกให้ส้งเวษ

ส อปสค (พรอม กบ ต) + วิธ ธาตุ ในความสลด (ธาตุป.๓๗๖) + เณ
ปจจย (เหตุกัตตุวจาก) + สสุสาม ภาวสสันตวักตติ (อห) [= ส + วิธ + เณ
+ สสุสาม > แปลง อ แห่ง วิธ ธาตุ เป็น เอ, ลบ ณ แห่ง เณ ปจจย]

หมายเหตุ ธาตุป.๓๗๖) แสดงเป็น วิธ, วิธ ธาตุ ในความกลัว, ตกใจ,

หวาด; ไหว, สั่น เมื่อลบสระ อี อี ที่สุดธาตุ คงเป็น วิห, ในที่นี้ จึงแสดงเป็น
วิห ธาตุ (นิปผันนรูป) เลยทีเดียว

สัสนเทสิ

เทียบเคียงแล้ว

สั อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + สนหุ ธาตุ ในความเทียบเคียงกัน, สอบกัน
+ เณ ปัจจัย ประจำหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวาก) + สุ อากม + อี
อัชชัตตนิวิรัตติ [= สั + สนหุ + เณ + สุ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ
ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สัสรี

เร่ร่อนไปแล้ว

สั อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + สรุ ธาตุ ในความไป, ถึง, เพียวไป (ธาตุป.๓๙๗)
+ อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อี อัชชัตตนิวิรัตติ (อห)
[= สั + สรุ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย]

สัหฺร

จกเก็บ

สั อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุว) [= สั + หรุ +
อ + หิ > ลบ หิ วิรัตติ]

สัหฺรติ

ย่อมรวบรวม

สั อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย
ประจำหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= สั + หรุ + อ
+ ตี > ลบ หิ วิรัตติ]

สัหฺราเปสิ

(ยัง...) ให้เก็บแล้ว

สั อุปสัค (พร้อม กับ ดี) + หรุ ธาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + สุ อากม + อี อัชชัตตนิวิรัตติ [= สั + หรุ + ณาเป
+ สุ + อี > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รัสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]

สาทยนฺติ

(ยัง...) ย่อมให้ยินดี

สทฺ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ, เพลิดเพลิน (ธาตุป.๓๘๙) + ฌย ปัจจัย
(เหตุกัตตุวาก) + อนฺติ วัตตมานาวิรัตติ [= สทฺ + ฌย + อนฺติ > ทิมะ

อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (สาทุ + อย + อนฺติ),
ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (สาทุ + อย + อนฺติ)]

สาทิยถ

ย่อมนินดี

สาทุ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ, เพลิดเพลิน (ธาตุป.๓๘๙) + ฌย ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวิภัติ (ตุมฺเห) [= **สาทุ**
+ **ฌย** + **ถ** > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย
(สาทุ + อย + ถ), ลง อิ อาคม หลังธาตุ (สาทุ + อิ + อย + ถ),
ลบสระหลัง (อ แห่ง อย) (สาทุ + อิ + ย + ถ)]

หมายเหตุ อิ อาคม นี้ สำหรับนักเรียนบาลีสยามหลวงแล้ว ควรเห็นเป็น
คนละตัวกับ อิ อาคม ที่ลงในหมวดอักษัตตนี้เป็นต้น (ไม่เช่นนั้น อาจเข้าใจผิด
ได้ว่า จะลง อิ อาคม ในหมวดวัตตมานาวิภัติได้อย่างไร), ที่จริง คำว่า อาคม
ก็หมายถึงตัวอักษรที่ลงมาใหม่ จะเป็นสระหรือพยัญชนะก็ตาม และจะลงที่ไหน
ก็เรียกว่า อาคม (คำกลาง ๆ) เช่นในที่นี้ ก็เป็นสระ อิ อาคม ลงไปเพื่อให้
สำเร็จรูปอย่างนั้นได้, อย่างไรก็ตาม หากไม่แสดงว่าลง อิ อาคม เมื่อ สาทุ +
อย + ถ = สาทยถ แล้ว จะอธิบายว่าแปลง อ ที่ ท เป็น อิ ก็ได้ (สาทยถ
> สาทิยถ) โดยวิธีแห่งสูตร กวจิ ธาตุฯ (สูตรใหญ่)

สาทิยนฺติ

ย่อมนินดี

สาทุ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ, เพลิดเพลิน (ธาตุป.๓๘๙) + ฌย ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัติ [= **สาทุ** + **ฌย**
+ **อนฺติ** > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (สาทุ + อย
+ อนฺติ), ลง อิ อาคม หลังธาตุ (สาทุ + อิ + อย + อนฺติ), ลบสระหลัง
(อ แห่ง อย) (สาทุ + อิ + ย + อนฺติ), ลบสระหน้า (อ ที่ ย) (สาทุ +
อิ + ย + อนฺติ)]

สาทิยาม

ย่อมนินดี

สาทุ ธาตุ ในความยินดี, ชอบใจ, เพลิดเพลิน (ธาตุป.๓๘๙) + ฌย ปัจจัย
ประจําหมวด จรุ ธาตุ (กัตตุวจาก) + ม วัตตมานาวิภัติ (มยฺ) [= **สาทุ**
+ **ฌย** + **มิ** > ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย

(สาทุ + อย + มิ), ลง อิ อาคม หลังธาตุ (สาทุ + อิ + อย + มิ),
ลบสระหลัง (อ แห่ง อย) (สาทุ + อิ + ย + ม), ที่มะ อ เป็น อา เพราะ
ม วิภัตติ]

สาธยติ

(ยัง...) ย่อมให้สำเร็จ

สาธฺ ธาตุ ในความสำเร็จ + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + ติ วัตตมานา
วิภัตติ [= สาธฺ + ฌย + ติ > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (สาธฺ + อย
+ ติ)]

หมายเหตุ สาธฺ ธาตุ จัดลงใน ๓ หมวด คือ หมวด ภู ธาตุ (ภูวาทิณิก)
= สาธติ, หมวด ทิว ธาตุ (ทิวาทิณิก) = สาธยติ และหมวด สฺ ธาตุ
(สฺวาทิณิก) = สนฺโธติ, สาธฺนาติ [ดู ธาตวัตถ.๔๕๐]

สาธยฺย

(ยัง...) พึงให้สำเร็จ

สาธฺ ธาตุ ในความสำเร็จ + ฌ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ
[= สาธฺ + ฌ + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง ฌ ปัจจัย (สาธฺ + เอ +
เอยฺย), ลบ เอ สระหน้า]

สารย

(ยัง...) จงให้ระลึก

สรฺ ธาตุ ในความระลึก + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ
(ตุว) [= สรฺ + ฌย + หิ > ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา, ลบ ญ แห่ง ฌย
ปัจจัย (สารฺ + อย + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]

สาวย

(ยัง...) จงให้ฟัง

สฺ ธาตุ ในความฟัง + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว)
[= สฺ + ฌย + หิ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺ ธาตุ เป็น โอ, แผลง โอ เป็น
อาว, ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย (สาว + อย + หิ), ลบสระหน้า (อ ที่ ว)
(สาว + อย + หิ), ลบ หิ วิภัตติ]

สิกฺขสฺส

จงศึกษา

สิกฺข ธาตุ ในความศึกษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก)
+ สฺส ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= สิกฺข + อ + สฺส]

สิกฺขาเปยฺย (ยัง...) พึงให้ศึกษา

สิกฺขุ ธาตุ ในความศึกษา + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= สิกฺขุ + ณาเป + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า (เอ ที่ เป)]

สิกฺขาเปสฺสติ (ยัง...) จักให้ศึกษา

สิกฺขุ ธาตุ ในความศึกษา + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺสติ ภวิสสันติวิภัตติ [= สิกฺขุ + ณาเป + สฺสติ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

สิกฺขาเปสฺสุ (ยัง...) ให้ศึกษาแล้ว

สิกฺขุ ธาตุ ในความศึกษา + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สฺ อากม + อํ อัชชัตตนิวิภัตติ [= สิกฺขุ + ณาเป + สฺ + อํ > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย]

สิกฺখে พึงศึกษา

สิกฺขุ ธาตุ ในความศึกษา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= สิกฺขุ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]

สิญฺจ จงวิต

สิจฺ ธาตุ ในความรด, ราด, โปรย, วิต + อ ปัจจัย ประจําหมวด รฐฺ ธาตุ (กัตตุวาก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= สิจฺ + อ + หิ > ลงนิคคหิตอาคม ที่พยัญชนะต้นธาตุ, แปลงนิคคหิตเป็น ญ, ลบ หิ วิภัตติ]

สียา พึงมี, พึงเป็น

อสฺ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= อสฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, ลบ อ ต้นธาตุ (ส + เอยฺย), แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น อียา (ส + อียา), ลบสระหน้า (อ ที่ ส) (สฺ + อียา)]

หมายเหตุ การลบต้นธาตุ (อสฺ > ส) และแปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น อียา (เอยฺย > อียา) นี้ เป็นไปตามที่แสดงไว้ในหนังสือบาลีไวยากรณ์ วจิริภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หน้า ๑๘๓ (เชิญดู)

ลียุ

พึงมี, พึงเป็น

อสฺ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺยํ สัตตมวีริยัตติ [= อสฺ + อ + เอยฺยํ > ลบ อ ปัจจยิ, ลบ อ
ตันฐาตุ (ส + เอยฺยํ), แปลง เอยฺยํ เป็น อียํ (ส + อียํ), ลบสระหน้า
(อ ที่ ส) (สฺ + อียํ)]

หมายเหตุ การลบตันฐาตุ (อสฺ > ส) และแปลง เอยฺยํ เป็น อียํ (เอยฺยํ >
อียํ) นี้ เป็นไปตามที่แสดงไว้ในหนังสือบาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒
อาขยาด และ กิตก์ หน้า ๑๘๓ เช่นกัน (เชิญดู)

สกุขาเปลิ

(ยัง...) ให้แห้งแล้ว

สกุขฺ ฐาตุ ในความแห้ง + ณาเป ปัจจยิ (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม + อี
อัชชัตตนิยัตติ [= สิกฺข + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ณฺ แห้ง ณาเป ปัจจยิ,
รัสสะ อี วิยัตติ เป็น อี]

สกุขิ

แห้งแล้ว

สกุขฺ ฐาตุ ในความแห้ง + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ อี อัชชัตตนิยัตติ [= สกุขฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วิยัตติ
เป็น อี]

สกุขิสฺสติ

จักแห้ง

สกุขฺ ฐาตุ ในความแห้ง + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ อี อาคม + สฺสติ ภาวิสสันติยัตติ [= สกุขฺ + อ + อี + สฺสติ >
ลบ อ ปัจจยิ]

สฺจนฺตติ

ย่อมสดับ

สฺ ฐาตุ ในความพึง + ณา ปัจจยิ ประจําหมวด สฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวิยัตติ [= สฺ + ณา + อนฺตฺ > ลบ อา ที่ ณา
(สฺ + ณฺ + อนฺติ)]

สฺจนฺตฺ

จงพึง

สฺ ฐาตุ ในความพึง + ณา ปัจจยิ ประจําหมวด สฺ ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ อนฺตฺ ปญฺจมีวิยัตติ [= สฺ + ณา + อนฺตฺ > ลบ อา ที่ ณา
(สฺ + ณฺ + อนฺตฺ)]

สุณาทิ	ย่อมพึง สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวีรัตติ [= สุ + ณา + ติ]
สุณาทุ	จงพึง สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ตุ ปัญจมีวิรัตติ [= สุ + ณา + ตุ]
สุณาก	จงพึง สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ก ปัญจมีวิรัตติ (ตุมฺเห) [= สุ + ณา + ก]
สุณาม	ย่อมพึง สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวีรัตติ (มยํ) [= สุ + ณา + ม]
สุณามิ	ย่อมพึง สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหํ) [= สุ + ณา + มิ]
สุณาทิ	จงพึง สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ทิ ปัญจมีวิรัตติ (ตุวํ) [= สุ + ณา + ทิ]
สุณิ	พึงแล้ว สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อชฺชัตตนีวิรัตติ [= สุ + ณา + อี > ลบ อา ที่ ณา, รสสะ อี วิรัตติ เป็น อี]
สุณิสฺสส	จักพึง สุ ชาติ ในความพึง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อี อาคม + สฺสส ภวิสสันตวิรัตติ (ตุมฺเห) [= สุ + ณา + อี + สฺสส > ลบ อา ที่ ณา]

สุณิสฺสลิ	จักพัง สุ ชาติ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสลิ ภวิสสันติวิภัตติ (ตุว) [= สุ + ณา + อิ + สฺสลิ > ลบ อา ที่ ณา]
สุณิสฺสสาม	จักพัง สุ ชาติ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= สุ + ณา + อิ + สฺสาม > ลบ อา ที่ ณา]
สุณิสฺสสามิ	จักพัง สุ ชาติ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อิ อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= สุ + ณา + อิ + สฺสามิ > ลบ อา ที่ ณา]
สุณิสฺส	ฟังแล้ว สุ ชาติ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + อุ อัชัตตนิวิภัตติ [= สุ + ณา + อุ > ลบ อา ที่ ณา, แปลง อุ เป็น อิสฺ]
สุณเอยฺย	ฟังฟัง สุ ชาติ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + เอยฺย สัตตมีวิภัตติ [= สุ + ณา + เอยฺย > ลบ อา ที่ ณา]
สุโณม	ย่อมฟัง สุ ชาติ ในความฟัง + ณฺ ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + ม วัตตมานาวิภัตติ (มย) [= สุ + ณฺ + ม > พฤทธิ อุ แห่ง ณฺ ปัจจัย เป็น โอ]
สุโณหิ	จงฟัง สุ ชาติ ในความฟัง + ณฺ ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวิภัตติ (ตุว) [= สุ + ณฺ + หิ > พฤทธิ อุ แห่ง ณฺ ปัจจัย เป็น โอ]

สฺปติ

ย่อมหลับ

สฺปฺ ชาติ ในความหลับ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + ตี
วัตตมานาวิริตติ [= สฺปฺ + อ + ตี]

สฺยยติ

(อัน...) ฟังอยู่

สฺ ชาติ ในความฟัง + ย ปัจจัย (กัมมวาจ) + ตี วัตตมานาวิริตติ
[= สฺ + ย + ตี > ซ้อน ย]

หมายเหตุ ในปทรูปสัทธิ สูตรที่ ๕๑๒ (สุวาทิต อนุอาณมา จ) หน้า ๓๗๑
แสดงไว้ว่า ในเพราะ ย ปัจจัย กัมมวาจ ให้ทำการที่สระที่สุตธาตุได้
ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ชาติฯ เช่น สฺยเต สฺยนฺเต, สฺยติ สฺยนฺติ, และถ้ามีสังโยค
ก็ให้รัสสะ (ใช้ในรูปรัสสะ) เช่น สฺยยติ สฺยยนฺติ, สฺยยติ สฺยยนฺติ (สองคำหลัง
ใช้เป็นรูปที่ฆะและมีสังโยคด้วย)

สฺมรติ

ย่อมระลึกถึง

สฺรฺ ชาติ ในความคำนึง, นึก, ระลึก (ชาติป.๓๙๘) + อ ปัจจัย ประจําหมวด
ภู ชาติ (กัตตุวาจ) + ตี วัตตมานาวิริตติ [= สฺรฺ + อ + ตี > = สฺรติ,
แปลง อ ที่ ส เป็น อุ (สฺรติ), ลง ม อาคม หลัง สฺ = สฺมรติ]

หมายเหตุ ทั้งนี้เป็นไปตามมติในคัมภีร์พาลาวตาร (สูตรที่ ๓๘ วรรณานํ
พหุตฺตํ, วิปริตตา จ) ซึ่งกล่าวไว้ว่า สฺรติ,..., มาคโม สกาเร อการสฺส อุ จ,
สฺมรติ (สฺรติ (ย่อมระลึก), ลง ม อาคม และแปลง อ อักษร ที่ ส อักษร
เป็น อุ สำเร็จรูปเป็น สฺมรติ) (ในที่นี้ สฺมรติ ถือว่ามาจาก สฺรติ), และจาก
สฺรติ เป็น สฺมรติ นี้ เป็นการทํา อปุกฺขร เป็น พหุกฺขร (ทำอักษรน้อยให้
เป็นอักษรมาก - วรรณานํ พหุตฺตํ), อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบาลีสันนิษฐาน
ว่า สฺมรติ แปลงรูปมาจากคำสันสกฤต ว่า สฺมรติ (ย่อมระลึก) ซึ่งสำเร็จมาจาก
สฺมฺฤ ชาติ ในความระลึก, คิต + อ ปรีตย (อย่างบาลี) + ตี วิภักติ
(อย่างบาลี) [= สฺมฺฤ + อ + ตี > แปลง ฤ เป็น อรุ หรือแปลง สฺมฺฤ เป็น
สฺมฺรุ (สฺมฺฤ > สฺมฺรุ + อ + ตี = สฺมรติ), เมื่อแปลงไปเป็นบาลี ให้แทรก
เสียง อุ เข้ามาที่พยัญชนะต้นธาตุ (สฺ + อุ > สฺ + มรติ = สฺมรติ) (ดูธาตุ
ป.๓๙๘ (เชิงอรรถ) และบาลี-สันสกฤตวิจารณ์ เล่มหนึ่ง ของพระมหา
ญาณธวัช ญาณทุโส หน้า ๑๐๕ - ๑๐๗)

สุยิตถ

(อัน...) ฟังแล้ว

สุ ธาตุ ในความฟัง + ย ปัจจัย (กัมมวาจก) + อิ อาคม + อา อัชชัตตนิ
วิภัตติ (อัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกวจนะ – ประธานคือ คีตสทโท) [= สุ +
ย + อิ + อา > ทิมะ อุ แห่ง สุ ธาตุ เป็น อุ, ลบสระหน้า (อ ที่ ย)
(สุ + ย + อิ + อา), แปลง อา เป็น ตถ]

หมายเหตุ สุยิตถ พบตัวอย่างประโยคใน ธ.อ.๑/๑๕ ว่า เถโร จินฺเตสิ
อิทาเนวโก คีตสทโท **สุยิตถ** (แปล) อ.พระเถระ คิดแล้วว่า อ.เสียงแห่ง
เพลงขับ อย่างหนึ่ง อันเรา **ฟังแล้ว** ในกาลนี้นั้นเทียว

เรื่อง สุยิตถ นี้ ครูบาอาจารย์มีความเห็นแตกต่างกันไปหลายมติ (โดยเฉพาะ
กรณีตัว ตถ) ขอยกมาประกอบการพิจารณา ดังนี้

- หนังสือ **ตอบปัญหาบาลีพิเศษ ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑** หน้า ๓
แสดงเป็น **ตถ** **หิยัตตนิวิภัตติ** (อัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกวจนะ) (สุ + ย
+ อิ + ตถ)
- **พระมหาสาข สิริวัฒน** [๒๕๕๐ : ๑๐๔] กล่าวว่า ตถ ที่เห็น (ในคำว่า
สุยิตถ และ ปณฺณายิตถ) คือ **ตถ** **วิภัตติในหมวดปโรกขา** (อัตตโนบท
ปฐมบุรุษ เอกวจนะ) (สุ + ย + อิ + ตถ)
- **พจนานุกรมกริยาอาชยาตลฉบับธรรมเจดีย์** หน้า ๒๘๖ แสดงเป็น อิ
อัชชัตตนิวิภัตติ และแปลงเป็น ตถ, เป็นต้น

สำหรับผู้เขียน ที่เห็นว่า สุยิตถ สำเร็จมาจาก สุ + ย + อิ + อา อัชชัตตนิ
วิภัตติ (อัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกวจนะ), แปลง อา วิภัตติ เป็น ตถ
(ดูที่แสดงแล้วข้างต้น) นั้น ก็เนื่องจากพบหลักฐานระบุไว้ใน**ปทฺรปฐิทธิ** **สูตรที่**
๔๖๙, ๔๗๐ หน้า ๓๓๖-๓๓๘ แสดงไว้ว่า **โอ-อา-อวจนานํ อิ-ตถ-อมาเทสา**
จ (แปลง โอ (ปรัสสบท, ตฺว) เป็น อิ (บาลีสันนามหลวงว่า ใช้ อี แทน โอ),
อา (อัตตโนบท, โส) เป็น **ตถ** และ อ (อัตตโนบท, อห) เป็น **อํ** (บาลีสันนาม
หลวงเป็น อ อยู่แล้ว) ตามลำดับ), เฉพาะการแปลง **อา วิภัตติ (อัชชัตตนิ)**
เป็น **ตถ** นั้น ท่านแสดงประโยคตัวอย่าง (กัมมวาจก) ไว้ดังนี้ คือ **สุขํ ตยา**
อนุภวิตถ อนุภยิตถ อนุภยิตถ (หน้า ๓๓๗) (ความสุข อันท่าน เสวยแล้ว/
ได้เสวยแล้ว) (อนุภวิตถ – ลบ ย ปัจจัย กัมมวาจก (ยบุปฺยจยโลเป...))

อนึ่ง อา วิภัตินั้น จะคงรูปเดิมไว้ก็ได้ เพื่อความฉลาดในไวยากรณ์ และเห็นชัดเจน ท่านจึงแสดงไว้เพิ่มเติม (กัตตุวจาก) ว่า โส อภวิตฺถ ภวิตฺถ วา, อภวา ภวา วา (หน้า ๓๓๗) (เขา ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว, เป็นแล้ว) (อภวา และ ภวา เป็นรูปปกติของ อา, ส่วน อภวิตฺถ และ ภวิตฺถ เป็นรูปแปลงของ อา) และ อตฺตโนปเท ... โส อคมิตฺถ คมิตฺถ อคมา คมา (หน้า ๓๓๘) (เขา ได้ไปแล้ว, ไปแล้ว)

นอกจากนั้น การลง (อา) วิภัติหมวดอัชชัตตนิ นับว่ามีความเหมาะสมกว่า วิภัติอดีตกาลอื่น ๆ (หิยัตตนิ, ปโรกขา) เพราะว่า อิทานิ (ในประโยค อิทานเเวโก...สุยิตฺถ) ระบุเวลาไว้ว่า เพิ่งได้ยินเสียงเพลงผ่านไปในวันนี้นั่นเอง (ผ่านไปแล้วเมื่อสักครู่นี้ไม่นานมานี้ ยังไม่ข้ามพ้นวันนี้ไปเลย – อัชชัตตนิวิภัติ แสดงอดีตกาลล่วงแล้วในวันนี้) ไม่ใช่หมวดหิยัตตนิ ซึ่งผ่านมาแล้วตั้งแต่เมื่อวานนี้ และไม่ใช่หมวดปโรกขา ซึ่งผ่านมานานแล้ว (ก่อนเมื่อวานนี้เป็นต้นไป) ดังนั้น ด้วยหลักฐานและเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น **สุยิตฺถ** ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็น อา วิภัติหมวดอัชชัตตนิ โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับประโยคตัวอย่างข้างต้นแล้ว คือ **สุยิตฺถ** กับ **อนุญิตฺถ** ลง อา วิภัติเช่นกัน และเป็นกัมมวาทกเหมือนกันด้วย, ขอฝากไว้ให้ผู้รู้หรือนักบาลีทั้งหลายช่วยกันพิจารณาเพียงเท่านี้

(เพิ่มเติม) อย่างไรก็ตาม มติที่ว่า ลง ตฺถ หิยัตตนิวิภัติ (รวมถึงลงวิภัติตัวอื่นตามมติของครูบาอาจารย์) ก็ควร เพราะถือเป็นนามติของไวยากรณ์บาลีทั้งหลาย

เสติ

ย่อมนอน, ย่อมอยู่

สี ชาติ ในความนอน, อยู่ + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภัติ [= สี + อ + ตี > แปลง อี แห่ง สี ชาติ เป็น เอ (เส + อ + ตี), ลบ อ ปัจจัย]

เสนฺติ

ย่อมนอน

สี ชาติ ในความนอน, อยู่ + อ ปัจจัย ประจำหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัติ [= สี + อ + อนฺติ > แปลง อี แห่ง สี ชาติ เป็น เอ (เส + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย, ลบ อ แห่ง อนฺติ]

เสวยสิ

ย่อมโปรย, (ยัง...) ย่อมให้กลิ้งมา, ย่อมให้กลิ้งไป

เส ชาติ ในความเสื่อมไป, ลื่นไป + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + สิ วัตตมานาวิวัตติ (ตุว) [= เส + ย + สิ > ซ้อน ย]

หมายเหตุ เสวยสิ นี้แยกศัพท์ตามนัยในหนังสืออักษรานุกรมกิริยาอาขยาต หน้า ๒๓๕ แปลว่า ย่อมโปรย และขอนำหลักฐานอื่น ๆ มาประกอบเพิ่มเติม ดังนี้

- รมมปทฎรกถาคาถาโยชนา หน้า ๒๕ อธิบายว่า เสวยสิ = ปฏิมุข ผลานิ ปาตยมาโน วิบุปภิกณฺณมกาสิ (ทำผลไม้ทั้งหลายให้หล่นลงเฉพาะหน้า แล้ว ทำให้กระจัดกระจาย)
- หนังสือพระธรรมบทวิจารณ์ ภาค ๑ หน้า ๑๒๔ แปลว่า ย่อม (ยังผล) ให้กลิ้งมา (สิ ชาติในความนอน + ญย ปัจจัย วิการ อี เป็น เอ และซ้อน ย สิ วัตตมานาวิวัตติ)
- พจนานุกรมกิริยาอาขยาตฉบับธรรมเจดีย์ ของพันตรี ป.หลงสมบุญ หน้า ๒๘๗ แสดงไว้ดังนี้ เสวยสิ ย่อมให้กลิ้งมา สิ + ญย ปัจ. เหตุ (เหตุกัตตุวจาก) สิ วัต. ซ้อน ย และ เสวยติ ย่อมโปรย เส ขย. อ ปัจ. ย อาคม ซ้อน ย วิการ อี เป็น เอ
- ดร.อุทิศ ศิริวรรณ [๒๕๕๐ : ๑๗๓] แปล เสวยสิ ย่อมโปรยปราย

เสวติ

ย่อมเสพ

เสว ชาติ ในความเสพ, คบ, คบหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิวัตติ [= เสว + อ + ติ]

เสวนติ

ย่อมเสพ, ย่อมคบ

เสว ชาติ ในความเสพ, คบ, คบหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิวัตติ [= เสว + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

เสวสุสุ

จงเสพ, จงคบ

เสว ชาติ ในความเสพ, คบ, คบหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + สุสุ ปัญจมีวิวัตติ (ตุว) [= เสว + อ + สุสุ]

เสวิสุสนฺติ	จักเสพ, จักคบ เสวฺ ชาติ ในความเสพ, คบ, คบหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + สฺสนฺติ ภาวิสสันติวิภัตติ [= เสวฺ + อ + อิ + สฺสนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
เสเว	พึงเสพ, พึงคบ เสวฺ ชาติ ในความเสพ, คบ, คบหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= เสวฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]
เสเวยฺย	พึงเสพ, พึงคบ เสวฺ ชาติ ในความเสพ, คบ, คบหา + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= เสวฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
โสจติ	ย่อมเศร้าโศก สฺจุ ชาติ ในความเศร้าโศก-แห่ง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= สฺจุ + อ + ติ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺจุ ชาติ เป็น โอ]
โสจนฺติ	ย่อมเศร้าโศก สฺจุ ชาติ ในความเศร้าโศก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= สฺจุ + อ + อนฺติ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺจุ ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]
โสจิตฺถ	เศร้าโศกแล้ว สฺจุ ชาติ ในความเศร้าโศก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อิ อาคม + ตฺถ อหัตตนิวิภัตติ (ตฺมฺเห) [= สฺจุ + อ + อิ + ตฺถ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺจุ ชาติ เป็น โอ (โสจุ + อ + อิ + ตฺถ), ลบ อ ปัจจัย]
โสจเร	ย่อมเศร้าโศก สฺจุ ชาติ ในความเศร้าโศก + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= สฺจุ + อ + อนฺติ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺจุ ชาติ เป็น โอ, แปลง อนฺติ เป็น เร (โสจุ + อ + เร)]

- โสจสิ** **ย่อมเศร้าโศก**
 สฺจุ ชาติ ในความเศร้าโศก + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + สิ วัตตมานาวีรัตติ (ตัว) [= สฺจุ + อ + สิ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺจุ ชาติ
 เป็น โอ]
- โสจามิ** **ย่อมเศร้าโศก**
 สฺจุ ชาติ ในความเศร้าโศก + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + มิ วัตตมานาวีรัตติ (อหฺ) [= สฺจุ + อ + มิ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺจุ ชาติ
 เป็น โอ, ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วัตติ]
- โสจิ** **เศร้าโศกแล้ว**
 สฺจุ ชาติ ในความเศร้าโศก + อ ปัจจยิ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + อี อัจฉัตตนิวีรัตติ [= สฺจุ + อ + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺจุ ชาติ เป็น
 โอ (โสจุ + อ + อี), ลบ อ ปัจจยิ, รัสสะ อี วัตติ เป็น อี]
- โสธาเปถ** **(ยัง...) จงให้หมดจด**
 สฺฐ ชาติ ในความหมดจด + ณาเป ปัจจยิ (เหตุกัตตุวจาก) + ถ ปัญจมีวีรัตติ
 (ตุมฺเห) [= สฺฐ + ณาเป + ถ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺฐ ชาติ เป็น โอ,
 ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจยิ (โสฐ + อาเป + ถ)]
- โสธาเปลิ** **(ยัง...) ให้หมดจดแล้ว**
 สฺฐ ชาติ ในความหมดจด + ณาเป ปัจจยิ (เหตุกัตตุวจาก) + สฺ อาคม
 + อี อัจฉัตตนิวีรัตติ [= สฺฐ + ณาเป + สฺ + อี > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺฐ
 ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง ณาเป ปัจจยิ (โสฐ + อาเป + สฺ + อี), รัสสะ
 อี วัตติ เป็น อี]
- โสเธติ** **(ยัง...) ย่อมให้หมดจด**
 สฺฐ ชาติ ในความหมดจด + ฌ ปัจจยิ (เหตุกัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีรัตติ
 [= สฺฐ + ฌ + ติ > พฤทธิ อฺ แห่ง สฺฐ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณฺ แห่ง ฌ
 ปัจจยิ (โสฐ + เอ + ติ)]

- โสเชนติ** (ยัง...) ย่อมให้หมดจด
 สุธ ชาติ ในความหมดจด + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + อนติ วัตตมานา
 วิกัตติ [= สุธ + เณ + อนติ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ,
 ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (โสธ + เอ + อนติ), ลบ อ แห่ง อนติ]
- โสเชมิ** (ยัง...) ย่อมให้หมดจด
 สุธ ชาติ ในความหมดจด + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + มิ วัตตมานาวิกัตติ
 (อหิ) [= สุธ + เณ + มิ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ
 แห่ง เณ ปัจจัย (โสธ + เอ + มิ)]
- โสเชสุสามิ** (ยัง...) จักให้หมดจด
 สุธ ชาติ ในความหมดจด + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + สุสามิ ภวิสสันติ
 วิกัตติ (อหิ) [= สุธ + เณ + สุสามิ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ,
 ลบ ณ แห่ง เณ ปัจจัย (โสธ + เอ + สุสามิ)]
- โสเชหิ** (ยัง...) จงให้หมดจด
 สุธ ชาติ ในความหมดจด + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาก) + หิ ปัญจมีวิกัตติ
 (ตุว) [= สุธ + เณ + หิ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณ
 แห่ง เณ ปัจจัย (โสธ + เอ + หิ)]
- โสภติ** ย่อมงาม
 สุธ ชาติ ในความงาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + ติ
 วัตตมานาวิกัตติ [= สุธ + อ + ติ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ]
- โสภนติ** ย่อมงาม
 สุธ ชาติ ในความงาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก)
 + อนติ วัตตมานาวิกัตติ [= สุธ + อ + อนติ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ
 เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]
- โสเภถ** พึงงาม
 สุธ ชาติ ในความงาม + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวาก) + เถถ
 สัตตมีวิกัตติ [= สุธ + อ + เถถ > พฤทธิ อู แห่ง สุธ ชาติ เป็น โอ,
 ลบ อ ปัจจัย]

โสสุสาม

จักพัง

สุ ชาติ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สุธาม ภวิสสันติวิภัตติ (มย) [= สุ + ณา + สุธาม > พฤทธิ อู แห่ง
สุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณา ปัจจัย]

หมายเหตุ การลง ณา ปัจจัย แล้วลบนี้ แสดงตามนัยในปทฺรปฐิธิ.๕๑๒
หน้า ๓๗๒ ซึ่งแสดงไว้ ๒ รูป คือ รูปปกติ เป็น สุธิสสุติ (คง ณา ไว้)
และรูปลบ ณา ปัจจัย พร้อมพฤทธิ อู แห่ง สุ ชาติ เป็น โอ (สังเกตว่า
ถ้าลบ ณา ก็จะมีพฤทธิ) เป็น โสสุติ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า ณาปัจยโลโป วุทธิ

โสสุสาม

จักพัง

สุ ชาติ ในความฟัง + ณา ปัจจัย ประจําหมวด สุ ชาติ (กัตตุวจาก)
+ สุธามิ ภวิสสันติวิภัตติ (อห) [= สุ + ณา + สุธามิ > พฤทธิ อู แห่ง
สุ ชาติ เป็น โอ, ลบ ณา ปัจจัย]

ห

อักษร

อาขยาตที่ปนี อักษรานุกรมกิริยาอาขยาตในธัมมปทัฏฐกถา หมวด ห อักษร

หณเณ

พึงฆ่า

หนุ ธาตุ ในความฆ่า + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิฏ ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ เอยย สัตตมีวิภัตติ [= หนุ + ย + เอยย > แปลง ญ ที่สุดธาตุกับ ย
เป็น ญณ (หณณ + เอยย), ลบสระหน้า (อ ที่ ญ) (หณณ + เอยย), แปลง
เอยย วิภัตติ เป็น เอ (หณณ + เอ = หณเณ)]

หนติ

ย่อมฆ่า

หนุ ธาตุ ในความฆ่า + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= หนุ + อ + ตี]

หนนติ

ย่อมฆ่า

หนุ ธาตุ ในความฆ่า + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนติ วัตตมานาวิภัตติ [= หนุ + อ + อนติ, ลบ อ ปัจจย]

หนาเปยุย

(ยัง...) พึงให้ฆ่า

หนฺ ฐาตุ ในความฆ่า + ณาเป ปัจจย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิวิธติ
[= หนฺ + ณาเป + เอยฺย > ลบ ญฺ แห่ง ณาเป ปัจจย, ลบ เอ สระหน้า
(เอ ที่ เป)]

หนเอยฺย

พึงฆ่า

หนฺ ฐาตุ ในความฆ่า + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ เอยฺย สัตตมวิวิธติ [= หนฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจย]

หนฺติ

ยอมฆ่า

หนฺ ฐาตุ ในความฆ่า + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิวิธติ [= หนฺ + อ + ติ > = หนฺติ, ลบ อ ที่ น = หนฺติ]

หมายเหตุ ดังนั้น ในเอกวจนะ จึงมี ๒ รูป คือ หนฺติ (รูปปกติ) และ หนฺติ
(รูปลบ อ), เฉพาะ หนฺติ ที่เป็นเอกวจนะ นี้ พบตัวอย่างประโยคใน ธ.อ.
๖/๒๓ (คาถา) ว่า

ผลํ เว กทลํ **หนฺติ** ผลํ เวฬุง, ผลํ นฬิ,
สกุกาโร กาปุริสํ หนฺติ คพฺโง อสุสตรํ ยถาติ

(แปล) อ.ผล แล ย่อมฆ่า ซึ่งต้นกล้วย, อ.ผล ย่อมฆ่า ซึ่งต้นไผ่, ...
เข้าใจว่า ที่ทำเป็น หนฺติ ก็เพราะต้องการรักษาฉันท (หนฺ เป็น ครุ และเป็น
ยคณะ - ท-ลี-หนฺ) และครบ ๘ พยางค์พอดี

หร

จมนำไป

หร ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก)
+ หิ ปญฺจมีวิวิธติ (ตุว) [= หร + อ + หิ > ลบ หิ วิวิธติ]

หรติ

ยอมนำไป

หร ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ
วัตตมานาวิวิธติ [= หร + อ + ติ]

หรถ

จมนำไป

หร ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ถ
ปญฺจมีวิวิธติ (ตุมุเห) [= หร + อ + ถ]

หรณฺติ	ย่อนำไป หรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺติ วัตตมานาวีรํตติ [= หรฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]
หรณฺตุ	จ่งนำไป หรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อนฺตุ วัตตมานาวีรํตติ [= หรฺ + อ + อนฺตุ > ลบ อ ปัจจัย]
หรสฺสุ	จ่งนำไป หรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสุ ปญฺจมีวํรํตติ (ตุว) [= หรฺ + อ + สฺสุ]
หราเปยฺยาสิ	(ยัง...) พึงให้ลด หรฺ ฐาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + เอยฺยาสิ สัตตมี วํรํตติ (ตุว) [= หรฺ + ณาเป + เอยฺยาสิ > ลบ ญฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย, ลบ เอ สระหน้า (เอ ที่ เป)]
หราเปสิ	(ยัง...) ให้นำไปแล้ว หรฺ ฐาตุ ในความนำไป + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อาคม + อี อํชํตตนิวํรํตติ [= หรฺ + ณาเป + สฺ + อี > ลบ ญฺ แห่ง ณาเป ปัจจัย, รํสสะ อี วํรํตติ เป็น อี]
หรามิ	จะนำไป หรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวีรํตติ (อห) [= หรฺ + อ + มิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ มิ วํรํตติ]
หราหิ	จ่งนำไป หรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก) + หิ ปญฺจมีวํรํตติ (ตุว) [= หรฺ + อ + หิ > ทิฆะ อ เป็น อา เพราะ หิ วํรํตติ]

หริ	นำไปแล้ว หฺรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภตติ [= หฺรฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภตติ เป็น อี]
หริยนฺติ	(อัน...) ย่อมนำไป หฺรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อี อาคม หน้า ย + ย ปัจจัย (กัมมวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภตติ [= หฺรฺ + อี + ย + อนฺติ > ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
หริสฺสามิ	จักนำไป หฺรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อี อาคม + สฺสามิ ภวิสสันติวิภตติ (อหฺ) [= หฺรฺ + อ + อี + สฺสามิ > ลบ อ ปัจจัย]
หริสฺสุ	นำไปแล้ว หฺรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + อฺ อชฺชัตตนิวิภตติ [= หฺรฺ + อ + อฺ > ลบ อ ปัจจัย, แปลง อฺ เป็น อีสฺ]
หเร	พึงนำไป หฺรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิภตติ [= หฺรฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย, แปลง เอยฺย วิภตติ เป็น เอ]
หเรยฺย	พึงนำไป หฺรฺ ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิภตติ [= หฺรฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจัย]
หสฺติ	ย่อมหัวเราะ หฺสฺ ฐาตุ ในความหัวเราะ, ไร่ริง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิภตติ [= หฺสฺ + อ + ตี]

หสนฺติ

ย่อมหัวเราะ

หสฺ ชาติ ในความหัวเราะ, ร่าเริง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อนฺติ วัตตมานาวิภัตติ [= หสฺ + อ + อนฺติ > ลบ อ ปัจจัย]

หสิ

หัวเราะแล้ว, ทรงพระสรวลแล้ว

หสฺ ชาติ ในความหัวเราะ, ร่าเริง + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + อี อชฺชัตตนิวิภัตติ [= หสฺ + อ + อี > ลบ อ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]

หาปเย

(ยัง...) พึงให้เสื่อม

หา ชาติ ในความเสื่อม (ชาตวัตถ.๔๙๓) + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= หา + ณาเป + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (หา + อาเป + เอยฺย), ลบ อา ที่ หา ชาติ, ลบ เอ สระหน้า (เอ ที่ เป), แผลง เอยฺย วิภัตติ เป็น เอ]

หมายเหตุ หา ชาติ ในชาตวัตถ.๔๙๓ เป็นไปในอรรถ ๓ อย่าง คือ ๑. ไป-ถึง-บรรลุ (คติ) อุ. ขหาติ, ขหิตเต สตตํ คจฺจนฺตํ หายโน = ปี (ขหาติ = คจฺจนฺตํ) ๒. สละ-แบ่งปัน (จาก) อุ. พหุปการํ หิตฺวา (ละแล้ว)..., आयुํ ขหิตฺติ หายโน สํวฺจนฺโร (ละ ซึ่งอายุ) และ ๓. เสื่อม (หानी) อุ. ... หายนฺติ (ย่อมเสื่อม), ลงไว้ทั้ง ๓ อรรถในที่นี้ เพื่อประดับความรู้ ให้เห็นว่า ชาติหนึ่ง ๆ มีอรรถ(ความหมาย)หลายอย่าง, ส่วนในที่นี้ (หาปเย) หา ชาติ เป็นไปในความเสื่อม

หาเปมิ

(ยัง...) จะให้เสื่อม

หา ชาติ ในความเสื่อม + ณาเป ปัจจัย (เหตุกัตตุวจาก) + มิ วัตตมานา วิภัตติ (อหิ) [= หา + ณาเป + เอยฺย > ลบ ญ แห่ง ณาเป ปัจจัย (หา + อาเป + มิ), ลบ อา ที่ หา ชาติ]

หายตุ

จงเสื่อม

หา ชาติ ในความเสื่อม + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิว ชาติ (กัตตุวจาก) + ตฺ ปัญจมีวิภัตติ [= หา + ย + ตฺ]

หายนตุ	จงเลื่อม หา ธาตุ ในความเลื่อม + ย ปัจจัย ประจําหมวด ทิฏฺ ธาตุ (กัตตุวาจก) + อนตุ ปัญจมีวิภัตติ [= หา + ย + อนตุ > ลบสระหน้า (อ ที่ ย)]
หาเรลิ	(ยัง...) ให้ลดแล้ว, ให้นำไปแล้ว หฺร ธาตุ ในความนำไป + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺ อากม + อี อัชัตตนิวิภัตติ [= หฺร + เณ + สฺ + อี > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อี]
หาสยสฺสุ	(ยัง...) จงให้ร่าเริง หสฺ ธาตุ ในความร่าเริง + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + สฺสุ ปัญจมีวิภัตติ (ตฺว) [= หสฺ + ฌย + สฺสุ > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา (หาสฺ + อย + สฺสุ)]
หาস্যามิ	(ยัง...) จะให้ร่าเริง หสฺ ธาตุ ในความร่าเริง + ฌย ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + มิ วัตตมานาวิภัตติ (อหิ) [= หสฺ + ฌย + มิ > ลบ ญ แห่ง ฌย ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา (หาสฺ + อย + มิ), ทีฆะ อ (ที่ ย) เป็น อา เพราะ มิ วิภัตติ]
หาเสติ	(ยัง...) ย่อมให้ร่าเริง หสฺ ธาตุ ในความร่าเริง + เณ ปัจจัย (เหตุกัตตุวาจก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= หสฺ + เณ + ติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจัย, ทีฆะ อ ต้นธาตุเป็น อา (หาสฺ + เอ + ติ)]
หาสฺสํ	จกนำไป หฺร ธาตุ ในความนำไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก) + สฺสํ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= หฺร + อ + อี + สฺสํ > ลบ ร ที่สุดธาตุ, ทีฆะ อ ที่ ห เป็น อา (หรือแปลง หฺร ธาตุ เป็น หา) (หา + อ + สฺสํ), ลบ อ ปัจจัย]

หีสติ

ย่อเมเปียดเปียน

หีสฺ ฐาตุ ในความเปียดเปียน + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ติ วัตตมานาวิภัตติ [= หีสฺ + อ + ติ > ลบ อ ปัจจยฺ]

หมายเหตุ ฐาตุนี้ ฐาตฺวัตถ.๔๙๖ แสดงเป็นอิการันตฐาตุ คือ หีสฺ, แต่เมื่อนำไปใช้ ก็ต้องลงนิคคหิตอาคม = หีสฺ, ลบสระ อิ ที่สุดฐาตุ = หีสฺ, ในที่นี้จึงแสดงเป็น หีสฺ ฐาตุ เลยทีเดียว เหมือนอย่างสันสกฤต ที่ตั้งเป็น หีสฺ ฐาตุ [ดู พจนานุกรม ฐาตุสํสกฤต หน้า ๑๓๗]

หีสยฺย

พึงเปียดเปียน

หีสฺ ฐาตุ ในความเปียดเปียน + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ เอยฺย สัตตมวิภัตติ [= หีสฺ + อ + เอยฺย > ลบ อ ปัจจยฺ]

หีเสติ

ย่อเมเปียดเปียน

หีสฺ ฐาตุ ในความเปียดเปียน + เณ ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺร ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ ติ วัตตมานาวิภัตติ [= หีสฺ + เณ + ติ > ลบ ญ แห่ง เณ ปัจจยฺ]

หมายเหตุ หีสฺ ฐาตุ ในความเปียดเปียน ในฐาตฺวัตถ.๔๙๖ จัดลงใน ๓ หมวด คือ หมวด ภู ฐาตุ, จฺร ฐาตุ และ รฺฐ ฐาตุ อุ. หีสติ, วิหีสติ และ หีเสติ, หีสยติ (นัยหลัง หมวด จฺร ฐาตุ), และท่าน(ฐาตฺวัตถ.๔๙๗) กล่าวต่อไปว่า อุทาหรณ์ของภูวาที อิการันตฐาตุ ไม่ต่างกับ รฺฐาติฐาตุ [ในที่นี้คือ หีสติ จะกล่าวว่า ลง อ ปัจจยฺ หมวด ภู ฐาตุ หรือ อ ปัจจยฺ หมวด รฺฐ ฐาตุ ก็ได้, แต่ หีเสติ (หีสยติ) ควรเห็นเป็น เณ ปัจจยฺ หมวด จฺร ฐาตุ ตามที่แสดงข้างต้น, อย่างไรก็ตาม อาจารย์บางท่านกล่าวว่า (หีเสติ) ลง เอ ปัจจยฺ (อ เอ ปัจจยฺ หมวด ภู/รฺฐ ฐาตุ) ก็มี (ใช้ได้เหมือนกัน)]

hesu

จักเป็น

หฺ ฐาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวาจก)
+ สฺสํ ภวิสสันติวิภัตติ (อหิ) [= หฺ + อ + สฺสํ > พฤทธิ อุ แห่ง หฺ ฐาตุ เป็น โอ (โห + อ + สฺสํ), แปลง โอ ปัจจยฺ เป็น เอ (เห + อ + สฺสํ), ลบ อ ปัจจยฺ]

หมายเหตุ “ภฺวจิ ฐาตุ”คืออาทินา โอการสุเสกาโร - แปลง โอ ปัจจยฺ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า ภฺวจิ ฐาตุฯ [ปทฺรปฺลิตฺธิ หน้า ๓๕๔]

โหติ

ย่อมมี, ย่อมเป็น

หฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ตี วัตตมานาวีรัตติ [= หฺ + อ + ตี > พฤทธิ อฺ แห่ง หฺ ชาติ เป็น
โอ (โห + อ + ตี), ลบ อ ปัจจัย]

หมายเหตุ การลบ อ ปัจจัยนี้ แท้จริงคือการลบ อ ด้วยอำนาจของสระสนธิ
(คือนําหลักสนธิมาใช้ในอาขยาตด้วย) เพราะ โหติ (หฺ > โห + อ + ตี) นั้น
มีสระซ้อนกันอยู่สองตัว คือ โอ กับ อ (สระสองตัวจะซ้อนกันอยู่ไม่ได้)
ต้องลบเสียตัวหนึ่ง คือลบสระหลัง (ลบ อ ปัจจัย) และคงสระหน้าไว้ (คง โอ
แห่ง โห) (โห + ตี = โหติ)

หมายเหตุแทรก คำว่า โห มาจาก หฺ + โอ คือสระ โอ จะอยู่หลัง หฺ
เทียบอักษรโรมัน เป็น [oh], ไม่ใช่ โอ + หฺ เพราะถ้า โอ + หฺ จะเป็น โอหฺ
เทียบอักษรมันเป็น [oh]), ดังนั้น โห + อ + ตี จึงมีสระเรียงกันอยู่สองตัว
(คือ โอ กับ อ) ดังกล่าว

โหตุ

จงมี, จงเป็น, จงยกไว้, จงสำเร็จ

หฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ตฺ ปัญจมีวีรัตติ [= หฺ + อ + ตฺ > พฤทธิ อฺ แห่ง หฺ ชาติ เป็น โอ,
ลบ อ ปัจจัย]

โหถ

จงมี, จงเป็น/ ย่อมมี, ย่อมเป็น

หฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ ถ ปัญจมีวีรัตติ หรือ ถ วัตตมานาวีรัตติ (ตุเมเห) [= หฺ + อ + ถ >
พฤทธิ อฺ แห่ง หฺ ชาติ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

โหนติ

ย่อมมี, ย่อมเป็น

หฺ ชาติ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
+ อนฺติ วัตตมานาวีรัตติ [= หฺ + อ + อนฺติ > พฤทธิ อฺ แห่ง หฺ ชาติ
เป็น โอ (โห + อ + อนฺติ), ลบ อ ปัจจัย (โห + อนฺติ), ลบ อ แห่ง อนฺติ
วีรัตติ (โห + นฺติ)]

โหนตุ

จงมี, จงเป็น

หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ อนตุ ปัญจมีวิภัตติ [= หุ + อ + อนตุ > พฤทธิ อู แห่ง หุ ธาตุ เป็น
โอ (โห + อ + อนตุ), ลบ อ ปัจจัย (โห + อนตุ), ลบ อ แห่ง อนตุ วิภัตติ
(โห + นตุ)]

โหม

ย่อมมี, ย่อมเป็น

หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ ม วัตตमानาวิภัตติ (มย) [= หุ + อ + ม > พฤทธิ อู แห่ง หุ ธาตุ
เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

โหมิ

จงมี จงเป็น, ย่อมมี ย่อมเป็น

หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ มิ ปัญจมีวิภัตติ หรือ มิ วัตตमानาวิภัตติ (อห) [= หุ + อ + มิ >
พฤทธิ อู แห่ง หุ ธาตุ เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

โหสิ

ย่อมมี, ย่อมเป็น

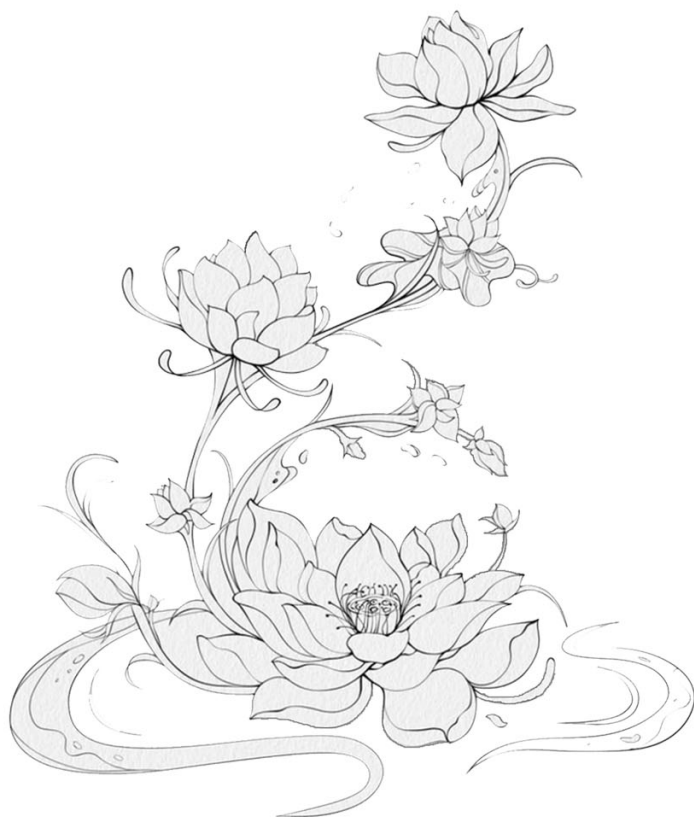
หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ สิ วัตตमानาวิภัตติ (ตุว) [= หุ + อ + สิ > พฤทธิ อู แห่ง หุ ธาตุ
เป็น โอ, ลบ อ ปัจจัย]

โหหิ

จงมี, จงเป็น

หุ ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาจก)
+ หิ ปัญจมีวิภัตติ (ตุว) [= หุ + อ + หิ > พฤทธิ อู แห่ง หุ ธาตุ เป็น
โอ, ลบ อ ปัจจัย (โห + หิ)]

กิริยาอาชยาตพิเศษ

จกฺกมฺติ **ย้อมจกฺกรม**
 กมฺ ชาติ ในความก้าวไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + ตี วัตตมานาวีภตฺติ [= กมฺ + อ + ตี > ทำเทวภาวะ ก (เพิ่ม ก
 ขึ้นมาอีกตัว) (กกมฺ), แปลง ก เป็น จ (จกมฺ), ลงนิคคหิตอาคม (จกมฺ),
 แปลงนิคคหิตเป็น จฺ (จกฺกมฺ + อ + ตี)]

จกฺกจลฺติ **ย้อมไหวไปมา, ย้อมห้วนไหว**
 จลฺ ชาติ ในความห้วนไหว + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก)
 + ตี วัตตมานาวีภตฺติ [= จลฺ + อ + ตี > ทำเทวภาวะชาติ (จจลฺ),
 ลงนิคคหิตอาคม (จจลฺ), แปลงนิคคหิตเป็น ญ (จกฺกจลฺ + อ + ตี)]

จิกิจฺจติ **ย้อมเยียวยา, ย้อมรักษา(โรค)**
 กิตฺ ชาติ ในความรักษา, เยียวยา (ชาติป.๗๘) + ฉ ปัจจยฺ + ตี วัตตมานา
 วิภตฺติ [= กิตฺ + ฉ + ตี > ทำเทวภาวะชาติ (กิกิตฺ), แปลง กฺ พยัญชนะ
 อัฒสย (ตัวต้น) เป็น จฺ (จิกิตฺ), แปลง ตฺ ที่สุดชาติเป็น จฺ (จิกิจฺ) (จิกิจฺ + ฉ
 + ตี)]

จิจฺจเนท **ตัดแล้ว**
 ฉิทฺ ชาติ ในความตัด + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด รุจฺ ชาติ (กัตตุวจาก) + อ
 ปโรกขาวิภตฺติ [= ฉิทฺ + อ + อ > ทำเทวภาวะชาติ (ฉิจิทฺ), แปลง ฉ เป็น
 จฺ (จิจิทฺ), ซ้อน จฺ (จิจฺจิทฺ), แปลง อี แห่ง ฉิทฺ ชาติ เป็น เอ (จิจฺจเนทฺ + อ
 + อ), ลบ อ ปัจจยฺ (จิจฺจเนทฺ + อ)]

หมายเหตุ ดูการทำตัว ในกัจจายนະชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๔๔

จฺโจร **ขโมยแล้ว**
 จฺรฺ ชาติ ในความลัก, ขโมย + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ภู ชาติ (หรือ เณ
 ปัจจยฺ ประจําหมวด จฺรฺ ชาติ และลบ เณ ?)^๑ (กัตตุวจาก) + อ ปโรกขา

^๑ ปกติ วิภตฺติหมวดปโรกขา จะไม่ลงปัจจยฺประจําหมวดชาติ (วิภตฺติ) เช่น อาหฺ + อ (วิภตฺติ) = อาห, ขหารฺ + อ (วิภตฺติ) = ขหาร, ฯลฯ ดังนั้น จะไม่ต้องลง อ หรือ เณ ปัจจยฺ ใดๆ ก็ได้, ส่วนในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนจะลงปัจจยฺประจําหมวดชาติทั้งหมด เพื่อให้ครบองค์ประกอบของกิริยาอาขยาด (ชาติ + ปัจจยฺ + วิภตฺติ).

วิรัตติ [= จุรุ + อ + อ > ทำเทวภาวะธาตุ (จุจุรุ), พฤทธิ อุ เป็น โอ (จุโจรุ + อ + อ), ลบ อ ปัจจัย (จุโจรุ + อ)]

ตัวอย่างประโยคว่า โจโร ธนุ จุโจโร อ.โจโร ขโมยแล้ว ซึ่งทรัพย์
[บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๕๘]

ชงฺคฺมฺติ

ย่อมนไป

คฺมฺ ธาตุ ในความไป + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ตี
วัตตมานาวิรัตติ [= คฺมฺ + อ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (คคฺม), แปลง
ค เป็น ช (ชคฺม), ลงนิคคหิตอาคฺม (ชคฺม), แปลงนิคคหิตเป็น งฺ (ชงฺคฺม + อ
+ ตี)]

ชหฺติ

ย่อมนละ

หา ธาตุ ในความละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ตี
วัตตมานาวิรัตติ [= หา + อ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (หาหา), รัสสะ อา
เป็น อ (หหา), แปลง ห เป็น ช (ชหา), ลบ อา ที่ หา (ชหฺ + อ + ตี)]

ชหาติ

ย่อมนละ

หา ธาตุ ในความละ + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาทก) + ตี
วัตตมานาวิรัตติ [= หา + อ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (หาหา), รัสสะ อา
เป็น อ (หหา), แปลง ห เป็น ช (ชหา) (ชหา + อ + ตี), ลบ อ ปัจจัย
(ชหา + ตี)]

หมายเหตุ ถ้ามี ป นำหน้า เป็น ปชหาติ, มี วิ นำหน้า เป็น วิชหาติ
(รวม ๓ รูป คือ ชหาติ, ปชหาติ, วิชหาติ), และถ้าใช้ในรูปรัสสะ (ดู ชหฺติ)
ก็เป็น ชหฺติ, ปชหฺติ, วิชหฺติ อนึ่ง หา ธาตุ นี้ ในธาตุวัตต.๔๙๓ เป็นไป
ในอรรถ ๓ อย่าง คือ ๑. ไป-ถึง-บรรลุ (คตฺติ) อุ. ชหาติ, ชหฺเต สดตํ
คจฺจตฺติ หายโน = ปี (ชหาติ = คจฺจตฺติ) ๒. สละ-แบ่งปัน (จาค) อุ. พหุ
ปการํ หิตฺวา (ละแล้ว)..., आयुं ชหฺตฺติ หายโน สํวฺจฺจโร (ละ ซึ่งอายุ)
และ ๓. เสื่อม (หानิ) อุ. ... หายนฺติ (ย่อมนเสื่อม), ลงไว้ทั้ง ๓ อรรถในที่นี้
เพื่อระดับความรู้ ให้เห็นว่า ธาตุหนึ่ง ๆ มีอรรถ(ความหมาย)หลายอย่าง

ชคาม **ไปแล้ว**
คมฺ ฐาตุ ในความไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อ
ปโรทวารวิภัตติ [= คมฺ + อ + อ > ทำเทวภาวะฐาตุ (คคมฺ), แปลง ค เป็น
ช (ชคมฺ), ที่มะ อ ต้นฐาตุเป็น อา (ชคาม + อ + อ), ลบ อ ปัจจยฺ
(ชคาม + อ)]

ตัวอย่างประโยคว่า โส คามํ ชคาม เขา ไปแล้ว สู่บ้าน [บาลีไวยากรณ์พิเศษ
(ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๘๒]

ชหาร **นำไปแล้ว, ลักแล้ว**
หฺร ฐาตุ ในความนำไป + อ ปัจจยฺ ประจําหมวด ฎ ฐาตุ (กัตตุวาจก) + อ
ปโรทวารวิภัตติ [= หฺร + อ + อ > ทำเทวภาวะฐาตุ (หฺร), แปลง ห เป็น
ช (ชหฺร), ที่มะ อ ต้นฐาตุเป็น อา (ชหาร + อ + อ), ลบ อ ปัจจยฺ
(ชหาร + อ)]

ตัวอย่างประโยคว่า โส ภณฺทํ ชหาร เขา นำไปแล้ว (ลักแล้ว) ซึ่งภณฺท
[บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๕๙]

ชคีสติ **ย่อมปรารถนาจะนำไป**
หฺร ฐาตุ ในความนำไป + ส ปัจจยฺ (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจยฺ) (กัตตุวาจก)
+ ตี วัตตมานาวิภัตติ [= หฺร + ส + ตี > ทำเทวภาวะฐาตุ (หฺร), แปลง
ห เป็น ช (ชหฺร), แปลง อ ที่ ชุ เป็น อี (ชหฺร), แปลง หฺร ฐาตุ เป็น คี
(ชคีส + ส + ตี)]

หมายเหตุ แสดงตามนัย บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๖๓,
ส่วนในกัจจายนชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๔ เป็น ชคีสติ โดยแปลง หฺร ฐาตุ
เป็น คี (นอกนั้นเหมือนกัน)

ชคฺจุฉติ **ย่อมเกลียดชัง**
คฺจุ ฐาตุ ในความเกลียดชัง + ฉ ปัจจยฺ (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจยฺ) (กัตตุวาจก)
+ ตี วัตตมานาวิภัตติ [= คฺจุ + ฉ + ตี > ทำเทวภาวะฐาตุ (คฺจุ), แปลง
คฺ เป็น ชุ (ชฺคฺจุ), แปลง อุ เป็น อี (ชฺคฺจุ), แปลง ปฺ ที่สุดฐาตุเป็น จ
(ชคฺจุ + ฉ + ตี)]

ชัชจนฺติ

ย่อมปรารถนาจะกิน

ขสฺ ชาติ ในความกิน + ฉ ปัจจย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจย) (กัตตุวจาก) + ตี
วัตตมานาวิรัตติ [= ขสฺ + ฉ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (ขขส), แปลง ข
เป็น ค (คขส), แปลง ค เป็น ข (ขขส), แปลง อ ที่ ข เป็น อิ (ขิขส),
แปลง ส ที่สุดธาตุเป็น จ (ขิขจ + ฉ + ตี)]

ชุโหติ, ชุหติ

ย่อมบูชา

หุ ชาติ ในความบูชา + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ (กัตตุวจาก) + ตี
วัตตมานาวิรัตติ [= หุ + อ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (หุห), แปลงพยัญชนะ
อัพาส(ตัวต้น)เป็น ชุ (ชุห), พฤทธิ ุ เป็น โอ (ชุโห + อ + ตี), ถ้าแปลง
โอ เป็น อ = ชุหติ]

ติกิจฺจนฺติ

ย่อมเยียวยา, ย่อมรักษา(โรค)

กิตฺ ชาติ ในความรักษา, เยียวยา (ชาติป.๗๘) + ฉ ปัจจย + ตี วัตตมานา
วิรัตติ [= กิตฺ + ฉ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (กิกิต), แปลง ก พยัญชนะ
อัพาส(ตัวต้น) เป็น ตฺ^๑ (ติกิต), แปลง ตฺ ที่สุดธาตุเป็น จ (ติกิจ) (ติกิจ
+ ฉ + ตี)]

หมายเหตุ ฉ ปัจจยนี้ เป็นปัจจยธรรมดา ไม่ใช่ ฉ ปัจจยที่ลงในอรรณปรารถนา
– ดู บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด (เชิงอรรถ ข้อ ๓.) หน้า ๑๙

ติฏฺฐติ

ย่อมตั้ง, ย่อมยืน

จา ชาติ ในความตั้ง, ยืน, ดำรง + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ชาติ
(กัตตุวจาก) + ตี วัตตมานาวิรัตติ [= จา + อ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ
(จจา), รัสสะ อา เป็น อ (จจา), แปลง จ เป็น ต (ตจา), แปลง อ ที่ ต
เป็น อิ (ติจา), ซ้อน ฏ (ติฏจา), รัสสะ อ เป็น อ (ติฏฐ + อ + ตี),
ลบสระหน้า (อ ที่ จ) (ติฏฐ + อ + ตี)]

หมายเหตุ ในคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ให้แปลง จา เป็น ติฏฐ เลยทีเดียว
เพื่อรวบรัด (สูตร จา ติฏฐ), ในที่นี้เป็นการแสดงตามหลักวิชาของอัพาส

^๑ ปกติ จะต้องแปลง (ก) เป็น จ ได้รูปเป็น จิกิจ เช่น จิกิจนฺติ, ส่วนที่แปลงเป็น ตฺ นี้
จัดเป็นเกณฑ์พิเศษ [ดู บว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด หน้า ๑๙-๒๑].

ติติกุขติ	ย่อมอดกลั้น, ย่อมทนทาน ติชฺ ฐาตุ ในความอดกลั้น, ทนทาน + ข ปัจจย (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= ติชฺ + อ + ติ > ทำเทวภาวะธาตุ (ติติชฺ), แปลง ชฺ ที่สุดธาตุเป็น กุ (ติติกุ + ข + ติ)]
ททาติ	ย่อมให้ ทา ฐาตุ ในความให้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= ทา + อ + ติ > ทำเทวภาวะธาตุ (ทาทา), รสสะ อา เป็น อ (ททา), ลบ อ ปัจจย (ททา + ติ)]
ทททลลติ	ย่อมรุ่งเรือง ทลฺ ฐาตุ ในความรุ่งเรือง + ย ปัจจย ประจําหมวด ทิว ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= ทลฺ + ย + ติ > ทำเทวภาวะธาตุ (ททลฺ), ซ้อน ทุ (ทททลฺ), แปลง ลฺ ที่สุดธาตุกับ ย เป็น ลุล (ทททลล + ติ)]
ทธาติ	ย่อมทรงไว้ ธา ฐาตุ ในความทรง, ตั้ง, รับ, วาง (ธาตุป.๒๐๙) + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= ธา + อ + ติ > ทำเทวภาวะธาตุ (ธธา), รสสะ อา เป็น อ (ธธา), แปลง ธ เป็น ท (ทธา), ลบ อ ปัจจย (ทธา + ติ), ถ้ามี วิ นำหน้า = วิทธาติ (วิ + ธา + อ + ติ)]
ทหติ	ย่อมทรงไว้ ธา ฐาตุ ในความทรงไว้ + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ฐาตุ (กัตตุวจาก) + ติ วัตตมานาวีภัตติ [= ธา + อ + ติ > ทำเทวภาวะธาตุ (ธธา), รสสะ อา เป็น อ (ธธา), แปลง ธ เป็น ท (ทธา), แปลง ธา เป็น ห (ทห + อ + ติ), ลบสรรหน้า (อ ที่ ห) (ทหุ + อ + ติ)] หมายเหตุ แปลง ธา เป็น ห ด้วยสูตรว่า ธาสฺส โห [โมคฺ.๕/๑๐๓] [ดูคำวิจารณ์โดยละเอียดในบว.พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาด หน้า ๒๙-๓๑], และ ทหติ นี้ ถ้าแสดงอย่างรวบรัด ก็แปลง ธา ฐาตุ เป็น ทหฺ (ดู สหฺทหติ ในเล่ม) อนึ่ง ทหติ นี้ ถ้ามี ป นำหน้า เป็น ปทหติ (ย่อมเริ่มตั้ง(ความเพียร)), มี ปิ นำหน้า เป็น ปิทหติ (ย่อมปิด)

ปจ

หุงแล้ว

ปจ ธาตุ ในความหุง + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) + อ
ปโรกขาวิภัตติ [= ปจ + อ + อ > ทำเทวภาวะธาตุ (ปปจ), ลบ อ ปัจจย
(ปปจ + อ)]

ตัวอย่างประโยคว่า สูโท โอนํ ปปจ อ.พอครว หุงแล้ว ซึ่งข้าวสุก
[บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๕๘]

ปิวาสติ

ย่อมปรารถนาจะดื่ม

ปา ธาตุ ในความดื่ม + ส ปัจจย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจย) (กัตตุวจาก) + ตี
วัตตมานาวิภัตติ [= ปา + ส + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (ปาปา), รัสสะ อา
เป็น อ (ปาปา), แปลง อ เป็น อิ (ปิปา), แปลง ปุ ที่ ปา เป็น วุ
(ปิวา + ส + ตี), ถ้าไม่แปลง = ปิปาสติ]

หมายเหตุ แสดงตามนัย บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๖๔,
ส่วนกัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๒ ให้แปลง ปา ธาตุ เป็น วา ด้วยสูตร
ว่า ตโต ปามานํ วามํ เสสุ (ปาวา) และแปลง อา (ที่ ปา) เป็น อิ
ด้วยสูตรว่า อนตฺสสิณฺณากาโร วา (ปิวา), แม้จะอธิบายต่างกัน แต่ก็สำเร็จรูป
เหมือนกัน

พภูว

มีแล้ว, เป็นแล้ว

ภู ธาตุ ในความมี, เป็น + อ ปัจจย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวจาก) +
อ ปโรกขาวิภัตติ [= ภู + อ + อ > ทำเทวภาวะธาตุ (ภูภู), แปลง ภู
เป็น พุ (พภู), แปลง อุ สระอํพาส เป็น อ (พภู), แปลง ภู ธาตุ เป็น ภูว
(พภูว), ลบสระหน้า (อ ที่ ว) (พภูว + อ + อ), ลบ อ ปัจจย
(พภูว + อ)]

หมายเหตุ ทำตัว ตามนัย บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๗๕,
โดยการแปลง ภู ธาตุ เป็น ภูว ทำด้วยสูตรว่า พฺรภูณมาหฺภูวา ปโรกขาย
(กัจจายนะชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๔), หรือจะแสดงว่า แปลง อุ แห่ง ภู ธาตุ
เป็น อุว ก็ควร และถ้าเป็น ว (ภูว) ก็ต้องลบ อ ที่ ว (ลบสระหน้า) ดังที่แสดง
แล้ว, แต่ถ้าเป็น วุ (ภูว) ก็ไม่ต้องลบสระหน้าอีก (แล้วแต่จะแสดง)

ตัวอย่างประโยคว่า โส พภูว เขา เป็นแล้ว (อ.บุคคล นั้น เป็นแล้ว)
[บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๕๙]

พุกุขติ

ย่อมปรารถนาจะกิน

(แปลตามคำอธิบาย = ย่อมปรารถนาเพื่ออันกิน, หมายถึงอยากกิน)

ภุช ธาตุ ในความกิน + ข ปัจจัย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย) (กัตตุวาก) + ตี
วัตตมานาวีรัตติ [= ภุช + ข + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (ภุช), แปลง ภ
เป็น พ (พุกุ), แปลง ช ที่สุดธาตุเป็น ก (พุกุ + ข + ตี)]

ลาลปติ

ย่อมคร่ำครวญ, ย่อมบ่นเพ้อ

ลป ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก)
+ ตี วัตตมานาวีรัตติ [= ลป + อ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (ลป),
ที่มะ อ สระอัพสาคเป็น อา(ลาลป + อ + ตี), ถ้าซ้อน ป = ลาลปติ]

วิจิกิจจติ

ย่อมสงสัย

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + กิต ธาตุ ในความสงสัย + ฉ ปัจจัย + ตี
วัตตมานาวีรัตติ [= วิ + กิต + ฉ + ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (กิกิต), แปลง
ก พยัญชนะอัพสาค(ตัวต้น) เป็น จ (จิกิต), แปลง ต ที่สุดธาตุเป็น จ
(จิกิจ) (วิ + จิกิจ + ฉ + ตี)]

วิชิตฺติ

ย่อมปรารถนาจะชนะ

วิ อุปสัค (วิเศษ แจ้ง ต่าง) + ชิ ธาตุ ในความชนะ + ส ปัจจัย
(กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย) (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= วิ + ชิ + ส
+ ตี > แปลง ชิ ธาตุ เป็น ชิตฺ (วิ + ชิตฺ + ส + ตี)]

หมายเหตุ แสดงตามนัย บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๖๔
ซึ่งแปลง ชิ ธาตุ เป็น ชิตฺ โดยสูตรสหุณินิ ๙๕๕ ว่า “ชิสฺส จ : ชิธาตุสฺส
ชิตฺอาเทโส โหติ เสปฺปจฺเจ ปเร”, ส่วนในกัจจายนชั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๔
เป็น วิชิตฺติ โดยแปลง ชิ ธาตุ เป็น คี (ดูที่อ้างอิง)

วิมฺสติ

ย่อมทดลอง, ย่อมสอบสวน, ย่อมพิจารณา

มานุ ธาตุ ในความไตร่ตรอง, ทดลอง, พิจารณา, ไต่สวน + ส ปัจจัย
(กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย) (กัตตุวาก) + ตี วัตตมานาวีรัตติ [= มานุ + ส +
ตี > ทำเทวภาวะธาตุ (มานุ), แปลง อา เป็น อี (มีมานุ), แปลง ม
เป็น ว (วิมานุ), แปลง มานุ เป็น มํ (วิม) (วิม + ส + ตี)]

หมายเหตุ แสดงการทำตัว ตามนัยกัจจายนะขั้นพื้นฐาน หน้า ๑๕๒, ส่วนบาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๕๓ แสดงต่างออกไปเล็กน้อย ดังนี้ ทำเทวภาวะธาตุ เป็น มามานุ, รัสสะ อา เป็น อ (มมานุ), แปลง อ เป็น อี (มีมานุ), ลบ อา แห่ง มา (ควรเป็น รัสสะ อา เป็น อ - ผู้เขียน) และลบ นุ ที่สุดธาตุ (มีม), ลงนิคคหิตอาคม (มีม), แปลง มุ แห่ง มี เป็น วุ (วิม + ส + ติ)

สุสุสุสติ

ย่อมปรารภนาจะฟัง

สุ ธาตุ ในความฟัง + ส ปัจจัย (กลุ่ม ข ฉ ส ปัจจัย) (กัตตุวาก) + ติ วัตตมานาวิภัตติ [= ส + ส + ติ > ทำเทวภาวะธาตุ (สุสุ), ซ้อน ส (สุสุสุ), ที่มะ อุ แห่ง สุ ธาตุ (สุสุสุ + ส + ติ)]

หมายเหตุ มีประโยคตัวอย่างว่า สุสุสุสฺ ลภเต ปณฺณํ, เคยแปลกันว่า ฟังด้วยดี... คือเข้าใจว่า สุ ใน สุสุสุสฺ, สุสุสุสติ เป็น สุ อุปสัค, แต่ตามหลักฐานที่แสดงนี้ สุ เป็นอัฟภาส (แปลว่า ฟัง หรือตั้งใจฟัง)

[เพิ่มเติม]

อาห, อาหุ

กล่าวแล้ว

อาห ธาตุ ในความกล่าว + อ ปัจจัย ประจําหมวด ภู ธาตุ (กัตตุวาก) + อ ปโรทขาวิภัตติ [= อาห + อ + อ > ทำเทวภาวะธาตุ (อาห - เป็น อาหุ แต่ลบ หุ ทั้งเสียตัวหนึ่ง), อ + อ = อา (ลบสระหน้า ที่มะสระหลัง) (อาหุ + อ + อ), ลบ อ ปัจจัย (อาหุ + อ), ถ้างลง อุ วิภัตติ = อาหุ เช่น เตนานา ภาควา, เตนานา หุ โปราณา]

หมายเหตุ ในคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง แสดงเป็น พฐู ธาตุ (ในความกล่าว), แปลง พฐู เป็น อาห (ดู อาห, อาหุ, อาหฺสุ ในเล่ม), ในที่นี้เป็นการแสดงตามหลักวิชาของอัฟภาส (ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม) หน้า ๑๕๗-๑๕๙)

บรรณานุกรม

กจจายนมหาเถร. กจจายนพยากรณ์. กรุงเทพฯ : วิริยะพัฒนาโรงพิมพ์, ๒๕๔๐. (กองทุน
สัททาวีเสส อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์เผยแพร่).

กลุ่มศึกษานิรุกติศาสตร์. คัมภีร์ปทรูปสิทธิแปลและอธิบาย เล่ม ๒ สมาสกัณฑ์-กัพพิธาน
กัณฑ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

คันธสาราภิวังศ์, พระ. ถาม-ตอบ คัมภีร์ปทรูปสิทธิ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ หจก.
ไทยรายวัน, ๒๕๔๕.

จันทบุรินฤนาท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต.
พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิพร, ๒๕๑๓. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
พิมพ์ในคราวอายุครบ ๕ รอบ หม่อมหลวงบัว กิติยากร ในพระวงศ์เธอ
กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๓).

ชนกาภิวังมหาเถระ, พระ. กัจจายนชั้นพื้นฐาน. แปลโดยพระมหาประวัติ ธมมรฤทธิโต และ
วิชานนท์ สำน้อย. นครปฐม : สถาบันบาฬีศึกษาพุทธโธมส, ๒๕๓๑.

เทพตรุณานุศิษฐ์, หลวง (ทวี ธรรมธัช ป.๙). พจนานุกรม ธาตุสัสมกฤต. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

----- ธาตุปฏิบัติพิภา หรือพจนานุกรมบาลี-ไทย แผนกธาตุ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

----- บาลีไวยากรณ์พิเศษ เล่ม ๓ อาขยาต. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

----- บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม). พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

ธมมปทมหาฎีกา ธมมปทฎกถาคาถาโยชนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๕. (ศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ นำโดย พระธรรมปัญญาบดี
อุปถัมภ์พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล ในงานพระราชทานเพลิงศพพระวิสุทธาธิปัตติ

(สง่า ปภัสสรมหาเถร ป.ธ.๘) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๕).

ธรรมโมลี, พระ. งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

----- งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

บุญมี พิมพ์โพธิ์ และ สม แฝงศรีคำ. พระธรรมบทวิจารณ์ ภาค ๑-๔ (รวมเล่ม). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ส. ธรรมภักดี, มปป.

บุญสืบ อินสาร. ปทานุกรมกิริยาอาชยาต ธรรมบทภาค ๑ - ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : หจก. เจริญผลกราฟิค, ๒๕๕๙.

บุญสืบ อินสาร. ปทานุกรมกิริยาอาชยาต ธรรมบทภาค ๕ - ๘. กรุงเทพฯ : หจก. เจริญผลกราฟิค, ๒๕๕๙.

ป. หลงสมบุญ, พันตรี. พจนานุกรมกิริยาอาชยาตฉบับธรรมเจดีย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเซียง, มปป.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. ธมมปทฎกถา (ปจโม ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. ธมมปทฎกถา (ทติโย ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. ธมมปทฎกถา (ตติโย ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. ธมมปทฎกถา (จตุตโธ ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. ธมมปทฎกถา (ปญจโม ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. ธมมปทฎกถา (ฉนฺโฆ ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. ธมมปทฎกถา (สตุตโม ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. **ธมมปทภูทกถา (อฏฺฐโม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๘. กรุงเทพฯ : มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓

พุทธปิยมหาเถร, พระ. **รูปสิทธิปกรณ์**. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๐๗. (พระองค์
เจ้าอนุสรณ์มงคลการจัดพิมพ์เพื่อประโยชน์ในพระพุทธศาสนา).

----- . **ปทฺรฺรูปสิทธิ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓. (จัดพิมพ์เนื่องในวาระ
มงคลสมัยอายุ ๘๐ พรรษา พระภิกษุทันตธัมมานันทมหาเถร ธัมมาจริยะ
อัครมหาบัณฑิต สำนักเรียนบาลีใหญ่ วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง).

โมคคัลลานมหาเถร. **โมคคัลลานพฺยากรณ์**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๑.

----- . **โมคคัลลานวุดฺติวิวัฒนปญฺจิกา**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๑.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. **บาลีไวยากรณ์ วจฺวิภาค ภาคที่ ๒**
อาขยาด และ กิตฺก. พิมพ์ครั้งที่ ๔๑. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๕๔.

วิสุทธาจารย์มหาเถร, พระ. **ธาวตฺถสังคหปาณฺนิสสยะ**. ปรับปรุง-แปล โดยพระราชปริยัติโมลี
(อุปสโม), นายเสรี อาจสาคร และนายวิชานนท์ สำน้อย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕. (กองทุนนิธิศึกษาพุทธโฆส จัดพิมพ์
เผยแพร่).

เวทย์ วรรณ, พระมหา. **กัจจายนะเบื้องต้น**. นครปฐม : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุข
อาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙. (วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ในสถาบัน
พุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย จัดพิมพ์เผยแพร่).

----- . **แบบเรียนบาลีไวยากรณ์สมบูรณ์แบบ เล่ม ๓ อาขยาด**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพฯ : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สาย สิริวัฒน, พระมหา. **อาขยาดเพื่อการแปล**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ช่อระกา, ๒๕๕๐.

สำลี วิสุทฺโธ, พระมหา. **อักษรานุกรมกิริยาอาขยาด**. กรุงเทพฯ : เลียงเชียงจงเจริญ, มปป.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **ไวยากรณ์บาลี ตามแนวกัจจายนวยากรณ์ โมคคัลลำนวยากรณ์**
ลัทธินิติปกรณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สุรเชษฐ์ ทองแมน, นาวาตรี. **อักษรานุกรมกิริยาอาขยาดในอรรถกถาธรรมบทภาคที่ ๑**.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาเปรียญ, ๒๕๕๘.

เสรี จิตตโสภักดิ์, พระมหา. ตอบปัญหาบาลีพิเศษ ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑. กรุงเทพฯ :
ก้าวหน้าการพิมพ์, ๒๕๒๘.

อัศวินวัชร, พระ. สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ, ๒๕๒๓.

----- . สัททนีติปกรณ์ ปฐมมาลา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ, ๒๕๒๑.

----- . สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ, ๒๕๒๒.

อุทิส ศิริวรรณ. ธรรมบท ภาคที่ ๑. แปลโดยพญานัน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง,
๒๕๕๐.

----- . ปัญหา-เฉลย วิชาบาลีไวยากรณ์สนามหลวง ป.ธ.๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๔.

ประวัติผู้เรียบเรียง

[นาวาโท สุรเชษฐ์ ทองแน่น]

มาตุภูมิ	อ.จอมพระ จ.สุรินทร์
วัน/เดือน/ปีเกิด	๗ กรกฎาคม ๒๕๑๕
การศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๓๑	น.ธ.เอก (สำนักเรียนวัดกลาง จ.สุรินทร์)
พ.ศ. ๒๕๓๔	มัธยมศึกษาปีที่ ๖ (ร.ป.ปริยัติโกศลวิทยา วัดกลาง จ.สุรินทร์)
พ.ศ. ๒๕๓๙	พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา - ม.มจร.วิทยาเขตสุรินทร์)
พ.ศ. ๒๕๔๑	ป.ธ.๙ (สำนักเรียนวัดสร้อยทอง กรุงเทพฯ)
พ.ศ. ๒๕๔๓	ศน.บ. (ภาษาอังกฤษ - ม.มจร. กรุงเทพฯ)
พ.ศ. ๒๕๔๓	ศษ.บ. (บริหารการศึกษา - มสธ.)
พ.ศ. ๒๕๔๕	ศศ.ม. (สาขาวิชาภาษาสันสกฤต - ม.ศิลปากร)
การศึกษาพิเศษ	
พ.ศ. ๒๕๓๖	วุฒิบัตรบาฬีไวยากรณ์ชั้นสูง กลุ่มสัทททวิเสส รุ่นที่ ๑/๒๕๓๖ สถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม (ม.มจร.วิทยาเขตบาฬี ศึกษาพุทธโฆส นครปฐม) (ขณะเป็นสามเณร)
การทำงาน	รับราชการทหารเรือ ในตำแหน่ง อนุศาสนาจารย์ (อศจ.) สังกัด ฐานทัพเรือสัตหีบ

